

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย
The Integration of the Knowledge in Field of Peace for Developing Peace
Building Process in Thai Society

โดย

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.
บัณฑิตวิทยาลัย คณะพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759007

Research Report

The Integration of the Knowledge in Field of Peace for Developing Peace Building Process in Thai Society

BY

Phramaha Hansa Dhammahaso, Assoc. Prof.
Graduate School, Faculty of Buddhism
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
B.E.2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759007

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การบูรณาการองค์ความรู้ แนวคิดและวิถีปฏิบัติเพื่อพัฒนากระบวนการ
สร้างสันติภาพในสังคมไทย

ผู้วิจัย: พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.

ส่วนงาน: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ: ๒๕๕๙

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องเป็นการนำเสนอรูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย คือ การสร้างวงล้อแห่งสันติภาพ - ล้อมวงล้อด้วย บวร. - มุ่งพัฒนาตามหลัก 4 D อันประกอบด้วย วงล้อที่ ๑ การสร้างรากฐานจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ อันมาจากรากฐานคำสอนและหลักปฏิบัติทางศาสนา วงล้อที่ ๒ สร้างวิถีสันติพัฒนาธรรม คือ ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายนับตั้งแต่ผู้นำศาสนา องค์กรศาสนา นักวิชาการ ต่างก็ต้องร่วมมือประสานในการสร้างวิถีสันติพัฒนาธรรมวงล้อที่ ๓ สร้างวิศวกรสันติภาพ คือ การพัฒนาผู้ที่จะมาทำหน้าที่ในงานสร้างสันติภาพ บุคลากรเหล่านี้ต้องฝึกให้มีคุณสมบัติเฉพาะที่เรียกว่า วิศวกรสันติภาพ ทั้งนี้วงล้อทั้ง ๓ จะขับเคลื่อนได้ต้องอาศัยการรวมพลังของบ้าน วัด และโรงเรียน ที่จะมาช่วยล้อมวงล้อและส่งพลังให้สามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่องและมีทิศทาง กล่าวคือ รวมพลัง บวร. เป็น สถานี BTS (BAN – TEMPLE-SCHOOL) เพื่อสันติสุข และมีการพัฒนาที่ตามหลักการพัฒนา ๔ ด้าน คือ การพัฒนาทางกายภาพ การพัฒนาทางสังคม การพัฒนาทางจิต และการพัฒนาทางปัญญา ซึ่งจะเป็นแผนแม่แบบการสร้างสันติภาพในสังคมไทยให้มีความยั่งยืน ด้านกระแสแห่งความขัดแย้งที่ชุกชอนอยู่ในจิตใจและพร้อมที่จะเป็นไวรัสในการแพร่กระจายสู่สังคม

Research Title: The Integration of the Knowledge, Concept,
Practical for Developing the Peace Building Process
in Thai Society

Researchers: Phramaha Hansa Dhammahaso, Assoc, Prof. Dr.

Department: Graduate School, Faculty of Buddhism
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: B.E. 2559/C.E.2016

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research is intended to purpose the knowledge model in peace as to be the guided path in developing the Peace Building Process in Thai Society which is the building of the wheel of peace; -the forming of circle with BTS.; - the intending to develop by adopting the 4D principles which were Wheel 1: To formulate the rooted soul of peace which is derived from the root of the teachings and principles in Buddhism, Wheel 2: to build the multi-cultural path to peace which means all participants starting from the religious leaders, religious organizations, scholars have to corporate hands in hands in building the path to cultural peace, Wheel 3: to produce the peace engineer which means the developing of individuals who will be in the peace building work. These people will be trained to acquire the specific quality which is called the peace engineer. In this regards, these 3 wheels can be driven by the forces of BAN (house), Temple, School that come together to form the circle and release the energy to drive these wheels with continuity and directionality; that is to conjoin these forces of BTS station (BAN – TAMPLE – SCHOOL) for peace and development. By doing so, the researchers have adopted 4 dimensions of development according to the principle which are physical development, social development, mental development and intellectual development. This concept will be implemented as the master plan in building the peace in Thai society to sustain permanently. It will withstand the stream of conflict hidden in the mind and be ready to spread like a virus to the society.

กิตติกรรมประกาศ

แผนงานวิจัยเรื่อง “การบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย” สำเร็จลงได้ก็ด้วยการสนับสนุนทุนวิจัยของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ด้วยความเมตตาของพระเดชพระคุณพระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และขอขอบคุณท่าน พระสุธีรัตนบัณฑิต,ดร ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ในฐานะกัลยาณมิตรทางการวิจัยมาตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัย ขออนุโมทนาขอบคุณทีมงานวิจัยจากโครงการย่อย ๓ โครงการทุกท่านที่มุ่งมั่นทุ่มเทในการดำเนินการวิจัยในโครงการย่อย อันนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นรายงานผลการวิจัยในแผนงานวิจัยเรื่องนี้ อีกทั้งขออนุโมทนาขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่เป็นส่วนสำคัญในการทำให้ผลงานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ขอให้ลมหายใจแห่งสันติภาพจงมีแด่ผู้มีส่วนร่วมกับผลงานวิจัยนี้โดยถ้วนหน้าด้วยเทอญ

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.

๓ เมษายน ๒๕๖๑

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	จ
สารบัญแผนภาพ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๗
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๗
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๘
๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๑๐
๑.๖ ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๑
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๒๙
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ.....	๓๑
บทที่ ๒ บูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา.....	๓๒
๒.๑ หลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนา.....	๓๒
๒.๒ หลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนา.....	๔๑
๒.๓ การบูรณาการและวิธีการปฏิบัติการสร้างสันติภาพในศาสนา.....	๘๔
๒.๔ สรุป.....	๘๗
บทที่ ๓ เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กร.....	
และนักสันติภาพโลก.....	๘๙
๓.๑ วิเคราะห์กระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพโลก.....	๘๙
๓.๒ วิเคราะห์กระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลก.....	๙๖
๓.๓ เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพ.....	
และนักสันติภาพโลก.....	๑๐๕
๓.๔ สรุป.....	๑๒๑
บทที่ ๔ ชุมชนสันติสุข: ในพุทธศตวรรษที่ ๒๖: ถอดบทเรียนชุมชนสันติสุข.....	
ในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง.....	๑๒๔
๔.๑ วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ก้าวข้ามความขัดแย้งสู่ความเป็นชุมชนสันติสุข.....	๑๒๖
๔.๒ สาเหตุและปัจจัยความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและเกิดสันติสุข.....	
ของชุมชนที่มีความขัดแย้ง.....	๑๔๖

๔.๓ แนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุข.....	
ในพุทธศตวรรษที่ ๒๖.....	๑๗๕

บทที่ ๕ สาระสำคัญของความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา.....

กระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย.....	๑๙๖
๕.๑ วิเคราะห์สภาพปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย.....	๑๙๖
๕.๒ การบูรณาหลักการ และวิถีปฏิบัติในศาสนาเพื่อกระบวนการ.....	
สร้างสันติภาพในสังคมไทย.....	๒๐๓
๕.๓ วิเคราะห์ตัวชี้วัดความสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพของ.....	
องค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก.....	๒๑๕
๕.๔ ชุมชนสันติสุข: วิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จภายใต้กรอบตัวชี้วัด.....	๒๓๐
๕.๕ รูปแบบการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพที่พึงประสงค์ในสังคมไทย.....	๒๔๐

บทที่ ๖ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....

๖.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๒๕๐
๖.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๒๕๗

บรรณานุกรม.....

ภาคผนวก.....

ภาคผนวก ก บทควมวิจัย.....	๒๗๔
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๙๒
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๒๙๔

ประวัติผู้วิจัย.....

๒๙๖

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ ๓.๑ ตารางที่ ๓.๑ แสดงอุดมการณ์ของนักสันติภาพโลก.....	๙๖
ตารางที่ ๔.๑ องค์ความรู้สันติภาพในมิติศาสนา.....	๑๘๔
ตารางที่ ๕.๑ แสดงการวิเคราะห์เปรียบเทียบเหตุแห่งความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง.....	๒๒๙

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ ๓.๑	แสดงเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กร และนักสันติภาพโลกที่ศึกษาวิเคราะห์ได้ในขั้นต้นก่อนนำไปตรวจสอบ.....	๑๐๓
แผนภาพที่ ๓.๑	แสดงเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กร และนักสันติภาพโลก.....	๑๒๑
แผนภาพที่ ๔.๑	ภาพแสดงวิถีชาวสวนตาล เตาตาลภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๑๒๖
แผนภาพที่ ๔.๒	ผลิตภัณฑ์ข้าวและที่ตั้งโรงสีข้าวชุมชน.....	๑๓๐
แผนภาพที่ ๔.๓	กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และสวัสดิการชุมชน ตำบลแพรงหนามแดง.....	๑๓๐
แผนภาพที่ ๔.๔	ภาพศาลปู่ตา ศูนย์รวมความศรัทธาบรรพบุรุษของหมู่บ้าน.....	๑๓๓
แผนภาพที่ ๔.๕	ภาพวิถีพุทธศาสนิกชนของหมู่บ้านในช่วงเทศกาลปีใหม่.....	๑๓๓
แผนภาพที่ ๔.๖	ภาพกิจกรรมการมีส่วนร่วมงานบุญในชุมชน.....	๑๓๕
แผนภาพที่ ๔.๗	สถาปัตยกรรม ๓ ศาสนาย่านกะดีจีนวัดช้างตากูส..... มัสยิดบางหลวง,ศาลเจ้าเกียนอันเกง.....	๑๓๘
แผนภาพที่ ๔.๘	เส้นทางท่องเที่ยวริมฝั่งน้ำเชื่อมโยงวัฒนธรรมชุมชนย่านกะดีจีน.....	๑๓๙
แผนภาพที่ ๔.๙	ภาพพระบรมมหาธาตุวรวิหาร, เขมอ และเจ้าอาวาสวัด.....	๑๔๒
แผนภาพที่ ๔.๑๐	ภาพบรรยากาศงานศิลป์ ๓ ท่า.....	๑๔๓
แผนภาพที่ ๔.๑๑	ภาพบรรยากาศการออกร้านและการมีส่วนร่วมของชุมชน..... ในงานครบรอบ ๑๙๐ ปี วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร.....	๑๔๓
แผนภาพที่ ๔.๑๒	ภาพประตูระบายน้ำหับเผยทางออกของการจัดการน้ำ.....	๑๔๙
แผนภาพที่ ๔.๑๓	ภาพการใช้ชาวบ้านช่วยกันเปิด-ปิด ประตูกันน้ำ.....	๑๔๙
แผนภาพที่ ๔.๑๔	ภาพการดูงานของนิสิตปริญญาโท สันติศึกษารุ่น ๑.....	๑๕๒
แผนภาพที่ ๔.๑๕	แสดงภาพโมเดลหมู่บ้านช่อสะอาด.....	๑๕๗
แผนภาพที่ ๔.๑๖	ภาพเกียรติบัตรจากมูลนิธิด้านการทุจริตเป็นหมู่บ้านที่ดำเนินการต่อต้าน..... การทุจริตดีเด่นเป็นต้นแบบหมู่บ้านช่อสะอาด.....	๑๕๘
แผนภาพที่ ๔.๑๗	ภาพป้ายหมู่บ้านศีล ๕ และมอบป้ายหมู่บ้านช่อสะอาดต้นแบบ.....	๑๖๑
แผนภาพที่ ๔.๑๘	ภาพงานวันเปิดสวนสันติภาพ.....	๑๖๒
แผนภาพที่ ๔.๑๙	แสดงมิติความหมายของชุมชนสันติสุข.....	๑๗๘
แผนภาพที่ ๔.๒๐	ภาพสมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖.....	๒๖
แผนภาพที่ ๕.๑	สรุปเกณฑ์ชี้วัดมิติทางศาสนาตามกรอบการพัฒนาสันติภาพ ๔ ด้าน.....	๒๑๖
แผนภาพที่ ๕.๒	นักสันติภาพกับแนวทางสร้างสันติภาพในมิติศาสนา.....	๒๑๘
แผนภาพที่ ๕.๓	แสดงภาพวงล้อที่ ๑ สร้างรากฐานจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ.....	๒๓๙
แผนภาพที่ ๕.๔	แสดงภาพวงล้อที่ ๒ สร้างวิถีสันติพหุวัฒนธรรม.....	๒๔๐
แผนภาพที่ ๕.๕	แสดงภาพวงล้อที่ ๓ สร้างวิศวกรสันติภาพ.....	๒๔๑
แผนภาพที่ ๕.๖	แสดงภาพโมเดล.....	๒๔๗

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยและสังคมโลกได้วิวัฒนาการหมุนเวียนเปลี่ยนความเจริญอย่างไม่สิ้นสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังคมยุคปัจจุบันเป็นสังคมโลกยุคดิจิทัล จนทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารไร้พรมแดน เกิดกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีได้นำพาความเจริญด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยแต่ยังสร้างความท้าทายให้กับสังคมโลก^๑ ด้วยเหตุนี้ จึงก่อให้เกิดสังคมที่เต็มไปด้วยความ “ไร้ระเบียบ” (Chaos)^๒ ตัวแปรสำคัญของสภาวะดังกล่าว นั้นซ่อนตัวอยู่บนพื้นฐานของสังคมที่มีความแตกต่าง และหลากหลายไปด้วยค่านิยม ทัศนคติ ภาษา ศาสนา ความต้องการ ผลประโยชน์ และกลุ่มชาติพันธุ์ ที่พยายามจะดำรงและรักษาความเป็นอัตลักษณ์ และผลประโยชน์ของกลุ่มตัวเองเอาไว้ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ “ความไม่สมนัย” ของตัวแปรต่างๆ เกิดอาการ “ขบเหลี่ยม” จนกลายเป็น “ภาวะไร้ความสมดุล” และก่อให้เกิด “ผลข้างเคียง” (Side Effect) จนนำไปสู่ “ความขัดแย้ง” (Conflict) ในที่สุด

จากประเด็นปัญหาดังกล่าว จึงทำให้เกิดกระบวนการที่ว่าด้วย “การระงับข้อพิพาททางเลือก” (Alternative Dispute Resolution :ADR)^๓ ขึ้นมา เพื่อที่จะจัดการความขัดแย้งในมิติต่างๆ

^๑Jim Sheffield, *Globalization: Yesterday, Today, and Tomorrow*, (New York: Emergent Publications:2013), p. 19.

^๒ ทฤษฎี “ไร้ระเบียบ” (Chaos Theory หรือ Theory of Complex System) เป็นแนวคิดทางฟิสิกส์ ใหม่ ซึ่ง Ilya Prigogine ได้นำเสนอในงานเรื่อง *The Law of Chaos* โดยได้ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับความไร้ระเบียบนี้ทำให้นักวิทยาศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานของกฎธรรมชาติใหม่ เนื่องจากความคิดที่ผ่านมามีวิทยาศาสตร์มักจะมองกฎธรรมชาติว่า เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้อย่างตายตัว ซึ่งแนวคิดนี้ได้เปลี่ยนไปเมื่อมีการค้นพบทฤษฎีเรื่อง Chaos เพราะแนวคิดนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า รากฐานของธรรมชาติ คือ สภาวะแห่งการไร้เสถียรภาพ ดูเพิ่มเติมใน ยุค ศรีอาริยะ, *มายาโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพฯ:โครงการวิถิธรศน์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๑-๑๑๔.

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์ จึงสรุปแนวคิดดังกล่าวด้วยแว่นของนักวิทยาศาสตร์ว่า “ความไร้ระเบียบในความหมายทางวิทยาศาสตร์ หมายถึง สภาพ และกระบวนการของระบบที่ไร้เสถียรภาพ (Unstable) อันมีความอ่อนไหวสูงยิ่ง และเปราะบางเมื่อมีการกระทบเพียงเล็กน้อย” ดูเพิ่มเติมใน ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์, *ทฤษฎีไร้ระเบียบกับทางแพร่งของสังคมสยาม*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒.

อย่างไรก็ตาม ชีรยุทธ บุญมีได้กล่าวย้ำประเด็นดังกล่าวผ่านมุมมองของนักสังคมวิทยาว่า “โลกในยุคปัจจุบันเป็นโลกที่ซับซ้อน (Complex World) เมื่อซับซ้อนสูงก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งกันสูง ด้วยเหตุนี้จึงต้องมองโลกให้กว้าง เป็นการมองให้พ้นไปจากกลุ่มสังคม หรือรัฐชาติของตนเอง เช่น ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และความเชื่อ ดูเพิ่มเติมใน ชีรยุทธ บุญมี, *Road Map ประเทศไทย*, กรุงเทพฯ: สายธาร, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑.

จากกฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้ ยุค ศรีอาริยะ ได้เปรียบเทียบกับแนวคิดดังกล่าวว่า สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง อนิจจัง และทุกขังในพระพุทธศาสนา โดยชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องกันว่า ความไร้ระเบียบเกิดขึ้นจากการที่สิ่งต่าง ๆ นั้น มีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าไม่มีสิ่งใดที่จะสามารถดำรงคงอยู่ได้ ตลอดไป

^๓ วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ (แปลและเรียบเรียง), *คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท*, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕).

ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งที่นำไปสู่ “ความรุนแรง” อันเกิดจากสงคราม หรือความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงในลักษณะอื่น ๆ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิทางทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนั้นแล้ว ผลกระทบจากความขัดแย้งหรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นนี้ได้ขยายผลเป็นวงกว้างเกิดมโนทัศน์ทางสังคมที่เพรียกหาสังคมที่มีคุณภาพในชีวิตทั้งในมิติความเจริญภายนอกและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีสันติภาพในสังคม ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากนานาประเทศในการแก้ปัญหาจึงเป็นที่มาของการรวมตัวจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ (The United Nations) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ, พัฒนาสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ ยึดหลักสิทธิเท่าเทียมกัน, ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และมนุษยธรรม ประสานการดำเนินการของสหประชาชาติทั้งหลายไปยังจุดมุ่งหมายเดียวกัน

แนวทางปฏิบัติตามที่ระบุในกฎบัตรสหประชาชาติ ๒ ประการคือ หมวดที่ ๖ ว่าด้วยการแก้ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธี (Chapter VI : Pacific Settlement of Disputes : ข้อ ๓๓-๓๘) และหมวดที่ ๗ ว่าด้วยการดำเนินการเพื่อระงับภัยคุกคามต่อสันติภาพ การละเมิดสันติภาพหรือการกระทำในลักษณะรุกราน (Chapter VII : Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression : ข้อ ๓๙-๕๑) ซึ่งถือเป็นมาตรการการใช้กำลังเพื่อให้เกิดสันติภาพ (peace enforcement) กองกำลังปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติถือกำเนิดขึ้นจากสถานการณ์ความขัดแย้งในบริเวณดินแดนปาเลสไตน์และอิสราเอลเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑ (ค.ศ. ๑๙๔๘) เพื่อเฝ้าระวังสถานการณ์และติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงสงบศึกซึ่งนับว่าเป็นภารกิจแรกและทำให้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพปัจจุบันทั่วโลกมีการจัดตั้งองค์การที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมสันติภาพและสนับสนุนให้ใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้งและบางองค์กรได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ซึ่งแต่ละองค์กรมีแนวคิด องค์กรความรู้และวิถีปฏิบัติแตกต่างกันไปตามบริบทของปัญหาหรือสถานการณ์ความขัดแย้ง นับว่าเป็นประเด็นที่นักสันติภาพหรือผู้ที่สนใจแนวคิดเรื่องสันติภาพ แนวทางสันติวิธีควรศึกษาทำความเข้าใจเรียนรู้การทำงานขององค์กรสำคัญที่มีบทบาทในการส่งเสริมสันติภาพโลก

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้สันติภาพโลกบังเกิดขึ้นได้มิได้อาศัยเพียงแต่การทำงานขององค์กรในระดับโลก เพราะปฏิบัติการรักษาสันติภาพขององค์กรสากลระดับโลกที่ผ่านมาก็ได้สำเร็จในภารกิจทุกครั้งบางกรณีก็ประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ ประสบการณ์ความล้มเหลวของปฏิบัติการรักษาสันติภาพขององค์กรสหประชาชาติ ในประเทศรวันดา โชมเลีย และบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา ซึ่งเป็นปฏิบัติการในลักษณะที่มีการใช้กำลังเพื่อให้เกิดสันติภาพในขณะที่การแก้ปัญหาความขัดแย้งในบางประเทศสามารถสำเร็จผลได้ด้วยผู้นำหรือนักต่อสู้เพื่อสันติภาพในประเทศนั้นที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจและความเชื่อมั่นจุดยืนของสังคมในการเลือกใช้สันติวิธีเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งช่วยให้ระดับความรุนแรงของปัญหาไม่ลุกลามถึงขั้นต้องประหารชีวิตเพื่อนมนุษย์ ผลงานการต่อสู้ของผู้นำเหล่านั้นได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ เป็นนักสันติภาพโลกที่สร้างแรงบันดาลใจในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ด้วยสันติวิธีและการไม่ใช้ความรุนแรง อาทิเช่น มาร์ตินลูเทอร์คิง จูเนียร์(Martin Luther King Jr.), มหาตมะ คานธีแม่ชีเทเรซา(Mother Teresa), ทะไลลามะ องค์ที่สิบสี่ เทนซินเกียตโซ ออง ซาน ซูจี, (Aung San Suu Kyi), เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela), มะลาละห์ ยูซุฟซาย (Malala Yousafzai) เป็นต้น นักสันติภาพเหล่านี้ต่างก็มีที่มาแนวคิด บริบทของการเรียกร้องสันติภาพที่แตกต่างกันไป การรวบรวมองค์ความรู้ แนวคิด วิถีปฏิบัติของบุคคลเหล่านั้นนับว่าเป็น

ประเด็นสำคัญเพื่อให้นักสันติภาพหรือผู้สนใจแนวคิดด้านสันติภาพได้เรียนรู้ถอดบทเรียนเส้นทางของนักสันติภาพผู้ต่อสู้เรียกร้องการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีในบริบทของปัญหาความขัดแย้งที่ต่างกัน

นอกจากนี้ สถานการณ์ความขัดแย้งในหลายทศวรรษที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นการให้ความสำคัญต่อแนวคิดเรื่องสันติภาพ หรือความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข ซึ่งถูกฉายภาพผ่านวาทกรรมที่หลากหลายถ้อยคำ เช่น “สันติภาพ” (Peace) “สันติวิธี” (Peaceful Means) “ความสมานฉันท์” (Reconciliation) และความปรองดอง (Harmony) ถ้อยคำเหล่านี้ถูกนำมาใช้ในบริบทแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยมีเส้นแบ่งแห่งเวลา และผลประโยชน์ หรือความต้องการ และสถานการณ์ เป็นหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไป^๔ ทำให้เกิดประเด็นคำถามว่า “สังคมโลกไม่มีสันติภาพทั้งภายในและภายนอก หรือมีเชิงคุณภาพน้อยจริงหรือไม่” เมื่อวิเคราะห์ผ่านมุมมองสถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงจากปรากฏการณ์ที่ผ่านมา เป็นสิ่งที่ยืนยันหรือสะท้อนให้เห็นวิธีการที่เลือกนำมาใช้แก้ปัญหาที่ขาดวัฒนธรรมแบบสันติวิธี และมักใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือหรือทางออก คำถามจึงมีอีกว่าจะใช้เครื่องมืออะไรในการจัดการความขัดแย้งและทำให้เกิดสันติภาพได้อย่างไรโดยต้องใช้ความรุนแรง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบแนวคิด ทศนะหรือมุมมองการให้ความหมายของคำว่า สันติภาพ ที่ได้รับการตีความต่างกันไปและเป็นเหตุให้นำไปสู่วิถีปฏิบัติที่แตกต่างกัน จึงมีนักคิดหรือสำนักสันติภาพต่างๆ ที่แสดงทัศนะเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพไว้หลากหลายประเด็น

แม้ว่าแนวคิดด้านสันติภาพกลุ่มนักคิดและนักสันติภาพของสำนักต่างๆ จะถูกหยิบยกรนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งอยู่บ่อยครั้งแต่แนวคิดเรื่องศาสนากับสันติภาพนับว่าเป็นประเด็นที่สังคมคาดหวัง ความปรารถนาที่จะให้ศาสนาเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการสร้างสันติภาพและจัดการความขัดแย้งในสังคม สำหรับพระพุทธศาสนาได้ย้ำถึงไม่มีความสุขใดจะยิ่งไปกว่าสันติสุข^๕ อีกทั้งได้นำเสนอรูปแบบการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทาซึ่งหลักธรรมข้อนี้ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งความสำเร็จ คือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ คือ ศีล สมาธิ และปัญญาหรือหลักไตรสิกขา ที่จะช่วยให้มนุษย์เกิดสันติภาพภายนอกและสันติภาพภายใน สิ่งที่พระพุทธศาสนานับให้เห็นความสำคัญของสันติภาพในระดับภายนอกนั้นเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่สันติภายใน โดยพัฒนาในระดับศีลอันเป็นพื้นฐานไปสู่ระดับสมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นสันติภาพในระดับสูงหรือเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาในขณะที่ศาสนาคริสต์ บิชอปคาร์ลอสฟิลิปเป ซีเมเนสเปโล ได้กล่าวถึงบริบทของ Christian spirituality ศาสนศาสตร์เชิงจิตวิญญาณจำแนกความแตกต่าง ระหว่างสันติภาพของบุคคลหรือสันติภาพภายใน กับสันติภาพของสังคมหรือสันติภาพภายนอกไว้ว่า สันติภาพของบุคคลนั้นเป็นความสงบสุขที่ถือกำเนิดจากจิตวิญญาณภายใน และการตระหนักรู้ถึง สัมพันธภาพของตนกับพระผู้เป็นเจ้าและกับผู้อื่น ส่วนสันติภาพทางสังคมนั้น เป็นการอยู่ร่วมกันภายใต้กฎระเบียบทางสังคมอย่างสงบ สำหรับศาสนาอิสลาม สอนให้มีศรัทธาบริสุทธิ์ ยอมรับในเอกภาพของพระศาสดา และมีจุดมุ่งหมายให้สร้างดุลยภาพของชีวิต คือ วัตถุและจิตใจโดยชี้ทางให้มนุษย์ปฏิบัติตามเพื่อสันติสุขทั้งด้านขัดเกลากิจใจและการดำรงสันติภาพระหว่างเพื่อนมนุษย์สุชาติ

^๔ ดูเพิ่มเติมใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง. (กรุงเทพมหานคร: ๒๑ เซ็นจูรี่), ๒๕๕๔.

^๕ “สุขอันยิ่งกว่าความสงบไม่มี” (นตฺถิ สันติปริ สุข), ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๐๒/๕๒

เศรษฐมามีได้ศึกษาถึงความรุนแรง สันติภาพและความหลากหลายในโลกอิสลาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง คำสอนอิสลามเป็นแหล่งคุณค่าของการสร้างสันติภาพเช่น คุณค่าเกี่ยวกับความยุติธรรม (adl) คุณธรรม ความดีงาม (ihsan), และการใช้วิทย์ปัญญา (hikmah) ล้วนเป็นคุณค่าสากลที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของกรอบคิดและยุทธวิธีในการสร้างสันติภาพ และสำหรับ ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู สอนให้รักษาและ ปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลต่อบุคคลด้วยการกระทำตามหน้าที่ตามหลักอาศรม ๔ การพูดที่ดีต่อกัน การ เสียสละ ซื่อตรงต่อมิตร มุ่งเสียสละชีวิต เพื่อชาติ เพื่อธรรม ศาสนาฮินดูสอนให้รักสันติภาพไม่ใช้ความ รุนแรง ไม่ทำร้ายกัน ให้กระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ เป็นต้น การศึกษาหลักศาสนาเพื่อการ เข้าถึงสันติภาพจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจ ดังนั้นการศึกษาที่รวบรวม “องค์ ความรู้ด้านแนวคิดเรื่องสันติภาพ” ผ่านมิติคำสอนหลักการสันติภาพทางศาสนา องค์การสันติภาพโลก รวมถึงแนวคิดวิถีปฏิบัติของนักสันติภาพโลกสามารถนำมาหลอมรวมบูรณาการให้ได้องค์ความรู้ แนวคิด และวิถีปฏิบัติที่สามารถนำไปสร้างกระบวนการสันติภาพที่สอดคล้องกับบริบทต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งในสังคมไทย

สำหรับแนวคิดกระบวนการสร้างสันติภาพนั้นจอห์น พอล เลเดอร์ช (John Paul Lederach) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า กระบวนการสันติภาพนั้นไม่สามารถจะพิจารณาได้จากกรอบของ ระยะเวลาหรือเงื่อนไขสภาพแวดล้อมเป็นตัวจำแนกหากแต่โดยแท้แล้ว การสร้างสันติภาพคือการ ประกอบสร้างสังคมอย่างมีพลวัตและ จำต้องพิจารณาในแง่ของกระบวนการทางสังคมชนิดหนึ่ง กระบวนการสร้างสันติภาพเป็นมากกว่าการบูรณะหลังการเจรจาสันติภาพ หากแต่เป็นทั้งมนทัศน์ที่ ครอบคลุมกว้างขวางเกี่ยวกับกระบวนการ แนวการวิเคราะห์ปัญหา ตลอดจนจังหวะก้าวที่จำเป็นต่อการ เปลี่ยนผ่านความขัดแย้งไปสู่ความสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานของสันติภาพที่ยั่งยืน (Lederach, ๑๙๙๗: ๒๐) กระบวนการสร้างสันติภาพจึงมีอาณาเขตที่กว้างขวาง ทั้งกิจกรรมและบทบาทหน้าที่ในห้วงเวลาที่วางอยู่ ทั้งก่อนและหลังข้อตกลงสันติภาพอย่างเป็นทางการ และไม่ว่าข้อตกลงดังกล่าวจะมีเนื้อหาที่ออกแบบให้ สังคมในพื้นที่ความขัดแย้งในอนาคตจะมีหน้าตาเป็นเช่นไรก็ตาม ทั้งบุคคลและองค์กร รวมถึงชุมชนต่างก็ มีความสำคัญ ซึ่งกระบวนการสร้างสันติภาพไม่จำเป็นจะต้องถูกกำหนดมาจากข้างบน (top down approach) หากแต่สามารถเป็นการสร้างมาจากข้างล่าง (bottom up approach) ได้ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะผู้นำของบุคคลในระดับต่างๆ ที่มีความซับซ้อนและมีโครงสร้างหน้าที่ที่ หลากหลาย

คำถามว่า จะทราบได้อย่างไรว่ากระบวนการสร้างสันติภาพที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาความ ขัดแย้งนั้นประสบความสำเร็จในเมื่อบุคคล องค์กร หรือชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพ ต่างก็มีบริบทภายใต้แง่มุมที่แตกต่าง ดังนั้น การนำองค์ความรู้ที่ได้จากการบูรณาองค์ความรู้ด้าน สันติภาพสามารถเป็นแนวทางค้นหา “เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพ” ทั้งนี้ก็ เพื่อให้กระบวนการพัฒนาสันติภาพในสังคมสามารถมีเครื่องมือในการประเมินและชี้วัดความสำเร็จของ กระบวนการสร้างสันติภาพทั้งในระดับปัจเจกและในระดับสังคมทำให้ได้ค่ามาตรฐานในการพัฒนา กระบวนการสร้างสันติภาพ ซึ่งตัวชี้วัดเหล่านี้จะไปสัมพันธ์กับเนื้อหา กิจกรรม โครงการ และเป้าหมาย ในการพัฒนาในระดับต่างๆ เพื่อให้การพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพมีความเป็นรูปธรรม และมี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สำหรับกรณีสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย มีหลายโครงการและหลายภาคส่วนต่างก็ให้ความสนใจในการหาวิถีทางที่จะสร้างความสงบและสันติภาพในพื้นที่ภาคใต้ สำหรับโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย หรือ Southern Thailand Empowerment and Participation (STEP) Project เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และรัฐบาลไทย โดยมีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินโครงการตั้งแต่ปี ๒๕๕๓-๒๕๕๗ ผลการเรียนรู้จากโครงการวิจัยนี้คือ เรื่องของการสร้างสันติภาพของ “คนใน” การมีส่วนร่วมขององค์กร ประชาสังคมและประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นประเด็นสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสันติภาพให้ประสบความสำเร็จนอกจากนี้ จากการวิจัยสำรวจสถานการณ์สภาพองค์กรประชาสังคมในชายแดนใต้ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (๒๕๕๕) พบว่า บทบาทขององค์กรประชาสังคมในภาคใต้ ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่ายจะประสบความสำเร็จหรือไม่คือ กรอบแนวคิดองค์กรประชาสังคมในพื้นที่ที่มีกรอบการมองปัญหาที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่สัมพันธ์และนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาที่ต่างกัน การให้น้ำหนักปัญหาความขัดแย้งที่ต่างกันส่งผลถึงลำดับความสำคัญในการจัดกิจกรรมที่นำไปสู่เป้าหมายทั้งระยะสั้นและระยะยาวที่ต่างกัน นั่นหมายถึงจุดหมายหรือการเข้าถึงความสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพที่แตกต่างกัน งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างสันติภาพในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ชุมชนหรือเครือข่ายของภาคประชาคมที่เข้มแข็งจะเกิดขึ้นได้ทุกฝ่ายต้องอาศัยเลนส์ในการมองปัญหาในทางเดียวกัน การสร้างสันติภาพจะเกิดขึ้นได้ต้องเริ่มจากรากฐานสังคมพื้นฐาน นั่นคือการอยู่ร่วมกันในชุมชน

ดังนั้น การศึกษาทำความเข้าใจชุมชนที่มีความขัดแย้ง อันเนื่องมาจากความหลากหลายความเชื่อทางศาสนา ความเป็นชาติพันธุ์ สามารถก้าวข้ามผ่านความขัดแย้งและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติภาพและมีสันติสุข มีความสามัคคีปรองดอง สามารถพึ่งพาตนเองได้ เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยถอดบทเรียนทำความเข้าใจการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในชุมชน โดยการลงพื้นที่ศึกษาชุมชนหรือหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบโดยอาศัยเครื่องมือคือเกณฑ์ชีวิตความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพ สามารถนำมาเป็นต้นแบบของชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ที่สามารถสะท้อนให้เห็นการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงชีวิตที่สะอาดจะเป็นรากฐานหรือพื้นฐานความดีงามของประเทศ ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่การอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ บนฐานของความรัก แบ่งปัน เคารพ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน

กล่าวโดยสรุป การศึกษารวบรวมแนวคิดเรื่องสันติภาพ โดยบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพที่ได้จากการศึกษาองค์กรสันติภาพ นักสันติภาพ และสันติภาพในหลักศาสนา ช่วยทำให้ได้องค์ความรู้ แนวคิด วิถีปฏิบัติที่สามารถนำมาสร้างเครื่องมือหรือเกณฑ์ชีวิตความสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพ ประกอบกับการถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบที่ผ่านกระบวนการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ จะทำให้เกิด **ชุดความรู้ด้านสันติภาพ: การบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย**” ที่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้ศึกษานำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสร้างสันติภาพทั้งในแวดวงการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ หรือ

องค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพ เพื่อพัฒนาสังคมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนในสังคมไทย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ : ถอดบทเรียนจากชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง
- ๑.๒.๔ เพื่อสังเคราะห์รูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

สำหรับงานวิจัยนี้เป็นการนำผลการศึกษาทั้ง ๓ โครงการย่อยมาสังเคราะห์รูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทยและนำเสนอเป็นชุดความรู้ : การบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย ขอบเขตการวิจัย งานวิจัยนี้แบ่งการศึกษาวิจัยออกเป็น ๓ โครงการย่อย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดขอบเขตการศึกษาในแต่ละโครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อยที่ ๑ ศึกษาบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา (The Knowledge Integration of Principles and Practicing According to Religious Way for Developing Peace Building Process) เป็นการศึกษาวิจัยที่มุ่งศึกษาด้านแนวคิด ทฤษฎี หลักการ แนวทาง และขั้นตอนในการดำเนินการเพื่อสร้างสันติภาพในศาสนาที่ได้รับการรับรองจากรัฐไทย ได้แก่ ศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู และซิกข์ พร้อมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนนักการศาสนาทั้ง ๕ ศาสนา

โครงการย่อย ๒ เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก (Key Performance Indicators Related to Peace Building Process of Organizations and World Peace Makers) เป็นการศึกษาวิเคราะห์ที่มุ่งศึกษาถึง แนวคิด วิสัยทัศน์ พฤติกรรม องค์ประกอบของกระบวนการสร้างสันติภาพ และการปฏิบัติหน้าที่การทำงานตามบทบาทในทางสันติในภาคที่ปรากฏในสังคมขององค์กรสันติภาพ ของนักสันติภาพโลก และองค์กรสันติภาพในระดับสากล ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้สัมภาษณ์ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพจำนวน ๒๕ ท่านและการสนทนากลุ่มประกอบด้วยผู้มีประสบการณ์ในกระบวนการยุติธรรมในศาล กระบวนการเยียวยาและการสร้างความสมานฉันท์รวม ๔ ท่าน

โครงการย่อย ๓ ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ : ถอดบทเรียนจากชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง (Peace Community in the 26 th Buddhist Century: Knowledge Learned from Peace Communities in Conflict Areas) โดยศึกษาถอดบทเรียนในพื้นที่ ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชน

แพรภนนามแดง ชุมชมหมู่บ้านท่าคอยนาง และชุมชนย่านกะดีจีน เพื่อนำเสนอแนวทางการบูรณาการ สร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ เครื่องมือที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก กับ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๓๐ คน ประกอบกับการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ ขุดความรู้ด้านสันติภาพ หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในการทำงานหรือ แนวคิด วิถีปฏิบัติของนักสันติภาพโลก องค์กรสันติภาพในระดับสากลโลก หลักสันติภาพในศาสนา นัก คิดและสำนักสันติภาพในสังคมทั้งตะวันตกและตะวันออก และการศึกษากรณีตัวอย่างกระบวนการสร้าง สันติภาพในชุมชน เพื่อสกัดเป็นชุดความรู้ที่ประกอบด้วย ๑) ด้านแนวคิดทฤษฎีเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ศาสตร์ด้านสันติภาพในมิติด้านศาสนา ๒) ด้านการสร้างเครื่องมือเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จของกระบวนการ สร้างสันติภาพ ๓) ด้านการเรียนรู้ถอดบทเรียนและแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติภาพ ๔) ด้าน การวิเคราะห์กระบวนการสร้างสันติภาพในมิติของจริยศาสตร์ และจริยธรรมของสังคม

๑.๔.๒ บูรณาการองค์ความรู้ หมายถึง การนำองค์ความรู้ที่ได้จากผลการศึกษาโครงการวิจัย ทั้ง ๓ โครงการ ได้แก่ โครงการย่อย ๑ ผลการศึกษาบูรณาการหลักการและวิถีปฏิบัติเพื่อการสร้าง สันติภาพในศาสนา, โครงการย่อย ๒ เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพของ องค์กรและ นักสันติภาพโลก และโครงการย่อย ๓ ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ : ถอดบทเรียน จากชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง มาสังเคราะห์สร้างรูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็น แนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

๑.๔.๓ สันติภาพ หมายถึง วิธีการไม่ใช้ความรุนแรง หรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่รุนแรงในการ ดำเนินชีวิต โดยการนำสันติวิธีมาใช้เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง และปฏิเสธการใช้ความรุนแรงในการ แก้ปัญหา และแนวทางในการดำเนินชีวิตที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ท่ามกลางความเห็นที่ แตกต่าง ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ความเชื่อและศาสนา

๑.๔.๔ สันติวิธี หมายถึง เครื่องมือที่สำคัญในการนำไปสู่ สันติภาพ ทั้งมิติสันติภาพภายใน และสันติภาพภายนอก ทั้งในเชิงปัจเจกและสังคม เป็นทั้งเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง และ เป้าหมายในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

๑.๔.๕ สันติภาพในหลักศาสนา หมายถึง หลักคำสอนในทางศาสนาที่แสดงถึงหลักสันติภาพ แนวคิด วิถีปฏิบัติที่ศาสนาสอนและทำให้เกิดสันติภาพภายในและสันติภาพภายนอก ในงานวิจัยนี้ศึกษา คำสอนเรื่องสันติภาพใน ๕ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธ ซิกข์ อิสลาม ฮินดูและคริสต์ ซึ่งเป็นศาสนาที่ รัฐบาลประเทศไทยให้การรับรอง

๑.๔.๖ นักสันติภาพโลก หมายถึง บุคคลที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในฐานะผู้ ขับเคลื่อน และมีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพ สนับสนุนการใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาความ ขัดแย้งในบริบทต่างๆ

๑.๔.๗ องค์กรสันติภาพ หมายถึง องค์กรในระดับสากลที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการสร้าง สันติภาพในประเทศต่างๆ การใช้กระบวนการสันติภาพไปแก้ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงใน สังคม รวมถึงการแก้ปัญหาความเลื่อมล้ำ

๑.๔.๘ กระบวนการสร้างสันติภาพ หมายถึง รูปแบบกิจกรรมที่พัฒนา ส่งเสริม เยียวยา ประสาน ไกลเกลี้ย ประนีประนอม การสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดสันติภาพในสังคม

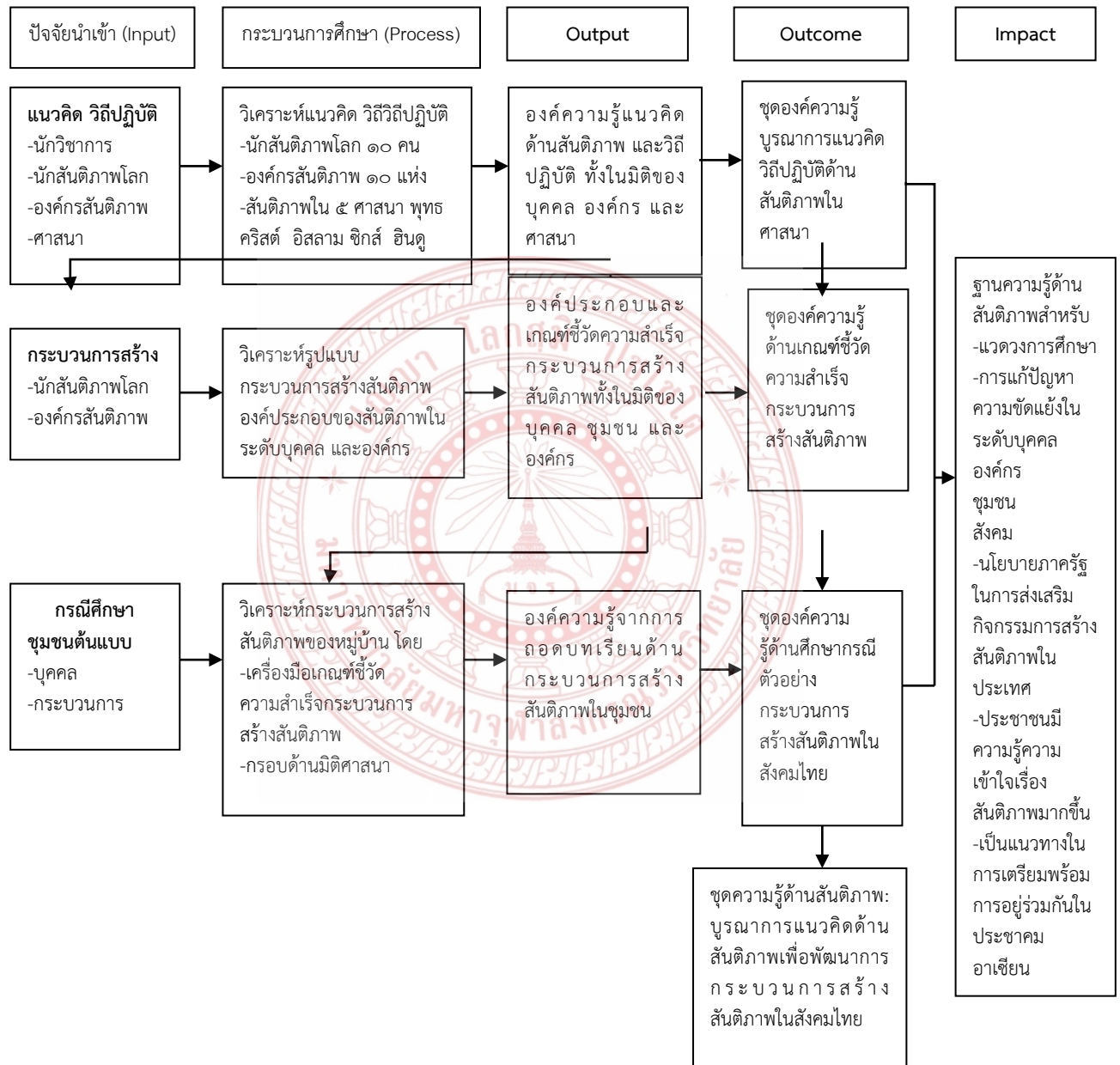
๑.๔.๙ เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพ หมายถึง เกณฑ์สำคัญเชิงคุณภาพในการชี้วัดหรือบ่งชี้ถึงความสำเร็จตามเป้าประสงค์ในการนำไปสู่สันติภาพ ทั้งมิติสันติภาพภายในและสันติภาพภายนอก ทั้งในเชิงปัจเจกและสังคม รวมถึงเกณฑ์สำคัญในการชี้วัดหรือบ่งชี้ถึงความสำเร็จตามเป้าประสงค์ในการจัดการความขัดแย้งเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

๑.๔.๑๐ ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ หมายถึง ชุมชนที่สังคมในยุคปัจจุบันและในสังคมอนาคตต่างก็พึงปรารถนา กล่าวคือ เป็นการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน หมู่บ้าน ที่มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ และมีความสามัคคีในชุมชนแม้ว่าจะมีพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ความสัมพันธ์ในชุมชนมีความเอื้ออาทรและพึ่งพิงกัน สามารถร่วมกันป้องกันภัยอันตรายทั้งด้านการใช้ความรุนแรง การปลอดจากภัยเสพติด และอบายมุข เป็นชุมชนต้นแบบของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และมีสันติภาพในชุมชน ใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนทำให้ชุมชนเกิดสันติภาพและสันติสุขเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

๑.๕ กรอบแนวคิดงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Document Research) โดยใช้วิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๖ ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีด้านสันติภาพ/สันติวิธี

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) อีกท่านหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับการนิยามสันติภาพว่าสภาพที่ไร้สงคราม “คนทั่วไปมักจะมองว่า สันติภาพหมายถึงภาวะไร้สงคราม ไร้ความขัดแย้ง ไร้การรบราฆ่าฟันเบียดเบียนกันที่รุนแรง” คำถามก็คือท่านมองประเด็นนี้อย่างไร “ถ้ามองให้ลึกซึ้งลงไป สันติภาพไม่ใช่เพียงแค่นี้ ภาวะขาดสันติมีอยู่ในที่อื่น และในรูปลักษณะอื่นๆ แม้ว่าจะไม่ได้มีการรบราฆ่าฟันกันก็ตาม เช่น สังคมที่มีการแก่งแย่งแข่งขันกัน ต่างคนต่างมุ่งหาผลประโยชน์ เอาไรต์เอาเปรียบข่มเหงกัน ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จึงจัดได้ว่าเป็นสันติภาพไม่ได้ เพราะไม่มีความสงบและความสุขที่แท้จริง” ดังนั้น “ภาวะขาดสันติภาพในโลกนี้จึงมีหลายแบบ”^๖ นอกจากนี้ยังได้แสดงทัศนะต่อสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์ บางส่วนในบทสรุปแนวคิดเรื่องสันติภาพ กล่าวไว้ว่า ๑) ปฏิบัติต่อทิวทัศน์ให้ถูกต้อง ๒) ไม่เอาความต่างศาสนามาซ้ำเติมความต่างพวก ๓) สร้างจิตสำนึกใหม่ในการรวมกลุ่มของมนุษย์ ๔) พัฒนาภาวะจิตใจไร้พรหมแดน ๕) ยอมรับความจริงสากล คือ หลักความจริงสากลที่เป็นกลางๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ทุกคนทุกที่ รวมทั้งทุกศาสนา ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล ความเป็นเมตตาที่เป็นสากล คือ แผ่ความรู้สึกเป็นมิตรไมตรี มีความรักปรารถนาประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทั่วทุกคนเสมอเหมือนกันโดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยก ๖) การยอมรับการมีหน้าที่อันรู้จักสัจจะ: ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยเมตตา ต่อสัตว์ธรรมด้วยปัญญา ศาสนามีคุณค่าต่อมนุษย์ ทำหน้าที่ต่อมนุษย์ คือ อำนวยประโยชน์สุขแก่มนุษย์ ทั้งเฉพาะแต่ละบุคคล และที่รวมกันเป็นสังคม และ ช่วยนำมนุษย์ให้เข้าถึงสัจธรรม คือความจริงซึ่งเป็นภาวะของตัวชีวิตของเขาเอง^๗

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอความหมายของ “สันติภาพ” หรือ “สันติ” ในทางพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือ Buddhist Worldview: โลกทัศน์ชาวพุทธ ว่าหมายรวมถึงความสงบทั้งภายในและภายนอก ความสงบภายในนั้นรู้จักกันโดยทั่วไปว่า “ความสงบใจ” ซึ่งเป็นสภาวะจิตใจที่เป็นอิสระจากความคิดหรืออารมณ์อันกระสับกระส่าย อึดอัดรำคาญ ความสงบภายในเป็นตัวก่อให้เกิดความสงบภายนอกอันเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผู้ที่ได้ชื่อว่ามี ความสงบภายนอกจะสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในโลกได้อย่างกลมกลืน ความสงบภายนอกจึงรวมถึงความสงบในชุมชน ในชาติ และในโลก ความสงบขึ้นอยู่กับบุคคลพอๆ กับที่ขึ้นอยู่กับกลุ่มบุคคลหรือองค์กรต่างๆ ความสงบภายในตัวบุคคลจะสามารถสร้างฐานให้กับโครงสร้างทั้งหมดของความสงบในสังคมที่บุคคลนั้นๆ อาศัยอยู่นั้น แสดงว่าสังคมจะอยู่อย่างสงบสุขได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกทุกคนในสังคมนั้นๆ ต่างก็มีจิตใจที่สงบสุขเช่นกัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า หากปราศจากความสงบภายในแล้ว ก็ไม่อาจที่จะมีความสงบภายนอกได้^๘

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร) ได้ระบุถึงพุทธวิธีในการสร้างสันติภาพแก้ปัญหาความขัดแย้ง ในหนังสือ “พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง” ความโดยสรุปว่า สันติวิธี เป็นหลักการและเครื่องมือที่มนุษยชาติได้นำมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ความ

^๖พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

^๗พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต),มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๓-๑๙๐.

^๘พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), A Buddhist Worldview : โลกทัศน์ชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙๙.

ขัดแย้งจากความขัดแย้งอันเนื่องมาจากผลประโยชน์ ข้อมูลความสัมพันธ์ ค่านิยม โครงสร้างไม่สมนัยกัน โดยนำเสนอทางเลือกเป็นทางเลือกในการจัดการความขัดแย้ง โดยนำเครื่องมือจัดการความขัดแย้งทางโลกตะวันออกและตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำหลักการในพระพุทธศาสนา มาบูรณาการกับองค์ความรู้ เพื่อให้ได้แง่มุมของความขัดแย้ง สันติวิธี และสันติภาพรอบด้านมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การเปิดพื้นที่ที่สามารถเลือกใช้เครื่องมือเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความขัดแย้งในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยนำหลักการ มัชฌิมวิธี ที่สอดคล้องกับความชอบธรรมหรือธรรมะ ในพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นจุดเด่น นอกจากนี้นี้ยังได้กล่าวถึงเรื่องศีล ๕ และ สันติวิธีไว้ในหนังสือ เรื่อง พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง ไว้ว่า ศีล ๕ ถือเป็นชุดแนวความคิดที่นำสันติสุขมาสู่ ชุมชน สังคม ประเทศชาติ โดยมีเป้าหมายคือสันติภาพ และ กล่าวถึง“พุทธสันติวิธี” ว่าเป็น “วิธีการ และเครื่องมือที่ก่อให้เกิด ความสงบ ทั้งทางกาย วาจา และใจ อันเป็นผลจากการ รู้-ตื่น – และเบิกบาน” การที่จะเป็นเช่นนี้ก็คือการมีศีลธรรมและแนวทางปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนา หรือ แม้แต่ความขัดแย้งก็ถือเป็นการจัดการทางสันติวิธีเช่นกันแต่ต้องใช้วิธีการในการจัดการอย่างเหมาะสม^{๑๐}

พระไพศาล วิสาโล ได้พูดถึงสันติภาพไว้ว่า “เมื่อพูดถึงสันติภาพ เรามักนึกถึงสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสงคราม อันได้แก่ ภาวะที่ปลอดพ้นจากการรบราฆ่าฟันกัน และความโกลาหลอลหม่าน ความหมายนี้ลบล้างความขัดแย้งแต่ก็ยังได้ความไม่ครบถ้วนสมบูรณ์”^{๑๑} ปัญหาที่คือการมองสงครามแบบครบถ้วนหรือแบบองค์รวมควรจะมองอย่างไร “เราต้องมองความหมายในเชิงบวกด้วย กล่าวคือ ภาวะที่สงบ ราบรื่น ผู้คนดำรงชีวิตเป็นสุข และมีสมานฉันท์ต่อกัน”^{๑๒} และได้กล่าวถึง คำว่า สันติมิใช่การยอมจำนนหรืออยู่นิ่งเฉย ปล่อยให้ฝ่ายกระทำโดยไม่ตอบโต้ แต่ที่จริงสันติวิธีคือการตอบโต้อีกแบบหนึ่งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ทั้งนี้เพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมอันไม่ถูกต้องหรือเพื่อปรับเปลี่ยนสถานการณ์ให้เป็นไปในทางสันติ^{๑๓}

ศ.นพ.ประเวศ วะสีได้ให้ความเห็นไว้ว่า “คำว่า สันติ มีหลายมิติ มิติหนึ่งหมายถึง การสิ้นสุดของสภาวะสงคราม” แต่ถึงกระนั้น “สันติภาพยังมีความหมายในนัยอื่นๆ อีก เช่น สันติภาพในสังคม สันติภาพในครอบครัว สันติภาพในตนเอง อันมีความหมายอย่างเดียวกับอัสราภาพ” ซึ่งหมายถึง “สภาวะที่เป็นอิสระจากการถูกบีบคั้น ความบีบคั้น ๔ ด้าน คือ (๑) ความบีบคั้นทางกายหรือทางวัตถุ (๒) ความบีบคั้นทางสังคม (๓) ความบีบคั้นทางจิต และ (๔) ความบีบคั้นทางปัญญา”^{๑๔}

^{๑๐}พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากกร), **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่**(กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), ปกหลัง.

^{๑๑}พ.ม.หรรษามหาโส,รศ.,ดร., หนังสือ, **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**, กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่ ,๒๕๕๔, หน้า ๑๖๕-๒๑๕.

^{๑๒}พระไพศาล วิสาโล, “สันติภาพโดยสันติวิธี”, ใน **สื่อในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ**, กาญจนนา แก้วเทพ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓.

^{๑๓}พระไพศาล วิสาโล “องค์รวมแห่งสันติภาพ”, ใน **สู่สันติเสรี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย**, (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔-๒๗.

^{๑๔}พระไพศาล วิสาโล, **สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๔-๑๔๕.

^{๑๕}ประเวศ วะสี, “สันติวิธีบท: เอกสภาวะธรรม”, ใน **สู่สันติเสรี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย**, (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), บทนำ.

โคทม อารียา ได้แสดงความเห็นด้านสันติภาพไว้ว่า “สันติภาพมีความหมายที่กว้าง มิใช่การปลอดจากสงครามอย่างเดียวหากหมายรวมถึงการปลอดภาวะรุนแรงทางกายภาพ และทางโครงสร้างด้วย สันติภาพคือสภาพสังคมอันเป็นอุดมคติซึ่งมนุษย์ไม่กระทำความรุนแรงต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสิ่งมีชีวิตและต่อธรรมชาติแวดล้อม” แต่ประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับการมองสันติภาพก็คือ “สันติภาพเป็นทั้งเป้าหมาย (Goal) ตัวบ่งชี้สภาพปัญหา (Indicator) และกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง (Process)” ^{๑๕}

มหาตมะคานธี (Mahatma Gandhi) ได้นำเสนอว่า “รากฐานของอหิงสาหรือการไม่เบียดเบียนนั้นเริ่มต้นจากศรัทธาในสัจจะหรือพระเป็นเจ้าซึ่งดำรงอยู่ทุกหนทุกแห่งดังนั้นจะไม่อาจใช้ความรุนแรงต่อชีวิตของฝ่ายตรงข้ามได้ไม่อาจเกลียดชังเขาได้แต่ที่ต้องเป็นศัตรูด้วยความชั่วและความอยุติธรรมต่าง ๆ การต่อสู้กับความอยุติธรรมเหล่านี้จักต้องใช้อหิงสาเป็นหลักและพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ยากในลักษณะต่างๆ ซึ่งจะทำให้ต่อสู้ต่อไปเมื่อผู้ปฏิบัติสตัยาศราหรือผู้ที่ใช้อหิงสามีศรัทธาในพระเป็นเจ้าหรือสัจจะซึ่งสิ่งที่เป็นข้อมูลยืนยันแนวคิดดังกล่าวข้างต้นก็คือสถานการณ์การต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดียที่คานธีได้ชี้ให้เห็นว่า “หากท่านคิดว่าเราจะสามารถได้เอกราชมาด้วยวิธีการไม่ใช้ความรุนแรงนั้นก็หมายความว่าผู้คนจำนวนมากในประเทศจะต้องจัดองค์กรกันด้วยการไร้ความรุนแรงถ้าปราศจากคลื่นมหาชนที่หันมาใช้อหิงสาแล้วเราก็ไม่อาจเป็นไทแก่ตัวโดยอาศัยเส้นทางแห่งการไม่ใช้ความรุนแรงได้” ^{๑๖}

ยีนชาร์ป (Gene Sharp) ได้นำเสนอหลักการ “สันติวิธี” ไว้ 3 ประเด็นคือ

ก. การประท้วงหรือชักจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรงเป็นวิธีการในเชิงสัญลักษณ์ที่มีจุดหมายเพื่อชักจูงฝ่ายตรงข้ามหรือคนอื่นๆ ให้มาเห็นด้วยกับฝ่ายตนหรือเพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจของกลุ่มเช่น การชุมนุมเดินขบวน การเสียดสีล้อเลียน การส่งจดหมายเปิดผนึก

ข. การไม่ให้ความร่วมมือวิธีการนี้อาจแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 3 กลุ่มคือ

(๑) การไม่ให้ความร่วมมือทางสังคมคือการปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมตามปกติกับบุคคลที่มุ่งจะคัดค้านการระงับกิจกรรมทางศาสนา คือ บุคลากรทางศาสนาหยุดทำพิธีทางศาสนาแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือบางทีก็ไม่ใช้วิธีการร่วมมือกับกิจกรรมประเพณีและสถาบันสังคมบางกลุ่มใช้วิธีอพยพออกเพื่อประท้วงอันเป็นการแสดงออกถึงการไม่รับอำนาจของสถาบันทางการเมืองโดยสิ้นเชิง

(๒) การไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจเป็นการหยุดยั้งหรือปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจง อาจแบ่งแยกออกได้เป็นสองกลุ่มหลักคือการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจและนัดหยุดงาน

(๓) การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมือง เป็นการปฏิบัติที่จะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบที่เคยมีภายใต้สภาพการณ์เป็นจริงในทางปฏิบัติจะต้องมีประชาชนจำนวนมากเข้าร่วมด้วยการไม่ให้ความร่วมมือทางการเมืองนี้อาจปฏิบัติโดยเจ้าหน้าที่รัฐบาลหรือแม้แต่โดยรัฐบาลเอง ความสำคัญของความไม่ร่วมมือทางการเมืองจะเพิ่มขึ้นตามจำนวนของผู้คนที่เข้าร่วมการไม่ให้ความร่วมมือทาง

^{๑๕} โคทม อารียา, “ข้อชวนพิจารณาเรื่องสันติภาพ”, ใน **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**, ประชุมสุข อาชาวำรุง, ยุพิน พิพิธกุลบรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๙๖-๒๙๗.

^{๑๖} M.K. Gandhi, **My Non-violence**, (Ahmedabad: Navajivan, 1960), p.4.

การเมืองมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับสถานการณ์เช่นการปฏิเสฐที่จะช่วยเหลือกองกำลังของรัฐบาลว่าบาตรการเลือกตั้งเป็นต้น

ค) การแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรงวิธีการประเภทนี้แตกต่างจากสองประเภทแรกตรงที่วิธีการนี้เป็นการเข้าแทรกแซงเข้าไปในสถานการณ์ซึ่งสามารถให้ผลได้ทั้งในแง่บวกและแง่ลบอาจจะแยกสลายหรือแม้แต่ทำลายแบบแผนพฤติกรรมที่มีอยู่ นโยบายความสัมพันธ์หรือสถาบันที่ควรคัดค้านวิธีการประเภทนี้บางครั้งก็ก่อให้เกิดแบบพฤติกรรมหรือสถาบันใหม่ที่ประชาชนพอใจวิธีการแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรงนี้อาจเป็นการมุ่งแทรกแซงทางจิตวิทยาทางกายภาพทางสังคมเศรษฐกิจหรือการเมืองได้เช่นอาจหมายถึงการอดอาหารประท้วงการนั่งยัดเยื่อ การขวางกั้นพาหนะกีดขวางทางเดินการยึดพื้นที่ก่อสร้างเป็นต้น^{๑๗}

นริศ มณีชาว กล่าวว่า การสื่อสารอย่างสันติเป็นวิธีการหนึ่งที่เรียบง่ายและมีพลัง เป็นทางเลือกหนึ่งท่ามกลางความพยายามอีกมากมายหลากหลายวิธีในกระแสแห่งการสร้างสรรค์สันติ ที่มุ่งสนับสนุนให้มนุษย์เราอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ช่วยให้เราเห็นหนทางของการมีส่วนร่วมสร้างบรรยากาศแห่งสันติ บรรยากาศแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยความกรุณา อยู่ร่วมกันด้วยความรักและความเข้าใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และเกิดความมั่นใจว่าเราเป็นคนหนึ่งที่สามารถร่วมสร้างสันติได้ที่นี่ และเดี๋ยวนี้ เริ่มได้จากตัวเราเอง ขยายออกไปสู่คนรอบข้าง สู่ครอบครัว ที่ทำงาน สถานศึกษา ชุมชน และสังคมได้ในทุกๆ ขณะ ทุกๆ วันของชีวิต^{๑๘}

แนวคิดทฤษฎีความขัดแย้ง/การจัดการความขัดแย้ง

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เชื่อว่า โครงสร้างของสังคมเป็นผลมาจากการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและตำแหน่งของบุคคล ในการผลิตจะเป็นตัวกำหนดแบบการดำเนินชีวิต โอกาสความเชื่อพฤติกรรมและสำนึกของบุคคลจะมีชีวิต สำนึกและคุณธรรมในลักษณะเดียวกัน ตามหลักตัวกำหนดทางเศรษฐกิจและวิภาษวิธีแห่งการเปลี่ยนแปลงนั้น ในลำดับแรก (Thesis)ปัจเจกชน (Individuals) ถูกควบคุมภายใต้ชนชั้นที่ตนอยู่แล้ว ในระดับที่สอง (Anti - Thesis) เกิดความไม่พอใจ เกิดการขัดแย้ง ทำให้ชนชั้นทางสังคมภายใต้ระบบการผลิตนั้นๆ ถูกทำลาย และนำไปสู่การสร้างชนชั้นและความสัมพันธ์ขึ้นใหม่ในระดับที่สาม (Syn-Thesis)^{๑๙}

เจมส์ โค (James Kho) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพของความขัดแย้งไว้ว่า ความขัดแย้ง คือ การต่อสู้กันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจหรือผลประโยชน์ มุมมอง รสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร^{๒๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ว่า ความอยากได้ อยากใหญ่และใจแคบถือได้ว่าเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดความหวาดกลัว ระแวงและ

^{๑๗} ชัยวัฒน์สถาอานันท์, **ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดส์มทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๓-๑๒๒.

^{๑๘} นริศ มณีชาว, **สื่อสารอย่างสันติ**, (กรุงเทพมหานคร: เสริมสิขาลัย, ๒๕๕๔), หน้า คำนำ.

^{๑๙} ราชบัณฑิตยสถาน , **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๙.

^{๒๐} เจมส์ โค และคณะ , **คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท**, แปลโดยวันชัยวัฒนศัพท์ และคณะ, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

ไม่ไว้วางใจกัน^{๒๑}

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้พูดถึงความขัดแย้งไว้ว่าการที่ประชาชนทั่วไปมักจะมองว่า สงครามเป็นเรื่องปกติของมนุษย์นั้น เกิดจากการที่สังคมมนุษย์ทั่วไป ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของ กระบวนทัศน์ชนิดหนึ่งที่มีชื่อว่า ความรุนแรงหรือสงครามเท่านั้นที่จะช่วยแก้ ปัญหาหรือความ ขัดแย้งต่างๆ ได้ การกล่าวว่าความรุนแรงหรือสงครามเป็นวิธีการแก้ความขัดแย้งวิธีสุดท้ายหรือ วิธีการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดนั้นเป็นการคิดภายใต้กระบวนทัศน์ชนิดหนึ่งเท่านั้น มิใช่ความเป็น จริยชนิดที่ทำลายไม่ได้แต่ประการใด^{๒๒} สาเหตุของความขัดแย้งในมิติตัวแปรที่สัมพันธ์กันอย่าง ซับซ้อน เช่น ตัวแปรที่เกี่ยวกับความต้องการในการดำรงชีพของคน การแสวงหาความต้องการใน การดำรงชีพของคน อันทำให้เกิดความขัดแย้ง เพื่อแสวงหาการควบคุมภาวะแวดล้อมของมนุษย์ ตัวแปรทางจิตวิทยาได้แก่ความต้องการและการขัดแย้งอำนาจของมนุษย์ สำหรับตัวแปรในทาง สภามุมศาสตร์ก่อให้เกิดกรณีพิพาท ด้านพรมแดนระหว่างประเทศ ตัวแปรทางสังคมเศรษฐกิจ อันทำให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้น ตลอดจนการช่วงชิงทรัพยากรในระดับชาติด้วยรูปแบบต่างๆ และตัวแปรในทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านศาสนา^{๒๓}

เบอร์นาร์ด เมเยอร์ (Bernard Mayer)^{๒๔} นักจิตวิทยาชื่อนามที่มากด้วยประสบการณ์ อาทิ ในวิชาชีพนักจัดการความขัดแย้งในฐานะนักไกล่เกลี่ย ผู้เอื้อกระบวนการ นักฝึกอบรม นักวิจัย นักบริหาร โครงการ และนักออกแบบระบบความขัดแย้ง ได้ช่วยเหลือประชาชนในการจัดการความขัดแย้งใน รูปแบบต่างๆ และยังให้ความช่วยเหลือรัฐบาลและสมาคมอเมริกันพื้นเมือง องค์การกลาง องค์การของรัฐ และองค์กรท้องถิ่น รวมถึงให้ความช่วยเหลือแก่บริษัทต่างๆ กลุ่มผลประโยชน์สาธารณะ สหภาพแรงงาน สมาคมวิชาชีพ โรงเรียนรัฐบาล มหาวิทยาลัย โครงการสงเคราะห์เด็ก บริการสุขภาพจิต และเขายังเป็น ผู้ร่วมงานคนหนึ่งของ CDR Associates ซึ่งเป็นองค์กรด้านการจัดการความขัดแย้งและฝึกอบรมที่มี ชื่อเสียงระดับนานาชาติ เขาทำงานเป็นนักบำบัดวัยรุ่นและครอบครัว เป็นผู้บริหารโครงการบำบัดผู้ติดยา เสพติดและสุขภาพจิต และเป็นผู้บริหารฝ่ายคลินิกของโครงการบำบัดรักษาประจำบ้านสำหรับเยาวชนที่ มีความผิดปกติทางจิต เป็นต้น เขาได้ให้แหล่งข้อมูลที่มีประโยชน์มากไว้ในหนังสือ “พลวัตการจัดการ ความขัดแย้ง” (The Dynamics of Conflict Resolution: A Practitioner’s Guide) โดยได้แสดงให้เห็นถึงวิธีพัฒนาจุดมุ่งเน้นภายในอย่างต่อเนื่อง และการตระหนักถึงการค่อยๆ เปลี่ยนความคิดของคน กลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเมื่อเขาเข้าไปให้ความช่วยเหลือ หนังสือเล่มนี้จึงเป็นการนำเสนอกระบวนทัศน์ใหม่ ว่าด้วยการจัดการความขัดแย้งที่ช่วยให้ผู้อำนวยความสะดวกสามารถที่จะให้การช่วยเหลือด้วยวิธีการที่ให้

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *วิถีสู่สันติภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

^{๒๒} ชัยวัฒน์สถาอานันท์, *ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรง และการไม่ใช้ความรุนแรง*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลด์คิมทอง, #*55), หน้า ๖๐-๖๑.

^{๒๓} ชัยวัฒน์สถาอานันท์, “ความรุนแรงกับมายาการแห่งเอกลักษณ์” ใน *สันติศึกษากับการแก้ปัญหา ความขัดแย้ง*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๖๙.

^{๒๔} เบอร์นาร์ด เมเยอร์ (เขียน), นายแพทย์บรรพต ตันธีรวงศ์ (แปล), *พลวัตการจัดการความขัดแย้ง (The Dynamics of Conflict Resolution: A Practitioner’s Guide)*, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๓), หน้า คำนำโครงการจัดพิมพ์คบไฟ คำนำผู้แปล คำนำผู้เขียน และบทสรุป, หน้า ๑๓-๒๒, และ ๓๔๑-๓๕๖.

ความเคารพต่อความเป็นอิสระส่วนบุคคล ให้คำแนะนำแก่ผู้มีส่วนร่วมในความขัดแย้งในการก้าวข้ามความโกรธเคืองและความหวาดกลัว แล้วตัดสินใจเลือกทางเลือกอย่างชาญฉลาดแทน ซึ่งแนะวิธีการเสริมอำนาจให้แก่คู่ขัดแย้งในการจัดการความขัดแย้งที่รุนแรง เสริมสร้างความเข้าใจไปยังขั้นตอนความแตกต่างหลากหลายของผู้คน และช่วยคู่ขัดแย้งค้นหาวิธีการรับมือกับความขัดแย้งให้ดีกว่าเดิม และไม่เป็นไปในทางทำลาย โดยจุดประสงค์ของหนังสือเล่มนี้ คือ การนำเสนอชุดของแนวคิดเชิงปฏิบัติเพื่อช่วยให้เข้าใจความขัดแย้งและการระงับหรือจัดการความขัดแย้ง ซึ่งนักไกล่เกลี่ยคนกลาง (mediator) หรือนักจัดการความขัดแย้งควรใช้ทักษะส่วนบุคคล ความรู้ความเข้าใจ และแนวคิดประสบการณ์ที่เคยปฏิบัติมาควบคู่ไปกับแนวปฏิบัติ หลักการทางทฤษฎี และกระบวนการรวมทั้งเครื่องมือต่างๆ ที่มีอยู่ด้วย แนวทางดังกล่าวนี้จึงเป็นการใช้ประโยชน์จากการผสมผสานระหว่างแนวคิดภาคทฤษฎีกับประสบการณ์ภาคปฏิบัติอันจะทำให้เกิดการพัฒนาคูณภาพของการระงับหรือการจัดการความขัดแย้ง และเกิดการพัฒนาศักยภาพวิชาชีพแขนงนี้มากขึ้น เบอ์นาร์ต มีความเชื่อมั่นเป็นอย่างยิ่งว่าการมีค่านิยมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในแบบร่วมมือประสานประโยชน์ จะทำให้เกิดการรักษาความเป็นกลางได้ดีอีกทั้งยังเชื่อมั่นว่าบุคคลมีความสามารถในการแก้ปัญหาของตนได้ กลุ่มเป้าหมายของเขาคือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งในลักษณะของการปฏิบัติวิชาชีพ ได้แก่ นักไกล่เกลี่ย ผู้เอื้อกระบวนการ ที่ปรึกษาองค์กร นักฝึกอบรม ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านการมีส่วนเกี่ยวข้องของประชาชน นักจัดการชุมชน นักบำบัด ครอบครัว และนักเจรจาต่อรองอาชีพ โดยเขากล่าวไว้ว่าหนังสือเล่มนี้มีใช้การทบทวนวรรณกรรม แต่จัดเป็นแนวคิดเชิงปฏิบัติอันเกิดจากการทำงานซึ่งเขาคิดว่าช่วยได้มากทั้งในแง่ของการปฏิบัติงานและการสอน

เจเรมี ซิบรูก^{๒๕} ผู้เขียนหนังสือ “คู่มือเข้าใจชนชั้น วรณะ ความเหลื่อมล้ำ (The No-Nonsense Guide to CLASS, CASTE & HIERARCHIES)” ได้วิเคราะห์ให้เห็นภาพไว้อย่างน่าสนใจเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางชนชั้น และวรรณกรรมยังคงปรากฏอยู่ในโลกนี้ และยังมีที่ท่าว่าจะอันตรายต่อไป เนื่องจากคนชั้นสูงสุดของสังคมไม่มีทางที่จะยอมเสียผลประโยชน์ของตน เขาได้ชี้ให้เห็นถึงเหตุผลว่าเหตุใดชนชั้น และความไม่เสมอภาคในสังคมโลกจึงยังคงมีอยู่ และมีผลกระทบต่อชีวิตผู้คนเรื่อยมาจนถึงยุคโลกาภิวัตน์ หนึ่งในสาเหตุมาจากทฤษฎีการไล่ล่าหาความสุข (Pursuing Happiness) มักอิงอยู่กับนักเศรษฐศาสตร์ในแต่ละยุคสมัย เช่น สแตนลีย์ ลีเบอร์กอตต์ (Stanley Lebergott) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันในยุคที่สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์เกิดใหม่ๆ ได้เคยเสนอไว้อย่างอาภัพว่า ความต้องการของมนุษย์คือความจำเป็นทางเศรษฐกิจ เขาพยายามทำให้สินค้าฟุ่มเฟือยและไร้สาระเป็นเรื่องเดียวกับหลักการที่บ่งการชีวิตมนุษย์ นั่นคือการแสวงหาความพึงพอใจสูงสุด และด้วยเหตุนี้จึงทำให้สินค้าฟุ่มเฟือยกลายเป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่รอด เป็นต้น

จอห์น แมคคอนแนลและคริสโตเฟอร์มัวร์^{๒๖} ได้แยกความขัดแย้งออกเป็น ๕ ประเด็นด้วยกัน คือ^{๒๗} (๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) ได้แก่ ข้อมูลขัดกัน ขาดข้อมูล เข้าใจผิด ขาด

^{๒๕}เจเรมี ซิบรูก (เขียน), ทองสุก เกตุโรจน์ และ สายพิน ศุพุทธรมงคล (แปล), *คู่มือเข้าใจชนชั้น วรณะ ความเหลื่อมล้ำ (The No-Nonsense Guide to CLASS, CASTE & HIERARCHIES)*, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๔ หน้า ๑๓-๑๘ (คำนำ), ๑๐๖-๑๐๘.

^{๒๖}Christopher Moor, *The Mediation Process: Practical Strategic for Resolving Conflict*, 2nd ed., (San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 1996), p.60-61.

การสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง สับสนเรื่องหน้าที่ มุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล (๒) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ได้แก่ ขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ปรารถนาและต้องการ เช่น อำนาจ ตำแหน่งหน้าที่ (๓) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ได้แก่ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่ต่างกัน พฤติกรรมทางลบที่เกิดขึ้นซ้ำซาก และวิธีการในการทำสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกัน เช่น วิธีการทำงานต่างกัน การตัดสินใจต่างกัน (๔) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) ได้แก่ การแก่งแย่ง โดยเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์เดิมด้วย ขัดแย้งเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขัดแย้งเนื่องจากขาดความ ยุติธรรม (๕) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) ได้แก่ ศาสนา โลกทัศน์หรือความเชื่อต่างกัน การให้ความสำคัญที่ต่างกัน เกณฑ์ประเมินต่างกัน ภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกัน ภูมิหลังส่วนบุคคลต่างกันพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ต่างกัน

เฮนกิน(Henkin)^{๒๘} และศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์^{๒๙} มองว่า “ความขัดแย้ง” นั้น มีการซ่อนตัวเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และปรากฏตัวอย่างต่อเนื่องในบุคคล หรือกลุ่มบุคคลนั้น โดยชี้ให้เห็นว่า (๑) **ความขัดแย้งที่ซ่อนอยู่** หรือความขัดแย้งแฝง (Latent Conflict) หมายถึง สภาพการณ์ของความขัดแย้งที่มีแนวโน้มที่จะเกิดความขัดแย้ง หรือความขัดแย้งที่ซ่อนตัว และครุ่นอยู่ภายในจิตใจ หรือภายนอกของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งความขัดแย้งชนิดนี้ไม่มีลักษณะที่ปรากฏอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลไม่ตระหนัก หรือให้ความใส่ใจต่อความขัดแย้งชนิดนี้ สถานการณ์ความขัดแย้งก็จะเริ่มสำแดงและปรากฏออกมาภายนอก ให้เราได้เห็นอย่างชัดเจน (๒) **ความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้น** หรือความขัดแย้งกำลังก่อตัวเกิดขึ้น (Emerging Conflict) หมายถึง สถานการณ์ที่คู่กรณีหรือประเด็นที่คู่กรณีมีส่วนเกี่ยวข้องมองเห็น และรับรู้ร่วมกันแล้วว่า ความขัดแย้งได้เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งคู่กรณีอาจจะมี ความตึงเครียดที่เห็นได้อย่างชัดเจน แต่อาจจะยังไม่จำเป็นต้องมีการโต้เถียงกัน การเจรจา หรือการ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (๓) **ความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจน** หรือความขัดแย้งที่ปรากฏออกมาแล้ว (Manifest Conflict) หมายถึง สถานการณ์ที่คู่กรณีต่างก็ได้เข้าไปมีส่วนรู้เห็นในความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอยู่ แล้ว จนพบกับสภาพความขัดแย้งที่ไม่มีทางออกบางครั้งความขัดแย้งที่เห็นได้ชัดก็อาจเป็นผลมาจากความขัดแย้งที่ยังแฝงตัวอยู่ไม่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจน เช่น กรณีเพื่อนบ้านใกล้เคียงมีเรื่องขัดแย้งกันโดย มีการโต้เถียงกันในเรื่องที่ดินเกี่ยวกับการใช้ที่ดินหรือนโยบายสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนสำคัญ ตัวคู่กรณีอาจ ไม่ได้ตระหนักว่า แท้จริงแล้วมีความขัดแย้งที่ซ่อนเร้นด้านนโยบาย แต่เขาไม่ได้คิดถึง คำนึงถึงนโยบาย หรือข้อกฎหมายใดๆ

รองศาสตราจารย์ ดร. ฉันทนาบรรพศิริโชติ หวันแก้ว ได้พูดถึงลักษณะของความขัดแย้งในประเทศไทยในอดีตว่า แนวความคิดเรื่องชนชั้นมีอิทธิพลอย่างมากต่อการอธิบายความขัดแย้งในสังคมไทยในเวลานั้น ปัญหาการเมืองถูกวิเคราะห์ว่ามีรากฐานมาจากความขัดแย้งทาง

^{๒๗} จอห์น แมคคอนแนล อังใน จินตนา ยูนิพันธ์ และลลิต ศรีทรัพย์นันต์, “การจัดการศึกษาทางการพยาบาลกับคุณภาพบัณฑิต”, วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนราธิวาส, ๒๕๕๒, (๑๑): ๓๓-๓๗.

^{๒๘} Henkin, A.B. et.al. “Conflict management strategies of principals in site – based managed schools”. Journal of Educational Administration 38(2).2000 : 16-17.

^{๒๙} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการ และเครื่องมือแก้ปัญหา, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภักดิ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒.

ชนชั้น ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ กดขี่และขูดรีดผู้เสียเปรียบในสังคม การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางโครงสร้างเป็นเรื่องของการใช้อำนาจและกำลังบังคับ การใช้อำนาจและกำลังบังคับถือว่าเป็นวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งขั้นต่ำสุด เนื่องจากการตัดสินใจปัญหาโดยใช้ความรุนแรง ซึ่งจะเป็นปัจจัยไปสู่การขยายตัวของความขัดแย้งมากยิ่งขึ้น^{๓๐}

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลองค์กร

นภดล ร่มโพธิ์ นำเสนอไว้ว่าการวัดผลการปฏิบัติงานขององค์กร (Performance Measurement) เป็นสิ่งสำคัญอย่างมากต่อความอยู่รอดขององค์กรในปัจจุบัน องค์กรต่างๆ ทั้งองค์กรที่มุ่งแสวงหากำไร (For-Profit Organization) และองค์กรที่ไม่มุ่งแสวงหาผลกำไร (Nonprofit Organization) ต่างก็ให้ความสำคัญต่อระบบการวัดผลการปฏิบัติงานขององค์กรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจที่ผ่านมา ทำให้ผู้บริหารองค์กรต่างๆ ได้ตระหนักถึงข้อบกพร่องของระบบการวัดผลการปฏิบัติงานแบบดั้งเดิม ซึ่งนอกจากไม่เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงผลการปฏิบัติงานที่แท้จริงแล้ว ยังมีส่วนสำคัญทำให้องค์กรดำเนินธุรกิจไปผิดทาง ซึ่งส่งผลให้องค์กรได้รับความเสียหายเป็นอันมาก ดังนั้นในปัจจุบันนี้องค์กรต่างๆ จึงได้กลับมาให้ความสำคัญและเอาใจใส่ในระบบการวัดผลและการปฏิบัติงานขององค์กรกันอีกครั้ง โดยจะเห็นได้จากสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมถึงบทความและงานวิจัยในด้านการวัดการปฏิบัติงานที่ออกมาอย่างต่อเนื่องและเป็นจำนวนมาก ซึ่งในระยะหลังนี้แนวคิดทางด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กรได้มีออกมาอย่างมากมาย อย่างไรก็ตามแนวคิดของการวัดผลการปฏิบัติงานขององค์กรที่ได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวางและเป็นที่ยอมรับสำหรับองค์กรจำนวนมากได้แก่แนวคิดการวัดผลองค์กรแบบสมดุลหรือที่รู้จักกันดีในชื่อของ Balanced Scorecard^{๓๑}

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถะมานะ นำเสนอไว้ว่าทรัพยากรการบริหาร (administrative resources) ที่สำคัญคือ คน (Man) เงิน (Money) สิ่งของ (Material) และการจัดการ (Management) และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปเช่นกันว่า “คน” นั้น เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากที่สุด คนจะเป็นที่มาของประสิทธิผลประสิทธิภาพสูงสุดของงาน แต่คนก็ยากแก่การศึกษาที่สุดเช่นกัน ในบรรดาสิ่งของ และแม้แต่เทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งอาจมีความยุ่งยากสลับซับซ้อนมากเท่าใดก็ตามแต่ก็ดูเหมือนจะทำความเข้าใจได้ง่ายและสามารถเข้าใจจัดการได้ง่ายกว่าปัจจัยมนุษย์มาก การตระหนักในความสำคัญของปัจจัยมนุษย์ในองค์กรนั้นมีได้เพิ่งเกิดขึ้นในสมัยปัจจุบัน แต่มีมาในอดีตนานมาแล้ว ดังนั้นจึงปรากฏความสนใจศึกษาเรื่องเกี่ยวกับ “คน” ในการทำงานอย่างมากมาย^{๓๒}

แนวคิดการมีส่วนร่วม

เจมส์แอลเครตัน (James L. Creighton) ได้พูดถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า (๑) เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความรู้สึกสูญเสียอำนาจ (๒) เป็นช่องทางที่จะนำประชาชนมาร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหา

^{๓๐} รศ. ดร. ฉันทนาบรรพศิริโชติ หวันแก้ว, ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของความขัดแย้งในสังคมไทย, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า , ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^{๓๑} นภดล ร่มโพธิ์, การวัดผลองค์กร แบบสมดุล, (กรุงเทพมหานคร: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), คำนำ.

^{๓๒} สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถะมานะ. พฤติกรรมองค์กร: ทฤษฎีและการประยุกต์, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร: สามลดา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

ของส่วนรวม โดยสร้างความรู้สึกว่า “นี่เป็นปัญหาของเรา”(๓) เป็นช่องทางที่จะสร้างให้เกิดการสื่อสารระหว่างกลุ่มในชุมชนเพื่อที่เขาจะได้มาทำความเข้าใจถึงความต้องการของแต่ละกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีจะยับยั้งการกระทำที่ผิด (๔) เป็นช่องทางอีกทางหนึ่งในการสร้างชุมชนชนิดต่างๆ สิ่งแรกคือ ฝึกอบรมผู้ที่จะเป็นผู้นำในอนาคต ในขณะที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ เขาจะได้เรียนรู้วิธีที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่นได้อย่างไร และร่วมกันสร้างความร่วมมือได้อย่างไร (๕) สามารถสร้างให้เห็นสภาพของชุมชนว่าเป็นอย่างไร มันยังบ่งชี้ถึงการเป็นชุมชนที่สร้างสรรค์ จากการทำงานร่วมกันเพื่อที่จะแก้ปัญหา มันบอกถึงความเป็นชุมชนที่เปิดเผย จากการตัดสินใจอย่างโปร่งใส บอกถึงความเป็นชุมชนที่ไว้วางใจกัน^{๓๓}

พระมหาธรรมา ธมฺมहाโส (นินิบุญยากร) ได้กล่าวว่า ในขณะที่ชุมชนและสังคมกำลังเผชิญหน้ากับความแตกแยกและแบ่งฝ่ายอย่างร้ายลึกในช่วง ๑๐ กว่าปี บทบาทที่ถือได้ว่าเป็นภารกิจเร่งด่วนของพระสงฆ์ คือ การเข้าไปทำหน้าที่ “วิศวกรสันติภาพ” เพื่อเสริมสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นแก่สังคมไทยตามนโยบายของรัฐบาล และข้อเสนอแนะของคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริง เพื่อการปรองดองแห่งชาติที่ว่า บุคลากรทางศาสนาควรเพิ่มบทบาทในการลดความแตกแยก ส่งเสริมสันติภาพและแก้ไขความขัดแย้งในสังคมโดยสันติวิธี ฉะนั้น ทุกฝ่ายควรให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูหลักศีลธรรมและจริยธรรม พร้อมทั้งสนับสนุนให้สถาบันศาสนาเข้ามามีบทบาทในการลดความขัดแย้งและยุติการใช้ความรุนแรง โดยการเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์เข้าไปเป็นผู้นำกระบวนการกลุ่ม เปิดเวทีพูดคุย เพราะคุณสมบัติเด่นของพระสงฆ์ คือ “การเป็นนักฟังที่ดี” (Mindful Listening) เพราะดำรงความเป็นกลางระหว่างผู้ที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในกลุ่มต่างๆ^{๓๔}

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าการเข้าใจศาสตร์ด้านสันติภาพนั้น มีมิติที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งนักวิชาการแต่ละท่านก็มีความเห็นต่างกันไป ดังนั้นการจะศึกษาทำความเข้าใจถึงวิธีการ แนวคิดและหลักปฏิบัติของกระบวนการสร้างสันติภาพทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมในกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสันติภาพโลกจำเป็นต้องใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้มาอาศัยวิเคราะห์ ตีความ เพื่อความเข้าใจ เข้าถึง วิธีแห่งสันติภาพในสังคม ซึ่งการจะรวบรวมองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพจำเป็นต้องอาศัยกรอบการศึกษา โดยคณะผู้วิจัยได้ออกแบบกรอบความคิดในการวิจัยดังนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการวัดสันติภาพ: สุวรา แก้วนัยสถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ (CSCD) ได้กล่าวถึงกิจกรรมระหว่างวันที่ 13-15 ตุลาคม 2557 ไว้ที่น่าสนใจว่า ทางสถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในนามของคณะทำงานสร้างพื้นที่สันติภาพจากคนใน (IPP) และศูนย์ทรัพยากรสันติภาพ (Peace-building Resource Center/PRC) ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ การ

^{๓๓} เจมส์แอลเครตัน, วันชัย วัฒนศัพท์ (ผู้แปล), การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, หน้า ๖-๗.

^{๓๔} พระมหาธรรมา ธมฺมहाโส (นินิบุญยากร), แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐.

ติดตามตรวจสอบและการรายงานสันติภาพ (Peace Monitoring and Reporting Workshop) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อทำความเข้าใจและแลกเปลี่ยนถกเถียงในประเด็นการวัด “สันติภาพ” ในบริบทของความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการประชุมครั้งนี้มีวิทยากรผู้มีความรู้ความสามารถด้านกระบวนการและการวัดสันติภาพ ทั้งในและต่างประเทศมาร่วมให้ความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชุมเริ่มต้นด้วยประเด็นการทำความเข้าใจสันติภาพและกระบวนการสันติภาพ โดย มาร์โค มาซเซอร์รา (Marco Mazzer) ที่ปรึกษาอาวุโสของศูนย์ทรัพยากรสันติภาพนอร์เวย์ (Norwegian Peace-building Resource Center, NOREF) มีการนำเสนอประเด็นหลักๆ เช่น **1) ประเด็นการเข้าใจภูมิทัศน์และแนวโน้มความขัดแย้ง:** เนื่องจากการทำความเข้าใจสันติภาพและกระบวนการสันติภาพนั้นจะต้องมีความเข้าใจในภูมิทัศน์และแนวโน้มของความขัดแย้งด้วยได้แก่ (๑) จากความขัดแย้งในระดับนานาชาติ มีการส่งผลสู่ความขัดแย้งภายในประเทศ (๒) กระบวนการสันติภาพและข้อตกลงต่างๆ มีความล้มเหลวจนนำไปสู่ความขัดแย้ง และ (๓) วิถีชีวิตของรัฐและกลุ่มตัวแทนชาดความชอบธรรมจนนำไปสู่ความขัดแย้ง และ (๔) ความขัดแย้งมีแนวโน้มเกี่ยวกับการพัฒนารวมตัวกันเป็นภูมิภาค **2) ประเด็นการทำความเข้าใจในการสร้างสันติภาพ:** ประกอบด้วย (๑) การวัดความขัดแย้งง่ายกว่าการสร้างสันติภาพ เนื่องจากการสร้างสันติภาพเป็นกระบวนการซับซ้อน เป็นกระบวนการที่ลอยตัว มิใช่เป็นไปตามขั้นตอนที่เรียงลำดับได้ตามความต้องการ มีความซับซ้อนหลายเรื่องและปัญหาสามารถย้อนกลับมาใหม่ได้เสมอ (๒) กระบวนการสร้างสันติภาพบางทีก็ไม่สามารถทำงานได้ แต่หลายครั้งประชาคมนานาชาติอาจคาดหวังเรื่องเป้าหมายที่เกินกว่าจะบรรลุได้ (๓) มีคนหลายฝ่ายเข้ามาอยู่ร่วมในการดำเนินการ และมีการดำเนินการอย่างเป็นพลวัต ความสนใจในประเด็นสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยตลอด (๔) พยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพทั้งกระบวนการ ไม่ใช่เพียงแค่วิธีการกระแสหลักเพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ขึ้นมา (๕) ต้องมีการสร้างสถานะในการสร้างพื้นที่ร่วมของการทำงาน (๖) ต้องมีการวิเคราะห์การสร้างสรรค์ของการจัดการความขัดแย้ง และ (๗) การสร้างสันติภาพเป็นการสร้างศักยภาพในกระบวนการทำงานเพื่อตอบสนองทั้งการทำงานเฉพาะหน้าและงานในระยะยาว **3) ประเด็นในการพิจารณาการวัดกระบวนการสันติภาพ:** การวัดกระบวนการสันติภาพมีประเด็นที่ต้องพิจารณา ดังนี้ (๑) การวัดกระบวนการสันติภาพสามารถมองผ่านจากเสา ๕ หลักในการสร้างสันติภาพของสหประชาชาติ (UN's 5 Pillars of Peace-building) อันประกอบด้วยเรื่อง ก) ความมั่นคงและความปลอดภัย ข) กระบวนการทางการเมือง ค) สิทธิมนุษยชน หลักนิติธรรม ง) มิติทางเศรษฐกิจ และ จ) พื้นฐานบริการต่างๆ (๒) การวัดผลกระทบกระบวนการสันติภาพมีเครื่องมือที่มีความหลากหลาย แต่มีกรอบ # ส่วนที่ต้องเข้าใจคือ กรอบในการวิเคราะห์บริบทเชิงสถาบัน และความจำเป็นในการทำความเข้าใจท้องถิ่น ที่มีในเรื่องในเชิงเทคนิคล้วนๆ (๓) การประเมินกระบวนการสันติภาพผ่านสถาบันระหว่างประเทศกับสถาบันทวิภาคี (๔) ทำการวิเคราะห์การเมือง ทั้งในระดับประเทศ และโลก และ (๕) การคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างตัวชี้วัดแบบสากล และแบบเจาะจงสำหรับบริบทเฉพาะ แบบกว้างที่เป็นสากลข้อดีด้านบวกสามารถเปรียบเทียบกับทั่วโลกได้ แต่เชิงเจาะจงดีแ่งในการเป็นลักษณะเฉพาะ และได้เลือกมาแล้วปรับเข้ากับท้องถิ่น **%) ประเด็นการประเมินผลการใกล้เคียงด้านสันติภาพ:** การทำงานในมุมการใกล้เคียง หรือการเจรจาสันติภาพมีทิศทางเพิ่มขึ้นหลายเท่า โดยกระบวนการสันติภาพมีผลลัพธ์ที่ต้องการที่หลากหลาย ตั้งแต่สันติภาพเชิงลบที่ต้องการยุติความรุนแรง และเป้าหมายสันติภาพเชิงบวกที่สูงสุด มุ่งแก้ไขที่รากเหง้าของความขัดแย้งด้วย โดยกรอบในการประเมินประสิทธิภาพของการใกล้เคียงจะพิจารณา 3 ด้าน ได้แก่ (๑) การประเมินตั้งแต่ผลเชิงลบไปจนถึงผลเชิงบวก นิยามความสำเร็จของสันติภาพเชิงบวก เพื่อ

นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านความขัดแย้ง ในระยะนั้น เราก็พัฒนาตัวชี้วัดในแต่ละขั้นตอน ตัวละคร เปลี่ยนท่าทีอย่างไร จากไม่คุยกัน เปิดเผยกับสื่อมากขึ้น และทำที่อ่อนลง เป็นต้น (๒) ตัวชี้วัดต้องดูว่ามีข้อตกลงสันติภาพหรือไม่ ตั้งแต่หยุดยิงจนมองครอบคลุมทุกเรื่อง การประเินหลังความขัดแย้งด้วยมาตรฐานระดับโลก ก็ดูจะเป็นเรื่องสิทธิมนุษยชนด้วยว่ามีการปฏิบัติอย่างไร มุมมองภายนอกให้ความสำคัญกับเรื่องนี้และ(๓) การให้ได้มาซึ่งสันติภาพเชิงบวก ในการเปลี่ยนผ่าน คือ ระยะในการนำข้อตกลงต่างๆ มาปฏิบัติ การพลิกโฉม การเปลี่ยนโฉม เป็นงานระยะยาวที่ผู้มีส่วนได้เสียต้องเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้นในขั้นตอนนี้^{๓๕}

การวิจัยเชิงสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ ๑ (Peace Survey)^{๓๖}

การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 1 (Peace Survey)จากรายงานความร่วมมือในการจัดทำในการอ้างอิงด้านล่าง โดยมีผลการศึกษาจากการสำรวจ โดยย่อจากบทสรุปผู้บริหารพอสังเขป ดังนี้

พฤติกรรมการสื่อสารและการติดตามข่าวสาร: พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีทักษะในการใช้ภาษาไทยกลางสูงที่สุด โดยมีช่องทางหรือแหล่งของการสื่อสารที่ติดตามอย่างใกล้ชิด ๕ อันดับที่ลดหลั่นกันตามลำดับ คือ ๑) ทีวี ๒) ข่าวจากเพื่อนสนิทหรือคนใกล้ชิด ๓) เฟสบุ๊ก ไลน์ ทวิตเตอร์ วอสแอฟ ๔) ข่าวจากเพื่อนบ้านและคนในชุมชน และ ๕) ข่าวจากมัสยิด โดยเฉพาะช่องทางอันดับที่ ๔) ได้รับความนิยมค่อนข้างมาก สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ใหม่ของการเปิดรับข่าวสารจากคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความก้าวหน้าควบคู่ไปกับการสื่อสารแบบเก่าที่ใช้การดูด้วยตาและฟังด้วยสื่อจากตัวบุคคล

มุมมองต่อกระบวนการสันติภาพ/สันติสุข และทางออกต่อปัญหา: พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ มองว่า กระบวนการสันติภาพหมายถึง “การที่รัฐบาลและขบวนการต่างปรับตัวและประนีประนอมกัน” เมื่อพิจารณาถึงความชอบของคำว่า “สันติภาพ” และ “สันติสุข” พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่รู้สึกทั้งสองคำนี้ไม่มีความแตกต่างกัน

^{๓๕} ห้องเรียนสันติภาพ: การวัดสันติภาพ (๑) ปูพื้นฐานสร้างความเข้าใจ, สุรรา แก้วนุ่น, สถาบันวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ (CSCD), <www.http://deepsouthwatch.org/node/6418>, 21 พ.ย. 2557.

^{๓๖} อนุเคราะห์ข้อมูลโดย ดร.นพ.บรรพต ตันธีรวงศ์, บทสรุปผู้บริหาร: การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ ๑ (Peace Survey), จัดทำโดย สถาบันวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ศูนย์ความเป็นเลิศด้านคณิตศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สถาบันสันติศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สถาบันอิสลาม มหาวิทยาลัยฟาฏอนี, ศูนย์ความร่วมมือทรัพยากรสันติภาพ, ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, สภาประชาสังคมชายแดนใต้, มูลนิธิเอเชีย และ สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, พ.ศ. ๒๕๕๙

นิยามความหมายของคำว่า “สันติภาพ” และ “สันติสุข” ในมุมมองของประชาชน พบว่า สันติภาพ หมายถึงการดำเนินชีวิตอย่างมีอิสรภาพและเสรีภาพ และมีความยุติธรรมและความเป็นธรรม โดยไม่มีความรุนแรง และ “สันติสุข” หมายถึง การที่คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีไม่มีความรุนแรง และมีความยุติธรรมและความเป็นธรรม และในประเด็นฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต่อการสร้าง สันติภาพในพื้นที่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามระบุถึงบุคคล กลุ่ม องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพ ๓ อันดับแรก ได้แก่ ๑) รัฐบาล ๒) ผู้นำศาสนาอิสลาม ๓) นักการเมืองระดับชาติ และนักการเมืองท้องถิ่น โดยประชาชนคิดว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพูดคุยสันติภาพ/สันติสุขที่สำคัญ ได้แก่ การที่องค์กรภาคประชาสังคมรวมตัวกันนำเสนอความต้องการของประชาชนต่อทั้งสองฝ่ายบนโต๊ะพูดคุย และการที่องค์กรภาคประชาสังคมมีอิสระในการจัดเวทีสาธารณะเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาส แสดงความคิดเห็นโดยไม่มีการแทรกแซงจากรัฐ

ข้อเสนอจากประชาชนต่อรัฐบาล: มีว่า

(๑) การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และประชาชนในพื้นที่ อาทิ ปัญหาการค้าขายพารา ปัญหาปากท้องชาวบ้าน ความเป็นอยู่ ค่าครองชีพ เพิ่มค่าแรงงาน รวมถึงปัญหาความยากจนในพื้นที่, การกำหนดกรอบและแนวทางในการจัดการปัญหาเสพติด, การยอมรับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา อัตลักษณ์ และลักษณะความเฉพาะตัวของพื้นที่, การจัดระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับพื้นที่และมีการสนับสนุนด้านการศึกษากับประชาชนในพื้นที่, มีการส่งเสริม และพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และให้องค์กรท้องถิ่น อบต.องค์กรด้านศาสนา มีบทบาทในการพัฒนา เช่น การขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจ รวมถึงการส่งเสริมในการกิจต่างๆ เป็นต้น

(๒) แนวทางและหลักการในการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ อาทิ การเปิดใจรับฟังข้อเสนอจากผู้มีความเห็นต่างและนำข้อเสนอเดิมมาพิจารณา หาแนวทางในการจัดการปัญหาร่วมกันอีกครั้ง, การยุติความรุนแรงและการใช้กำลังอาวุธ การลดอาวุธ และการถอนทหารออกจากพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้, ต้องจริงจัง จริงจัง ในการแก้ปัญหา ลดทิวาระหว่างกัน และต้องมีการสร้างความเชื่อมั่นให้กลุ่มผู้เห็นต่างและดำเนินงานอย่างต่อเนื่องโดยวิธีการสมานฉันท์ สร้างความเท่าเทียม เป็นธรรม ยุติธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ, ให้มีการจัดสรรงบประมาณในการจัดการปัญหาอย่างโปร่งใส ยุติธรรม แก้ปัญหาได้ตรงจุด, ให้มีการออกแบบและจัดทำมาตรการคุ้มครองความปลอดภัยแก่ประชาชนที่เหมาะสมกับบริบทและประชาชนในแต่ละพื้นที่ รวมถึงให้มีการจัดระบบการเยียวยาผู้กระทบอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม เป็นต้น

(๓) การส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน อาทิ การเปิดรับฟังความคิดเห็นต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในแนวทางการจัดการปัญหาในพื้นที่ และควรมีการสร้างความเข้าใจ ปรับทัศนคติของคนภายนอกพื้นที่ต่อสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น

ข้อเสนอจากประชาชนต่อกลุ่มผู้มีความคิดเห็นต่างจากรัฐ: มีว่า

(๑) แนวทางในการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ อาทิ การยุติความรุนแรงต่อประชาชนผู้บริสุทธิ์ทุกกลุ่มในพื้นที่, การปรับเปลี่ยนวิธีการต่อสู้จากการทหารเป็นการต่อสู้ด้วยสันติวิธีทางการเมือง และการปกครอง, ต้องยอมรับแนวทางในการจัดการปัญหาในพื้นที่ด้วยกระบวนการพูดคุย/เจรจา สันติภาพ รวมถึง การยอมรับข้อเสนอของรัฐบาลและการสร้างความต่อเนื่องในกระบวนการพูดคุย สันติภาพระหว่างรัฐบาลไทยและกลุ่มผู้เห็นต่าง เป็นต้น

(๒) หลักการในการจัดการปัญหาอาทิ ต้องแก้ปัญหาด้วยความจริงใจ จริงจัง ลดทิวาระหว่างกัน, มีความตรงไปตรงมาในการจัดการปัญหา, มีการทำความเข้าใจกันและปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน และต้องมีการสร้างความเชื่อมั่นให้ฝ่ายรัฐ เป็นต้น

(๓) การร่วมมือกับรัฐบาลในการจัดการปัญหาสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อาทิ ช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหายาเสพติด การศึกษา และ การอำนวยความสะดวกยุติธรรม ความเป็นธรรมให้กับประชาชน เป็นต้น

ข้อเสนอจากประชาชนต่อภาคประชาสังคม: มีว่า

(๑) ภาคประชาสังคมต้องพยายามผลักดันและนำเสนอข้อมูลเพื่อสนับสนุนการสร้างบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่หนุนเสริมกระบวนการสันติภาพ โดยทุกส่วนร่วมมือกันเพื่อสันติสุข ด้วยความจริงใจและตั้งใจจริง

(๒) การส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาในพื้นที่ เช่น การจัดเวทีรับความคิดเห็นของกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ และเป็นสื่อกลางสร้างเวทีประชาคมเพื่อให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น และเพื่อเป็นสื่อกลางให้ประชาชน

(๓) การสร้างความเข้าใจและความเข้มแข็งในการจัดการปัญหาฯ ให้ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการช่วยเหลือในเรื่องทั่วไป การเยียวยา การพบปะเยี่ยมเยียนผู้ได้รับผลกระทบ

(๔) การหนุนเสริมและสนับสนุนโครงการที่มีการดำเนินงานเชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และพัฒนาศักยภาพของประชาชนในพื้นที่ เช่น โครงการที่เกี่ยวกับเยาวชน การศึกษา และอาชีพ

(๕) การสนับสนุนการดำเนินงานด้านกลไกยุติธรรมในพื้นที่ และช่วยติดตามประเด็นสิทธิมนุษยชนในพื้นที่ และ

(๖) การร่วมกันพัฒนา ทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคง เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

งานวิจัยแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้นำศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติสุข ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้: ประจวบ ทองศรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพจากการเก็บข้อมูลพื้นที่ภาคสนามโดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ รวมถึงการสนทนากลุ่มพบว่า แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้นำศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ๑) การพัฒนาศักยภาพของผู้นำศาสนาด้านกระบวนการมีส่วนร่วม ๒) การพัฒนาศักยภาพของผู้นำศาสนาให้เป็นผู้กล้าแสดงความคิดเห็น ๓) การสร้างความตระหนักในชุมชนร่วมกันโดยใช้วิธีการและขั้นตอนในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ๔) การส่งเสริมกิจกรรมที่สร้างสรรค์และบูรณาการบนพื้นฐานของการพัฒนาอย่างสมดุลอย่างต่อเนื่องสำหรับการเสริมสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมทางสังคม ๕) การสร้างความรู้สึกรักความภาคภูมิใจสำหรับการปฏิบัติในการรักษา และ๖) การให้ผู้นำศาสนาได้มีบทบาทในการจัดอบรมร่วมกับหน่วยงาน

ภาครัฐที่จะลงปฏิบัติงานในพื้นที่เกี่ยวกับภาษา วัฒนธรรมและประเพณีของคนในพื้นที่^{๓๗} กล่าวได้ว่าเป็นงานวิจัยที่มีประโยชน์ต่อการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้นำศาสนาด้วยกัน และระหว่างผู้นำต่างศาสนาและหน่วยงานภาครัฐ ในฐานะการมีส่วนร่วมในกระบวนการแห่งการสร้างความเข้าใจและการทำให้เกิดสันติภาพในการดำเนินชีวิตร่วมกัน

อภิรติ ศรีสยาม และคณะวิจัยได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาสันติภาพที่เน้นการคิดวิเคราะห์เพื่อส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาตามแนวสันติวิธีสำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยนิยามคำว่าสันติภาพว่า หมายถึง ความสุขสงบทั้งในระดับภายในตนระดับสังคม และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และกล่าวถึงเกณฑ์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ว่าก็ได้ระบุถึงความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาโดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ ด้านจิตใจคือมีคุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมถึงเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพและตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ซึ่งมุ่งให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งลักษณะอันพึงประสงค์ประกอบด้วย รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์ สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ และมีการระบุถึงสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน ๕ ประการอันเป็นความจำเป็นในการเรียนรู้ในโลกยุคปัจจุบัน ได้แก่ ความสามารถในการสื่อสาร (Communication) ความสามารถในการคิด (Thinking) ความสามารถในการแก้ปัญหา (Problem Solving) ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต (Life Skill) และ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี (Technology) โดยผลการวิจัยมีว่า(๑) พบองค์ประกอบที่สำคัญในหน่วยการเรียนรู้ ๖ องค์ประกอบคือ๑)โลกแห่งความแตกต่าง ๒)สันติภาพนั้นสำคัญไฉน ๓)สิทธิมนุษยชนกับสันติภาพ ๔) เคารพ ยอมรับ สังคมเป็นสุข ๕)ร่วมมือร่วมใจเข้าใจเพื่อสันติและ ๖)สันติภาพเริ่มต้นด้วยความรัก (๒) นักเรียนที่เรียนรายวิชาสันติภาพได้คะแนนความสามารถในการแก้ปัญหาสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ^{๓๘} งานวิจัยนี้มีความน่าสนใจในมุมมองพื้นฐานของการจัดการทางการศึกษาแก่เยาวชนไทยให้เกิดทักษะในการแก้ไขปัญหาเพื่อความสามารถในการอาศัยร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข ซึ่งจัดเป็นส่วนหนึ่ง

^{๓๗}ดร. ประจวบ ทองศรี, อาจารย์ประจำแผนกวิชาพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, “แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้นำศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้”, รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ การบริหารการพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร ประจำปี ๒๕๕๙, หน้า บทคัดย่อ, <<http://www.google.co.th>>, สืบค้นเมื่อ ๑๓ ต.ค. ๒๕๖๐.

^{๓๘}น.ส.อภิรติ ศรีสยาม นิสิตมหาบัณฑิตสาขาการสอนสังคมศึกษา และ ผศ.ดร.วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา, ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาสันติภาพที่เน้นการคิดวิเคราะห์เพื่อส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาตามแนวสันติวิธี สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น, หน้า 1-4, OJED An Online Journal of Education, Vol. 7, No. 1, 2012, pp. 2286-2297, <<http://www.chula.ac.th/ojed/doc>>, สืบค้นเมื่อ 13 ต.ค. 2560.

ของความสำเร็จในการจัดการเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพโดยองค์รวมของชาติผ่านสถาบันทางการศึกษา

อาทิตย์ ทองอินทร์ ได้เรียบเรียงและทบทวนแบบแผนของสันติภาพและความรุนแรงในระดับโลก ในระยะ ๙-๑๐ ปีที่ผ่านมา รวมทั้งวิเคราะห์ทบทวนภาพเกี่ยวกับความรุนแรงในแต่ละระดับชั้น จากดัชนีชี้วัดสันติภาพโลก (Global Peace Index/GPI) อันเป็นการวัดประเมินโดยอาศัยเกณฑ์จากองค์ความรู้ที่หลายท่านได้มอบไว้ให้แก่แวดวงการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสันติภาพสืบเนื่องมาจากโอกาสที่สถาบัน **เพื่อเศรษฐกิจและสันติภาพ** (The Institute for Economics and Peace/IEP) ได้เผยแพร่รายงาน **ดัชนีชี้วัดสันติภาพโลก (Global Peace Index/GPI) ประจำปี ค.ศ. 2016/พ.ศ. ๒๕๕๙** เมื่อวันที่ ๘ มิ.ย. โดยได้ให้ภาพรวมว่าดัชนีชี้วัดสันติภาพโลก หรือ GPI เป็นการวัดประเมินโดยอาศัยเกณฑ์อันประกอบด้วยดัชนีชี้วัด ๒๓ ตัวแปร จำแนกเป็น ๓ หมวดหมู่ คือ (๑) สถานการณ์ความขัดแย้งภายในและระหว่างประเทศที่เกิดขึ้น (the ongoing domestic and international conflict) (๒) ความมั่นคงปลอดภัยของสังคม (the societal safety and security) และ (๓) กิจกรรมและแสนยานุภาพทางการทหารในแต่ละพื้นที่ (the militarisation) ทั้งหมดนี้จะเป็นเกณฑ์นำไปเก็บข้อมูลประเทศทั่วโลก ๑๖๓ ประเทศผลลัพธ์ปรากฏว่า ๑) โลกในภาพรวมของปี 2016/พ.ศ. ๒๕๕๙ นี้ มีระดับสันติภาพน้อยลงกว่าเดิมปีก่อนพอสมควร โดยหมวดหมู่ของตัวแปรที่ดูดีขึ้น คือ กิจกรรมและแสนยานุภาพทางการทหาร ที่แม้ว่าบางประเทศจะยังหมกมุ่นกับการสะสมอาวุธ แต่ประเทศส่วนใหญ่ในโลกมีทิศทางของการตัดงบประมาณการทหารลง ส่วนหมวดหมู่ที่ดูดีขึ้นให้ระดับสันติภาพโลกดูตกต่ำลง คือ สถานการณ์ความขัดแย้งภายในและระหว่างประเทศ กับ ความมั่นคงปลอดภัยของสังคม ทั้งนี้ แคมเปญของสถานการณ์สันติภาพตกต่ำมากที่สุดในปี 2016/พ.ศ. ๒๕๕๙ นี้ ถ้านับในแง่ภูมิภาค ก็ได้แก่ ภูมิภาคตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ ถ้านับในแง่ประเทศ ก็คือ ประเทศซีเรีย ส่วนแคมเปญของสถานการณ์สันติภาพมากที่สุดในปีเดียวกันนี้ ถ้านับในแง่ภูมิภาค ก็คือ ยุโรป ส่วนถ้านับในแง่ประเทศ ก็ได้แก่ ประเทศไอซ์แลนด์ #) แนวโน้มระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา: ช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางสันติภาพ (Peace Inequality Gap): หากพิจารณาในภาพระยะยาว ช่วง ๘-๙ ปีที่ผ่านมา ระดับสันติภาพของโลกในภาพรวมโดยเฉลี่ยกันทุกประเทศแล้ว มีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา และพบว่าโลกเรามีสันติภาพน้อยลง โดยอาจกล่าวได้ว่า เป็นช่วง 8-9 ปีที่ระดับของสันติภาพโลกถดถอยลงมากที่สุดในประวัติศาสตร์หลังสงครามเย็น ขณะเดียวกันก็มีการขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ ของช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางสันติภาพ (Peace Inequality) ระหว่างกลุ่มประเทศที่มีสันติภาพมากที่สุด กับกลุ่มประเทศที่มีสันติภาพน้อยที่สุดกล่าวคือ ประเทศที่มีสันติภาพที่สุดในโลกจำนวนมากอยู่ในทวีปยุโรป ซึ่งเป็นผลสำคัญมาจากการลดลงอย่างต่อเนื่องของอัตราการเกิดฆาตกรรม การลดการใช้จ่ายด้านการทหาร และการถอนทหารออกจากอิรักและอัฟกานิสถาน และพบว่า จาก ๒๐ ประเทศที่มีสันติภาพที่สุดในโลกในการวัดประเมินปีล่าสุด เป็นประเทศในทวีปยุโรปถึง ๑๔ ประเทศสำหรับกลุ่มประเทศที่ระดับสันติภาพต่ำ ได้แก่ ซีเรีย ชูดานใต้ อิรัก อัฟกานิสถาน โซมาเลีย เยเมนแอฟริกากลาง ยูเครน และชูดาน ตัวเลขชี้วัดสันติภาพที่ตกต่ำนั้นเป็นผลสำคัญมาจากการขยายตัวมากขึ้นของความไม่สงบภายในประเทศ และความตึงเครียดมากขึ้นของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มติดอาวุธ ซึ่งจะเห็นว่าจำนวนผู้เสียชีวิตในความขัดแย้งภายในประเทศทั่วโลกเมื่อปี ค.ศ. 2015/พ.ศ. ๒๕๕๘ พุ่งไปแตะถึงตัวเลข ๒๘๐,๐๐๐ คน คือเพิ่มขึ้นจาก ค.ศ. 2010/พ.ศ. ๒๕๕๓ ถึง ๒๖๗% ขณะเดียวกัน ก็ส่งผลให้มีการเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญของจำนวนผู้พลีภัยและผู้ถูกบังคับให้พลัดถิ่นในประเทศตนเอง ซึ่งจัดได้

ว่ามีสัดส่วนราว ๑% ของประชากรโลกทั้งหมด ปัจจัยเหล่านี้เป็นสถานการณ์การใช้ความรุนแรงที่จัดอันดับดัชนีชี้วัดสันติภาพโลกในภาพรวมช่วงที่ผ่านมาให้ตกต่ำลงอย่างมีนัยสำคัญ^{๓๔}) ในส่วนผลกระทบของการก่อการร้าย พบว่า ปฏิบัติการของกลุ่มที่ใช้วิธีการดังกล่าวยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการก่อเหตุของพวกเขาคร่าชีวิตผู้คนไปแล้วราว 20,000 คนนับเฉพาะในรอบการวัดประเมินปี 2015/๒๕๕๘ และจำนวนราว ๓๒,๐๐๐ คนนับเฉพาะรอบการวัดประเมินในปี 2016/๒๕๕๙ แต่ก็น่าสนใจว่า ตัวเลขดังกล่าวไม่นับรวมการก่อการร้ายที่กระทำโดยรัฐ ซึ่งถ้าพูดกันอย่างตรงไปตรงมานับเป็นผู้ที่คร่าชีวิตมนุษย์ด้วยวิธีการก่อการร้ายและสร้างความสับสนวุ่นวายมากที่สุดตลอดเส้นทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ไม่ที่จะเป็นการอุ้มหาย การลักพาตัว การสังหารหมู่ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ฯลฯ อย่างไรก็ตามหากเราทำตัวกลมกลืนไปกับข้อมูลของดัชนีชี้วัดสันติภาพโลก หรือ GPI ก็ยังเห็นข้อน่าสนใจอีกสองข้อ คือ หนึ่ง ส่วนใหญ่ของจำนวนผู้เสียชีวิตจากการก่อการร้าย เป็นความสูญเสียที่เกิดขึ้นใน ๕ ประเทศเท่านั้น ได้แก่ อิรัก ไนจีเรีย อัฟกานิสถาน ปากีสถาน และซีเรีย สองก็คือ ขณะที่การเกิดเหตุก่อการร้ายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อัตราการเสียชีวิตต่อการเกิดเหตุหนึ่งครั้ง กลับเพิ่มสูงขึ้นในความเร่งที่มากกว่าเสียอีก แปลว่า ศักยภาพของการก่อเหตุแต่ละครั้งเพิ่มสูงขึ้น การลงมือครั้งหนึ่งทำให้คนตายได้มากขึ้น ซึ่งเห็นแบบแผนนี้ชัดเจนยิ่งในช่วงหลังปี 2012/๒๕๕๕ เป็นต้นมาทั้งหมดตามการนำเสนอของค่าตัวแปรของ IEP นี้ พอจะวัดสันติภาพโลกได้อย่างคร่าวๆ ว่า โลกในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีแนวโน้มของสันติภาพที่ตกต่ำลง ซึ่งก็แปลได้อีกแบบว่า สถานการณ์ความรุนแรงของโลกมีแนวโน้มสูงขึ้น และการปรากฏช่องว่างถ่างออกจากกันมากขึ้นเรื่อยๆ ระหว่างกลุ่มประเทศที่มีสันติภาพที่สุด กับกลุ่มประเทศที่เผชิญสถานการณ์ความรุนแรงมากที่สุด^{๓๕}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่องการบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย เป็นโครงการที่มุ่งศึกษารวบรวมหลักคิด วิธีการ แนวทางการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนา เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก และการศึกษาถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบเพื่อนำเสนอชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ผลการศึกษาโครงการวิจัยนี้ นำไปสู่การสร้างชุดความรู้ที่ได้จากการบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย โดยขั้นตอนการวิจัยดำเนินการตามลำดับการศึกษาของโครงการย่อยทั้ง ๓ โครงการ ดังนี้

๑) ขั้ววางแผนกำหนดกลยุทธ์ ในการวิจัยประกอบด้วย ๓ กลยุทธ์ คือ

๑.๑) กลยุทธ์การรวบรวมแนวคิดด้านสันติภาพ ที่เป็นองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในการทำงานขององค์กรสันติภาพ นักสันติภาพโลก และหลักศาสนาต่าง ๆ ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ซิกข์ และ ฮินดู มาวิเคราะห์เพื่อบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพทั้งในด้านแนวคิดและวิถีปฏิบัติที่เป็นพื้นฐานในการสร้างสันติภาพ

๑.๒) กลยุทธ์การสร้างเครื่องมือชี้วัดกระบวนการสร้างสันติภาพ โดยนำองค์ความรู้ที่ได้รวบรวมมาเป็นแนวทางในการกำหนดคุณลักษณะ พฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นนักสันติภาพหรือทำงาน

^{๓๔} อาทิตย ทองอินทร์, “สันติภาพและความรุนแรงของโลก: มองผ่านดัชนีชี้วัดสันติภาพโลก (GPI) 2016”, <<https://prachatai.com/journal/2016/06/66315>>, (14/06/2016), (สืบค้นเมื่อ ๕ ม.ค. ๒๕๖๑).

ด้านสันติภาพ การปฏิบัติและภาพที่ปรากฏขององค์กรที่จะทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนหรือส่งเสริมการสร้างสันติภาพ รวมถึงหลักการปฏิบัติของชุมชน ภาพที่ปรากฏในทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงชุมชนสันติภาพควรมีลักษณะอย่างไร

๑.๓) กลยุทธ์การสะท้อนภาพความสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพ ผ่านการถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขต้นแบบที่มีคุณลักษณะ หลักปฏิบัติและภาพที่ปรากฏในสังคม มีความสอดคล้องตามเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพ เพื่อเป็นกรณีศึกษาให้เห็นถึงหมู่บ้านหรือชุมชนต้นแบบสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ควรมีลักษณะและแนวทางในการพัฒนาอย่างไร

๒) ขั้ววางแผนดำเนินการ โดยกำหนดแนวทางการดำเนินการวิจัยร่วมกับทีมวิจัย ดังนี้

๒.๑) เน้นการทำงานบนฐานทุนเดิมโดยให้ความสำคัญกับทุนเดิมที่มีอยู่ทั้งในด้านที่เป็นองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในหนังสือ ตำรา และผลงาน ของนักสันติภาพโลก การทำงานขององค์กรสันติภาพในระดับสากล สันติภาพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๒) เน้นการทำงานเชิงบูรณาการความรู้ที่ได้ในทางทฤษฎี แนวคิด วิถีปฏิบัติของบุคคล องค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานสร้างสันติภาพในระดับสากลมาเป็นพื้นฐานการเรียนรู้เพื่อหาองค์ประกอบกระบวนการสร้างสันติภาพและสร้างเครื่องมือเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพ โดยมีการตรวจสอบและการให้การยอมรับคุณภาพของเครื่องมือจากแวดวงนักวิชาการ หน่วยงาน นักวิทยาศาสตร์ นักพัฒนาชุมชน เป็นต้น

๒.๓) เน้นการนำเครื่องมือเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพไปใช้ในการศึกษาพื้นที่หมู่บ้านตัวอย่างที่ผ่านกระบวนการพัฒนาและมีสันติภาพในชุมชน โดยการวิเคราะห์ถอดบทเรียนกระบวนการสร้างสันติภาพในชุมชน

๒.๔) เน้นการสร้างชุดความรู้ที่แพร่หลายทั้งทางหนังสือ การจัดนิทรรศการ และการสัมมนาในระดับชาติและท้องถิ่น

๓) ขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

๓.๑) ศึกษาเอกสาร หนังสือ ตำรา คัมภีร์ศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสันติภาพในศาสนา ๕ ศาสนา ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ซิกข์ และ ฮินดู พร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกนักการศาสนา ๖ ท่าน

๓.๒) ศึกษาแนวคิดของนักสันติภาพโลกจำนวน ๔ ท่าน ที่มีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน และ แนวคิดการทำงานและผลการขับเคลื่อนการสร้างสันติภาพขององค์กรในระดับสากล วิเคราะห์แยกแยะและบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดและวิถีปฏิบัติกระบวนการสร้างสันติภาพในระดับบุคคล และองค์กร วิเคราะห์หาองค์ประกอบของกระบวนการสร้างสันติภาพ และนำมาหาเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และองค์กร และการหาความน่าเชื่อถือของเครื่องมือหรือการยอมรับเครื่องมือผ่านการเปิดเวทีสัมมนาเพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

๓.๓) ศึกษาถอดบทเรียนกระบวนการสร้างสันติภาพในชุมชน โดยลงพื้นที่หมู่บ้านตัวอย่าง ด้วยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก กับสมาชิกชุมชน ผู้นำ พระสงฆ์ หน่วยงานสนับสนุนภาครัฐ

๓.๔) การส่งถอดข้อมูลผลการศึกษา เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นในการรวบรวมองค์ความรู้ด้านสันติภาพและกระบวนการสร้างสันติภาพ ซึ่งแฝงอยู่ในตัวบุคคล องค์กร และหลักคำสอนในศาสนา ที่นับว่าเป็นชุมชนทรัพยากรความรู้ ดังนั้นเพื่อให้การรวบรวมองค์ความรู้เป็นไปตามลำดับการศึกษา และสามารถส่งถอดองค์ความรู้ที่ได้รับในโครงการย่อย ๑ ที่มุ่งเน้นศึกษาในเชิงเอกสาร โดยการวิเคราะห์ตีความเพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาให้กับโครงการย่อย ๒ ที่มุ่งเน้นการสร้างเครื่องมือโดยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพและโครงการย่อยที่ ๓ ที่เป็นการศึกษาปรากฏการณ์จริงในสังคม โดยศึกษาหมู่บ้านต้นแบบที่สามารถก้าวข้ามความขัดแย้ง ความหลากหลายทางความเชื่อวัฒนธรรม และความเป็นชาติพันธุ์ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข สามารถนำเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพมาประยุกต์ใช้ตรวจสอบยืนยันการสร้างสันติภาพในชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษา

๔) การเก็บรวบรวมข้อมูลโครงการภาคสนาม มีดังนี้

๔.๑) การสังเกตการณ์ ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ พระสงฆ์ สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการสร้างสันติภาพและการจัดการความขัดแย้งในชุมชนด้วยสันติวิธี

๔.๒) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ผู้นำศาสนา สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุน เพื่อศึกษารูปแบบ กระบวนการจัดการความขัดแย้งเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง กระบวนการสร้างสันติภาพในชุมชน เป็นต้น

๕) การรวบรวมวิเคราะห์สรุปผล

โดยการรวบรวมผลการวิจัยจากโครงการย่อย ๑ , ๒ และ ๓ มาสังเคราะห์องค์ความรู้และใช้เทคนิค SWOT โดยใช้กรอบด้านจริยศาสตร์และจริยธรรมในการวิเคราะห์กระบวนการสร้างสันติภาพ และแนวทางการเสริมสร้างสันติภาพในชุมชน โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้ และกระบวนการเพื่อส่งเสริมกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการที่ทำให้เกิดสันติภาพในทั้งในระดับบุคคล และชุมชนเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย สรุปรายงานผลเป็นพรรณาโวหาร

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑) นิสิต อาจารย์ นักวิชาการ ได้ชุดเครื่องมือการเรียนรู้แนวคิดด้านสันติภาพ แนวคิด วิธีปฏิบัติและบทเรียนจากกรณีศึกษา เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ องค์ความรู้ด้านสันติภาพที่สามารถนำมาใช้ในการสร้างกระบวนการสันติภาพ หรือพัฒนาเครื่องมือแก้ไขความขัดแย้ง

๒) หน่วยงานที่สนใจ เช่น วัด โรงเรียน องค์กรเอกชน สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปศึกษาเพื่อแก้ไขจัดการความขัดแย้งในองค์กรและสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในองค์กร

๓) ประชาชน สามารถนำชุดความรู้สันติภาพที่ได้ไปเผยแพร่ในรูปแบบ การให้ความรู้ประชาชน ผ่านสื่อ ภาพยนตร์ คู่มือหมู่บ้าน ชุมชน

๔) ภาครัฐสามารถนำไปเผยแพร่ในรูปแบบการอบรมให้เจ้าหน้าที่รัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถมีองค์ความรู้และเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง กรณีปัญหาต่างๆ ที่รัฐต้องไปมีส่วนร่วมในการแก้ไข และภาครัฐสามารถถอดบทเรียนมาใช้เป็นแนวทางป้องกันความขัดแย้ง และเสริมสร้างกระบวนการสร้างสันติภาพในภาคนโยบาย ผ่านกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ

บทที่ ๒

บูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา

บทนี้เป็นศึกษาการบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา ซึ่งเป็นประเด็นที่สังคมคาดหวังและปรารถนาที่จะให้ศาสนาเข้ามา มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการสร้างสันติภาพและจัดการความขัดแย้งในสังคม ดังจะเห็นได้จากทุกหลักคำสอนทางไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ซิกข์ หรือฮินดู ซึ่งเป็นศาสนาที่รัฐบาลไทยให้ความอุปถัมภ์ ต่างก็สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสร้างสันติภาพในหมู่มวลมนุษยโลก แต่ทั้งนี้เนื่องจากทั้ง ๕ ศาสนาต่างก็มีหลักปฏิบัติที่สอนให้เข้าถึงความสันติภาพทั้งในระดับบุคคลและสังคมที่มีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน

ดังนั้น เพื่อให้สังคมไทยได้เข้าถึงองค์ความรู้เรื่องสันติภาพในศาสนา การศึกษาวิจัยในบทนี้จึงเป็นการนำเสนอการสังเคราะห์ในเชิงบูรณาการ หลักคำสอนการสร้างสันติภาพในศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ซิกข์ และฮินดู เพื่อแสดงให้เห็นว่า แต่ละศาสนานั้นมีทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพที่สามารถนำมาบูรณาการร่วมกันได้ อันจะเป็นประโยชน์ในแง่ของการสร้างชุดความรู้ที่ได้นำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในการสร้างสันติภาพเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย ทำให้สังคมไทยเกิดสันติภาพและสันติสุขอย่างยั่งยืน โดยมีลำดับการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) หลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนา (๒) เปรียบเทียบหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนา (๓) บูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา

๒.๑ หลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนา

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นในการศึกษาเพื่อแสดงให้เห็นว่าแต่ละศาสนาได้แก่ พระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดูและศาสนาซิกข์ นั้นมีหลักการและวิธีการปฏิบัติเพื่อไปสู่สันติภาพว่าเป็นอย่างไร โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ พระพุทธศาสนา ผลการศึกษาได้สรุปให้เห็นถึงหลักคิดพื้นฐานและแนวทางปฏิบัติจากคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่นำไปสู่สันติภาพ โดยเริ่มต้นจากการให้ความหมายเรื่องสันติภาพมี ๒ ระดับ คือ **สันติภาพในเชิงโลกียะหรือสมมติสันติ** ซึ่งเป็นสันติภาพในระดับเบื้องต้นของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมมนุษย์ และสันติภาพในระดับสูงสุด คือ เข้าถึงพระนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ สันติภาพในระดับโลกียะ หมายถึง สังคมแห่งสันติ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง กล่าวคือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมอาจมีความขัดแย้งกันทางการกระทำ การพูด และความคิดเห็นได้ ตราบเท่าที่การคิด การพูด หรือการกระทำนั้นไม่พัฒนาตัวเองไปสู่ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม การไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา เครื่องมือวิธีการในการจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง หรือปราศจากความรุนแรงทั้งทางตรงและ

ทางอ้อมและเป็นวิธีที่ประกอบไปด้วยความรัก ความสงสาร ความเป็นธรรม เช่น ความโปร่งใส บริสุทธิ์ยุติธรรม และเที่ยงธรรม

ในขณะที่**สันติภาพในระดับเป้าหมายสูงสุด** คือ ภาวะแห่งสันติภาพกับสภาวะแห่งนิพพาน ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กล่าวไว้ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะสันติ แปลว่า ความสงบ เป็นชื่อหนึ่งของพระนิพพาน คือ คำที่ใช้แทนกันได้ สรุปว่า สันติ คือ นิพพานนั่นเอง^๑ เป็นสภาวะที่รู้แจ้งโลกและชีวิต เข้าใจสภาพความเป็นจริง ปราศจากภาวะของความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งภายในและภายนอก “เป็นอิสรภาพ คือ หลุดพ้นจากความบีบคั้น ทำให้เกิดความสงบสุข สันติภาพที่ปราศจากความขัดแย้งและความรุนแรงจึงมีความหมายเกินความไปถึงสันติภาพภายในคือการที่จิตสงบระงับดับกิเลส และกองทุกข์ ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์^๒

ถึงแม้ว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จะมีคำสอนถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น ๓ จากการศึกษาหลักการและแนวปฏิบัติจากนักคิดในพระพุทธศาสนา นักคิดและนักปฏิบัติส่วนใหญ่จะมีแนวโน้มในการนำหลักคำสอนที่แสดงให้เห็นถึงแนวปฏิบัติในการเข้าถึงสันติภาพ โดยสามารถสรุปให้เห็นแนวทางที่เหมาะสมต่อการสร้างสันติภาพอย่างเป็นรูปธรรม คือ หลักโอวาทปาติโมกข์ หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักสาราณียธรรม และศีล ๕

ก. หลักโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งเป็นหลักการที่สะท้อนสันติภาพสูงสุดหรือเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน อันประกอบด้วย **หลักการ ๓ ข้อ** ได้แก่ (๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง (๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (๓) การชำระจิตของตนให้ขาวรอบ **อุดมการณ์ ๔ ข้อ** ได้แก่ (๑) ความอดทน ได้แก่ ความอดกลั้น ไม่ทำบาปทั้งทางกาย วาจาใจ (๒) นิพพาน ได้แก่ การดับทุกข์เป็นเป้าหมายพระพุทธศาสนา (๓) ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้าย รบกวน หรือเบียดเบียนผู้อื่น (๔) ความสงบทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ และ **วิธีการ ๖ ข้อ** ได้แก่ (๑) การไม่ว่าร้าย ได้แก่ ไม่กล่าวให้ร้าย หรือกล่าวโจมตีใคร (๒) การไม่ทำร้าย (๓) สำรวมในปาติโมกข์ ได้แก่ ความเคารพระเบียบวินัย กฎกติกา กฎหมาย (๔) รู้จักประมาณ ได้แก่ รู้จักความพอดีในการบริโภคอาหารหรือการใช้สอย (๕) อยู่ในสถานที่ที่สงัด ได้แก่ อยู่ในสถานที่สงบมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม (๖) ฝึกหัดจิตใจให้สงบได้แก่ฝึกหัดชำระจิตให้สงบมีสุขภาพคุณภาพ^๓

ข. หลักมัชฌิมาปฏิปทา^๔ อันเป็นหลักหลักคำสอนสำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงหลักปฏิบัติพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตให้เกิดสันติภาพ มัชฌิมาปฏิปทาเป็นการสำคัญเพื่อไปสู่สันติภาพ ด้วยเหตุว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นระบบพัฒนาชีวิตให้พ้นทุกข์โทษ เข้าใจธรรมชาติ ทะนุ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๖๖.

^๓ ุตรายละเอียดใน ที.ม.(ไทย) ๘/๙๐/๕๐.

^๔ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๒-๕๙๖.

ถนอมธรรมชาติ และอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างมีสุข^๕ ซึ่งเป็นหลักทางสายกลางสำหรับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายของมนุษย์นั้น การยึดหลักการที่สุดโต่งข้างใดข้างหนึ่งย่อมไม่อำนวยประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกัน ซ้ำร้ายอาจเป็นการทำให้เกิดความบาดหมางทางจิตใจต่อกันไปอีกด้วยเมื่อมีความบาดหมางทางจิตใจยอมนำไปสู่การทำลายทางกายและวาจาตามมา

กล่าวได้ว่า หลักโอวาทปาติโมกข์และหลักมัชฌิมาปฏิปทา มิเพียงแต่เป็นหลักปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติในระดับสูงสุดแต่เพียงเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาใช้ในระดับของสันติในระดับโลกิยะ ซึ่งหากผู้ใดปฏิบัติตามหลักโอวาทปาติโมกข์ ย่อมไม่สร้างความเดือดร้อนหรือเบียดเบียนผู้อื่นอันเป็นเหตุแห่งการสร้างความขัดแย้ง และยังเป็นแนวทางปฏิบัติที่ทำให้ชีวิตเกิดสันติสุขเนื่องจากรู้จักการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงการรักความสงบอันเป็นพื้นฐานที่ทำให้ใจเกิดความสุข แต่อย่างไรก็ตามความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติที่ผูกติดอยู่ในจิตมนุษย์ตราบดีที่ยังไม่บรรลุถึงฝั่งพระนิพพาน ความขุนช่อง ความขัดเคืองความคิดความเห็นที่แตกต่างย่อมจะเกิดขึ้นได้เป็นธรรมดา พระพุทธองค์ทรงจึงได้วางแนวปฏิบัติเพื่อป้องกันความขัดแย้งและทำให้เกิดความรักสามัคคีในหมู่คณะ เรียกว่า หลักสาราณียธรรม ๖ ซึ่งนับว่าเป็นแนวปฏิบัติที่นำไปสู่การสร้างสันติภาพและสันติสุขในสังคม

ค. สาราณียธรรม ๖ แม้ว่าเรื่องเล่าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หลายเรื่องราวก็ยังมิปรากฏการณ์ความขัดแย้งให้เห็น ดังเช่นเรื่องเล่าการแตกพรรคแตกฝ่ายระหว่างหมู่พระภิกษุฝ่ายที่สนับสนุนพระวินัยธร และพระภิกษุฝ่ายที่สนับสนุนพระธรรมเถิก มิได้นำมาซึ่งความไม่สงบไม่สันติในหมู่พระภิกษุเท่านั้น แต่ยังได้ขยายผลสู่สังคมของอุบาสก อุบาสิกา ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเหตุแห่งการแสดง หมวดธรรมในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นสังคม ด้วยปรารภนาสั่งสอนให้พระภิกษุมีความรักสามัคคีและมีความปรองดอง เป็นหลักปฏิบัติต่อกันที่จะช่วยป้องกันและสลายความขัดแย้งในหมู่สังคม เรียกหลักปฏิบัตินี้ว่า หลักสาราณียธรรม ๖ ประการ^๖ สาราณียธรรมเป็นธรรมที่ทำให้เป็นที่รักทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน อันเกิดจาก (๑) ตั้งมั่นเมตตาภาวกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๒) ตั้งมั่นเมตตาวัจกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ฯลฯ (๓) ตั้งมั่นเมตตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ฯลฯ (๔) บริโภคโดยไม่แบ่งแยก ลากทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม (๕) เป็นผู้มิศัลไมฆาต ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกต้อนหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ฯลฯ (๖) เป็นผู้มิทักท้วงโดยทักท้วงอันประเสริฐ เป็นนียยานิกธรรม เพื่อความสันทุกขโดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง ฯลฯ หลักสาราณียธรรมดังกล่าว เป็นหลักพื้นฐานในการปฏิบัติต่อกันเมื่ออยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ

^๕ พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญฺโญ), ทางสายกลางของอาริสโตเติล กับมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนาเถรวาท, <http://ruur.igetweb.com/index.php?mo=3&art=603946>

^๖ ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๑-๕๓๒.

ง. ศีล ๕^๗ เป็นเรื่องของการมีกฎกติการ่วมกัน หรือที่เรียกว่า ศีล อันเป็นแนวปฏิบัติสำคัญ เมื่ออยู่ร่วมกันกับคนหมู่มากวินัยหรือศีลเป็นสิ่งที่พึงกระทำต่อกันด้วยความเคารพทั้งต่อตนเองและการเคารพผู้อื่น สำหรับศีลขั้นพื้นฐานสำหรับอุบาสก อุบาสิกา ได้แก่ ศีล ๕ ซึ่งเพียงแต่สังคมีศีล ๕ ก็ยอมนำพาซึ่งสันติสุขสู่สังคมแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ในการแบ่งสรรทรัพยากรหรือประโยชน์ที่ได้รับมาก็เป็นเรื่องสำคัญ และเป็นมูลเหตุหนึ่งของความขัดแย้งหากไม่ได้รับการจัดสรรที่เป็นธรรม และสรุปด้วยสังคมจะสันติสุขได้ ในสังคมหมู่นั้นต้องมีความคิดเห็นหรือทัศนคติต่อการดำเนินชีวิตที่เป็นไปในทางเดียวกัน สำหรับสันติในระดับโลกียะในทางพระพุทธศาสนา หลักการสำคัญที่สังคมควรเห็นพ้องต้องกัน คือ การไม่ใช้ความรุนแรง แม้จะมีความขัดแย้งสังคมต้องปฏิเสธการใช้ความรุนแรงอย่างเต็มกำลัง และในขณะเดียวกันต้องเห็นพ้องตรงกันว่าความแตกต่างความหลากหลายเป็นสิ่งที่สวยงามและเติมเต็มเป็นเหตุปัจจัยพึงพึงอาศัยซึ่งกันและกัน

๒.๑.๒ ศาสนาคริสต์: ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่เกิดจากพระเยซูทรงเผยแผ่ศาสนาอยู่ ๓ ปี คำสอนของพระเยซูนั้นปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ศาสนาคริสต์เรียกว่า "ไบเบิล" แบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ คัมภีร์เก่า (Old Testament) และคัมภีร์ใหม่ (New Testament) ศาสนาคริสต์มีจุดหมายปลายทางที่เป็นความสุขนิรันดร์ การได้ไปถึงอาณาจักรของพระเจ้า เพราะเชื่อว่าชีวิตในโลกนี้มีเพียงครั้งเดียว ตายไปแล้วก็จะไปอยู่ในนรกสวรรค์ชั่วนิรันดร์ นอกจากนี้ยังเชื่อว่า เมื่อคนตายแล้วไม่สูญเพราะวิญญาณเป็นอมตะ วิญญาณจะคอยวันพิพากษาโลก เมื่อถึงวันพิพากษาโลก ศาสนาคริสต์จึงเน้นหลักตรีเอกานุภาพ เชื่อและศรัทธาในพระเจ้า กล่าวคือ เชื่อในหลักตรีเอกานุภาพ (Trinity) หมายถึง อานุภาพแห่งพระเจ้าในฐานะทั้ง ๓ คือ พระบิดา พระบุตร และพระจิตคือ ให้ยึดมั่นและเคารพองค์ ๓ ได้แก่ ๑. พระยะโฮวา (พระบิดา) ๒. พระบุตร(พระเยซู) ๓. พระจิต (วิญญาณศักดิ์ของพระบิดาและพระบุตรรวมกัน) สันติภาพตามหลักศาสนาคริสต์คือ การได้เข้าถึงดินแดนศักดิ์สิทธิ์เป็นอาณาจักรของพระเจ้าที่มีความรักเมตตาต่อมนุษย์เหมือนบิดามีต่อบุตรอย่างหาที่ประมาณไม่ได้

ดังนั้นลักษณะสันติภาพของศาสนาคริสต์คือ สอนให้ทุกคนมีจิตประกอบด้วยเมตตากรุณา เสียสละและรู้จักให้อภัยเสมอหน้ากัน ทั้งต่อคนที่ตนรักและปรปักษ์ต่อตน ให้มีความรักตนเองเหมือนรักตนเอง ลักษณะสันติภาพของศาสนาคริสต์จึงสรุปได้ คือ ความรัก ความเมตตา มีความรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง ศาสนาคริสต์สอนให้ทุกคนมีจิตประกอบด้วยเมตตากรุณา รวมทั้งให้รักพระเจ้าอย่างสุดความคิดและสุดกำลังของตน จึงเป็นคำจำกัดความโดยย่อของศาสนาคริสต์ที่สรุปเอาไว้ซึ่งคำสอนทั้งปวงว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก (The Religion of Love)^๘

หลักการเพื่อไปสู่สันติภาพของศาสนาคริสต์ที่สำคัญและมีความโดดเด่นคือ การเน้น **ความสำคัญของความรัก** ซึ่งเป็นความรักแบบมิตรภาพ มีไมตรี เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ปรารถนาให้ผู้อื่นได้พบกับความสุข คำสอนเหล่านี้ได้สอนทั้งใน พระคริสต์ธรรมเก่าและพระคริสต์ธรรมใหม่ ต่างก็เน้นคำ

^๗ ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์, “กระบวนการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติตามหลักศีล ๕ สำหรับผู้นำ”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, บทคัดย่อ.

^๘ พระครูวาปีวชิโรภาส, **สงครามศาสนาคริสต์-อิสลาม**, (เอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติและพัฒนาการความขัดแย้งและสันติภาพในโลกยุคใหม่, สาขาวิชาสันติศึกษา, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

สอนเรื่องความรักโดยให้ความสำคัญเรื่องความรัก เป็นสิ่งที่อยู่สูงสุด รักเป็นสิ่งที่ยิ่ง และจำเป็นต่อผู้คนที่อยู่บนโลกใบนี้ ถ้าอยู่อย่างปราศจากความรัก โลกใบนี้คงจะไม่มีความสุข รักของศาสนาคริสต์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทได้แก่ ความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และ ความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ รักของพระเจ้านั้น พระองค์มอบความรักให้แก่มนุษย์อย่างไม่มีสิ้นสุด เปรียบเสมือนความรักที่พระเยซูที่ยอมให้ตัวเอง โดนลงโทษโดยการตรึงไว้ที่ไม้กางเขนที่หาสิ่งมาทดแทนไม่ได้ และ ไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น หลักปฏิบัติตามหลักคำสอนในคัมภีร์ไบเบิลกล่าวคือ บทบัญญัติ ๑๐ ประการ อันเป็นวิถีปฏิบัติเพื่อไปสู่สันติภาพหรือการเข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า

บัญญัติ ๑๐ ประการ ได้แก่ (๑) จงนมัสการพระเจ้าแต่ผู้เดียว (อย่าทำรูปเคารพ) (๒) อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมควร (๓) วันพระเจ้าให้ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ (วันอาทิตย์) (๔) จงนับถือบิดามารดา (๕) อย่าฆ่าคน (๖) อย่าล่วงประเวณี (๗) อย่าลักทรัพย์ (๘) อย่าขโมย (๙) อย่าเป็นพยานเท็จต่อเพื่อนบ้านของเจ้า (๑๐) อย่าโลภอยากได้เรือนของเพื่อนบ้าน หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดของเพื่อนบ้านนั้น^๙ กล่าวได้ว่า บัญญัติ ๑๐ ประการเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน เพราะเมื่อแต่ละคนมีแนวปฏิบัติที่เป็นแบบเดียวกันก็ย่อมไม่มีความแตกต่างและแปลกแยกบนวิถีแห่งการดำเนินชีวิต และมีวิถีปฏิบัติที่สอดคล้องกันไม่เลือกที่รักมักที่ชังเมื่อมีการกระทำผิดกฎเกณฑ์ที่ตั้งกันเอาไว้ ทำให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒.๑.๓ ศาสนาอิสลาม: เป็นศาสนาที่มุ่งต่อพระเป็นเจ้าองค์เดียว จึงมีแนวทางปฏิบัติเพื่อสันติภาพในเชิงปัจเจกชน คือ มีศรัทธายึดมั่นอยู่ในหลักคำสอนตามคัมภีร์อัลกุรอาน หรือตามคำสั่งสอนของพระอัลเลาะห์ จุดมุ่งหมายสูงสุดในคำสอนของศาสนาอิสลามคือ เชื่อว่าพระอัลลอฮ์ทรงสร้างโลกและสรรพสิ่ง ทรงเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของคนและสัตว์ พระอัลลอฮ์ทรงสร้างสวรรค์และแผ่นดินตลอดทั้งสรรพสิ่งอันมีอยู่ในระหว่างสวรรค์และแผ่นดินตลอดเวลา ๖ วัน ทรงสร้างสวรรค์ขึ้นมา ๗ ชั้น ภายในเวลา ๒ วัน และทรงใช้เวลาสร้างแผ่นดินเพียง ๒ วัน เช่นกัน แล้วทรงสร้างสิ่งต่างๆ บนแผ่นดิน ทรงสร้างมนุษย์และทรงสร้างสัตว์ต่างๆ มาให้เป็นพาหนะและอาหารแก่มนุษย์ มุสลิมเชื่อว่าโลกที่แท้จริงคือโลกหน้าหรือสวรรค์ ได้อยู่กับพระเจ้าชั่วนิรันดร์ ส่วนโลกนี้ (ดูดยา) เป็นเพียงมายา ไม่จริงแท้ การที่อัลลอฮ์สร้างโลกนี้ เพื่อพิสูจน์ความเข้มแข็งของจิตใจว่า ศรัทธาต่อพระอัลลอฮ์มากแค่ไหน ซึ่งวัดได้จากการปฏิบัติตามหลักศรัทธา ๖ ประการ อันเป็นหลักการเพื่อไปสู่สันติภาพของศาสนาอิสลาม และ หลักปฏิบัติหรือหน้าที่ในศาสนา (อิบาดะห์) ๕ ประการ เป็นวิถีทางเข้าถึงสันติภาพในวิถีความเชื่อของศาสนาอิสลาม

ศรัทธา ๖ เป็นหลักพื้นฐานคำสอนที่สำคัญ กล่าวคือ หลักศรัทธา ๖ โดยมีหลักความเชื่อ ๖ ประการ คือ (๑) ศรัทธาในพระอัลเลาะห์องค์เดียว (๒) ศรัทธาในศาสดาองค์ก่อนๆ และมีศรัทธาเชื่อมั่นว่าพระมะหะมัดเป็นศาสดาองค์ สุดท้าย (๓) ศรัทธาในคัมภีร์อัลกุรอาน (๔) ศรัทธาเชื่อมั่นว่าเทพเป็นผู้นำคำสอนจากพระเจ้ามาสู่คนบิมะหะมัด (๕) ศรัทธาเชื่อในวันพระเจ้าพิพากโลกหรือวันสิ้น

^๙[ออนไลน์],แหล่งที่มา: http://region7.prd.go.th/ewt_news.php?nid=40056&filename=index [๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๙].

โลกซึ่งเป็นวันที่วิญญาณจะต้องรับ ผลกรรมจากการกระทำขณะเมื่อมีชีวิตอยู่ (๖) ศรัทธามีความเชื่อว่าสถานะของโลกและชีวิตเป็นไปตามเจตจำนงของพระอัลเลาะห์^{๑๐}

หลักปฏิบัติ ๕ ประการ (อิบาดะห์) เป็นหลักปฏิบัติที่แสดงออกถึงพลังแห่งศรัทธาที่มุสลิม (ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม) ต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มี ๕ ประการ (๑) การปฏิญาณตน (๒) การละหมาด หรือ สวด (นมาซ หรือ นมัสการ) (๓) การถือศีลอด (๔) การบริจาคศาสนทาน ซะกาต (๕) การประกอบพิธีฮัจญ์

จากหลักการเพื่อไปสู่สันติภาพของศาสนาอิสลามที่สำคัญดังกล่าว จะเห็นได้ว่าศาสนาอิสลามให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับวิถีแห่งความเชื่อที่สะท้อนสู่วิถีแห่งการปฏิบัติที่เคร่งครัด ด้วยเพราะพื้นฐานความเชื่อที่ว่า การจะนำมวลหมู่มนุษย์ไปสู่สันติภาพจึงต้องมีหลักการที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวอันเดียวกันเพราะหากปราศจากหลักการที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ย่อมยากที่จะปรกติสุข สงบได้ เพราะต่างคนหรือต่างฝ่ายก็มีสิ่งที่เชื่อเป็นของตนเองแต่ละบุคคล หลักการกับวิถีการปฏิบัติต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย ซึ่งเป็นการเน้นความสำคัญทั้งด้าน จิตใจ และสิ่งภายนอกหรือบุคคลอื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม ไม่เพียงแต่ตนเองจะเป็นผู้ที่มีวิธีการในการเป็นไปเพื่อสู่สันติภาพเพียงตนเองแล้ว หากแต่ยังจะต้องอนุเคราะห์เกื้อหนุนแก่สังคม และบุคคลอื่นร่วมกันไปด้วย ศาสนาอิสลามจึงกล่าวได้ว่า เป็นศาสนาแห่งสันติ บนพื้นฐานของการมีจิตใจที่ภักดีต่อพระเจ้าและยังจะต้องส่งต่อหรือช่วยเหลือผู้อื่นบนวิธีการที่สัมพันธ์กับหลักการ ๕ ประการข้างต้นอีกด้วย

๒.๑.๔ ศาสนาฮินดู: หลักการเพื่อไปสู่สันติภาพของศาสนาฮินดู กล่าวได้ว่า เน้นเป้าหมายสูงสุดก็คือ การเข้าถึงปรมาตมน์ หมายถึง สิ่งที่ยิ่งใหญ่ อันเป็นที่รวมของทุกสิ่งทุกอย่างในสากลโลก ได้แก่ "พรหมัน" หรือปรมาตมน์กับพรหมันจึงเป็นสิ่งเดียวกัน อย่างไรก็ตามศาสนาฮินดูเชื่อว่า วิญญาณทั้งหมดเป็นส่วนที่แยกออกมาจากปรมาตมน์ วิญญาณย่อยเหล่านี้เมื่อแยกออกมาแล้ว ก็เข้าสู่ชีวิตในรูปแบบต่างๆ เช่น เทวดา มนุษย์ สัตว์ และพืช มีสภาพดีบ้าง เลวบ้าง ตามแต่พรหมจะลิขิต ถึงกระนั้นก็ตามเป้าหมายที่ศาสนาฮินดูต้องการไปให้ถึงนั้นก็คือการบรรลุโมกษะ หลักโมกษะเป็นหลักปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งชีวิต ด้วยการนำอาตมน์ของตนเข้าสู่ปรมาตมน์ ถือว่าเป็นหลักความดีสูงสุด ฉะนั้นแล้ว หลักการเพื่อไปสู่สันติภาพของศาสนาฮินดูก็คือ การเป็นอันหนึ่งอันเดียวที่ไม่แบ่งแยกหรือแปลกแยกออกเป็นสอง หากแต่มุ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพรหมันหรือเข้าถึง **ปรมาตมน์** เพราะเมื่อเข้าถึงความจริงนั้นแล้ว ก็สามารถเห็นสัจธรรมความจริงของชีวิตที่เห็นว่า สิ่งทั้งหลายนั้นเป็นอย่างเดียวกัน อาจเรียกขานเพียงนามสมมุติเท่านั้นที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นแล้ว หลักการเพื่อไปสู่สันติภาพของศาสนาฮินดูจึง ให้ทุกคนได้เข้าถึงหลักการสำคัญดังกล่าวซึ่งสัมพันธ์กับวิธีการหรือหลักปฏิบัติเพื่อไปถึงของศาสนาฮินดู

ปรัชญาภคัตติตา ได้แก่ (๑) กรรมโยคะ การทำความดีโดยไม่หวังผลตอบแทน (๒) ขยานโยคะ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญา ความรู้แจ้ง และ (๓) ภักติโยคะ ความรัก ความภักดีต่อทิศ

^{๑๐} ศูนย์กษัตริย์ฟาลัดเพื่อการพิมพ์อัลกรุอัน, พระมหาคัมภีร์อัลกรุอัน พร้อมความหมายภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ร.ศ.๑๔๑๙ [พ.ศ.๒๕๕๓]), หน้า ๑๑๗๓-๑๑๗๘.

ตนต่อพระเจ้าเพื่อนำไปสู่การหลุดพ้น วิธีการทั้ง ๓ ดังกล่าวนั้น มีส่วนสัมพันธ์กับหลักการที่มีเป้าหมายสูงสุดของศาสนาฮินดูก็คือการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพรหมนั้น ดังนั้นด้วยอาศัยวิธีการดังกล่าวนี้ก็ย่อมที่จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากสามารถปฏิบัติอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม วิธีการเพื่อไปสู่สันติภาพของศาสนาฮินดู นั้นกล่าวได้ว่าเน้นความเป็นปัจเจกบุคคลเป็นอย่างมาก แต่ขณะเดียวกันวิธีการดังกล่าวก็ย่อมอาศัยสิ่งภายนอกเป็นอย่างน้อย ก็เนื่องด้วย การปฏิบัติในเชิงวิธีการอย่างได้ผลนั้น ย่อมที่จะต้องมีการผ่านกระบวนการขั้นตอนของชีวิตที่เรียกว่า อาศรม ๔ มาก่อนด้วย

หลักอาศรม ๔ ได้แก่ อาศรมที่ ๑ (พรหมวัย) เรียกว่า “พรหมจรรย์ อาศรม” ผู้เข้าสู่อาศรมนี้เรียกว่า พรหมจารี เริ่มตั้งแต่อายุ ๘-๒๕ ปี อาศรมที่ ๒ (มัชฌิมวัย) เรียกว่า “คฤหัสถ์อาศรม” คฤหัสถ์ เป็นวัยครองเรือนอยู่ในช่วงอายุ ๒๕-๕๐ ปี อาศรมที่ ๓ (ปัจฉิมวัย) เรียกว่า “วานปรสธอาศรม” วานปรสธ เป็นวัยออกไปอยู่ป่าอยู่ในช่วงอายุ ๕๐-๗๕ ปี อาศรมที่ ๔ คือ สannyาสตาศรม สannyาสี คือ เป็นวัยสุดท้ายของชีวิต ออกบวชเป็นสannyาสี บำเพ็ญเพียรเพื่อความหลุดพ้น

กล่าวได้ว่า วิธีการเพื่อไปสู่สันติภาพของศาสนาฮินดูนั้น เน้นสิ่งภายในของปัจเจกบุคคลแต่ละคน และเป็นการเปลี่ยนสิ่งที่อยู่ภายในหรือจิตวิญญาณเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเชื่อว่า เมื่อเปลี่ยนจิตวิญญาณแล้วสิ่งอื่นหรือสิ่งภายนอกก็เปลี่ยนแปลงไปตาม

๒.๑.๕ ศาสนาซิกข์: หลักคำสอนที่เป็นจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิตในศาสนาซิกข์ เป็นความสุขที่แท้จริงและนิรันดร์ คือ ความกลมกลืนเข้ากับชีวิตของพระเจ้า การเข้าถึงนิรวาณ โดยมีพระเจ้าผู้เป็นอันติมสัจด้วยความรู้เข้าใจโลกและมนุษย์ ความหลุดพ้นของมนุษย์ด้วยการปฏิบัติธรรมของศาสนา ขณะมารร้าย ๕ ประการ คือ ตัณหา ความโกรธ ความโลภ ความหลง อหังการ ทั้งนี้ หลักการเพื่อไปสู่สันติภาพของศาสนาซิกข์ มีรากฐานความคิดมาจาก ๒ หลักการสำคัญ คือ (๑) ศาสนาซิกข์เกิดจากความพยายามของคุรุนานักที่พยายามพัฒนาศาสนาที่รวมจิตวิญญาณของศาสนาฮินดูและอิสลามเข้ามาไว้ด้วยกัน ดังนั้นศาสนาซิกข์จึงเป็นศาสนาที่ประนีประนอมศาสนาต่างๆ ในอินเดีย โดยเฉพาะศาสนาฮินดูกับศาสนาอิสลาม เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพหรือความเป็นอันเดียวกัน อันจะนำมาซึ่งสันติภาพที่แท้จริงส่วน (๒) ศาสนาซิกข์ไม่ใช่ศาสนาที่รวมเอาหลักการของศาสนาฮินดูและอิสลามเข้ามาไว้ด้วยกัน แต่เป็นการเปิดเผยขึ้นใหม่ของคุรุนานักต่างหาก ดังนั้นศาสนาซิกข์จึงเป็นศาสนาที่พระเจ้าเปิดเผยต่อศาสนาคูรุนานัก

จากหลักการเพื่อไปสู่สันติภาพของศาสนาซิกข์ดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่า ศาสนาซิกข์นั้นต้องการแก้ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องด้านความเชื่อที่แตกต่างกันของศาสนา เพื่อขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว กลายเป็นว่าเกิดศาสนาใหม่ขึ้นมาเป็นศาสนาซิกข์ ที่ต้องการผสมผสานความเชื่อของศาสนาทั้งสองเพื่อต้องการมุ่งในการอยู่ร่วมกัน ในการให้มองในแง่ด้านดีของแต่ละศาสนา แต่อย่างไรก็ตามสาระสำคัญของหลักการสำคัญของศาสนานั้นต้องการผสมผสานจิตใจ ในมิตินในการอยู่ร่วมกันในด้านที่เห็นว่าศาสนานั้นเป็นทางออกของปัญหาได้ดี หากมองในด้านที่ติดต่อกัน ศาสนาซิกข์จึงมีหลักการในการประนีประนอมเพื่อการอยู่ร่วมกัน แม้ว่าจะจะมีพื้นฐานความเชื่อที่ต่างกัน โดยไม่จำเป็นที่จะต้องทำลายหรือทำร้ายต่อกันและกันแม้ว่าจะมีความเชื่อที่ต่างกัน หลักการเพื่อการอยู่ร่วมกันของสังคม ๖ ข้อ คือ (๑) ยังคัดค้านการกดขี่ และอยุติธรรม (๒) การให้อิสรภาพ (๓) มุ่งการทำชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่โลก

(๔) พระเจ้าอยู่กับเรา (๕) เสียสละเพื่อความเจริญของสังคมทุกคน (๖) สตรีมีฐานะเท่าเทียมกับบุรุษ
ทั้งนี้หลักปฏิบัติที่สำคัญของศาสนาซิกข์ ได้แก่ การรับศีล ๕ ประการ

การรักษาศีล ๕ ประการ คือ การรับปฏิบัติตามสิ่งที่เริ่มต้นด้วยอักษร "ก" ๕ ประการ คือ (๑) เกศา ผม หนวด เคราไว้ จะโกนไม่ได้ (๒) กังขะ คือ จะต้องมิหิวเสียบหรือปักไว้ที่ผมเสมอ (๓) การรา คือ กำไลเหล็กสวมข้อมือ (๔) กิรปาน คือ จะต้องมิดาบประจำตัว (๕) กฉา คือ จะต้องมิกางเกงขาสั้น เดิมทีเดิยมุ่งให้ปฏิบัติสำหรับนักรบเพื่อความน่าเกรงขามและความคล่องตัว การที่คุรุโควินทสิงห์ได้บัญญัติศีลทั้ง ๕ ข้อนี้นี้ขึ้นมา สาเหตุมาจากการทำสงคราม เช่น การสวมกำไลเหล็กหรือมีดพกประจำตัวก็ให้รู้ว่าเป็นพวกเดียวกันหรือจะต้องมีอาวุธไว้เพื่อป้องกันตนเองและเป็นเครื่องเตือนใจให้เข้มแข็งเหมือนเหล็กเป็นต้น^{๑๑} นอกจากหลักปฏิบัติ ๕ ประการแล้ว ยังมี**ข้อห้ามประพฤติปฏิบัติ** มี ๔ ประการ กล่าวคือ (๑) ห้ามล่วงเกินต่อเกศา (๒) ห้ามกินเนื้อสัตว์ (๓) ห้ามมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (๔) ห้ามยาเสพติด

เห็นได้ว่า ในแง่ของจากวิธีการที่สำคัญดังกล่าวของศาสนาซิกข์นี้มุ่งการทำความเข้าใจเพื่ออยู่ร่วมกันโดยการพิจารณาแต่แง่ที่ดีต่อกัน ด้วยเหตุที่ว่าศาสนาที่ผ่านมานั้นเห็นเพียงสิ่งที่ศาสนาของตนเองมองว่าดีและนำไปสู่การมองศาสนาอีกฝ่ายว่าไม่ดี ดังนั้น การเกิดขึ้นของศาสนาซิกข์จึงมุ่งการผสานเอาแต่สิ่งที่ดีของศาสนาต่างๆ มาผนวกเข้าด้วยกันและเกิดเป็นศาสนาใหม่ขึ้นมา แต่อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของศาสนาซิกข์นั้นก็ย่อมก่อให้เกิดความเห็นต่างด้วย จนนำไปสู่การไม่ไว้วางใจอันดีต่อกัน ดังนั้นแม้ว่าหลักการที่วางเอาไว้ดีอย่างไร แต่หากปราศจากการมีวิธีการที่เข้าถึงสถานการณ์ที่เป็นจริงดีแล้วย่อมทำให้เกิดความรุนแรงทั้งทางด้านกายภาพ และจิตใจของผู้คนไปอีก ดังนั้น ศาสนาซิกข์จึงเห็นว่า ต้องมีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเพื่อนำไปสู่การมีสันติภาพ จึงได้วางเงื่อนไขทางด้านกายภาพเรื่องการแต่งกายดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะที่แท้จริงด้านกายภาพนั้นไม่ใช่ลักษณะของความเป็นแก่นแท้ที่ศาสนาซิกข์มุ่งเน้น สิ่งที่ศาสนาซิกข์มุ่งเน้นก็คือการผสมรวมของการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่าง ในแง่ของการมีจิตใจที่เข้าอกเข้าใจต่อกันและกัน ส่วนศาสนานั้นเป็นหนทางหนึ่งของวิธีการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีปกติสุข

สรุป เห็นได้ว่าหลักการและวิธีการเพื่อไปสู่สันติภาพของแต่ละศาสนา ทั้ง ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดูและซิกข์นั้น สะท้อนให้เห็นว่าทุกศาสนาต่างๆ ในแง่ของหลักการและวิธีการที่นำไปสู่สันติภาพค่อนข้างสัมพันธ์กัน ถึงแม้ว่าในด้านจุดหมายสูงสุดของแต่ละศาสนาจะมีปลายทางตามความเชื่อที่แตกต่างกันก็ตาม แต่จุดร่วมที่เหมือนกันคือ การเข้าถึงสันติสุขที่สามารถดำเนินชีวิตในสังคมด้วยความไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน การให้ความรักต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นในการบูรณาการหลักการและวิธีการเพื่อไปสู่สันติภาพในศาสนา ทั้ง พระพุทธศาสนา คริสต์ อิสลาม ฮินดูและศาสนาซิกข์นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำเสนอในประเด็นจุดร่วมและสวณจุดต่างในด้านของความเชื่อความจริงอันสูงสุดในแต่ละศาสนา จุดร่วมที่หลักคำสอนรวมถึงวิถีปฏิบัติที่ทุกศาสนาต่างก็สามารถใช้เป็นหลักการและวิถีปฏิบัติร่วมกันได้โดยไม่ขัดต่อคำสอน

^{๑๑} Lewis M. Hopfe, Mark R.Woodward, *Religions of the World*, (New Jersey: Upper Saddle river, 2007), p.154.

ของแต่ละศาสนา ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอในประเด็นต่อไป

๒.๒ เปรียบเทียบหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนา

ในการนำหลักคำสอนทั้ง ๕ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ซิกข์ และฮินดู ที่ต่างก็มุ่งเน้นไปในแนวเดียวกันคือ ต้องการให้ทุกคนเป็นคนดี ทำแต่สิ่งดีงาม แสวงหาสันติสุข รักความสงบ ดังนั้น ไม่ว่าใครจะนับถือศาสนาใดก็ตามสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข การเข้าถึงสันติภาพของมนุษย์จึงเป็นพื้นฐานคำสอนที่ทุกศาสนาต่างก็กล่าวถึง อย่างไรก็ตามเพื่อแสดงให้เห็นจุดร่วมของคำสอนที่ทุกศาสนาต่างก็แสดงหลักการและวิธีการไว้ในทางเดียวกัน ผู้วิจัยจึงได้ทำการสังเคราะห์หลักคำสอนของทั้ง ๕ ศาสนา นำเสนอเป็นประเด็นจุดร่วมของคำสอนที่เป็นหลักคำสอนสากล ดังนี้

(๑) การทำความดี ละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติสากลที่ทุกศาสนาได้ระบุเป็นคำสอนไว้ในทางปฏิบัติที่ดีงามของมนุษย์ สำหรับ**พระพุทธศาสนา**คือ เบญจศีล และเบญจธรรม หลักมรรคมีองค์ ๘ โดยมีความเชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดหรือสังสารวัฏ การทำความดีย่อมมีผลตามมา ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ซึ่งใน**ศาสนาคริสต์** มีคำสอนลักษณะเดียวกันในบัญญัติ ๑๐ ประการ ได้แก่ อย่าฆ่าคน อย่าล่วงประเวณี อย่าลักทรัพย์ อย่าโมยอย่าเป็นพยานเท็จต่อเพื่อนบ้านของเจ้า อย่าโลภอยากได้เรือนของเพื่อนบ้าน หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดของเพื่อนบ้านนั้น และ คุณธรรมสูงสุด คือความรัก ความเมตตากรุณา ความอ่อนโยน ความถ่อมตน ความอดทนต่อความทุกข์ทั้งปวง ในขณะที่**ศาสนาอิสลาม** ยึดหลักปฏิบัติด้วยการบริจาคทาน (ซะกาต) เพื่อการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือสังคม การถือศีลอดในเดือนเราะมะเพื่อฝึกฝนความอดทนและความยับยั้งชั่งใจ เน้นศรัทธาที่เรียบง่าย มีเหตุมีผล การชำระล้างจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ รักสันติสุข มีเมตตาต่อกัน สำหรับ**ศาสนาฮินดู** ก็เช่นเดียวกัน มีหลักคำสอนว่า อย่าทำผู้อื่นให้บาดเจ็บ ไม่พึงทำร้ายผู้อื่นทั้งทางใจและกาย อาศัยกรรมดี กรรมชั่ว เป็นปัจจัยให้มีการเวียนว่ายตายเกิด และ**ศาสนาซิกข์** มีหลักคำสอนว่าไม่มีความชั่วใดยิ่งกว่าความโลภ การทำความดีละเว้นความชั่วคือ เว้นจากมุสาวาท กาม, โกรธ, โลภ, และโมหะ นับถือภรรยา เว้นปรี่ภักซ์ต่อศาสนา ตนเกิดมาเพื่อนำความสุขให้แก่ผู้มีทุกข์และทำความเจริญให้แก่ชาติและศาสนา

(๒) การสงเคราะห์และเสียสละ เป็นหลักคำสอนที่เน้นให้ศาสนิกปฏิบัติทั้งนี้ก็เพื่อให้มนุษย์สละความเห็นแก่ตัว การเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน การทำให้เกิดสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในสังคม ซึ่งจะเป็นพื้นฐานป้องกันปัญหาความขัดแย้งเพราะมีต้นทุนทางใจที่สะสมให้กันและกัน คำสอนใน**พระพุทธศาสนา** ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา และใน**ศาสนาคริสต์** ในคัมภีร์ไบเบิลระบุว่า พระเจ้าทรงสอนสาวกและผู้เลื่อมใสในพระองค์ให้รู้จักการเสียสละดังที่พระองค์ได้แสดงเป็นแบบอย่าง ในขณะที่**ศาสนาอิสลาม** ระบุไว้ในหลักปฏิบัติ ๕ ประการ คือ การบริจาคซากาต แก่ผู้ขัดสน ซึ่งถือว่าเป็นหลักปฏิบัติที่สาวกต้องกระทำ สำหรับ**ศาสนาฮินดู** ก็มีคำสอนในเรื่องการให้ปันด้วยอาการยินดีและเต็มใจให้แก่ไตรวิญญูบุณย์ และ**ศาสนาซิกข์** ก็มีหลักคำสอนที่ช่วยเหลือสังคม เพื่อกำจัดมาร คือความโลภและตระหนี่

(๓) **ความรักและเมตตา** ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานสำคัญที่ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข แม้ว่าจะมีปัญหาความขัดแย้งก็สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ทำร้ายกันก็เพราะจิตที่มีเมตตา สำหรับ **พระพุทธศาสนา** มีหลักคำสอนที่เรียกว่า พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ในขณะที่ศาสนาคริสต์ เป็นหลักคำสอนหลักของศาสนา คือ การให้ความรักต่อกันเฉกเช่นในฐานะเป็นพี่เป็นน้องกันในนามบุตรของพระเจ้า ส่วน **ศาสนาอิสลาม** ก็มีหลักคำสอนที่ย้ำให้เห็นถึงความรักในพี่น้องมุสลิม และมองว่ามนุษย์ทั้งหลายต่างก็เป็นพี่น้องกัน สำหรับ **ศาสนาฮินดู** สอนให้ สอนให้รัก สันติภาพไม่ใช่ความรุนแรง ไม่ทำร้ายกัน ให้กระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ อย่าทำให้ผู้อื่นได้รับบาดเจ็บ ไม่เพียงทำร้ายผู้อื่นทางในหรือทางกาย ไม่เพียงเปล่งวาจาที่ก่อให้เกิดแก่เพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย จงอดทนถ้อยคำที่ล่วงเกิน ไม่พึงด่าตอบใคร ๆ ไม่พึงเป็นศัตรูของ ใคร ๆ อย่าแสดงอาการโกรธตอบบุคคลที่โกรธ จงให้พรคนที่สาปแช่ง การไม่ทำร้าย การมีสัจจะ การเว้นจากการขโมย การเว้นจากการกำหนดยินดี การเว้นจากความโกรธและความละโมภ และ **ศาสนาซิกข์** สอนให้ชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์ ทุกคนมีความเสมอภาคกัน การให้อภัย มีกรุณา จงพูดคำสุภาพอ่อนโยน จงถ่อมตน จงรักผู้อื่น

(๔) **การรู้จักหน้าที่ เคารพสิทธิและ เสรีภาพ** ซึ่งนับว่าเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญที่ทุกศาสนาต่างก็ย้ำให้เห็นถึงแนวทางปฏิบัติที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขเพราะต่างก็รักษาหน้าที่ เคารพให้เกียรติแก่กันและกัน สำหรับ **พระพุทธศาสนา** แสดงให้เห็นอยู่ในหลักศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติที่เป็นหลักประกันทางกาย คือ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หลักประกันด้านข้อมูลข่าวสาร หลักประกันด้านความไว้วางใจ ในขณะที่ **ศาสนาคริสต์** มีระบุไว้ในหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ กล่าวคือ การนับถือบิดามารดา สอนให้บุคคลมีจิตสำนึกอันบริสุทธิ์หลีกเลี่ยงอบายมุขไม่ทำบาป ไม่โกรธ และเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สำหรับ **ศาสนาอิสลาม** สอนให้เห็นถึงการยกย่องเคารพบิดามารดา การยึดมั่นในความยุติธรรม ความเสมอภาค ความมีคุณธรรมอดทน อดกลั้น นอกจากนี้ในหลักศรัทธาและหลักบัญญัติต้องอยู่ในเงื่อนไขการไม่แบ่งชั้นวรรณะอย่างชัดเจน เป็นต้น และ **ศาสนาซิกข์** เน้นให้ยกเลิกการถือชั้นวรรณะ คัดค้านการกดขี่ และอยุติธรรม การให้โอกาส มุ่งการทำชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่โลก เสียสละเพื่อความเจริญของสังคมทุกคน สตรีมีฐานะเท่าเทียมกับบุรุษ เป็นต้น

การวิเคราะห์จุดร่วมคำสอนของทุกศาสนาที่เป็นสากล นำไปสู่การวิเคราะห์เชิงบูรณาการเพื่อนำคำสอนในแต่ละศาสนาที่เป็นหลักคำสอนที่มีความสอดคล้องหรือจัดได้ว่าเป็นคำสอนที่มีแนวคิดที่เหมือนกัน นำมาเป็นหลักมาตรฐานในการปฏิบัติร่วมกัน แต่เพื่อให้การอธิบายเห็นภาพได้ชัดเจนมากขึ้น ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบในการศึกษาเพื่อการพัฒนาทั้ง ๔ กรอบ โดยตั้งชื่อกรอบแนวคิดใหม่ว่า (๑) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านกายภาพ ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ หรือด้านการส่งเสริมอาชีพความเป็นอยู่ (๒) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านพฤติกรรม ได้แก่ ท่าทีการแสดงออกต่อการอยู่ร่วมกัน (๓) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ การฝึกฝนอบรมคุณธรรมจริยธรรม (๔) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ การแสวงหาองค์ความรู้เพื่อการพึ่งพาตนเอง เป็นต้น

ดังนั้น การบูรณาการคำสอนทุกศาสนาจะถูกอธิบายภายใต้กรอบหลักภาวนา ๔ ซึ่งจะก่อให้เกิดการมองเห็นภาพของคำสอนที่หล่อหลอมเป็นชุดคำสอน ที่ส่งเสริมสันติสุขเพื่อการอยู่ร่วมกันแบบองค์รวม และเห็นภาพการสร้างสันติภาพ หลักการ วิธีการของแต่ละศาสนาตามหลักภาวนา ๔ ที่สำคัญจะปรากฏเป็นชุดคำสอนที่ช่วยเติมเต็มการพัฒนาชีวิตและสังคมเป็นเนื้อคำสอนที่มีลักษณะหนึ่งเดียวกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๓ การบูรณาการและวิธีการปฏิบัติการสร้างสันติภาพในศาสนา

๒.๓.๑ บูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติในศาสนาเพื่อสร้างสันติภาพ ในมิติทางกายภาพ

หลักการแนวคิดการพัฒนาด้านกายภาพ เป็นกรอบคำสอนหรือหลักปฏิบัติที่ส่งเสริมพัฒนาด้านอาชีพ การเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม ธรรมชาติที่ปรากฏรอบตัวเรา ทั้งนี้เป็นแนวทางเพื่อการพัฒนาให้ดีขึ้น เหมาะหรือเอื้อต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งในแต่ละศาสนาก็มีคำสอนหรือหลักปฏิบัติที่อาจแตกต่างกันไป แต่เป้าหมายเดียวกัน คือ เป็นไปเพื่อสร้างการความจำเป็นขั้นพื้นฐานที่สมบูรณ์พร้อมต่อการดำรงชีวิตที่ดีงามและมีความสุข ทั้งนี้การพัฒนาด้านกายภาพเพื่อสร้างสันติภาพทั้ง ๕ ศาสนา สรุปได้ดังนี้

พระพุทธศาสนา: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางกายภาพ

กล่าวคือ เป็นการส่งเสริมพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพในทางพระพุทธศาสนา ไม่ใช่การเป็นการส่งเสริมให้เกิดต้นเหตุความทะยานอยาก เพื่อให้ได้วัตถุมาบำรุงกายให้เจริญ พระพุทธศาสนา ไม่สนับสนุนให้เกิดตัณหา ไม่ส่งเสริมเครื่องมือที่จะแสวงหาเพื่อย้อย่างโลกามิส^{๑๒} แต่เพื่อพัฒนาฝึกปรือตนเองให้เจริญยิ่งขึ้น ไม่ตกเป็นเครื่องมือของวัตถุนิยม พัฒนากายหรืออินทรีย์ให้รู้เท่าทัน กล่าวโดยรวม คือ พระพุทธศาสนามีชุดคำสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นช่องทางที่เข้าไปสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ และทางธรรมชาติทั้งหมด ฝึกให้มีอินทรีย์สังวร ได้แก่ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็น ผู้คุ้มครองทวารแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย เห็นรูปทางตาแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกกถือ จักปฏิบัติเพื่อความร่วมมือจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อ

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๔๘/๒๓๒, อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๙/๑๔๕.

ไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คือ อภิขมาและโหมนัสครอบงำได้ จักรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์. . . ฟังเสียงทางหู. . . ฯลฯ ฐัธมมทางใจ..”^{๑๓}

แนวทางปฏิบัติที่ส่งเสริมพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพเป็นการฝึกฝนในด้านการใช้งาน คือ การฝึกทักษะและเพื่อฝึกฝนในด้านการเลือกสิ่งที่มีคุณค่า และมีประโยชน์มากที่สุด ขณะเดียวกันก็มีวิธีหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่เป็นภัย เป็นโทษ การวางตนให้พอเหมาะคือ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้ชุมชนและรู้บุคคล เรื่องราวที่ตนไปเกี่ยวข้อง และต้องใช้อินทรีย์นั้น ๆ อย่างระมัดระวังรอบคอบ^{๑๔} การเว้นจากที่โอ้อวด และไปที่สุที่โคจร หมายถึง การไปมาหาสู่ในสถานที่อันไม่เหมาะสม เช่นการไปมาหาสู่หญิงแพศยา หญิงโสเภณี หญิงหม้าย บัณเฑาะก์ โรงสุรา^{๑๕} การพัฒนาด้านกายภาพทางพระพุทธศาสนา เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียงเป็นต้น แล้วปฏิบัติตามขั้นตอนการรับรู้ อย่างมีสติสัมปชัญญะ มีสติความตื่นตัว ไม่ประมาท ความเป็นอยู่อย่างมีสติ ความไม่เปลอ ความไม่เล่นเลอเปลอสติ ความไม่ปล่อยปละละเลย

อย่างไรก็ตามในประเด็นนี้ พระราชปริยัติกวี ได้กล่าวไว้ว่า ในวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของพระสงฆ์ในการทำกิจกรรมร่วมกัน สังฆะหรือหมู่สงฆ์มีกิจกรรมที่จะต้องประชุมร่วมกันอยู่เป็นประจำทั้งส่วนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในส่วนที่เป็นกิจกรรมให้ไม่เป็นทางการก็ทำร่วมกันเพื่อสร้างความสมัครสมานสามัคคีที่มีอยู่แล้วให้ยิ่งยิ่งขึ้นไป ในส่วนที่เป็นทางการที่เรียกว่า สังฆกรรม กรรมที่เป็นทางการของสงฆ์ มีการตั้งญัตติ สุณาคู เม ภันเต สังโฆ จะทำเรื่องอะไรก็บอกกันไป เราก็จะจบลงที่เอสาญญัตติ นี่คือญัตติเป็นข้อตกลงในเบื้องต้นแล้วก็สวดต่อ สุณาคู เม ภันเต สังโฆ บอกว่าจะทำเรื่องนั้นเรื่องนั้นสิ่งที่มาประชุมร่วมกันเห็นพ้องต้องกัน มีสมานฉันท์หรือไม่อย่างไรถ้าใครไม่เห็นด้วยก็จงทักท้วงขึ้น ถ้าใครเห็นด้วยก็จงนี้ถ้ามีไม่เห็นด้วยแม้แต่คนเดียว ทักท้วงขึ้นต้องเริ่มสวดใหม่จนกระทั่งเห็นพ้องต้องกันทั้งหมดในการประชุมกันของสงฆ์ ต้องเป็นเอกฉันท์ทุกครั้งไป ถ้าไม่เป็นเอกฉันท์ก็ต้องตรวจการต่อแล้ว ก็หาวิธีอื่นในการตกลงการ ซึ่งในความเป็นจริงการประชุมร่วมกันของคนจำนวนมากจะทำให้เห็นพ้องต้องกันทั้งหมดมันเป็นไปได้ยากมากต่างคนก็ต่างจิตต่างใจแต่ว่าอันไหนที่พอจะไปกันได้ก็เก็บความไม่เห็นด้วยไม่พอใจอันนั้นไว้ข้างในหรือการนิ่งเป็นหลักการสู่สันติภาพพระเป็นบ่อเกิดความสมัครสมานสามัคคีไม่นำไปสู่ความขัดแย้ง การนิ่งเสียบ้างเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของพระสงฆ์เป็นลมหายใจของสันติภาพที่สะท้อนออกมาในรูปแบบหนึ่ง ประการที่ ๓ เวลาที่มีความขัดแย้งความไม่ลงรอยกันบางอย่างบางประการเกิดขึ้นในองค์กรสงฆ์ซึ่งสามารถปฏิบัติได้ในสังคมของคฤหัสถ์ญาติโยมทั่ว ๆ ไปด้วย^{๑๖}

นอกจากนี้ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ได้ให้ความเห็นแนวทางปฏิบัติที่ส่งเสริมพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพไว้ว่า

^{๑๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๒๑/๔๕๕.

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^{๑๕} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๕๐.

^{๑๖} สัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ลมหายใจแห่งสันติภาพ วันสันติภาพสากล วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

“การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับลัทธิของเพื่อน การที่เราคิดว่าลัทธิเราดีที่สุดนี่ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เราเข้ากับคนอื่นไม่ได้ และนั่นก็คือต้นตอของสงครามทางศาสนาและต้นตอของการให้มนุษย์ฉีกขาดออกจากกัน ทั้ง ๆ ที่มนุษย์นั้นแต่เดิมนั้นเชื่อมโยงกันเช่นเดียวกันกับพื้นดินและฟ้าพื้นโลก ในยุคที่จักรวรรดินิยมทางตะวันตกยังไม่เข้ามาผืนแผ่นดินเอเซียอาคเนย์นี้เราเป็นพี่น้องกันหมดนะ วันหนึ่งฝรั่งเศสกับอังกฤษเข้ามาเขาแบ่งว่าตรงนี้ไปของลาว ตรงนี้เป็นของพม่า แล้วก็นั่น ๆ ๆ ๆ สุดท้ายก็วางระเบิดเวลาเรียกได้ว่าประวัติศาสตร์บาดมางยูให้คนในภูมิภาคเดียวกันแตกกันทะเลาะกันจัดแย้งกันเอง ผลจากการขีดเส้นแบ่ง แบ่งโลกออกเป็นส่วน ๆ เลี้ยว ๆ ก็เกิดลัทธิชาติขึ้นมาทำให้โลกทั้งปวงไม่เชื่อมโยงถึงกัน ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้โลกทั้งปวงมันเชื่อมโยงกันหมดนะ ในทางกายภาพทำไมแถวขอนแก่น แถวนั้นมีไดโนเสาร์เยอะแยะไปหมดเลย เคยคิดหรือไม่ เปลือกโลกตรงนั้นแต่ก่อนมันเชื่อมอยู่แถว south Africa นี่ละทางกายภาพเมื่อก่อนจนมันก็เลื่อน ๆ ฉะนั้นแท้จริงแล้วมนุษย์เคยเป็นเนื้อเดียวกันมาก่อน ในทางพระพุทธศาสนาท่านเรียก มนุษย์และสรรพสัตว์ว่าสัตว์โลก คำเดียวเท่ากันหมด ฉะนั้นไม่ผูกขาดเพราะลัทธิเราดีที่สุด เราต้องก้าวออกไปจากกรอบฟองไข่หรือลัทธิของตัวเอง หรือลัทธิที่เราเป็นสังกัด เช่นอยากจะได้เรียนรู้ลัทธิมหายาน มหายานเองก็ต้องออกมาเรียนรู้ลัทธิเถรวาท วัชรยานก็ต้องออกไปเรียนรู้ตันตระ ตันตระก็ต้องออกไปเรียนรู้เซน

นอกจากนี้ ท่านได้ขยายความเพิ่มเติมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติในโลกที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม และความเชื่อว่า

“การที่เรากระโดดออกจากลัทธิที่เราเป็นสังกัดทางจิตวิญญาณมันจะทำให้เราใจกว้างแล้วเราจะเห็นว่า แท้ที่จริงแล้วที่ลัทธิที่เราสังกัดก็เป็นอีกลัทธิหนึ่งในโลก ซึ่งเราไม่ควรจะต้อนใครให้เห็นดีเห็นงามก็กับคนอื่นไปหมดทั้งสิ้น เช่นกับการที่เราเดินทางไปต่างประเทศอยู่เสมอเราจะเห็นว่าประเทศไทยไม่ได้ยิ่งใหญ่อะไรเลย ประเทศสวนหย่อมบนแผนที่โลกและความยึดติดถือมั่นว่าประเทศเรานี้สุดยอด สุดยอดบ้าอะไรคนตายเป็นอันดับสองของโลกตอนนี้คอร์ปชั่นเราติดหนึ่งในห้าของโลกและก็ชอบเพลินว่าเป็นเมืองพระพุทธศาสนาอันดับหนึ่งของโลก แต่ทำไมถึงวิพากษานานี้ เราจะไม่คิดอย่างนี้หรอก ถ้าเราไม่ไปปะสังสรรค์กับวัฒนธรรมอื่น ฉะนั้นการมีโลกกระทัดคับแคบนี้จึงเป็นอีกจุดหนึ่งซึ่งทำให้เราไร้ใครไม่เป็นเพราะเราถือว่าเราดีที่สุดความคิด เช่นนี้เป็นความคิดแบบผูกขาดสัจจะธรรมเราต้องก้าวออกไปไปเรียนรู้ลัทธิของเพื่อนบ้าง” ^{๑๗}

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

แนวคิด และมุมมองของพระมหากษัตริย์ วชิรเมธีดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการทะลายกำแพงแห่งการยึดมั่นในวิถีและวัฒนธรรมของตนเองจนไม่สามารถอยู่ร่วมและยอมรับวัฒนธรรมที่มีความเชื่อที่แตกต่างกันได้ ซึ่งจะทำให้มนุษย์ซึ่งตัวเองอยู่ภายใต้วิถีแห่งการขาดขันติธรรม อันจะนำไปสู่การดูถูก และตำหนิสิ่งที่แตกต่าง ทั้งที่ในความเป็นจริงนั้น ธรรมชาติออกแบบให้มนุษย์มีความแตกต่างอยู่แล้ว เพื่อให้มนุษย์อาศัยประโยชน์จากความแตกต่างดังกล่าว

ทั้งนี้ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน ได้กล่าวถึงด้านกายภาพไว้ว่า สำหรับการอยู่ร่วมกันระหว่างผมกับชุมชนแห่งนี้ บังเอิญว่าผมเองเป็นคนในพื้นที่คือเป็นชาวอยุธยาที่พอรู้จักปัญหา ถ้ามายาวมาอยู่ใหม่ๆ มีปัญหาใหม่ ก็มีปัญหาเรื่องศาสนาเหมือนกัน เพราะว่าอะไรก็ตามถ้ามีความเห็นต่างย่อมมีปัญหา แต่เมื่อผมเข้ามาแล้ว เราก็มีการพูดคุย การสร้างความเข้าใจในพื้นฐานเรื่องของศาสนา แต่ที่ผ่านมาเราพยายามทำกิจกรรมร่วมกัน เกี่ยวกับชุมชน รายได้ สังคม แต่เรื่องศาสนาก็ปฏิบัติต่างคนต่างทำตามหลักศาสนาของตน สิ่งสำคัญเลยต่างคนก็แตกต่างเรื่องผู้นำศาสนา เราในฐานะผู้นำพระพุทธศาสนา เขาก็มีผู้นำศาสนาของเรา แต่สิ่งหนึ่งที่ต้องมีความเข้าใจในชีวิตของพี่น้องชาวมุสลิม เขาจะมีสิ่งที่นับถือบุคคลอยู่ ๓ ประการ คือ ๑. พระเจ้า ๒. ผู้นำ โต๊ะอิหม่าม ๓. ผู้นำที่อาวุโส เป็นบุคคลที่เขาสามารถนับถือยึดถือเป็นส่วนตัว เพราะฉะนั้น บุคคล ๓ กลุ่มนี้เป็นบุคคลสำคัญที่เราจะต้องเข้าไปทำในเรื่องการเจรจา พูดคุย แล้วก็สร้างความเข้าใจกัน แล้วก็ให้เขาทั้ง ๓ กลุ่มนี้ เข้าไปในเวลาที่มีโอกาสพูดคุยกับชาวมุสลิมด้วยกัน ว่าเรื่องอะไร เป็นเรื่องสังคม อะไรเป็นเรื่องศาสนา เราอย่าผสมกัน เพราะทุกศาสนาก็สอนให้ทุกคนเป็นคนดี แต่อาจจะแตกต่างกันในวิธีปฏิบัติ ความรุนแรงก็จะลดน้อยลง

กล่าวได้ว่า การพัฒนาด้านกายภาพในพระพุทธศาสนา คือ ให้ความสำคัญต่อสังคมรอบข้าง หรือสิ่งแวดล้อมที่มากกระทบ ไม่เป็นทุกข์หรือหล่มหลงสุขกับมัน แต่ให้พิจารณาเหตุไปหาผล มีปัญหาจากสิ่งใด เช่น การขาดหลักโยนิโสมนสิการ จึงทำให้เกิดการหล่มหลง มัวเมาไปกับสิ่งแวดล้อมที่มากกระทบต่างๆ^{๑๘}

ศาสนาคริสต์: หลักการและวิถีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางกายภาพ

โดยพื้นฐานของแนวคิดและวิถีปฏิบัติของศาสนาคริสต์ อาศัย คัมภีร์ ๒ เล่มกล่าวคือ ๑. คัมภีร์เก่า (Old Testament) และ ๒. คัมภีร์ใหม่ (New Testament) อย่างไรก็ตาม ศาสนาคริสต์สอนให้ทุกคนมีจิตประกอบด้วยเมตตากรุณา รวมทั้งให้รักพระเจ้าอย่างสุดความคิดและสุดกำลังของตน จึงเป็นคำจำกัดความโดยย่อของศาสนาคริสต์ที่สรุปเอาไว้ซึ่งคำสอนทั้งปวงว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก (The Religion of Love)^{๑๙} หลักความรักเป็นหลักคำสอนทางจริยธรรมที่สำคัญที่สุดของศาสนาคริสต์ คือ ความเป็นมิตรและความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข พระคริสต์ธรรมทั้งหมดเน้นเรื่องความรัก ซึ่งมีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ ๑. ความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ๒. ความรักระหว่าง

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} พระครูวาปีพิโรธาส, **สงครามศาสนาคริสต์-อิสลาม**, เอกสารประกอบวิชาประวัติศาสตร์และพัฒนาการความขัดแย้งและสันติภาพในโลกยุคใหม่, สาขาวิชาสันติศึกษา, ๒๕๕๘, หน้า ๓.

มนุษย์กับมนุษย์ มงซินญอร์ ดร.วิษณุ วัฒนอนันต์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของกายภาพ คือ ศาสนาคริสต์เป็นพวกเทวนิยม คือมีความเชื่อในองค์พระเจ้าผู้เดียว(Monotheism) คริสตศาสนิกต้องให้ความเคารพ ต่อสรรพสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างสรรค์ เช่น ธรรมชาติ โลก สิ่งแวดล้อม สิ่งสร้างทั้งมวลทั้งมนุษย์ ในพระคัมภีร์ไบเบิลบทแรก ชื่อ “ปฐมกาล “ (Genesis) กล่าวถึงพระเจ้าทรงสร้างสรรพสิ่งรวมทั้งมนุษยชาติคู่แรก พวกเราต้องเข้าใจว่าหนังสือพระคัมภีร์ไบเบิลเป็นหนังสือเผยแสดงพระวาระของพระเจ้า คำสอนศาสนา ไม่ใช่หนังสือวิทยาศาสตร์ ชายคนแรก หรือมนุษยชาติชื่ออาดัม หรืออะดาโม แปลว่า ดิน เปรียบเสมือนมนุษย์นั้นเป็นเพียงดิน เขามาจากดินก็จะกลายเป็นดิน คือพระคัมภีร์อยากจะสอนใจเราว่า สิ่งที่สร้างมวลไม่ถาวร บุปสลายได้ พระเจ้าจึงประทานลมหายใจให้ หมายถึงว่าสิ่งที่เปี่ยมจิต เป็นสิ่งที่อยู่เบื้องบน เป็นชีวิตส่วนลึกของใจ เป็นดวงวิญญาณที่มีชีวิต ขณะที่พระเจ้าทรงสร้างทั้งมวล สรรพสิ่ง สรรพสัตว์ ต้นไม้ เป็นต้น แต่ว่าไม่มีอะไรที่เหมาะสมเป็นเพื่อนชีวิตกับมนุษย์ ชายคนแรกเลย พระองค์จึงสร้างผู้หญิงที่ชื่อว่า เอวา หรืออีฟ ให้เป็นคู่ครอง ภาษาฮีบรูต้นฉบับผู้หญิงหมายถึง “Helpmeet or helper” เทียบกับคู่รักน่าจะเป็น “Soulmate” คู่จิตคู่ใจที่ทำให้ชีวิตสมบูรณ์ แต่ทำไมต้องสร้างผู้หญิงมาจากกระดูกซี่โครงของผู้ชายที่ชื่ออาดัมเล่า ? นี่ต้องเป็นเรื่องสอนใจทางศาสนาแน่นอน ผู้หญิงภาษาอังกฤษคือ “Women” หรือเลือดเนื้อเกิดจากชาย บางท่านบอกว่าในภาษาดั้งเดิม “Wif man” หรือ “Womb” ท้องที่สามารถตั้งครรภ์ แปลว่า เพศหญิงเป็นผู้ตั้งครรภ์ ขอสรุปง่ายๆ ว่า นี่เป็นเพียงสัญลักษณ์เพื่อสอนเกี่ยวกับธรรมชาติแท้จริงของมนุษยชาติ ชาย-หญิงต้องส่งเสริมชีวิตซึ่งกันและกันเพื่อความสมบูรณ์ นักบุญออกัสติน (Saint Augustine) นักปราชญ์คาทอลิก อธิบายแบบง่ายๆ ทำไมพระเจ้าต้องสร้างผู้หญิงจากกระดูกซี่โครงจากผู้ชาย ทำไมไม่สร้างผู้หญิงมาจากส่วนหัวของผู้ชาย ทำไมไม่สร้างจากเท้า หรือจากอะไรทั้งสิ้นทั้งๆ ที่ในตัวมนุษย์ประกอบด้วยกระดูก ๒๐๖ ชิ้น พระองค์ไม่ต้องการสร้างอีฟจากหัวของอาดัมคือไม่ต้องการให้ผู้หญิงกลายเป็นเฉพาะนักคิด นักสั่งการ ใช้สมองอย่างเดียวเพื่อควบคุมชาย หรือไม่ใช่สร้างจากเท้าของอาดัมเพื่อให้เป็นข้ารับใช้ผู้ชายอย่างเดียว ไม่ได้สร้างจากมือขึ้นนิ้วเพื่อให้ผู้หญิงสั่งการอย่างเดียว แต่พระเจ้าเจازงสร้างกระดูกซี่โครง ซี่โครงชิ้นนี้ติดกับหัวใจ คือ “marrow bone” เป็นกระดูกที่สามารถ “generate” สร้างตัวมันเองได้ ถ้าวันใดวันหนึ่งมันหายไป มันสามารถสร้างกระดูกใหม่ขึ้นมาได้ นี่เป็นเจตนาคำสอนจากพระคัมภีร์ไบเบิล คือ ชายหญิงทั้งคู่ต้องช่วยกันพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์ โดยมีสิ่งสร้างทั้งมวลอยู่ด้วยแบบผสมผสานกลมกลืน เพราะฉะนั้นผู้หญิงจึงเป็น “Companion” ผู้ร่วมเดินทาง เสริมชีวิตให้กับชายและหญิงจะต้องเหมือนกับว่า ดังนั้น women ออกมาจากชาย หมายถึงทั้งสองจะต้องพัฒนาที่จะทะนุบำรุงสิ่งสร้างทั้งมวลทั้งหลายในโลกนี้

ด้วยเหตุนี้ ทางคริสต์ศาสนาต้องเคารพซึ่งกันและกัน ทั้งร่างกายและวิญญาณ เราต้องเคารพ Human dignity หรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่จะเอาอย่างอื่นมาเทียบไม่ได้ ทว่ามนุษย์ที่ข้อจำกัดกล่าวคือ ร่างกายที่วันหนึ่งจะต้องสูญสลายไป ดังนั้นคำว่า อדם แปลว่า ดิน ดังนั้น วันหนึ่งจะกลายเป็นดิน เป็นฝุ่นดิน สิ่งที่ยังอยู่ตลอดกาลก็คือชีวิตทางจิตวิญญาณ ร่วมในพระสิริรุ่งโรจน์กับพระเจ้า นี่เป็นเรื่องจิตวิญญาณที่ถาวร ดังนั้นเราต้องพัฒนาเรื่องจิต ให้วิญญาณไปสู่ความรอด ดังนั้นนี่คือผลแห่งชีวิต

เรื่องของสิ่งสร้างหรือกายภาพจริงๆ ต้องให้ความเคารพต่อสิ่งสร้างทั้งหมด อย่างเช่น ธรรมชาติ ต้นไม้ แม่น้ำ ดวงจันทร์ ดวงดาว ดังนั้นการทำลายธรรมชาติเป็นความผิด ถ้าไม่เอามาใช้ให้เกิดประโยชน์ หมายถึงว่า เราไปทำลายล้างธรรมชาติ และถ้าต้องรับประทานสัตว์เป็นอาหาร พระเจ้าประทานให้ เราอยู่กับธรรมชาติแบบกลมกลืน แต่ถ้าเอาสัตว์ไปฆาตกรรมแบบสนุกนี่เป็นการทำลายธรรมชาติ ไม่เคารพสิ่งสร้าง นอกนั้นการทำลายชีวิตรูปแบบอื่นๆ เช่นเอาไปสะสมเซลล์โดยไร้ประโยชน์ ฉะนั้น ไม่ค่อยเห็นด้วยหรือว่าการทดลองเพราะว่ามันต้องเกิดการสูญเสียชีวิตจากสิ่งที่เราทดลอง นอกจากนี้เรื่องสิ่งสร้างถือว่าเป็นพระพรของพระเจ้าที่ให้มีสรรพสิ่ง สรรพสัตว์มาในโลกนี้ เราต้องมีความเคารพใช้ให้ถูก เพราะว่าพระเจ้าประทานมา เราต้องใช้ให้เกิดผลทางบวก^{๒๐}

ศาสนาอิสลาม: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางกายภาพ

การพัฒนาต่อยอดกายภาพ มุมมองอิสลามเน้นการสร้างความเข้มแข็งทางสังคมผ่านการกระทำด้วยคุณธรรมและความดีงาม อิสลามมาจากพื้นฐานในการช่วยเหลือและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ที่อ่อนแอหรือไร้อำนาจในสังคม การต่อสู้เพื่อต่อต้านการกดขี่ การช่วยเหลือคนจนผู้ยากไร้ และการมองมนุษย์อย่างมีความเท่าเทียมกัน อิสลามเรียกร้องให้มนุษย์ต้องกระทำความดีต่อผู้ที่เป็นบุพการีและผู้ที่เป็นญาติพี่น้อง รวมถึงต้องกระทำความดีและรับผิดชอบต่อผู้ที่เป็นเด็กกำพร้า คนยากจน ผู้คนที่ไม่มีผู้คอยให้ความช่วยเหลือ หลักคำสอนเกี่ยวกับการกระทำความดีงามในอิสลามนั้นจะเป็นพื้นฐานเพื่อนำสู่ความยุติธรรมทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม^{๒๑}

ดังนั้น มุสลิมจึงต้องมีความรับผิดชอบต่อผู้ที่มีพระคุณและคนฐานะด้อยกว่าในชุมชนของเขา ดังตัวอย่างเช่น ทรงกล่าวว่า “แท้จริงผู้ใดฆ่าชีวิตหนึ่งโดยมิใช่เป็นการชดเชยอีกชีวิตหนึ่ง หรือมิใช่เนื่องจากการบ่อนทำลายในแผ่นดินแล้วก็ประหนึ่งว่าเขาได้ฆ่ามนุษย์ทั้งหมด และผู้ใดไว้ชีวิตนั้น ก็ประหนึ่งว่าเขาไว้ชีวิตมนุษย์ทั้งหมด และแท้จริงนั้นบรรดาอรุซูลของเราได้นำหลักฐานต่าง ๆ อันชัดเจนมายังพวกเขาแล้วได้มีจำนวนมากมายในหมู่พวกเขาเป็นผู้พุ่มพวยในแผ่นดิน”^{๒๒} “และเราได้สั่งเสียมนุษย์ให้ทำดีต่อบิดามารดาของเขา”^{๒๓} “และจงนอบน้อมแก่ท่านทั้งสอง ซึ่งการถ่อมตนเนื่องจากความเมตตา และจงกล่าวข้าแต่พระเจ้าของฉันทรงโปรดเมตตาแก่ท่านทั้งสองเช่นที่ทั้งสองได้เลี้ยงดูฉันทันเมื่อเยาว์วัย”^{๒๔} “จงทำดีต่อผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและต่อผู้เป็นญาติที่ใกล้ชิด และเด็กกำพร้าและผู้ขัดสนและเพื่อนบ้านใกล้เคียง และเพื่อนที่ห่างไกล และเพื่อนข้างเคียง และผู้เดินทางและผู้ที่มีมือขาของพวกเจ้าครอบครอง แท้จริงอัลลอฮ์ไม่ทรงชอบผู้ยโส ผู้โอ้อวด”^{๒๕}

^{๒๐} สัมภาษณ์ มงชินญอร์ ดร.วิษณุ ธิญญอนันต์ รองเลขาธิการสภาประชาคมชาวมุสลิมแห่งประเทศไทย วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๑} ดูเพิ่มเติมใน ศูนย์กษัตริย์ฟายัดเพื่อการพิมพ์อัลกรุอาน, พระมหาคัมภีร์อัลกรุอาน พร้อมความหมายภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ร.ศ.๑๔๑๙ [พ.ศ.๒๕๕๓]).

^{๒๒} อัล-มาอิดะฮ์ ๕ : ๓๒, หน้า ๒๕๒.

^{๒๓} อัลอะฮ์กัฟ ๔๘ : ๑๕, หน้า ๑๓๐๙.

^{๒๔} อัลอิสรอ ๑๗ : ๒๔, หน้า ๖๖๗.

^{๒๕} อัน-นิซาอ ๔ : ๓๖, หน้า ๑๘๗.

ในนิติการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เพื่อสร้างสังคมแห่งการแบ่งปันช่วยเหลือ อิสลามเรียกว่า การบริจาคชะกาต หมายถึง การจ่ายทานบังคับจากผู้มีทรัพย์สินครบรอบหนึ่งปี แก่คนที่มีสิทธิรับบริจาคตามอัตรากำหนดซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทของทรัพย์สิน เป็นการขัดเกลาจิตใจผู้บริจาคให้สะอาดบริสุทธิ์ ลดความตระหนี่เหนียวแน่นความเห็นแก่ตัว ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการเตือนการสอนให้มนุษย์ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่เกิดความละโมภ เพื่อลดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคม เป็นการเสริมสร้างหลักประกันของสังคมให้มั่นคงขึ้น สิ่งที่ต้องจ่ายออกไปนี้ ชะกาตได้แก่ทองคำ เงิน แท่ง และเงิน ปศุสัตว์ พืชผล รายได้จากธุรกิจการค้าหุ้มทรัพย์สิน นอกจากนี้สิ่งที่จะบริจาคออกไปจะต้องเป็นสิ่งที่ดี การเลือกสิ่งที่ไม่ใช่ สิ่งที่ไม่ดีบริจาคออกไปไม่เรียกว่าบริจาคชะกาต^{๒๖}

ในท้ายที่สุดมนุษย์มันมีเอกภาพ หนึ่งก็คือเอกภาพที่เราเชื่อว่ามนุษย์ทุกคน มาจากผู้เป็นพระเจ้าองค์เดียว คือถูกสร้างโดยพระเจ้าผู้เป็นเจ้าองค์เดียวไม่มีหลายองค์ สองคือมนุษย์ทุกคนมาจากบิดาคนเดียว เอกภาพเหล่านี้เป็นเอกภาพที่มันจะนำไปสู่การไม่รุนแรง การเป็นพี่เป็นน้องกัน การมีพ่อคนเดียวกันเราจะมาทะเลาะกันทำไมคิดง่าย ๆ เพราะฉะนั้น มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะมีชาติพันธุ์หรือภาษาอะไรก็ตามมาจากอดัม มาจากบิดาคนเดียวมนุษย์ทุกคนมีศัตรูคนเดียวกัน อันนี้สำคัญมากอิสลามสอนถึงประวัติของอดัมว่า อดัมมีศัตรูเป็นซาตานแล้วมนุษย์นั้นก็ศัตรูเป็นซาตาน ซาตานนี้พระพุทธรูปธรรมหรือนามธรรมอะไรต่าง ๆ แต่ว่าซาตานคือสัญลักษณ์แห่งความชั่วร้ายที่มนุษย์จะต้องต่อสู้ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมอะไรต่าง ๆ แต่ว่าซาตานคือสัญลักษณ์แห่งความชั่วร้ายเราถือว่ามนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะศาสนาไหนมีศัตรูคนเดียวกันมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าๆกัน มีธรรมชาติของความรักในการที่จะอยู่อย่างสงบ ธรรมชาติเป็นธรรมชาติที่ถือว่าพระเจ้าผู้เป็นเจ้าให้กับมนุษย์เท่านั้น เราจะได้เห็นว่าสัตว์หลายประเภทเมื่อเจอกันเค้าจะเป็นศัตรูต่อกันแต่มนุษย์ไม่ใช่อย่างนั้นมนุษย์จะยิ้มแย้มให้กับกันและจะรู้สึกว่าจะต้องอยู่ร่วมกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องการจะบอกถึงแนวคิดหลักที่ต้องการที่จะให้มนุษย์ที่เกิดขึ้นแล้วก็มีความหลากหลาย ความหลากหลายอันนี้ในอิสลามก็ถือว่าเป็นพระประสงค์ของพระเจ้าพระเจ้าประสงค์จะให้ความหลากหลายแต่ความหลากหลายอันนี้พระเจ้าไม่ได้ต้องการที่จะมาให้หลากหลายในแง่ของเชิงลบแต่เป็นความหลากหลายเชิงบวกเป็นความหลากหลายที่ให้ในภาษาอัลกุรอานเรียกว่า ตะฮารุ

ตะฮารุ แปลว่า รู้จักกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน เมื่อปฏิสัมพันธ์กันรู้จักกันมันก็มีความรู้สึกที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะฉะนั้น ในคัมภีร์อัลกุรอาน แม้ว่าจะมีบทบางส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องสงครามอันนี้ปฏิเสธไม่ได้ แต่มันจะปรากฏในบางส่วนเท่านั้นเพราะฉะนั้นพอท่านไปอ่านคัมภีร์อัลกุรอานไปเจอบทที่ว่าด้วยเรื่องสงครามเดียวจะเข้าใจว่าบทนั้นเราเอามาใช้ในภาวะปกติไม่ใช่มันเป็นบริบทเฉพาะ เพราะว่า มุฮัมมัด ไม่ได้เป็นนักบวช ท่านเป็นศาสนทูต เราเรียกท่านว่าศาสนทูตเราไม่พยายามเรียกท่านว่า ศาสดา เพราะว่าความหมายของศาสดาในพจนานุกรมจะอธิบายในแง่ของผู้ก่อตั้งลัทธิขึ้นแต่ว่าสำหรับมุฮัมมัดเราไม่ได้เชื่ออย่างนั้น มุฮัมมัดมีความเป็นปุณฺชนมีชีวิตในทุกมิติมีภรรยาหลายคน

^{๒๖} เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนศึกษาและคุณธรรมเพื่อชีวิต รหัสวิชา ส๔๐๑๐๑ สาขาวิชา สังคมศึกษาและศิลปะ โรงเรียนมหิตลวิทยานุสรณ์ หน้า ๘.

ในชีวิตของท่านมีสงครามเพราะบริบทมันเป็นอย่างนั้นเพราะฉะนั้นมีสงครามก็จะมีบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องสงครามซึ่งมันเป็นเครื่องมือที่ในท้ายที่สุดเมื่อหลีกเลี่ยงไม่ได้มันก็ต้องมีสงคราม^{๒๗}

กล่าวได้ว่า ความเป็นอยู่ระหว่างพี่น้องมุสลิมและพี่น้องชาวพุทธมันก็เหมือนกัน สังคมทั่วไป คือต้องการปัจจัย ๔ เรามีความรัก มีความโลภ มีความโกรธ มีความหลง เป็นพื้นฐานของมนุษย์เหมือน ๆ กัน อันนี้ไม่มีความต่างกัน แต่ว่าเราคิดต่างกันเท่านั้นเอง ที่เรานับถือที่เรามีศาสนานั้นมันเป็นเรื่องส่วนบุคคล เพราะว่ามันอยู่ที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมจะต้องมีกฎหมายที่จะมาคุ้มครอง สร้างกฎระเบียบเพื่อให้อยู่ร่วมกัน แต่ว่าในกฎหมายนั้นบางครั้งไม่สามารถที่จะให้มนุษย์อยู่อย่างสงบสุขได้ เพราะว่าถ้ามนุษย์ไม่เกรงกลัวในบาปแล้ว ก็ไม่สามารถอยู่รอดได้มากกว่า ที่เรานับถือศาสนา เพราะศาสนาทำให้เรามีความสุขในโลกนี้ และก็ทำให้อยู่รอดพ้นในโลกได้ นี่คือการเชื่อของอิสลาม ในเรื่องศาสนา เรามีเข้าใจว่าทั้งพุทธและอิสลามมีคำสอนที่คล้ายคลึงกัน เราจึงสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้และมีความรักต่อกันในฐานะที่เราเป็นมนุษย์เหมือนกัน

ดังนั้นหลักปฏิบัติเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน ผู้นำจะต้องเป็นคนที่จะแก้ปัญหา ผู้นำไม่ใช่ผู้สร้างปัญหา เราจะอยู่กันด้วยความรัก ความเข้าใจกัน เพราะว่าในอิสลาม ๆ สอนว่าให้รักตัวเอง และก็มีความรักปรารถนาดีแต่ผู้อื่นด้วย จะได้เป็นอิสลามที่สมบูรณ์ หนึ่งในความคิดของผู้นำในการแก้ไขปัญหา ถ้าเกิดมีปัญหามาแล้วเราปล่อยให้มันบานปลาย ปัญหาที่พบคือเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างคนสองคน แต่ในสองคนนั้นเขามีพี่น้อง มีญาติมิตร มันก็จะทำให้เราถ้าไม่รู้จักปัญหาก็ขยายออกเป็นวงกว้าง ในการแก้ไขปัญหา เราต้องมองปัญหาที่ใหญ่เป็นเรื่องเล็ก ถ้าเกิดว่าเรามองปัญหาใหญ่แล้วเราทำให้เป็นเรื่องใหญ่ มันจะแก้ไขได้ยาก^{๒๘}

ศาสนาฮินดู: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางกายภาพ

ศาสนาฮินดูมาจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมของชนเผ่าอารยัน มีความเชื่อเรื่องพระเจ้าหลายองค์ โดยเฉพาะตรีมูรติ (พระพรหม พระวิษณุ พระศิวะ) ต่อมาวิวัฒนาการเป็นศาสนาฮินดู ซึ่งความเชื่อศาสนาฮินดูที่แตกต่างไปจากศาสนาพราหมณ์ ได้แก่ เชื่อเรื่องวิญญาณเป็นอนันตะ คือเวียนว่ายตายเกิดไม่สิ้นสุดจนกว่าจะหลุดพ้นโมกษะ^{๒๙} ในศาสนาฮินดูมีคัมภีร์พระเวท ๔ คัมภีร์ เรียกว่า "ไตรเวท" คือ ๑. ฤคเวท ๒. ยชุรเวท ๓. สามเวท ๔. อถรรพเวท หรือ อาถรรพเวท^{๓๐}

^{๒๗} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนู่มสุข วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์ อัยยิดริส มหาเรือนลาก โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดชุมชนท่าการ้อง วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๒๙} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/yamyeecnk/3-neuxha-bth-reiyn/neuxha-thi4> [๓ ธันวาคม ๒๕๕๙].

^{๓๐} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/yamyeecnk/3-neuxha-bth-reiyn/neuxha-thi4> [๓ ธันวาคม ๒๕๕๙].

หลักธรรมคำสอนสำคัญของศาสนาฮินดูที่เป็นไปเพื่อเสริมสร้างสันติสุขนั้นมีหลายระดับด้วยกัน เป็นคำสอนที่สืบเนื่องจากศาสนาพราหมณ์ มีอยู่ ๓ ข้อ ต่อไปนี้^{๓๑} ๑. การปฏิบัติตามแนวอาศรม ๔ หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินชีวิตของชาวฮินดู เฉพาะที่เป็นพราหมณ์วัยต่างๆ โดยกำหนดเกณฑ์อายุคนไว้ ๑๐๐ ปี แบ่งช่วงของการใช้ชีวิตไว้ ๔ ตอน ตอนละ ๒๕ ปี ช่วงชีวิตแต่ละช่วงเรียกว่า อาศรม (วัย) ๒. การเข้าถึงปรมาตมัน ๓. การบรรลุโมกษะ ๔. หลักปฏิบัติปรัชญาภคคีตา ๕. ความเข้าใจในหลักทรรศนะหก ส่วนข้อปฏิบัติในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ที่เป็นไปเพื่อส่งเสริมสันติสุขต่อชีวิตตนเองและสังคมมีทั้งที่เป็นส่วนเฉพาะและส่วนรวมต้องประพฤติปฏิบัติตามกฎประเพณีที่ทำได้ แบ่งออกเป็น ๔ หมวด คือ ๑. กฎวรรณะ ๒. พิธีประจำวัน ๓. พิธีศรार्थ และ ๔. บุญทเวดา

บางคนไม่นับถือศาสนา คือคนที่นับถือศาสนาจริงๆ แบบที่เป็นพระเจ้าระลึกถึงพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของแต่อีกคนหนึ่งบอกว่า ไม่จำเป็นเท่าไรหรอก ผมคิดว่าผมทำความดีให้กับโลกมนุษย์ก็เพียงพอแล้ว แต่ผมคิดว่าถูกทั้งคู่ แต่ที่แท้จริงก็คือว่าศาสนาทุกองค์ที่มาในโลกนี้สอนสองอย่างให้กับทุกๆ อยู่ตลอดเวลาว่า these and that ไม่ว่าจะพูดเกี่ยวกับอะไร คราวนี้ต่อไปก็คือเราเห็นนกพิราบ บังเอิญมีฝูงนกพิราบอยู่กลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่ในวัด ทำรังอยู่บนวัด บังเอิญวัดนั้นเป็นวัดฮินดูที่นี้บังเอิญเขาจะทำความสะอาดวัด ทำความสะอาดเสร็จแล้วก็ปรากฏว่า นกพิราบต้องย้ายถิ่นที่อยู่ออกไป ก็บินไปที่แห่งหนึ่ง ที่นั่นก็คือโบสถ์ของพวกชาวยิว โบสถ์นั้นก็กำลังจัดงานคริสมาสนกก็ต้องย้ายต่อไปอีก ย้ายไปอยู่ในมัสยิดมุสลิม นกที่มัสยิดก็ยินดีให้อยู่ ช่วงนั้นเป็นช่วงทำพิธีอะไรสักอย่าง ฉะนั้นก็ต้องย้ายถิ่นกลับไปอยู่วัดฮินดูคือวัดแรก ก็ไปอยู่วัดเดิม บังเอิญลูกนกพิราบเห็นคนกำลังทะเลาะกัน ลูกก็ถามแม่ว่าพวกนี้คืออะไร แม่ก็บอกว่าพวกนี้คือมนุษย์ คืออย่างนี้คือคนที่เข้าวัดเขาเรียกตัวเองว่าฮินดู คนที่เข้าโบสถ์เขาเรียกตัวเองว่าคริสเตียน คนที่เข้ามัสยิดเรียกตัวเองว่าอิสลามหรือมุสลิม ดังนั้น เมื่อเหตุการณ์นี้เกิดขึ้น แม่ก็ถามลูกว่า แล้วทำไมเราไปอยู่ที่ไหนเขาก็เรียกเรานกพิราบ เราจะเห็นได้ว่านกพิราบอยู่สันติภาพอยู่ตลอดเวลา ฟังดูแล้วก็ศาสนาฮินดูก็ดูเหมือนไม่ได้ยึดติดกับคำสอนหลักคำสอนของคนใดคนหนึ่งแต่จะมีหลักคำสอนที่ยอมรับในหลายๆ สิ่งที่เกิดขึ้น ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลกมีคนนับถือกว่าพันล้านคนแล้วก็เป็นศาสนาที่อยู่ในอันดับสามของโลกเป็นศาสนาที่เชื่อว่าคนและสัตว์ที่ตายไปแล้วต้องเกิดใหม่ ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาที่สอนให้คนทั้งโลกเป็นพี่น้องเดียวกัน^{๓๒}

คำสอนทั้งหมดมาจากคัมภีร์ *Manu samariti* ศาสนาฮินดูเล่มหนึ่ง ทั้งหมดมีอยู่ ๑๐ ข้อ (๑) ไม่มีความโกรธ คนโกรธลงโทษตัวเองก่อน โลหิตสูงขึ้น เสียหายแต่ว่า แต่อย่างน้อย (๒) การไม่ลักขโมย (๓) ความควบคุมใจ (๔) การควบคุมประสาทสัมผัสทั้งหมด (๕) สติปัญญาที่สะอาดหมดจดปราศจากกิเลส (๖) จิตใจที่แน่นแน่มั่นคง (๗) การให้อภัย (๘) การที่เป็นผู้สัตย์จริง (๙) ความสะอาดภายในคือจิตวิญญาณ และภายนอกร่างกาย (๑๐) ความรู้ รวมไปถึงความรู้ขั้นต่ำและขั้นสูง หมายถึงทางด้านโลกและธรรม สติย กุมาร ปาวา กล่าวว่า หลักคุณธรรมและจริยธรรมของศาสนา

^{๓๑}[ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://region7.prd.go.th/ewt_news.php?nid=40056&filename=index [๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๙].

^{๓๒} สัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ลมหายใจแห่งสันติภาพ วันสันติภาพสากล วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฮินดูเน้น ๓ เรื่อง (๑) การควบคุมตัวเอง (๒) การให้ (๓) ความเมตตา ทุกคนต้องประพฤติปฏิบัติตาม^{๓๓}

ศาสนาซิกข์: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางกายภาพ

ศาสนาซิกข์เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม มีพระเจ้าเพียงองค์เดียว คือ สัจจะ พระผู้สร้าง พระองค์ปราศจากความกลัว ความเคียดแค้น เป็นอมฤตไม่เกิด มีขึ้นด้วยพระองค์เอง เป็นผู้ยิ่งใหญ่ ทรงโอบอ้อมอารี คือ เชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลก มีอำนาจยิ่งใหญ่และมีองค์เดียว จึงนับว่าเป็นศาสนาประเภทเอกนิยม (Monotheism) และเป็นศาสนาที่มีอายุน้อยที่สุดในศาสนาของโลก^{๓๔} คำว่า "ซิกข์" เป็นภาษาปัญจาบ แปลว่า ผู้ศึกษา หรือศิษย์ คือชาวซิกข์ทุกคนเป็นศิษย์ของคุรุหรือคุรุ มีด้วยกันทั้งสิ้น ๑๐ องค์ มีคุรุนานักเป็นองค์แรก คุรุโควินทสิงห์เป็นองค์สุดท้าย ชาวซิกข์ทุกคนต้องทำพิธี "ปาหุล" คือพิธีล้างบาป เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็จะรับเอา "กะ" คือ การรับศีล ๕ ประการ การรับศีล ๕ ประการ คือ การรับปฏิบัติตามสิ่งที่เริ่มต้นด้วยอักษร "ก" ๕ ประการ เดิมทีเดียวมุ่งให้ปฏิบัติสำหรับนักรบเพื่อความกล้าหาญและความคล่องตัว การที่คุรุโควินทสิงห์ได้บัญญัติศีลทั้ง ๕ ข้อนี้ขึ้นมาสาเหตุมาจากการทำสงครามเช่นการสวมกำไลเหล็กหรือมีดพกประจำตัวก็ให้รู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน หรือจะต้องมีอาวุธไว้เพื่อป้องกันตนเองและเป็นเครื่องเตือนใจให้เข้มแข็งเหมือนเหล็กเป็นต้น^{๓๕} ศีลทั้ง ๕ มีดังต่อไปนี้ (๑) เกศ การไว้ผมยาวโดยไม่ตัดเลย (๒) กังขา หวีขนาดเล็ก (๓) กฉา กางเกงขาสั้น (๔) กรา กำไลมือทำด้วยเหล็ก (๕) กิรปาน ดาบ

เนื่องจากศาสนาซิกข์เกิดขึ้นเพื่อจะเชื่อมสะพานระหว่างศาสนฮินดูกับมุสลิม คนที่มานับถือส่วนมากมาจากศาสนาฮินดู และนำเอาลักษณะการปฏิบัติทางศาสนาและสังคมแบบฮินดูมาด้วย ศาสนาซิกข์จึงเผชิญปัญหาการดำรงเอกลักษณ์ของตนไว้ คนหนุ่มเป็นจำนวนมากเลิกปฏิบัติธรรมเนียม (ขาลสา) ของการไว้ผมและหนวด แต่ก็มีบางพวกที่ยังคงไว้ผมและหนวดจึงทำให้ยากที่จะแสดงความแตกต่างระหว่างชาวซิกข์กับฮินดู^{๓๖} สำหรับผู้ที่ทำพิธีปาหุลแล้วจะได้นามว่า "สิงห์" แปลว่า สิงโต หรือ ราชสีห์ ต่อท้ายเหมือนกันทุกคน ถือว่าผ่านความเป็นสมบัติของพระเจ้าแล้ว ถ้าเป็นหญิงจะมีคำว่า "กอร์" (ผู้กล้า) ต่อท้ายชื่อการทำพิธีล้างบาปและรับอักษร ๕ ก. เพื่อเป็นชาวซิกข์โดยสมบูรณ์^{๓๗}

๒.๓.๒ หลักการและวิธีปฏิบัติในศาสนาเพื่อสร้างสันติภาพในทางพฤติกรรม

^{๓๓} สัมภาษณ์ อาจารย์สถิตย์ กุมาร ปาวา ที่ปรึกษาสมาคมฮินดูมาฆ วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๔} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/yamyeecnk/3-neuxha-bth-reiyn/7-sasna-sikh-sikhism> [๓ ธันวาคม ๒๕๕๙].

^{๓๕} Lewis M. Hopfe, Mark R. Woodward, **Religions of the World**, (New Jersey : Upper Saddle river, 2007), p.154.

^{๓๖} จินดา จันทรแก้ว, **ศาสนาปัจจุบัน**, หน้า ๘๙-๙๐.

^{๓๗} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/yamyeecnk/3-neuxha-bth-reiyn/7-sasna-sikh-sikhism> [๓ ธันวาคม ๒๕๕๙].

หลักแนวคิดการพัฒนาด้านพฤติกรรม ได้แก่ ทำที่การแสดงออกต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ทำให้มนุษย์มุ่งพัฒนาชีวิต ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อสร้างสุขให้กับตนเอง และทำให้สังคมมีสันติสุข

พระพุทธศาสนา: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางพฤติกรรม

การส่งเสริมพัฒนาชีวิตและสังคมด้านพฤติกรรมของพระพุทธศาสนา คือ หลักศีล เป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้บุคคลสามารถดำรงตนให้อยู่ร่วมกับสังคม หรือ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข ศีล แปลว่า ปกติ รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยดีเป็นปกติ ศีล หมายถึง การไม่มีภัย ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู ไม่มีความเดือดร้อน ปลอดภัย ไม่มีอันตราย การตั้งกายกรรม วจีกรรม วัฏด้วยดี รักษากาย ให้ตั้งอยู่ในสุจริต ๓ วจีสุจริต ๔^{๓๘} โดยเมื่อกล่าวสรุป คือ ไม่ประมาณใน ๔ สถาน คือ ในการละกาย หุจริต ประพฤติกายสุจริต ในการละวจีหุจริต ประพฤติวจีสุจริต ในการละมโนหุจริต ประพฤติมโนสุจริต และในการละมิจฉาทิฏฐิ แล้วประพฤติสัมมาทิฏฐิ^{๓๙}

ลักษณะการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อยดีงาม มีหิริ (ละอายชั่ว) และโอตตปปะ (กลัวบาป)^{๔๐} การมีศีลคือ การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือ ระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูลไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย^{๔๑} การสำรวมระวัง คอยปิดกั้น หลีกเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นนั่นเองเป็นศีล และสภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดเบียดเบียนใครนั้นแหละเป็นตัวศีล^{๔๒}

ในขณะเดียวกัน ศีลสอดแสดงถึงนัยแห่งการมีระเบียบวินัย ศีลก็เป็นเครื่องป้องกันความชั่ว ศีลยังช่วยส่งเสริมโอกาสสำหรับทำความดี โดยฝึกคนให้รู้จักสร้างความสัมพันธ์ ด้วยกาย วาจาที่ดีงาม กับสภาพแวดล้อม ในทางอุดมคติแล้วศีลนั้น ต้องการให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปราศจากการเบียดเบียนทำร้ายกันและกัน และช่วยเหลือกันตามฐานะทางสังคมจะอำนวยให้อีกด้วย^{๔๓} อีกมิติหนึ่ง แนวทางปฏิบัติที่ส่งเสริมพัฒนาชีวิตและสังคมด้านพฤติกรรม สามารถอธิบายมิติของศีลผ่านองค์มรรค ได้ ๓ หมวด คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ^{๔๔} กล่าวคือ

(๑) การสื่อสารที่ถูกต้อง (สัมมาวาจา) หมายถึง การละมุสาวาท เว้นการพูดเท็จ พูดคำจริง เรียกว่า สัจจวาจา ละปิสฺสุณวาจา คือ เว้นการพูดส่อเสียด พูดคำสมานสามัคคี เรียกว่า สัมคฺคกรณีวาจา ละผรุสฺวาจา คือ เว้นจากพูดคำหยาบคาย พูดแต่คำอ่อนหวานสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง

^{๓๘} พระธรรมธีรราชมหามุนี, (โชดก ญาณสิทธิ), วิปัสสนาญาณโสภณ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศรีอนันต์การพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๔-๗๕.

^{๓๙} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), ทศวรรชธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์, หน้า ๔๐๑-๔๐๒.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕-๗๖.

^{๔๑} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๔๑-๓๔๒.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖๗.

^{๔๓} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๔๑๙.

^{๔๔} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒-๑๓.

ที่เรียกว่า ลัทธิหาวจา ละสัมผัปปลาปะ คือ เว้นการพูดเพื่อเจ้า เหลวไหล ไร้สาระ ขณะเดียว พูดแต่คำมีประโยชน์ สร้างสรรค์ นำมาแต่คุณธรรมปฐักจิตใจให้ร่าเริง เบิกบาน^{๔๕} ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสไว้ว่า สัมมาวาจา คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนางดเว้นจากวาจาส่อเสียด เจตนางดเว้นจากวาจาหยาบ เจตนางดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า^{๔๖}

(๒) การกระทำที่ถูกต้อง (สัมมากรรมันตะ) หมายถึง การงานถูกต้อง ได้แก่ การละจากปาณาติบาต เว้นการทำลายชีวิตทั้งคนและสัตว์ทุกจำพวก ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กัน ละอหิงสาทาน คือ เว้นการเอาทรัพย์สินสมบัติ สิ่งของคนอื่นที่ไม่อนุญาต หรือ ไม่ได้มีเจตนาที่จะให้บริจาคทรัพย์สินให้ทานตามโอกาส และฐานะ ละกาเมสุมิฉฉาจารา คือ เว้นความประพฤติดิฉินในกามไม่ล่วงเกินในสามี ภรรยาอันเป็นที่รักยิ่งของคนอื่น ประพฤติพอใจในคู่ครองของตนเองเท่านั้น^{๔๗} ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสไว้ว่า สัมมากรรมันตะ คือ เจตนางดเว้นจากการตัดรอนชีวิต เจตนางดเว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เจตนางดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกามทั้งหลาย^{๔๘}

(๓) การมีวิถีชีวิตที่ถูกต้อง (สัมมาอาชีวะ) หมายถึง การเลี้ยงชีพถูกต้อง ได้แก่ ละมิฉฉาชีพ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การงาน หน้าที่อันสุจริต แสวงหาทรัพย์แล้วใช้สอยทรัพย์นั้นโดยถูกต้องชอบธรรม กล่าวคือ มุ่งให้มีปัจจัย ๔ ที่พอเพียงที่จะเป็นอยู่ได้ รู้จักวิธีคิด วิธีปฏิบัติต่อทรัพย์ ไม่ตกเป็นทาสของทรัพย์สิน ไม่หลงมัวเมาในสมบัติที่ตนหาได้ นำทรัพย์ที่หามาได้ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ แก่ตนเอง ครอบครัว สังคมให้เป็นสุข ช่วยเหลือแบ่งปันแก่คนอื่น^{๔๙} และยังคงหลีกเลี่ยงอาชีพที่ไม่เหมาะสม คือ ค้าขายอาวุธ ค้าขายมนุษย์ ค้าขายเนื้อสัตว์ ค้าขายน้ำเมา และค้าขายยาพิษ^{๕๐}

นอกจากนี้ พระราชปรีดีทิวิ (สมจินต์ สมมาปณฺโญ) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมในการแก้ไขปัญหาไว้ว่า วิธีการแก้ปัญหของสังคมคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้านั้นวางหลักการวิธีการแก้ปัญหาของคณะสงฆ์ ไว้ ๗ ประการก็จริงแปลว่าในทางปฏิบัติธรรมจัดเป็นชุดความคิดเอาไว้แต่ในที่นี้จะกล่าวไว้ ๓ อย่างเช่น (๑) การประชุมพร้อมกันนำคุณครณิกนากฎหมายนำธรรมะนำบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเรื่องนี้เข้ามาเจรจาพูดคุยกันถ้าสามารถตกลงกันได้ก็ยุติไปตามนั้นถ้ายังไม่ตกลงกันไม่มีข้อยุติก็นำไปสู่ขั้น (๒)การลงมติในธรรมเนียมส่งนั้น อย่างที่บอกไม่มีการคัดค้านอย่างแท้จริงที่มีคุณภาพและมีความชอบธรรม ก็ให้ถือเสียงข้างน้อยนั้นด้วยคือท้ายที่สุดแล้วแม้จะมีเสียงข้างมากมีเสียงข้างน้อยชนะไปแล้วถ้ายังมีเสียงข้างน้อยอยู่หรือว่ายังไม่สำเร็จ ไม่มีข้อยุติแล้วถ้อยต้อยต้อยน้อยก็มีเสียงที่ยังไม่เป็นที่พอใจเพราะฉะนั้นนำไปสู่กระบวนการชุดความคิด และ (๓) ก็คือการไปในทิศทางเดียวกันเป็นเอก

^{๔๕} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๔๘-๑๔๙/๑๘๙.

^{๔๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๓๕/๑๒๖-๑๒๘.

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒-๓๖๔.

^{๔๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๓๕/๑๒๖

^{๔๙} วจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๑/๑๙๔.

^{๕๐} วจ.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๓๓.

ฉันที่ใช้วิธีประนีประนอมดีที่สุดแสวงจตุรร่วมสงวนจุดต่าง ประนีประนอมเป็นชุดความคิดที่ ๓ อย่างที่ พระพุทธเจ้าวางไว้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา ๓ ประการนี้

ทั้ง ๓ ประเด็นนี้ เป็นเครื่องแสดงชี้ให้เห็นความชัดเจนว่าในพระพุทธศาสนารวมถึง ศาสนาอื่นด้วยมีธรรมชาติก็คือลมหายใจแห่งสันติภาพอยู่แล้วติดตัวมาตั้งแต่ไหนแต่ไร เพราะฉะนั้น ในกระบวนการแก้ไขปัญหาใดๆ ก็ตามในอดีตมีอาจจะเลยเรื่องของศาสนา แต่ในปัจจุบันหันมาสนใจ เครื่องมือทางศาสนา การศึกษาทำความเข้าใจเครื่องมือทางศาสนาแล้วนำมาแก้ปัญหาบางปัญหายัง ไปไม่ถึงจุดที่ควรจะเป็น ฉะนั้น การที่ศาสนิกต่างๆ เปิดใจพูดคุยกัน จะทำให้เข้าใจแก่นของกันและกัน มากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้สามารถประยุกต์ส่วนที่จะไปด้วยกันได้แสวงจตุรร่วมสงวนจุดต่าง จะส่งผลต่อ การแก้ไขปัญหาความไม่สงบร่มเย็นความขัดแย้งในสังคมได้อย่างแท้จริง^{๕๑}

ในขณะที่**พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี** มองว่าตัวแปรที่จะทำให้สังคมน่าอยู่ จะต้อง อาศัยแนวปฏิบัติที่หลากหลาย เป็นเหตุเป็นปัจจัยเกื้อหนุนกัน ไม่ว่าจะเป็นการให้ทาน คือ การ เสียสละ การให้น้ำใจแก่ผู้อื่นด้วยความมีน้ำใจและเมตตาธรรมการเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อ ความสุขส่วนรวม การมีศีล ประพฤติที่ดีงาม ทั้ง กาย วาจา และใจ ให้ปราศจากโทษ ยึดถือ ความถูกต้อง เที่ยงธรรมและเป็นธรรม ความซื่อตรง คือ ความซื่อตรงในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง ดำรง อยู่ในสัตย์สุจริต ความอดทน คือ การมีความอดทน ความหนักแน่น ถือความถูกต้อง เที่ยงธรรมเป็น หลัก ไม่เอนเอียงหวั่นไหวด้วยคำพูด อารมณ์ หรือลาภสักการะใด ๆ และไม่ตกอยู่ภายใต้อคติหรือ ความลำเอียง ลำเอียงเพราะรักหรือชอบกัน ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะหลง ลำเอียงเพราะ กลัว^{๕๒} ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับ **พระพิพัฒน์ศาสนกิจวิธาน** ที่ชื่อว่า “การทำงาน คนไม่ชอบเราก็มีบ้าง มีแน่ ๆ แต่ว่า เราคิดว่าเมื่อเราทำงานแล้ว ในฐานะเราเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา แล้วถ้าไม่ทำ ไม่รู้ว่าใครจะทำ ความอันตราย หรือการตัดพ้อ การด่าว่า กับตัวเรามีแน่ ๆ ที่ผ่านมาก็ถูกมา ตลอด”

ถึงกระนั้น พระพิพัฒน์ศาสนกิจได้กล่าวไว้ว่า ในหลักพุทธศาสนาแล้วเราต้องอดทน ค่อย ๆ แก้ไข ยิ่งถ้าไม่แก้ไขแล้วปัญหาก็จะเพิ่มขึ้นจนไม่สามารถยุติได้ ถึงทุกวันนี้จะไม่สามารถ แก้ปัญหาไม่ได้หมดร้อยเปอร์เซ็นต์มันยังมีอยู่บ้าง แต่ก็ต้องแก้ไขไปเรื่อย ๆ โดยไม่ใช้กำลัง เพราะถ้าใช้ กำลังแก้ปัญหา สำหรับที่นี้ทำอย่างนั้นไม่ได้สู้ไม่ได้เพราะเขาเยอะกว่า ดังนั้น จึงใช้ในเรื่องของ การ พุดคุยเจรจา เมื่อทราบปัญหาทันทีก็เข้าไปเจรจา พุดคุย ให้เหตุผลก่อน^{๕๓} โดยพระมหาภุชญา กิตติโสภณ ในฐานะพระลูกวัด ได้สนับสนุนแนวทางของพระพิพัฒน์ศาสนกิจซึ่งเป็นเจ้าอาวาสว่า “หลวงพ่เจ้าอาวาสฯ มีแนวคิดการจัดการสิ่งต่างๆภายในวัดโดยเฉพาะการท่องเที่ยวว่า ถ้ามาวัดทำ การร้อง เหมือนกับว่าได้มาเที่ยวที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแล้ว ดังนั้นท่านจึงได้วางแผนการจัดการ ปรับปรุงพัฒนาวัดอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การจัดองค์ประกอบด้านสถานที่ให้มีความร่มรื่น สวยงาม

^{๕๑} สัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ลมหายใจแห่งสันติภาพ วันสันติภาพสากล วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระพิพัฒน์ศาสนกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สะดวกต่อการมาทำบุญไหว้พระหรือมาท่องเที่ยว การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ก็ได้รับรางวัลห้องน้ำดีเด่นติดต่อกันมาทุกปี”^{๕๔}

จะเห็นว่า วิถีแห่งสันติภาพตามกรอบพระพุทธศาสนานั้น ผ่านมิติของหลักการ แนวคิด และวิถีชีวิตนั้น สะท้อนแง่มุมผ่านวิธีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่รัก เคารพ ให้เกียรติ และไม่มีอคติต่อกลุ่มคนที่มีวิถีแห่งการคิด และการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากตัวเอง หากแต่เป็นการเข้าไปสนับสนุน และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความคิดและความเชื่อที่แตกต่าง แนวทางนี้จะเห็นได้จากวิถีของพระพุทธเจ้า เหล่าสาวกตั้งแต่อดีตจนถึงยุคปัจจุบัน

ศาสนาคริสต์: หลักการและวิถีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางพฤติกรรม

ศาสนาคริสต์สอนให้ทุกคนมีจิตประกอบด้วยเมตตา กรุณา เสียสละและรู้จักให้อภัย เสมอหน้ากัน ทั้งต่อคนที่ตนรักและปรปักษ์ต่อตน ให้มีความรักตนอื่นๆ เหมือนรักตนเอง ลักษณะสันติภาพของศาสนาคริสต์จึงสรุปได้ คือ ความรัก ความเมตตา มีความรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง ศาสนาคริสต์สอนให้ทุกคนมีจิตประกอบด้วยเมตตา กรุณา รวมทั้งให้รักพระเจ้าอย่างสุดความคิดและสุดกำลังของตน จึงเป็นคำจำกัดความโดยย่อของศาสนาคริสต์ที่สรุปเอาไว้ซึ่งคำสอนทั้งปวงว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก (The Religion of Love)^{๕๕} โดยมีหลักบทพระบัญญัติ ๑๐ ประการ (๑) จงนมัสการพระเจ้าแต่ผู้เดียว (อย่าทำรูปเคารพ) (๒) อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมควร (๓) วันพระเจ้าให้ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ (วันอาทิตย์) (๔) จงนับถือบิดามารดา (๕) อย่าฆ่าคน (๖) อย่าล่วงประเวณี (๗) อย่าลักทรัพย์ (๘) อย่าขโมย (๙) อย่าเป็นพยานเท็จต่อเพื่อนบ้านของเจ้า (๑๐) อย่าโลภอยากได้เรือนของเพื่อนบ้าน หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดของเพื่อนบ้านนั้น

ศาสนาคริสต์ สอนหลักธรรมเรื่องหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ เช่น สอนให้นับถือบิดามารดา อย่าฆ่าคน อย่างล่วงประเวณี อย่าคิดโลภ เป็นต้น สอนเรื่องหลักความรัก เช่น จงรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตัวเอง เป็นต้น ศาสนาคริสต์สอนให้บุคคลมีจิตสำนึกอันบริสุทธิ์หลีกเลี่ยงอบายมุขไม่ทำบาป ไม่โกรธ และเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นต้น^{๕๖} ศาสนาคริสต์มี หลักธรรมที่หล่อหลอมให้คริสต์ศาสนิกชนมีจิตเมตตา มี ความรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง

อย่างไรก็ตาม มงชินญอร์ ดร.วิษณุ ธัญญอนันต์ ได้กล่าวไว้ว่า^{๕๗} พระวณะของพระเจ้า ชีวิตต้องยุติธรรม เหนือความยุติธรรมเหนือกฎแล้วต้องมีความเมตตา ความเมตตาอยู่เหนือกฎ กฎความยุติธรรมสำคัญ ความยุติธรรมเรามีเช่น เรื่องบัญญัติ ๑๐ ประการ คล้ายๆ กับศีลห้าเลย เป็นเรื่องพฤติกรรมที่ควบคุม เพราะอะไร เพราะว่าชีวิตมนุษย์มีความอ่อนแออยู่เสมอ เราจะไว้วางใจ

^{๕๔} สัมภาษณ์พระมหากฤษฏา กิตติโสภณ, ดร. วัดท่าการ้อง วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๕๕} พระครูวาปีวิโรภาส, สงครามศาสนาคริสต์-อิสลาม, เอกสารประกอบวิชาประวัติศาสตร์และพัฒนาศาสตร์ ความขัดแย้งและสันติภาพในโลกยุคใหม่, สาขาวิชาสันติศึกษา, ๒๕๕๘, หน้า ๓.

^{๕๖} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://region7.prd.go.th/ewt_news.php?nid=40056&filename=index [๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๙].

^{๕๗} สัมภาษณ์ มงชินญอร์ ดร.วิษณุ ธัญญอนันต์ รองเลขาธิการสภาประชาคมพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

ตัวเองไม่ได้ เมื่อไว้ใจตัวเองไม่ได้ต้องมีกฎเกณฑ์ควบคุม แต่ว่าถ้าคนเราทำอะไรตามกฎภายนอกมาควบคุมชีวิตก็ไม่ได้เรื่อง เพราะไม่ได้ออกมาจากใจ ชีวิตมีคุณภาพต้องออกมาจากจิตใจดี เอากฎมาบังคับอย่างเดียวยังคงจะตึงและเครียด ด้วยเหตุนี้เราต้องฝึกคนให้ทำอะไรเราต้องมีวินัย มีกฎเกณฑ์ในชีวิตด้วยหัวใจ เมื่อมีกฎต้องมีบทลงโทษ ดังนั้น ในศาสนจักรคาทอลิก มีกฎหมายมากมาย เช่นสมัยโมเสสออกบัญญัติสิบประการสลักบนหิน เขาเลยบอกว่าแผ่นศิลาอยู่ในหีบพระบัญญัติแล้วคนก็แห่กันไปไหว้ แต่ว่าบนฝาหีบพระบัญญัติจะมีรูปเทวดาประทับอยู่เป็นสัญลักษณ์ว่า เหลือกฎต่างๆ มีพระเจ้าประทับอยู่ด้วยความเมตตา ชีวิตเราอย่าไปอยู่กับกฎจนฆ่าตัวเราเอง เหนือไปกว่าการเป็นกฎเกณฑ์ ถ้าเรามีเมตตา มันจะควบคุมหมด ยุติธรรมบางครั้งมีนักกฎหมายเอามาเล่นแร่แปรธาตุเอากฎหมายมาเป็นตัวตั้ง ก็เลยขาดความเมตตาก็เลยเกิดความขัดแย้ง ฉะนั้นเราจะทำอย่างไร ความยุติธรรมต้องมีแต่ขณะเดียวกันเหนือความยุติธรรมนั้นจะต้องมีความเมตตากรุณา รวมอยู่ทั้งหมดคือพระเจ้าคือความรักนั่นเอง

ศาสนาอิสลาม: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางพฤติกรรม

อิสลามมีมุมมองต่อพฤติกรรมที่แสดงออกต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยหลักปฏิบัติอย่างง่าย คือ การให้เกื้อกูลเอื้อเฟื้อต่อกัน ให้อภัย มีเมตตา และมีความอดทน ดังที่อัลลอฮ์ ได้ตรัสว่า “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกัน และพึงกลัวเกรงอัลลอฮ์เถิด”^{๕๘} มุ่งเน้นการทำความดีและการให้อภัยต่อเพื่อนมนุษย์ “เจ้าจงปรามความชั่ว ด้วยสิ่งที่ดียิ่ง (คือด้วยการอภัย และทำตัวเป็นผู้มีมรรยาทดี เพื่อดึงดูดจิตใจ ทำให้ศัตรูกลายเป็นมิตร และความโกรธแค้นกลายเป็นความรักใคร่)”^{๕๙} “คำพูดที่ดี และการให้อภัยนั้น ดียิ่งกว่าทานที่มีการก่อความเดือดร้อนติดตามทานนั้นและอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงมั่งมี ผู้ทรงหนักแน่นเสมอ”^{๖๐} “ผู้ที่อดทนและให้อภัย แท้จริงนั้น คือ ส่วนหนึ่งจากกิจการที่หนักแน่นมั่นคง(และสำหรับผู้ที่อดทนจากการทำร้าย และให้อภัยเพื่อพระพักตร์ของอัลลอฮ์ เพราะการอดทนและการให้อภัยนั้นเป็นกิจการที่น่าสรรเสริญ)”^{๖๑}

อิสลามต้องปฏิบัติตามหลักคุณธรรม คือ ข้อควรปฏิบัติหรือข้ออนุญาต ข้อไม่ควรปฏิบัติ หรือการกระทำที่ต้องห้าม คือ ห้ามกระทำความชั่ว เช่น นำสิ่งอื่นมาเทียบเคียงอัลเลาะห์ ไม่กราบไหว้บูชารูปปั้น ไม่เชื่อในเรื่องดวง เครื่องรางของขลัง ไม่เล่นการพนันทุกชนิด ไม่กินหมู กินสัตว์ที่นำไปเซ่นไหว้ การกินดอกเบี๋ย ไม่ดื่มสุราและเสพสิ่งมีนเมา การผิดประเวณี เป็นต้น กล่าวโดยรวมก็คือ (๑) หลักศรัทธาหรือความเชื่อในศาสนา เรียกว่า อีมาน (Iman) (๒) หลักปฏิบัติหรือ

^{๕๘} อัล-มาอิดะฮ ๕ : ๒, หน้า ๒๔๐.

^{๕๙} อัล-มูมินูน ๒๓ : ๙๖, หน้า ๘๓๘.

^{๖๐} อัล-บะเกาะเราะฮ ๒ : ๒๖๓, หน้า ๙๐.

^{๖๑} อัล-ซุรเราะฮ ๔๒ : ๔๓, หน้า ๑๒๕๓.

หน้าที่ในศาสนา เรียกว่าอิบาดะห์(Ibadat) (๓) หลักคุณธรรมหรือหลักความดี เรียกว่าอิห์ซาน (Ishan)^{๖๒}

หลัก ๓ ประการอันเป็นรากฐานของศาสนาอิสลามคือ ๑. หลักศรัทธา ๒ หรือความเชื่อในศาสนา เรียกว่า อีมาน (Iman)

๑) ศรัทธาต่ออัลเลาะห์ มุสลิมจะต้องเชื่อมั่นว่าพระเจ้ามีจริง พระอัลเลาะห์เป็นพระเจ้าองค์เดียวและเป็นผู้ทรงคุณลักษณะ ดังนี้ ๑) ทรงเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในเอกภาพ๒) ทรงเป็นผู้อยู่ตลอดเวลา ๓) ทรงดำรงอยู่ ไม่มีใครสร้างพระองค์ ๔) ทรงสรรพเดช สัพพัญญู ๕) ทรงความยุติธรรม ทรงพระเมตตา ๖) ทรงเป็นผู้พิพากษาในการตัดสินชีวิตมนุษย์ในวันสุดท้ายที่เรียกว่าวันพิพากษา

๒) ศรัทธาต่อบรรดามลาอิกะห์หรือเทวทูต บรรดามลาอิกะห์มีจำนวนมากมายศุคุณสมบัติของบรรดามลาอิกะห์ ดังนี้ (๑) เป็นสิ่งที่อัลเลาะห์ทรงสร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่ต่างๆตามที่พระองค์กำหนด (๒) ไม่ต้องการหลับนอน (๓) จำแลงเป็นรูปต่าง ๆ ได้ (๔) ไม่มีบิดามารดา บุตรภรรยา (๕) ปฏิบัติแต่คุณธรรมล้วน ๆ (๖) ไม่ละเมิดฝ่าฝืนบัญชาของพระอัลเลาะห์เลย (๗) ไม่กิน ดื่ม ขับถ่าย ไม่มีกิเลสตัณหา

๓) ศรัทธาต่อบรรดาพระคัมภีร์

๔) ศรัทธาต่อบรรดารอซูลหรือศาสนทูต

๕) ศรัทธาต่อวันสิ้นโลก

๖) ศรัทธาต่อกฎกำหนดสภาวะการณ์ กฎที่ควบคุมเอกภพหรือธรรมชาติทั้งหมด ทั้งนี้เพราะเมื่อพระเจ้าได้สร้างสิ่งต่างๆขึ้นแล้ว ก็ทรงสร้างกฎที่จะควบคุมการทำงานของสิ่งเหล่านั้นให้ดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบ^{๖๓}

จากคำสอนของอิสลาม (๑) ต้องมีความอดทนก่อน (๒) คนต้องอดทน เมื่อเกิดปัญหาต้องอดทน เพราะคนเรากำลังมีอารมณ์ ถ้าเกิดเราไปแก้ไปหา ก็เหมือนที่เขาสอนว่าเวลาเราจะตัดสินใจอะไรกัน อย่าตัดสินใจด้วยอารมณ์ เพราะว่าถ้าตัดสินใจด้วยอารมณ์ ถ้ายังมีอารมณ์อยู่ห้ามตัดสินใจต่าง ๆ ในอิสลามก็เหมือนกัน ห้ามตัดสินใจกัน ระหว่างที่พิจารณาต้องหยุดการตัดสินใจทันที แล้วก็ให้ผ่อนคลายแล้วถึงค่อยไปสอบสวนใหม่ หนึ่งต้องมีความอดทนก่อน อดทนแล้วก็หาสาเหตุของปัญหา ถึงแม้ว่ามันจะยากลำบาก มันต้องมีทางออกอย่างแน่นอน ให้เขาคิดเอาไว้แบบนี้ อิสลาม หมายความว่า สันติ ที่เรารักที่เราอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขนั้น เพราะเราปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา เพราะว่าสิ่งต่างๆที่มันเกิดขึ้น ถ้าเรามองจะเห็นว่ามันเกิดจากอารมณ์มากกว่า เพราะอิสลามสอนให้ละหมาดวันละ ๕ เวลา การนมัสการพระผู้เป็นเจ้าวันละ ๕ ครั้ง เพราะการละหมาดนั้น พระผู้เป็นเจ้าบอกว่ามัน

^{๖๒} เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนศึกษาและคุณธรรมเพื่อชีวิต รหัสวิชา ส๔๐๑๐๑ สาขาวิชา สังคมศึกษาและศิลปะ โรงเรียนมหิตลวิทยานุสรณ์ หน้า ๒.

^{๖๓} เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนศึกษาและคุณธรรมเพื่อชีวิต รหัสวิชา ส๔๐๑๐๑ สาขาวิชา สังคมศึกษาและศิลปะ โรงเรียนมหิตลวิทยานุสรณ์ หน้า ๓.

จะยับยั้งสิ่งลามกและความชั่วทั้งหลาย ตอนที่อยู่กับพระผู้เป็นเจ้าของเราก็ไม่สามารถที่จะไปทำความชั่วต่าง ๆ ได้^{๖๔}

ผู้แทนศาสนาอิสลามเราก็ต้องเชื่อว่ามนุษย์ทุกวันนี้ตั้งแต่ประวัติศาสตร์โลกจนถึงปัจจุบันก็ไม่เคยปลอดจากสงครามเลย โลกนี้เราสร้างสิ่งหนึ่งในพุทธศาสนาเค้าเรียกว่า ศาสดารัฐ เราขาดสิ่งที่เรียกว่า ธรรมารัฐอันนี้สำคัญมาก ศาสนาต้องการที่จะให้เราสร้างสิ่งที่ธรรมวุฒิ คืออารัฐที่เป็นธรรมารัฐ ที่เป็นคำสอน แต่ว่าเราจะเห็นได้ว่าโลกนี้มันร้อน มันมีแต่ความรุนแรงเพราะว่า เราไม่ให้ความสำคัญในเรื่องศาสดารัฐ ระเบิดนิวเคลียร์ เครื่องบินรบ อารัฐต่างๆ ซึ่งมีอารัฐทำลายล้างมนุษย์ ซึ่งต่อไปนี้ในอนาคตมันจะสูงสุดแสงที่เราจะข้ามไปถึง ไม่มีอะไรเกิดขึ้นกับโลกใบนี้ มีอะไรเกิดขึ้นกับคำสอนของศาสนา^{๖๕}

ศาสนาฮินดู: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางพฤติกรรม

การปฏิบัติตามแนวอาศรม ๔ หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินชีวิตของชาวฮินดู เฉพาะที่เป็นพรหมณ์วัยต่าง ๆ โดยกำหนดเกณฑ์อายุคนไว้ ๑๐๐ ปี แบ่งช่วงของการใช้ชีวิตไว้ ๔ ตอน ตอนละ ๒๕ ปี ช่วงชีวิตแต่ละช่วงเรียกว่า อาศรม(วัย) อาศรมทั้ง ๔ ช่วง มีดังนี้

อาศรมที่ ๑ (ปฐมวัย) เรียกว่า “พรหมจรรย์ อาศรม” ผู้เข้าสู่อาศรมนี้เรียกว่า พรหมจารี เริ่มตั้งแต่อายุ ๘-๒๕ ปี

อาศรมที่ ๒ (มัชฌิมวัย) เรียกว่า “คฤหัสถ์อาศรม” คฤหัสถ์ เป็นวัยครองเรือนอยู่ในช่วง อายุ ๒๕-๕๐ ปี

อาศรมที่ ๓ (ปัจฉิมวัย) เรียกว่า “วานปรสธอาศรม” วานปรสธ เป็นวัยออกไปอยู่ป่า อยู่ในช่วงอายุ ๕๐-๗๕ ปี

อาศรมที่ ๔ คือ สันยัสธอาศรม สันยาสี คือ เป็นวัยสุดท้ายของชีวิต ออกบวชเป็นสันยาสี บำเพ็ญเพียรเพื่อความหลุดพ้น อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ ๗๕ ปีขึ้นไป สำหรับผู้ปรารถนาความหลุดพ้น(โมกษะ) จะออกบวชเป็น “สันยาสี” เมื่อบวชแล้วจะสึกไม่ได้

หลักปฏิบัติปรัชญาภควทคีตา คือ ๑. กรรมโยคะ การทำความดีโดยไม่หวังผลตอบแทน ๒. ขยานโยคะ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญา ความรู้แจ้ง และ ๓. ภักติโยคะ ความรัก ความภักดีอุทิศตนต่อพระเจ้าเพื่อนำไปสู่การหลุดพ้น

หลักนิยามะ ๑๐ ประการ คือ ข้อควรปฏิบัติของศาสนิกฮินดู คือ ๑. หรี ความละอายต่อการทำความชั่ว ๒. สันโดษะ ความสันโดษ การดำเนินชีวิตพอเพียง พอใจ ๓. ทาน การให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ๔. อัสติกยะ มีศรัทธาแนบแน่นเชื่อในพระเป็นเจ้า เชื่อในเส้นทางที่จะดำเนินไปสู่โมกษะหรือความพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อในประเพณีทางศาสนาที่สืบทอดกัน

^{๖๔} สัมภาษณ์ อัจฉิยัตริส มหาเรือนลาก โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดชุมชนท่าการ้อง วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๖๕} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๖๐.

ต่อมา ภักดีต่อพระเป็นเจ้า ศรัทธาในสิ่งที่วงศ์ตระกูลเคยเคารพนับถือ ๕. อิศวรบุษะ ปลุกฝังความภักดีต่อพระเป็นเจ้าด้วยการบูชาและทำสมาธิมีห้องพระไว้ในบ้าน ถวายดอกไม้ผลไม้หรืออาหารแด่พระเป็นเจ้า ท่องจำบทสวดบูชาพระเป็นเจ้าด้วยใจที่เต็มไปด้วยความภักดี ๖. สิทธานตศรณะ ฟังคำสอน ศึกษาคำสอนและรับฟังจากอาจารย์ (ทางศาสนา) ที่วงศ์ตระกูลของตนเคารพนับถือ ๗. มติ พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น แสวงหาความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับพระเป็นเจ้าจนกระทั่งเกิดความสุขสว่างขึ้นในภายใน ๘. วรตะ ปฏิบัติพรต อดอาหารตามวันที่กำหนดไว้ทางศาสนา ๙. ขปะ สมาธิพร้อมกับท่องมนตร์จนใจจดจ่ออยู่ที่มนตร์ และ ๑๐. ตปัส บำเพ็ญตบะตามคำแนะนำของอาจารย์เพื่อขจัดความชั่วในจิต

ในทัศนะของคานธี (Mahatma Gandhi) เห็นว่า อหิงสาไม่ใช่เพียงแค่ว่าความคิดในระดับสามัญสำนึก ทว่าเป็นข้อปรัชญาที่ยึดโยงกับหลักการสำคัญอีกสองประการนั่นคือสัตยะ และสัตยาเคราะห์ โดยที่สัตยะหรือสัจจะเป็นแก่นกลางความคิดเรื่อง nonviolence ของคานธี คานธีเห็นว่าสัจธรรมนั้นเป็นสิ่งที่หลากหลายแง่มุมและไม่สามารถที่จะคว่ำจับได้ทั้งหมดด้วยบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น คานธีเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนต่างก็มีชิ้นส่วนของสัจธรรมอยู่แต่เรามีความต้องการชิ้นส่วนสัจธรรมของคนอื่นๆ ด้วย เพื่อที่เราจะได้ดำเนินมุ่งไปสู่สัจธรรมที่ยิ่งใหญ่กว่า สิ่งนี้เองที่นำคานธีไปสู่ความเชื่อเรื่องคุณค่าที่แฝงอยู่ในการโต้ตอบสนทนากับศัตรู และความปรารถนาอย่างจริงใจที่จะเข้าใจแรงผลักดันและแรงปรารถนาของศัตรู ส่วนสัตยาเคราะห์หรือพลังแห่งสัจจะ (truth force) มักจะถูกนำไปเชื่อมกับกริยา “การดื้อแพ่ง” (civil disobedience) ในฐานะของวิธีการต่อสู้ในแนวทางแบบอหิงสา หรือสันติวิธีความสำเร็จของแนวทางอหิงสาโดยคานธีกลายเป็นแรงบันดาลใจให้กับกลุ่มเคลื่อนไหวต่างๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะกับ Martin Luther King ผู้เลือกสันติวิธีเป็นหนทางหลักในการต่อสู้เพื่อสิทธิพลเมืองของชาวแอฟริกันอเมริกัน ซึ่งในด้านหนึ่งก็ถูกวิพากษ์จากกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อชาวแอฟริกันอเมริกันอื่น ๆ อย่างรุนแรง^{๖๖} ทั้งนี้สตีลตี กุมาร ปาวา กล่าวว่า ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาที่พูดไว้ว่าเป็นศาสนาที่ไม่มีคัมภีร์เหมือนศาสนาอื่น ๆ เมื่อกล่าวถึง Non-violence คือการไม่ทำร้าย สิ่งที่มีชีวิตศาสนาฮินดูสอนว่าพระผู้เป็นเจ้าคือผู้ที่ปรากฏอยู่ทุกหนทุกแห่ง เราจะไม่นิ่งดูตายเมื่อเจอความทุกข์เมื่อผู้ใดได้รับความทุกข์เราจะต้องมองความรักและความเมตตาต่อคนเหล่านั้นการใช้ความรุนแรงนั้นเกิดจากความโง่ของตนซึ่งทำให้เราปราศจากความเมตตาต่อผู้อื่น^{๖๗}

ศาสนาซิกข์: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางพฤติกรรม

ข้อห้ามประพฤติดุปฏิบัติ มี ๔ ประการ คือ ๑) ห้ามกระทำใด ๆ ที่ล่วงเกินต่อเกศา (การตัด ถอน โกนเกศาหรือขนในร่างกาย) ๒) ห้ามรับประทานอาหารที่ทำจากเนื้อสัตว์ที่ถูกฆ่าโดยวิธี

^{๖๖} นันทวัฒน์ ฉัตรอุทัย, **สงครามและสันติภาพ**, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน) ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓๖ กุมภาพันธ์ - มีนาคม ๒๕๔๘, หน้า ๓-๔.

^{๖๗} สัมภาษณ์ อาจารย์สตีลตี กุมาร ปาวา ที่ปรึกษาสมาคมฮินดูมาซ วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ทรมาน ๓) ห้ามมีเพศสัมพันธ์ กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่สามีหรือภรรยาของตนเอง ๔) ห้ามเสพยาสูบหรือใช้ยาเสพติดทุกชนิด ทุกรูปแบบ ^{๖๘} หลักธรรมประจำชีวิตหรือศีล ๒๑ ประการ

ก. ข้อปฏิบัติ คือ (๑) ให้นับถือศาสนาทุกองค์เป็นบิดา และถือว่าตนเป็นบุตรของบิดา (๒) ให้ถือว่าเมืองปาตลีบุตร(ปัตนะในปัจจุบัน)ที่โควินทสิงห์เกิดกับเมืองอนันทปุระ (ที่โควินทสิงห์หลบไปตั้งหลักสู้กับออรังเซบเมื่อรบแพ้) ว่าเป็นเมืองที่ศักดิ์สิทธิ์ (๓) ให้ยกเลิกการถือชั้นวรรณะ (๔) ให้สละชีพในสนามรบ (๕) ให้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๓ ประการ คือ (๑) สัจจะ (พระเจ้า) ศรี (ธรรมะ) อากาล (ความเที่ยงแท้ของพระเจ้า) (๒) ศาสโนวาท (คัมภีร์อาทิกรันธและทัสเวนปาทซาฮิบ) (๓) ความบริสุทธิ์ ๖. ให้มีศีลอันเป็นสัญลักษณ์ ๕ คือ เกศา กังฆะ การรา กริปาน และกฉา พวกซิกข์ที่อยู่ในต่างประเทศต้องมีติดเล็กยาว ๒ นิ้วเสียบไว้ที่ผม ๗. ให้มีชื่อลงท้ายว่าสิงห์ (คือ ให้กล้าหาญดังสิงโต) ๘. ให้ฝึกขี่ม้า ฟันดาบ มวยปล้ำ เป็นนิตย ๙. ให้ถือคิดว่าตนเกิดมาเพื่อช่วยเหลือเปลื้องทุกข์ให้ผู้อื่น ๑๐. ให้นอบน้อมพระเจ้าและต้อนรับแขกโดยถือว่าเป็นเรื่องจำเป็น

ข. ข้อห้าม มีดังนี้คือ (๑๑) ห้ามมิให้ซิกข์กับซิกข์วิวาทกันเอง (๑๒) ห้ามมิให้พูดปด (๑๓) ห้ามทำผิดในเรื่องกามารมณ์ โลก โกรธ หลง (๑๔) ห้ามคบคนที่เป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนา (๑๕) ห้ามคบคนที่ไม่ส่งเสริมการกุศล (๑๖) ห้ามนิยมใช้สีแดง เช่น เสื้อแดง หมวกแดง (๑๗) ห้ามแก้ผ้า โปกศัรชะออก นอกจากเวลาอาบน้ำ (๑๘) ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด (๑๙) ห้ามตัดผม โกนหนวด โกนผม โกนเครา (๒๐) ห้ามเกี่ยวข้องกับบุคคลที่เบียดเบียนศาสนา (๒๑) ห้ามแต่งกายหรูหราไร้สาระ

คานธี เป็นบุคคลสำคัญในฐานะนักการเมืองและนักปรัชญาของโลก ความคิดของท่านมีอิทธิพลมากต่อโลกปัจจุบัน” สัตยาเคราะห์เป็นหนึ่งในความคิดที่ท่านมหาตมะ คานธี คิดค้นขึ้นมา โดยมีพื้นฐานมาจากคำ สอนของศาสนาฮินดูที่ท่านนับถือ ศาสนาฮินดูเชื่อในความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า เชื่อว่าจักรวาลถูกควบคุมโดยอำนาจของพระผู้เป็นเจ้าผู้ซึ่งสถิตอยู่ทุกแห่งและสถิตอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง จิตใจของมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของพระผู้เป็นเจ้า ศาสนาตามทัศนะของมหาตมะ คานธี เป็นสิ่งที่ประกอบด้วยทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นลักษณะของสัจธรรมและอหิงสธรรม ดังนั้น ปรัชญาของมหาตมะ คานธี ทั้งหมดจึงขึ้นอยู่กับหลักศีลธรรมหรือศาสนาสัตยาเคราะห์เป็นแนวความคิดที่ท่านมหาตมะ คานธี นำ มาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงและความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม โดยมีหลักการที่ยึดมั่นในความจริง (Truth) เป็นสำคัญ เนื่องจากความจริงคือสัจจะ (Truth) หรือ สัตย์ (Satya) เป็นการแสดงออกถึงความรักในสรรพสิ่งและพระผู้เป็นเจ้า ตามทัศนะของมหาตมะ คานธี สัตย์ก็คือพระผู้เป็นเจ้า ผู้มีสัตย์ก็มีพระผู้เป็นเจ้า เมื่อใดที่เราเข้าถึงสัตย์เราก็จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระผู้เป็นเจ้าเพราะสัตย์ก็คือพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดที่มนุษย์จะไปถึงได้^{๖๙}

คัมภีร์เป็นต้นกำเนิดว่าเราควรดำเนินชีวิตอย่างไร กลับไปที่คัมภีร์ของตนเอง ทุกคนต้องกลับที่คัมภีร์และประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง ในโลกนี้ไม่มีใครทำให้เรารู้ได้ยิ่งไปกว่าพระผู้เป็นเจ้า

^{๖๘} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๘-๑๓๖.

^{๖๙} ชัยชนะ พิमानแมน, **ความคิดทางการเมืองของมหาตมะ คานธี**, เอกสารทางวิชาการกฎหมาย, ๒๕๒๗, หน้า ๑๐๕.

คือความรู้อันแท้จริง จงหาความรู้ทางธรรมแล้วนำมาประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจังประโยชน์จึงจะเกิดขึ้น ดังนั้นสิ่งดีงามจึงเกิดขึ้น นำไปเผยแพร่โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ปัญญาอันแท้คือการให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน หรือที่เราบอกว่าการวางใจ คือถ้าให้ไปแล้วก็จบกันไป ไม่ไปยึดติด ไม่ต้องไปใส่ใจด้วย^{๗๐}

๒.๓.๓ หลักการและวิธีปฏิบัติในศาสนาเพื่อสร้างสันติภาพในทางจิตใจ

พระพุทธศาสนา: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางใจ

การส่งเสริมพัฒนาชีวิตและสังคมด้านจิตใจ หมายถึง อธิจิตตสิกขาในไตรสิกขา หมายถึง การฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต คือ การฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวน หรือ ทำให้เศร้าหมองอยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด^{๗๑} ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “สมณะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้จิตเจริญ จิตที่เจริญแล้ว ย่อมละระคายได้ วิปัสสนาที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้ปัญญาเจริญ ปัญญาที่เจริญแล้ว ย่อมละอวิชชาได้”^{๗๒} บุคคลที่ฝึกฝนพัฒนาจิตดีแล้ว ย่อมมี ๓ ลักษณะ คือ (๑) คุณภาพของจิต คือ ให้มีคุณธรรมต่าง ที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา มีคารวะ มีความกตัญญูเป็นต้น (๒) สมรรถภาพ คือ เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติดี มีวิริยะ คือ ความเพียร มีขันติ คือ อดทน มีสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นแน่วแน่ มีสัจจะ (๓) ด้านสุขภาพของจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีสุขภาพที่ดี มีความสุข สดชื่น ร่าเริงเบิกบานปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ไม่หดหู่โศกเศร้า เป็นต้น^{๗๓}

แนวทางการปฏิบัติเพื่อการเสริมสร้างสมาธิ แบ่งเป็น ๔๐ ประการ ได้แก่ กลืน ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ และ อรูปฌาน ๔ มีรายละเอียดดังนี้

๑) การฝึกจิตโดยกลืน กลืน คือ การเพ่งดูวัตถุ มีวัตถุอันจูงใจ หรือ วัตถุสำหรับเพ่ง คือ จูงจิตให้เป็นสมาธิ กลืนมี ๑๐ ประการ มีเพ่งดินเป็นอารมณ์ เพ่งสีเขียวเป็นอารมณ์ เพ่งอากาศเป็นอารมณ์ เป็นต้น

๒) การฝึกจิตโดยใช้อสุภะเป็นอารมณ์ โดยมองเป็นของน่าปฏิกูล มี ๑๐ ประการ มีเอชากศพที่ขึ้นอืด ชากศพที่มีสีเขียว ชากศพที่มีน้ำเหลืองไหลออกเป็นอารมณ์ เป็นต้น^{๗๔}

^{๗๐} สัมภาษณ์ อาจารย์สถิตย์ กุมาร ปาวา ที่ปรึกษาสมาคมอินดูมาซ วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๗๑} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต) *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, หน้า ๙๑๕.

^{๗๒} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๒/๗๖.

^{๗๓} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), *ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๘๐-๘๑.

^{๗๔} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๑๓/๑๔๐.

๓) การฝึกจิตโดยใช้อนุสติเป็นอารมณ์ มี ๑๐ อย่าง มีพุทธานุสติ กายคตาสติ คือ การตั้งสติไว้ในอาการ ๓๒ อานาปานสติ คือ การตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก และอุปมานุสติ คือ การระลึกถึงคุณพระนิพพาน^{๗๕} เป็นต้น

๔) การฝึกจิตโดยหลักอัปปมัญญา ๔ (พรหมวิหาร) คือ การเจริญจิตภาวนาแผ่ออกไป ในสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต เป็นต้น^{๗๖}

๕) การฝึกจิตโดยพิจารณาอาหารเป็นอารมณ์ การเจริญจิตภาวนาที่เกี่ยวกับอาหาร หมายถึง อาหารเรปฏิกูลสัญญา คือ การพิจารณาอาหารโดยความเป็นของปฏิกลน่าเกลียด ไม่น่าหลงใหล^{๗๗} เป็นต้น

๖) วิธีเจริญจิตภาวนาโดยใช้ธาตุเป็นอารมณ์ คือ การพิจารณาในธาตุ ๔ คือ พิจารณาเห็นร่างกายของตน โดยสักว่าเป็นธาตุ ๔ เพื่อไม่ให้หลงใหลมัวเมาในร่างกาย

๗) นิमित ได้แก่ เครื่องหมายสำหรับให้จิตกำหนด หรือสภาพที่เห็นในใจขณะเจริญสมาธิซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ของกรรมฐาน มี ๓ ระดับ คือ บริกรรมนิमित สิ่งใดก็ตามที่กำหนดเพ่งเป็นอารมณ์ในการเจริญกรรมฐาน อุคคหนิมิต นึกกำหนดจนเห็นแม่นยำกลายเป็นภาพติดตาติดใจ ปฏิภาคนิมิต แปลว่านิमितเสมือน นิमितคู่เปรียบ หรือนิมิตเทียบเคียง สามารถนึกขยายหรือย่อให้มาก ให้น้อย ได้ตามที่ใจปรารถนา

๘) การเจริญจิตภาวนาที่เป็นรูปमानและอรุปमान สมาธิในองค์ฌาน คือ รูปमान ๔ ออรุปमान ๔ รวมเป็น ๘ อย่าง เรียกว่า ฌาน ๘ หรือสมาบัติ ๘ ประการ^{๗๘}

ในประเด็นนี้ พระราชปรีดีปกวี ได้กล่าวว่า ในหลักโอวาทปาติโมกข์ สามารถสะท้อนแง่มุมในประเด็นนี้ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การไม่ทำความชั่วทุกอย่าง และการทำความดีให้สมบูรณ์นั้น น้อมนำไปสู่การพัฒนาจิตใจให้ผ่องใส ประเด็นนี้เป็นหลักการเหมือนกับเป็นดาวเหนือสำหรับยึดเลือกเส้นทางไปสู่สันติภาพในการปฏิบัติได้มากน้อยก็เปอร์เซ็นต์อันนั้นเป็นเรื่องของการปฏิบัติแปลว่าเป็นหลักยึดเอาไว้เหมือนกับเป็นดาวเหนือเป็นสิ่งที่ก่อไว้สำหรับเดินทางไปสู่เป้าหมายของนักเดินทาง อุดมการณ์ ๔ ก็คือความโดยสรุปมี ๔ ประการก็คือ (๑) ขันติความอดทน ความมีใจกว้าง (๒) อวิหิงสา เป็นอุดมการณ์ที่ต้องไปให้ถึง (๓) ก็คือสันติ (๔) ก็คือนิพพานเป็นอุดมการณ์ที่จะต้องไปให้ถึงตั้งเป้าหมายเอาไว้จากหลักการ ๓ นั้นมาสู่ อุดมการณ์ ๔ มีวิธีการที่จะไปสู่เป้าหมายเรียกว่า วิธีการ ๖ ไม่ทำร้ายกันทางวาจาไม่ทำร้ายกันทางจิตใจเคารพยึดมั่นปฏิบัติตามกฎระเบียบและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามรู้จักประมาณในการจับจ่ายใช้สอยซึ่งเป็นต้นเหตุทำให้ชีวิตไม่จะเสือกกระสนไม่ดิ้นรนไม่ต่อสู้มากเกินไป รู้จักปลีกวิเวกหามุมสงบในขณะเดียวกันก็สร้างมุม

^{๗๕} อก.เอก. (ไทย) ๒๐/๑๗๙-๑๘๐/๓๙-๔๐ /๕๔.

^{๗๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

^{๗๗} อก.เอก. (บาลี) ๒๐/๒๒๔/๕๔

^{๗๘} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๘.

สงบให้กับตนเองและสังคมและท้ายที่สุดฝึกหัดกล่อมเกลাজิตใจตนเองให้กิเลสเบาบางอยู่ตลอดเวลา อันนี้เป็นลมหายใจของสันติภาพที่สะท้อนออกมาในรูปแบบของคำสอนทางพระพุทธศาสนา^{๗๙}

ขณะที่ พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี มองว่า “การให้อภัย เป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างการสร้างสรรค์สันติภาพในวิถีภายในจิตใจ” โดยอภัยทานนั้น มี ๒ ความหมาย คือ

(๑) อภัยเชิงลบ มีใครสักคนเกิดทำผิด เกิดสำนึกตัวได้ มีใครคนหนึ่งเป็นผู้ให้อภัย เช่น กรณีของพระเจ้าอชาต ศรีตรา ทำปิตุฆาต กินได้ไม่ได้อหิวาภิพาทไปหาพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงให้อภัย ใครบางคนเป็นผู้ที่ถูกกระทำ แต่ไม่ว่าจะถูกกระทำอย่างไรก็ไม่โกรธ ไม่ตอบโต้ด้วยความรุนแรงทุกกรณี ทั้งยังมีจิตเมตตาต่อผู้กระทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ เช่น มหาตมะ คานธี ที่ถูกยิงประโยคสุดท้ายที่คานธีพูด คือ “เฮ ราม” หมายถึง อย่าเอาผิดกับเขา เพราะเขาไม่รู้ด้วยก่อนหน้านี้ได้สั่งไว้ว่า อย่าเอาผิดกับคนที่มาทำร้ายท่าน ทำไมเพราะเขาไม่รู้ สะท้อนให้เห็นว่า รากฐานของอภัยนั้น คือ จิตใจโดยตรง อองซาน ซูจี ถูกจับกุมและถูกกักขังนานเกือบ ๒๐ ปี แต่ในวันที่ได้รับอิสรภาพ เธอกลับบอกว่า เธอขอให้อภัยแก่ทุกคนที่กระทำต่อเธอในอดีต ไม่มีประโยชน์ที่จะอาฆาตพยาบาท เพราะบรรพบุรุษของเราได้สะท้อนให้เราเห็นแล้วว่า วิธีเช่นนั้นไม่เคยช่วยให้พม่าดีขึ้น จากสุนทรพจน์นี้ ทำให้อองซานได้ถูกคัดเลือกเป็นคนหนึ่งในการปฏิรูปประเทศ และตะวันตกได้ใช้อองซานซูจีเป็นดาบที่ตีเมฆทหารหรือทะเลาะ โดยการมอบรางวัลโนเบล โพร ทำให้เห็นอองซานเป็นบุคคลสำคัญของโลก และโลกเฝ้าจับตาดูมาผ่านซูจี รัฐบาลพม่าได้จับมือกับซูจีได้สำเร็จเพราะผลจากการให้อภัย รัฐบาลทหารพม่าได้ใช้อองซานเป็นเครื่องแสดงการเปิดประเทศให้ชาวโลกได้รับรู้ นี่คือการยอดเยี่ยมของการให้อภัย ทำให้คนที่เห็นต่าง ทั้งที่ถูกกระทำและเป็นผู้กระทำเกินกว่า ๑๐ ปีขึ้นไป กลายมาเป็นจับมือกัน และนำพาประเทศเข้าสู่ยุคทองความสุข

(๒) อภัยเชิงบวก คือ การที่บุคคลมีความซื่อสัตย์สุจริต ทางกาย วาจา ใจ การไม่คิดร้ายต่อคนอื่นอย่างสิ้นเชิง รวมทั้งมีศรัทธาอยู่กับคน สัตว์และสิ่งแวดลอม อยู่เกื้อกูลอย่างกลมกลืนมิตร กล่าวคือ เป็นคนดี ไม่เบียดเบียนใคร กำลังเป็นผู้ให้อภัยในตัว ไม่ต้องรอให้ใครมาทำผิดต่อเรา หรือทำทารุณต่อเรา และไม่ต้องรอให้เราเป็นผู้กระทำต่อคนอื่น เป็นคนดีของเราดี ๆ นี่เอง เป็นชีวิตของผู้ที่ไม่เบียดเบียนใคร คือ ชีวิตของผู้ที่ให้อภัย ฉะนั้น มนุษย์ทุกคนเป็นมุนี ผู้ให้อภัยได้ ถ้าเราอยู่ในครรลองของศีลธรรม มุนีเป็นต้นทางของการให้อภัยด้วยการดำเนินชีวิตประจำวัน มุนี คือ นักพรต นักปราชญ์ ปัญญาชน ใครก็ได้ที่มีเมตตา กรุณาต่อชีวิตทั่วสากลโลก คนคนนั้นเป็นมุนีแห่งความรัก อภัย เมตตา สันติภาพ ไม่ก่อให้เกิดความกลัวให้แก่ใคร ไม่ก่อให้เกิดความพล้นพลังต่อใคร ไม่ก่อให้เกิดความอึดอัดขัดข้องแก่ใคร ใครมาใกล้แล้วรู้สึกว่ามี ความอบอุ่น ปลอดภัย เป็นมงคลที่ได้มาอยู่ร่วม กัน อาศัยด้วย^{๘๐}

พระพิพัฒน์ศาสนกิจวิธาน มองว่า “การให้” จะส่งผลต่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือ เพราะจะทำให้มีจิตใจที่อ่อนเบา และมีอารมณ์ทางจิตใจที่ลดความโลภ ความโกรธ

^{๗๙} สัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ลมหายใจแห่งสันติภาพ วันสันติภาพสากล วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

และความหลง แต่ถ้าเราอคติเหมือนหันหลังให้กันมันก็ไม่จบ แต่ที่ผ่านมา สำหรับผม เมื่อเขาเดือดร้อน เขามีทุกข์ เราก็มเข้าไปช่วยเหลือ ใหม่ๆเขาอาจจะไม่ฟังเรา แต่ถ้าเราทำบ่อยๆเข้า ดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มันก็เหมือนครอบครัวที่อยู่ใกล้ชิดกัน”^{๔๑} ทั้งนี้ พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ ได้ให้ความเห็นว่า แนวทางเหล่านี้ จะเสริมสร้างการเปิดใจเปิดใจว่าพี่น้องมุสลิมก็คือคนไทย ไม่ใช่คนชาติอื่น ดังนั้น เราชาวพุทธจึงคิดว่า แค่นี้คือเพื่อนของเรา ไม่ใช่คนอื่น แต่เป็นญาติกัน^{๔๒}

สรุปแล้ว หลักการในการเสริมสร้างสันติภาพทางจิตใจนั้น ฐานคิดสำคัญคือ การพัฒนาสติ อันเป็นการเปิดพื้นที่ให้รู้เท่าทันอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบ ซึ่งจะทำให้จิตใจมีเมตตา มีความมั่นคง ทนต่ออารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบ และไม่หลงไปตามกระแสกิเลสต่างๆ อันจะส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม

ศาสนาคริสต์: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางจิตใจ

ศาสนาคริสต์สอนให้ทุกคนมีจิตประกอบด้วยเมตตา กรุณา เสียสละและรู้จักให้อภัยเสมอหน้ากัน ทั้งต่อคนที่ตนรักและปรปักษ์ต่อตน ให้มีความรักต่อกันอื่นๆ เหมือนรักตนเอง ลักษณะสันติภาพของศาสนาคริสต์จึงสรุปได้ คือ ความรัก ความเมตตา มีความรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง ศาสนาคริสต์สอนให้ทุกคนมีจิตประกอบด้วยเมตตา กรุณา รวมทั้งให้รักพระเจ้าอย่างสุดความคิดและสุดกำลังของตน จึงเป็นคำจำกัดความโดยย่อของศาสนาคริสต์ที่สรุปเอาไว้ซึ่งคำสอนทั้งปวงว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก (The Religion of Love)^{๔๓} หลักความรักเป็นหลักคำสอนทางจริยธรรมที่สำคัญที่สุดของศาสนาคริสต์ คือ ความเป็นมิตรและความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข พระคริสต์ธรรมทั้งหมดยกเว้นเรื่องความรัก ซึ่งมีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ (๑) ความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า (๒) ความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ พระเยซูทรงเน้นไว้ในปณิธานโอวาทก่อนสิ้นพระชนม์ว่าความรักเป็นสิ่งมีค่ายิ่งกว่าเงินทองและทรัพย์สินสมบัติใดๆ ในโลก และทรงสอนต่อว่า จงรักพระเจ้า รักครอบครัว รักเพื่อนบ้าน และรักเพื่อนมนุษย์ แล้วจะได้รับความรักจากโลกเป็นสิ่งที่ตอบแทน

มงซินญอร์ ดร.วิชฌ ธิญญอนันต์ นั้น บทบัญญัติศาสนาคริสต์ที่สำคัญมีอยู่ ๒ ข้อ รักพระเจ้ามากที่สุด ที่นี้คนค้านว่าพระเจ้าคุณมองไม่เห็นแล้วจะรักได้อย่างไร ? รักพระเจ้าคือรักเพื่อนมนุษย์ ฉะนั้น ถ้าเราเห็นคนที่ไม่ม่มีเครื่องนุ่งห่ม ไม่มีอาหาร ไร้ที่อยู่ เจ็บป่วย อยู่ในคุก เป็นคนแปลกหน้า คนต้องการที่พัก เป็นต้น นั้นแหละถ้าเราช่วยกันรับใช้สังคมผ่านบุคคลเหล่านี้ก็เท่ากับกระทำให้พระเจ้าเอง คือทำให้พระเยซูคริสต์เอง คนที่ขาดความยุติธรรมอันนี้แหละแต่เรารักพระเจ้าที่เรารักเพื่อนมนุษย์ ความรักของพระเจ้าผ่านทางเพื่อนมนุษย์ เวลาไปพูดเรื่องความรัก ในที่นี้หมายถึง ความรักแบบไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น รักด้วยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ฉะนั้นศาสนาคริสต์จึงย้ำคำสอนว่า ถ้าเราทำอะไร ให้สิ่งตอบแทน คำณวนบวกลบคุณหารแล้วคุณต้องตอบแทนเราแล้วจะได้อะไรสิ่งนั้นไร้ค่าเลย อย่างเช่น พระเยซูคริสต์ไปเยี่ยมคนเจ็บ คนบาป คนป่วยแล้วไปเยี่ยมคนที่สังคมประณาม พระ

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๔๒} สัมภาษณ์พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ, ดร. วัดท่าการ้อง วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๔๓} พระครูวาปีวชิโรภาส, สงครามศาสนาคริสต์-อิสลาม, เอกสารประกอบวิชาประวัติและพัฒนาการความขัดแย้งและสันติภาพในโลกยุคใหม่, สาขาวิชาสันติศึกษา, ๒๕๕๘, หน้า ๓.

เยชูมาเพื่อให้คนเขาได้เข้าใจว่าจิตใจของคุณค่าสำคัญกว่าเงินทอง บอกว่าเรารักพระเจ้าแต่ไม่รักเพื่อนมนุษย์ไม่ได้ เมื่อรักพระเจ้าต้องมีกิจการเพื่อเพื่อนมนุษย์ทุกรูปแบบ^{๘๔}

ศาสนาอิสลาม: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางจิตใจ

การส่งเสริมพัฒนาด้านจิตใจให้บริสุทธิ์ มีแนวทางปฏิบัติหลายระดับ เช่น การนมาซ การยืนยอมมอภายและหัวใจต่อพระผู้เป็นเจ้า เชื่อมันศรัทธาในพระอัลเลาะห์ การแสดงความเคารพต่อพระเจ้าทั้งกาย วาจา ใจ การบริจาคซะกาต การจ่ายทานจากผู้มีทรัพย์สิน คนผู้มีสิทธิรับซะกาตมี คนอนาถา คนขัดสน และผู้เข้ารับอิสลาม การถือศีลอด หมายถึง การละเว้นจากการบริโภคอาหาร น้ำ ละกิเลสต่าง ๆ ทำใจให้สงบ ปฏิบัติตั้งแต่แสงอาทิตย์ขึ้นจนแสงอาทิตย์ลับขอบฟ้า หลังจากนั้นจึงบริโภคได้ปกติตลอดคืน การถือศีลอดโดยทั่วไป เรียกว่า “ถือบวช” การทำพิธีฮัจญ์ คือ การเดินทางไปแสดงบุญที่นครเมกกะฮ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักมุสลิมที่ต้องมีหลักปฏิบัติตัวอย่างเช่น คือ การปฏิญาณตน หัวใจของการเป็นมุสลิมคือการกล่าวคำปฏิญาณว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลเลาะห์ และมุฮัมมัดคือศาสนทูตแห่งพระองค์”

การละหมาด คือ (๑) ละหมาดซุฮรี ตั้งแต่แสงอรุณขึ้นจนกระทั่งถึงดวงอาทิตย์ขึ้น (๒) ละหมาดซุฮรี เริ่มเข้าตั้งแต่ดวงอาทิตย์คล้อยผ่านจุดสูงสุด (solar noon) จนกระทั่งเงาของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง(อย่างเช่น ไม้ หรืออุปกรณ์อื่นๆ) ทอดยาวออกไปเท่าตัว (๓) ละหมาดอัศรี เริ่มเมื่อเงาของสิ่งใดสิ่งหนึ่งยาวกว่าเท่าตัวของมัน ไปจนเมื่อดวงอาทิตย์ตก (๔) ละหมาดมักริบ เริ่มตั้งแต่ดวงอาทิตย์ตกจนสิ้นแสงตะวันตก (๕) ละหมาดอิชา เริ่มตั้งแต่แสงตะวันตกขอบฟ้า จนถึง แสงอรุณเริ่มเปิดฟ้าขึ้นมาใหม่ คือการนมาซการพระเจ้า การแสดงความเคารพต่อพระเจ้า เป็นการปฏิบัติเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้า การสำรวจจิตระลึกถึงพระเจ้า การละหมาดเป็นการขัดเกลาจิตใจให้สะอาดอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างพลังให้เข้มแข็ง จะกระทำละหมาดวันละ ๕ เวลาคือเวลาย่ำรุ่ง เวลากลางวัน เวลาเย็น เวลาพลบค่ำ เวลากลางคืน เมื่อได้เวลาทำละหมาด มุสลิมจะละหมาดที่ใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นสุเหร่าหรือมัสยิด แต่ต้องเป็นที่สะอาด^{๘๕}

การถือศีลอด หมายถึงการละเว้นจากการกิน การดื่ม และเพศสัมพันธ์ ตลอดถึงการรักษาอวัยวะทุกส่วนให้พ้นจากการทำความชั่ว ทั้งด้านกาย วาจา และใจตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนพระอาทิตย์ตกในเดือนรอมฎอน เป็นเวลา ๑ เดือน ทุกคนต้องถือศีลอด ยกเว้นสำหรับบุคคลบางประเภทต่อไปนี้คือ (๑) คนชรา (๒) คนป่วยหรือคนสุขภาพไม่ดี (๓) หญิงมีครรภ์ที่เกรงว่าจะเป็นอันตรายแก่บุตร (๔) บุคคลที่ทำงานหนัก เช่น กรรมกรแบกหาม (๕) บุคคลที่อยู่ระหว่างการเดินทาง และ (๖) หญิงขณะมีรอบเดือนและหลังคลอด การประกอบพิธีฮัจญ์ คือ การเดินทางไปประกอบศาสนกิจ ณ

^{๘๔} สัมภาษณ์ มงชินญอร์ ดร.วิชญ์ ญญญอนันต์ รองเลขาธิการสภาประชาคมชาพลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๕} เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนศึกษาและคุณธรรมเพื่อชีวิต รหัสวิชา ส๔๐๑๐๑ สาขาวิชา สังคมศึกษาและศิลปะ โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ หน้า ๔.

เมืองเมกะประเทศซาอุดีอาระเบีย พิธีจะทำในเดือนซุล(เดือนที่ ๑๒ ของฮิจเราะห์ศักราช) โดยใช้เวลาประมาณ ๑ สัปดาห์^{๘๖}

สรุปนัยดังกล่าว คือ การพัฒนาจิตใจของศาสนาอิสลามในวิธีดังกล่าว คือ การทำดี อันเป็นการปฏิบัติที่อยู่ในขอบเขตหรือวิสัยที่มนุษย์สามารถปฏิบัติได้ แต่ต้องมีเจตนา คือ มีความตั้งใจในการกระทำสิ่งนั้นโดยเสรี ไม่โอ้อวด ต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน มีจิตที่มุ่งต่ออัลเลาะห์โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนจากผู้ใดทั้งสิ้น ทั้งนี้จะช่วยให้เกิดการเข้าถึงเป้าหมายของศาสนาอิสลาม ๒ ระดับ ระดับที่ ๑ เป้าหมายในโลกนี้ เป็นเป้าหมายเพื่อให้ตนเองมีความสุขทั้งกายและใจ หมดความทุกข์ความหวาดกลัวและเพื่อให้สังคมมีความเป็นอยู่ที่สงบสุข และระดับที่ ๒ เป้าหมายในโลกหน้า คือการพ้นจากการถูกลงโทษและได้เข้าสวรรค์มีความสุขตลอดไป อันถือเป็นเป้าหมายสูงสุดในศาสนาอิสลามพูดถึง วัชชะฎียะฮ์ แปลว่า ทางสายกลางคือความยุติธรรมหรือดุลยภาพในความเชื่อ ดุลยภาพอุดมการณ์ ดุลยภาพในจริยธรรม ดุลยภาพในการประกอบศาสนกิจ ดุลยภาพในการปฏิสัมพันธ์ ได้มีการสอนเรื่องดุลยภาพไว้เยอะมาก ดุลยภาพในที่นี้อธิบายง่ายๆคือไม่สุดโต่งและไม่หย่อนยานสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกมุสลิมในขณะปัจจุบันนี้เป็นที่หน้าเสียดายที่ออกมาเป็นเรื่องราวไม่ดี จึงทำให้เกิดเกลียดและกลัวอิสลามเกิดขึ้น จะเกิดขึ้นได้อย่างไรในเมื่อนั้นโดยชื่อและสัญลักษณ์มันก็บอกอยู่แล้วว่าสันติ ศาสนาสอนให้เวลาเจอกันต้องให้سلام แปลว่าขอความสันติ ขอความปรานีจากพระเจ้า เป็นเจ้า โดยชื่อของศาสนาแปลว่าสันติ มาจาก سلام อิสลามแปลว่า ทำให้เกิดสันติ ทำให้เกิดสันติภาพ^{๘๗}

หลักการอิสลาม เมื่อสงครามเกิด ห้ามทำร้ายเด็ก สตรี ผู้ที่ไม่มีทางต่อสู้ ผู้ที่ยอมจำนน ถ้าเขายกมือแบบนี้อิสลามห้ามทำร้ายเด็ดขาด ห้ามเผาสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ในสถานที่วัด โบสถ์ อิสลามห้ามทำลาย นี่คือหลักการของอิสลาม ห้ามทำลายสถานที่ ห้ามทำลายต้นไม้ ห้ามทำลายสิ่งเพาะปลูก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หลังจากที่เราดูข่าวสาร มันเกิดจากความเครียดแค้นชิงชังโดยไม่ได้ยึดหลักการของศาสนา แต่จากสื่อทั้งหมด ทำให้ผู้คนในโลกนี้ต่อต้านอิสลาม อยากจะขอเรียนฝากทุกท่านว่า เราเป็นมนุษย์เหมือนกัน มีความรัก มีความกลัว มีโลก โกรธ หลง แต่สิ่งต่างๆที่เราจะดำเนินอยู่นี้ มีศาสนาเท่านั้นที่จะทำให้เรารอดพ้น อิสลามนั้น ปฏิบัติไปตามหลักการของอิสลาม เกรงกลัวแต่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า เราจึงปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัด^{๘๘}

ศาสนาฮินดู: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางจิตใจ

วันสำคัญทางศาสนาของฮินดูมีอิทธิพลต่อจิตใจของผู้คนเป็นอย่างมาก กล่าวคือ วันพระทูรคาหรือพระอุมาชายาของพระศิวะ เป็นวันบูชาพระอุมาชายาของพระศิวะเป็นเวลา ๙ คืน วันรักษัพันธัน เป็นพิธีสาว นื่องสาวและพี่ชาย นื่องชาย จะใช้ด้ายที่ตักแต่งอย่างงดงามผูกแขนให้พี่ชาย

^{๘๖} เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนศึกษาและคุณธรรมเพื่อชีวิต รหัสวิชา ส๔๐๑๐๑ สาขาวิชาสังคมศึกษาและศิลปะ โรงเรียนมหิตลวิทยานุสรณ์ หน้า ๖.

^{๘๗} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.อับดุลเลาะห์ หนู่มสุข วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๘๘} สัมภาษณ์ ฮัจยีอิดีริส มหาเรื่อนลาก โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดชุมชนท่าการ้อง วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

หรือน้องชายเป็นสัญลักษณ์ว่าพี่ชายหรือน้องชายนั้นจะต้องปกป้องคุ้มครองพี่สาวและน้องสาวตลอดไป วันศรีกฤษณขันมาขฐมี เป็นวันประสูติของพระกฤษณะอวตารปางที่ ๘ จะอดอาหารตั้งแต่เช้าถึงเที่ยงคืนเพื่อเป็นการบูชาพระกฤษณะ วันนวราตรี วันบูชาพระทศคา ๙ วันรอบที่ ๒ วันที่ปาวลี (ทิวแถวของประทีป) เป็นวันที่พระรามเสด็จกลับเมืองอโยธยาหลังที่ได้สังหารราavana หรือทศกัณฐ์แล้วในวันนี้ประชาชนจะจุดประทีปสว่างไสวทั่วบ้านทั่วเมือง ตอนเย็นจะมีการบูชาเทพ ๕ องค์คือพระลักษมี (เทพแห่งโชคลาภ) เป็นต้น พระลักษมีซึ่งเป็นเทพผู้ประทานโชคลาภและความร่ำรวยประชาชนจะตามประทีปทั้งคืนเพื่อต้อนรับพระองค์ วันศิวราตรี กลางคืนแห่งพระศิวะเป็นวันที่พระศิวะอภิเษกสมรสกับนางปารวตีธิดาของหิมวัต วันโหลหรือโหล เป็นเทศกาลที่เฉลิมฉลองกันอย่างสนุกสนานทั่วอินเดียคล้ายกับเทศกาลสงกรานต์ในประเทศไทย นิยมใช้สีฝุ่นหรือสีผสมน้ำสาดเข้าใส่กัน^{๘๙}

ศาสนาฮินดูสอนให้รักสันติภาพไม่ใช่ความรุนแรง ไม่ทำร้ายกัน ให้กระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์^{๙๐} และศาสนาฮินดูมีหลักธรรมที่สำคัญ เรียกว่า อินดูธรรม โดยรวมมีดังต่อไปนี้ ธฤติ ได้แก่ ความมั่นคง ความกล้าหาญ คือ เพียรพยายามจนสำเร็จประโยชน์ตามที่ประสงค์ กษมา ได้แก่ ความอดทนหรืออดกลั้น คือ มีความพากเพียรพยายาม ทมะ ได้แก่ การระงับใจ การข่มจิตใจ คือไม่ปล่อยใจให้หวั่นไหว อัสเตยะ ได้แก่ การไม่ลักขโมย ไม่ทำโจรกรรม เสาจะ ได้แก่ ความบริสุทธิ์ การทำตนให้บริสุทธิ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ อินทริยนิกรหะ ได้แก่ การระงับอินทริย์ ๑๐ ประการ คือ ห่มนุ่งสำรวจตรวจสอบตนเองอยู่เสมอว่า อินทริย์ทั้ง ๑๐ ถูกนำไปปฏิบัติเพื่อจุดประสงค์ที่ไม่ต้องการให้มนุษย์ ปล่อยอินทริย์มัวเมาหลุ่มหลง

สัตยาเคราะห์สำหรับมหาตมะ คานธีเป็นกฎแห่งความรักที่มีความเป็นสากล กล่าวคือ เป็น หลักสากลที่นำมาใช้กับสถานการณ์ทั่วไป เป็นวิธีการที่ยึดถือหลักจริยศาสตร์ที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นพลังทางจิตหรือพลังแห่งสัจจะและพลังของสัจจะจะแสดงผ่านอหิงสา ซึ่งการเข้าใจว่าสัตยาเคราะห์เป็นเพียงแค่วิธีการอาจจะไม่มีความหมาย เพราะสัตยาเคราะห์ในเชิงปฏิบัติเป็นเรื่องของระบบคุณค่า อันเป็นเป้าหมายสูงสุด ซึ่งคือสัจจะหรือพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้น สัตยาเคราะห์จึงจำเป็นต้องมีพื้นฐานของความรัก แม้แต่ความรักต่อฝ่ายตรงข้าม ความเกลียดชังเป็นสิ่งที่ขัดขวางความสำเร็จของ สัตยาเคราะห์ ฝ่ายผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์ต้องมีความไว้วางใจในความดีของฝ่ายตรงข้าม และความรักที่มีต่อฝ่ายตรงข้าม จะทำให้เขาตระหนักถึงการเป็นพวกเดียวกัน เราจึงต้องมีความเคารพต่อฝ่ายตรงข้าม สัตยาเคราะห์ต้องการชักชวนให้ผู้กระทำผิดหยุดการกระทำนั้น เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์จึงต้องมีความอดทน อดกลั้นเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้กระทำผิด ไม่สามารถมองเห็นความผิดของตัวเองได้ทันที แต่เขาอาจต้องใช้เวลาในการเอาชนะความโกรธ ความเกลียดของเขา ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์จะต้องรออย่างอดทน เพื่อให้ผู้กระทำผิดสำนึกได้ มหาตมะคานธี ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่าสัตยาเคราะห์ คือ พลังที่ต่อต้านความรุนแรง และความอ

^{๘๙} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๗-๑๓๖.

^{๙๐} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://region7.prd.go.th/ewt_news.php?nid=40056&filename=index [๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๙].

ยุติธรรม ความรุนแรงและความยุติธรรม เป็น ความชั่วร้ายซึ่งเกิดจากการไม่ใส่ “ความจริง” แนวความคิดหรือปรัชญาทั้งหมดของมหาตมะ คานธีขึ้นอยู่กับศาสนาหรือศีลธรรม

ในทัศนะของมหาตมะ คานธี ศีลธรรม จริยธรรม และศาสนาเป็นคำที่ใช้แทนกันได้ ศาสนาตามความคิดของท่านเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทุกอย่างที่เป็นลักษณะของสังฆธรรมและอหิงสธรรม สำหรับมหาตมะ คานธี สังฆธรรมหรือสังฆจะเป็นพระนามที่ ๒ ของพระผู้เป็นเจ้า เป็นอุดมคติที่ตัวท่านเองพยายามที่จะบรรลุ สังฆะ หรือ สัตย์ เป็นการแสดงออกถึงความรักในสรรพสิ่งและพระผู้เป็นเจ้า ผู้มีสัตย์ก็มีพระผู้เป็นเจ้า เมื่อใดที่เราเข้าถึงสัตย์เราก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระผู้เป็นเจ้า เพราะสัตย์ก็คือพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดที่มนุษย์จะไปถึงได้ เพื่อเข้าสู่ความหลุดพ้นคือ โมกษะและวิถีทางที่จะนำไปสู่การบรรลุสังฆะหรือสัตย์ได้ต้องอาศัยหลักการของอหิงสา ซึ่งอหิงสาเป็นสิ่งที่ครอบคลุมถึงศีลธรรมและเน้นในเรื่องความรัก เมตตา การให้อภัย ไม่เห็นแก่ตัว รวมถึงการละเว้นจากการฆ่า การไม่ทำร้ายทั้งกาย วาจา และศาสนาเป็นการค้นหาความจริงอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เป็นพลังรวมคนเข้าด้วยกัน ส่งเสริมความร่วมมือและขจัดความแตกแยก กล่าวคือถือว่าคนเป็นพี่น้องกัน และพระผู้เป็นเจ้าเป็นบิดา ศาสนาทุกศาสนาค้นพบความจริงอันเดียวกัน เป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าประทานมา และเป็นสิ่งจำเป็นแก่หมู่คนที่นับถือศาสนานั้น การแสวงหาพระผู้เป็นเจ้าไม่ได้อยู่ที่การจาริกแสวงบุญ จุดธูปเทียนหรือเซ่นสังเวย แต่อยู่ที่การต่อสู้กับความชั่วและรับใช้เพื่อนมนุษย์ เพราะพระเจ้ามีได้อยู่บนสวรรค์แต่อยู่ในมนุษย์ทุกคน

การมีศรัทธาในพระเจ้าอย่างแท้จริงนั้นเป็นสิ่งพุดง่ายแต่ทำได้ยาก คนที่พบความจริงจะต้องสามารถรักสิ่งที่เลวทรามที่สุดได้เท่ากับรักตัวเองและจะไม่หนีไปจากชีวิตไม่ว่าเรื่องใดที่ตะหนัเกี่ยวกับศาสนาอีกประการของมหาตมะ คานธี คือ สิ่งที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ ศาสนาเป็นสิ่งที่กำหนดการกระทำ การดำเนินชีวิต มนุษย์ต้องรู้จักห้ามใจตัวเองภายใต้แนวทางของพระผู้เป็นเจ้า มหาตมะ คานธี มีความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้า ความเชื่อเหล่านี้ส่งผลให้ท่านไม่บริโภคเนื้อสัตว์ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย การกระทำเหล่านี้ก็เพื่อที่จะได้เข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าลักษณะเด่นในความคิดทางด้านปรัชญาศาสนาของมหาตมะ คานธีอยู่ที่ว่า ท่านเป็นผู้ที่นับถือเหตุผล ท่านเชื่อว่าทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายที่เหมือนกัน ศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี แต่อาจมีวิถีทางที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน และแม้ว่าท่านเองจะนับถือศาสนาฮินดู ท่านก็มีความเคารพต่อทุกศาสนาและยังศึกษาศาสนาอื่นๆ โดยที่ท่านเชื่อในหลักปรัชญาฮินดูที่สอนว่า “ศาสนาทุกศาสนามีธาตุมูลแห่งสังฆธรรมด้วยกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเราจึงควรให้ความเคารพแก่ทุกศาสนา ทั้งนี้หมายความว่าเราให้ความเคารพแก่ศาสนาของเราเป็นปฐมบทอยู่แล้ว การศึกษาและเข้าใจถึงหลักคำสอนของศาสนาอื่นไม่ควรจะทำให้เราเคารพศาสนาของเราเองน้อยลง ตรงกันข้ามการกระทำเช่นนี้ควรจะมีส่วนช่วยให้เราขยายความเคารพของเราให้กว้างไกลออกไปถึงศาสนาอื่นอีกด้วย”^{๑๑} สลิตย กุมาร ปาวา กล่าวว่า ศาสนาฮินดูให้อิสระความคิดแก่ละบุคคล สามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ บุคคลที่

^{๑๑} นางสาววังกาญจน์ ประเสริฐลาภ, แนวความคิดเรื่องสัตยาเคราะห์ของมหาตมะ คานธี ในการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, หน้า ๒๖-๒๗.

ไม่มีความรู้ เขียนไม่ได้ เขาก็จะมีวิถีทาง นักปรัชญา นักปราชญ์ ก็มีวิถีทางไปหาพระผู้เป็นเจ้า มีความไม่เทียบเท่ากันอยู่แล้ว ตามหลักของคัมภีร์ สภาวะจิตใจของแต่ละบุคคล เพราะว่า ศาสนาฮินดูไม่เชื่อเผด็จการ ให้ความอิสระ เราสามารถถามได้โต้แย้งได้ จนตนพอใจ ไม่มีใครสอนกันได้ เรารู้ด้วยตนเอง การสวดมนต์ไปโดยไม่รู้ไม่ได้ประโยชน์อะไร ได้รู้ เข้าใจ นำไปปฏิบัติ^{๙๒}

ศาสนาซิกข์: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางจิตใจ

ความเข้าใจโลกและมนุษย์ ลักษณะที่แท้จริงแล้วโลกและมนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่ตรงกันข้ามจากพระเจ้า พระเจ้าสิงสถิตอยู่ทุกหนแห่งในโลก แต่ก็อยู่เหนือโลกแม้พระเจ้าจะอยู่ในจิตวิญญาณของมนุษย์แต่ก็อยู่เหนือความเข้าใจของมนุษย์ โลกคือสถานที่ที่สวยามเป็นพยานที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของพระเจ้า ในขณะที่บุคคลผู้รักแต่ตนเองก็จะพบว่าโลกคือศัตรูจิตวิญญาณของมนุษย์มีศักยภาพพอที่มีความสงบเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า ความหลุดพ้นของมนุษย์ พระเจ้าสามารถให้อภัยแก่บุคคลผู้มีบาปหนาได้เมื่อบุคคลหันหน้าเข้ามาหาพระเจ้าพระองค์ก็จะให้อภัยให้แก่บุคคลนั้น บุคคลที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือจะไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ การเห็นและการฟังครูสอนก็ยังไม่เพียงพอ บุคคลจะต้องพยายามเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้าภายในจิตใจของเขาเอง การหลุดพ้นจึงจะเป็นไปได้โดยการล้างบาปคือการนับถือศาสนาซิกข์นั่นเอง เป้าหมายสูงสุดของศาสนาซิกข์ก็คือการเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้าซึ่งจะทำให้มนุษย์พบสันติภาพและความสุขที่เป็นนิรันดร์^{๙๓} การปฏิบัติธรรมของศาสนา ชาวซิกข์จะปฏิบัติตามสัจธรรม เพื่อเอาชนะมารร้าย ๕ ประการ ซึ่งเป็นสาเหตุของความขัดแย้งทั้งปวง คือ

ตัณหา : คือ ความอยากอันเป็นกิเลสเนื่องในสันดานของมนุษย์ การดำรงชีวิต ห้ามประพฤติผิดในกาม ไม่ล่วงชายหรือหญิงที่ไม่ใช่สามีหรือภรรยาตน ยกย่องให้เกียรติสตรีอื่นดุษฎีมารดา พี่สาวน้องสาวและบุตร

ความโกรธ : สาเหตุพื้นฐานแห่งการทะเลาะวิวาท ทุกคนจะต้องมีขันติมาควบคุมและรู้จักการให้อภัยไม่จองเวรหรืออาฆาตผู้ใด

ความโลภ : คือ ความอยากได้เงินทองทรัพย์สินสมบัติผลกำไรที่เกินขอบเขต ให้พอใจในทรัพย์ที่หามาได้ และมีความสันโดษจึงจะสามารถควบคุมกิเลสได้

ความหลง : คือ ความไม่รู้จริงและเชื่อในสิ่งที่ผิดยึดมั่นถือมั่น เพราะไม่มีปัญญาใคร่ครวญ ต้องเข้าใจในสัจธรรม ให้ยกเลิกการยึดถือความเป็นของกูตัวกู

อหังการ : ความอิจฉาริยา จองหองอวดดี ยกตนข่มท่าน ซึ่งจะทำลายความดีที่เราสะสมมาจนหมดสิ้น ชาวซิกข์จะต้องอ่อนน้อมถ่อมตนให้อภัยและมีความเมตตากรุณารำลึกถึงคุณพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงประทานทุกสรรพสิ่งให้เรา

^{๙๒} สัมภาษณ์ อาจารย์สถิตย์ กุมาร ปาวา ที่ปรึกษาสมาคมฮินดูมาช วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๙๓} Warren Matthews, *World Religions*, p. 163.

หลักในการปฏิบัติสังฆกรรมเพื่อกำจัดมารทั้งห้า ได้แก่ (๑) สวดภาวนา “นาม-วาเอะคุรุ” ทุกขณะจิต (๒) ฝึกอบรมจิตใจ ศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมในคัมภีร์ศรีคุรุครันธชาธิบ และศาสนวินัย (๓) ประกอบสัมมาอาชีวะโดยสุจริตธรรมในรูปของฆราวาส (๔) รับใช้บริการสังคมและเพื่อนมนุษย์ด้วยกายวาจาใจและทรัพย์ (๕) ดำรงชีวิตในรูปของฆราวาสไม่ล่วงเกินสามีภรรยาหรือหญิงผู้อื่น (๖) นับถือและเคารพสตรี เสมือนมารดาพี่สาว น้องสาวบุตรของตน^{๙๔}

๒.๓.๔ บุรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติในศาสนาเพื่อสร้างสันติภาพทางปัญญา

หลักแนวความคิดการพัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ การแสวงหาองค์ความรู้เพื่อการพึ่งพาตนเอง เป็นต้น

พระพุทธศาสนา: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางจิตใจ

แนวทางปฏิบัติที่ส่งเสริมพัฒนาชีวิตและสังคมด้านปัญญาตามหลักอริยมรรคคือ การอาศัย ความรู้ ความเข้าใจ ความเห็นที่ถูกต้อง เรียกว่า สัมมาทิฐิ การฝึกฝนพัฒนาความรู้จักคิดหรือคิดเป็น ก็คือ การฝึกฝนพัฒนาตน รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ รู้คุณบิดามารดา รู้จักกตัญญูเกื้อกูลต่อเพื่อนร่วมสังคม โดยรวมต้องอาศัยแนวทาง ๒ ประการ คือ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ มีรายละเอียดดังนี้

(๑) ความเห็นถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ^{๙๕} หมายถึง การมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยสอดคล้องกับความเป็นจริง หรือตรงตามสภาวะ ^{๙๖} ได้แก่ (๑) ความรู้ในทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ^{๙๗} (๒) รู้กุศลและอกุศลมูล กับ กุศลและอกุศลมูล ^{๙๘} (๓) เห็นไตรลักษณ์ ^{๙๙} (๔) เห็นปัจจุสมุปบาท ^{๑๐๐} องค์ประกอบที่ทำให้ปัญญา ๕ ประการ ได้แก่ ศีล คือ ความประพฤติดีงาม สุตะ คือ ความรู้จากการสดับ เล่าเรียน เป็นต้น สากัจฉา คือ การสนทนา อภิปราย สอบค้นความรู้ สมณะ คือ อุบายสงบใจ และวิปัสสนา คือ อุบายเรื่องปัญญา ^{๑๐๑} ทั้งนี้ ก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยที่ส่งเสริม ๒ ประการ ได้แก่ (๑) ปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การรับถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม ^{๑๐๒} (๒) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดถุวิธี ความรู้จักคิด หรือคิดเป็นใคร่ครวญ

(๒) ดำริถูกต้อง (สัมมาสังกัปปะ) หมายถึง ความดำริชอบ ความคิด ความดำริตรอง หรือคิดการต่าง ๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เนกขัมม

^{๙๔} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.thaisikh.org [๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙].

^{๙๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๙-๑๐๔/๘๑-๑๐๐.

^{๙๖} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๙๗} ทิ.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๙/๓๔๘.

^{๙๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๑๑/๘๕.

^{๙๙} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๐๓/๖๓, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๔๕/๑๗๙.

^{๑๐๐} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๒/๒๐.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔๘.

^{๑๐๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙/๕๓๙.

สังกัปปะ ความดำริที่ปลอดจากโลภะ จากกาม จากความเห็นแก่ตัว (๒) อพยาบาทสังกัปปะ ความดำริที่ไม่มีความเคียดแค้น ชิงชัง ชัดเคือง หรือ เฟื่องมอในแง่ร้าย มีเมตตา (๓) อวิหิงสาสังกัปปะ ความดำริที่ไม่มีการเบียดเบียน โดยมุ่งเอากรุณามาเป็นแนวปฏิบัติ^{๑๐๓}

กล่าวในประเด็นนี้ การส่งเสริมพัฒนาชีวิตและสังคมด้านปัญญาในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นการแสดงถึงความเข้าใจให้ชัดเจนในมิติต่างๆ สามารถแยกแยะเหตุผลต่างๆ ว่า ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง^{๑๐๔} ความรู้ที่ได้มานั้นมีคุณค่าอย่างไร จะเอาไปใช้อย่างไร คนที่มีปัญญาจะสามารถวินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นได้ว่า ถ้าเราจะทำอะไรให้สำเร็จสักอย่างหนึ่ง จะต้องเอาความรู้นี้ไปใช้ไปทำอย่างไร ความรู้ที่สามารถสืบสาวเหตุปัจจัยของสิ่งต่าง ๆ ความรู้ที่สามารถคิด พิจารณา วินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นกลั่นกรองได้ เชื่อมโยงประสานได้ สามารถจัดสรร จัดการทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จได้^{๑๐๕} ตลอดถึงการมีปัญญาพิจารณารู้ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ตามความเป็นจริง ปราศจากการยึดถือว่าเป็นตัวเราของเรา^{๑๐๖}

ปัญญายังมีหลายชั้นหลายระดับ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (๑) สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการเล่าเรียนหรือถ่ายทอดต่อกันมา (๒) จินมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิด พิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง^{๑๐๗} และ (๓) ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ ผึกหัดอบรม^{๑๐๘}

แนวทางปฏิบัติที่ส่งเสริมพัฒนาชีวิตและสังคมด้านปัญญา หรือเหตุปัจจัยให้เกิดการพัฒนาปัญญาทางพระพุทธศาสนา คือ

(๑) การอาศัยกัลยาณมิตร หรือ เพื่อนพรหมจรรย์ที่น่าเคารพรัก มีศีล เป็นพหูสูตร ปราศจากความเพียร ไม่พูดเรื่องตริจถนถกหา เห็นความเกิดและความดับแห่งเบญจขันธ์^{๑๐๙}

(๒) การอาศัยภาคทฤษฎีและลงมือปฏิบัติตาม คือ การฝึกฝนพัฒนาอบรมตนที่จะต้องอาศัยบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรก่อน ซึ่งมี ๔ ประการ คือ (สัปปุริสสังเสวะ) การคบหาสัตบุรุษ หรือการคบคนดี เสวนาคนดี (ธัมมัสสวนะ) การฟังคำแนะนำสั่งสอนของสัตบุรุษนั้น (โยนิโสมนสิการ) การพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคายหรือรู้จักคิดให้ถูกวิธี (ธัมมานุธัมมปฏิบัติ) การนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลัก ตามความมุ่งหมาย^{๑๑๐}

^{๑๐๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๒.

^{๑๐๔} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๖๔.

^{๑๐๕} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), ความสุขที่แท้จริง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^{๑๐๖} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๒/๓๔-๓๗.

^{๑๐๗} ข.ม. (ไทย) ๒๙/๗๔/๒๒๔.

^{๑๐๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๔๓/๒๗๑.

^{๑๐๙} อ.อ.ญ. (ไทย) ๒๓/๒/๑๙๖-๒๐๐.

^{๑๑๐} อ.จ.ต. (ไทย) ๒๑/๒๔๘/๓๖๗-๓๖๘.

(๓) อาศัยการสอบถามและการทรงจำ ดังตัวอย่างการเฉลยปัญหาแก้มาณพ ที่เกิดจากคำถามที่ว่า “บุคคลในโลกนี้ จะทำอะไร ทำด้วยอุบายอย่างไร ประพฤติอะไร เสพอะไร จึงจะได้ปัญญา ขอต่านจงได้โปรดบอกปฏิบัติทางแห่งปัญญา บัดนี้ นรชนทำอะไร จึงจะเป็นผู้มีปัญญา” ถัดจากนั้น (สรภังคดาบสนั้น) จึงเฉลยปัญหาว่า “บุคคลในโลกนี้คบหาท่านผู้รู้ทั้งหลาย ละเอื้อตลอเป็นพหูสูตร ฟังเป็นนักเรียนและไต่ถาม ฟังตั้งใจฟังคำสุภาษิตโดยเคารพ นรชนทำอย่างนี้ จะเป็นผู้มีปัญญา ผู้มีปัญญาย่อมพิจารณาเห็นกามคุณทั้งหลาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นโรค ผู้เห็นแจ้งอย่างนี้ ย่อมละความพอใจใน กามทั้งหลายอันเป็นทุกข์ มีภัยอันใหญ่หลวงเสียได้ ผู้นั้นปราศจากราคะแล้ว กำจัดโทสะได้ ฟังเจริญเมตตาจิตไม่มีประมาณ งดอาญในสัตว์ทุกจำพวกแล้ว ไม่ถูกติเตียน ย่อมเข้าถึงแดนแห่งพรหม”^{๑๑๑} และการมีความอดุสสาเห พร้อมทั้งการทรงจำธรรมไว้มาก ย่อมเป็นคุณธรรมที่มีอุปการะแก้ปัญญาเครื่องพิจารณา เครื่องใคร่ครวญเนื้อความ^{๑๑๒}

จากประเด็นดังกล่าวนี้ **พระราชปรียัติกวี** ได้อธิบายว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นปาฏิโมกข์เฉพาะพระพุทธเจ้า ทุกพระองค์ก็จะทรงมีโอวาทปาติโมกข์ หลักการ ๓ อุดมการณ์ ๔ วิธีการ ๖ หลักการ ๓ ก็คือการไม่ทำความชั่วทุกอย่างการทำความดีให้สมบูรณ์และทำจิตใจให้ผ่องใส อุดมการณ์ ๔ ก็คือความโดยสรุปมี ๔ ประการก็คือ (๑) ขันติความอดทนความมีใจกว้าง (๒) อวิหิงสา เป็นอุดมการณ์ที่ต้องไปให้ถึง ๓ ก็คือสันติ (๔) นิพพานเป็นอุดมการณ์ที่จะต้องไปให้ถึง ตั้งเป้าหมายเอาไว้จากหลักการ ๓ นั้นมาสู่ อุดมการณ์ ๔ มีวิธีการที่จะไปสู่เป้าหมายเรียกว่า วิธีการ ๖ ไม่ทำร้ายกันทางวาจาไม่ทำร้ายกันทางจิตใจเคารพยึดมั่นปฏิบัติตามกฎระเบียบและวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามรู้จักประมาณในการใช้จ่ายใช้สอยซึ่งเป็นต้นเหตุทำให้ชีวิตไม่จะเสือกกระสันไม่ดิ้นรนไม่ต่อสู้มากเกินไป รู้จักปลีกวิเวกหามมสงบในขณะที่เดียวกันก็สร้างมมสงบให้กับตนเองและสังคม และท้ายที่สุดฝึกหัดกล่อมเกลาคิดใจตนเองให้กิเลสเบาบางอยู่ตลอดเวลา^{๑๑๓}

ในขณะที่**พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี** มองวิถีแห่งการสร้างสันติภาพด้านจิตใจโดยยกพระสูตรขึ้นมาอธิบายว่า “เราเองต้องลงไปสังเกตการณ์ มองปัญหาต่างๆ อย่างใกล้ชิด ไม่ใช่ในฐานะอยู่ข้างใดข้างหนึ่ง แต่ในฐานะของคนที่ต้องการจะศึกษา และนำเอาประสบการณ์ทั้งหมดนั้น มากลั่นมารอง เป็นสติปัญญา ให้กับตัวเองและให้กับสังคม...ธรรมชาติของมนุษย์ก็เหมือนบวสีเหล่า เราต้องเลือกศาสนาที่เหมาะสมกับระดับสติปัญญาของเรา ใน“อลัทธิพุมสูตร”พระสูตรได้ว่าการจับงูผิด ท่านบอกว่าการทำเป็นประหนึ่งแพ เมื่อเราเดินทางธรรมเดินไปอาศัยแพเดินไปถึงฝั่งเสร็จแล้วเดินไปวางแพลงตรึงริมฝั่งแล้วเดินขึ้นฝั่งไปอย่าไปแบกแพตามขึ้นไปบนบ่อหรืออย่าถอดองค์ประกอบของแพนั้นมาผาดหัวกัน เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ลึกซึ้งมาก สมัยเป็นเณรก็ไม่ได้แปลไม่ได้รู้เรื่องอย่างไรหรอก จนได้มาศึกษาเรื่องสันติภาพจึงรู้ว่าเรื่องพระสูตรนี้สำคัญที่สุด สำหรับคนทำงานสันติภาพเพราะเมื่อพระสูตรนี้พระพุทธเจ้าสอนให้เรา เข้าไปสู่ลัทธิสุดโต่ง

^{๑๑๑} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๘๒-๘๕/๖๐๘-๖๐๙.

^{๑๑๒} ม.ม. (ไทย) ๔๓๔/๕๔๓-๕๔๖.

^{๑๑๓} สัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ลมหายใจแห่งสันติภาพ วันสันติภาพสากล วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทั้งนี้ ท่านได้ย้าว่า “พระองค์ทรงสอนทางสายกลาง ทางความคิด จำไว้อย่างหนึ่งว่า ทางสายกลางมีสองความหมาย ทางสายกลางทางทฤษฎี คือ การไม่เข้าไปสู่ลัทธิสุดโต่ง สองคือ ทางสายกลางทางปฏิบัติ คือ มัชฌิมาปฏิปทา คือ มรรคมิถุนะแปด ฉะนั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าใครก็ตามหลุดเข้าไปอยู่ในลัทธิสุดโต่ง เราผูกขาดสังฆะธรรม และเรายอมรับคนที่เห็นต่างเชื่อต่างไม่ได้ และตรงนั้นจะทำให้เราลดทอนศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์ของคนที่อยู่ตรงหน้า^{๑๑๔} โดยพระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน ได้อธิบายในวิธีที่สอดคล้องกันว่า เราใช้หลักของพระพุทธเจ้าคือหลัก มัชฌิมาปฏิปทาคือการเดินทางสายกลาง ทางสายกลางก็หมายถึง การให้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือนี้แหละ มันทำให้อ่อนเบา มีอารมณ์ลดลง แต่ถ้าเราอคติเหมือนหันหลังให้กันมันก็ไม่จบ^{๑๑๕}

การเปิดพื้นที่กลางให้ทุกคนได้แบ่งปันกัน และช่วยเหลือกันในวิธีแห่งทางสายกลาง นั้น พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ ได้กล่าวว่า ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพี่น้องพุทธและมุสลิมทุกวันนี้ เกิดจากการมีผู้นำที่ดี คือ ท่านเจ้าอาวาสวัดท่าการ้องและท่านโต๊ะอิหม่าม จึงเกิดการพูดคุยในการป้องกันปัญหา การเสริมสร้างความเข้าใจ มากกว่าที่จะปล่อยให้เกิดปัญหาแล้วตามแก้ทีหลังซึ่งเป็นเรื่องยาก อย่างไรก็ตาม หาก ถ้าคนในทุกชุมชน ในสังคมได้เปิดใจ เปิดพื้นที่ให้เราได้พูดคุยกันมากขึ้นระหว่างชาวพุทธกับพี่น้องมุสลิม จะเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน เข้าถึงหัวใจของแต่ละฝ่าย อันจะเป็นพื้นฐานในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นได้ในทุกสังคม^{๑๑๖}

จะเห็นว่า ในวิธีแห่งการใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติภาพนั้น ตัวแปรสำคัญ คือ การเปิดพื้นที่ให้แต่ละคนได้ทำความเข้าใจกัน เพื่อจะได้รู้จักกันและกัน การได้คุยกัน แลกเปลี่ยนกัน จะส่งผลให้คนกลุ่มต่างๆ เข้าใจกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ดีระหว่างกันและกัน สิ่งสำคัญจึงอยู่ที่การแสวงหาเวทีกลาง หรือข้อมูลที่เป็นกลางโดยมิได้ใส่ความเป็นตัวตนหรืออคติเข้าไปในเวทีเหล่านั้น จะทำให้การเข้าถึงกันและกัน และแบ่งปันความสุขและความทุกข์ระหว่างกันโดยมิได้แบ่งแยกความเป็นเขาเป็นเรา

ศาสนาคริสต์: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางปัญญา

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่เกิดจากพระเยซู ทรงเผยแผ่ศาสนาอยู่ ๓ ปี คำสอนของพระเยซูนั้นปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ศาสนาคริสต์เรียกว่า “ไบเบิล” แบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ คัมภีร์เก่า (Old Testament) และคัมภีร์ใหม่ (New Testament) ลักษณะสันติภาพของศาสนาคริสต์คือ

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์พระมหากษัตริย์ กิตติโสภโณ, ดร. วัดท่าการ้อง วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๐.

สอนให้ทุกคนมีจิตประกอบด้วยเมตตากรุณา เสียสละและรู้จักให้อภัยเสมอหน้ากัน ทั้งต่อคนที่ตนรัก และปรปักษ์ต่อตน ให้มีความรักตนเอง เหมือนรักตนเอง ลักษณะสันติภาพของศาสนาคริสต์จึงสรุปได้ คือ ความรัก ความเมตตา มีความรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง ศาสนาคริสต์สอนให้ทุกคนมีจิตประกอบด้วยเมตตากรุณา รวมทั้งให้รักพระเจ้าอย่างสุดความคิดและสุดกำลังของตน จึงเป็นคำจำกัดความโดยย่อของศาสนาคริสต์ที่สรุปเอาไว้ซึ่งคำสอนทั้งปวงว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก (The Religion of Love)^{๑๑๗}

พระคริสต์ธรรมทั้งหมดยกเว้นเรื่องความรัก ซึ่งมีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ (๑) ความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า (๒) ความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ทรงสอนต่อว่า จงรักพระเจ้า รักครอบครัว รักเพื่อนบ้าน และรักเพื่อนมนุษย์ ให้รักแม้กระทั่งศัตรู ในพระคัมภีร์ ระบุไว้ว่า พระเยซูทรงทรงนั่งเริ่มเทศน์สอน ขณะนั้นเหล่าอาลักษณ์ และพวกฟาริสีได้นำหญิงนางหนึ่งซึ่งทำผิดประเวณีมายืนตรงกลางฝูงชน เขากล่าวกับพระเยซูว่า "ท่านอาจารย์หญิงคนนี้ถูกจับมา ขณะทำผิดประเวณี ตามกฎหมายของโมเสสสั่งว่าให้ลงโทษโดยการถูกทุบด้วยหิน ท่านมีอะไรจะพูดหรือไม่" พระองค์ทรงยืนขึ้น แล้วกล่าวว่า "ผู้ใดในพวกท่านที่ไม่มีผิด ให้ผู้นั้นเอาหินขว้างเขาก่อน" แล้วพระองค์ทรงก้มลง และเขียนบนพื้นดินต่อไป เมื่อฝูงชนได้ยินดังนั้น ก็หนีหายไปทีละคนสองคน โดยเริ่มจากคนที่แก่ที่สุดก่อน จนกระทั่งคนสุดท้ายจากไป จนเหลือพระเยซูกับหญิงคนนั้นสองคนอยู่ตรงกลาง พระเยซูทรงยึดพระองค์ขึ้นอีกครั้ง และกล่าวว่า "หญิงเอ๋ย พวกเขาย้ายไปไหนกันหมด ไม่มีใครทำโทษเจ้าหรือ?" นางตอบว่า "ไม่มีผู้ใดเจ้าค่ะ" พระเยซูทรงตอบว่า "ถ้าเช่นนั้นเราก็น่าไม่ทำโทษเจ้า จงไปเสียแล้วอย่าทำบาปอีกเลย"

พระเยซูทรงแตกต่างตรงที่พระองค์ชักชวนให้ฝูงชนเหล่านั้นมองลึกเข้าไปในตัวตนเอง หรือสำรวจตัวเอง แทนที่จะให้ฝูงชนพิจารณาผลของการกระทำรุนแรงต่อผู้อื่น พระเยซูไม่ได้ละเมิดกฎหมายของโมเสส แต่พระองค์ทรงตรัสถามฝูงชนที่กำลังจะทำการตัดสินสตรีคนนั้น ให้แน่ใจว่าตนเองสมควรที่จะตัดสินลงโทษนางหรือไม่ ในกระบวนการตรวจสอบตัวตนนั้นเอง ที่ฝูงชนตระหนักว่าแต่ละคนล้วนมีข้อบกพร่อง เป็นคนบาป และดังนั้นไม่กล้าที่จะขว้างหินใส่สตรีนั้นเป็นคนแรก^{๑๑๘}

มงซินญอร์ ดร.วิชฌ ัญญอนันต์ กล่าวว่า เราอย่าไปคิดว่าเรารู้หมดทุกเรื่อง เพราะอะไร ปรีชาญาณ (wisdom) มาจากเบื้องบน การได้มาซึ่งปรีชาญาณ (wisdom) ทางคริสต์เชื่อว่าต้องเป็นการไขแสงจากพระเจ้า องค์ความสว่าง บางคนไม่ใฝ่รู้ด้วยตนเองมันไม่ได้เพราะว่าอะไร เช่น พระอาจารย์เซ็น (Zen) วันหนึ่งมีฝรั่งมาฉันอยากจะได้รู้ให้หมดเลยอยากจะได้ wisdom อยากจะได้ปัญญา ทำอย่างไรดี อยากจะรู้ พระอาจารย์ท่านก็เลี้ยงน้ำชา แล้วเทน้ำชาเตๆ จนน้ำชาล้น พอล้นแก้วเสร็จก็ปล่อยให้ล้นเสีย คนที่มาศึกษาก็คิดว่าฉันไม่เอาแล้วเพราะบ้าไปแล้ว พระท่านอธิบายอย่างนั้นะสติปัญญามนุษย์เนี่ยมีขอบเขตจำกัด แบบถ้วยชาเล็ก ๆ แต่เราจะไปรู้สรรพสิ่งบนโลก ทุกสิ่งทุก

^{๑๑๗} พระครูวาปีพิโรธาส, **สงครามศาสนาคริสต์-อิสลาม**, (เอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติและ พัฒนาการความขัดแย้งและสันติภาพในโลกยุคใหม่, สาขาวิชาสันติศึกษา, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

^{๑๑๘} ปฏิบัติการสันติวิธีของ ๓ ศิกษจากชีวิตของศาสดา ๓ ศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลามโดย รศ.ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ <http://www.catholic.or.th/document/apostolic/santi๑/>

อย่าง คือใช้คำว่าถ้า wisdom เป็นมหาสมุทร สติปัญญาในมนุษย์มีขีดจำกัด ยิ่งทำให้ใจเราบริสุทธิ์ ยิ่งเรียนรู้ ยิ่งเปิดใจ อย่างนั้นทำให้เกิดปัญญา

ศาสนาคริสต์เวลาเราเข้าโบสถ์ เราต้องสำนึกก่อนว่าเราเป็นคนต่ำต้อย คนบาป มีความจำกัด ไม่ใช่ผู้ยิ่งใหญ่อะไรเป็นคนธรรมดา ต้องถ่อมตน ต้องยอมรับว่าเราเป็นเพียงมนุษย์เป็นคนบาป ศาสนาคริสต์ ถ่อมตน ดูศาสนาจีนโตเวลาเข้าวัดมีประตูโทริคือเสาใหญ่ ๆ เพื่อเตือนใจว่า กำจัดสิ่งชั่วออกไปจากตัวก่อนจะได้ปัญญา ฉะนั้น เช่น มุสลิม จะไปละหมาดไปสวดต้องล้างมือ ล้างเท้า ล้างใจ เราต้องยอมรับเราต่ำต้อยมาก เราเป็นคนบาป ไม่มีอะไรสมบูรณ์ในโลกนี้แหละปัญญาเกิดแล้ว อันนี้การได้มาซึ่งปัญญาก็คือ การจะต้องชำระตนเอง สำนึกตนเองถ้าเราไปโอ้อวดว่าตนเองรู้หมดเลยไม่ได้เรื่องแล้ว แสดงว่าคุณไม่มีอะไรเลย ปลอ่ยให้พระเจ้าปลอ่ยแสงสว่างนำทางเรา^{๑๑๙}

ศาสนาอิสลาม: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางปัญญา

ชาวมุสลิมนั้นมีศรัทธายึดมั่นอยู่ในหลักคำสอนตามคัมภีร์อัลกุรอานเป็นอย่างมาก คัมภีร์กุรอานมีความยาวประมาณ ๘๐,๐๐๐ คำ ชาวมุสลิมเชื่อว่าเป็นคำสั่งของ พระอัลเลาะห์ เทพเจ้าสูงสุดองค์เดียวทรงมีเทวโองการโดยทรงกระซิบสั่งให้นบีมะหะหมัด ตลอดเวลาที่พระองค์ประกาศศาสนาของพระเจ้าเป็นเวลา ๒๓ ปี ด้วยเหตุนี้ชาวมุสลิมทั่วโลกจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้าที่พระมะหะหมัดรักษาไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน หลักคำสอนที่ส่งเสริมการสร้างสันติภาพในศาสนาอิสลามนั้น มีคำสอนที่สำคัญ ๒ ประการ คือ หลักศรัทธา ๖ และ หลักปฏิบัติ ๕^{๑๒๐} สันติภาพที่แท้จริงในทัศนะอิสลามคือ สภาวะที่กลมกลืนกันทั้งทางด้านกายภาพ จิตใจและจิตวิญญาณ เป็นการดำรงอยู่อย่างสันติโดยยอมจำนนต่อผู้เป็นเจ้า ตลอดจนอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติและด้วยความยุติธรรมอันเป็นเป้าหมาย เช่น “เจ้าจงปราบความชั่ว ด้วยสิ่งที่ดียิ่ง (คือ ด้วยการอภัย และทำตัวเป็นผู้มีมารยาทดี เพื่อดึงดูดจิตใจ ทำให้การเป็นศัตรูกลายเป็นมิตร และความโกรธแค้นกลายเป็นความรักใคร่)” อัล-กุรอาน (๒๓: ๙๖) “และหากพวกเขาโอนอ่อนมาเพื่อการประนีประนอมแล้ว เจ้าก็จงโอนอ่อนตามเพื่อการนั้นด้วย และจงมอบหมายแต่อัลลอฮ์เถิด แท้จริงนั้นพระองค์คือผู้ทรงได้ยินทรงรอบรู้” อัล-กุรอาน (๘: ๖๑) “และความดีและความชื่อนั้นหาเท่าเทียมกันไม่ เจ้าจงขับไล่ (ความชั่ว) ด้วยสิ่งที่มันดีกว่า แล้วเมื่อนั้นผู้ที่ระหว่างเจ้ากับระหว่างเขาเคยเป็นอริกันก็จะกลับกลายเป็นเยี่ยงมิตรที่สนิทกัน” อัล-กุรอาน (๔๑: ๓๔) “ทุกครั้งที่พวกเขาจุดไฟขึ้นเพื่อทำสงคราม อัลลอฮ์ก็ทรงดับไฟนั้นเสีย และพวกเขาเพียรพยายามบ่อนทำลายในผืนแผ่นดิน และอัลลอฮ์นั้นไม่ทรงชอบผู้บ่อนทำลายทั้งหลาย” อัล-กุรอาน (๕: ๖๔) และ “พวกเจ้าจงเข้าไปในนั้นด้วยความสันติปลอดภัยและเราได้จัดความชุ่มชื้นที่มีอยู่ในหัวอกของพวกเขา (ความชุ่มชื้นความโกรธความเกลียดชังที่มีอยู่ในโลกดุนยา) ให้กลายเป็นพี่น้องกันโดยพำนักอยู่บนเตียงหันหน้าเข้าหากัน”^{๑๒๑}

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ มงชินญอร์ ดร.วิชญ์ ธัญญอนันต์ รองเลขาธิการสภาประชาคมมุขปาหหลวงโรมันคาทอลิกแห่งประเทศไทย วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๒๐} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://islamhouse.muslimthai.com/main/index.php?Page=sub&category=7&id=18170> [๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙].

^{๑๒๑} อัลอิร ๑๕ : ๔๖-๔๗, หน้า ๖๑๙.

ฮัจยีอิตรีส มหาเรื่อนลาก โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดชุมชนท่าการ้อง ได้กล่าวว่า อิสลามนั้น ปฏิบัติไปตามหลักการของอิสลาม เกรงกลัวแต่พระผู้เป็นเจ้า เราจึงปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัด สำหรับอิสลามผู้ปฏิบัติที่มีศรัทธาจริงๆ แต่ว่าสิ่งที่นอกเหนือจากนั้นที่มีวาทกรรมว่า อิสลามนั้นคือผู้ก่อการร้าย ผมอยากให้เรานั้นมาพิจารณา เพราะจะทำให้เกิดผลเสียคือจะทำให้เราเกิดความแตกแยก ซึ่งความสงบสุขก็จะไม่เกิดขึ้นเลย^{๑๒๒}

อิสลามนั้นเป็นคนที่ปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด การปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัด ทำให้กลัวต่อพระผู้เป็นเจ้า และเราหวังในโลกหน้าจะได้รับการตอบแทนจากพระผู้เป็นเจ้า เราหวังว่าทุกท่านจะเข้าใจในอิสลาม เรามีความเป็นมนุษย์ มีความต้องการ เหมือนกัน เรามีความกลัว เรามีความรัก เรายึดความยุติธรรม เราอยากอยู่อย่างสันติ ปฏิบัติตามศาสนกิจของตัวเองเพื่อให้หลุดพ้น เพื่อให้มีความสุขในโลกนี้ และก็มี ความหลุดพ้นในโลก เพราะว่ามีอิสลามนั้นสอนว่าทุกชีวิตจะต้องตาย พระผู้เป็นเจ้าจึงตรัสว่า หลังจากที่เรายาตายไปแล้ว ความดีแค่ผงธุลี วันนั้นพระผู้เป็นเจ้าจะเอามาให้เราเห็น ความชั่วทั้งหมดเท่าผงธุลี ธุลีมันจะละเอียด ดังนั้นสรุปแล้ว ถ้าเราทำ ความชั่วอะไรในโลกนี้ เราจะต้องรับผลตอบแทนในโลกหน้าอย่างแน่นอน^{๑๒๓}

ศาสนาฮินดู: หลักการและวิธีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางปัญญา

การเข้าถึงปรมาตมัน หมายถึง สิ่งที่ยิ่งใหญ่ อันเป็นที่รวมของทุกสิ่งทุกอย่างในสากลโลก ได้แก่ "พรหม" ปรมาตมันกับพรหมจึงเป็นสิ่งเดียวกัน สภาวะแห่งความเป็นพระพรหมมีลักษณะคือ เกิดขึ้นเอง เป็นนามธรรม สิ่งสถิตอยู่ในสิ่งทั้งหลาย และเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตา เป็นศูนย์รวมแห่งวิญญาณทั้งปวง สรรพสิ่งล้วนแยกออกมาจากพรหม เป็นตัวความจริง (สัจธรรม) สิ่งเดียวเป็นผู้ประทานญาณ ความคิด และความสันติ และเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสภาพเดิมตลอดกาล หลักปรมาตมัน มีความเชื่อว่า ปรมาตมัน หมายถึง พลังธรรมชาติ เป็นอมตะไม่มีเบื้องต้นและสิ้นสุด ส่วนวิญญาณย่อยเรียกว่า อาตมัน สามารถไปรวมกับปรมาตมันได้เมื่อบรรลุมฤกษะ ความเชื่อของศาสนาฮินดูเชื่อว่า วิญญาณทั้งหมดเป็นส่วนที่แยกออกมาจากปรมาตมัน วิญญาณย่อยเหล่านี้เมื่อแยกออกมาแล้ว ก็เข้าสู่ในชีวิตรูปแบบต่างๆ เช่น เทวดา มนุษย์ สัตว์ และพืช มีสภาพดีบ้าง เลวบ้างตามแต่พรหมจะลิขิต การบรรลุมฤกษะ หลักมฤกษะ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งชีวิต ด้วยการนำอาตมันของตนเข้าสู่ปรมาตมัน ถือว่าเป็นหลักความดีสูงสุด ดังคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูสอนว่า "ผู้ใดรู้แจ้งในอาตมันของตนว่าเป็นหลักอาตมันของโลกพรหมแล้ว ผู้นั้นย่อมพ้นจากสังสารการเวียนว่าย ตาย เกิด และจะไม่ปฏิสนธิอีก"

ในวิถีแห่งฮินดูนั้น "วิทยา" เป็นความรู้ทางปัญญา อันเป็นการบ่งถึงความรู้ลึกซึ้ง ขณะที่ "สัตยะ" ได้แก่ ความจริง ความเห็นอันบริสุทธิ์ คือมีความจริงใจให้กัน โดยที่ "อโกระ" เป็นความไม่โกรธ โดยมีความอดทน และมีโสรจจะ คือ ความสงบเสงี่ยม นั่นคือเออาชนะ ความโกรธ ด้วยความไม่โกรธ ไม่อาฆาตมุ่งร้ายต่อใครสังคมไทยเป็นสังคมที่ประชาชนมี

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ ฮัจยีอิตรีส มหาเรื่อนลาก โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดชุมชนท่าการ้อง วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนู่มสุข วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๖๐.

เสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนา คำสอนทางศาสนาเป็นหลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิต ช่วยพัฒนาสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความปลอดภัย เพราะทุกคำสอนมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือต้อง การให้ทำความดี จะเว้นชั่วและทำจิตใจให้บริสุทธิ์ มีเมตตาเป็นหลัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความอดทนอดกลั้นการ มีสัมมาคารวะ รักกันฉันพี่น้อง ทำให้ผู้นับถือศาสนาเป็นมิตรที่ดีต่อกันโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ก่อให้เกิดสันติสุขต่อสังคมและต่อโลก^{๑๒๔}

แนวความคิดทางการเมืองของมหาตมะ คานธี มีพื้นฐานความคิดอิงหลักทางศาสนาฮินดู โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาฮินดูและศาสนาอื่นๆ เช่น พระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา เป็นต้น คุณค่าแนวความคิดของท่านอาจแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนแรก คุณค่าทางด้านจิตใจ โดยท่านได้นำวิธีการแบบ "อหิงสา" มาใช้กับแนวความคิดทางการเมืองของท่าน อหิงสาเป็นผลของหลักสत्याเคราะห์ในภาคปฏิบัติ หลักการสत्याเคราะห์เป็นหลักการที่ท่านสร้างขึ้นเอง โดยท่านได้รับอิทธิพลจากการขัดเกลาทางสังคมระหว่างศาสนาต่างๆ การใช้วิธีต่อสู้ทางการเมืองแบบ "อหิงสา" เป็นระบบจริยธรรมของอินเดีย คือการไม่ใช้ความรุนแรง (Non-Violence) และเน้นพลังแห่งความรัก พลังแห่งความดีงามมาแก้ปัญหาทางการเมือง รวมทั้งผู้ปกครองจะต้องเอื้ออำนวยต่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว ท่านเน้นหลักธรรมสำหรับผู้ที่อยู่ในสังคมทุกคน ส่วนที่สอง ในทางการเมืองมหาตมะ คานธี นำวิธีการ "อหิงสา" มาเป็นวิธีการต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมจนประสบความสำเร็จนำเอกราชมาสู่อินเดียได้ สत्याเคราะห์เป็นทั้งหลักการ การบริหารจัดการและเป็นขบวนการต่อสู้ทางการเมืองแบบเฉพาะของ มหาตมะ คานธี หลักการเด่นของ "สत्याเคราะห์" คือการไม่ใช้ความรุนแรง (Non-Violence) เป็นการต่อสู้ระหว่างความดีและความชั่ว สत्याเคราะห์ขึ้นอยู่กับหลักการ ๒ อย่างคือ ๑) สัจธรรมและศรัทธาในสัจธรรม ๒) การดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมั่นคง และหลักการสत्याเคราะห์นี้จะต้องบรรลุถึงวัตถุประสงค์ตามหลักธรรม ๓ ประการคือ (๑) สัจธรรม (Truth) (๒) อหิงสธรรม (Non-Violence) (๓) ตปธรรม (Self-torture)^{๑๒๕}

สถิตย์ กุมาร ปาวา ศาสนาฮินดู กล่าวว่า ปัญญาจะมีได้ต่อเมื่อมีผู้สอน ครู อาจารย์ที่สอนเขามีคำถามในศาสนาฮินดู ถ้าท่านเห็นผู้เป็นเจ้า ถ้าเราเห็น กับอาจารย์พร้อมกัน เราควรกราบเท้าใครก่อน ต้องกราบอาจารย์ก่อน อาจารย์ถือความรู้ให้เรา ความรู้กับปัญญาผิดกันตรงไหน ผู้รู้บุคคลคนหนึ่ง ที่ถือตะเกียง ผู้รู้เปรียบเสมือนบุคคลที่กำลังถือตะเกียงอยู่แต่ปัญญาคือบุคคลที่ตัวทั้งตัวเป็นผู้กลายเป็นตะเกียงไปแล้ว นั่นคืออาจารย์ที่แท้จริง บุคคลที่มีปัญญานั่นแท้จริงตัวเขาเองกลายเป็นตัวตะเกียง ไม่ได้ถือตะเกียงให้เราเห็นอย่างเดียว เขากลายเป็นตะเกียงจะพาเราไปไหนก็มีแสงสว่างอยู่ตลอด ครูเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ๆ ถ้าไม่มีครูไม่สามารถเรียนรู้อะไรได้เลย เพราะฉะนั้นการที่จะเลือกครูบาอาจารย์เป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่มาก เพราะอาจารย์สมัยก่อน คัมภีร์พระเวทจริง ๆ สมัยก่อนไม่มีผู้เขียน ไม่มีผู้รู้ แต่เวลาฤาษีที่ท่านนั่งอยู่ในสมาธิท่านสามารถเห็นทุกสิ่งทุกอย่างได้ เมื่อ

^{๑๒๔} <http://www.kr.ac.th/ebook/savalee/b๑.htm>

^{๑๒๕} นางสาวอัญญา แก้วกองกุล ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบ : การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาในทางการเมืองตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุและมหาตมะ คานธี, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน้า บทคัดย่อภาษาไทย

เขาสามารถเห็นทุกสิ่งทุกอย่างได้เขาก็จะจำมาแล้วก็มาสอนคนต่อไป เราเรียกว่า เราได้เห็นได้สัมผัสแล้วเรามาเล่าคนต่อไป แล้วต่อมามีการเขียนลง^{๑๒๖}

ศาสนาซิกข์: หลักการและวิถีปฏิบัติการสร้างสันติภาพทางปัญญา

พระมหาคัมภีร์ศรีคุครันถ์ซาฮิบ คือ พระศาสดานิรันดร์กาลของซิกข์ ศาสนิกชนจึงถือปฏิบัติต่อพระมหาคัมภีร์ดุจพระศาสดา ศาสนสถานของซิกข์ซึ่งเดิมเรียกว่า “ธรรมศาลา” ได้รับความขนานนามเป็น “คุรดวารา” เมื่อได้มีการอัญเชิญพระมหาคัมภีร์มาประทับเป็นองค์ประธานบนบัลลังก์ในศาสนสถาน ทุกเช้าเวลา ๐๔.๓๐ น. ศาสนาจารย์จะอัญเชิญพระมหาคัมภีร์มาประทับเป็นองค์ประธานในห้องโถงชุมชนนมเจริญธรรม แล้วเวลาเย็น ๑๘.๐๐ น. หลังจากมีการสวดภาวนาบทสวด “แรห์ราส” เสร็จสิ้นลง ศาสนาจารย์จะอัญเชิญพระมหาคัมภีร์ไปประทับชั้นบนสุดของอาคารในห้อง “สุขาสนะ” คำสอนของคุรสำคัญ ซึ่งสรุปลงในหลักการใหญ่ ๔ ประการ คือ เรื่องความสามัคคี เรื่องความเสมอภาค เรื่องความศรัทธา และเรื่องความจงรักภักดีต่อคุรทั้ง ๑๐ องค์ และยังรวมถึงการก้าวไปสู่สุขอันเป็นนิรันดร์ หรือนิรวาณ มีอยู่ ๕ ขั้น ดังนี้ (๑) ธรรมชั้นดี อาณาจักรแห่งกรรมดี และกรรมชั่ว การทำแต่กรรมดี (๒) คีอานชั้นดี หรือ ญาณชั้นดี อาณาจักรแห่งปัญญา (๓) สรมชั้นดี อาณาจักรแห่งมหาปีติ (๔) กรรมชั้นดี อาณาจักรแห่งกำลัง หมายถึง กำลังทางจิตไม่หวาดกลัว (๕) สัจชั้นดี อาณาจักรแห่งสัจจะ คือ ความเป็นเอกภาพกับพระเจ้า^{๑๒๗}

สรุปได้ว่า ศาสนาสำคัญ ๆ ในโลกนี้ ล้วนมีจุดเน้นอยู่ที่การสอนให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กล่าวคือ อิสลามเน้นคุณค่าและให้ความสำคัญแก่สันติ ศาสนาคริสต์ให้ความสำคัญกับความรัก โดยเฉพาะประโยชนที่ว่า “จงรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตัวเอง” มิตีคำสอนของศาสนามีหัวใจสำคัญที่ว่า “โลกทั้งผองล้วนเป็นประดุจพี่น้องกัน” พระพุทธศาสนาเราจะเน้นว่า “ในสังสารวัฏนี้ ไม่เคยมีใครที่ไม่เคยเกิดเป็นพี่น้องหรือญาติกัน” และหากมองในมิติของศาสนาอิสลาม หรือคริสต์ แล้ว มนุษย์ทุกคนล้วนเกิดมาจากพระเจ้าซึ่งเป็นพระเจ้าผู้สร้างมนุษย์ทุกคน ดังนั้น หากมองในมิติของศาสนาคริสต์ หรืออิสลาม จากความจริงดังกล่าว มนุษย์จึงไม่ควรที่จะทำลาย หรือเบียดเบียนของ เรา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาที่ชี้ให้เห็นว่า “มนุษย์ทุกคนล้วนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย” ในขณะเดียวกัน มนุษย์ทุกคนล้วนรักความสุข และเกลียดกลัวความทุกข์ ฉะนั้น การเข้าใจสัจธรรมในประเด็นนี้จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความปกติสุขและมีท่าทีต่อกันในเชิงบวกในการอยู่ร่วมกันมากยิ่งขึ้น

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ อาจารย์สถิตย์ กุมาร ปาวา ที่ปรึกษาสมาคมฮินดูมาช วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒๗} [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/yamyeecnk/3-neuxha-bth-reiyn/7-sasna-sikh-sikhism> [๓ ธันวาคม ๒๕๕๙].

๒.๔ สรุป

จากการวิเคราะห์เชิงบูรณาการเพื่อนำคำสอนในแต่ละศาสนาตามกรอบ ๔ ประการ (๑) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านกายภาพ ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ หรือด้านการส่งเสริมอาชีพ ความเป็นอยู่ (๒) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านพฤติกรรม ได้แก่ ท่าทีการแสดงออกต่อการอยู่ร่วมกัน (๓) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ การฝึกฝนอบรมคุณธรรมจริยธรรม (๔) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ การแสวงหาองค์ความรู้เพื่อการพึ่งพาตนเอง อาจจะแตกต่างกันออกไปมาก แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า ศาสนาทั้ง ๔ ศาสนาหากร่วมมือกัน ย่อมจะสามารถอำนวยประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ สังคมโลกในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ทั้ง ภายในและภายนอก

การบูรณาการคำสอนแนวคิดและวิถีปฏิบัติในแต่ละศาสนาภายใต้กรอบ ๔ ประการนี้ จะทำให้เห็นชุดคำสอนและแนวทางปฏิบัติของแต่ละศาสนาที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาสังคมให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพื่อให้คำสอนได้สะท้อนบริบทการสร้างเสริมสันติสุขต่อสังคมให้เห็นได้ชัดเจนมากขึ้น จึงจัดคำสอนและแนวทางปฏิบัติแต่ละศาสนาภายใต้กรอบดังกล่าวเพราะสังคมมีความหลากหลาย ทางด้านความเชื่อและความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมประเพณี จำเป็นต้องมีการเรียนรู้แลกเปลี่ยน เพื่อศึกษาทำความเข้าใจซึ่งกันและกันให้มาก การเรียนรู้แนวปฏิบัติที่ตรงและรวดเร็วที่สุด คำสอนในแต่ละศาสนาเป็นเหมือนไฟส่องทาง เป็นดั่งคบเพลิง ช่วยชี้ทางแห่งความเข้าใจในแนวคิด หลักการ ความดี และชี้ให้เห็นวิธีการหลีกเลี่ยงจากความชั่วต่างๆ ศาสนาได้สอนให้เราได้เรียนรู้จาก ประสบการณ์ในอดีต และรู้จักเรียนรู้กับสิ่งๆ ใหม่ โดยไม่หลงผิดไปจากวิถีแห่งศาสนา ที่สำคัญการนำ องค์ความรู้ทางศาสนาที่แท้จริงจะช่วยพัฒนาต่อการอยู่ร่วมกันที่แสดงให้เห็นถึงดินแดนแห่งสันติภาพ ทำให้คนรู้จักเข้าใจกัน ไม่มีอคติกัน หรือความไม่เข้าใจกัน หรือทนไม่ได้กับความแตกต่าง

ดังนั้นแล้วกล่าวได้ว่าคำสอนทางศาสนาสามารถเป็นเครื่องมืออย่างดียิ่งในการช่วยพัฒนา เพื่อทำให้เกิดความสันติภาพทั้ง ๔ ด้านที่กล่าวมา เพื่อให้สังคมมีความเข้มแข็ง สร้างปัญญาเสริม เศรษฐกิจ เพราะเป็นการศึกษาแท้ๆ สอนให้คนพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น โดยมีเป้าหมายให้เกิดการพัฒนา สังคมร่วมกัน และเพื่อสะท้อนความเอกภาพในความ เป็นความหลากหลายที่ไม่มีความแตกแยก ไม่ บังคับให้คนมาเป็นเอกภาพเดียว สังคมโลกกว้างมีเอกภาพในความหลากหลาย ดังนั้น สังคมจึงต้องมี วัฒนธรรมศาสนาที่หลากหลายแต่มีความสวยงาม คำสอนสอนแต่ละศาสนาแม้ว่าจะใช้ภาษาต่างกัน บ้าง หรือ มีข้อปฏิบัติที่ต่างกันบ้างแต่ เป้าหมายนัยสำคัญล้วนมุ่งหวังความสุขต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ศาสนาจึงมีคุณค่าเพราะช่วยสร้างประโยชน์สุขต่อมนุษยชาติ จากกรอบที่ผู้วิจัยได้บูรณาการหัวข้อ ออกเป็น ๔ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น

บทที่ ๓

เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กร และนักสันติภาพโลก

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพที่ได้จากการรวบรวมศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพโลกและนักสันติภาพ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลในองค์กรต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพทั้งทางตรงและทางอ้อมจำนวน ๒๕ คน จากองค์กรทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพ ความสงบสุขในสังคม ประเทศชาติ และโลกและนำมาวิเคราะห์แยกแยะประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกันประกอบเป็นข้อมูลเพื่อนำมาตรวจสอบขั้นสุดท้ายจากการการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และสังเคราะห์บูรณาการมาเป็นเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก โดยมีผลการศึกษาดังนี้

๓.๑ วิเคราะห์กระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพโลก

องค์กรสันติภาพโลกกับบทบาทกระบวนการสร้างสันติภาพ ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดการทำงานขององค์กรเพื่อให้ทราบถึงบริบทของงานที่อาจแตกต่างกันในเรื่องของการทำงาน เป้าหมาย และวิธีการในการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพโลกที่มีบทบาทสำคัญในสังคมไทย ดังนี้

(๑) สหประชาชาติ (The United Nations) บทบาท หน้าที่ของสหประชาชาติคือการธำรงรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติตามที่ระบุในกฎบัตรสหประชาชาติ ๒ ประการคือ หมวดที่ ๖ ว่าด้วยการแก้ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธี (Chapter VI : Pacific Settlement of Disputes : ข้อ ๓๓-๓๘) และหมวดที่ ๗ ว่าด้วยการดำเนินงานเพื่อระงับภัยคุกคามต่อสันติภาพ การละเมิดสันติภาพหรือการกระทำในลักษณะรุกราน (Chapter VII : Actions with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression: ข้อ ๓๙-๕๑) ซึ่งถือเป็นมาตรการการใช้กำลังเพื่อให้เกิดสันติภาพ (peace enforcement) จุดแข็งของปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ คือ ความเป็นสากล (Universality) และการได้รับความยอมรับทางการเมืองจากทุกฝ่ายของประเทศที่เกี่ยวข้อง (political acceptance) การไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และการไม่ใช้กำลัง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบทบาทที่เหมาะสมของปฏิบัติการรักษาสันติภาพ คือ การเป็นกำลังป้องปราม (deterrent force) มากกว่ากองกำลังสู้รบเนื่องจากฝ่ายต่างๆ ที่ขัดแย้งกัน ต่างตระหนักดีว่า การโจมตีทำร้ายกองกำลังสหประชาชาติ จะทำให้เกิดกระแสต่อต้านจากประชาคมโลก

ปัจจุบันสหประชาชาติในฐานะของผู้นำในกระบวนการรักษาสันติภาพให้ยั่งยืนยาวนานในหมู่ประชาคมโลกนั้นเริ่มมีความตื่นตัวในด้านการพัฒนาในปัจจัยมิติต่างๆ เพื่อให้เป้าหมายการดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันก็มีการประสานงานความร่วมมือกันในระดับ

ภูมิภาคในด้านปฏิบัติการรักษาสันติภาพ เช่น ๑) การจัดให้ปฏิบัติการรักษาสันติภาพเป็นกิจกรรมสำคัญในแผนงานการจัดตั้งประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๕๘ ซึ่งประเทศสมาชิกอาเซียนเห็นควรให้เริ่มต้นจากการสร้างเครือข่ายระหว่างศูนย์รักษาสันติภาพของประเทศสมาชิก เพื่อการวางแผนร่วมการอบรมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำกลไกอาเซียนเพื่อธำรงสันติภาพและเสถียรภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแผนการดำเนินงานของที่ประชุมรัฐมนตรีกลาโหมอาเซียน ๒) ความร่วมมือด้านการปฏิบัติการรักษาสันติภาพ เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของอาเซียนในการส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศต่างๆ เพื่อแก้ไขความขัดแย้งและการระงับข้อพิพาทโดยสันติโดยดำเนินการในกรอบการประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum – ARF) และการประชุมรัฐมนตรีกลาโหมอาเซียนกับรัฐมนตรีกลาโหมประเทศคู่เจรจา (ASEAN Defence Ministers’ Meeting-Plus หรือ ADMM-Plus) ซึ่งประเทศไทยก็ได้เข้าร่วมอย่างแข็งขัน เป็นต้น^๑

(๒) สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program:UNDP) มีสำนักงานใหญ่ที่เมืองนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เป็นองค์การพหุภาคีเพื่อช่วยเหลือด้านการพัฒนา และเป็นหน่วยงานสำคัญในการประสานงานความช่วยเหลือในด้านการพัฒนาของสหประชาชาติ โดยเริ่มจากการขยายการให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการแก่ประเทศกำลังพัฒนา ด้วยหลักการดำเนินการแบบสากลและเป็นกลางในทางการเมืองตามเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญๆ มีสมาชิก ๑๗๐ ประเทศ เพื่อร่วมมือในการวางแผน และดำเนินโครงการในด้านการเกษตร อุตสาหกรรม การศึกษา และสิ่งแวดล้อม^๒ การกิจของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) จัดเป็นกระบวนการสร้างสันติภาพด้านภูมิปัญญาที่จะนำสู่ความเจริญร่วมกันของมวลมนุษยชาติที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย (Diversity) ในเรื่องระบบการศึกษา โครงสร้างสังคม เศรษฐกิจที่เกิดจากการเกษตร อุตสาหกรรม อันขึ้นกับความอุดมสมบูรณ์ในทรัพยากรธรรมชาติที่ต่างกันไปตามสภาพภูมิประเทศ และสิ่งแวดล้อม หากแต่ละประเทศต่างแยกตัวโดยขาดการร่วมมือ วางแผน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนกันและกัน สันติสุขและสันติภาพ ก็จะมีอาการกระจายสู่โลกทั้งใบในฐานะครอบครัวโลกเดียวกันได้เลย

(๓) องค์การยูเนสโก: องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO)^๓ เป็นทบวงการชำนัญพิเศษของสหประชาชาติ ก่อตั้งโดยได้มีการลงนามในธรรมนูญขององค์การ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๘ (ค.ศ. ๑๙๔๕) และต่อมาเมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๙ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศสมาชิกก่อตั้ง ๒๐ ประเทศ ได้ร่วมมือกันให้สัตยาบัน

^๑ กรมองค์การระหว่างประเทศ กองสันติภาพ ความมั่นคงและการลดอาวุธ, “ปฏิบัติการรักษาสันติภาพในกรอบของสหประชาชาติ” (United Nations Peacekeeping Operations)<<https://www.mfa.go.th /issues /9904>>, สืบค้นเมื่อ ๒๓ ก.ย. ๒๕๕๙.

^๒ “โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ”, <<https://th.wikipedia.org/wiki/>>, (4 ก.ย. 2557).

^๓ “องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ ”, <<https://th.wikipedia.org/wiki/>>, (7 เม.ย. 59), สืบค้นเมื่อ 23 ก.ย. 2559.

ธรรมนูญองค์การ เริ่มด้วยข้อความที่ว่า “สงครามเริ่มต้นที่จิตใจของมนุษย์ฉันใด ความหวังแห่งสันติภาพก็ต้องสร้างขึ้นในจิตใจของมนุษย์ด้วยฉันนั้น”(Since war begins in the minds of men, it is in the minds of men that the defences of peace must be constructed.

นอกจากนี้ยูเนสโกยังระบุในธรรมนูญไว้ด้วยว่า สันติภาพที่เกิดจากการตกลงทางการเมืองทางเศรษฐกิจ ระหว่างรัฐบาลเพียงอย่างเดียว ย่อมไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่แท้จริงและยั่งยืนจากประเทศชาติต่างๆ ในโลก สันติภาพจะต้องวางรากฐานอยู่บนความร่วมมือทางภูมิปัญญา และจิตสำนึกของมนุษยชาติ ดังนั้น องค์การยูเนสโกจึงมุ่งเน้นการส่งเสริมสันติภาพด้วยการส่งเสริมความร่วมมือของนานาชาติด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม เพื่อให้ทั่วโลกเคารพในความยุติธรรม กฎหมาย สิทธิ และเสรีภาพ ที่มนุษย์พึงมี โดยไม่ถือเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา ตามกฎบัตรสหประชาชาติ ยูเนสโกมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ปัจจุบันยูเนสโกมีประเทศสมาชิกทั้งหมด ๑๙๕ ประเทศ โดยประเทศไทยเข้าเป็นรัฐสมาชิกขององค์การยูเนสโกเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๒ ในลำดับที่ ๔๙ และคณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้ง คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (National Commission for UNESCO)

(๔) องค์การพุทธศาสนสัมพันธ์แห่งโลก: พ.ส.ล.(The World Fellowship of Buddhists) เป็นองค์การทางศาสนาพุทธระหว่างประเทศ ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อวันวิสาขบูชาวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ (ณ ศาสนสถานดาตาลา มาลิกาวา เมืองแคนดี้ ประเทศศรีลังกาซึ่งเป็นที่ประดิษฐานองค์พระรัตนตรัย ดร. มาลาลาเสการา ชาวศรีลังกาได้รับเลือกตั้งให้เป็นประธานคนแรกขององค์การ โดยมีสำนักงานใหญ่แห่งแรก ณ กรุงโคลอมโบ ประเทศศรีลังกา ต่อมาอีก ๘ ปี คือใน พ.ศ. ๒๕๐๑ ฯพณฯ อู จัน ทูน ชาวพม่า ได้รับเลือกตั้งต่อจาก ดร.มาลาลาเสการา จึงได้มีการย้ายสำนักงานใหญ่มาที่เมือง รังกุง ประเทศพม่า ปัจจุบันสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ ณ ประเทศไทย ถนนสุขุมวิท ซอย ๒๔ ด้านหลังอุทยานเบญจสิริมีประธานองค์การพ.ส.ล. ได้แก่ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิสกุล ผู้เป็นประธานชาวไทยคนแรกที่ได้รับการเลือกตั้งอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ ที่ตั้งของสำนักงานใหญ่จึงได้ย้ายมาที่กรุงเทพมหานคร จนกระทั่งการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๙ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ จึงได้มีมติให้ตั้งสำนักงานใหญ่ถาวรในประเทศไทย ต่อมาในพ.ศ. ๒๕๒๗ ฯพณฯ ดร. สันติยา ธรรมศักดิ์ ได้รับเลือกตั้งให้เป็นประธานต่อจากหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย และ ปัจจุบันคือ ฯพณฯ แผน วรณเมธี เลขาธิการสภาการศึกษาไทย ซึ่งได้รับการเลือกตั้งครั้งการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๒๐ ที่ประเทศออสเตรเลีย ในพ.ศ. ๒๕๔๑ ๔ บัญญัติธรรมนูญขององค์การพ.ส.ล. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

๑. ส่งเสริมสนับสนุนมวลสมาชิกให้รักษาศีล และปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด

๒. เสริมสร้างความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่น และภราดรภาพในหมู่พุทธศาสนิกชน

๔“องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก”, <<https://th.wikipedia.org/wiki/>>.

๓. เผยแพร่หลักธรรมอันบริสุทธิ์ประเสริฐขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔. จัดตั้งและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในด้านสังคม การศึกษา วัฒนธรรม และมนุษยธรรม

๕. ดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างสันติภาพและความสามัคคีกลมเกลียว และความผาสุกในมวลมนุษยชาติ ตลอดจนให้ความร่วมมือกับองค์การอื่นๆ ซึ่งประกอบกิจการที่มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน

ภารกิจหลักของพ.ส.ล. คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นและสามัคคีธรรมของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก ปัจจุบันมีศูนย์ภาคี 189 แห่งใน 50 ประเทศทุกภูมิภาคทั่วโลก ศูนย์ภาคีเหล่านี้คือองค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พ.ส.ล. และดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อจรรโลงและเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดสันติภาพและความสุขในมวลมนุษยชาติ หน้าที่ของ พ.ส.ล. คือให้แนวทางปฏิบัติตามมติของที่ประชุมใหญ่ และประสานงานกับศูนย์ภาคีต่างๆ ทั่วโลก ทั้งนี้การประชุมใหญ่ของ พ.ส.ล. จะมีการจัดทุก 2 ปี โดยทางศูนย์ภาคีต่างๆ จะเข้าร่วมประชุมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และแบ่งปันประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เพื่อพิจารณาออกมติต่างๆ ในการใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน โดยวิธีนี้เชื่อกันว่าจะเป็นการเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นและสามัคคีธรรมในหมู่พุทธศาสนิกชนทั่วโลกอย่างยั่งยืนตลอดไป^๕

จะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ และภารกิจ หน้าที่ในการประสานงานกันระหว่างศูนย์ภาคีทั่วโลก ว่า พ.ส.ล. มิได้มุ่งเพียงแยกพุทธศาสนิกชนออกจากความสัมพันธ์กับศาสนาอื่นๆ หากแต่ยังจะให้ความร่วมมือและประสานงานในบริบทของเป้าประสงค์เดียวกัน คือ

สำหรับประเทศไทยองค์กรที่ทำหน้าที่และบทบาทในการส่งเสริมงานสันติภาพ มีทั้งองค์กรในระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับสากลที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการสร้างสันติภาพในประเทศต่างๆ โดยใช้กระบวนการสันติภาพไปแก้ปัญหาคความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม รวมถึงการแก้ปัญหาคความเหลื่อมล้ำ สำหรับองค์กรสันติภาพในประเทศไทยมีหน่วยงานหลักที่สำคัญที่เป็นองค์กรในระดับสากล เช่น UN, UNESCO, UNDP นอกจากนี้ยังมีองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่ศูนย์รวมชาวพุทธทั่วโลก ซึ่งนับว่าเป็นหนึ่งในองค์กรที่มีส่วนในการส่งเสริมงานด้านสันติภาพในประเทศไทย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้มีที่มาของการก่อตั้งที่มาจากวัตถุประสงค์และบริบททางสังคมที่แตกต่างกันไปแต่ก็มีเป้าหมายสำคัญร่วมกัน คือ การปรารถนาที่จะให้สังคมโลกมีสันติสุข ทั้งนี้จากการวิเคราะห์กระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพ ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญไว้ ๒ ด้าน กล่าวคือ คือ ด้านกระบวนการหรือวิธีการสร้างสันติภาพและ (๒) ด้านผลลัพธ์หรือความสำเร็จที่ต้องการได้รับ

^๕“ความเป็นมาองค์กรการพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.)”, <<https://wfbhq.org/th/about-history.php>>, สืบค้นเมื่อ 23 ก.ย. 2559.

๑) กระบวนการสร้างสันติภาพด้วยวิธีการระงับเหตุ: กล่าวคือ การทำงานขององค์กรสันติภาพที่มีจุดหมายเพื่อความมั่นคงและปลอดภัยของโลก ดังนั้นเมื่อมีเหตุความขัดแย้งที่อาจมีโอกาไปสู่ความรุนแรง องค์กรเหล่านี้จะทำหน้าที่ในการเข้าไประงับและจัดการเพื่อยุติการขยายผลความขัดแย้งไม่ให้บานปลาย ดังจะเห็นได้จากการประกาศตัวขององค์การสหประชาชาติที่กล่าวถึงเสาหลัก ๕ ประการ ในการสร้างสันติภาพของสหประชาชาติ (UN's 5 Pillars of Peace-building) ได้แก่ ๑) ความมั่นคงและความปลอดภัย 2) กระบวนการทางการเมือง ๓) สิทธิมนุษยชน ๔) มิติทางเศรษฐกิจ และ ๕) พื้นฐานบริการต่างๆ ด้วยหลักการนี้ทำให้บางสถานการณ์องค์การสหประชาชาติจะเลือกใช้วิธีการสนับสนุนการใช้กำลังเพื่อปราบปรามและจัดปัญหาความรุนแรงระหว่างประเทศ การเข้าไปแทรกแซงทางการเมือง ซึ่งผู้วิจัยมองว่ากระบวนการสร้างสันติภาพในระดับองค์กรในลักษณะนี้เป็นการระงับความรุนแรงที่ปลายเหตุเพราะมุ่งที่จะระงับความรุนแรงซึ่งก็เป็นเรื่องที่สำคัญทำให้นโยบายการสร้างสันติภาพขององค์การสหประชาชาติจึงเลือกใช้วิธีการสนับสนุนการใช้กำลังเพื่อปราบปรามและจัดปัญหาความรุนแรงระหว่างประเทศ การเข้าไปแทรกแซงทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตามการใช้วิธีการนี้อาจทำให้องค์การสหประชาชาติขาดความน่าเชื่อถือและความเคลือบแคลงใจในฐานะคนกลางไกล่เกลี่ย ทำให้ปัจจุบันทิศทางแนวโน้มในการทำงานขององค์การสหประชาชาติปรับเปลี่ยนกระบวนการสร้างสันติภาพโลกโดยเน้นการสร้างเครือข่ายการให้ความร่วมมือระหว่างประเทศและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การหาหนทางระงับข้อพิพาทด้วยสันติวิธีและผลักดันให้ประเทศต่างๆ กำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์ของประเทศในการสร้างสันติภาพให้กับชาวโลก ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นประเด็นสำคัญที่องค์กรระดับโลกต้องมุ่งหาวิธีการสร้างสันติภาพในเชิงป้องกันมากกว่าที่จะระงับเหตุแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งสองเส้นทางควรทำคู่ขนานกัน

๒) กระบวนการการสร้างสันติภาพในลักษณะของการป้องกัน: กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่มุ่งสร้างแนวทางป้องกันเหตุที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งระหว่างประเทศ ซึ่งหลายครั้งศาสนาถูกนำไปสร้างประเด็นแห่งความขัดแย้ง แต่แท้ที่จริงแล้วประเด็นหลักไม่ใช่เป็นเรื่องของความเชื่อและความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม แต่เป็นเรื่องของผลประโยชน์ที่ซ่อนเร้น การที่ประเทศมหาอำนาจต่างก็หากกลยุทธ์ในการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่นับวันยิ่งมีจำกัด ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ยังอุดมสมบูรณ์ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา จึงทำให้เป็นโอกาสสำหรับประเทศที่มีความเจริญและมีอำนาจมากกว่าเข้ามาแสวงหาประโยชน์จึงนำไปสู่ความขัดแย้งเรื่องของการแย่งชิงดินแดนและผลประโยชน์ ดังนั้นองค์กรสันติภาพดังเช่น สหประชาชาติ (UNDP) หันมามุ่งเน้นกระบวนการสร้างสันติภาพด้านภูมิปัญญาที่จะนำสู่ความเจริญร่วมกันของมวลมนุษยชาติที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย (Diversity) ในเรื่องระบบการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมนับได้ว่าเป็นการสร้างสันติภาพในเชิงป้องกันทางกายภาพเป็นความพยายามขององค์กรสันติภาพที่ต้องการพัฒนาให้โลกเกิดสันติภาพในทุกอนุของสังคมโลก

๓) กระบวนการสร้างสันติภาพด้วยการพัฒนาจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ ทั้งนี้ปัจจุบันองค์กรสันติภาพแต่ละองค์กรต่างก็มีมุมมองและให้สาระสำคัญในการพัฒนาคนเรื่องสันติภาพ ซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามบริบทขององค์กรองค์การยูเนสโกที่เน้นเคารพในความยุติธรรม กฎหมาย สิทธิ และ

เสรีภาพ ที่มนุษย์พึงมี โดยไม่ถือเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนาในขณะที่องค์กรพุทธศาสนสัมพันธ์แห่งโลกเน้นให้คนรักาศิล และนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี นำความผาสุกมาสู่ตนเองและสังคมรอบด้าน ซึ่งรวมไปถึงการรักษาสภาพแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยความพอเพียง

๔) กระบวนการสร้างสันติภาพด้วยการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ เป็นกระบวนการในการสร้างสันติภาพให้ยั่งยืน ดังจะเห็นได้ว่าทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานสันติภาพ เริ่มตระหนักรู้ว่าสันติภาพมิใช่เป็นเพียงหน้าที่ขององค์กร หน่วยงาน หรือประเทศใดประเทศหนึ่ง แต่สันติภาพโลกต้องเกิดจากความร่วมมือของทุกภาคส่วน ดังนั้นการทำงานด้านสันติภาพขององค์กรสันติภาพโลกต่างก็หันมาใส่ใจในกระบวนการของการสร้างเครือข่าย การสร้างความร่วมมือซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สันติภาพโลกประสบความสำเร็จและมีความยั่งยืน ทั้งนี้องค์กรสันติภาพส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นในการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กร ประเทศ และภูมิภาค แต่สำหรับองค์กรพุทธศาสนสัมพันธ์แห่งโลกได้ใช้การสร้างความร่วมมือผ่านกิจกรรมทางศาสนาซึ่งนับว่าเป็นการบ่มเพาะความร่วมมือสะพานบุญสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานก่อนที่จะนำไปสู่ความร่วมมือที่เป็นวงกว้างขึ้น กล่าวได้ว่ารากฐานที่ต้องทำให้มั่นคงคือการสร้างสันติภายในระดับบุคคลที่ทำให้เกิดพื้นที่ของหัวใจที่เปิดกว้างยอมรับผู้อื่น เคารพผู้อื่น เห็นใจเอาใจใส่ผู้อื่นซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของมนุษย์

อย่างไรก็ตามในการชีวิตความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพโลก มโนทัศน์และความเข้าใจพื้นฐานสำคัญที่ควรทำความเข้าใจในการประเมินความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพ ได้แก่

๑) ความท้าทายในการวัด: การวัดความขัดแย้งง่ายกว่าการสร้างสันติภาพ เนื่องจากการสร้างสันติภาพเป็นกระบวนการซับซ้อน เป็นกระบวนการที่ล่องตัว มีเป็นไปตามขั้นตอนที่เรียงลำดับได้ตามต้องการ มีความทับซ้อนได้ในหลายๆ เรื่อง และปัญหาสามารถย้อนกลับมาใหม่ได้เสมอ

๒) ความคาดหวัง: กระบวนการสร้างสันติภาพบางทีก็ไม่สามารถทำงานได้ แต่ในหลายๆ ครั้งประชาคมนานาชาติอาจคาดหวังเรื่องเป้าหมายที่เกินกว่าจะบรรลุได้

๓) การเปลี่ยนแปลง: เมื่อมีคนหลายฝ่ายเข้ามาอยู่ร่วมในการดำเนินการอย่างพลวัต ความสนใจในประเด็นสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยตลอด

๔) ความไม่ยืดติด: ต้องมีความพยายามในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพทั้งกระบวนการ มิใช่เพียงแต่วิธีการกระแสหลักเพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ขึ้นมา

๕) มีพื้นที่: ต้องมีการสร้างสภาวะในการสร้างพื้นที่ร่วมของการทำงาน

๖) หลักวิเคราะ: ต้องมีการวิเคราะห์การสร้างสมดุลของการจัดการความขัดแย้ง

๗) หลักของเวลา: ต้องเข้าใจว่าการสร้างสันติภาพเป็นการสร้างศักยภาพในกระบวนการทำงานเพื่อตอบสนองทั้งการทำงานเฉพาะหน้าและงานในระยะยาว

อนึ่ง ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมาเป็นแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพโลก ซึ่งมีระบบ กลไก การทำงานรวมถึงอุดมการณ์ขององค์กรที่แตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าศึกษาว่าในระดับบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำนักสันติภาพ ที่มีบทบาทสำคัญที่ชี้นำแนวคิดและพัฒนาสังคมโลกให้เกิดสันติภาพได้อย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลก มีแนวทาง วิธีการ อย่างไรจึงทำให้การขับเคลื่อนงานด้านสันติภาพมีพลังและประสพผลต่อค่านิยมของสังคมโลกที่เห็นพ้องในเรื่องของการปฏิเสธการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

๓.๒ วิเคราะห์กระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลก

สำหรับนักสันติภาพโลกที่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาถอดบทเรียน ได้แก่ มหาตมะคานธี (Mahatma Gandhi), เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela) มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King Jr.), คุณแม่เทเรซา แห่งกัลกัตตา, ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ เทนซิน เกียตโซ ซึ่งแต่ละท่านนอกจากจะมีห้วงเวลาและบริบททางสังคมที่ต่างกันแล้ว ความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาก็ยังแตกต่างกันด้วย แต่อย่างไรก็ตามท่านเหล่านี้ต่างก็นำหลักศาสนาตนมาใช้ในการสร้างสันติภาพและสร้างสรรค์โลกให้เกิดสันติสุขได้โดยมิได้มีศาสนาหรือความแตกต่างทางเพศเป็นเครื่องขวางกั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เบื้องหลังการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลกที่มีหลักคิดไปสู่การปฏิบัติ ได้ดังนี้

มหาตมะคานธี (Mahatma Gandhi) นักสันติภาพโลกในแนวทางการไม่ใช้ความรุนแรง (Non-violence) เป็นผู้ที่ได้เสนอวิธีการเพื่อการสร้างสันติภาพในรูปแบบ 3 แนวคิดหลักๆ ได้แก่ สัตย์ (Satya) อหิงสา (Ahimsa) และสัตยาเคราะห์ (Satyagraha) หรือพลังแห่งสัจจะ มหาตมะ คานธี ได้นำเสนอ “รากฐานของอหิงสาหรือการไม่เบียดเบียนนั้นเริ่มต้นจากศรัทธาในสัจจะหรือพระเป็นเจ้า” ซึ่งดำรงอยู่ทุกหนทุกแห่งดังนั้นจะไม่อาจใช้ความรุนแรงต่อชีวิตของฝ่ายตรงข้ามได้ไม่อาจเกลียดชังเขาได้แต่ที่ต้องเป็นศัตรูด้วยความชั่วและความ อยุติธรรมต่างๆ การต่อสู้กับความอยุติธรรมเหล่านี้ จักต้องใช้อหิงสาเป็นหลักและพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ยากในลักษณะต่างๆ ซึ่งจะกระทำได้ดีก็ต่อเมื่อผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์หรือผู้ที่ใช้อหิงสามีศรัทธาในพระเป็นเจ้าหรือสัจจะ ซึ่งสิ่งที่เป็นข้อมูลยืนยันแนวคิดดังกล่าวข้างต้นก็คือสถานการณ์การต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดียที่คานธีได้ชี้ให้เห็นว่า “หากท่านคิดว่าเราจะสามารถได้เอกราชมาด้วยวิธีการไม่ใช้ความรุนแรงนั้นก็หมายความว่าผู้คนจำนวนมากในประเทศจะต้องจัดองค์กรกันด้วยการไร้ความรุนแรงถ้าปราศจากคลื่นมหาชนที่หันมาใช้ อหิงสาแล้วเราก็ไม่อาจเป็นไทแก่ตัวโดยอาศัยเส้นทางแห่งการไม่ใช้ความรุนแรงได้”^๖ คานธีแนะนำให้ผู้คนเปลี่ยนแปลงตามความปรารถนาที่อยากจะให้โลกใบนี้เปลี่ยนแปลง (ไปในทางสงบสันติสุข) (“Be the change that you wish to see in the world.”)^๗

^๖ M.K. Gandhi, *My Non-violence*, (Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1960), p.4.

^๗ “Be the change you wish to see.”, <http://en.wikiquote.org/wiki/Mahatma_Gandhi>.

เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela) อดีตประธานาธิบดีที่มาจากการเลือกตั้งคนแรกของประเทศแอฟริกาใต้ เป็นผู้ที่สามารถนำพาประเทศแอฟริกาใต้เข้าสู่ยุคใหม่แห่งการอยู่ร่วมกันอย่างปรองดองระหว่างคนพื้นเมืองของประเทศสองกลุ่ม คือ กลุ่มคนผิวขาวที่สืบเชื้อสายมาจากชาวดัชท์ เยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ และมีภาษาของตนเองคือภาษาแอฟริกันส์ และกลุ่มชาวพื้นเมืองผิวดำที่มีภาษาของตนเองเช่นกัน คือภาษาซอร์ซาห์ ที่มีจำนวนประชากรมากกว่าคนผิวขาวมาก ท่านแมนเดลาสามารถนำประเทศไปสู่การเปลี่ยนผ่านทางการเมือง (Political Transformation) โดยไม่ต้องเผชิญกับความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นจากการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างคนสองกลุ่มดังกล่าวนี้ที่ในขณะนั้นมีแนวโน้มที่จะขยายกลายเป็นสงครามกลางเมือง และผ่านไปได้อย่างสงบเรียบร้อยสืบต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จนทั่วโลกยกย่องให้เกียรติท่านในฐานะผู้มีภาวะผู้นำระดับสูงของโลกในการสร้างแรงบันดาลใจจากหลายๆ สิ่งสู่ “ความรู้รักสามัคคีร่วมกันในการสร้างชาติ” ของคนในแอฟริกาใต้ทั้งสองกลุ่ม และท่านแม้จะเสียชีวิตไปเมื่อไม่นานนี้ ก็ยังเป็นแรงบันดาลใจแก่นักสันติภาพทั่วโลกที่พากันชื่นชม ยกย่องผลงานการเป็นผู้นำของท่านตลอดชีวิตแห่งการต่อสู้เพื่ออิสรภาพของท่าน ว่า “รูปแบบเนลสัน” (Nelson’s Model) โดยครั้งหนึ่ง ท่านได้กล่าวสุนทรพจน์ต่อฝูงชนจำนวนมาก และได้ขอร้องให้ทุกคนลืมอดีต แล้วชักชวนให้ทิ้งอาวุธ หยุดการต่อสู้หรือการก่อจลาจลด้วยความหมายโดยนัยคือจะไม่มีมีการเอาผิดโดยรัฐ และหันมาร่วมกันสร้างชาติผ่านการจัดตั้งรัฐบาลร่วมกันด้วยระบอบประชาธิปไตย หรือคำกล่าวที่ว่า “การปรองดอง เริ่มต้น ณ จุดนี้” โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยร่วมกันระหว่างกลุ่มคนขาวที่ใช้ภาษาแอฟริกันส์ และกลุ่มคนดำที่ใช้ภาษาซอร์ซาห์ เพราะเป้าหมายที่เป็นภาพรวมซึ่งอยู่ในใจของท่านแมนเดลา ณ ขณะนั้นก็คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยท่านชี้ให้เห็นว่าทุกฝ่ายต่างมีข้อบกพร่อง แต่ทุกฝ่ายจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันและไม่อาจปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ได้ มิใช่เรื่องของการมากำหนดแนวทางแพ้นะหรือการตอบโต้ทางการเมืองแต่อย่างใด^๔

มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King Jr.) หมอสอนศาสนานิกายแบปติส และนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน (Civil Right) เกิดที่นครแอตแลนตา รัฐจอร์เจีย เป็นบุตรชายของพระแบปติส ได้รับการศึกษาจากวิทยาลัยมอร์ เฮาส์ แอตแลนตา จากวิทยาลัยการศาสนาโครเชอร์ เพนซิลเวเนีย และจากมหาวิทยาลัยบอสตัน สหรัฐอเมริกา ต่อมาได้กลายเป็นผู้นำขบวนการเรียกร้องสิทธิเสมอภาคของชาวผิวดำ เนื่องจากนโยบายและแนวทางต่อต้านที่ใช้ความรุนแรงตามแนวทางของมหาตมะ คานธี และจากทักษะการพูดต่อสาธารณะที่เป็นที่เลื่องลือ คิง ได้เป็นผู้นำในการคว่ำบาตรไม่ยอมรับการแบ่งแยกคนผิวดำที่ไม่ให้โดยสภารรพประจำทางร่วมกับคนผิวขาวที่เมืองมอนต์ โกลเมอรี รัฐแอละแบมา และจัดประชุมผู้นำศาสนาคริสต์นิกายแอดเวนติสต์ ซึ่งในระหว่างนี้เขาถูกจับขังคุกหลายครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ คิงเป็นผู้นำในการเดินขบวนอย่างสันติที่อนุสาวรีย์ลิงคอล์นในวอชิงตัน ดี.ซี. โดยมีผู้เข้าร่วมเดินมากถึง ๒๐๐,๐๐๐ คน ในการประชุมครั้งนี้เขาได้กล่าวสุนทรพจน์ที่มีชื่อเสียง คือ “ข้าพเจ้ามีความฝัน” (I Have a Dream) และในโอกาสนี้เขายังได้ประกาศด้วยว่า “อเมริกาจะปราศจากความลำเอียงและไม่มีอคติต่อคนผิวดำในปีพ.ศ. ๒๕๐๗” ในปีพ.ศ. ๒๕๐๗ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง

^๔สุรศักดิ์ อัครอาริสุข, “ศึกษาภาวะผู้นำ จากผู้นำระดับโลก”, <surasak-akkaraareesuk.blogspot.com/.../blog-post.html>, 19 ก.ค. 2553.

ได้รับรางวัลสันติภาพเคนดี้ (Kenedy Peace Prize) รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ (Noble Prize) ความสำเร็จสูงสุดของเขา คือ การทำทลายอำนาจของกฎหมายแบ่งแยกผิวในภาคใต้ของสหรัฐอเมริกา หลังปีพ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นต้นไป เขาได้หันเหความสนใจไปเน้นการรณรงค์ให้มีการปรับปรุงสภาพสังคมของคนผิวดำและคนยากจนในภาคเหนือของประเทศซึ่งพบว่ายากกว่า นอกจากนี้ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง ยังได้รับรางวัลต่อต้านการทำสงครามเวียดนาม และจะจัดการชุมนุมใหญ่ในกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. อีกครั้งหนึ่ง ในที่สุด เขาถูกลอบยิงถึงแก่อสัญกรรมที่เมืองเมมphis รัฐเทนเนสซี โดยเจมส์ เอิร์ล เรย์ ชาวผิวขาว ซึ่งต่อมาถูกจับกุมได้ที่กรุงฮอนกอน ประเทศอังกฤษและถูกศาลพิพากษาจำคุก ๙๙ ปี หลังจากที่มีมาร์ติน ลูเธอร์ คิงถูกลอบสังหารในปี ค.ศ. ๑๙๖๘ เขาก็ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านเพื่อความยุติธรรมทางเชื้อชาติจวบจนทุกวันนี้ ในวันที่ ๑๕ มกราคม ของทุกปี ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันเกิดของเขา ได้รับการประกาศให้เป็น “วันมาร์ติน ลูเธอร์ คิง” วันนักขัตตระดับชาติ โดยค่อยๆ ได้รับการยอมรับจากรัฐต่างๆ เพิ่มขึ้นนับแต่พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นต้นมา^๙

คุณแม่เทเรซา แห่งกัลกัตตา ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักสันติภาพโลกในสายสังคมสงเคราะห์ ได้กล่าวไว้ในเรื่องราวชีวิตของท่านเกี่ยวกับความรักที่บริสุทธิ์สรุปความว่าความรักเริ่มต้นที่บ้าน แต่ทุกวันนี้เรามีครอบครัวที่มีปัญหาถึงขั้นบ้านแตกสาแหรกขาดอยู่มากมายก็เนื่องมาจากการขาดการแบ่งปันกัน และไม่มีความสุขใจในการรับใช้กันและกัน หาใช่ความยากจนไม่ แต่เป็นเพราะความทะเยอทะยานอยากได้ อยากมี อยากเป็นที่ไม่ได้รับการควบคุมจนให้ความสำคัญกับสิ่งต่างๆ เหล่านั้นมากกว่าครอบครัว นี่คือเหตุผลที่ทำให้คุณแม่มักบอกกับคนหนุ่มสาวทั้งหลายว่า เมื่อหนุ่มสาวรักกันเป็นเรื่องสวยงาม แต่ขอให้แน่ใจว่ารักกันด้วยหัวใจบริสุทธิ์สะอาดมากกว่าเงินทองและการครอบครองใดๆ ทั้งสิ้น และคุณแม่ไม่เคยเบื่อที่จะพูดถึงเรื่องความรักกับชีวิตครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยเล็กที่สุดแต่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดของสังคมถ้าทุกคนต้องการให้ครอบครัวและสังคมมีความสงบสันติสุข ก็ต้องเรียนรู้ที่จะแบ่งปันความสุขยื่นมือออกเพื่อรับใช้กัน และมอบหัวใจเพื่อความรัก ความอ่อนโยน และความยินดีกับการให้ ทั้งหมดนี้เปรียบเสมือนตะเกียงรักที่จะสามารถนำทางทุกคนกลับสู่ครอบครัวได้^{๑๐}

ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ เทนซิน เกียตโซ: แนวคิด “จิตเดิมแท้ของมนุษย์คือความกรุณา”^{๑๑} โยเวิร์ด ซี. คัทเลอร์ ได้สนทนากับท่าน ดาไลลามะองค์ที่ 14 มีนัยว่า คำกล่าวเกี่ยวกับธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ในความเห็นของท่าน ดาไลลามะนั้น คือความรักความเมตตา แล้วเหตุใดโลกนี้จึงยังเต็มไปด้วยความขัดแย้งและพฤติกรรมก้าวร้าว ท่านดาไลลามะตอบว่าเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความขัดแย้งและความขมขื่นฝังดำรงอยู่ในจิตใจของเราในครอบครัว ในสังคม ในประเทศ และในโลก

^๙ “มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์”, <Guru.sanook.com>, 26 พ.ย. 2556, สืบค้นเมื่อ 18 ก.ย. 2559.

^{๑๐} คุณแม่เทเรซาแห่งกัลกัตตา , **แม่ของผู้ยากไร้** , (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง , 2541), หน้า 39-45, อ้างใน พูนสุข มาศรีรังสรรค์, การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, หน้า 19.

^{๑๑} อ้างใน พูนสุข มาศรีรังสรรค์, การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554, หน้า 59-60.

จึงมีผู้สรุปว่าธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ คือความก้าวร้าวรุนแรงแล้วก็มีผู้เปรียบเทียบกับสัตว์ว่า คนมีความก้าวร้าวรุนแรงมากกว่าสัตว์บางคนก็ว่าความรักความเมตตาเป็นส่วนหนึ่งของจิตใจมนุษย์ในด้านหนึ่งก็จริงแต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีความเกลียด ความโกรธ คือจิตมี ๒ ด้าน แต่ท่าน ดาไลลามะ ก็ยืนยันความเชื่อของท่านว่า ธรรมชาติของมนุษย์คือความกรุณา และความอ่อนโยน ความโกรธความเกลียด ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเป็นเพียงสิ่งที่จรมามาไม่ใช่พื้นฐานของจิตดังที่เรียกกันว่า “จิตเดิมแท้” และมีคำพูดว่าจิตเดิมแท้นั้นประภัสสรความก้าวร้าวรุนแรงเกิดขึ้นได้แต่ไม่ใช่ธรรมชาติของจิตเดิมแท้ หากแต่เป็นผลจากการรู้จักคิด (intelligence) โดยมนุษย์พัฒนาสมรรถนะของสมองขึ้นมาเป็นเครื่องมือที่จะหาทางต่อสู้กับภัยต่างๆในธรรมชาติ เมื่อสังคมมนุษย์มีความซับซ้อนมากขึ้นมนุษย์ก็ต้องพัฒนาสมรรถนะของสมองมากขึ้น สรุปว่าจิตเดิมแท้ของมนุษย์มีความอ่อนโยน แต่ความก้าวร้าวรุนแรงเกิดจากการพัฒนาสมองที่ไม่ได้สมดุลกล่าวคือ พัฒนาความเก่งโดยไม่ถ่วงดุลด้วยความกรุณา จึงนำไปสู่การทำลายและความวิฤติ^{๑๒}

กล่าวได้ว่า นักสันติภาพโลกที่ผู้วิจัยได้นำมาแสดงตัวอย่างแนวคิดการสร้างสันติภาพที่มีอิทธิพลต่อสังคมอย่าง มหาตมะคานธี (Mahatma Gandhi) เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela) มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King Jr.) คุณแม่เทเรซาแห่งกัลกัตตา และ ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ เทนซิน เกียตโซ ซึ่งแต่ละท่านนอกจากจะมีห้วงเวลาและบริบททางสังคมที่แตกต่างกันแล้ว ความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาก็ยังแตกต่างกันด้วย แต่อย่างไรก็ตามท่านเหล่านี้ต่างก็นำหลักศาสนาตนมาใช้ในการสร้างสันติภาพและสร้างสรรค์โลกให้เกิดสันติสุขได้โดยมิได้มีศาสนาหรือความแตกต่างทางเพศเป็นเครื่องขวางกั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เบื้องหลังการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลกที่มีหลักคิดไปสู่การปฏิบัติ ได้ดังนี้

นักสันติภาพโลก	อุดมการณ์ที่นำไปสู่กระบวนการสร้างสันติภาพ
มหาตมะคานธี	-สัตย์ หรือ สัจจะ คือพระเป็นเจ้า -อหิงสา -สัตยาเคราะห์คือ การดื้อแพ่ง
เนลสัน แมนเดลา	-ให้อยู่กับปัจจุบัน สมองดีที่นำไปสู่ความขัดแย้ง -ใช้ความปรองดองและหลักประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือแก้ปัญหา -การพัฒนาการศึกษา การทำกิจกรรมร่วมกันช่วยคลายความแตกต่างสร้างความสามัคคี -ความเป็นผู้นำ ด้วยการวางตนเหมาะสมในหลากหลายสถานการณ์

^{๑๒}“บนเส้นทางหนังสือ”, <<http://www.doctor.or.th/node/2109>>, ดูรายละเอียดใน ดาไลลามะที่ 14 และ โยเวิร์ต ซี. คัทเลอร์, ศิลปะแห่งความสุข (The Art of Happiness), พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อีเทอร์นัล อินค์, 2549).

	การสื่อสารที่ดี ไม่หลงตน อุทิศตนเพื่อส่วนรวม
มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์	-การไม่แบ่งแยก -ยืนหยัดอุดมการณ์ -สื่อสารสร้างแรงบันดาลใจ -ยึดมั่นในหลักความเสมอภาค -คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
คุณแม่เทเรซา	-ศรัทธาในความรักอันบริสุทธิ์ -การใส่ใจแบ่งปันความสุขให้คนรอบข้าง -การทำให้ครอบครัวเข้มแข็งทางความรัก -ทำสันติภาพเล็กในมือคนทุกคนเพื่อให้โลกเกิดสันติภาพ -สร้างแรงบันดาลใจช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้ทุกข์ยาก
นักสันติภาพโลก	อุดมการณ์ที่นำไปสู่กระบวนการสร้างสันติภาพ
ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔	-ความรักความเมตตา -เชื่อว่าจิตมนุษย์แท้มีความกรุณา -กิจกรรมพัฒนาจิตและปัญญา สื่อสารเพื่อสันติภาพ -วาทกรรมแห่งความรักและเมตตานำพาสันติภาพ

จากอุดมการณ์นำไปสู่กระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลกทั้ง ๕ ท่าน ได้สะท้อนให้เห็นถึงเกณฑ์สำคัญเชิงคุณภาพในการชี้วัดหรือบ่งชี้ถึงความสำเร็จในกระบวนการที่นำไปสู่สันติภาพทั้งมิติสันติภาพภายในและภายนอก ที่ได้จากนักสันติภาพโลกผู้เป็นบุคคลหรือนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนในทางสันติวิธี ปราศจากการใช้ความรุนแรง หรือผู้ที่ได้รับการยกย่อง หรือได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในฐานะผู้ขับเคลื่อน และมีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพ สนับสนุนการใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในบริบทต่างๆ ที่ถกเถียงกันได้ มีดังนี้

๑) เข้าใจในกระบวนการสร้างสันติภาพภายใต้กรอบแห่งความจริง ๔ ประการ กล่าวคือ (๑) การมองเห็นและตระหนักถึงปัญหาความขัดแย้งที่ลุกลามเป็นความรุนแรง (๒) การพยายามที่จะสาเหตุแห่งปัญหาความขัดแย้งที่ลุกลามเป็นความรุนแรง (๓) มีความคิดที่พร้อมลงมือทำในการแปรเปลี่ยน (transformation) ความขัดแย้งที่อาจลุกลามเป็นความรุนแรงให้เป็นความเข้าใจและเลิกแล้วต่อกันอย่างยั่งยืน (๔) ใช้สันติวิธีเป็นเครื่องมือจัดการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่ลุกลามเป็นความรุนแรงให้จบลงโดยมีจุดหมายคือความสันติสุขของมวลมนุษยชาติ

๒) ลดความเบียดเบียนกันด้วยหลัก “อหิงสา” คือ การไม่ใช้ความรุนแรงต่อชีวิตในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเอกราชและความเป็นไทต้องได้มาโดยปราศจากความรุนแรงต่อกัน

๓) เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนให้ถ่องแท้ พร้อมการมีใจกว้าง เปิดใจหลักต่างศาสนา ที่ต่างก็เน้นให้รักเพื่อนมนุษย์เช่นรักตนเอง และต่างเน้นการสร้างสันติภายในด้วยหลักที่เหมือนการรัก

สันติภาพ ซึ่งแน่นอนว่าต้องปราศจากความรุนแรง เน้นความบริสุทธิ์แห่งจิตสำนึกในความเป็นมนุษย์ “ความสุขหรือสันติสุข” ในมุมมองของพระพุทธศาสนาคือการดำเนินชีวิตอย่างมี “สติ” รู้เท่าทัน ความคิดของตนที่จะก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น, ในมุมมองของศาสนาคริสต์ คือ การดำเนินชีวิตที่มี “ความรัก” และ “จิตสำนึกอันบริสุทธิ์” ต่อพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ที่ก่อให้เกิด สันติภาพ, ในมุมมองของศาสนาอิสลามคือการดำเนินชีวิตด้วยการทำความดีที่มีหลักความ “ยุติธรรม” และหลักการมุ่งสู่สันติสุข, หรือในมุมมองของศาสนาฮินดูที่เน้นการสร้างสันติภายในด้วย หลัก “รักสันติภาพ” เป็นต้น ต่างก็มีแนวคิดหลักในการสอนให้ศาสนิกดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมได้ อย่างมี “สันติสุข” และ “สันติภาพ” เนกเช่นเดียวกัน

๔) **ต้องมีสำนึกแห่งความเมตตากรุณา** ร่วมสร้างความรักในใจตนโดยเฉพาะในสถาบัน ครอบครัว และเผ่าเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในสังคม อภัยต่อความผิดพลาด ละเว้น หลีกเลียงความเกลียด ความโกรธ ความอาฆาตพยาบาทต่อกัน นับถือให้เกียรติกัน เคารพกันในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เนกเช่นเดียวกัน ไม่แบ่งแยกหรือมีอคติในเรื่อง ‘เพศ’ (gender)

๕) **ต้องมีความเพียร ๔ ในการสร้างสันติภาพ** ได้แก่ การระงับเหตุแห่งความขัดแย้ง การขจัดความขัดแย้งอันจะลุกลามไปสู่ความรุนแรง การป้องกันความขัดแย้ง และการรักษาพัฒนาให้เกิดความสงบสันติสุขอย่างยั่งยืน (เรียก “ปธาน ๔” ในพระพุทธศาสนา) โดยใช้ “พลังทางศาสนา” ซึ่งเมื่อนำมาบูรณาการร่วมกันก็จะเป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพสู่ความสัมฤทธิ์ผลต่อกระบวนการสร้างสันติภาพโดยจะสามารถแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งรุนแรง (violent-conflict transformation) มาเป็นบรรยากาศแห่งความปรองดอง ความสมานฉันท์ต่อกันในสังคมรู้จักแบ่งปัน “ลมหายใจแห่งสันติภาพ”(sharing breath of peace) ด้วยคติพจน์ “จากขันติและสติ สู่สันติอย่างยั่งยืน”^{๑๓} (tolerance and mindfulness to sustainable peace)

๖) **มีเป้าหมายการสร้างสันติภาพแบบ ๒ ทาง** คือ การสร้างสันติภาพด้วยการควบคุมความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงให้ได้เป็นเบื้องต้น (Peace Keeping) จากนั้นคือยุติความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรง (Peace Making) การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีในมุมมองของนักสันติวิธีมิได้เป็นหลักประกันว่าทุกกรณีจะต้องสำเร็จ หรือทุกวิธีจะสามารถสร้างสันติภาพภายนอกให้เกิดแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมได้ ขณะที่บางกรณีสันติวิธีก็อาจใช้ไม่ได้เลย นักสร้างสันติภาพต้องมีวิธีจัดการความขัดแย้งใน ๒ มิติหลักๆ คือ มิติของความขัดแย้งด้านในซึ่งเป็นการจัดการความขัดแย้งในเชิงปัจเจกฯ หรือเชิงอัตวิสัย และมิติของการจัดการความขัดแย้งด้านนอกซึ่งเป็นการจัดการความขัดแย้งในเชิงสังคม

(๗) **ต้องยึดหลักการทำงานแบบมีส่วนร่วม (participation) และเข้าถึงชุมชนและสมาชิกในสังคม** อย่างไม่ทิ้งตามสังคมจะสันติสุขได้ต้องเริ่มจากปัจเจกฯ แต่ละปัจเจกฯ รวมกันเป็นสมาชิกหน่วยย่อยในสังคมได้แก่ครอบครัวของแต่ละบ้าน โรงเรียน สถานศึกษา สถานพยาบาล

^{๑๓} ดูแนวคิด พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร., “พลังศาสนากับความอยู่รอดของมนุษยชาติในสังคมพหุวัฒนธรรม”, <www.ps.mcu.ac.th>.

สถาบัน และองค์กรต่างๆ กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมภายใต้ “การสื่อสาร” อย่าง “กระจ่างชัดด้วยสันติ” เป็นส่วนสำคัญของปฏิบัติการร่วมสร้างสันติภาพ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมปรึกษาหารือ ร่วมหาทางออก ร่วมแก้ไข ร่วมป้องกัน ร่วมอนุรักษ์ให้คนในสังคมพหุวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ในกระบวนการนี้ ทั้งคนหรือปัจเจกฯ (individual) ซึ่งก็คือสมาชิกในสังคม และทั้งระบบ (system) มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันเสมอ ดังนั้น เมื่อจะพัฒนาสันติภาพ ก็ต้องพัฒนาทั้งคนและทั้งระบบไปพร้อมๆ กัน

ผลการศึกษากระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก ผู้วิจัยได้นำมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์เพื่อนำเสนอเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก

๓.๓ เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก

๓.๓.๑ การสร้างกรอบเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพ

ผู้วิจัยได้นำองค์รวมของเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก มาสรุปเป็นสาระสำคัญหลักก่อนนำไปวิเคราะห์ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพในทุกภาคส่วนของสังคมท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมและศาสนาในขั้นต้น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ต้องธำรงไว้ซึ่งการรักษาสันติภาพและความมั่นคง ทั้งในระหว่างประเทศ รัฐภูมิภาค เมือง จังหวัด อำเภอ ตำบล และชุมชนต่างๆ โดยการประสานกันแก้ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธี และมีการดำเนินงานเพื่อระงับภัยคุกคามต่อสันติภาพ เช่น การละเมิดสันติภาพ การละเมิดสิทธิมนุษยชนการเหยียดหยาม ดูถูกศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในหมู่ชนทั่วโลกที่อยู่ท่ามกลางพหุศาสนา ชาติพันธุ์เผ่าพันธุ์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ที่แตกต่างกัน

๒) มีการส่งเสริมการพัฒนาในมิติของปัจจัยและโครงการด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการร่วมประสานงานอย่างมีความเป็นกลางในทางการเมือง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพื่ออำนาจและผลประโยชน์ส่วนตน เช่น การร่วมมือกันในการวางแผนและการดำเนินการในโครงการพัฒนาด้านต่างๆ เช่น การเกษตร อุตสาหกรรม การศึกษา เทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบนิเวศน์ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้นด้วยการพัฒนาไปพร้อมกับการบรรเทาทุกข์เพื่อมนุษยธรรม

๓) มีการให้คุณค่าและความสำคัญกับการปฏิรูปและการปฏิบัติการในกระบวนการรักษาสันติภาพให้เจริญงอกงามและยั่งยืน ด้วยการส่งเสริม ให้ขวัญกำลังใจผู้มีจิตอาสาและคนในองค์กรต่างๆ ผู้ร่วมในกระบวนการและปฏิบัติการรักษาสันติภาพ

๔) มีส่วนร่วมกันในการพัฒนาภูมิปัญญาและจิตสำนึกในการร่วมมือกันรักษาสันติภาพของมวลมนุษยชาติในด้านต่างๆ ได้แก่ การศึกษา วิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ วัฒนธรรม สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ รวมถึงเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศซึ่งจัดเป็นช่องทางในการศึกษาและปฏิบัติการต่างๆ ในกระบวนการสันติภาพ

๕) มีการส่งเสริมให้รักษาศิล ปฏิบัติตนตามครรลองคลองธรรมอย่างลึกซึ้งให้สมกับความเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐ โดยการสนับสนุนการเจริญจิต เจริญภาวนาเพื่อพัฒนาในด้านต่อไปนี้

- **ด้านจิตภาพ** ให้มีสติ มีจิตสำนึกอันบริสุทธิ์ มีความรัก ความเมตตา กรุณา ปราศจากจิตที่คิดประทุษร้ายเบียดเบียนทั้งตนเองและมนุษย์ร่วมโลก มีความพอใจและเป็นสุขที่จะเพียรเจริญจิตจนสามารถพัฒนาให้เกิดสันติภาพภายในตนเองออกสู่ผู้แวดล้อมทุกระดับจากระดับจุลภาคสู่ระดับมหัพภาค ขยายเป็นสันติภาพที่ยั่งยืนในโลกใบเดียวกัน

- **ด้านกายภาพ** ให้รู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ร่วมกันจัดโครงสร้างสังคมให้คนในสังคมมีความเป็นอยู่ “พอเพียง” ในปัจจัย ๔ พื้นฐาน (อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค) ไม่เอาเปรียบ ไม่เบียดเบียนทำร้ายประหัตประหารกัน รู้จักแบ่งปันกัน เอื้อเฟื้อต่อกัน ช่วยเหลือกันในยามประสบภัยพิบัติ รวมถึงการไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ตนเพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

- **ด้านพฤติกรรม** ให้รู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการตระหนักถึงความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน ที่ต้องไม่มีการล่วงละเมิดต่อกัน ไม่ใช้วาจาจาก้าวโทษเพื่อทำลายน้ำใจ หรือสร้างความแตกแยก สร้างความเกลียดชังให้เกิดระหว่างกัน รู้จักให้เกียรติและเคารพศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ของกันและกัน มีความอดทนต่อกัน รู้จักอภัยกัน ร่วมกันแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยเหตุผล เพื่อป้องกันการใช้ความรุนแรงต่อกัน

- **ด้านปัญญาภาพ** ให้มีโยนิโสมนสิการ สามารถแยกแยะดีชั่ว เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวมในสังคมทุกระดับในโลกใบเดียวกัน

๖) ร่วมกันพัฒนาประชาชน บุคลากร องค์กร และองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ให้มี “คุณภาพ” น้อมนำ “เศรษฐกิจพอเพียง” มาใช้ในการดำรงชีวิต ปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้องตามหลัก “ธรรมภิบาล” (Good Governance) คือให้มีการปกครอง มีการบริหารจัดการ ควบคุมดูแลกิจการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปตามครรลองคลองธรรม อยู่ในศีลธรรม (morality) คุณธรรม (virtues) จริยธรรม (ethics) และความถูกต้องชอบธรรม (rightness and justice) ร่วมกันเอื้อให้เกิดสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน (equal rights)

๗) พหุศาสนองค์กรและสมาชิกทุกระดับต้องร่วมมือกันส่งผ่าน “ลมหายใจแห่งสันติภาพ” (Breath of Peace) เพื่อจรรโลงสันติภาพและสันติสุขให้เกิดอย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่ชุมชน ท้องถิ่น รัฐ ประเทศ และในโลกใบเดียวกัน โดยใช้เครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพ ได้แก่ การร่วมมือกัน

ในการจัดประชุมสัมมนาระดับนานาชาติให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกันในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่ออันหลากหลาย(International Symposium on Interfaith Dialogue and Peaceful Coexistence in Multicultural Societies)รวมถึงการสนับสนุนให้แต่ละศาสนิกศึกษาให้เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาตนและทุกศาสนาในโลกเพื่อความเข้าใจอันดีต่อกันในทางสันติ

๘) ผู้อยู่ในกระบวนการสร้างสันติภาพต้องทำความเข้าใจกรอบแห่งความจริง ๔ ประการ (อริยสัจ ๔) และนำไปใช้ในปฏิบัติการสร้างและรักษาสันติภาพให้เกิดอย่างยั่งยืน ได้แก่

- ปัญหาความขัดแย้งที่ลุกลามเป็นความรุนแรง (ทุกข์)
- สาเหตุแห่งปัญหาความขัดแย้งที่ลุกลามเป็นความรุนแรง (สมุทัย - เหตุแห่งทุกข์)
- การแปรเปลี่ยน (transformation) ความขัดแย้งที่อาจลุกลามเป็นความรุนแรงให้กลายเป็นความเข้าใจอันดีต่อกัน เลิกแล้วต่อกันอย่างยั่งยืนด้วยมิตรภาพ (นิโรธ - ความดับทุกข์) และ
- การรู้จักเลือกใช้เครื่องมือในการจัดการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่ได้ลุกลามเป็นความรุนแรงให้จบลง (มรรค - ทางแห่งการพ้นทุกข์)

๙) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสันติภาพต้องลดความเบียดเบียนกันด้วยหลัก “อหิงสา” คือการไม่ใช้ความรุนแรงต่อชีวิตและความปลอดภัยทั้งทางกายและทางใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพื่อให้สมกับความเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐ อาศัยในถิ่นที่อยู่ที่เป็นเอกราช ความเป็นไทต่อกัน

๑๐) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสันติภาพต้องกำจัดการต้องการเอาชนะ การเพ่งโทษผู้อื่นหรือฝ่ายตรงข้าม ด้วยสำนึกแห่งความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันที่อยู่ภายใต้สังขารเหมือนกัน คือ มีเกิด มีแก่ มีเจ็บไข้ และมีการตายทุกผู้ทุกนาม ไม่มีใครหนีรอดกฎธรรมชาตินี้ไปได้ไม่ว่าวิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าไปเพียงใดก็ตาม

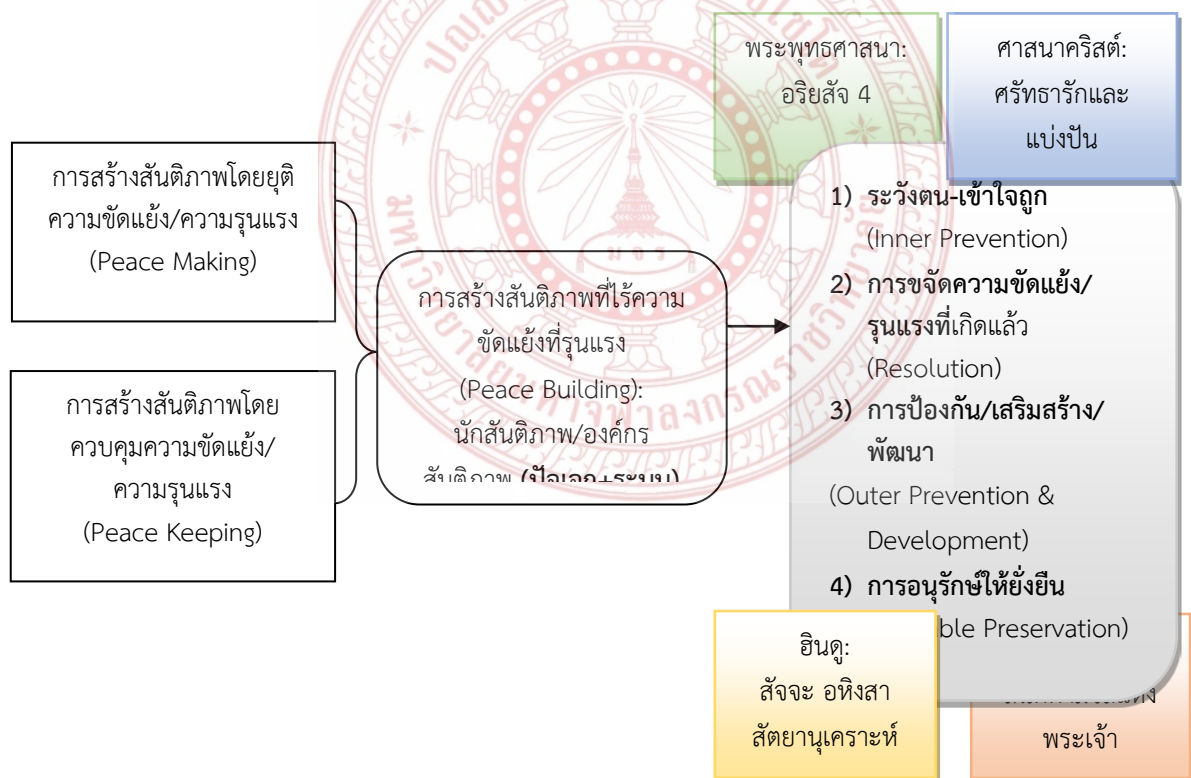
๑๑) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสันติภาพต้องมีความเพียร ๔ ด้าน (พุทธธรรม “ปธาน ๔”) ได้แก่ ความเพียรในการระงับเหตุแห่งความขัดแย้งความเพียรในการขจัดความขัดแย้งอันจะลุกลามไปสู่ความรุนแรง ความเพียรในการป้องกันความขัดแย้งและความเพียรในการรักษา พัฒนาให้เกิดความสงบ สันติสุขอย่างยั่งยืน ร่วมกับหลักพุทธธรรมอื่นที่มีความเกี่ยวโยงกันเป็นเครื่องมือประกอบในการร่วมสร้าง ร่วมรักษาและร่วมอนุรักษ์สันติภาพให้เกิดอย่างยั่งยืน ได้แก่ ภาวนา ๔ สังคหวัตถุ ๔ ทิฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ทิศ ๖ สาราณียธรรม ๖ และอธิปัตติธรรม ๗ ร่วมกับหลักคำสอนในพหุศาสนาหลักๆ มาร่วมเป็น “พลังทางศาสนา” เพื่อร่วมกันแบ่งปัน “ลมหายใจแห่งสันติภาพ” (Sharing ‘breath of peace’)

๑๒) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสันติภาพต้องมีเป้าหมายที่ต้องเพียรพยายามให้บรรลุให้ได้ คือ

- การสร้างสันติภาพด้วยการควบคุมความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงให้จงได้เป็นเบื้องต้น (Peace Keeping)
- ยุติความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงให้จงได้ (Peace Making)

๑๓) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างสันติภาพเพื่อความปรองดอง สมานฉันท์ ต้องยึดหลักการทำงานแบบการมีหรือการให้ “มีส่วนร่วม” ด้วยความยินดี (willing participation) เพื่อร่วมกันพัฒนาทั้งคนและระบบไปพร้อมกัน

แผนภาพที่ ๓.๑ แสดงเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลกที่ศึกษาวิเคราะห์ได้ในขั้นต้นก่อนนำไปตรวจสอบ

๓.๓.๒ การตรวจสอบเกณฑ์ชีวิตความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้สัมภาษณ์ ๒๕ คนซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างและการวัดสันติภาพในองค์กรต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งในประเทศและต่างประเทศในสังคมพหุศาสนาและวัฒนธรรม (ดังมีรายนามระบุไว้ในบทที่ ๓) ระหว่างก.ค.-ต.ค. ๒๕๕๙ ผู้วิจัยได้สรุปมุมมองในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพให้สัมฤทธิ์ผลและประสบความสำเร็จได้เป็นเกณฑ์ชีวิตความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพของบุคลากรและองค์กรสันติภาพเพื่อนำไปประกอบการวิเคราะห์ร่วมกับเกณฑ์ชีวิตความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลกจากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยทั้งภาคเอกสารและภาคปฏิบัติซึ่งรวมถึงกรอบแนวคิดต่างๆ ในพหุศาสนา และนำมาร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้ในขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๓.๒.๑ เกณฑ์ชีวิตตามกรอบที่ ๑ การระมัดระวังตนเอง

๑) มีวิธีการพัฒนาตนและนำสู่การพัฒนาส่วนรวมโดย มีการสำรวมกายให้มีท่าทีการแสดงออกที่สุภาพ เป็นมิตร อ่อนโยน หลีกเลี่ยงภาษาที่ก่อให้เกิดความอึดอัด ไม่สบายใจต่อผู้อื่น มีการสำรวมวาจาด้วยการมี “ปิยวาจา” ใช้ถ้อยคำให้เกียรติ ชื่นชมและให้กำลังใจผู้อื่น ใช้คำพูดที่สร้างสรรค์และหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง กรณีที่มีความขัดแย้งอยู่แล้วก็ไม่สร้างเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งใหม่ และมีการสำรวมและควบคุมจิตใจซึ่งสำคัญที่สุดที่ต้องใช้ความพยายามมิให้เกิดอารมณ์ไม่พึงปรารถนา โดยต้องใช้สติในการแยกแยะปัญหา มองปัญหาด้วยใจเป็นกลาง โดยต้องคำนึงถึงสันติภาพในมิติของมนุษย์ทุกคนที่พึงมีร่วมกัน มิใช่เพียงแค่เพื่อปัจเจกฯ ใช้หลักเมตตาธรรมผสานหลักความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง สร้างสันติภาพให้เกิดในใจตนเองก่อนอันดับแรก (Inner Peace) แล้วจึงจะสามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมทั้งบุคคลและธรรมชาติให้กลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวได้ ในความเป็นกลาง จะสามารถทำให้อยู่กับฝ่ายใดก็ได้อย่างสันติ ในการไกล่เกลี่ยต้องยึดประมวลจริยธรรมในความเป็นกลาง ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย ไม่ขึ้นาคูกรณี ให้คู่กรณีตัดสินใจเอง **ที่ดีที่สุดในฐานะคนกลางต้องใช้หลัก “อคติธรรม”** ไม่ลำเอียงเพราะรัก เพราะชัง เพราะกลัวและเพราะความหลง พยายามให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจเหตุและผล อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่อยู่ในที่มีความขัดแย้งต้องระวังความปลอดภัยในชีวิตตนเองด้วย **ที่ดีที่สุดคือพยายามที่จะไม่ขัดแย้งกับใคร** กรณีปัจเจกฯ หากคิดต่างก็สามารถเก็บไว้ในใจได้ เมื่อเกิดปัญหาต้องทำความเข้าใจถึงรากของปัญหาที่เกิดขึ้นจะนำมาสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวทางสันติภาพได้อย่างถูกต้องตรงตามบริบทของปฏิบัติการสร้างสันติภาพและเรียนรู้สิ่งที่อาจนำมาซึ่งอันตรายต่อตนเองและผู้อื่น จึงจะรู้วิธีหลีกเลี่ยงได้เป็นอย่างดี

๒) มีศีล โดยการปฏิบัติตนตามแนวศีล ๕ โดยเฉพาะการไม่ทำร้ายผู้อื่นด้วยวาจา การกระทำ และการรักษาจิตของตนเองด้วยการให้อภัย มีสมาธิและปัญญา โดยการตระหนักเสมอ

ว่ามนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน อีกทั้งยังมีคุณค่าในการผูกมิตรต่อกัน และได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจากกันและกันโดยไม่มีการนิ่งดูตาย เช่นเมื่อเกิดกรณีบาดเจ็บ เป็นต้น หากบุคคลมีความถือตัวยอมทำให้ขาดสติและสามารถจะก่อความขัดแย้งอันนำไปสู่ความรุนแรงได้โดยไม่จำเป็น

๓) มีการใช้คตินิยมของคนดีหรือสัปปุริสธรรม ๗ ประการ ได้แก่ **อัมมมัญญาตา** คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ ในการปฏิบัติงานต้องระมัดระวังการกระทำใดๆ ที่จะเป็เหตุให้การสร้างสันติภาพเป็นไปในทางลบ ต้องตั้งมั่นแก้ไขปัญหโดยไม่อ้อมแอวย **อัตถมัญญาตา** คือ ความเป็นผู้รู้จักผล ในการปฏิบัติงานต้องระมัดระวังผลกระทบที่จะมีต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในวงกว้าง พึงระวังผลลัพธ์จากการปฏิบัติงานไม่ให้สร้างความขัดแย้งที่รุนแรงยิ่งกว่าที่มีอยู่เดิม **อิตถมัญญาตา** คือ ความเป็นผู้รู้จักตน ในการปฏิบัติงานต้องประเมินตนเองและสถานการณ์แวดล้อมในทุกบริบทที่เกี่ยวข้อง จะต้องไม่นำตนเองเข้าไปอยู่ในความขัดแย้งนั้นๆ **มัตถมัญญาตา** คือ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ ในการปฏิบัติงานต้องรู้จักประเมินสถานะแวดล้อม ข่าวสาร การรับรู้ของมวลชน ความเป็นไปได้ในการเจรจาพูดคุย หรือ การปฏิบัติภารกิจใดๆ ต้องอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่ควบคุมได้ **กาลมัญญาตา** คือ ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา ในการปฏิบัติงานต้องรู้จักเข้าใจในบริบทของสังคม ในบางภารกิจต้องประเมินความพร้อมในการรับรู้ ข่าวสารของมวลชน หรือความพร้อมในการเจรจาพูดคุยต้องรู้จักแยกอารมณ์ออกจากข้อเท็จจริง **ปริสสมัญญาตา** คือ ความเป็นผู้รู้จักชุมชน ในการปฏิบัติงานต้องเข้าใจมุมมอง แนวคิดของมวลชน การปรับทัศนคติเป็นเรื่องยาก ต้องอาศัยเครื่องมือร่วมกับระยะเวลา **บุคคลปโรปรัญญาตา** คือ ความเป็นผู้รู้จักเลือกคบคนดี ในการปฏิบัติงาน เครือข่ายมีความสำคัญ ต้องเรียนรู้และสร้างความเชื่อใจซึ่งกันและกัน งานสันติภาพไม่ทำได้ด้วยคนเพียงคนเดียว จำเป็นต้องใช้ฐานพลเมืองในพื้นที่ให้เป็นผู้ปฏิบัติการแทรกซึมไปในหมู่มวลชน กรณีที่จะต้องเลือกนักสร้างสันติภาพ (Peace Maker) มาทำหน้าที่ในกระบวนการสร้างสันติภาพ เช่น ผู้ไกล่เกลี่ยให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างฝ่าย ก. และฝ่าย ข. นั้น เขาจะต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับทั้งสองฝ่าย และระหว่างฝ่าย ก. และฝ่าย ข. ก็ต้องยอมรับเขาผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยว่ามีลักษณะครบในเรื่องของความสัมพันธ์อันดีของเขากับทั้งสองฝ่าย ีความเป็นผู้ใหญ่ผู้สามารถใช้ดุลพินิจได้เป็นอย่างดี และมีความโปร่งใสในการแนะนำ มีความเป็นกลาง ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย มีทางเสนอแนะที่จะทำให้ทั้งสองฝ่าย win-win เป็นผู้ที่สามารถวิเคราะห์สภาพแวดล้อม เหตุการณ์ และนำเสนอตัวเลือกให้ทั้งสองฝ่ายได้หรือเป็นไปได้มากที่สุด ได้มากกว่า ๑ ทาง เป็นต้น

๔) มีความคิด ความรู้สึก และความพยายามในการทำความเข้าใจความหลากหลายของผู้คน สังคม วัฒนธรรม เข้าถึงชุมชน เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และชุมชน ให้โอกาสคน โดยมีความยืดหยุ่น พร้อมกับการมองโอกาสในการเข้าพัฒนางาน เปิดใจกว้าง ไม่ยึดติดในกรอบใดๆ คิดบวก ยอมรับในความแตกต่างของแต่ละบุคคลในทุกด้าน สามารถพูดคุย ทักทาย สอบถาม เพื่อสร้างมิตรภาพโดยตระหนักเสมอว่ามนุษย์ทุกคนเหมือนกันทั้งหมดผู้ซึ่งมีคุณค่าในการผูกมิตรด้วย

๕) มีมุมมองเชิงการสร้าง การเปลี่ยนแปลงเชิงสังคม ด้วยการมุ่งมั่นในการทำงานช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม เพื่อให้เกิดสันติสุขซึ่งจะช่วยสร้างสันติภาพได้

๖) มีการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของหมู่คนต่างศาสนา เพราะจากการศึกษาจะทำให้เข้าใจถึงความหลากหลายของผู้คนในชุมชนและสังคมหลากหลายวัฒนธรรม หรือมีการทำวิจัยซึ่งในการวิจัยต้องรักษาความลับของผู้ให้สัมภาษณ์ พยายามหาหัวข้อที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมในด้านสันติภาพ

๗) มีความอดทน อดกลั้น ไม่ยอมแพ้หรือข่มใจเมื่อเจอกับปัญหาหรือเหตุการณ์ที่ไม่ชอบใจ พยายามเปลี่ยนศัตรูมาเป็นมิตรด้วยการคิดดี พูดดี ทำดีกับเขาและกลุ่มด้วยความจริงใจและจริงใจเฉกเช่นการเอาชนะจิตใจของเขาและกลุ่ม การอดทนจะทำให้บุคคลเป็นคนสุขุม รอบคอบ มีสติ มีมานะ ทำให้จิตใจแข็งแกร่ง มีพลัง

๘) มีการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งจะช่วยสร้างสันติภาพได้ ทำให้บุคคลเป็นนักสื่อสารที่ดี มีจิตสำนึก สื่อสารเรื่องราวที่ดีสู่ผู้คนและสังคม

๙) มีการสร้างความไว้วางใจจากอีกฝ่ายด้วยความเป็นกลาง มิฉะนั้นอาจเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้น โดยต้องไม่เป็นผู้กีดกันหรือสร้างอำนาจกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในกลยุทธ์ทางการทหารใช้วิธีให้การช่วยเหลือประชาชนให้เกิดความไว้นื้อเชื่อใจก่อนที่จะแก้ไขปัญหาและรับฟังปัญหาในเชิงลึก รู้สึกยินดีในการรับใช้ประชาชน วางแผนประสานงาน กำกับดูแลแผนการช่วยเหลือประชาชนโดยอัตโนมัติโดยใช้หลักวงจรการบริหารงานคุณภาพ PDCA (P = Plan; D = Do; C = Check; A = Action) คือ การวางแผนงานจากวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้กำหนดขึ้น, การปฏิบัติตามขั้นตอนในแผนงานที่ได้เขียนไว้อย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่อง, การตรวจสอบผลการดำเนินงานในแต่ละตอนของแผนงานว่ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้น จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขแผนงานในขั้นตอนใด และการปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่มีปัญหา หรือถ้าไม่มีปัญหาใด ๆ ก็ยอมรับแนวทางการปฏิบัติตามแผนงานที่ได้ผลสำเร็จเพื่อนำไปใช้ในการทำงานครั้งต่อไป

๑๐) สร้างสันติภาพให้เกิดในใจตนเองก่อนด้วยหลักวิปัสสนาสมาธิแล้วขยายสู่บุคคลในครอบครัว

๑๑) ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี ศึกษาหาความรู้ ทำความเข้าใจด้านต่าง ๆ ของผู้อื่น เช่น ความเชื่อทางศาสนาพิธีกรรม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของเพื่อนสมาชิกในสังคมให้ถ่องแท้ พยายามไม่ขัดแย้งกับใครไม่ว่าในเรื่องใด หากมีอะไรคิดต่างก็เงียบไว้ เวลาลงปฏิบัติงานภาคสนามที่เป็นพื้นที่ขัดแย้งต้องระวังความปลอดภัยในชีวิตด้วย

๑๒) บุคคลต้องไม่มีอีโก้ (Ego) หรือความเห็นแก่ตัว ถือตัวว่าเป็นผู้มีความสำคัญอย่างขาดสติ โดยคุณมนุษย์ผู้อื่นเช่นคุณตนเองที่ไม่ต่างกันในความเป็นมนุษย์ เช่น หากมีใครบาดเจ็บ ก็ต้องมีสัญชาตญาณ (Instinct) ในการเข้าไปช่วยเหลือ มิใช่นิ่งดูตาย เป็นต้น

๒.๓.๒.๒ เกณฑ์ชีวิตตามกรอบประเด็นที่ ๒ การจัดการความขัดแย้งหรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว

๑) มีความอดทน ออกล้นในความแตกต่าง รู้จักควบคุมตนเองในสถานการณ์ความขัดแย้ง มีความคาดหวังที่จะให้ผู้คนตระหนักในความแตกต่าง ไม่เลือกปฏิบัติหรือมีอคติใดๆ

๒) ให้อภัยมากกว่าการมุ่งโกรธเกลียด พยาบาท โดยยึดหลัก “เมตตาธรรมคำจูนโลก” และ “การให้อภัยเป็นจุดเริ่มต้นของมิตรภาพ”

๓) มีพรหมวิหาร ๔ คือเมตตาปรารถนาให้ความขัดแย้งนั้นคลี่คลาย มุ่งมั่นให้ความเป็นธรรมและความเป็นกลางต่อคู่ขัดแย้งโดยละทิ้งอัตตา **กรุณา** ปรารถนาให้ความขัดแย้งยุติลง คิดถึงใจเขาใจเรา ทุกข์ของเขา ทุกข์ของเรา แบ่งปันปันส่วนความสุขและความทุกข์ด้วยความกรุณา **มุทิตา** ให้ความขัดแย้งนั้นสร้างผลบวกต่อชุมชน เกิดเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ ร่วมรับรู้ รับผิด รับชอบ มีส่วนร่วมในปัญหาของตน ของชุมชน สังคมและประเทศชาติ **อุเบกขา** เมื่อความขัดแย้งดำเนินมาถึงจุดแตกหัก ต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนว่าจุดหักเหื่อนั้นนำมาซึ่งสันติภาพหรือสงคราม หากพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นไปในทางที่ดี บางครั้งก็ต้องวางเฉยต่อความขัดแย้งนั้น เพื่อให้สังคมเดินหน้าต่อไป ดีกว่าแข็งขืนตั้งต้นเข้าไปแก้ไข

๔) ใช้หลักมรรคมืองค์ ๘ โดยแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑. สัมมาทิฐิ + สัมมาสังกัปปะ = อธิปัญญาสิกขา 2. สัมมาวายามะ + สัมมากัมมันตะ + สัมมาอาชีวะ = อธิศีลสิกขา และ ๓. สัมมาวาจา + สัมมาสติ + สัมมาสมาธิ = อธิจิตสิกขา โดยเริ่มต้นด้วยความเห็น คำริชอบ หรือปัญญามาก่อน ตามด้วยศีลและสมาธิตามลำดับในการสร้างสันติภาพโดยเริ่มจากสันติภาพภายในตน แล้วพัฒนาสิ่งแวดล้อมทั้งบุคคลและธรรมชาติให้กลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นการแก้ความขัดแย้งตามหลักการพัฒนา

๕) พยายามหยุดความรุนแรงตรงหน้าให้ได้ก่อนเป็นอันดับแรกเพื่อรักษาชีวิต และหาทางควบคุมมิให้ความรุนแรงขยายวงมากขึ้นไปกว่าเดิม แล้วจึงค่อยหาหนทางที่จะแปลงเปลี่ยน ลดทอนความรุนแรงให้ลดระดับความรุนแรงลง แต่ต้องไม่เป็นการสร้างเงื่อนไขใหม่ต่อความรุนแรง ขณะเดียวกันก็ต้องพยายามค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของความรุนแรง โดยเฉพาะในระดับความยุติธรรมเชิงโครงสร้างและระดับวัฒนธรรมด้วย หมายถึงต้องเจาะลึกถึงรากเหง้าของความรุนแรง (Root of Violence) ที่แท้จริง และนำมาปรับแก้ไขให้ตรงจุดเพื่อขจัดหรือลดระดับความรุนแรงลง

๖) การไกล่เกลี่ยในกรณีที่ความขัดแย้งยังไม่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมจะทำได้ ดีกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน แม้ว่ารัฐจะเป็นฝ่ายชนะ แต่รัฐยังคงต้องเยียวยาประชาชน ทั้งนี้รัฐบาลโดยนายกรัฐมนตรีสั่งการให้ทหารเป็นผู้ไกล่เกลี่ยตามหลักของศูนย์ดำรงธรรม เนื่องจากพบว่าความขัดแย้งเกิดขึ้นจากผู้มีอิทธิพล เกิดการต่อต้านจากผู้มีผลประโยชน์ นโยบายทางการทหารคือการพยายามจัดการบริบท สถานะแวดล้อมให้เป็นศูนย์โดยวางตัวเป็นกลางมากที่สุดโดยการบังคับ ใช้กำลังบังคับให้เกิดสันติภาพก่อน โดยทั่วไป การไกล่เกลี่ยควรหยุดความขัดแย้ง ไม่กระตุ้นให้มากขึ้น มีการสร้างความไว้วางใจระหว่างคู่กรณีให้เกิดขึ้น หาทางออกร่วมกัน

ที่มาจากความพึงพอใจของทั้งสองฝ่ายและควรมีกระบวนการมีส่วนร่วมและการยอมรับซึ่งกันและกัน การเปิดใจยอมรับทุกฝ่ายย่อมเป็นผลดีกว่าการใช้อำนาจแบบเผด็จการที่ปิดกั้นการตัดสินใจ ยุทธศาสตร์ในการสร้างสันติภาพวางอยู่บนพื้นฐานของการให้ทุกฝ่ายเข้าสู่การเจรจาบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งจำเป็นต้องมีคนกลางช่วยดำเนินการในการไกล่เกลี่ยโดยใช้หลักความยุติธรรม แบบสมานฉันท์ในสังคมที่เกิดจากการที่ทุกฝ่ายได้พูดคุยกันอย่างอิสระอย่างแท้จริง แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ โดยมีคนกลางเก็บรวบรวมความคิดเห็นหรือคำแนะนำทั้งหมด เพื่อการวางแผนในการตัดสินใจครั้งต่อไป

๗) **การจัดทำเวทีสาธารณะเช่น** เวทีอนาคตของประเทศเพื่อให้มีการมองภาพอนาคตร่วมกันของคนที่แตกต่างกัน โดยมีการสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยที่กระตุ้นให้คนรู้สึกอยากแสดงความคิดเห็นโดยการคัดเลือกคนเข้ามาร่วมตามหลักการสถิติและตามหลักการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือให้มีการจัด Dialogue of Peace Talk ในลักษณะสานเสวนาเพื่อสันติภาพภายใต้คำภีร์ในแต่ละศาสนาเป็นหลัก เช่น การจัดกิจกรรมของ World Alliance of Religions Peace Offices (WARP) ที่มีอยู่ใน ๙๐ ประเทศ มีจำนวนสำนักงานประมาณ ๑๘๙ สำนักงาน เป็นต้น

๘) **ต้องมีการยอมรับกันว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์** ซึ่งเป็นปฏิกิริยาจึงเป็นเรื่องยากในการเยียวยา ต้องใช้เวลาในการสร้างการยอมรับ ในการไม่คิดทำร้ายคนอื่น ขณะเดียวกันก็ต้องสร้างผลงานให้เห็นเป็นรูปธรรม เป็นแบบอย่าง พร้อมร่วมกันสร้างความเข้าใจเมื่อถึงเวลาและทุกฝ่ายมีความพร้อมที่จะพูดคุย

๙) **การสื่อสารกันแบบตัวต่อตัว (Face to Face) อย่างสันติท่ามกลางความขัดแย้ง**ย่อมมีผลดีกว่าการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา บุคคลที่เป็นคนกลางเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเจรจาสร้างสันติภาพโดยจัดให้สองฝ่ายคู่ขัดแย้งมาหารือพร้อมกันในประเด็นที่ขัดแย้งอย่างมีสติ และรับฟังทั้งสองฝ่ายอย่างเป็นธรรม และนำเสนอทางออกของความขัดแย้งที่ไม่ขัดต่อหลักการในศาสนาใด

๑๐) **การจัดความขัดแย้งเบื้องต้นพื้นฐานคือ การหลีกเลี่ยงหรือหลบเลี่ยงมิให้เกิดความขัดแย้ง** ยอมเสียสละความต้องการของตนเอง หรือใช้ยุทธวิธี “พบกันครึ่งทาง” หรือ “ประนีประนอม” (Reconciliation) ลดการแข่งขันหรือขจัดเรื่องอำนาจ ผลประโยชน์ พร้อมปลุกฝังให้รู้ดี รู้ชั่ว รู้ผลแพ้ชนะ ร่วมมือร่วมใจในการทำให้เกิดความพึงพอใจให้ทุกฝ่ายมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

๑๑) **ศึกษาเรียนรู้ให้มากเพื่อสามารถเดินหน้าต่อไปข้างหน้ากันอย่างสันติ** โดยต้องมีระบบบัญชีในการดูสถิติประกอบการพิจารณาจัดการให้ได้อย่างถูกต้องเมื่อเกิดความขัดแย้ง ควรปฏิบัติใน ๔ ขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยที่คู่กรณีต่างมีความไว้วางใจกันได้แก่ (๑) หยุดดูคู่ต่อสู้ก่อน ไม่ขยายความรุนแรงต่อไปอีก (๒) ทำความเข้าใจว่าเกิดจากสาเหตุใด เป็นความผิดของใคร อธิบายให้คู่กรณีฟัง หาเหตุผลให้ทั้งคู่ให้ตระหนักถึง แต่ต้องไม่ตัดสิน (Do not make judgment) หรือเข้าข้าง (Not taking side) (๓) ดูว่าจะสามารถหลีกเลี่ยงในส่วนใดของเหตุการณ์ได้บ้าง และจัดการขัดเขยมิให้เกิดความรุนแรงขึ้นอีก (๔) เยียวยาคู่กรณี เช่น การใช้คำพูดปลอบประโลมใจ อาทิ “คุณ

เป็นคนดี แต่คุณได้ทำบางอย่างที่ไม่ดี” เป็นต้น อันเป็นการแสดงความเป็นกลางว่าสิ่งที่เกิดเป็นความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้เสมอ มิได้หมายความว่าผู้พลาดกระทำผิดจะเป็นคนไม่ดี แต่ควรช่วยกันตระหนักและทำความเข้าใจกัน

๓.๓.๒.๓ เกณฑ์ชีวิตตามกรอบประเด็นที่ ๓ การพัฒนาสันติภาพให้เจริญงอกงาม

๑) ให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัว โดยให้ความสำคัญของระบบเครือญาติ และชุมชนที่เกื้อกูลกัน ภาครัฐและเอกชนต้องร่วมกันสร้างกลไกนี้โดยสนับสนุนให้มีนักพัฒนาเกิดขึ้น

๒) มีความละเอียดอ่อนในเรื่องความแตกต่างเรื่องเพศ (Gender) ความรู้สึกถึงคุณค่าในตัวเองและผู้อื่นโดยต้องมีการสังเกตที่ดีและต่อเนื่อง

๓) ใช้ความพยายาม ความอดทนในการแก้ปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ในภาครัฐ หากมีความจำเป็นเร่งด่วนและผ่านการกลั่นกรองปัญหาแล้ว พบว่ามีความรุนแรง จำเป็นต้องใช้มาตรา ๔๔ ปัญหาที่พบในการแก้ไขปัญหของประเทศไทยคือปัญหาทรัพยากรมนุษย์ จึงจำเป็นต้องจัดการคนให้มีวินัย ขณะเดียวกันก็ให้คนมีศีลธรรม สร้างจิตสำนึกและปลูกฝังทัศนคติที่ดีให้คนไทยเคารพคนดีมากกว่ากลุ่มผู้มีอิทธิพลที่เรียกร้องสิทธิอย่างไม่มีขอบเขตทำให้ระบบเสียหาย

๔) ให้การเรียนรู้กับคนในระดับต่างๆ เช่น การอบรมเยาวชน ผู้นำชุมชน เป็นต้น ให้ร่วมกันเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาสันติภาพให้เจริญงอกงาม

๕) ร่วมกันแก้ปัญหาที่โครงสร้าง ทำให้สังคมมีความเป็นธรรมมากที่สุด เช่น ส่งเสริมสิทธิผู้ด้อยโอกาส รวมถึงการผลักดันให้เกิดชุมชนสันติสุขในระดับต่าง ๆ ผ่านการถอดบทเรียนให้เห็นพื้นที่สันติสุข

๖) สันติภาพต้องใช้เวลาในการเจริญงอกงาม จำเป็นต้องมีองค์ประกอบต่อไปนี้

(๑) ความไว้วางใจ (trust): เป็นสิ่งสำคัญ ในการพัฒนาการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียม สงบสุข คือการมีพื้นที่ตรงกลางทำงานร่วมกันท่ามกลางความขัดแย้งต่างศาสนาสามารถทำได้หลายแบบของความ “งอกงาม” ให้ทุกคนมี “ความหวัง” (Hope) ในวันข้างหน้า เช่น เด็กๆ จะคุยกันว่า “ปีหน้า ฉันจะได้ไปเรียนที่ไหน รัฐจะช่วยเหลือฉันอย่างไร” ในแง่การศึกษา ในแง่อื่นๆ มีอาทิ เรื่องความปลอดภัย เช่น การออกจากบ้านและการกลับเข้าบ้านโดยปลอดภัย หรือด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ความกำพริา-พการ ได้รับการดูแลเอาใจใส่ มีการคาดหวังได้ว่าทุกคนจะเติบโตจากวันนี้ได้อย่างแข็งแรงสมบูรณ์ มีความหวัง เกิดความเสี่ยงน้อยลงหรือปราศจากความเสี่ยง ผู้คนสามารถปล่อยวางได้ หรือแจ้งปรัชญาแห่งหลักการ แห่งภาคปฏิบัติ การมีนวัตกรรมต่างๆ ที่เอื้อให้ผู้คนใช้ชีวิตง่าย ๆ ด้วยการมี “กติกา” ร่วมกัน อยู่ที่เราจะแปรมาเป็นภาคปฏิบัติอย่างไร เช่น ในบางประเทศการจัดให้มีพื้นที่ในบ้าน หมู่บ้าน ชุมชน ให้เด็กๆ ได้ออกกำลังกายเพื่อสุขภาพดี หรือมีการเรียนการศึกษาฟรีด้วยการควบคุมคุณภาพ เป็นต้น (๒) คติวิธีในสังคม คือปฏิบัติการไร้ความรุนแรง (Non-violence): สันติภาพต้องใช้เวลาพอควรเช่นเดียวกับต้นไม้แต่ละต้นที่กว่าจะงอกงามก็กินเวลานาน เพราะบาดแผลจากความขัดแย้ง

สงคราม ยังคงหลงเหลืออยู่ ผู้ได้รับผลกระทบหมายถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากผลของสงครามหรือ ความรุนแรงต้องได้รับการเยียวยาดูแลเอาใจใส่ (Healing) ฯลฯ

๗) ส่งเสริมความเข้าใจอันดีของบุคคลในองค์กรให้เห็นตรงกันในเป้าหมาย- เป้าประสงค์ มีการแบ่งปันกันไม่เฉพาะวัตถุดิบของ แต่รวมถึงความรู้ในการปฏิบัติงาน ความรัก ความ จริใจ ความสงบสุขย่อมเกิดได้ในองค์กร

๘) เปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนเสวนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น และนำเสนอทิศทางการดำเนินงานต่อผู้มีอำนาจ เชิญปราชญ์ทางศาสนาทั้งในและต่างประเทศแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงานความสำเร็จของต่างประเทศมาถอดประสบการณ์ เพื่อเป็นบทเรียนแก่การพัฒนาสังคมพหุ ศาสนาของไทย รวมถึงการเปิดพื้นที่ “การฟัง” เพื่อสร้างความเข้าใจผู้ที่ได้รับผลกระทบจาก เหตุการณ์ในชุมชนเพื่อความยั่งยืน สร้างเครือข่าย ร่วมแบ่งปันประสบการณ์ เรียนรู้และสร้างองค์ ความรู้ใหม่ แบ่งปันน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๙) สร้างความรู้ ความเข้าใจ ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม (Participation) โดยเปิด โอกาสให้บุคคล ผู้แทนกลุ่มองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางการสร้าง สันติภาพร่วมดำเนินการพัฒนาและร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นวิธีที่ดีที่สุดคือการพูดคุยเกี่ยวกับ สันติภาพ (Peace Talk) หรือการสานเสวนา (Interfaith Dialogue) ในหมู่ต่างศาสนา เชื้อชาติ สร้าง โอกาสในการพูดคุยสื่อสารร่วมกัน ให้ต่างได้แสดงความเห็นที่ไม่เป็นไปเพื่ออัตลักษณ์ (Identity) เพื่อให้ต่างฝ่ายต่างยอมรับกันมีความเข้าใจอันดีต่อกัน และร่วมมือกันสร้างสรรค์สันติภาพให้เจริญอก งามโดยร่วมกันปลูกฝังวัฒนธรรมแห่งสันติภาพ (Peace Culture) เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนแห่ง สันติภาพ

๑๐) สร้างความตระหนักถึงความจำเป็นในความรักสมัครสมานสามัคคี และ ความร่วมมือกันสร้างความสงบสุขในชุมชน พื้นที่ต่างๆ เช่น กลุ่มพลังสตรีในชุมชนโดยให้มีการเข้า ค่ายอบรม ปลูกจิตสำนึกในพลังของสตรีร่วมกันด้วยการทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกันเพื่อรู้จัก รู้ สามัคคี ให้เป็นกระบวนการของความสัมพันธ์ในการร่วมกันพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๑๑) กระตุ้นและค้นหาศักยภาพในการเป็นผู้ร่วมสร้างสันติภาพของผู้ได้รับ ผลกระทบหรือผู้อยู่ในเหตุการณ์ความรุนแรง รวมถึงการค้นหาปัจจัยทั้งที่ส่งเสริมและที่เป็นอุปสรรค ในการร่วมสร้างสันติภาพของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรง อาจพบทางออกของ ปัญหาเพื่อร่วมเสนอ “การเปลี่ยนแปลง” ที่อาจเป็นหนทางสู่สันติภาพร่วมกัน

๑๒) ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันสิ่งของ รวมถึงความรู้และแนะนำสั่งสอน ปิยวาจา การกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี อัถล จริยา การชวนช่วยช่วยเหลือกิจการงานส่วนรวม และสมานัตตตา การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย และหลักอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะพึงพอใจในสิ่งที่ทำและที่มีอยู่ สันติภาพจึงจะงอกงามความพึง พอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสังคมเป็นตราซึ่งแห่งความเท่าเทียมของชีวิตพลเมืองในหน่วยสังคม อีกทั้งยังสามารถบั่นทอนความขัดแย้งได้อีกด้วยวิริยะ ความเพียรถือเป็นปัจจัยหลักในทุกแนวทางแก้ไข

ความขัดแย้ง เนื่องจากความขัดแย้งบางเรื่องไม่สามารถยุติได้ด้วยการเจรจาเพียงครั้งสองครั้งหรือหนึ่งหรือสองเดือน แต่อาจกินเวลาเป็นปีหรือหลายปี ต้องอดทนรอให้ปัจจัยต่างๆ สุกงอมพร้อมที่จะผลิ ดอกออกผลจิตตะความเอาใจใส่ การหาวิชาความรู้ ประสบการณ์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยการศึกษา-พัฒนา-สังเคราะห์ บูรณาการเทคนิคในการเจรจา การสานเสวนา ฯลฯ และวิมังสาการใช้สติปัญญาใคร่ครวญไตร่ตรองให้รอบคอบ

๑๓) ส่งเสริมหลักเสมอภาคสากล (Equal Right) โดยต้องใส่ใจในการมองเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ในคนทุกคน โดยไม่เลือกกว่าคนๆ นั้นต้องไม่มีความแตกต่างไปจากเรา หรือแม้จะเป็นฝ่ายตรงข้ามหรือเป็นศัตรูต่อเราก็ดำเนิน เพราะในความเป็นมนุษย์เหมือนกันนั้น เขาหรือเธอผู้นั้นย่อมมีศักยภาพที่จะพัฒนาจิตสำนึกที่ดีงามไม่ต่างจากตัวเรา มีเพียงโอกาสที่อาจแตกต่างกัน การจะส่งเสริมให้สันติภาพเจริญงอกงามได้ ต้องมองให้ลึกถึงหัวใจของมนุษย์ นอกจากนี้ยังต้องหาทางพัฒนาสติปัญญาและร่างกายของเขาและเธอเพื่อให้ก้าวพ้นจากความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยทางกายให้ได้เสียก่อน เพราะศักดิ์ศรีของมนุษย์ที่แท้จริงคือการดำรงอยู่อย่างปราศจากความกลัว ไม่ว่าจะกลัวต่อความอดอยาก กลัวต่อการถูกทำร้าย กลัวต่อความรู้สึกไม่มั่นคงทางใจ หรือกลัวต่อภัยใดๆ ก็ตาม ความกลัวเป็นศัตรูตัวร้ายของสันติสภาวะภายในจิตใจซึ่งส่งผลต่อสันติสภาวะในสังคมส่วนรวมด้วย

๑๔) ในกระบวนการพัฒนาสันติภาพให้เจริญงอกงามนั้น มีขั้นตอนการป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งอย่างเป็นรูปธรรม ควรมีการกำหนดแนวทางเป็น 2 ส่วนคือ (๑) ส่วนที่มาจากภายในจิตใจตนเองโดยการปรับพื้นฐานทางทัศนคติของตนเองให้เกิดคุณลักษณะที่ดี เช่น ฝึกความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มีสติ มีสมาธิให้เกิดขึ้นกับตนเองตลอดเวลา เมื่อบุคคลสามารถพัฒนาจิตใจตนเองให้เกิดสันติสุขได้ก็จะสามารถนำประโยชน์นั้นมาช่วยเหลือสังคมต่อไปในทางสุขสงบ ดังคำกล่าวที่ว่า “นัตถิ สันติ ปะรัง สุขัง” – สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี ในปฏิบัติการสร้างสันติภาพให้เจริญงอกงามนั้น ต้องสร้างคนให้มีความเจริญภายในจิตใจ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาไปสู่ความดีงามของคนในสังคม เพราะเมื่อตัวเราคิดดี พูดดี ทำดี ความดีต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผ่านไปสู่อื่นต่อกันเป็นทอดๆ การส่งผ่านความดีจะแพร่กระจายไปทั่ว สังคมก็จะมีแต่ความรักใคร่กลมเกลียว สัมผัสความสามัคคี สันติภาพในสังคมจะเกิดขึ้นพร้อมความเจริญงอกงาม เนื่องจากสภาพแวดล้อมประกอบไปด้วยคนดีนอกจากนี้ทุกคนยังมีหน้าที่ส่งเสริมกันและกันในการสร้างสันติวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกัน โดยเฉพาะคนทำงานด้านสันติภาพควรเป็นต้นแบบที่ดีงาม ดังนั้นควรรู้เท่าทันสิ่งที่ตนเองทำว่ากำลังทำเพื่อสันติภาพอยู่ทุกขณะ พฤติกรรมที่แสดงออกจึงควรเป็นพฤติกรรมที่มุ่งเสริมสันติวัฒนธรรม เช่น การถกเถียงด้วยเหตุผลและฟังความเห็นที่แตกต่างจากตนด้วยความใจกว้างการตั้งคำถามต่อความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมที่มุ่งขัดขวางสันติวัฒนธรรม การไม่เพิกเฉยต่อความอยุติธรรมต่าง ๆ เป็นต้น และ (2) ส่วนที่มาจากภายนอก คือสิ่งแวดล้อม เราไม่สามารถควบคุมได้ แต่รัฐสามารถควบคุมได้ด้วยการออกกฎหมาย ด้วยการยอมให้รัฐเป็นผู้นำ เป็นต้น

๑๕) ต้องมีการส่งเสริมการศึกษาองค์ความรู้ด้านสันติศึกษาให้เกิดความรู้อย่างลึกซึ้งแล้วนำไปใช้พัฒนาตนเอง พัฒนาองค์กร พัฒนาสังคม เพื่อช่วยให้ทุกฝ่ายได้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง และตระหนักถึงความจำเป็นและความสำคัญของสันติภาพที่เป็นทางรอดของมวลมนุษยชาติในสังคมปัจจุบัน

๓.๓.๒.๔ เกณฑ์ชี้วัดตามกรอบประเด็นที่ ๔ การอนุรักษ์รักษาสันติภาพให้ยาวนาน

๑) มีความละเอียดอ่อนรอบคอบ ตรวจสอบ เผื่อสังเกตการณ์ ลงสู่ภาคปฏิบัติที่ยั่งยืน (Bring sensitivity and observation to sustainable implementation) ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม (Participation) ของทุกภาคส่วนในสังคม โดยจัดให้มีการทำข้อเสนอแนะเชื่อมประสานให้สังคมระดับต่าง ๆ ทำงานร่วมกัน ติดตามตรวจสอบปัจจัยที่จะทำให้สังคมรุนแรง เมื่อเห็นปัจจัยเสี่ยงใด ช่วยกันเสนอแนะมิให้เกิดการใช้ความรุนแรงในสังคม

๒) ปลุกฝังจิตสำนึกในคนรุ่นต่อไปให้ตระหนักถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เนื่องจากชาติไทยดำรงมาได้ทุกวันนี้เพราะสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สันติภาพจะยั่งยืนได้ตลอดไปรวมถึงการปลุกฝังความรัก ความเมตตากรุณาให้อยู่ในจิตใต้สำนึกเพื่อสันติภาพในหัวใจของผู้คนตั้งแต่เด็ก ๆ

๓) แก้ปัญหาเฉพาะหน้าก่อนเมื่อเจอปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้น โดยการให้มีกระบวนการแทรกแซงมิให้เกิดความรุนแรงต่อกัน

๔) ใช้หลักสราณียธรรม ๖ อันเป็นไปเพื่อการระลึกถึงกันและสงเคราะห์กัน ก่อเกิดความสมัคสมานสามัคคี อันเป็นเหตุนำสุขมาให้ ได้แก่- เมตตากายกรรม ช่วยเหลือกิจธุระของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ - เมตตาโมหกรรม คิดมุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน - เมตตาวาจากรรม พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่มุ่งร้ายต่อกัน - สาธารณโภคิตา ได้ประโยชน์มาแบ่งกันต่อกัน- สีสสามัญญตา ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และวินัย เดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพโดยไม่อ้างอำนาจมาข่มกัน - ทิฐิสามัญญตา ทำความคิดให้เป็นไปในทางเดียวกัน ร่วมฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น

๕) ใช้หลักขราวาสธรรม ๔: - สัจจะ มีความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐาน เป็นคนจริงต่อความเป็นมนุษย์ของตน เคารพในสิทธิของความเป็นมนุษย์ของคนในชุมชน ข้อตกลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้ความยินยอมพร้อมใจของผู้ขัดแย้ง ข้อตกลงนั้นต้องถูกปฏิบัติโดยเคร่งครัด ซื่อสัตย์ มั่นคง เพื่อดำรงไว้ซึ่งสันติสุขและป้องปรามความขัดแย้งมิให้โหมกระพือขึ้นมาอีก - ทมะ มีการข่มจิต และรักษาใจ บังคับตนเองเพื่อลดละกิเลสและรักษาสัจจะเพื่อรักษาสันติภาพให้ยาวนาน เช่น การเข้าใจในข้อขัดแย้ง การแบ่งสรรปันส่วนความสุขและความทุกข์ของคนในชุมชน - ขันติ อุดหนุนอดกลั้นต่อการบีบบังคับของกิเลสความคิดที่เป็นปรปักษ์ต่อสันติภาพ - จาคะ เสียสละ ละนิสัยสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ ในตัวตน หันมองชุมชน มองสาธารณประโยชน์เป็นที่ตั้ง สร้างทัศนคติที่ดีต่อคนในชุมชน

๖) ต้องสร้างและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีและสิทธิที่เท่าเทียมกันตามหลักธรรมาภิบาลในหมู่ประชาชนในชุมชน พื้นที่ต่างๆ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนสร้างชุมชนเข้มแข็งควบคู่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และโครงสร้างเชิงสถาบันด้านการเมืองการปกครอง รวมถึงการส่งเสริมบทบาทองค์กรชุมชน และภาคประชาสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นมากที่สุดแนวทางในการพัฒนาสถานการณ์ต่าง ๆ และผู้แวดล้อมให้เกิดสันติภาพที่ยั่งยืน ได้แก่ การให้ความเท่าเทียมกัน ความยุติธรรม การเคารพในเหตุผลของความเห็นต่างของทุกฝ่ายด้วยความจริงใจและความเข้าใจ

๗) ต้องแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง มีการหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยนำจุดร่วมที่เหมือนกันมาเสริมสร้างซึ่งจะก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจกันพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้าต่อไป และมองจุดต่างที่ไม่เหมือนกันด้วยการยอมรับในคุณค่าบนความหลากหลายโดยไม่ยึดติดอยู่กับข้อบัญญัติในศาสนาใดศาสนาหนึ่งอันจะเป็นอุปสรรคต่อการร่วมกันรักษาสันติภาพให้ยาวนาน ผลสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพคือ ต้องทำให้สมาชิกของสังคมเป็นผู้ที่ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายของกันและกันให้ได้

๘) ต้องสร้างสำนึกร่วมกันในสังคม โดยเข้าใจถึงกฎไตรลักษณ์ที่ว่า อนิจจัง วัฏสังขาร สรรพสิ่งย่อมผันแปรไปตามกาล การที่จะคงสภาพให้ในแง่ของ “อนุรักษ” ให้คงสภาพเหมือนเดิมหรือคล้ายๆ สภาพเดิมให้มากที่สุด เป็นเรื่องยาก โดยเฉพาะการที่จะทำให้ยาวนาน ยิ่งยากมากขึ้น สิ่งที่เราควรคำนึงถึง คือทำอย่างไรจะทำให้ผู้คนที่อยู่ในวงจรความขัดแย้งไม่หวนกลับไปใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา และคนในสังคมตระหนักรู้เท่าทันถึงสัญญาณบอกเหตุว่าคู่ขัดแย้งกำลังจะหันไปใช้ความรุนแรงบั่นทอนสถานะสันติภาพที่มีสภาพเปราะบาง อ่อนไหว และเสี่ยงต่อการถูกทำลายได้ทุกเมื่อต่างหาก

๙) ต้องมีความเข้าใจและมองภาพกว้างในเรื่องสันติภาพโดยให้ความสำคัญแก่สันติภาพที่มีต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงต้องพยายามเผยแพร่องค์ความรู้ด้านสันติภาพให้เกิดขึ้นในหมู่มวลชน ทั้งนักศึกษา นักธุรกิจ นักการเมือง ทหาร ตำรวจ แพทย์ ตลอดจนอาชีพอื่น ๆ

๑๐) สันติภาพเปรียบเสมือนต้นไม้ เมื่อเป็นต้นไม้ใหญ่หรือเป็นต้นไม้ระดับกลางแล้ว ต้องมีการพิจารณาว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้แผ่กิ่งก้านสาขาพอควรสิ่งสำคัญคือต้องหยุดการใช้อาวุธมีวิธีปฏิบัติการไร้ความรุนแรง เพราะสันติภาพก็ไม่ต่างจาก “อหิโศย” ที่ต้องมีวิธีการเสริมป้อง บำรุงรักษา โดยพัฒนาความไว้วางใจให้มากขึ้น มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐ ระหว่างรัฐและคู่ขัดแย้ง รากฐานของสันติภาพที่ยั่งยืนคือพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ดี ตัวอย่างเช่น ประเทศคู่ค้ากันจะไม่ทำสงครามกัน เพราะการค้าคือสันติวิธี คู่ค้าต้องเป็นพันธมิตรกัน สงครามมักเกิดระหว่างคู่ที่มีการได้เปรียบและเสียเปรียบซึ่งมักมีการเรียกร้อง โดยทั่วไปประเทศมหาอำนาจจะไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน และมีต้นทุนการกระชับสัมพันธ์ ประเด็นต่างศาสนา ต้องมีการบูรณาการ มีวิธีการทางการทูต หรือการสร้างระบบการต่อรอง เป็นต้น สันติภาพจะยาวนานได้ต้องมีฐานความไว้วางใจสูง ต่างฝ่ายต่างต้องมีความมั่นใจ ในความมั่นคงระหว่างกันสูง

๑๑) ควรมีความกังวลถึง “ระบบที่ผิดพลาด” มากกว่าที่จะกังวลในเรื่องสันติภาพโดยไม่ต้องไม่กระทำการต่างๆ เพื่อการล้างแค้น สันติภาพคือความสุขที่ไม่ได้เป็นของผูกขาดสำหรับผู้ใดผู้เดียว (Peace is happiness that is not exclusive.) หากใช้ระบบสตัยยะ (ความจริง ความบริสุทธิ์) ก็จะทำให้เกิดสันติภาพที่ยาวนานได้

๑๒) ต้องมีความพยายามในการให้ความรู้แก่ผู้คนในเรื่องความสำคัญของการมีสันติภาพควรมีการประชาสัมพันธ์ถึงผลดีแห่งการร่วมมือกัน ทำสัญลักษณ์ความสงบสุขให้เป็นเครื่องหมายเพื่อเป็นอนุสรณ์ เช่น อนุสาวรีย์ เป็นต้น ที่เป็นปัญหาในปัจจุบันเพราะเราสร้างอนุสาวรีย์กันมากมายโดยไม่ทราบถึงความหมายที่แท้จริงจึง โดยปลูกฝังให้เห็นความสำคัญตามระดับวัย เช่น วัยเด็ก ก็ให้ความรู้ในระดับหนึ่ง ผู้ใหญ่ ก็ให้ความรู้ในอีกระดับหนึ่ง ให้รู้จักศึกษาหาข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้ง และให้มีการสนับสนุน ส่งเสริมผลดีของการมีสันติภาพผู้คนจะได้รู้สึกเสมอถึงผลดีของการมีสันติภาพจัดอบรมด้านความรู้เรื่องสันติภาพให้ต่อเนื่องและอัปเดตเป็นระยะ ๆ

๓.๔ สรุป

จากชุดคำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ แยกแยะประเด็น และทำการจัดกลุ่มข้อมูล และได้จัดทำสมมนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรับฟังข้อแนะนำร่างโมเดล จุดที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อสังเกตและให้ข้อแนะนำเพื่อให้ผู้วิจัยได้นำไปทบทวน และปรับปรุงผลการศึกษาล้างจากการรับฟังความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เรียนให้ผู้ทรงคุณวุฒิทราบถึงข้อจำกัดของการศึกษาว่า เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยผู้วิจัยคาดหวังผลการศึกษาที่จะเห็นกรอบแนวคิดหลักสำคัญในการชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพผ่านมุมมองของพระพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ดังนั้นผลการศึกษาและกระบวนการวิจัยจึงไม่ได้มุ่งเน้นที่จะศึกษาผลในเชิงปริมาณตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านให้ข้อสังเกตไว้ และการอธิบายเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกเป็นการสะท้อนมุมมองจากงานด้านเอกสารเป็นหลักดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อให้สามารถอธิบายขยายความในเกณฑ์ชี้วัดฯ ได้อย่างเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับบริบทที่จะนำไปใช้ศึกษาต่อในประเทศไทยจึงทำให้กรอบแนวคิดและการอธิบายเน้นไปที่เนื้อหามากกว่าวิธีการ ดังนั้นสำหรับผู้ที่จะนำผลการวิจัยไปใช้จำเป็นต้องทราบถึงข้อจำกัดเหล่านี้ เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับปรุงประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมต่อไป และผู้วิจัยได้สรุปเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสันติภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

เกณฑ์ชีวิตตามกรอบประเด็นที่ ๑: การระมัดระวังตนเอง

ประกอบด้วย ๒ ตัวชี้วัด คือ

๑) ระมัดระวังพฤติกรรมกรรมการแสดงออกทางกาย วาจาได้แก่ การมีศีล มีความอดทน อดกลั้น มีการสร้างความไว้วางใจจากอีกฝ่ายด้วยความเป็นกลาง ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี ศึกษาหาความรู้ ทำความเข้าใจด้านต่างๆ ของผู้อื่น มีการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์

๒) ระมัดระวังความคิดได้แก่ มีการใช้ศีลธรรมของคนดี มีความคิด ความรู้สึก และความพยายามในการทำความเข้าใจความหลากหลายของผู้คน สังคม วัฒนธรรม เข้าถึงชุมชน เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และชุมชน ให้โอกาสคนมีมุมมองเชิงการสร้าง การเปลี่ยนแปลงเชิงสังคม มีการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของหมู่คนต่างศาสนา สร้างสันติภาพให้เกิดในใจตนเองก่อนด้วยหลักวิปัสสนาสมาธิ

เกณฑ์ชีวิตตามกรอบประเด็นที่ ๒: ในการขจัดความขัดแย้งหรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว

ประกอบด้วย ๓ ตัวชี้วัด คือ

๑) ท่าทีการแสดงออกอย่างสันติได้แก่มีความอดทน อดกลั้นในความแตกต่าง พยายามหยุดความรุนแรงตรงหน้าให้ได้ก่อนเป็นอันดับแรกเพื่อรักษาชีวิตและหาทางควบคุมมิให้ความรุนแรงขยายวงมากขึ้นไปกว่าเดิมใช้หลักมรรคมีองค์ ๘ มีพรหมวิหาร ๔ หลีกหรือหลบเลี่ยงมิให้เกิดความขัดแย้ง ยอมเสียสละละความต้องการของตนเองหรือใช้ยุทธวิธี “พบกันครึ่งทาง

๒) ปรับทัศนคติอย่างเข้าใจได้แก่ต้องมีการยอมรับกันว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ศึกษาเรียนรู้ให้มากเพื่อสามารถเดินหน้าต่อไปข้างหน้ากันอย่างสันติ

๓) สื่อสารอย่างสันติ ได้แก่ การไกล่เกลี่ยในกรณีที่มีความขัดแย้งยังไม่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม การจัดทำเวทีสาธารณะ การสื่อสารกันแบบตัวต่อตัว (Face to Face) อย่างสันติท่ามกลางความขัดแย้งย่อมมีผลดีกว่าการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา

เกณฑ์ชีวิตตามกรอบในประเด็นที่ ๓: ในการพัฒนาสันติภาพให้เจริญงอกงาม

ประกอบด้วย ๔ ตัวชี้วัด

๑) กฎแห่งความสัมพันธ์ได้แก่การให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัว โดยให้ความสำคัญของระบบเครือญาติและชุมชนที่เกื้อกูลกันความไว้วางใจคตินิยมในสังคมคือปฏิบัติการไร้ความรุนแรงส่งเสริมความเข้าใจอันดีของบุคคลในองค์กรให้เห็นตรงกันเป้าหมาย-เป้าประสงค์ มีการแบ่งปันกันใช้หลักสังคหวัตถุ ๔

๒) กฎแห่งความเสมอภาคและการให้เกียรติ ได้แก่ มีความละเอียดอ่อนในเรื่องความแตกต่างเรื่องเพศ (Gender) ความรู้สึกถึงคุณค่าในตัวเองและผู้อื่นร่วมกันแก้ปัญหาที่โครงสร้าง ทำให้สังคมมีความเป็นธรรมมากที่สุดสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นในความรักสมัคสมานสามัคคี

และความร่วมมือกันสร้างความสงบสุขในชุมชน พื้นที่ต่างๆส่งเสริมหลักเสมอภาคสากล (Equal Right) โดยต้องใส่ใจในการมองเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ในคนทุกคน

๓) กฎแห่งการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ ได้แก่ ใช้ความพยายาม ความอดทนในการแก้ปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ให้การเรียนรู้กับคนในระดับต่าง ๆ เปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนเสวนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น และนำเสนอทิศทางการดำเนินงานต่อผู้มีอำนาจ ต้องมีการส่งเสริมการศึกษาองค์ความรู้ด้านสันติศึกษาให้เกิดความรู้อย่างลึกซึ้ง แล้วนำไปใช้พัฒนาตนเอง พัฒนาองค์กร พัฒนาสังคม

๔) กฎแห่งการเยียวยา ได้แก่ การกระตุ้นและค้นหาศักยภาพในการเป็นผู้ร่วมสร้างสันติภาพของผู้ได้รับผลกระทบหรือผู้อยู่ในเหตุการณ์ความรุนแรง

เกณฑ์ชีวิตตามกรอบในประเด็นที่ ๔: ในการอนุรักษ์รักษาสันติภาพให้ยาวนาน

ประกอบด้วย ๕ ตัวชี้วัด คือ

1) กฎแห่งจิตสำนึกและความใส่ใจได้แก่ปลูกฝังจิตสำนึกในคนรุ่นต่อไปให้ตระหนักถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ต้องสร้างสำนึกร่วมกันในสังคม โดยเข้าใจถึงกฎไตรลักษณ์ที่ว่า อนิจจัง วิภูสังขารา สรรพสิ่งย่อมผันแปรไปตามกาล

2) กฎแห่งการบำรุงรักษาสัมพันธไมตรีมีความละเอียดอ่อนรอบคอบ ตรวจสอบ เฝ้าสังเกตการณ์ ลงสู่ภาคปฏิบัติที่ยั่งยืนแก้ปัญหาเฉพาะหน้าก่อนเมื่อเจอปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้นใช้หลักสารณียธรรม ๖ อันเป็นไปเพื่อการระลึกถึงกันและสงเคราะห์กัน ใช้หลักพรวาธธรรม ๔

3) กฎแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้แก่ การมีความเข้าใจและมองภาพกว้างในเรื่องสันติภาพ สันติภาพเปรียบเสมือนต้นไม้ เมื่อเป็นต้นไม้ใหญ่หรือเป็นต้นไม้ระดับกลางแล้ว ต้องมีการพิจารณาว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้แผ่กิ่งก้านสาขาพอควร สิ่งสำคัญคือต้องหยุดการใช้อาวุธ มีวิธีปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ควรมีความกังวลถึง “ระบบที่ผิดพลาด” มากกว่าที่จะกังวลในเรื่องสันติภาพต้องมีความพยายามในการให้ความรู้แก่ผู้คนในเรื่องความสำคัญของการมีสันติภาพ ควรมีการประชาสัมพันธ์ถึงผลดีแห่งการร่วมมือกัน ทำสัญลักษณ์ความสงบสุขให้เป็นเครื่องหมายเพื่อเป็นอนุสรณ์

4) กฎแห่งพื้นที่ที่แสดงความเห็นได้แก่ การแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง มีการหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

5) กฎแห่งการแบ่งปันผลประโยชน์ด้วยหลักธรรมาภิบาล ได้แก่ การสร้างและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีและสิทธิที่เท่าเทียมกันตามหลักธรรมาภิบาล

ทั้งนี้เกณฑ์ชีวิตความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพจากผลการศึกษาฯ สามารถอธิบายความเชื่อมโยงและความสอดคล้องกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก คือ หลักคิดที่ว่าพัฒนางานด้านสันติภาพจุดเริ่มต้นแรกเป็นเรื่องของสันติภาพในบุคคลตั้งข้อความขององค์กรสหประชาชาติที่ว่า “สงครามเริ่มต้นที่จิตใจของมนุษย์ฉันใด ความหวงแหนสันติภาพก็ต้องสร้างขึ้นในจิตใจของมนุษย์ด้วยฉันนั้น” (Since war begins in the minds of men, it is in the minds of men that the defenses of peace must be constructed. ซึ่ง

สอดคล้องจากการศึกษานักสันติภาพโลกแต่ละท่านก็เริ่มต้นที่จะจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับตนเอง ก่อนที่จะไปจัดการความขัดแย้งและสร้างสังคมให้เกิดสันติภาพ ด้วยเหตุนี้ จากการศึกษาวิจัยทำให้พบกระบวนการและขั้นตอนการสร้างสันติภาพ ดังนี้

บันไดขั้นที่ ๑ คือการระมัดระวังตน-มีความเข้าใจหลักสันติภาพ เป็น Self-peace ซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างสันติ คือ การมีอุดมการณ์สันติภาพตามหลักศาสนาซึ่งทุกศาสนาต่างก็มีปลายทาง คือ การเคารพตนเอง เคารพผู้อื่น รักษากฎกติกา ยอมรับความแตกต่าง และการให้เกียรติและ

บันไดขั้นที่ ๒ คือ การขจัดความขัดแย้ง/ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว (Resolution) เมื่อสถานการณ์บางอย่างทำให้ต้องเผชิญกับความขัดแย้งสำคัญคือจะจัดการความขัดแย้งอย่างไร ทั้งนี้องค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกต่างก็มีแนวทางการจัดการความขัดแย้งที่มีเป้าหมายคือปราศจากความรุนแรง ซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย ตามระดับความเข้มข้นของความขัดแย้ง เริ่มจากเจรจา ไกล่เกลี่ย กระบวนการยุติธรรม ตลอดจนจนถึงการแสดงออกของมวลชนด้วยหลักอหิงสา อย่างเช่น คานธี เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม แก่นคิดสำคัญที่เป็นตัวชี้วัดหลักที่จะทำให้กระบวนการในขั้นตอนนี้สำเร็จไปได้ คือ ทำที่ ความคิด และวิธีสื่อสาร ดังจะเห็นได้จากนักสันติภาพโลกแต่ละท่านต่างก็มีตัวชี้วัดเหล่านี้เป็นฐานที่ใช้ในการขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

บันไดขั้นที่ ๓ คือ การป้องกัน/เสริมสร้าง/พัฒนา (Outer Prevention & Development) กระบวนในขั้นตอนนี้เห็นได้ชัดในองค์กรสันติภาพโลกอย่างเช่น UNDP และ UNESCO คือการพัฒนาทุนมนุษย์และส่งเสริมให้ประเทศกำลังพัฒนาให้มีความรู้ที่สามารถเป็นที่พึ่งของตนเองได้โดยไม่ต้องอาศัยการสนับสนุนจากประเทศมหาอำนาจที่ต่างก็มุ่งหวังในทรัพยากรของประเทศเหล่านั้น โดยที่ประชากรของประเทศนั้นยังเป็นคนยากไร้ ถูกกดขี่ และขาดโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาซึ่งจะช่วยให้คนได้รับการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับผลงานของนักสันติภาพโลกแต่ละท่านก็นำแนวคิดนี้ไปพัฒนาคนในเชิงกายภาพผลสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกอย่างเช่น แมซีเทเรซ่า ท่านเน้นความสัมพันธ์ในระดับบุคคลก่อนจะไปสู่ระดับสังคม ความเอื้ออาทรในครอบครัวในเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องมีให้กันและกัน

บันไดขั้นที่ ๔ เป็นขั้นสุดท้าย กล่าวคือ การรักษาสันติภาพให้ยั่งยืน (Sustainable Preservation) ซึ่งทั้งองค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกต่างก็ตระหนักถึงข้อนี้ดี ความพยายามในการสร้างสันติภาพจะล้มเหลวหากเพียงแต่มุ่งขจัดความขัดแย้งโดยไม่ได้หันกลับไปแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ คือ หลักในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งเริ่มต้นจากบุคคล ชุมชน สังคม ขยายไปสู่ประเทศและสังคมโลก ทั้งนี้การสร้างจิตสำนึกและการให้ความใส่ใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นสิ่งที่ต้องนำมาตอกย้ำและสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้น ดังนักสันติภาพโลกหลายท่านที่ประดิษฐ์คำวลีที่สร้างแรงบันดาลใจเตือนต่อโลกกระตุ้นให้ชาวโลกเกิดสำนึกของหลักพื้นฐานความเป็นมนุษย์ คือ การไม่ทำร้ายเบียดเบียนกัน การเคารพในตนเอง การเคารพผู้อื่น การอยู่ร่วมกันได้แม้จะมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ภาษา หรือความเชื่อ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความเท่าเทียมกัน ดังเช่นวลีของคานธีแนะนำให้ผู้คนเปลี่ยนแปลงตามความปรารถนาที่อยากจะให้โลกใบนี้เปลี่ยนแปลง (ไปในทางสงบสันติสุข) (“Be the change that you wish to see in the world.”)

สรุปได้ว่า กระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดสันติภาพในเชิงกายภาพ และเชิงจิตภาพ ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้คือ การบรรลุเป้าหมายที่ตั้งองค์กรและนักสันติภาพโลกปรารถนา สำหรับองค์กรสันติภาพมีความมุ่งมั่นเรื่องของความสัมพันธ์ระดับประเทศ จึงมุ่งที่จะทำให้สมาชิกประเทศของประชาคมโลกมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีการศึกษา และเป็นประเทศพัฒนา ซึ่งก็เป็นเป้าหมายของนักสันติภาพโลกเช่นกัน โดยนักสันติภาพโลกนั้นจะเน้นในเรื่องของการต่อสู้ที่จะทำให้มนุษย์ทุกคนสามารถมีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน การไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบเพราะเป็นประเทศที่ด้อยความเจริญกว่า การไม่แบ่งแยกชนชั้นและศักดิ์กัน โอกาสในการพัฒนาด้วยฝีมือ การยับยั้งความช่วยเหลือจากผู้ที่มีจิตเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ดังนั้นสันติภาพในเชิงจิตภาพจึงถือว่าเป็นหัวใจที่จะนำไปสู่การทำให้สันติภาพในเชิงกายภาพให้เป็นจริง ซึ่งผลแห่งการพัฒนาเหล่านี้สอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนาในการวัดผลของการฝึกปฏิบัติตามศีล สมาธิ และปัญญาเรียกว่า หลักภาวนา ๔ (Development): เป็นหลักในการเจริญ ทำให้เป็น ให้มีขึ้น เป็นการฝึกอบรม พัฒนา^{๑๔} ซึ่งนับเป็นหลักธรรมที่สำคัญมากในกระบวนการสร้างสันติภาพให้เกิดในบุคคล หมู่คณะ องค์กร ชุมชน ประเทศชาติ และโลก ประกอบด้วย

(๑) **กายภาวนา (Physical Development)** ซึ่งหากกระบวนการสร้างสันติภาพตามที่ถอดบทเรียนจากกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกประสบความสำเร็จ เชิงกายภาพสามารถสังเกตได้จากบุคคล ชุมชน สังคมนั้น จะมีความเป็นอยู่ที่ดี ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงฐานะที่ร่ำรวย แต่เป็นผู้ที่รู้จักกิน รู้จักอยู่ให้ดี มีสุขภาพกายสุขภาพจิตดี ส่งผลให้มีความสุขในการดำเนินชีวิต และเป็นผู้มีความเป็นมิตรต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ชุมชนสังคมนั้นเป็นสังคมที่ปลอดภัยปราศจากภัยจากมนุษย์ที่ทำร้ายกัน

(๒) **ศีลภาวนา (Moral Development)** สะท้อนได้จากการที่บุคคล ชุมชน สังคมนั้น ต่างก็เคารพในกฎกติกาของสังคม การอยู่ร่วมกันด้วยการรู้จักหน้าที่ที่มีต่อกันและความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคม อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี มีความเกื้อกูลกัน

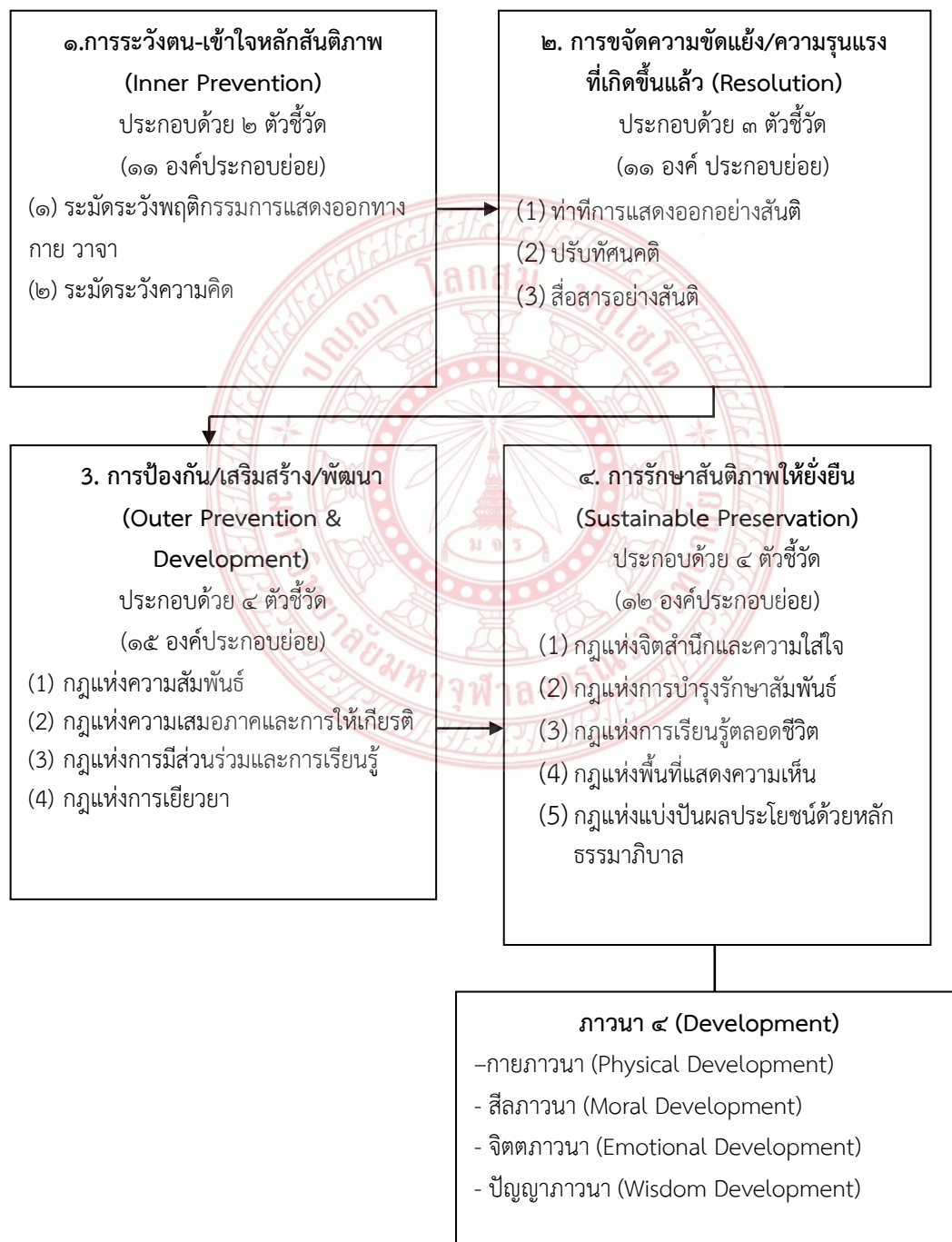
(๓) **จิตตภาวนา (Emotional Development)** สะท้อนจากการที่บุคคล ชุมชน สังคมนั้น มีความเข้มแข็งทางกายและมั่นคงทางจิตใจ ไม่ไหลตามกระแสสังคมที่ฟุ้งเฟ้อ คนในสังคมมีความเมตตา กรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น

(๔) **ปัญญาภาวนา (Wisdom Development)** สะท้อนจากการที่บุคคล ชุมชน สังคมนั้น รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา มีปัญญาในการดำเนินชีวิตและรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำกัดอย่างรู้คุณค่าและเห็นประโยชน์

^{๑๔} อย.ปญจก. 22/๗๙/๑2๑.

เมื่อกล่าวโดยสรุป จะพบเกณฑ์ชีวิตว่าด้วยความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพ และนักสันติภาพทั่วโลก ดังแผนภาพในหน้าถัดไป

แผนภาพที่ ๓.๓ แสดงเกณฑ์ชีวิตความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพ และนักสันติภาพโลก

บทที่ ๔

ชุมชนสันติสุข: ในพุทธศตวรรษที่ ๒๖: ถอดบทเรียนชุมชนสันติสุข ในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง

บทนี้ได้แสดงให้เห็นถึงผลการศึกษางานวิจัยเรื่อง ชุมชนสันติสุข: ในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ โดยการศึกษา ถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนแพรทนามแดง ชุมชนย่านกะดีจีน ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง โดยใช้การวิจัยคุณภาพ (ภาคสนาม) เครื่องมือที่ใช้เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๓๐ คน ประกอบกับการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การค้นหาคำตอบวิธีการดำเนินชีวิตการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง สาเหตุและปัจจัยความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและเกิดสันติสุขของชุมชนที่มีความขัดแย้ง โดยใช้เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกเป็นเครื่องมือตรวจสอบความสำเร็จในการสร้างสันติภาพของชุมชน และสังเคราะห์องค์ความรู้จากการถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบเพื่อนำเสนอแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖

๔.๑ วิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ก้าวข้ามความขัดแย้งสู่ความเป็นชุมชนสันติสุข

จากการตั้งคำถามว่า ทำอย่างไรที่ชุมชนสามารถก้าวข้ามความขัดแย้งเป็นชุมชนที่มีสันติภาพและสามารถพัฒนาเป็นชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ตามที่สังคมปรารถนา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาพื้นที่ชุมชนต้นแบบถอดบทเรียนชุมชนที่ประสบความสำเร็จที่สามารถใช้กระบวนการสร้างสันติภาพก้าวข้ามผ่านความขัดแย้ง และสลายความขัดแย้งให้เป็นชุมชนที่ประสานสามัคคี รักษาประโยชน์ส่วนรวม เกื้อกูลกันด้วยวัฒนธรรมแห่งเมตตาและวัฒนธรรมแห่งปัญญา เพื่อสะท้อนให้เห็นแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพที่น่าพาชุมชนให้เกิดสันติสุขได้ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่กรณีศึกษา ดังนี้

(๑) ชุมชนย่านกะดีจีน ในย่านฝั่งธนบุรีของกรุงเทพมหานคร เป็นแหล่งรวมของ ๖ ชุมชน คือ ชุมชนวัดกัลยาณ์ กะฎีกีจีน กะฎีกีขาว บุปผาราม โรงคราม และวัดประยูรวงศ์ เป็นแหล่งชุมชนที่น่าศึกษาในด้านของพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางความเชื่อ และการเป็นชุมชนต้นแบบในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขมาอย่างเนิ่นนานเป็นแหล่งชุมชนเก่าแก่ของชาวบ้าน ๓ ศาสนา ๔ ความเชื่อ ได้แก่ พุทธเถรวาท พุทธมหายาน คริสต์ และอิสลาม ที่ทยอยมาตั้งรกรากตั้งแต่ช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา และอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมเกลียวไม่มีความขัดแย้งที่น่าไปสู่ความรุนแรงจนมาถึงปัจจุบัน ถือว่าเป็นแหล่งชุมชนตัวอย่างในยุคที่สังคมไทยมีความคิดแตกแยกนอกจากนี้ ชุมชนย่านกะดีจีน ยังเป็นชุมชนตัวอย่างในเรื่องของการท่องเที่ยวชุมชนพหุวัฒนธรรม ที่สามารถนำความหลากหลายทางวัฒนธรรมประสานสัมพันธ์ระหว่างชุมชน โดยมีวัดประยูรวงศาวรวิหารเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน

กิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนที่ประสบความสำเร็จและเป็นตัวอย่างชุมชนที่มีสันติสุข ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนโดยรอบมีสายใยที่ดีและต่างก็พึ่งพิงอาศัยกันได้อย่างกลมกลืน

(๒) ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ มีภาษาท้องถิ่นใช้ ๓ ภาษาคือภาษาเขมร ลาว กูย (ส่วย) มีการอยู่ร่วมกันของหลายชาติพันธุ์จึงทำให้ในอดีตชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนางจึงมีปัญหาความหลากหลายอุดมการณ์ทางการเมือง ขาดผู้นำในการพัฒนาชุมชน ประกอบกับการขาดจิตสาธารณะและความสามัคคี จึงเป็นเหตุให้มีปัญหาการยกยอกสมบัติสาธารณะ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มวัยรุ่น การข้องเกี่ยวของอบายมุข ไม่สนใจในการเข้าวัด ขาดการแบ่งปันและการสื่อสารที่ดี ปัจจุบันหมู่บ้านท่าคอยนางเป็นหมู่บ้านที่ผ่านกระบวนการพัฒนาโครงการหมู่บ้านสะอาดจากโครงการวิจัยของ สำนักงานป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ ได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบต่อต้านการทุจริต หรือหมู่บ้านสะอาดแห่งแรกของประเทศไทย โครงการนี้ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้าน นอกจากความสะอาดทางกายภาพและจิตใจ ยังช่วยกระชับความสัมพันธ์ในหมู่บ้านเพิ่มความร่วมมือ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อยู่ร่วมกันได้บนท่ามกลางความหลากหลายทางภาษา และวัฒนธรรม

(๓) ชุมชนแพรกหนามแดงจ.สมุทรสงคราม เป็นหนึ่งในชุมชนที่เคยมีความขัดแย้งอันเนื่องมาจากปัญหาการจัดสรรทรัพยากรน้ำนับตั้งแต่มีการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ส่งผลต่อกระแสน้ำซึ่งพื้นที่นี้มีทั้งน้ำเค็ม น้ำจืด และน้ำกร่อย ที่มีแม่น้ำและลำคลองเป็นธรรมชาติเชื่อมโยงกระแสของน้ำทั้งหลาย การเกิดประตุน้ำเพื่อกั้นเขื่อนส่งผลกระทบต่อกระแสการไหลเวียนของน้ำทั้งสามประเภทซึ่งพื้นที่แต่ละแห่งในชุมชนดั้งเดิมต่างก็อาศัยอยู่ร่วมกันได้โดยอาศัยการขึ้นลงของกระแสน้ำตามธรรมชาติมาประกอบอาชีพประมง บ่อปลา บ่อกุ้ง รวมถึงการทำนาทำสวนปลูกผัก ต่างก็มีความต้องการน้ำที่ไม่เหมือนกัน ปัญหาการเปิดปิดประตุน้ำจึงเป็นที่มาของความขัดแย้ง เพราะชาวบ้านฝั่งน้ำจืดเมื่อประตูปิดตายทำให้น้ำไม่ไหลเวียนเกิดการเน่าเสียและมีการสะสมของตะกอนดินที่หน้าประตูกั้นน้ำ เวลาหน้าน้ำหรือเมื่อเขื่อนปล่อยน้ำลงมาจะทำให้น้ำท่วมนาข้าว บ่อปลาสลด สวนผัก ชาวบ้านในฝั่งนี้จึงไปเปิดประตูเพื่อระบายน้ำออก ผลจากการที่เปิดประตูระบายน้ำทำให้น้ำจืดไหลทะลักเข้าสู่ส่วนน้ำเค็ม เมื่อชาวบ้านฝั่งน้ำเค็มสูบน้ำเข้าบ่อกุ้งก็ทำให้กุ้งทะเลที่เลี้ยงไว้พากันตายหมด ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ในการประกอบอาชีพของชุมชนแพรกหนามแดงทั้งฝั่งน้ำจืดและฝั่งน้ำเค็มเริ่มทวีความรุนแรงขึ้นจนถึงกระทั่งการลงมือทะเลาะวิวาทกันความบาดหมางนี้กินเวลาถึง ๒๐ ปี และได้ทำลายความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่เคยมีต่อกัน แต่ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ได้ก้าวข้ามผ่านความขัดแย้งโดยอาศัยวิถีทางแห่งสันติและกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง หันหน้าเข้าหากันในการร่วมมือกับทุกฝ่ายเพื่อแก้ปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน จนในที่สุดชุมชนแพรกหนามแดงได้รับการยกย่องเป็นชุมชนต้นแบบในการแก้ไขความขัดแย้งและการนำระบบการบริหารจัดการน้ำจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ นับว่าเป็นชุมชนที่ผ่านกระบวนการสร้างสันติภาพที่ควรศึกษาเป็นต้นแบบสำหรับชุมชนที่มีปัญหาความขัดแย้งได้อย่างดี

กล่าวได้ว่า พื้นที่ชุมชนทั้ง ๓ แห่ง นับว่าสามารถเป็นตัวอย่างในการศึกษาถอดบทเรียน **ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖** ที่สามารถสะท้อนให้เห็นการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงชีวิตที่สะอาดทั้งทางกาย พุทธกรรม จิตใจ และปัญญา อันเป็นรากฐานหรือพื้นฐานความดีงามและเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าถึงสันติสุข ส่งผลให้เกิดสันติภาพภายใน คือ การพัฒนาตนเอง และ สันติภาพภายนอก คือ ความสัมพันธ์ที่ดีในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติท่ามกลางความแตกต่าง คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถอดบทเรียนวิธีการดำเนินชีวิตของพื้นที่ศึกษาดังกล่าว เพื่อเป็นพื้นฐานประกอบการวิเคราะห์ทำความเข้าใจบริบทของชุมชนที่จะนำไปสู่การศึกษาสาเหตุและปัจจัยความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและเกิดสันติสุขของชุมชนที่มีความขัดแย้งเป็นลำดับต่อไป

๔.๑ วิธีการดำเนินชีวิตการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของชุมชนพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง

๔.๑.๑ ชุมชนแพรกหนามแดง: วิถีชีวิต ๒ น้ำ “น้ำจืด-น้ำเค็ม”

ก) ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ประวัติความเป็นมาของตำบลแพรกหนามแดงมีเรื่องเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่เล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนไว้ ๒ เรื่อง เรื่องแรกเล่าถึงที่มาของคำว่า “แพรกหนามแดง” เนื่องจากพื้นที่นี้ตั้งอยู่ติดกับจังหวัดราชบุรี มีลำคลอง มีลำประโดงอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นลำคลองที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เมื่อสมัยก่อนเรียกคลองที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติว่า “แพรก” ซึ่งตำบลแห่งนี้ในช่วงฤดูฝนจะมีปริมาณน้ำฝนมาก น้ำก็จะไหลจากที่สูงของจังหวัดราชบุรี ผ่านลงมาตามลำคลองต่าง ๆ น้ำที่ไหลมาตามลำคลองนั้นเป็นสีแดง ซึ่งอาจเนื่องมาจากดินตะกอนลูกรังต่าง ๆ ที่ไหลมากับน้ำ เมื่อน้ำไหลผ่านมาตามลำคลองถึงชุมชนแห่งนี้ น้ำตาม “แพรก” ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเห็นเป็นสีแดง จนชาวบ้านในเขตพื้นที่เรียกชุมชนนี้ว่า “แพรกน้ำแดง” และต่อมาหลายสิบปีจึงเพี้ยนมาเป็น “แพรกหนามแดง” จนถึงปัจจุบันนี้ส่วนเรื่องเล่าที่สองเล่าว่า ที่มาของ “แพรกหนามแดง” นั้นมาจากในพื้นที่ตำบลแพรกหนามแดงนั้นมีลำราง หรือ ลำประโดงเป็นจำนวนมาก ซึ่งเรียกลำราง หรือลำประโดงนั้น ชาวบ้านเรียกว่า “แพรก” โดยแพรกแต่ละแห่งจะมีต้นไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่า “ต้นหนามแดง” มีลักษณะต้นสูงประมาณ ๑ – ๓ เมตร และมีหนามแหลมคมบริเวณลำต้นและกิ่ง ขึ้นอยู่บริเวณแพรกต่าง ๆ จำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกชุมชนนี้ว่า “แพรกหนามแดง” จนถึงปัจจุบันนี้ กล่าวได้ว่าทั้งสองเรื่องนี้ใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ เพราะในปัจจุบันเวลาฝนตกน้ำไหลมาจากพื้นที่ใกล้เคียง น้ำก็มีลักษณะขุ่นแต่อาจจะไม่แดงเท่าไรนักเพราะปัจจุบันถนนริมคลองส่วนใหญ่เปลี่ยนสภาพจากถนนลูกรังเป็นถนนคอนกรีต และถนนหินคลุก หรือถนนลาดยางไปแล้ว และลำราง หรือแพรกบางแห่งในพื้นที่ก็ยังมีต้นหนามแดงให้เห็นกันอยู่เช่นกัน^๑

สำหรับพื้นที่ตำบลแพรกหนามแดง มีเนื้อที่ประมาณ ๓๖.๒๓ ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ ๒๒,๖๔๑ ไร่ โดยด้านทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลวัดประดู่และตำบลปลายโพงพาง

^๑ องค์การบริหารส่วนตำบลแพรกหนามแดง จังหวัดสมุทรสงคราม, “ประวัติความเป็นมาของแพรกหนามแดง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.phragamndang.go.th/site/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=53, [๓ ธ.ค. ๒๕๖๐].

อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลห้วยโรง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และตำบลวันดาว อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรีทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลยี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และทิศใต้ ติดต่อกับตำบลยี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ภูมิประเทศตำบลแพรกหนามแดงจึงเป็นพื้นที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเล มีลำคลองกระจายทั่วพื้นที่ทำให้เหมาะแก่การเกษตรและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

ประชากรและการประกอบอาชีพ: ตำบลแพรกหนามแดงมีจำนวนหมู่บ้าน ๖ หมู่บ้าน ประกอบด้วย ๑,๐๐๕ หลังคาครัวเรือน ได้แก่ หมู่ที่ ๑ บ้านคลองขุดเล็กจำนวน ๒๒๒ หลัง หมู่ที่ ๒ บ้านคลองสะพานหินจำนวน ๑๕๐ หลัง หมู่ที่ ๓ บ้านรั้ว จำนวน ๑๒๕ หลัง หมู่ที่ ๔ บ้านแพรกหนามแดงจำนวน ๒๑๒ หลัง หมู่ที่ ๕ บ้านคลองขุดสมบูรณ์ จำนวน ๙ หลัง หมู่ที่ ๖ บ้านคลองผีหลอกจำนวน ๑๙๙ หลังหมายเหตุ (ข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๖ สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง (สำนักทะเบียนอำเภออัมพวา) ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเพาะปลูกและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยประชากรส่วนมากเลี้ยงปลาสดและเลี้ยงกุ้งเป็นอาชีพหลัก และมีประชากรบางส่วนประกอบอาชีพทำสวนและทำนาผลิตภัณฑ์ OTOP ท้องถิ่น ได้แก่ ข้าวกล้องสุภาพน้ำพริกปลาสดปลาสดทอดกรอบสร้อยผักประสมเกลียว+กระดุกกล้วยบิ๊งบึงน้ำผึ้ง แม่สำเภา^๒

ข) วิถีชีวิตของคนในชุมชนจากอดีต-ปัจจุบัน

ด้วยสภาพพื้นที่ของตำบลแพรกหนามแดงมีลำคลองถึง ๓๖ คลอง ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพที่พึ่งพิงกับสายน้ำ คือ เลี้ยงปลา ๓๐% เลี้ยงกุ้ง ๒๐% ทำนาข้าว ๒๐% ทำสวนผักสวนมะพร้าว สวนตาล ๒๐% เดิมทีชาวบ้านอาศัยร่วมกันมีการคมนาคมทางเรือผ่านสายน้ำเป็นตัวเชื่อมโยงการแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ของชาวบ้าน ต่อมาเมื่อมีถนนตัดผ่านทำให้สภาพของชาวแพรกหนามแดงถูกแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ ส่วน คือ พื้นที่น้ำจืด กับน้ำเค็ม สำหรับชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่น้ำจืดส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา เลี้ยงปลาสด ทำสวนมะพร้าว ปลูกผัก ส่วนชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่น้ำเค็มส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลาธรรมชาติโดยอาศัยน้ำจากลำคลองธรรมชาติเป็นหลัก^๓

หากถอดบทเรียนวิถีชีวิตของชาวบ้านลุ่มน้ำแม่กลองในอดีต ชาวบ้านประกอบอาชีพที่หลากหลายตามความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับชาวนามีวิถีแบบพึ่งพา มีวัฒนธรรมในการ “ลงแขก ขอแรงกัน ร่วมมือกัน” ในขณะที่วิถีชาวสวนมะพร้าว สวนตาล เป็นลักษณะของครอบครัวใช้ความสามารถเฉพาะตนในการขึ้นตาล งานสวนตาลต้องอาศัยกระบวนการ

^๒ องค์การบริหารส่วนตำบลแพรกหนามแดง จังหวัดสมุทรสงคราม,ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.phragamdamang.go.th/site/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=53, [๓ ธ.ค. ๒๕๖๐].

^๓ ปัญญา โตทองและคณะ, โครงการรูปแบบการจัดการน้ำในคลองตำบลแพรกหนามแดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, รายงานวิจัย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐, หน้า ๘.

ตั้งแต่ขึ้นเก็บ เคี้ยวตาล ซึ่งกว่าจะแล้วเสร็จก็จวนค่ำ ทำให้ไม่ค่อยได้ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นมาก จะใช้เงินที่หาได้หรือหยุดพักผ่อนยาวก็ช่วงสงกรานต์ จึงมีผู้กล่าวว่าอัตลักษณ์ชาวแม่กลอง คือ ศิลปินเดี่ยวหาเลี้ยงชีพจากทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ในอดีตสามารถทำรายได้เสียภาษีต่อหัวสูงสุดรองจากกรุงเทพมหานครเท่านั้น”^๔

แผนภาพที่ ๔.๑ ภาพแสดงวิธีชาวสวนตาล เตาตาลภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำหรับด้านวัฒนธรรมชุมชนในอดีต ด้วยเหตุเพราะชาวชุมชนแพรกหนามแดงมีวิถีที่อยู่กับธรรมชาติ ทำมาหาเลี้ยงชีพตามสภาพที่ธรรมชาติอำนวย บางอาชีพมีการพึ่งพิงอาศัยกัน บางอาชีพก็พึ่งพากระบบครอบครัว แต่ก็ยังมีลักษณะของการอยู่ร่วมแบบเอื้ออาทร ชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธจึงมีวิถีของขนบธรรมเนียมประเพณีที่เชื่อมโยงกับงานบุญทางพระพุทธศาสนา ผสานกับความเชื่อในการให้ความเคารพต่อแผ่นดิน แผ่นน้ำ ดังที่คุณสมบูรณ์ ชาวบ้านและผู้นำจิตวิญญาณ คนฝั่งน้ำจิตเล่าว่า “วัฒนธรรมที่นี่หน้าฤดูนา ก็นิมนต์พระมาสวดมนต์ ขอฝนในหมู่บ้าน พอปีใหม่ก็เชิญทำบุญที่กลางหมู่บ้าน สงกรานต์ก็รดน้ำผู้เฒ่าผู้แก่ ชาวนาพอเก็บเกี่ยวเสร็จก็นิมนต์พระมาทำบุญกลางทุ่งนา เรียกว่า ทำบุญขวัญข้าว พระแม่โพสพ พระแม่คงคาสมัยก่อนตั้งแต่เริ่มไถนา ก่อนทำก็ต้องมีดอกไม้ธูปเทียนไปขมาพระแม่ธรณี พอเก็บเกี่ยวเสร็จก็ต้องขอขมา มีการทำของเช่นไหว้ การเกี่ยวข้าวต้องเกี่ยววันศุกร์ และต้องเกี่ยวกับมือ เวลาจะนวดข้าวใส่รองเท้านี้ไม่ได้ ต้องใช้เท้าเปล่า เป็นการให้ความเคารพผืนดิน ถ้ามว่าพิธีกรรมนี้ช่วยอะไร ช่วยสร้างความรู้สึที่ดีๆ ความเชื่อทำให้สบายใจ ซึ่งปัจจุบันวิถีความเชื่อของชาวนาผ่านการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจางหายไปจากวิถีชุมชน”^๕

นอกจากนี้ คุณมนัส ชาวสวนตาล เสริมว่า สมัยก่อนช่วงสงกรานต์ที่นี่จะเล่นรำวงย้อนยุค โดยหยุดงานเป็นสัปดาห์ เล่นกันไม่เลิก ขึ้นกินข้าวกันได้ทุกบ้าน^๖ และยังมีการละเล่นแบบไทยๆ

^๔ดูรายละเอียดใน, สุรจิต ชีรเวทย์, **ตนแม่กลอง**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส.เอเชียเพรส (๑๙๘๙), ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

^๕สัมภาษณ์ สมบูรณ์ แดงอรุณ, ประธานศูนย์ข้าวชุมชนแพรกหนามแดง ต. แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

^๖สัมภาษณ์ มนัส บัวหลวง, รองประธานองค์กรชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

เช่น การแข่งเรือ มอญซ่อนผ้า วิ่งเปี้ยว รำวงร้องเพลง” ปัจจุบันวิถีเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปปัจจัยหนึ่งคือ คนท้องถิ่นได้อพยพไป และมีคนนอกพื้นที่ถึง ๘๐ เปอร์เซ็นต์ ความคุ้นเคยและความผูกพันกันก็ค่อนข้างลดลง อีกทั้งยังมีส่วนหนึ่งประกอบอาชีพพนักงานโรงงาน พอหน้าเทศกาลโรงงานก็ไม่หยุดให้ทำให้วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์เลื่อนรางหรือจางหายความสัมพันธ์ก็จะเริ่มห่างกัน”

ความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนชุมชนแพรกกหนามแดง เริ่มจากการย้ายถิ่นฐานของคนในท้องถิ่นและการขายที่ดินทำนา เนื่องจากผลกระทบที่ได้รับความเดือดร้อนจากสภาพธรรมชาติของสายน้ำที่เป็นเส้นเลือดหล่อเลี้ยงอาชีพของคนท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อมีการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ ประกอบกับถนนพระราม ๒ (ถนนสายธนบุรี-ปากท่อ) ตัดเส้นทางกระแสน้ำ และการสร้างประตุน้ำของชลประทานกั้นการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำเค็มและน้ำจืด การจัดการระบบการเปิดปิดน้ำที่ไม่สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติของน้ำทำให้วิถีของชุมชนแพรกกหนามแดง ซึ่งเป็นชุมชนที่ดำรงอยู่กับระบบ ๓ น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ที่ต้องอาศัยการจัดการกับระบบสามน้ำให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวิถีธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนกล่าวได้ว่าจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรง มาจากการบริหารจัดการน้ำที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน” คนปลายน้ำอย่างชุมชนแพรกกหนามแดงได้รับความลำบากเนื่องจากกระแสน้ำเค็มรุกล้ำเข้ามา ต้นมะพร้าวที่เคยสมบูรณ์พากันยืนต้นตาย ทำให้ชาวบ้านท้องถิ่นพากันขายที่ดิน อพยพถิ่นฐานไปประกอบอาชีพที่อื่น ช่วงนั้นมีนายทุนมาซื้อที่ทำบ่อกุ้ง บ่อปลา ทำให้เมื่อคนท้องถิ่นกลับมาก็ต้องเป็นผู้เช่าที่ดินและเป็นคนรับจ้างทำการเกษตรมากกว่าที่จะเป็นเจ้าของที่ทำกินเหมือนในอดีต”

นอกจากสภาพทางธรรมชาติ คุณภาพน้ำ คุณภาพดินที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่งผลอย่างยิ่งกับการประกอบอาชีพของคนในชุมชน และยังส่งผลต่อการรับรู้และความมั่นใจ ความภาคภูมิใจ ความเชื่อมั่นของคนในท้องถิ่น และของเยาวชนคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรมอันเนื่องจากพ่อแม่รุ่นใหม่ในชุมชนส่งลูกหลานไปศึกษาภายนอกทำให้วิถีชีวิตคนรุ่นใหม่ของชุมชนแปลกแยกออกจากวิถีชีวิตดั้งเดิม มีข้อตั้งสังเกตจากคุณมนัส ชาวบ้านสวนตาล ประเด็นเรื่องของระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมวิถีความเป็นอยู่ของชุมชน สมัยก่อนบ้าน วัด โรงเรียน

^๗สัมภาษณ์ สมบูรณ์ แดงอรุณ, ประธานศูนย์ข่าวชุมชนแพรกกหนามแดง ต. แพรกกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

^๘สัมภาษณ์ บุญชอบ พ่วงสำราญ, ชาวบ้านชุมชน ต.แพรกกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๙สัมภาษณ์ ปัญญา โตทอง, ผู้นำชุมชน ต.แพรกกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐}สัมภาษณ์ มนัส บัวหลวง, รองประธานองค์กรชุมชน ต.แพรกกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

เป็นของคู่กัน เดียวนี้เด็กๆ ไปเรียนนอกพื้นที่และโรงเรียนไม่ได้เชื่อมโยงวิถีของชุมชนเข้ากับการเรียน การสอนทำให้เด็กๆ เยาวชนไม่ได้เรียนรู้และซึมซับวิถีชีวิตของท้องถิ่น^{๑๑}

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเรื่องของสภาพน้ำที่ส่งผลต่ออาชีพของคนในชุมชนแพรกก หนามแดงมายาวนาน ปัจจุบันได้คลี่คลายลงและเกิดความมีส่วนร่วมและร่วมมือของคนในชุมชน พื้นฟูวิถีชีวิตท้องถิ่น การสร้างความเข้มแข็งให้กับอาชีพเกษตร มีการสร้างโรงสีข้าวชุมชนซึ่งนำโดย คุณสมบุรณ์ ประธานศูนย์ข้าวชุมชนแพรกกหนามแดง และได้พัฒนาสายพันธุ์ข้าวเพื่อรักษาสายพันธุ์ ดั้งเดิม คือ เหลืองประทิว และเพิ่มสายพันธุ์ใหม่ที่สร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น ข้าวไรซ์เบอร์รี่ จากเดิมที่ ชาวนาปลูกข้าวทั่วไป ขายได้ตันละ ๖,๐๐๐ กว่าบาท มาเป็นตันละ ๕๐,๐๐๐ บาท ทำให้อาชีพ ชาวนาเดี่ยวนี้นี้ขึ้นมาก ถ้ามองถึงเหตุที่ต้องมีโรงสีข้าวชุมชน เพราะความเชื่อว่าชุมชนมีความสุขได้ ต้อง ปลอดภัยจากสารเคมีและมีสิ่งแวดล้อมดี การทดลองปลูกสายพันธุ์ข้าวใหม่ๆ จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นที่ ต้องหาพันธุ์ข้าวที่สามารถปลูกได้ในพื้นที่แพรกกหนามแดง ในขณะที่ต้องรักษาสายพันธุ์ดั้งเดิมอย่าง พันธุ์ข้าวเหลืองประทิว แม้ว่าจะทำผลผลิตได้ปีละ ๑ ครั้ง^{๑๒}

สภาพวิถีชีวิตของชุมชนแพรกกน้ำแดง จากการจัดการน้ำ ก่อให้เกิดการจัด สวัสดิการที่มีในธรรมชาติให้กลับคืนมา ทั้งจำลองและการปลูกต้นไม้กินได้ การนำพืชผักพื้นถิ่นมาใช้ ประกอบอาหาร และการขยายผลไปยังการจัดสวัสดิการเรื่องบ้านมั่นคงร่วมกับหลวงพ่อบุญมี เจ้า อาวาสวัดเจริญรัตนาราม (วัดเพชรรัตน์) ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานจากสถาบัน พัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) แบ่งเป็นสินเชื่อเพื่อสร้างบ้าน ๑๘,๗๓๑,๑๐๐ บาท งบสนับสนุนอื่นๆ จำนวน ๘,๗๔๘,๐๐๐ บาท รวมทั้งสิ้น ๒๗,๔๗๙,๑๐๐ บาท โดยการธรรมาภิบาล ๑ บาท ขึ้นมาใน ระดับตำบล เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๒ มีสมาชิกแรกเริ่ม ๑๙๓ คน เงินทุน ๕,๙๘๓ บาท เพิ่มขึ้น เป็น ๑,๔๕๙ คน รวม เงินทุน ๒,๕๔๘,๕๔๙ บาท เพื่อให้เป็นสวัสดิการชุมชนคนแพรกกหนามแดงไม่ ทิ้งกัน มีการจัดสวัสดิการตั้งแต่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เมื่อเป็นสมาชิกครบ ๑๘๐ วัน (ข้อมูลปี ๒๕๕๘) ตลอดจนมีการเปิดสถาบันการเงินชุมชนแพรกกหนามแดงภายใต้การสนับสนุนของธนาคารเพื่อ การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) จำนวน ๒ ล้านบาท เมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๘

ปัจจุบันชุมชนแพรกกหนามแดงได้มีการสร้างเด็กและเยาวชนให้เกิดสำนึกรักท้องถิ่น เพื่อสานพลังการขับเคลื่อนงานจากรุ่นต่อรุ่นไปอย่างต่อเนื่อง โดยมีหัวใจสำคัญในการทำงาน คือ การ มีส่วนร่วม การทำงานอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และการบูรณาการข้อมูลไปสู่การตัดสินใจแก้ไข ปัญหาพร้อมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นับว่าเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของชุมชนเข้มแข็งที่มีพลวัตรจนเป็นที่ ยอมรับในสังคม เป็นแหล่งเรียนรู้ฐานจากชุมชน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและ ต่างประเทศมากกว่า ๑๐ ปี

^{๑๑}สัมภาษณ์ คุณมนัส บัวหลวง, รองประธานองค์กรชุมชน ต.แพรกกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

^{๑๒}สัมภาษณ์ สมบุรณ์ แดงอรุณ, ประธานศูนย์ข้าวชุมชนแพรกกหนามแดง ต. แพรกกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

การมีข้าวที่เพิ่มมูลค่าการผลิต และชาวนาสามารถสีข้าวด้วยตนเอง ไม่ต้องพึ่งโรงสีข้าว และต้นทุนจากการใช้สารเคมี ชีวิตชาวนาของชุมชนแพรกน้ำแดงฝั่งน้ำจืดจึงมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นเป็นลำดับ ปัจจุบันชุมชนแพรกนารวมแดงทั้งฝั่งขวาน้ำจืด-น้ำเค็ม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีการจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เพื่อสร้างวินัยการเงินในชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ การตั้งกลุ่มเยาวชนเพื่อด้านยาเสพติด กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน และการสร้างทางเลือกในการป้องกันอุบัติเหตุทางถนนของคนในชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นได้จากการร่วมมือของชุมชนผ่านการศึกษาอย่างเป็นระบบของกระบวนการวิจัย ทำให้ชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวิเคราะห์ ร่วมพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติสุขและมีความยั่งยืน

แผนภาพที่ ๔.๒ ผลิตภัณฑ์ข้าวและที่ตั้งโรงสีข้าวชุมชน

แผนภาพที่ ๔.๓ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์และสวัสดิการชุมชน ตำบลแพรกนารวมแดง

๔.๑.๒ ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง: การอยู่ร่วมกันของ ๓ ชาติพันธุ์ “เขมร-กูย- (ส่วย) ลาว”

ก) ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนางเป็นหมู่บ้านที่ ๕ ในเขตการปกครองของตำบลสวาย อ. ปรางค์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นตำบลขนาดเล็ก มี ๑๐ หมู่บ้าน มีจำนวน ๘๘๗ ครัวเรือน ประชากร

ในตำบลรวมทั้งสิ้น ๔,๐๗๖ คน^{๑๓} หมู่บ้านท่าคอยนางตั้งอยู่ริมห้วยทับทันและเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน จากการรวบรวมข้อมูลปราชญ์ชาวบ้าน นายเทียน บุญจูง อายุ ๘๐ ปี นายโพธิ์ มูลจิต อายุ ๘๑ ปี นายธง อุ่มเชื้อ อายุ ๗๔ ปี^{๑๔} สรุปความเป็นมาของหมู่บ้านท่าคอยนางไว้ดังนี้

พื้นที่แห่งนี้เดิมมีผู้อยู่อาศัยอยู่แล้ว ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ โดยมี นายยุง ฉิมพินิจ, นายตัน พลทา, นายมาก พลทา นำญาติพี่น้องอพยพมาจากบ้านภูมิศาลา ตำบลโคกเพชร อำเภอบางขัน จังหวัดศรีสะเกษ มาตั้งเป็นชุมชนใหม่มีการวางแผนตัดถนนกว้าง ๑๐ เมตร ซอย ๘ เมตรและจัดสรรที่ดินให้ครัวเรือนละ ๒ ไร่ ต่อมาเมื่อพ.ศ. ๒๕๐๒ มีประชาชน จากบ้านจิก บ้านอิหล่า อำเภอบึงสามพัน อ.อุทุมพรพิสัย บ้านเปือย อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ อพยพมาอยู่รวม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ มีประชาชนอพยพมาจากอำเภอรันบุรี จังหวัดสุรินทร์มาอยู่รวม

ความเป็นมาของชื่อเรียกหมู่บ้าน เมื่อก่อนบ้านนี้มีชื่อว่า บ้านต่ายง ตามชื่อคนก่อตั้งต่อมาได้มีการกันทำนบใหญ่เพื่อเก็บกักน้ำในการทำเกษตรจึงเรียกว่า บ้านทำนบ ในบริเวณริมห้วยใกล้หมู่บ้านมีทำนบธรรมชาติสวยงามซึ่งเรียกเป็นภาษาเขมรว่า “กำปงจำเนียง” แปลเป็นภาษาไทยว่า **ท่าคอยนาง** ซึ่งมีตำนานเล่าต่อกันมานาน คณะกรรมการหมู่บ้านจึงเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านจากบ้านทำนบเป็น **หมู่บ้านท่าคอยนาง**เป็นต้นมาเดิมบ้านท่าคอยนางเป็นสาขาของบ้านบึงขึ้นอยู่กับ ตำบลพิมาย อำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ ต่อมา ขึ้นหมู่ ๑๑ ตำบลตูม อำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ตำบลตูมได้แยกตำบลใหม่เพิ่มขึ้นคือตำบลสวาย บ้านท่าคอยนางจึงขึ้นกับ ตำบลสวาย อำเภอปราสาท นับแต่นั้นเป็นต้นมา

ตำนานกำปงจำเนียง: ตำนานเล่าว่าลูกสาวเจ้าเมืองลาวหนีมาจากเมืองอุบลมุงเดินทางไป เมืองพิมาย (จังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบัน) เจ้าเมืองได้เกณฑ์ทหารและประชาชนเพื่อติดตามลูกสาวกลับคืนและได้ตามมาทันขณะที่ลูกสาวและผู้ร่วมเดินทางเดินทางได้พักแรมที่ทำนบอันสวยงามแห่งหนึ่งอยู่ใกล้ริมน้ำห้วยทับทัน (อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านท่าคอยนางในปัจจุบัน) เมื่อคณะติดตามมาทันกว่าจะเกลี้ยกล่อมพาลูกสาวเจ้าเมืองกลับบ้านได้ต้องใช้เวลามากหลายวันในที่สุดลูกสาวเจ้าเมืองอุบลก็ได้เดินทางกลับบ้านในขณะที่รอการตัดสินใจของลูกสาวเจ้าเมืองนั้น คณะผู้ติดตามทุกชีใจ เพราะกลัวลูกสาวเจ้าเมืองไม่ยอมกลับบ้าน ต่อมาทำนบแห่งนี้จึงเรียกชื่อว่า **กำปงจำเนียง** ซึ่งเป็นภาษาเขมรแปลว่า **ท่าคอยนางการคอยในที่นี้หมายถึงคอยการตัดสินใจของลูกสาวเจ้าเมือง** คณะติดตามที่ตามมาทันและได้ตั้งทัพที่หนองน้ำบริเวณใกล้เคียง ต่อมาจึงเรียกชื่อหนองน้ำแห่งนี้ว่า **หนองทัพ** (ปัจจุบันเป็นชื่อหมู่บ้านแห่งหนึ่งในตำบลเกาะแก้ว อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์) ซึ่งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านท่าคอยนาง ปัจจุบันทำนบแห่งนี้ถูกน้ำกัดเซาะและเจ้าของที่ดินที่ทำกินบริเวณนั้นใช้รถไถเกรดไม่เหลือเค้าเดิมอีกเลย

ข) วิถีชีวิตของคนในชุมชน

^{๑๓} องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.tambon-sawai.go.th/default.php?modules=otop3&view_id=127, [๒๓ พ.ย.๒๕๖๐].

^{๑๔} ข้อมูลสัมภาษณ์วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๒ ผู้รวบรวมข้อมูล ครูสมนึก ศรีฤกษ์, บ้านท่าคอยนาง ต.ปราสาท อ.ปราสาท จ.ศรีสะเกษ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ชาติพันธุ์ ภาษาและวัฒนธรรม: ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนางนั้น เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางภาษาถิ่น ตามชาติพันธุ์ที่อาศัยในพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย ชาติพันธุ์เขมร ลาว ส่วย (กูย)^{๑๕} มีผลการศึกษาที่น่าสนใจได้ทำการศึกษาชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนางซึ่งมี ๓ ชาติพันธุ์ แต่ผลการศึกษาพบว่า การใช้ภาษาในชุมชนมีทั้งสิ้น ๖ ภาษา ได้แก่ ภาษาลาว (ภาษาไทยถิ่นอีสาน) ภาษาเขมร ภาษากูย ภาษาไทย ภาษาภูไท และภาษาไทยถิ่นเหนือ และภาษาหลักของชุมชนคือ ภาษาไทย และภาษาลาว ภาษารองคือภาษากูยและภาษาเขมร^{๑๖}

ประชาชนในหมู่บ้านนับถือพระพุทธศาสนาทั้งหมด ทำให้ทั้ง ๓ ชาติพันธุ์จึงมีวัฒนธรรมประเพณีส่วนใหญ่ที่ถูกเชื่อมโยงด้วยขนบธรรมเนียมตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญในหมู่บ้าน ได้แก่

บุญข้าวจี่ทำบุญบ้าน ในเดือน ๓ เป็นการสร้างความรักความสามัคคีในชุมชน
ประเพณีสงกรานต์ ในเดือน ๕ รดน้ำดำหัวขอพรผู้ใหญ่แสดงความกตัญญู
ประเพณีเลี้ยงปู่ตา ในเดือน ๖ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชุมชนในการประกอบอาชีพ
เกษตรกรรม

ทำบุญ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นการสืบทอดประเพณีที่ดั่งาม สร้างความสามัคคีในชุมชน

บุญข้าวจี่สารท แชนโฌนตา เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ
กล่าวได้ว่า คนในชุมชนให้ความสำคัญและมีศรัทธาการทำบุญในพระพุทธศาสนา และมีความเชื่อในเรื่องของบรรพบุรุษ สถานที่ที่เป็นศูนย์รวมใจอีกแห่งหนึ่งของหมู่บ้านคือ ศาลปู่ตา

แผนภาพที่ ๔.๔ ภาพศาลปู่ตา ศูนย์รวมความศรัทธาบรรพบุรุษของหมู่บ้าน

^{๑๕} คำว่า “ส่วย” เป็นชื่อที่ได้จากการเรียกกลุ่มชาติพันธุ์กูยของคนไทยสยามตั้งแต่มีการแบ่งเขตการปกครองอย่างเป็นทางการของสยามในสมัยอยุธยาตอนปลาย เนื่องจากในสมัยก่อนนั้นไม่มีการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์กูยว่า “ส่วย” ดังความตอนหนึ่งในกฎหมายอยุธยาฉบับ พ.ศ. ๑๙๗๔ว่า “กษัตริย์ของเขมรที่นครธมได้ ขอให้เจ้ากูยแห่งตะบองขมุมนำเมืองสำคัญตอนใต้ของนครจำปาศักดิ์ส่งทหารไปช่วยพระองค์ปราบขบถ” (ไพฑูริย์ มีกุล, ๒๕๒๗ : ๑๗) อ้างใน บัญญัติ สาลี, กูย : ว่าด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา และตำนาน

^{๑๖} สีนหา วังคะฮาดภาวะหลายภาษาที่ชุมชนภาษาที่บ้านท่าคอยนาง ตำบลสวาย อำเภอปรังค์กู จังหวัดศรีสะเกษ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.tnrr.in.th/?page=result_search&record_id=324395, [๒ ต.ค.๒๕๕๙].

แผนภาพที่ ๔.๕ ภาพวิถีพุทธศาสนิกชนของหมู่บ้านในช่วงเทศกาลปีใหม่

การอยู่ร่วมกันในอดีตของชุมชน จากการสัมภาษณ์พูดคุยมีการพึ่งพาอาศัยกัน เช่น การลงแขก ดำนา เกี่ยวข้าว เนื่องจากมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในอดีตการสื่อสารทางภาษาเคยเป็นอุปสรรคแต่ก็เป็นเรื่องราวที่ดูเป็นเรื่องสนุกสนานในการเข้าใจภาษาของกันและกันที่ผิดเพี้ยนไป แต่มาจนถึงยุคปัจจุบัน เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ชาติพันธุ์เขมร ก็สามารถสื่อสารทั้งภาษาส่วย (กูย) และลาวได้อย่างเข้าใจ^{๑๗} นอกจากนี้มีเสียงสะท้อนจากชุมชนว่า ความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละชาติพันธุ์ คนส่วย คนเขมรนับถือผีแม่มด คนลาว นับถือ ผีฟ้า ส่วย กับผีฟ้า หากมีคนไม่สบาย เจ็บไข้ได้ป่วยในชุมชน ก็จะมีการบ่นผีฟ้า เมื่อหายก็ทำการรำเซ่นไหว้ ทุกปีมีการจัดแต่งครูบาอาจารย์ขึ้นบนหิ้ง ทุกปีต้องมีการเปลี่ยนครู ยกครู (ยกกรวย ชันธ ๕ ชันธ ๘) ในเชื้อสายบรรพบุรุษที่มีความเชื่อเรื่องผีฟ้าของส่วยและเขมร วัฒนธรรมที่ ๓ ชาติพันธุ์ ทำร่วมกัน คือ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา / ปู่ตา / บุญเดือน ๑๐ (สารทไทย) ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ลาว ส่วย ทำร่วมกัน ส่วนชาวเขมรจัดต่างหาก จัดใหญ่กว่าชาติพันธุ์อื่น มีการห่อข้าวต้มมัดมาทำบุญ / งานแห่กันหลอน/สงกรานต์ / มีการจัดกิจกรรมกีฬา เชื่อมความสัมพันธ์ในแต่ละคุ้ม แต่ละชาติพันธุ์ ทั้งผู้ใหญ่และเด็กและเยาวชน (ช่วงเดือน ตุลาคมของทุกปี)/กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน หลุม บ่อ ถนน ทำความสะอาดชุมชนร่วมกัน ชาวบ้านมีการออกแรงและออกเงินร่วมกัน เป็นค่าอาหารและเครื่องดื่ม เสร็จงานก็มีการจัดงานเลี้ยง รับประทานอาหารร่วมกัน เป็นต้น ยิ่งในอดีต ความร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนมีมาก มีการออกแรงร่วมกัน โดยไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณใดๆ มาสนับสนุนเหมือนในปัจจุบัน^{๑๘}

^{๑๗} สัมภาษณ์, กลุ่มผู้นำชุมชน หมู่บ้านท่าคอยนาง, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน หมู่บ้านท่าคอยนาง, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

แผนภาพที่ ๔.๖ ภาพกิจกรรมการมีส่วนร่วมงานบุญในชุมชน^{๑๙}

วิถีผู้นำชุมชน: เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้นำชุมชนในหมู่บ้านมีการหมุนเวียนกันระหว่างผู้นำเขมร ลาว ส่วย (กวย) โดยมีรายชื่อผู้นำดังนี้ ๑. นายเลี่ยน ศรีเลิศ (ดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๒) ๒. นายธง อุ่มเชื้อ (ดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๒๙) ๓. นายสมพงษ์ ศรีเลิศ (ดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๕๓๐- ๒๕๓๔) ๔. นายสุรินทร์ ดวงใจ (ดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๕๓๕- ๒๕๔๕) ๕. นายคำพันธ์ แสงอุ่น (ดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๙) ๖. นางมาลินี นิยมพินิจ (ดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๕๕๙ -ปัจจุบัน) สำหรับผู้นำชุมชนปัจจุบันเป็นสตรีท่านแรกที่ได้รับเลือกเป็นผู้นำชุมชน จากการสัมภาษณ์และการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม พบว่า ผู้นำชุมชนแห่งนี้มีลักษณะของการร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชน แม้ว่าจะหมดสมัยวาระผู้นำแล้วแต่ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน “ผู้ใหญ่บ้าน ๓ รุ่น มาทำงานร่วมกันก็ไม่มีปัญหาความขัดแย้งกัน เพราะมีอะไรก็พูดคุยกันได้ทุกเรื่อง ช่วยเหลือกันได้อย่างดีทุกอย่าง ไม่มีความอิจฉากัน มีผู้นำเป็นผู้หญิงก็ยอมรับได้เพราะดูที่ความสามารถและการทำงานได้อย่างเต็มที่ มีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านเองก็พร้อมที่จะเสียสละเวลาให้มากกว่าคนอื่นคือ “ต้องทำมากกว่าคนอื่น”^{๒๐}

ภูมิปัญญาท้องถิ่น: ด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทำให้หมู่บ้านท่าคอยนางเป็นพื้นที่ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย และชาวชุมชนก็มีความภาคภูมิใจในความสามารถความถนัดของตนจนเรียกว่าเป็นความเชี่ยวชาญของคนในหมู่บ้านที่มีความโดดเด่นแตกต่างกัน ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านครูสมนึก ได้รวบรวมไว้ดังนี้

นางครอง แสงคำ (พานบายศรี), นายสีทา ทองเชื้อ(เป่าแคน),นางจามรีรัตน์ นิยมวัน(อาหาร), นางไม บุตรดี(ขนมลอดช่อง), นางบัวชัย บุญจูง (การเย็บผ้า),นายเริ่ม แสงอุ่น (การทำปุ๋ยชีวภาพ หมอดิน), นายสุริยงค์ ชูโส(การเลี้ยงไก่พื้นเมือง), นางเอ็ด กะตะศิลา (การเลี้ยงหม่อนไหมและทอผ้า), นางสกุลสุข สุทธิพิทย์ (การกำจัดลูกน้ำยุงลาย), นางใบ เขินไพร (การปลูกแตงร้าน),

^{๑๙} ต้นแบบหมู่บ้านสันติสุข, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/content/621094>, ๑๗พ.ค. ๒๕๕๙, [๒ พ.ย. ๒๕๕๙].

^{๒๐} สัมภาษณ์ กลุ่มผู้นำชุมชน หมู่บ้านท่าคอยนาง, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

นายพุ่ม จำปาทิพย์ (การปลูกหน่อไม้ฝรั่ง/การทำไม้กวาดจากก้านตาล), นายชัยอนันต์ แสงอุ่น (ช่างเชื่อม), นายมานิตย์พลทา (ช่างเชื่อม), นายเสถียร จันทรแจ่ม (सानแห สุ่ม ไซ), นางแสงเดือน มีเจริญ (सानแห สวิง), นางบัวลิ ทองสุทธิ (सानสวิง), นายวีระศักดิ์ อุตสาหะ (सानแปลจากเชือก), นายโสม ธรรมบุตร (सानแปลจากไม้ไผ่), นายโพธิ์ มูลจัด (सानไซ ลอบ /อุปกรณ์หาปลาจากไม้ไผ่), นายบุญสุข ฉิมพินิจ (ไม้กวาดจากทางมะพร้าว), นายสมพงษ์ ศรีเลิศ (การจัดการธนาคารชุมชน), นางเกศรา มีกุล (การจัดสวนและการปลูกไม้ประดับ), นายสมยงค์ เจริญยิ่ง (การปลูกยางพารา /อ้อย), นายชัยวัฒน์ เลขล (การเพาะเห็ด การผสมเทียม), นางสมนึก ศรีเลิศ (การถนอมอาหาร), นางบุญเหลือ ไทรงาม (การนวดแผนไทย), นางอรณี รักษา (ดนตรี/นาฏศิลป์), นายคำพันธ์ แสงอุ่น (ไร่นาสวนผสม), นายประนิต ไทรงาม (การทำสวน การทำปุ๋ยชีวภาพ), นายประสาร ใจสว่าง (การต่อเรือ), นายชาญ ศรศรี (การต่อเรือ ช่างก่อสร้าง) กล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาอาชีพของคนในชุมชนมีลักษณะของอาชีพประเภทแรงงานฝีมือ สามารถนำมาหาเลี้ยงชีพและรักษาความชำนาญด้านฝีมือต่างๆ

๔.๑.๓ ชุมชนย่านกะดีจีน: วิถีพุทธวัฒนธรรม ๓ ศาสนา ๔ ความเชื่อ

ก) ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ประวัติความเป็นมาของชุมชน เมื่อกล่าวถึงย่านกะดีจีน ปัจจุบันเป็นที่รู้จักในนามของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่ยังคงรักษากลิ่นอายของวิถีชีวิต วัฒนธรรมเดิมของคนย่านฝั่งธนซึ่งปัจจุบันเพิ่งผ่านการเฉลิมฉลองครบรอบ ๒๕๐ ปี กรุงธนบุรี สำหรับย่านกะดีจีน ประกอบไปด้วย ๖ ชุมชน กล่าวคือ ชุมชนวัดประยุรวงศาวาส ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนมัสยิดบางหลวง ชุมชนกรอกโรงคราม ชุมชนวัดบุปผาราม และชุมชนวัดกัลยาณี่ที่มีความรักสามัคคีแม้ว่าจะเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างด้านศาสนาความเชื่อ แต่ในแง่ของการอยู่ร่วมกันท่ามกลางพหุวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ทั้งนี้ย่านกะดีจีนประกอบด้วย ๓ ศาสนา ๔ ความเชื่อ อันได้แก่ ศาสนาพุทธนิกายเถรวาท นิกายมหายาน คาทอลิก และอิสลาม การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในย่านกะดีจีนได้สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ที่สำคัญ คือ การอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนสถานกับชุมชน มีการสัญจรที่เป็นตรอก ซอก ซอยขนาดเล็กที่เชื่อมถึงกันหมด เนื่องจากลักษณะโครงสร้างเมืองที่มีความละเอียดซับซ้อนและมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางทำให้ย่านกะดีจีนยังคงรักษาสถาบันดั้งเดิมของสังคมไทยอันได้แก่ “บ้าน – วัด – โรงเรียน (ราชการ)” หรือ “บวร.” ไว้ได้เป็นอย่างดีซึ่งคำว่า “วัด” ไม่ได้มีความหมายเฉพาะวัดในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังหมายถึงศาสนสถานในทุกศาสนา^{๒๑}

ที่มาของ ย่านกะดีจีน ซึ่งเป็นคำนิยามใหม่ที่ทั้ง ๖ ชุมชนได้เรียกตนเอง จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน กล่าวว่า ก่อนที่จะมาเรียกตนว่าย่านกะดีจีน เมื่อก่อนทั้ง ๖ ชุมชนเราต่างคนต่างอยู่ แต่เรารักใคร่กันอยู่แล้วเป็นแบบฉันพี่น้องน้องมาสืบสืบปี แต่พอมีอาจารย์แดง และคณะสถาปัตย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เข้ามาช่วยพัฒนาทำให้ แต่ละชุมชนได้นำของดีของแต่ละชุมชนออกมา เมื่อก่อนก็ไม่มีใครรู้ว่ากะดีจีนมีดีอะไร แต่เมื่อได้ถูกการพัฒนาปรับปรุงส่งเสริมของดีของตนผลิตภัณธ์ของชุมชนทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้นเนื่องจากรายได้ที่เข้ามาจากการท่องเที่ยวชุมชน

^{๒๑}ศิริภัทรา รักษาพล, “บทบาทของวัดประยุรวงศาวาสวิหารในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนพหุวัฒนธรรมตามหลักพุทธสันติวิธี”, วารสารสันติปริทรรศน์, ปีที่ ๔ (ฉบับพิเศษ), หน้า ๑๑๙-๑๓๙.

โลกโซเซียลและพี่น้องนอกพื้นที่ต่างก็รู้จักย่านกะดีจีนมากขึ้น พวกเราที่ต่างก็รักกันอยู่แล้วก็ยังรักใคร่กลมเกลียวมากขึ้น^{๒๒}

อาจารย์ธีรนนท์ ช่วงพิชิตผู้เชี่ยวชาญนักวิชาการศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนธนบุรี กล่าวถึงที่มาของย่านกะดีจีนว่า เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกับศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง หรือ UDDC ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเราพยายามจะใช้นิยามความหมายอะไรก็ตามแต่ที่ไม่ไปทับซ้อนกับพื้นที่ปกครอง ซึ่งคำว่า “ย่าน” ได้เลือนหายไป ซึ่งแต่เดิมคำว่าย่าน หมายถึง พื้นที่ขอบเขตของความรู้สึกร่วมย่านกะดีจีนจะใช้เส้นทางของถนนอิสรภาพเป็นตัวแบ่ง ฝั่งที่ติดริมแม่น้ำเจ้าพระยาของถนนอิสรภาพมีพื้นที่ ๖ ชุมชน เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นมาที่เก่าแก่ในฐานะที่เป็นพื้นที่เก่าหรือชุมชนเก่าที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีบทบาทสำคัญตั้งแต่การเป็นเมืองการค้า เมืองท่าหน้าด่านทางทะเล หรือเส้นทางออกสู่ทะเลของกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งเป็นรอยต่อของอยุธยากับรัตนโกสินทร์ก็คือกรุงธนบุรี ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๓๑๐-๒๓๒๕นี่คือ ๑๕ปีที่ย่านนี้มีความสำคัญระดับขึ้นประชิดติดกับตัวเมืองหลวงก็คือกรุงธนบุรีเป็นศูนย์กลางอำนาจใหม่^{๒๓}

กล่าวได้ว่า ย่านที่เก่าแก่ของกรุงเทพมหานคร ชุมชนย่านกะดีจีน นับว่าเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่ยังคงรักษากลิ่นอายวัฒนธรรมไทยบางอย่างคงไว้เป็นมรดกให้เห็น และเป็นย่านประวัติศาสตร์ริมน้ำที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งชาวจีนจากกรุงศรีอยุธยา ที่อพยพในยุคแรกโดยเริ่มต้นขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี ครั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ชาวจีนมาตั้งบ้านเรือนอยู่เหนือคลองกุฎีจีนใกล้วัดกัลยาณมิตรตามบันทึกประวัติศาสตร์ศาลเจ้าเกียนอันกงบันทึกว่า กุฎีจีนสร้างในสมัยกรุงธนบุรีโดยชาวจีนที่ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเดิมมี ๒ ศาล คือ ศาลเจ้าโจวซือกง และศาลเจ้ากวนอู ต่อมาเมื่อรัชกาลที่ ๑ ได้ย้ายพระนครไปกรุงเทพ คนจีนเหล่านี้จึงอพยพไปรวมกับพวกที่ย่านตลาดน้อยและสำเพ็ง ศาลเจ้าจึงถูกทิ้งร้าง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ จึงได้บูรณะรวมกันเป็นศาลเดียวกันและอัญเชิญเจ้าแม่กวนอิมมาประดิษฐานให้ชื่อว่า “ศาลเจ้าเกียนอันกง”

เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ในครั้งนั้น ชาวคริสตังในกรุงศรีอยุธยาต่างหนีกระจัดกระจายไปในที่ต่าง ๆ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๓๑๑ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทำพิธีราชาภิเษก รวมทั้งได้ทำการก่อสร้างเมืองขึ้นใหม่ที่กรุงธนบุรี จนในปี พ.ศ. ๒๓๑๒ คุณพ่อโกเบ กอร์ (Jagues Corre) บาทหลวงชาวฝรั่งเศสได้พาพวกเข้ารีตลี้ภัยมาจากเขมรเดินทางมายังบางกอกพร้อมชาวคริสตังและชาวโปรตุเกสจำนวนหนึ่ง ด้วยพระเมตตาในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีต่อคุณพ่อกอร์ (Corre) พระองค์ทรงได้พระราชทานเงิน ๒๐ เหรียญ (กษาปณ์) และเรือลำหนึ่ง รวมทั้งทำสัญญาว่าจะพระราชทานที่ดินสำหรับสร้างวัดคาทอลิกให้ด้วย

ในปีเดียวกัน คุณพ่อกอร์และชาวบ้านที่มีทั้งคนญวนและคนไทยที่อพยพมาด้วยกันจึงได้ชักชวนชาวคริสตังที่อาศัยกระจัดกระจายอยู่ในบางกอกได้จำนวนราว ๔๐๐ คน และได้

^{๒๒} สัมภาษณ์ สโรช โลหญาณจารี, ประธานชุมชนโรงคราม กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ อาจารย์ธีรนนท์ ช่วงพิชิต, ผู้เชี่ยวชาญนักวิชาการศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนธนบุรี, (๒๖ มกราคม ๒๕๕๙).

ขอพระราชทานที่ดินจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามสัญญา ซึ่งพระองค์ทรงได้พระราชทานที่ดินแปลงหนึ่งให้บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา โดยตั้งชื่อที่ดินนี้ว่า “ค่ายขางตาครูส์” จากนั้นคุณพ่อ กอรรค์และคริสตังจึงได้ช่วยกันสร้างวัดขึ้น เรียกว่า “วัดขางตาครูส์”

มุสลิมเป็นกลุ่มคนที่มาตั้งรกรากในกรุงธนบุรีจำนวนมากรองมาจากชาวจีน ส่วนใหญ่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาภายหลังสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสถาปนากรุงธนบุรีแล้ว มุสลิมบางส่วนอยู่ในธนบุรีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเพราะธนบุรีเป็นเมืองท่า จึงมีพ่อค้ามุสลิมจากหัวเมืองมลายูโดยเฉพาะหลังจากประเทศไทยเปิดการค้าเสรีภายใต้สนธิสัญญาเบาริง ศูนย์กลางของมุสลิมในธนบุรีอยู่บริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ โดยมีสุเหร่าต้นสน หรือ กุฎีใหญ่เป็นศูนย์รวมจิตใจ

ย่านกะดีจีนได้เจริญรุ่งเรืองกลายเป็นย่านการค้าที่สำคัญของเมือง สาเหตุหนึ่งมาจากเป็นย่านนิवासสถานของขุนนางระดับสูง อาทิ ต้นตระกูลบุญนาค เป็นราชินิกุลที่ควบคุมดูแลกรมท่าและการคลังที่เกี่ยวกับกิจการค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศ ช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๒ – รัชกาลที่ ๔ จากบริเวณวัดประยุรวงศาวาสวรวิหารไปจนถึงวัดอรุณราชวรารามเคยเป็นที่พำนักของราชทูตตะวันตก และมีขันทรีโปรแตสแตนท์กลุ่มแรก ๆ บุคคลเหล่านี้นอกจากจะเข้ามาเผยแพร่ศาสนาแล้วยังมีคุณูปการต่อวงการแพทย์ การศึกษา และการพิมพ์ของไทย เช่น หมอบรัดเลย์ เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในย่านกะดีจีนได้สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ที่สำคัญ คือ การอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนสถานกับชุมชน มีการสัญจรที่เป็นตรอก ซอก ซอยขนาดเล็กที่เชื่อมถึงกันหมด เนื่องจากลักษณะโครงสร้างเมืองที่มีความละเอียดซับซ้อนและมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางทำให้ย่านกะดีจีนยังคงรักษาสถาบันดั้งเดิมของสังคมไทยอันได้แก่ “บ้าน – วัด – โรงเรียน (ราชการ)” หรือ “บวร.” ไว้ได้เป็นอย่างดี^{๒๔}

แผนภาพที่ ๔.๗ สถาปัตยกรรม ๓ ศาสนาที่ย่านกะดีจีนวัดขางตาครูส์, มัสยิดบางหลวง, ศาลเจ้าเกียนอันเกง^{๒๕}

^{๒๔}ออนไลน์] http://www.bpsthai.org/BPS_Links/PhotoTechnic_L/PhotoTip_L/Sec06.html และ http://www.myfirstbrain.com/main_view.aspx?id=47739 [๑๐ ม.ค. ๒๕๕๙].

^{๒๕}ผู้จัดการออนไลน์, ทองกะดีจีน ชมศิลป์ในซอย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https:// www.manager](https://www.manager).

แผนภาพที่ ๔.๘ เส้นทางท่องเที่ยวริมฝั่งน้ำเชื่อมโยงวัฒนธรรมชุมชนย่านกะดีจีน

ข) วิถีชีวิตของคนในชุมชน

วิถีการดำเนินชีวิต: ด้วยชุมชนย่านกะดีจีนทั้ง ๖ ชุมชน อันได้แก่ ชุมชนวัดประยุรวงศาาวาสวิหาร ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนมัสยิดบางหลวง ชุมชนตรอกโรงคราม ชุมชนวัดบุปผาราม และชุมชนวัดกัลยาณ์ แม้ว่าจะมีวิถีความเชื่อความศรัทธาในศาสนาที่แตกต่างกัน แต่เมื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนต่างก็มีความรักความสามัคคี ความเอื้ออาทรต่อกันระหว่างชุมชน ลักษณะของบ้านเรือนอาคารยังคงลักษณะตึกๆ กัน มีถนน ซอยขนาดเล็กเชื่อมโยงชุมชนทั้ง ๖ ชุมชน สามารถเดินวนรอบๆ พื้นที่ เพื่อดูวิถีชุมชน แวะเยี่ยมชมนของดีของแต่ละชุมชน และสถาปัตยกรรมทางศาสนาทั้งโบสถ์คริสต์ วัด และมัสยิด เมื่อถามถึงการดำเนินชีวิต ย่านกะดีจีน ซึ่งเป็นชุมชนเมืองวิถีดำเนินชีวิตของชุมชนบางส่วนก็ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย โดยคนในชุมชนหนุ่มสาวก็ไปประกอบอาชีพภายนอกชุมชน ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ก็อาศัยประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง ดูแลบุตรหลานในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามการสืบสานความรู้เรื่องราวในอดีตของชุมชนยังถูกส่งต่อคนรุ่นหลังให้เห็น ดังเสียงสะท้อนของผู้นำชุมชนว่า “เวลามีเรื่องเดือดร้อนหรือชุมชนมีปัญหาเราก็ปรึกษาผู้ใหญ่ เวลามีปัญหาผู้นำต้องเจาะลึกรู้เรื่องในชุมชน ผู้ใหญ่หลายคนก็เข้ามาบอก ผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นคนดีมากคอยบอกทำให้รู้เรื่องชุมชนมากขึ้น”^{๒๖} คนในชุมชนยังคงให้ความสำคัญกับผู้อาวุโส ดังเสียงสะท้อนว่า “ส่วนใหญ่เราเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่รู้จักกัน ให้ความเคารพนับถือ”^{๒๗}

นอกจากนี้ ด้วยลักษณะของพื้นที่ในชุมชนเป็นพื้นที่การศึกษามีโรงเรียนเก่าแก่หลายโรงเรียนทั้งในระดับประถมและมัธยม ทำให้คนในชุมชนรู้จักกันตั้งแต่ยังเด็กเพราะเรียนโรงเรียนที่เดียวกัน ทำให้เกิดความคุ้นเคย สายสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ต่างก็เป็นเพื่อนเรียนรู้จักคุ้นเคยกัน ทำให้สามารถเรียนรู้วิถีชีวิตของกันและกันข้อห้าม ข้อพึงปฏิบัติต่อเพื่อนต่าง

co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9530000162182, 16 พ.ย.2553, [๓ ม.ค. ๒๕๖๐].

^{๒๖} สัมภาษณ์ ปิ่นทอง วงษ์สกุล, ประธานชุมชนกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ ชนะ โอสธ, ประธานชุมชนกุฎีขาวกรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ศาสนา ดังเสียงสะท้อนว่า “สมัยก่อนตนเองเรียนที่โรงเรียนมีทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ทำให้พวกเราที่เรียนเป็นเพื่อนกันมาถึงทุกวันนี้ สิ่งที่เราได้เป็นเพื่อนกันเรียนร่วมกันก็ไม่ทำให้เราทะเลาะกัน”^{๒๘} หากมองในแง่ของความเข้มแข็งของชุมชน เป็นที่น่าสังเกตว่าย่านกะดีจีน ชาวชุมชนต่างก็ให้ความร่วมมือในการปกป้องเยาวชนห่างไกลยาเสพติด และช่วยกันสอดส่องคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เสียงสะท้อนจากผู้นำชุมชน ตำรวจ ทหาร ต่างกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าชุมชนย่านกะดีจีนเป็นชุมชนสันติสุข มีความสงบเรียบร้อย ไม่มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งระหว่างชุมชนหรือความแตกแยกทางศาสนา

วิถีแห่งพลังผู้นำ: จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มผู้นำ เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่ชุมชนย่านกะดีจีน สามารถประสบความสำเร็จในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนดีขึ้น และมีความภาคภูมิใจในถิ่นฐาน ทั้งนี้เป็นเพราะความทุ่มเท เอาใจใส่ และความสามัคคีของผู้นำทั้ง ๖ ชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างศาสนา แต่มีได้นำประเด็นความแตกต่างนี้มาทำการแข่งขัน เพื่อยกตนศาสนาตนให้เป็นจุดเด่น มีแต่จะทำงานร่วมกันอย่างฉันทันหนึ่ง ให้ความเคารพ รักใคร่จริงใจต่อกัน สิ่งที่น่าสนใจคือ การสื่อสารของกลุ่มผู้นำ ซึ่งมีเสียงสะท้อนว่า เวลาชุมชนไหนจัดงานหรือมีกิจกรรมอะไรเกิดขึ้นในย่านกะดีจีน ผู้นำชุมชนทั้ง ๖ ต่างก็ร่วมรับทราบ ส่งไม้ต่อและกระจายสารให้สมาชิกของชุมชนทราบ^{๒๙} นอกจากนี้ผู้นำในชุมชนมาจากการเป็นคนในท้องถิ่นมีการอาศัยอยู่ร่วมกันมาช้านาน การศึกษาเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาร่วมกันโดยไม่แบ่งแยกศาสนาทำให้สมาชิกชุมชนต่างศาสนาได้เรียนรู้มีความสัมพันธ์ต่อกัน เป็นการศึกษาวัฒนธรรมความเชื่อผ่านระบบโรงเรียนจึงทำให้ผู้นำในชุมชนย่านนี้มีความเข้าใจในความเป็นอยู่ของพี่น้องต่างศาสนา

วิถีแห่งศาสนสัมพันธ์: ย่านกะดีจีน สมาชิกชุมชนทั้ง ๖ ชุมชน มีความศรัทธาในศาสนาพุทธเถรวาท พุทธมหายาน คริสต์ อิสลาม ซึ่งทั้ง ๓ ศาสนา ๔ ความเชื่อนี้ ต่างก็มีความเอื้ออาทร การให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนในกิจกรรมของเพื่อนต่างศาสนิกเท่าที่ข้อบัญญัติของศาสนาตนพึงจะทำได้ อย่างเช่น การออกร้านของกุฎีขาวซึ่งเป็นชาวมุสลิม พี่น้องชาวคริสต์ ชาวพุทธ ก็ไปร่วมออกร้านด้วย หรือว่าเมื่อวัดประยุรวงศาวาสวรวิหารมีงาน พี่น้องมุสลิม และคริสต์ ก็ไปออกร้านร่วมงานสำคัญตามประเพณีต่างๆ เช่น งานลอยกระทง งานสงกรานต์ งานปีใหม่ เป็นต้น โดยทางวัดไม่ได้เก็บค่าพื้นที่ อีกทั้งไม่ว่าจะมีการจัดงานของศาสนาใด ผู้นำศาสนาทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ต่างก็ให้เกียรติกันและกันโดยไปร่วมงาน มีเสียงสะท้อนจากผู้นำชาวพุทธว่า “ทุกศาสนาอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ผู้นำศาสนามีการไปมาหาสู่กัน เวลามีปัญหาผู้นำศาสนาก็มาพูดคุยกัน เสวนา มีการจัดงาน ผู้นำศาสนามีการเสวนาร่วมกัน”^{๓๐} โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมสานเสวนาซึ่งนับว่าเป็นวิถีแห่งศาสนสัมพันธ์ที่ทำให้ชุมชนได้ซึมซับความเข้าใจ ความเอื้ออาทร การอยู่ร่วมกันอย่างให้เกียรติระหว่างเพื่อนต่างศาสนา ดังเสียงสะท้อนว่า “ชุมชนสามัคคีต้องเริ่มจากขนบธรรมเนียมประเพณีแต่ละศาสนาที่ทำให้เสียสละ การให้ ถ้าทุกคนมาร่วมตัวกันบ่อยทำกิจกรรมร่วมกันบ่อยๆ ความสามัคคีก็เกิดขึ้น

^{๒๘} สัมภาษณ์ชัยสิทธิ์กิตติวานิชพันธ์ ประธานชุมชนวัดกัลยาณ์ กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ ปิ่นทอง วงษ์สกุล, ประธานชุมชนกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ ประวิทย์แจ่มพงษา, ประธานชุมชนวัดประยุรวงศาวาส กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม

แน่นอน”^{๓๑} ซึ่งย่านกะดีจีนเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ใช้ศาสนาเป็นศูนย์พัฒนาจิตใจคนในชุมชนและเชื่อมโยงศาสนิกอื่นแปรเปลี่ยนความแตกต่างให้เป็นพลัง

วิถีแห่งภูมิปัญญา: จุดเด่นของชุมชนย่านกะดีจีน นับว่ามีมากมายหลากหลาย ทั้งในแง่ศิลปวัฒนธรรม เช่น ระบุว่าโปรตุเกส ทั้งบ้านเรือนโบราณที่ยังคงรักษาสภาพไว้เป็นแหล่งอนุรักษ์ รวมถึงอาหาร-ขนมโบราณที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เช่น ขนมฝรั่งกุฎีจีน / ต้มเค็มโปรตุเกส / บัวลอยยวน ขนมจีนแกงไก่คั่ว / ก้วยต๊อด / ไส้สัฟแยก/หมูกระดาศ เครื่องดื่มสมุนไพร ชล่วยบ้านลาว ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีศาสนสถานโบราณที่มีความสวยงาม ดังเช่น วัดประยูรวงศาวาสวรวิหารนั้นเป็นวัดที่มีอายุเกือบ ๒๐๐ ปี วัดประยูรวงศาวาสวรวิหารมีพระมหาเจดีย์ขาวซึ่งเจดีย์ขาวนี้เป็นเจดีย์ที่ได้รับรางวัล UNESCO ตามโครงการบูรณปฏิสังขรณ์ ตรังนี้ได้รับรางวัลด้านอนุรักษ์วัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกจาก UNESCO ซึ่งได้รับมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๖ สถาปัตยกรรมภายในวัดเต็มไปด้วยเรื่องเล่าความเป็นมาซึ่งทรงคุณค่าเป็นมรดกทางปัญญาที่ยังคงอยู่^{๓๒} หรือ “มัสยิดวัดต้นสน” ซึ่งเป็นสถานที่ฝังศพของจุฬาราชมนตรีถึง ๙ องค์ ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี หรือ โบสถ์ชานงตาครุส เป็นโบสถ์คริสต์เก่าแก่ที่สุดในย่านฝั่งธนบุรี และถือเป็นวัดในคริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิกแห่งแรกในฝั่งธนบุรี ซึ่งผู้นำชุมชนกล่าวว่า

“เราได้รับรังสรรค์ให้รู้จักรากเหง้าของตนเอง นักท่องเที่ยวอยากพบเห็นความเก่าแก่โบราณ คนในชุมชนเราก็คิดที่จะหวดตรงนั้น อย่างของดีเรามีระฆังชุดการียองที่มีเพียง ๒ วัดในประเทศไทย ทำให้ชุมชนดึงดูดน่าสนใจ อย่างพิธีกรรมศาสนา การถอดพระ มีการเล่นละคร ๒ วัดในประเทศไทย ช่วงเดือนมีนาคมและเมษายน ชุมชนยังรักษาขนบธรรมเนียมเอาไว้ ผู้ใหญ่ยังรักษาและให้เด็กรุ่นหลังทำตาม”^{๓๓} การรักษาวิถีประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น เหล่านี้ นับว่าเป็นจุดเด่นของย่านกะดีจีน ซึ่งเป็นแหล่งภูมิปัญญาที่คงความอนุรักษ์ไว้ด้วยความสามัคคีของคนในชุมชน

^{๓๑} สัมภาษณ์ ชัยสิทธิ์กิตติวานิชพันธ์ ประธานชุมชนวัดกัลยา กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์ ชัยสิทธิ์กิตติวานิชพันธ์ ประธานชุมชนวัดกัลยา กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ ปิ่นทอง วงษ์สกุล, ประธานชุมชนกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

แผนภาพที่ ๔.๙ ภาพพระบรมมหาธาตุวรวิหาร, เขามอ และเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. (รูปกลาง)

ภาพสะท้อนการสืบสานภูมิปัญญาของชุมชนย่านกะดีจีนที่เป็นที่รู้จักเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง คือ งาน “ศิลป์ ๓ ทำ ศิลปออกเสียง สำเนียงนานาชาติ คนฝั่งจีน” งานที่จัดขึ้นเพื่อ “ส่องไฟ” มายัง “ย่านเก่า” เพื่อกระตุ้นให้สังคมและคนรุ่นใหม่ มองเห็นถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ ความงดงามของวิถีชีวิตอันผสมผสานของเชื้อชาติพันธุ์และศาสนาที่มีความหลากหลายแต่อยู่กันอย่างร่มเย็น และเพื่อส่งสาส์นไปถึงโลกยุคปัจจุบันให้เห็นคุณค่าของอดีต เส้นแห่งสถาปัตยกรรมโบราณเก่าแก่แท้ๆ

แผนภาพที่ ๔.๑๐ ภาพบรรยากาศงานศิลปะ ๓ ท้า^{๓๔}

แผนภาพที่ ๔.๑๑ ภาพบรรยากาศการออกร้านและการมีส่วนร่วมของชุมชนในงานครบรอบ ๑๕๐ ปี วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร

๔.๒ สาเหตุและปัจจัยความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและเกิดสันติสุขของชุมชนที่มีความขัดแย้ง

^{๓๔}[ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://travel.trueid.net/detail/35076>[๓ ม.ค.๒๕๖๐].

๔.๒.๑ ชุมชนแพรกหนามแดง: การแปรเปลี่ยนความขัดแย้งระหว่างวิถีชีวิต“น้ำจืด-น้ำเค็ม” ให้เป็นพลังสร้างสรรค์

๑) ทบทวนเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านน้ำจืดและชาวบ้านน้ำเค็ม

แม้ว่าปัจจุบันชุมชนแพรกหนามแดงสามารถเรียกได้ว่าเป็นชุมชนที่แปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นพลังสามัคคีและสร้างสรรค์และมีสันติสุขอย่างยั่งยืน โดยอาศัยกระบวนการแก้ปัญหาผ่านการวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งชาวบ้านมีส่วนร่วมและเป็นทีมวิจัย ภายใต้แนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ถอดบทเรียนสาเหตุของปัญหาและการค้นหาปัจจัยความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งนับว่าเป็นส่วนสำคัญในการหาตัวแบบที่ดีในกระบวนการสร้างสันติภาพและการพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ซึ่งการถอดบทเรียนนี้ส่วนหนึ่งมาจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและส่วนหนึ่งมาจากบทเรียนวิจัยของชุมชน

ตำนานความขัดแย้งกว่า ๒๐ ปี น้ำจืด-น้ำเค็ม: จากสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มดินเหนียว มีลำคลองที่เชื่อมโยงกันถึง 36 ลำคลอง ลาดเอียงไปทางด้านทิศตะวันตก จึงมีการไหลเวียนของน้ำขึ้น – น้ำลงตลอดทั้งปี ลำคลองใสสะอาด ทำให้คนในชุมชนแพรกหนามแดงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้งธรรมชาติ ในฝั่งน้ำเค็ม เลี้ยงปลาสด ปลุกข้าวปลอดสาร ทำสวนผักในฝั่งน้ำจืด และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม แม้ว่าจะมีระบบนิเวศสามน้ำที่ทำให้น้ำเค็มหนุนเข้ามาในพื้นที่ แต่ในอดีตก็มีนายภูมิเลี้ยง วังตาล หรือ หลวงสิทธิเทพการ ก็สามารถจัดการน้ำเค็มด้วยการสร้างทำนบกั้นดินกั้นน้ำเค็ม โดยให้ทุกคนมาช่วยกันเปิดทำนบในช่วงน้ำหลากและปิดทำนบในช่วงน้ำเค็มรุก ต่อมาได้ชาวบ้านได้ถอนตัวจากการดูแลทำนบ กรมชลประทานจึงเข้ามาช่วยดำเนินการต่อโดยการทำคั่นกั้นน้ำเค็มตามแนวเดิม แต่ไม่สามารถจัดการกับปัญหาน้ำเค็มที่ทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงนำความเดือดร้อนเข้าไปแจ้งกับผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงครามและนายอำเภออัมพวาในช่วงปลายปี ๒๕๒๒ และมีการสำรวจพื้นที่เพื่อทำประตูกั้นน้ำจืดน้ำเค็มจำนวน ๑๕ ประตูในเขตตำบลแพรกหนามแดงซึ่งแล้วเสร็จในปี ๒๕๒๕ แต่สามารถเปิดปิดประตูได้เพียง ๑๐ ประตู ส่วนที่เหลือไม่มีน้ำในคลองจึงไม่ได้มีการเปิดปิด รวมทั้งเมื่อมีการตัดถนนพระราม ๒ ในช่วงปี ๒๕๑๖ ทำให้โรงงานอุตสาหกรรมมาเปิดในพื้นที่เพิ่มขึ้น มีการปล่อยน้ำเสียลงคลอง เมื่อมีการเปิด – ปิดประตูระบายน้ำจึงทำให้คนฝั่งน้ำเค็มได้รับความเสียหาย กุ้งปลาตาย และนาข้าวของคนฝั่งน้ำจืดได้รับผลกระทบจากการที่มีน้ำเค็มเข้าไปในพื้นที่^{๓๕}

สรุปเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านฝั่งน้ำจืด-น้ำเค็ม

จากการศึกษาเอกสาร การลงพื้นที่ได้พูดคุยกับตัวแทนชุมชน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เหตุแห่งความขัดแย้ง แบ่งเป็นปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ได้ดังนี้

ปัจจัยภายใน คือ

^{๓๕} ปัญญา โตทอง, แพรกหนามแดงชุมชนแห่งความยั่งยืน, สถาบันส่งเสริมภาคประชาสังคม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.thaicivilsociety.com/?p=content&id_content=199>[๒๓ พ.ย.๒๕๖๐].

ขาดการศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของกันและกัน: ความไม่รู้เป็นเหตุแห่งความขัดแย้ง เรื่องน้ำของชาวบ้านฝั่งน้ำจืด-น้ำเค็ม เมื่อต่างฝ่ายต่างต้องการน้ำที่เหมาะสมกับวิถีของตนเอง สำหรับ ฝั่งน้ำจืดส่วนใหญ่ทำอาชีพชาวนา ปริมาณน้ำที่สูงทำให้ท่วมนาข้าวก็ต้องการระบายน้ำ ซึ่งเมื่อน้ำที่ ระบายลงพื้นที่ฝั่งขวาน้ำเค็ม กระแสน้ำได้ทำลายระบบนิเวศน้ำที่ส่งผลต่อการเลี้ยงกุ้ง ทำให้ชาวบ้าน ฝั่งน้ำเค็มก็ได้รับผลกระทบ ปัญหาการเปิดปิดประตูระบายน้ำแบบไม่เข้าใจและไม่รู้วิธีการดำรงชีพ ด้วยน้ำของกันและกันนำมาซึ่งความขัดแย้ง สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ตัวแทนฝั่งคนน้ำจืด “พวกเรา ทั้งสองฝั่งมีสองอาชีพน้ำจืดน้ำเค็ม ความไม่เข้าใจกันในอาชีพ เวลานั้นมาท่วมข้าวเราก็ต้องไปเปิด ประตูระบายน้ำเพื่อไม่ให้ข้าวเสียหาย ใช้คน ๔๐-๕๐ คนยกเพราะเป็นประตูบานที่บ น้ำจากพื้นที่ไม่ เท่าไหร่ แต่น้ำจากราบุรี เขาย่อยเข้ามาสมทบ คนที่เดือดร้อนจากปากช่อง ราบุรี ก็มาช่วยยกประตู ระบายน้ำ ทำอย่างไรไม่ให้ข้าวเสียหาย พอเราไปเปิดน้ำ น้ำที่ปล่อยออกไป ก็ทำให้ดินน้ำพื้นที่ด้านล่าง กุ้ง หอย ปู ปลา ก็ไปหมด เพราะเราไม่เข้าใจกัน”^{๓๖}

ขาดการสื่อสารด้วยความเข้าใจ: นอกจากความไม่รู้วิถีชีวิตความต้องการน้ำใน ช่วงเวลาที่แตกต่างกัน การสื่อสารนับว่าเป็นเรื่องสำคัญและเป็นการสร้างสะพานทำความเข้าใจซึ่งกัน และกัน อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่แสดงออกถึงความเอาใจเขามาใส่ใจเรา ชาวบ้านทั้งสองฝั่ง น้ำจืด- น้ำเค็ม ไม่ได้มีการประสานสื่อสารกันเวลาไหนที่ฝ่ายน้ำจืดต้องการปล่อยน้ำ ซึ่งการปล่อยน้ำของ ชาวนาไม่ได้แค่ทำให้กระแสน้ำชำระตะกอนซึ่งเป็นนิเวศของการเลี้ยงกุ้ง แต่ยังได้นำสารเคมีที่ชาวนา ใส่ปุ๋ยมากับกระแสน้ำ ส่งผลต่อการเลี้ยงกุ้งของชาวบ้านฝั่งน้ำเค็มนอกจากทำให้สัตว์ที่เลี้ยงตาย ยังทำ ให้ระบบนิเวศเสียหาย ทำให้ปัญหาความขัดแย้งยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเพราะขาดการสื่อสารด้วย ความใส่ใจดังเสียงสะท้อนจากชาวฝั่งน้ำจืดว่า “คนทำนาข้าวจะเดือดร้อนอย่างไรการเปิดประตูน้ำ ควรจะแจ้งให้คนอื่นฝั่งทราบเป็นเรื่องที่ต้องคุยกัน เพื่อเตรียมตัว และ อบต.ควรช่วยประชาสัมพันธ์ เสียงตามสาย ว่าตอนนี้มีน้ำท่วมเข้าชาวนาเสียหาย ชาวนาต้องการปล่อยน้ำ และแจ้งชาวบ้านบ่อกุ้ง ถ้าเขาว่า ต้องขอเวลาจับกุ้งก่อน เราก็เจรจาต่อรองพูดคุยกันได้ เมื่อก่อนไม่มีการเจรจาพูดคุยกัน”^{๓๗}

ปัจจัยภายนอก คือ ในแง่ของนโยบายการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐที่ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งในด้านการสร้างเขื่อนที่ส่งผลกระทบต่อคนปลายน้ำ กระแสน้ำจืด น้ำเค็ม ที่ขาดสมดุลตามวิถีธรรมชาติ การบริหารจัดการน้ำของชลประทานที่ใช้การ แก้ปัญหาด้วยระบบเปิด-ปิด ประตูน้ำแบบองค์รวม โดยปราศจากความเข้าใจวิถีแห่งสายน้ำของชุมชน แพรกหนามแดง ซึ่งมีความหลากหลายของสายน้ำ ทั้งน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย และความต้องการ การแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ประกอบกับการสร้างถนนแบบตัดตรงขวางทางน้ำ และทำลายวิถีสัญจรท้องถิ่น เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยภายนอกที่เป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง ระหว่างชาวน้ำจืด น้ำเค็ม ที่ในอดีตเคยอยู่ร่วมกันแบบพี่น้องไม่ได้มีปัญหากัน มุมมองของชาวบ้านที่มี

^{๓๖} สัมภาษณ์ สมบูรณ์ แดงอรุณ, ประธานศูนย์ข้าวชุมชนแพรกหนามแดง ต. แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

^{๓๗} สัมภาษณ์ สมบูรณ์ แดงอรุณ, ประธานศูนย์ข้าวชุมชนแพรกหนามแดง ต. แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

ต่อรัฐคือ การแก้ปัญหารัฐกับประชาชน ต้องร่วมกันแก้ เกาให้ถูกที่คัน ให้รู้ข้อมูลชัดเจนก่อน
แก้ปัญหา^{๓๘} เวลารัฐช่วยชุมชนอยากให้รัฐเอาเครื่องมือมาให้ ไม่ใช่เอาเงินมาให้^{๓๙}

๒) ปัจจัยความสำเร็จในกระบวนการสร้างสันติภาพและสันติสุขในชุมชน

สำหรับกรณีปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำระหว่างชาวน้ำจืด และชาวน้ำเค็ม ตามที่กล่าวไว้เบื้องต้น ปัจจุบันปัญหาได้คลี่คลายและได้พัฒนานำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติสุขและมีความยั่งยืน สามารถพึ่งพิงตนเองได้ ทั้งนี้ปัจจัยความสำเร็จแม้ว่าปัจจัยหลักจะเป็นเรื่องของการนำกระบวนการวิจัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาคความขัดแย้ง แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลให้การแก้ปัญหาคความขัดแย้งเรื่องน้ำของชุมชนสามารถประสบความสำเร็จนำพาชุมชนให้เกิดสันติสุขได้ ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยภายนอก ได้แก่

การได้รับพลังสนับสนุนองค์ความรู้จากองค์กรภายนอก: ปัญหาที่เรื้อรังมานานร่วม ๒๐ ปีของชาวบ้านสองฝั่งน้ำ นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๕ ชุมชนสามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดโดยอาศัยการสนับสนุนให้ความรู้จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานวิจัยโดยพัฒนาคนในชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของทีมวิจัย แบบชนิตร่วมคิดร่วมทำ และมีการทดลองแก้ไขปัญหาค การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้วิธีการคิดวิเคราะห์ การค้นหาเหตุปัจจัยที่แท้จริงของปัญหาคเรื่องน้ำ การแก้ปัญหาคของชาวชุมชนโดยการใช้ยุทธศาสตร์ทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาควิกฤติน้ำอย่างยั่งยืน ส่งผลให้ชาวชุมชนเกิดการพัฒนาคทางด้านทักษะทางความคิด ทักษะการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจนสามารถนำเสนอต่อผู้สนับสนุนได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่จะถ่ายทอดต่อบุคคลอื่นต่อได้

จากองค์ความรู้ที่ได้รับการส่งเสริมจากภาควิชาการผ่านโครงการวิจัยเรื่อง"รูปแบบการจัดการน้ำในลำคลองแพรกหนามแดง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม" เพื่อหารูปแบบการจัดการน้ำอันสอดคล้องกับวิถีชุมชนจนกลายเป็นวิจัยชีวิตที่ชาวแพรกหนามแดงมีความภาคภูมิใจ ด้วยความพยายามของทีมวิจัยในการดึงการมีส่วนร่วมท่ามกลางความขัดแย้งโดยการจัดเวทีพูดคุยซ้ำแล้วซ้ำเล่า ทำให้ค้นพบเหตุแห่งปัญหาคที่แท้จริง คนสองฝั่งหันมาพูดคุยกันมากขึ้น ต่างเข้าใจในวิถีของกันและกัน ร่วมแรงร่วมใจกันคิดค้นประตุน้ำแบบใหม่บนฐานภูมิปัญญาชุมชน ทั้งยังสามารถประสานอบจ. ให้เข้ามาสนับสนุนการสร้างประตุดังกล่าวทดแทนประตุน้ำแบบเดิมถึง ๒ ประตูให้ชุมชนสามารถทดลองต่อในระยะที่ ๒นอกจากนี้ หน่วยงานต่างๆ นักวิชาการ ชุมชนสนใจมากมายยังได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้การจัดการน้ำของชาวแพรกหนามแดง และล่าสุดได้ถูกหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นระดับชาติในเวทีภูมิปัญญากับการจัดการระบบนิเวศปากแม่น้ำร่วมกับโครงการสิทธิชุมชนศึกษา คณะอนุกรรมการดิน

^{๓๘} สัมภาษณ์ บุญชอบ พ่วงสำราญ, ชาวน้ำจืดชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

^{๓๙} สัมภาษณ์ มนัส บัวหลวง, รองประธานองค์กรชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวาจ. สมุทรสงคราม , ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

และน้ำ ส่งผลให้หลายหน่วยงานเริ่มยอมรับถึงการจัดการน้ำที่ผ่านมาว่าขาดการศึกษาระบบนิเวศปากแม่น้ำ ที่สำคัญยิ่งคือ ชุมชนแพรทนามแดงสามารถพัฒนาระบบคิดสู่เรื่องการบริหารจัดการระบบกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์อันเป็นฐานการจัดการการเงินชุมชนอย่างมีคุณภาพ ส่วนนักวิจัยเองก็สามารถพัฒนานตนเองเป็นที่เลี้ยงเพื่อถ่ายทอดแนวคิดกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่ชุมชนอื่นต่อไป^{๔๐}

ปัจจัยภายใน ได้แก่

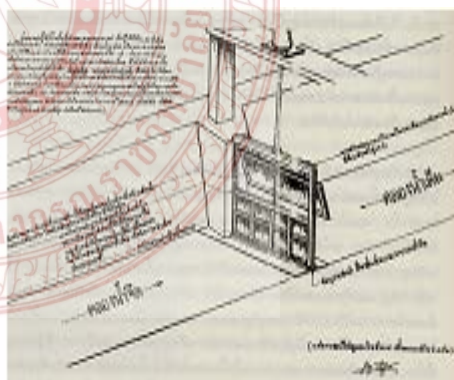
การมีเป้าหมายร่วมกันในการแก้ปัญหาเรื่องน้ำ กล่าวได้ว่า การที่ชุมชนสองฝั่งน้ำเริ่มตระหนักถึงปัญหาคุณภาพน้ำและการบริหารจัดการน้ำเริ่มสร้างความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปี พ.ศ.๒๕๓๖ มีปัญหาน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมลุกลามในพื้นที่ชุมชนแพรทนามแดง ชาวบ้านทั้งสองฝั่งได้เริ่มมีการจัดตั้งกรรมการดูแลการเปิด-ปิดประตูกันน้ำ ฝั่งละ ๖ คน มีหน้าที่ในการประสานงานการเปิด-ปิด ประตู ซึ่งยังมีปัญหาเป็นระยะด้วยการไม่ปฏิบัติตามกติกา ดังเสียงเล่าถึงการเกณฑ์คนที่มีเดือดร้อนเหมือนกันมาช่วยยกประตูกันน้ำทำให้ความขัดแย้งรุนแรงยิ่งขึ้น อันเกิดจากการปะทะกันของคนสองฝั่งน้ำที่ต่างก็ต้องการรักษาประโยชน์ของตน แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ชาวสองฝั่งน้ำเห็นตรงกันคือ การมองเห็นว่าปัญหาเรื่องน้ำของชาวแพรทนามแดงควรเร่งแก้ไขและต้องฟื้นฟูวิถีแห่งสายน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนด้วยความเข้าใจ ทั้งนี้เป็นเพราะชาวบ้านทั้งสองฝั่งล้วนแล้วแต่ประสบความสำเร็จร่วมกัน เมื่อมีกระบวนการวิจัยเข้ามาช่วยเป็นสะพานเชื่อมทำให้จุดหมายของชุมชนสองฝั่งมีความมุ่งหมายในทางเดียวกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแก้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำประสบผลสำเร็จ

การทำเวทีรับฟังความเห็นอย่างต่อเนื่อง: นอกจากการมีจุดหมายร่วมกันของชุมชนแล้ว ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือ เติบโตสายรับฟังความทุกข์ปัญหาของพี่น้องสองฝั่งน้ำ ทั้งนี้การจัดเวทีรับฟังความเห็นจะสำเร็จได้นอกจากชุมชนต้องร่วมมือ ให้ความสำคัญแล้ว ยังต้องมีคนกลางของทั้งสองฝั่งช่วยประสานเรื่องนัดหมาย โดยเอาความสะดวกของชาวบ้านเป็นที่ตั้ง เวลาไหนที่จะไปรับฟังกลุ่มชาวนาฝั่งน้ำจืด เวลาไหนที่จะไปรับฟังคนฝั่งน้ำเค็ม ซึ่งแรกเริ่มก็เป็นเรื่องยากที่จะทำให้คนสองฝั่งที่เริ่มปะทะกัน จนเริ่มไม่พอใจฝ่ายตรงข้าม มารับฟังกันและกัน แต่การที่เวทีเสวนาแลกเปลี่ยนสำเร็จลงได้ก็เพราะความพยายามจัดเวทีอย่างต่อเนื่องจนในที่สุด ทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชนในการร่วมกันหาทางออกของปัญหาโดยปราศจากอคติและเกิดความเห็นใจและใส่ใจในปัญหาของกันและกัน ทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะช่วยแก้ปัญหาให้ได้^{๔๑} การทำเวทีสาธารณะรับฟังความเห็นผู้จัดหรือผู้ขับเคลื่อนโครงการต้องมี ฉันทะ ความรัก ความเชื่อมั่นในเป้าหมายที่มี วิริยะ ความเพียรพยายามไม่ย่อท้อ จิตตะ ความเอาใจใส่หาทางที่จะช่วยให้การพูดคุยแต่ละครั้งบรรลุเป้าหมาย วิมังสา การหมั่นทบทวนนำสิ่งที่ได้พูดคุยไปสู่การค้นหาคำตอบใหม่ๆ ในการเปิดวงพูดคุยครั้งต่อไปจนกว่าเป้าหมายจะบรรลุผล

^{๔๐} สัมภาษณ์ ปัญญา โตทอง, ผู้นำชุมชน ต.แพรทนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

^{๔๑} สัมภาษณ์ ปัญญา โตทอง, ผู้นำชุมชน ต.แพรทนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

จากการรับฟังนี้เอง นำไปสู่การตั้งเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการจัดการน้ำในชุมชน กระบวนวิจัยทำให้ชาวบ้านหันหน้ามาพูดคุยเพื่อหาทางออกร่วมกัน เริ่มจากการสร้างความเข้าใจและสร้างการมีส่วนร่วมกับทุกภาคในชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนผ่านการเล่าเรื่องราวในอดีตและการเก็บรวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่ และสรุปวิเคราะห์ข้อมูลทั้งคุณภาพน้ำ การจัดการน้ำในอดีต วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ เพื่อค้นหาสาเหตุของการจัดการน้ำที่ผ่านมา ทำให้ทราบองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในชุมชน จนเกิดการออกแบบ**บานประตูหีบเผย**ของนายอุมา ศิลาวงศ์ ชาวบ้านที่นำองค์ความรู้ท้องถิ่นเรื่องบานหน้าต่างชาวบ้านน้ำจืดและการระบายน้ำของคนน้ำเค็ม มีความกว้างของขนาดประตูเท่ากับลำคลอง ทำให้สามารถระบายน้ำจากส่วนบนของบานประตูให้ไหลไปได้ เมื่อน้ำทะเลขึ้นและลงประตูน้ำจะเปิด-ปิดเองตามปริมาณน้ำ โดยที่น้ำเสียจากกันคลองไม่ได้ไหลลงไป และระบายน้ำได้ในเวลา ๒ วัน ไม่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านกุ่ม ควบคู่ไปกับการได้ข้อตกลงในการเปิด-ปิดน้ำจากการพูดคุยร่วมกัน คือ เปิดในช่วงน้ำตาย วันแรม ๗ ค่ำ และปิดก่อน ๑๔ ค่ำ เนื่องจากเป็นช่วงที่เริ่มมีเชื้อกุ้งและอาหารในธรรมชาติ และในช่วงที่เปิดประตูควรเป็นช่วงที่น้ำเต็มคลองและกำลังเริ่มลดลง เพื่อที่น้ำเสียจะได้ไหลไปรวมกับน้ำเค็ม เป็นการช่วยปรับสภาพน้ำทำให้ปลา กุ้ง และสัตว์น้ำสามารถอยู่รอดได้ ทำให้ชาวบ้านพึงพอใจและลดความขัดแย้งลงทรัพยากรธรรมชาติกลับคืนมา มีการช่วยกันขุดลอกคูคลองและกำจัดวัชพืชในคลองธรรมชาติเพื่อให้ น้ำไหลเวียนได้สะดวก และมีการประสานข้อมูลไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดการน้ำร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

แผนภาพที่ ๔.๑๒ ภาพประตูระบายน้ำหีบเผยทางออกของการจัดการน้ำ^{๔๒}

^{๔๒} ปัญญา โตกทอง, แพรกหนามแดง. . . ชุมชนแห่งความยั่งยืน, สถาบันส่งเสริมภาคประชาสังคม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.thaicivilsociety.com/?p=content&id_content=199, [๒๓ พ.ย.๒๕๖๐].

แผนภาพที่ ๔.๑๓ ภาพการใช้ชาวบ้านช่วยกันเปิด-ปิด ประตูกันน้ำ^{๔๓}

การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนและการสร้างพลังการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย: นอกจากการมีจุดหมายและวิธีการในการค้นหาทางออกของปัญหาร่วมกันโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนแล้ว อีกหนึ่งปัจจัยสำคัญคือ การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนและการสร้างพลังการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ผลจากการจัดเวทีสานเสวนา การวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างทีมวิจัยชาวบ้าน กับทีมนักวิชาการพี่เลี้ยง พบว่า ปัจจัยที่ช่วยทำให้การจัดการปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำ บรรลุผลนอกจากการมีจุดหมายร่วมกัน การจัดเวทีสานเสวนาอย่างต่อเนื่อง การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกของชุมชนที่จะช่วยกระตุ้นให้พลังของชุมชนเข้มแข็ง เพราะคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นประเภทชอบยีนดู ถ้าทำดีเอาด้วยถ้าทำไม่ดีก็พร้อมจะต่อว่า การกระทำนั้น ซึ่งมีถึง ๘๐ เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้ กลยุทธ์ที่นำมาใช้คือ การจัดกิจกรรมสัมพันธ์ในชุมชนผ่านเวทีชาวบ้านเป็นการจัดการความรู้ชุมชนพร้อมๆ กับสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน การสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชน โดยพัฒนาคนในชุมชนด้วยธรรมะ สร้างคุณธรรมจริยธรรมชุมชนด้วย การใช้กติกาของสังคมลงโทษคนขาดคุณธรรมจริยธรรม ที่เห็นอย่างชัดเจนคือ การเป็นสมาชิกของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ผู้เลี้ยงสัตว์น้ำของชุมชนที่ประสบผลสำเร็จจากเดิมมีเงินออมจำนวน ๑๑๖,๐๐๐ บาท เป็น ๙,๑๖๖,๖๐๗ บาท และจำนวนสมาชิกจาก ๑๑๖ คน เป็น ๑,๕๕๙ คน ยอดเงินฝากสะสมเป็นกองทุนเพื่อกู้ยืมที่เป็นของคนในชุมชนสูงถึง ๗,๐๖๖,๖๐๗ บาท กองทุนสวัสดิการกลุ่มสัจจะ ๒,๑๐๐,๐๐๐ บาท ก่อเกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนคนแพรงหนามแดงไม่ทอดทิ้งกันถึง ๓,๑๕๔,๙๖๙ บาท (รวมสหทบจากรัฐบาล) และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลของคนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย^{๔๔}

การมีคนกลางไกล่เกลี่ย และการพูดคุยเจรจา: คุณปัญญา โตกทอง ได้กล่าวว่า ปัจจุบันนี้ หากเกิดความขัดแย้งชุมชนจะใช้กระบวนการพูดคุยอย่างมีส่วนร่วม โดยมีคนกลางที่คนใน

^{๔๓} สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวแพรงหนามแดง...ชวนตระหนักรู้การจัดการน้ำที่ผ่านมา [https://www.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=371:2013-12-03-08-22-08&catid=63&Itemid=212](https://www.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=371:2013-12-03-08-22-08&catid=63&Itemid=212&option=com_content&view=article&id=371:2013-12-03-08-22-08&catid=63&Itemid=212) [๑๒ ธ.ค.๒๕๖๐].

^{๔๔} ปัญญา โตกทอง, แพรงหนามแดง. . . ชุมชนแห่งความยั่งยืน, สถาบันส่งเสริมภาคประชาสังคม, <http://www.thaicivilsociety.com/?p=content&id_content=199> [๒๓ พ.ย.๒๕๖๐].

ชุมชนให้ความเคารพนับถือมาเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยประนีประนอม หรือที่ชุมชนเรียกอีกอย่างว่าระบบเจ้าโคตรในการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นที่ยอมรับ เพราะคนในชุมชนมองว่าสามารถลดความรุนแรง และลดความสูญเสียอันอาจเกิดขึ้นจากการไปแจ้งความดำเนินคดีกันที่ต้องเสียทั้งเวลาทำมาหากิน และเสียทั้งงบประมาณที่ต้องนำไปใช้จ่ายในช่วงการต่อสู้คดี^{๔๕}

การได้รับความร่วมมือกับเครือข่ายชุมชน: เช่น ประชาคมคนรักแม่กลอง การสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม คณะกรรมการร่วมระหว่างภาครัฐและเอกชนจังหวัดสมุทรสงคราม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทำให้ชุมชนแพรกหนามแดงยังมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น^{๔๖} ทั้งนี้ การสร้างการมีส่วนร่วมผ่านบทเรียนการทำโครงการวิจัยชุมชน คือ การทำให้ชาวชุมชนเห็นว่าโครงการนี้เป็นของชาวบ้านแพรกหนามแดงมิใช่ของบุคคลท่านใดท่านหนึ่ง เป็นการทำงานเป็นทีมและรวบรวมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องระดมมาแก้ปัญหา ทำให้ชาวชุมชนเกิดศรัทธาและมีความเชื่อมั่นให้กับคนในชุมชน^{๔๗}

การมีผู้นำจิตวิญญาณที่เข้มแข็ง: สำหรับชุมชนแพรกหนามแดงปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ได้นำไปสู่การแบ่งชาวบ้านออกเป็นสองฝั่งที่มีแกนนำสำคัญทั้งฝั่งน้ำจืด และฝั่งน้ำเค็ม จนแทบเรียกได้ว่า มีความโกรธและไม่พอใจกันแม้จะไม่เคยเห็นหน้า เนื่องจากแต่ละฟากฝั่งมีแนวทางการแก้ปัญหาเรื่องน้ำที่สร้างผลกระทบให้แก่กันและกัน ต่อเมื่อผู้นำได้ถูกเชื่อมโยงด้วยกระบวนการวิจัย ทำให้ผู้นำทั้งสองฝั่ง เริ่มประสานความร่วมมือ หันหน้ารับฟังกัน พร้อมกับจับมือร่วมแก้ไขปัญหามาด้วยกัน วางความขัดแย้งในอดีต พร้อมทั้งจะให้อภัยและสร้างพลังความสามัคคีของคนสองฝั่งน้ำ จนประสบความสำเร็จจนถึงปัจจุบัน เมื่อถอดบทเรียนผู้นำซึ่งแม้จะไม่ใช่นำทางตำแหน่ง แต่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ สะท้อนให้เห็นถึงความใส่ใจ ความทุ่มเท ความเสียสละ และความรักท้องถิ่น มีอุดมการณ์ที่จะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งให้หมดไปและนำพาชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

สรุป ปัจจัยความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งและสร้างสันติสุขในชุมชนแพรกหนามแดง คือ กระบวนการเรียนรู้จากงานวิจัยนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน การใช้เวทีสานเสวนาสานสัมพันธ์ชุมชน สื่อสารสร้างพลังรักสามัคคีและความปรองดองในชุมชน ด้วยการสร้างวัฒนธรรมชุมชนในการเคารพรับฟังความเห็นของผู้อื่น สร้างเครือข่ายพัฒนาอาชีพที่เพิ่มมูลค่าให้กับท้องถิ่น การมีกลุ่มการเงินที่เข้มแข็งโดยอาศัยการยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรมของคนในชุมชน สร้างความมั่นคงให้กับชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ การมีเครือข่ายทั้งภาควิชาการ หน่วยงานรัฐ ภาคประชาสังคม เครือข่ายเอกชน เข้ามาร่วมมือสนับสนุนและพัฒนาส่งเสริมให้ชุมชนให้พัฒนายิ่งขึ้น ความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่นในฐานะเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเข้มแข็งและมีสันติสุขที่ยั่งยืน

^{๔๕} สัมภาษณ์ ปัญญา โตทอง, ผู้นำชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

^{๔๖} รัตนา แก้วจุลกาญจน์, โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อจัดทำข้อเสนอแนวทางและมาตรการรับรองสิทธิชุมชนที่เป็นการปกป้องคุ้มครองสุขภาพของประชาชน, ๒๕๕๔ , สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, หน้า ๗

^{๔๗} สุรจิต ชีรเวทย์, **ตนแม่กลอง**, (บริษัท ส.เอเชียเพลส (๑๙๘๙): กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๑.

ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้หลอมคนในชุมชนให้เป็นนักคิด นักวิเคราะห์ นักแก้ปัญหาด้วยการทดลองทำ ยึดหลักการแก้ปัญหาด้วยการหันหน้ารับฟังกัน การรู้จักประนีประนอมนึกถึงใจเขาใจเรา เกิดความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันชุมชนจึงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข แม้ว่าจะมีปัญหาใหม่ๆ ที่เข้ามาท้าทายให้ชุมชนแก้ปัญหาาร่วมกัน นับว่าชุมชนแพรทนามแดง ได้ผ่านกระบวนการตื่นรู้ ตื่นตัว และตื่นลงมือทำเป็นชุมชนสันติสุขอีกหนึ่งต้นแบบที่ก้าวข้ามความขัดแย้งแปรเปลี่ยนเป็นพลังสร้างสรรค์พัฒนาชุมชนสันติ ซึ่งสามารถนำมาถอดบทเรียนเป็นแนวทางชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖

แผนภาพที่ ๔.๑๔ ภาพการดำเนินงานของนิสิตปริญญาโท สันติศึกษารุ่น ๑^{๔๘}

ระดับปัจเจกบุคคล: แนวคิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในระดับบุคคลของชุมชน นับว่าเป็นรากฐานสำคัญ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่มาสะท้อนให้เห็นถึงหลักคิด แนวทาง และคุณธรรม วิธีการที่นำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งเกิดขึ้น จากการสัมภาษณ์พอสรูปแนวคิดหลักธรรมที่นำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ได้แก่ การระงับอารมณ์ด้วยสติ การใช้เหตุผล กฎแห่งธรรม และกฎหมายความอดทนการนึกถึงอกเขา อกเรามองโลกในแง่ดีการรู้จักขอโทษ การให้อภัย และการทำความดี ความเพียรในการแก้ปัญหา ดังเสียงสะท้อนว่า

“อย่าใช้อารมณ์ ให้ใช้ความถูกต้อง เอาเหตุผลมาคุย ยกเหตุผลมาคุย ถ้าทำอย่างนี้ ลูกหลานในอนาคตจะเป็นอย่างไร มีทั้งเหตุและผลก็เข้าหลักธรรมะ ความเข้าใจก็เกิดขึ้น ถ้าใช้อารมณ์มาคุยกันก็เกิดเรื่อง การรู้จักขอโทษ รู้จักผิดรู้จักถูก กฎหมายต้องศักดิ์สิทธิ์ และมีความเป็นธรรม^{๔๙}

^{๔๘} คมชัดลึก, แพรทนามแดง “จากความขัดแย้งสู่ชุมชนสันติสุข”, <http://www.komchadluek.net/news/lifestyle/170420> (14 ต.ค.56), [๒ ม.ค. ๒๕๖๐].

^{๔๙} สัมภาษณ์ คุณ มนัสสัมชัญ มนัส บัวหลวง, รองประธานองค์กรชุมชน ต.แพรทนามแดง อ. อัมพวาจ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

“จะโกรธใคร ให้นับ ๑-๒ -๓ ระวังสติอารมณ์ หาที่ปรึกษาที่ช่วยใจเย็นๆ การไม่โต้ตอบ อย่าเอาเรื่องเอาราว นิ่งๆ อย่าพูดสวน และการเข้าวัดสงบสติ คุยกับพระท่านสอนว่าอะไรก็เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ความเสียหายเป็นเรื่องปกติ”^{๕๐}

“ใช้หลัก ช่างมันเถอะ ให้คิดว่าวันหลังเขาคงคิดได้เอง ทำอะไรให้นึกถึงอกเขาออกเรา อย่างเขาทำผิดบ้างก็ช่างมันเถอะ มองในแง่ดี เขามาตำ ตีกว่ามาเตะเราบางครั้งคนดีฯ ยิ่งกว่าคนเมาก็มี การรู้จักขอโทษ การให้อภัย และการทำความดี แต่ก็ไม่ใช่ช่างมันเถอะทุกเรื่อง อย่าเรื่องขโมย ให้ดูหนักเบา บางเรื่องต้องฟังกฎหมาย ถ้าคิดแก้แค้นไม่จบ ไม่มีความสันติ”

“ทำดีอย่าใจร้อน ทำดีบ่อยๆ แล้วผลมันจะย้อนกลับมาหาเราเอง”^{๕๑}

๔.๒.๒ ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง: การก้าวข้ามความแตกต่างทางชาติพันธุ์ “เขมร กูย ลาว”

๑) เหตุแห่งความขัดแย้งในอดีตสู่การเป็นหมู่บ้านช่อสะอาด

แม้ว่าจากการลงพื้นที่ พบว่า ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนที่นำไปสู่ความรุนแรงหรือความแตกแยกของชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนางในปัจจุบันจะไม่มี เนื่องจากปัญหาต่างๆ ในชุมชนได้รับการพัฒนาจากสำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) การบูรณาการองค์ความรู้ องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนจนทำให้ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนางได้รับการยกระดับเป็นหนึ่งในโครงการหมู่บ้านช่อสะอาดต้นแบบ ที่ถูกพัฒนาขึ้นจากการทำโครงการวิจัยของนักศึกษาหลักสูตรนักบริหารยุทธศาสตร์การป้องกันและปราบปรามการทุจริตระดับสูงรุ่นที่ ๕ จัดทำวิจัยในหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาด” โดยเลือกศึกษาในพื้นที่จริง ณ หมู่บ้านท่าคอยนาง ตำบลสวาย อำเภอบางแก้ว จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เป็นหมู่บ้านช่อสะอาดต้นแบบที่มีภูมิคุ้มกันในการป้องกันการทุจริตอย่างมั่นคงและยั่งยืนในสังคมไทยมากยิ่งขึ้นสามารถนำไปเป็นต้นแบบขยายผลสู่หมู่บ้านอื่นๆ ต่อไป

อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ถอดบทเรียน มูลเหตุแห่งความขัดแย้งในชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง นับว่าเป็นพื้นฐานจำเป็นที่ต้องนำมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อนำไปสู่กระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติสุข จากการสัมภาษณ์พูดคุยในกลุ่มผู้นำ ประชาชนชาวบ้าน พบว่า ในอดีตก่อนเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านช่อสะอาด ชุมชนมีการกล่าวถึงประเด็นความขัดแย้งของคนในชุมชนว่า

ในอดีตความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกันของชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ผ่านมามีคือ เรื่องการสร้างวัด ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ปัญหาว่าจะไปร่วมทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ไหน

^{๕๐} สัมภาษณ์ สมบูรณ์ แดงอรุณ, ประธานศูนย์ข่าวชุมชนแพรกดนามแดง ต. แพรกดนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม (๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙).

^{๕๑} สัมภาษณ์ ปัญญา โตทอง, ผู้นำชุมชน ต.แพรกดนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

ระหว่างที่วัดบ้านห้วย และวัดบ้านบึง (เพราะกลุ่มชาวบ้านเขมรจะไปวัดบ้านห้วย ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านลาวจะไปวัดบ้านบึง) แต่คุณครูในโรงเรียนก็พาเด็กๆทำตามธรรมเนียมปฏิบัติเดิม ที่มีมาแต่ในอดีต ที่คนเฒ่า คนแก่ มักจะไปทำบุญที่วัดบ้านบึง จึงพาเด็กๆไปทำกิจกรรมที่วัดบ้านบึง แต่ในที่สุดชุมชนก็หาทางออกเรื่องความขัดแย้งเรื่องวัดจนได้ โดยการหารือเรื่องการสร้างวัดประจำหมู่บ้านท่าคอยนางขึ้นมา โดยครูใหญ่ในโรงเรียนร่วมกับแกนนำชาวบ้านทำเรื่องและเดินเรื่องเพื่อขอที่ราชพัสดุมาใช้ในการสร้างวัด ในที่สุดปี พ.ศ. ๒๕๔๑ การดำเนินเรื่องการสร้างวัดจึงแล้วเสร็จ บ้านท่าคอยนางจึงมีวัดประจำหมู่บ้านเป็นของตนเองนับตั้งแต่บัดนั้นและได้มีการเฉลิมฉลองการได้มาซึ่งวัดจากน้ำพักน้ำแรงของคนในชุมชน และปัญหาความขัดแย้งในเรื่องวัดก็เป็นอันสิ้นสุด^{๕๒}

ถามถึงเรื่องปัญหาเรื่องน้ำในชุมชนมีประเด็นขัดแย้งกันหรือไม่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน พบว่า การบริหารจัดการน้ำในอดีตไม่ค่อยมีความขัดแย้งกันเท่าไร แต่ปัจจุบันขัดแย้งกันบ่อยขึ้น เช่นกรณีที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกันพื้นที่หนึ่งต้องการน้ำมาหล่อเลี้ยงต้นข้าว แต่อีกพื้นที่ติดกันยังไม่ต้องการน้ำเพราะกำลังหวานต้นข้าว หรืออีกคนหนึ่งจะกินปลา อีกคนหนึ่งจะเอาน้ำเพื่อปลูกข้าว เป็นต้น จึงมีปัญหาเรื่องการปิดและปล่อยน้ำจากฝาย ซึ่งมีความขัดแย้งกันมาตลอด วิธีการจัดการความขัดแย้ง คือ มีการพูดคุยกันโดยการใช้ผู้แทน ซึ่งก็คือผู้นำของแต่ละฝ่าย คณะกรรมการทั้งฝ่าย ลาว เขมร ส่วย มาเจรจาไกล่เกลี่ย หาข้อตกลงร่วมกัน โดยการคุยกันด้วยเหตุและผล โดยยึดมติในที่ประชุมเป็นสำคัญ ในอดีต ความขัดแย้งมีไม่บ่อยมาก สามารถจัดการและคลี่คลายได้โดยผู้นำเพียงคนเดียว แต่ปัจจุบันความขัดแย้งมีมากขึ้น ผู้คนมากด้วยอัตตา ตัวตน มีกฎหมายบ้านเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง เสี่ยงจากครูและกลุ่มผู้นำชุมชนบอกว่า “บางครั้งกฎหมายก็ทำให้คนทะเลาะและขัดแย้งกัน”^{๕๓}

ทั้งนี้จากการพาคณะนิสิตปริญญาเอก หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ไปลงพื้นที่สัมผัสพูดคุยกับคนในชุมชน พบว่า ปัญหาความขัดแย้งส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งในระดับบุคคล และคู่กรณีบางครั้งก็เป็นคนในครอบครัว เพื่อนบ้าน ซึ่งนับเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันก็ย่อมได้รับการกระทบกระทั่งกันบ้าง แต่อย่างไรก็ตามปัญหาความขัดแย้งที่นำไปสู่ความแตกแยกของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกแยกอันเกิดจากความแตกต่างทางชาติพันธุ์ไม่มีในชุมชน ทั้งนี้จากการพูดคุยและลงพื้นที่ พบจะสรุปได้ว่า ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนางนั้นเดิมที่มีชาวเขมร ลาว กูย (ส่วย) ต่อมามีการแต่งงานกับคนต่างชาติพันธุ์ ทำให้เกิดการเรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรมความเป็นชาติพันธุ์จากวิถีการดำเนินชีวิต การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภาษาของกันและกันแบบธรรมชาติ คือ สื่อสารกันจนเกิดความเข้าใจว่าอีกฝ่ายหมายความว่าอย่างไร ชาวบ้านหลายคนเป็นชาวลาวสามารถฟังชาวกูย (ส่วย) เข้าใจ เป็นต้น

สรุปสาเหตุแห่งความขัดแย้งในชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง: ดังที่กล่าวมาแล้ว ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนางส่วนใหญ่เป็นเรื่องของระดับปัจเจกบุคคล ตัวอย่างเช่น

^{๕๒} สัมภาษณ์ กลุ่มผู้นำชุมชน-ปราชญ์ชาวบ้าน, หมู่บ้านท่าคอยนาง อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์ กลุ่มผู้นำชุมชน-ปราชญ์ชาวบ้าน, หมู่บ้านท่าคอยนาง อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

กรณีศึกษา: ยายต่างผู้ที่กำลังขัดแย้งเรื่องที่ติดกับคุณอนงค์ ต่างอ้างสิทธิ์(อยู่ในกระบวนการฟ้องศาลแล้ว)^{๕๔} ซึ่งจากการลงพื้นที่ศึกษา กรณีปัญหาความขัดแย้งในชุมชนส่วนใหญ่มาจาก

ปัจจัยภายใน: คือ การรับรู้ข้อเท็จจริงที่แตกต่างกัน และต่างฝ่ายต่างก็ไม่ทราบความต้องการที่แท้จริงของกันและกัน ทั้งนี้เป็นเพราะความมีทิฐิมานะ โดยการตั้งกำแพงรอให้อีกฝ่ายมาคุย เพราะหากคุยก่อนอาจทำให้เสียหน้า ขาดการสื่อสารที่ดี อันมาจากเหตุเพราะการไม่เปิดใจคุยกัน การสื่อสารที่ไม่ชัดเจน และการไม่แจ้งข้อมูลสำคัญให้ฝ่ายตรงข้ามร่วมรับทราบ รับรู้ก่อนตัดสินใจดำเนินการ

ปัจจัยภายนอก: มาจากบุคคลรอบข้างที่ให้การสนับสนุนยุงเพื่อให้ความขัดแย้งขยายออกไป ทั้งนี้เพราะชุมชนนี้เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก การพูดคุยจากหลังคาหนึ่งย่อมกระจายได้รวดเร็ว นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องของการไม่มีหน่วยงานราชการหรือผู้ให้คำปรึกษาที่มีความรู้เข้ามาในชุมชน เพราะการเดินทางออกนอกชุมชนนี้บ่าวยังไม่สะดวกนักในการเดินทางติดต่อหน่วยงานราชการในแต่ละครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาด้านกฎหมายให้กับคนในชุมชน

๒) ปัจจัยความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพและสันติสุขในชุมชน

ทั้งนี้ก่อนจะวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการสร้างสันติภาพและสันติสุขในชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง ซึ่งปัจจัยสำคัญหลักคือ การพัฒนาหมู่บ้านผ่านโครงการหมู่บ้านช่อสะอาด ของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน ควรสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหมู่บ้านช่อสะอาดก่อนว่ามีความเป็นมาอย่างไร และมีแนวทางหลักการอย่างไรในการพัฒนาหมู่บ้าน

หมู่บ้านช่อสะอาด หลักการและแนวทาง: จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอุดมการณ์หมู่บ้านช่อสะอาดคือ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชที่พระราชทาน ณ ตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๐ ที่ว่า “ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดในตัวเอง เพื่อจักได้เป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่นคง” ทำให้สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและทุจริตแห่งชาติได้พัฒนาคำว่า “หมู่บ้านช่อสะอาด” เพื่อวางทิศทางการพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริตตั้งแต่วินาศ โดยเน้นพัฒนาคำว่า “ซื่อสัตย์สุจริต” ให้เกิดขึ้นตั้งแต่หมู่บ้าน โดยเน้นคำว่า “ซื่อสัตย์สุจริต” เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชดำรัสคำนี้เป็นคำที่สะท้อนการทำงาน และสะท้อนการทำงานให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการซื่อสัตย์สุจริต เพื่อน้อมถวายเป็นราชพลีแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังถ้อยคำที่ว่า “ล้างทุจริตให้สิ้นไปจากแผ่นดินไทย เทิดไท้องค์ราชัน” ดังนั้น ความหมายของหมู่บ้านช่อสะอาด จึงหมายถึง “หมู่บ้านที่ประชาชนแต่ละคนได้ดำรงตนในความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยการทำความดี ไม่โกง ไม่ทุจริตต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อชุมชน สังคม ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ และประเทศชาติ” ซึ่งความซื่อสัตย์สุจริตนั้น

^{๕๔}การปฏิบัติการโดยสมาชิกกลุ่มปฏิบัติการกลุ่มที่อนิสตปริญญเอก รุ่นที่ ๑๓ บ้านท่าคอยนาง ต.สวาย อ.ปรางค์กู่ จ. ศรีสะเกษ, วันที่ ๒๕ มิ.ย. ๒๕๕๙

เป็นความซื่อสัตย์สุจริตที่สะท้อนผ่านทั้ง ๔ มิติ คือ (๑) กายซื่อสัตย์สุจริต (๒) พฤติกรรมซื่อสัตย์สุจริต (๓) จิตใจซื่อสัตย์สุจริต และ (๔) ปัญญาซื่อสัตย์สุจริต^{๕๕}

สำหรับชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาจากแนวทางดังกล่าว โดยตัวแบบหมู่บ้านซื่อสะอาด ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ดังรูปประกอบและคำอธิบาย ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑๕ แสดงภาพโมเดลหมู่บ้านซื่อสะอาด

(๑) รากฐานของหมู่บ้านซื่อสะอาด คือ “ความซื่อสัตย์สุจริต” ฉะนั้น ความซื่อสัตย์สุจริตจึงอุปมาเหมือนกับ “เสาเข็ม” ของบ้านซื่อสะอาด เพราะเสาเข็มที่ตักยัดมิให้บ้านทรุดพังลงหรือโอนเอนตามแรงลม หรือสิ่งยั่วยู่ที่เข้ามากระตุ้นจิตใจให้หลงไหล จนทำให้ละโมภโลภมาก

(๒) เสา ๔ ต้น คือ เสากายสะอาด เสาพฤติกรรมสะอาด เสาจิตใจสะอาด และเสาปัญญาสะอาด ที่ผุดขึ้นบนเสาเข็มคือความซื่อสัตย์สุจริต ความเจริญงอกงาม และแข็งแกร่งของเสาเข็มย่อมส่งผลต่อเข็มแข็งของเสาแต่ละต้นด้วยเช่นกัน ฉะนั้น ความสะอาดของเสาจะเกิดขึ้นไม่ได้หากรากฐานแห่งความซื่อสัตย์สุจริตไม่เข็มแข็งเพียงพอ

(๓) หลังคา คือ สัญลักษณ์ของ “บวร” อันได้แก่บ้าน วัด และโรงเรียน ที่จะทำหน้าที่มุงบังเพื่อมิให้ฝน ลมและแดดเผาผลาญจนเจ้าของบ้านอยู่ในบ้านมิได้ ฉะนั้น การทำหน้าที่ร่วมกัน

^{๕๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, จากหมู่บ้านศีล ๕ พัฒนาสู่การเป็นต้นแบบหมู่บ้านซื่อสะอาด: ถอดบทเรียนการพัฒนาจากบ้านท่าคอยนาง จ.ศรีสะเกษ" , [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/En/articlecontent_desc.php?article_id=2042&articlegroup_id=330, [๓ ธ.ค.๒๕๖๐].

ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนอย่างสอดประสาน จะทำให้คนอยู่อาศัย และตัวบ้านมีความคงทนมากยิ่งขึ้น

(๔) ดอกช่อสะอาด คือ สัญลักษณ์ที่สื่อแสดงถึงความซื่อสัตย์สุจริตของชาวบ้าน อันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการผู้ที่อยู่อาศัยอันได้แก่ พ่อ แม่ และลูก ได้ช่วยกันสร้างบ้านให้ทรงพลังมากยิ่งขึ้น โดยใส่ใจทั้งเสาเข็ม ให้ความสำคัญกับเสา และหลังคาบ้าน การรักษาบ้านดังกล่าว จึงทำให้ได้รางวัล คือ สัญลักษณ์ช่อสะอาด อันเป็นการสะท้อนมาตรฐานของการเป็นบ้านช่อสะอาด เพื่อเติมเต็มความเป็นหมู่บ้านช่อสะอาดต่อไป

แผนภาพที่ ๔.๑๖ ภาพเกียรติบัตรจากมูลนิธิด้านการทุจริต เป็นหมู่บ้านที่ดำเนินการต่อต้านการทุจริตดีเด่นเป็นต้นแบบหมู่บ้านช่อสะอาด

กล่าวได้ว่า ตัวแปรความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาด คือ อาศัยพลังของ “บวร” ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาหมู่บ้านให้กลายเป็นชุมชนแห่งความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งอาชีพ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญานั้น สิ่งที่น่าภาคภูมิใจจนกลายเป็นผลผลิตที่สามารถสะท้อนออกมาอย่างเป็นรูปในการดำเนินโครงการนั้น ประกอบไปด้วย (๑) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (๒) การคืนพื้นที่สาธารณะที่รกร้าง (๓) การตั้งกติกา และตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประจำหมู่บ้าน (ป.ป.ม.) และ (๔) การประยุกต์หลักศาสนา และความเชื่อมาเสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้วิเคราะห์และสรุปไว้ในรายงานวิจัย^{๕๖} ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาสรุปเป็น ๒ ประเด็น คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

^{๕๖}พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, จากหมู่บ้านศีล ๕ พัฒนาสู่การเป็นต้นแบบหมู่บ้านช่อสะอาด: ถอดบทเรียนการพัฒนาจากบ้านท่าคอยนาง จ.ศรีสะเกษ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/En/articlecontent_desc.php?article_id=2042&articlegroup_id=330, [๓ ธ.ค.๒๕๖๐].

ปัจจัยภายใน ได้แก่

การมีต้นแบบครอบครัวต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง: การเห็นคุณค่าความสำคัญ และมีแรงบันดาลใจในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีตัวแบบของ ครอบครัวสมาชิกชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง “ครอบครัว ต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง” ทำให้ครอบครัวอื่นๆ ในชุมชนสนใจเข้าสู่โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การมีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลารากฐานจิตใจ: ทุนทางจิตใจของชุมชนที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ การปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนิกชนที่ดี คือ ทาน ศีล ภาวนา ผ่านงานบุญกิจกรรมของวัด และการเข้าร่วมโครงการได้รับการรับรองเป็นหมู่บ้าน ศีล ๕ ทำให้ชาวชุมชนโดยพื้นฐานเป็นผู้ที่มี ศีล สมาธิ ปัญญา ในวิถีของการดำเนินชีวิต ดังนั้นเมื่อ ทราบว่าสิ่งใดที่ดีเป็นประโยชน์ต่อชุมชนก็พร้อมที่จะสละ และดำเนินการ ดังที่เห็นจากโครงการการ คินพื้นที่สาธารณะที่รูกกล้า ๒๕ ครอบครัวในชุมชนต้องตัดสินใจคืนสมบัติสาธารณะ อันได้แก่ ซอย และถนนที่รูกกล้า

การมีผู้นำที่ดีสร้างความศรัทธาพร้อมทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคนกลาง: นอกจาก ต้นทุนของชุมชนเป็นผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว ปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ทำให้ชุมชนหมู่บ้านท่าคอย นางประสบความสำเร็จและได้รับรางวัลเป็นหมู่บ้านต้นแบบนั้น ผู้นำนับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วย ขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถหันหน้าเข้าหากันเมื่อมีปัญหาความขัดแย้ง หรือการต้องใช้การเจรจาเพื่อ ขอความร่วมมือ สร้างความเข้าใจเป็นศูนย์กลางในการพูดคุยกับครอบครัวที่รูกกล้าในพื้นที่ต่างๆ จนทำให้ เกิดกระบวนการคืนพื้นที่สาธารณะประสบความสำเร็จดังเสียงสะท้อนจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนว่า “ใช้ วิธีการจัดการความขัดแย้งคือ เชิญผู้มีอำนาจจากข้างนอกชุมชน เช่น ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ มาเป็น ตัวกลางในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง พร้อมทำพิธีเปิดทานบักน้ำให้เป็นที่รู้จักและรับทราบโดยทั่ว กัน”^{๕๗} นายสุริยงค์ อดีตผู้นำ อบต. กล่าวว่า มีความขัดแย้งทางความคิดบ้าง หากมีการประชุมก็มีการ ถกเถียงกันบ้างเป็นปกติ แต่เมื่อมีการพูดคุยก็สามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้เพราะทุกคนก็มีเป้าหมาย เดียวกัน คือการพัฒนาบ้าน วัด และโรงเรียนให้ดีขึ้น ส่วนใหญ่ประเด็นความขัดแย้ง คือเรื่อง ความคิด ไม่ตรงกันแต่ก็ทำงานร่วมกันได้^{๕๘}

การใช้สถานเสวนาสร้างการรับรู้เจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ: ด้วยความที่ชุมชนแห่งนี้แม้ว่าจะมีหลายชาติพันธุ์ แต่เมื่อมาอยู่ร่วมกันจนเป็นระบบเครือญาติทำให้เรื่องราวหรือเรื่องเล่าของ บรรพบุรุษยังคงสืบสานไว้ แต่พอเวลาผ่านก็อาจหลงลืมเจตนารมณ์หรือวิสัยทัศน์ของปู่ย่าตายายที่ ต้องการให้รักษาพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านเอาไว้ให้แก่ลูกหลานและเป็นเส้นทางสัญจรเพื่อประโยชน์ ส่วนรวมของหมู่บ้าน การหันหน้ามาร่วมวงพูดคุยและได้แลกเปลี่ยนเรื่องราวของบรรพบุรุษทำให้ ชาวบ้านที่ลูกกล้าที่สาธารณะยินดีพร้อมที่จะคืนที่ดินให้เป็นที่สาธารณะให้หมู่บ้าน สร้างความสุขให้กับ คนในชุมชน

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายสุริยงค์ ชูโส อดีตผู้ใหญ่บ้าน (ส่วย) ปี พ.ศ. ๒๕๔๖, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายสุริยงค์ ชูโส อดีตผู้ใหญ่บ้าน (ส่วย) ปี พ.ศ. ๒๕๔๖, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

การใช้กระบวนการกดดันทางสังคม (Social Sanction): สิ่งที่น่าสนใจของชุมชนนี้คือ ในการเดินหน้าพูดคุยกับกลุ่มคนที่ลูก้าที่สาธารณะที่ยังไม่ให้ความร่วมมือ จะมีกลุ่มคนบางกลุ่มในชุมชนพยายามที่จะกระตุ้นเตือนเรื่องเหล่านี้ทุกครั้งที่มีการประชุมของหมู่บ้าน โดยทบทวนถึงความไม่เหมาะสมและการไม่ใส่ใจสมบัติสาธารณะของชุมชนในกลุ่มที่ยังลูก้าที่ดี กระบวนการสร้างความกดดันนี้สำหรับในสังคมเล็กๆ ที่มีการอยู่ร่วมกันในแบบเครือญาติ ทำให้ผู้ที่ลูก้าที่ไม่สามารถเผชิญหน้ากับคนในชุมชนได้หากยังคงต้องตั้งลูก้าที่สาธารณะต่อไป รวมถึงผลประโยชน์ในฐานะสมาชิกชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน การศึกษาของลูกหลานอาจเสียไปหากยังแปลกแยกจากชุมชน ทั้งนี้กระบวนการนี้จะสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยความยึดหยุ่นและการเจรจาต่อรองเรื่องผลประโยชน์ให้ผู้รู้กล้าได้เกี่ยวข้าวเรียบร้อยก่อนคืนที่สาธารณะแก่ชุมชน

การให้ความร่วมมือของ บวร.: ทำให้เกิดการใช้กติกาและการมีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประจำหมู่บ้าน (ป.ป.ม.): ทั้งนี้การที่ชุมชนนี้ได้รับเป็นชุมชนต้นแบบเพราะมีวิธีการหรือแนวทางในการรักษาให้ชุมชนเป็นหมู่บ้านสะอาดที่ยั่งยืน กล่าวคือ การตั้งกติกาและการมีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประจำหมู่บ้าน ซึ่งเกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนกรณีการคืนที่ดินสาธารณะให้กับชุมชนโดยผู้นำหมู่บ้าน บ้าน วัด และโรงเรียน มีการประชุมเพื่อวางกฎกติกาการใช้พื้นที่สาธารณะของชุมชน การวางแผนผังให้ชัดเจนเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะและการรับรองใช้โดยการลงเสียงประชามหมู่บ้านเพื่อให้เกิดฉันทามติดต่อกิตาดังกล่าว

การมีศูนย์รวมจิตใจของชุมชน: ดังที่ได้กล่าวไว้เบื้องต้นเนื่องจากชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนางมีความนับถือพระพุทธศาสนาทั้ง ๓ ขาติพันธุ์ ดังนั้นเมื่อมีการสร้างวัดในหมู่บ้าน วัดจึงเป็นศูนย์กลางและศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนและเป็นศูนย์กลางสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ชุมชนผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำบุญตามเทศกาล การทำวัตร สวดมนต์ การถือศีล ๕ ศีล ๘ และการเทศนาเพื่อย้ำเตือนให้ชุมชนยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมและศีลธรรมอันดีนอกจากนี้ชุมชนยังมี “ศาลปู่ตา” ซึ่งเป็นศาลที่เกิดขึ้นพร้อมกับการสร้างหมู่บ้าน เพราะตามความเชื่อของคนภาคอีสานมองว่าศาลปู่ตา คือ สถานที่สถิตของวิญญาณปู่ย่า ตายาย ที่เสียชีวิตของชุมชน ที่ทำหน้าที่คอยปกป้องลูกหลานในหมู่บ้านให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ชุมชนจึงมีพิธีการที่สัมพันธ์กับศาลปู่ตา เช่น การขอพรต่างๆ ทำให้ศาลปู่ตาเป็นอีกหนึ่งศูนย์รวมใจของชาวชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง และเป็นการสร้างความย้ำเตือนให้ผู้ที่เป็นปู่ย่า ตายาย ที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของลูกหลานทำให้ลูกหลานเชื่อมั่นศรัทธาในความดีทั้งที่ตอนมีชีวิตอยู่และเมื่อเสียชีวิตไปแล้วดวงวิญญาณสถิตอยู่ที่ศาลปู่ตา ลูกหลานเมื่อมีต้นแบบที่ดีก็จะประพฤติตนเจริญรอยตาม พื้นฐานความเชื่อศรัทธาในศาลปู่ตาและการมีวัดเป็นศูนย์รวมในการบ่มเพาะความดี ทำให้คนในชุมชนดำเนินชีวิตได้อย่างสันติสุข

แผนภาพที่ ๔.๑๗ ภาพป้ายหมู่บ้านหินเหล็กไฟ ๕ และมอบป้ายหมู่บ้านช่อสะอาดต้นแบบ

ปัจจัยภายนอก: คือ การมีหน่วยงาน องค์กร นักวิชาการทางศาสนา ช่วยขับเคลื่อนให้กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนบรรลุผล ช่วยสนับสนุนทั้งความรู้และวัตถุดิบ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนกับชุมชน ทั้งนี้แม้ว่าชุมชนจะมีพื้นฐานต้นทุนทางจิตใจที่ดีดังที่กล่าวไว้ แต่ด้วยการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก การมองและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน จึงเป็นไปแบบวิถีชาวบ้าน ซึ่งบางครั้งปัญหาใกล้ตัวเป็นเรื่องที่จัดการได้ยาก ต้องได้รับแรงเสริมจากบุคคลภายนอก ทั้งนี้บุคคลสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยเสริมให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จและมีพัฒนาการต่อเนื่องคือ พระมหาพรหม ธรรมมหาโส, รศ.ดร. ท่านเป็นนักวิชาการ นักเผยแผ่ศาสนา ที่มีอุดมการณ์ด้านสันติภาพ ท่านได้เป็นสะพานเชื่อมเพื่อนๆ นักศึกษาหลักสูตร นยปส.มาช่วยพัฒนาหมู่บ้านและยังได้นำพาคณะนิสิต คณาจารย์ หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมาร่วมพัฒนาและเรียนรู้กับชุมชน ทำให้ชุมชนมีกิจกรรมที่เชื่อมสัมพันธ์กับสังคมภายนอก เป็นการเปิดโลกเรียนรู้และนำมาซึ่งสันติสุขให้กับทั้งชุมชนและกับผู้ที่ได้มาเรียนรู้กับชุมชน จนปัจจุบันชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง นอกจากเป็นหมู่บ้านหินเหล็กไฟ ๕ และหมู่บ้านช่อสะอาดต้นแบบแล้ว ยังได้รับการพัฒนาเป็นสวนสันติภาพด้วยความเมตตาจากท่าน

แผนภาพที่ ๔.๑๘ ภาพงานวันเปิดสวนสันติภาพ^{๕๙}

ระดับปัจเจก: สำหรับในกลุ่มผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน ของชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง มีแนวทาง หลักคิด และหลักธรรมในการจัดการตนเองเมื่อมีความขัดแย้ง โดยแต่ละชาติพันธุ์ได้นำหลักคำสอนของบรรพบุรุษด้วยภาษาถิ่น สรุปได้คือ การทบทวนตนเอง การมีขันติ ควบคุมอารมณ์เมื่อมีความโกรธ คิดก่อนทำ ความไม่หลงลืมตนเอง การให้ความเคารพอาวสุ ความเพียรพยายามไม่ย่อท้อ ดังเสียงสะท้อนมีว่า

“เสร็จการทำงานทุกครั้ง ต้องมีการประชุมสรุปการทำงานทุกครั้ง เพราะจะได้ทั้งข้อคิด และข้อบกพร่อง มีข้อผิดพลาดก็นำมาปรับใช้ในการทำงานครั้งต่อไปให้มีประสิทธิภาพ หลักพุทธ นึกถึงขันติ นิ่ง พุดให้น้อย เวลาโกรธ คือนิ่ง คุณตาสอนเป็นภาษาเขมรไว้ตั้งแต่เด็กว่า

“มูลนึ่งกูลออยกิด” แปลว่า “ก่อนเขียน ต้องคิดก่อน” “เปลือมือปอขาย” หมายถึง “จะได้กินเมล็ดมะขามทุกวันนี้ก็มาจากคนรุ่นก่อนที่ได้ทิ้งไว้ให้” “เพราะฉะนั้นจึงอย่าดูถูกคนรุ่นก่อน คนเฒ่า คนแก่หรือบรรพบุรุษของเรา”

ภาษาส่วย “กิดยุงกวยว้าว” แปลว่า “คิดก่อนทำ”

ภาษาลาว “เฮ็ดอีหยัง เฮ็ดอีหลี” “เฮ็ดให้ถึงที่สุด” “อย่ายอมแพ้ ก่อนสืงมือเฮ็ด” แปลว่า ทำอะไรให้ทำอย่างจริงๆ จังๆ อย่าเพิ่งยอมแพ้ก่อนที่จะลงมือทำตัวเองก็มีความสุขที่ได้ทำงานเป็นผู้ให้สังคมให้โอกาสในการทำงานเพื่อสังคม^{๖๐}

การเลือกผู้นำในชุมชนต้องเป็นคน ซื่อสัตย์ และมีคุณธรรม^{๖๑}

^{๕๙} ‘เปิดสวนสันติภาพ’ ปรากฏที่กรุงเทพฯ ใหม่ในไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://krusiam.com/community/forum/view.asp?forumname=%A2%E8%D2%C7%C7%A7%A1%D2%C3%BE%C3%D0&postid=ForumID0066734> วันอาทิตย์ที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗. [๒ ธ.ค.๒๕๖๐].

^{๖๐} สัมภาษณ์ กิตติศักดิ์ทวีกุล, นักการเมืองท้องถิ่น ๕ สมัย รองนายก อบต.สวาย (ชาติพันธุ์ลาว), ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ผู้ใหญ่บ้าน ๓ รุ่น มาทำงานร่วมกันก็ไม่มีปัญหาความขัดแย้งกัน เพราะมีอะไรก็พูดคุยกันได้ทุกเรื่อง ช่วยเหลือกันได้ทุกอย่าง ไม่มีความอิจฉากัน มีผู้นำเป็นผู้หญิงก็ยอมรับได้เพราะดูที่ความสามารถและการทำงานได้อย่างเต็มที่ มีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านเองก็พร้อมที่จะเสียสละเวลาให้มากกว่าคนอื่นคือ “ต้องทำมากกว่าคนอื่น”

๔.๒.๓ ชุมชนย่านกะดีจีน: วิถีพหุวัฒนธรรม ศาสนสัมพันธ์ที่ไร้พรมแดน

๑) เหลียวหลัง แลหน้า พุทธ คริสต์ อิสลาม แตกต่างแต่ไม่แตกแยก

แม้ว่าชุมชนย่านกะดีจีน จะไม่ได้มีปัญหาเรื่องความขัดแย้ง หรือความแตกแยกระหว่างชุมชนหรือความแตกต่างทางศาสนา แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาเหตุในอดีต ที่มาความเชื่อมโยงของชุมชนวิถีแห่งพหุวัฒนธรรมเป็นเรื่องสำคัญที่สามารถนำไปวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

รากเหง้าความเป็นพี่เป็นน้องพุทธ-อิสลาม-คริสต์:

เสียงจากผู้นำอิสลาม: ประวัติความเป็นมาและความเชื่อมโยงของชาวมุสลิมและชาวพุทธ เป็นเสมือนดังชุมชนที่ชุมชนน้อมกัน วัดกับมัสยิดต่างก็เป็นสมบัติของพี่น้องมุสลิมและพี่น้องชาวพุทธในย่านนี้ มัสยิดวัดต้นสนมีประวัติยาวนานกว่า ๔๐๐ ปี ตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรม จุดที่มัสยิดและวัดประยูรวงศาวาสวรวิหารตั้งอยู่ เดิมเคยเป็นดินแดนที่เรียกว่า ธนบุรีศรีมหาสมุทร เป็นเมืองท่าหน้าด่าน และพี่น้องมุสลิมแห่งนี้มีสายสัมพันธ์กับการรักษาความเป็นชาติไทย โดยท่านเซอร์บี เป็นผู้นำผ้าผืนแดงเป็นธงไทยผืนแรกในการแสดงความเป็นสัญลักษณ์ของชาติไทยที่ไม่ข้องเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างประเทศฮอลันดาและฝรั่งเศส เป็นความภาคภูมิใจของพี่น้องมุสลิมประเทศไทย นอกจากนี้มัสยิดวัดต้นสนยังมีพระยาจุฬาราชมนตรีถึง ๙ องค์ด้วยกัน และจุฬาราชมนตรีนับตั้งแต่อดีตต่างก็มีบทบาทในการช่วยเหลือดูแลงานบริหารราชการแผ่นดิน ดังบุคคลสำคัญท่านหนึ่งคือ เจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศธรในช่วงกรุงธนบุรีเทียบได้กับประธานองคมนตรีในยุคนี้หากไม่มีท่านนี้ ประเทศไทยอาจเป็นเมืองขึ้นของพม่าไปแล้ว นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวของความภาคภูมิใจของพี่น้องมุสลิมประเทศไทย ที่ในอดีตได้รับความไว้วางใจดำรงตำแหน่งพระราชวังสนเสนาบดีหรือ ผบ.ทร. ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยได้รับพระราชทินนามควบคู่กัน คือ พระราชวังสนเสนาบดีเป็นพระราชวังสนเสนาบดี คนอิสลามจะเรียกเป็น “บัง” เรื่องราวประวัติศาสตร์ของพี่น้องมัสยิดแห่งนี้ ได้รับการเผยแพร่ออกมาให้สาธารณชนได้รับรู้เมื่อคราวที่พระพรหมบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาสวรวิหารได้เชิญให้ไปร่วมงานของวัดทำให้ตนเองรู้สึกประทับใจ แม้กระทั่งท่านเจ้าอาวาสเองเมื่อฟังเรื่องราวเหล่านี้ก็กล่าวว่าประยูรวงศาวาส เป็นสายเดียวกันกับมัสยิดวัดต้นสน และส่วนตัวประทับใจในความสามารถและคุณธรรมของท่านเจ้าอาวาสที่มีวิสัยทัศน์และมีใจที่เปิดกว้าง การที่เปิดโอกาสให้พี่น้องต่างศาสนาและความเชื่อสามารถร่วมกิจกรรมเพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมซึ่งก็คือการรักษาความภูมิใจในชาติ

^{๒๑}สัมภาษณ์ นายสุริยงค์ ชูโส อดีตผู้ใหญ่บ้าน (ส่วย) ปี พ.ศ. ๒๕๔๖, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

และท้องถิ่นแดนเกิดนี้เอง เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาประวัติความน่าภาคภูมิใจของตนเอง และความรักในประเทศชาติ^{๖๒}

เสียงจากผู้นำพุทธ: ผลพวงของการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ทำให้วัดได้ค้นพบ ภูมิปัญญาที่นับว่าเป็นประตูลูกหรือจุดเริ่มต้นเป็นตาน้ำให้เห็นภาพความเชื่อมโยงของชุมชนต่างๆ โดยรอบที่ล้วนแล้วแต่มีที่มาที่ไปที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน อย่างเช่นเรื่องของ **สายสัมพันธ์ของผู้สร้างวัด** คือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) ซึ่งเป็นองค์พระบิดาของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งได้สร้างพระบรมธาตุมหาเจดีย์สืบสานต่อจากพระบิดาจนสำเร็จ ทั้งนี้เมื่อได้ศึกษาถึงประวัติเชื้อสายตระกูลของท่านพบว่า ท่านมีบรรพบุรุษเป็นชาวมุสลิมซึ่งอพยพมาจากเปอร์เซียมาอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาพระบิดาท่าน ชื่อ เถกอะหมัด และย้อนไปอีกก็พบว่าต้นตระกูลของท่านเติบโตในราชสำนักที่อยุธยา ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ สาย โดยสายที่เป็นมุสลิมเป็นจุฬาราชมนตรี สายเจ้าพระยาพิพิธชัยซึ่งแต่เดิมนับถือศาสนาอิสลามแต่ต่อมาได้เปลี่ยนศาสนาเนื่องจากได้ตามพระเจ้าแผ่นดินในยุคนั้นไปพระพุทธรูป ด้วยเหตุนี้ทำให้เจ้าพระยาพิพิธชัยถูกเป็นขุนนางมาเป็นสายพุทธ กล่าวได้ว่าบรรพบุรุษที่มาด้วยกันกับอิสลามก็เป็นเครือญาติกัน ดังนั้นเมื่อสายพุทธมาสร้างวัด สายที่เป็นอิสลามก็สร้างสุเหร่าอยู่แถวนี้ กล่าวได้ว่าการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชนโดยรอบผ่านโครงการบูรณปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุมหาเจดีย์ จึงเป็นจุดเชื่อมต่อการทำให้เห็นสายใยเลือดเนื้อเชื้อไขของความป็นญาติเป็นพี่เป็นน้องกัน^{๖๓} ในขณะที่ความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนคริสต์นั้นมีความเป็นมาเชื่อมโยงและผูกพันกับวัดกล่าวคือตระกูลขุนนางผู้สร้างวัดท่านมีสถานะเป็นพระยาพระคลัง ทุแลกรมท่าฝรั่งที่มาทำการค้ากับประเทศไทยสมัยนั้นก็มาพักในบริเวณพื้นที่แถวกุฎีจีน ชางตาครู้ส เพราะพื้นที่แถบนี้ในสมัยนั้นเปรียบเหมือนสุวรรณภูมิเป็นเมืองท่าที่สำคัญด้วยเหตุเพราะตระกูลขุนนางเป็นเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ตอนที่รับทูตของสหรัฐอเมริกาอยู่ก็มาสนทนากันแถวนี้ หมอบรัดเลย์ก็อยู่ตรงนี้ ดังนั้นกุฎีจีนจึงเป็นพำนักของฝรั่งที่ใช้ไปมาหาสู่วัดประยูรวงศาสุวรรณวิหารทำให้มีเครือข่ายเชื่อมโยงกันหมด การเรียนรู้ประวัติศาสตร์รู้เขารู้เราทำให้มีก๊อดวิว (Good views) ในการรักษา^{๖๔}

กล่าวได้ว่า มูลเหตุที่เชื่อมโยง ๓ ศาสนานี้ มาจากรากเหง้าประวัติศาสตร์สายสัมพันธ์ของผู้นำและความผูกพันในความรักชาติความภาคภูมิใจที่บรรพบุรุษได้ทิ้งไว้เป็นมรดก ซึ่งเรื่องเล่าเหล่านี้ได้รับการยืนยันเมื่อวัดประยูรวงศาสุวรรณวิหาร ได้ทำการปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุมหาเจดีย์ทำให้ได้ค้นพบหลักฐานต่างๆ ที่เชื่อมโยงสานทอสายใยพี่น้องพุทธ คริสต์ มุสลิม ให้มีความรักสามัคคี

๒) ปัจจัยความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพและสันติสุขในชุมชน

^{๖๒} สัมภาษณ์ ดาโต๊ะ ดร. อิหม่าม พัฒนา หลังปูเต๊ะ, มัสยิดวัดต้นสน, ๘ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศ., ดร., เจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาสุวรรณวิหาร, ๙ มกราคม ๒๕๕๙.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศ., ดร., เจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาสุวรรณวิหาร, ๙ มกราคม ๒๕๕๙.

ปัจจัยภายใน ได้แก่

ความร่วมมือของผู้นำสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน: จากการได้สัมภาษณ์พูดคุยกล่าวได้ว่าผู้นำชุมชนทั้ง ๖ ชุมชน มีการรวมตัวกันเหนียวแน่นและมีความรักความสามัคคี เคารพให้เกียรติต่อกันและกัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่จะร่วมพัฒนาย่านกะดีจีนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำทั้ง ๖ ชุมชน มีความรักความสามัคคีคือ ความเป็นพี่น้องที่ได้เล่าเรียนในสถานศึกษาพื้นที่ของชุมชน ทำให้ได้รู้จักเห็นหน้า เรียนรู้และเข้าใจความแตกต่างทางศาสนา แนวปฏิบัติที่ทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ผู้นำที่มาจากคนในท้องถิ่นทำให้มีความเข้าใจวิถีชุมชนและซึมซับวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนต่างศาสนาที่มีมาช้านานของชุมชน นอกจากนี้คุณสมบัติของผู้นำนับว่าเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้การทำงานร่วมกันของผู้นำ และการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับคนในชุมชนและนำไปสู่ความร่วมมือการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้ชุมชนสันติสุขได้นั้น จากการคลุกคลีทำงานร่วมกับชุมชน ร.ต.ท.พีรศักดิ์ รัตนพันธ์ รองสารวัตรผู้กำกับ สน.บุปผาราม กล่าวถึงผู้นำชุมชนย่านกะดีจีนว่า ๑) ผู้นำมีครอบครัวที่อบอุ่นสามิภรรยาเดียว ๒) อบรมบุตรธิดาเป็นคนดี ๓) ประกอบอาชีพที่ดี ๔) เป็นตัวอย่างที่มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดี ทำให้เป็นตัวอย่างที่คนมีความศรัทธา^{๖๕} สอดคล้องกับ ร.ท.วิรัช สิทธิธนา ผบ.มอ.ร้อย รส.ป.๙ พัน.๑๙ กล่าวว่า ผู้นำชุมชนที่นี่มีความเข้มแข็งและสามัคคี^{๖๖}

ถอดบทเรียนหลักการแนวคิดของผู้นำชุมชนในการหารือและความร่วมมือกันแม้ว่าจะไม่เคยมีความแตกแยก แต่อย่างไรก็เมื่อรวมกันเป็นคนหมู่มากและมีหลายแนวคิดซึ่งมาจากรากฐานของหลายความเชื่อ ย่อมเป็นธรรมดาที่ต้องมีความขัดแย้งทางความคิด แต่ถึงแม้กระนั้นก็ตาม ผู้นำทั้ง ๖ ชุมชน ต่างก็กล่าวเป็นเสียงเดียวกันถึงหลักการในการทำงานของผู้นำ คือ ๑) การให้เกียรติทุกชุมชนร่วมรับรู้และมีส่วนร่วม ๒) การพูดคุยเปิดใจ ถกเถียงนอกรอบเพื่อทำความเข้าใจ ๓) เคารพและทำตามข้อตกลงที่สรุปร่วมกัน ๔) มีการสื่อสารให้รับทราบทั่วกัน ใช้ไลน์เป็นพื้นที่สื่อสาร ๕) มีการพบปะพูดคุยเสวนาแบบพี่น้อง ดังเสียงสะท้อนจากผู้นำว่า

“ทั้ง ๖ ชุมชนเป็นพี่น้อง เวลาเราทำงานช้ายก็ช้ายชวาก็ชวาก่อนที่จะสรุปเราก็คูณกันนอกรอบก่อนว่าจะเอาอย่างไร และทุกคนก็เห็นด้วย ไม่เข้าส่วนมากครึ่งชั่วโมงเสร็จ ความขัดแย้งไม่มี การนับถือศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม แต่ละคนก็ปฏิบัติไป ทุกคนมีความปรองดอง”^{๖๗}

“ก่อนที่เราจะทำงานเราก็ตะเลาะกันรอบนอกก่อน คุยให้เคลียร์กัน การเปิดใจกัน”^{๖๘}

“เพราะมีประธานแขวน (พีสโรซ) ซึ่งเป็นศูนย์กลาง และมีสน. เวลาเอกสารราชการมาประธานแขวนมีหน้าที่แจกจ่ายเอกสารติดต่อประสานงาน อย่างเราก็ก็นั่งรอเรียนโรงเรียนเดียวกัน ความเป็นรุ่นพี่รุ่นน้อง มีตำรวจสัมพันธ์อยู่ใกล้ๆ ดูแล ปัญหาเลยไม่เกิด เวลาทีมงาน

^{๖๕} สัมภาษณ์ ร.ต.ท.พีรศักดิ์ รัตนพันธ์, รองสารวัตรผู้กำกับ สน.บุปผาราม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๖๖} สัมภาษณ์ ร.ท.วิรัช สิทธิธนา ผบ.มอ.ร้อย รส.ป.๙ พัน.๑๙, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๖๗} สัมภาษณ์ ชนะ โอสธ, ประธานชุมชนกุฎีขาว กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๖๘} สัมภาษณ์ สโรชลโทยญาณจารี, ประธานชุมชนโรงครามกรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

อย่างงานศพ ทางอิสลามก็เข้าร่วม คริสต์มีพุทธก็ไป สำหรับตนเองบางทีก็ใช้ความรุนแรงบ้างกับเพื่อน แต่เราก็จะมาขอโทษ และทุกเช้าจะมีข่าวสาร หอกระจายข่าวให้พ่อแม่พี่น้องได้รับฟัง”^{๖๙}

“เวลาจัดงานมีความขัดแย้งทางความคิด แต่ถ้าเราถกกันแล้ว ตกลงแล้วก็แล้วลงมือ เราก็จะไปทางเดียวกัน ไม่มาสะเปะสะปะในที่ประชุม พอเสร็จแล้วก็มอบประธานแขวงจัดการ จากที่ผ่านมามากกว่ากุฎีจีนจัดเป็นเจ้าภาพ เราก็ให้เกียรติคุณปิ่นเขา เราก็ได้ทำงานแนวทางเดียวกัน”^{๗๐}

“เวลาชุมชนอื่นมีงานเช่นวัดประยูร กุฎีจีน ซึ่งเขาได้อยู่แล้ว เรามีน้อยกว่าเขาเราก็ต้องนำส่วนของตนเองไปร่วมย่านชุมชนของเรา แต่ถามว่ามีขัดไหมขัด มีความไม่ชอบไหม มี แต่ถามว่าทำไมต้องไปเพราะหนึ่งเราอยู่ในนี้ สองเราเป็นผู้นำ เราต้องนำส่วนนี้ไปร่วมในย่านชุมชนนี้ เวลาเรามีงานเราก็สามารถเชิญคนอื่นได้ ขอบอกขอร้องเชิญชวนให้ร่วม เคยมีงานทำผ้าป่ากับ สน.ทุกคนร่วม คนในชุมชนที่เป็นอิสลามก็มีส่วนร่วม อันนี้น่าชื่นชมทำไมเราอยู่ร่วมกันได้ คุณชนะมีงานไม่กี่วันนี้คนพุทธไปกันจำนวนมาก เรารวมกันได้เพราะใจเรามีสัมพันธ์กัน ชุมชนตนเองให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง เวลาชุมชนตนเองมีงานทุกคนให้ความร่วมมือทำให้ตนเองภูมิใจในสิ่งนี้และพอใจอย่างที่สุด”^{๗๑}

การมีวัดประยูรวงศาวาสวรวิหารเป็นศูนย์กลาง สร้างการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ความภาคภูมิใจและความร่วมมือระหว่างผู้นำศาสนาสร้างรายได้ท่องเที่ยวให้กับชุมชน: ทั้งนี้ทั้งที่เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมให้ชุมชนย่านกะดีจีน มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก คือ กิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งนอกจากจะเป็นการจัดงานในวาระต่างๆ แล้ว สำหรับงานประจำปีตามขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมไทย ซึ่งไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาวัฒนธรรมประเพณีไทย อย่างเช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร ภายใต้การนำของพระพรหมบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร. ได้เป็นศูนย์กลางในการจัดงาน เชื่อมพี่น้องทั้ง ๖ ชุมชน ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่วัดจัด โดยเปิดพื้นที่ให้พี่น้องชุมชนทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม สามารถนำอาหาร ผลิตภัณฑ์ชุมชน มาร่วมแสดงและจำหน่าย โดยไม่คิดค่าพื้นที่ นอกจากนี้หลักฐานหลักสำคัญที่สะท้อนให้เห็นพลังความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง คือ การบูรณปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุมหาเจดีย์ ทำให้ได้รับรางวัลยอดเยี่ยม (อันดับ ๑) หรือ Award of Excellence ด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก จากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือ Unesco เหตุที่ได้รับรางวัลอันทรงเกียรตินี้เนื่องจากการบูรณปฏิสังขรณ์สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจทางเทคนิคและเป็นโครงการอนุรักษ์ที่สร้างความตระหนักในคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นผสมผสานกับความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่า เป็นรางวัลที่นำความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่นได้ตระหนักและเห็นคุณค่าในทรัพยากรที่เป็นศิลปกรรมมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษกล่าวได้ว่า พระบรมมหาธาตุเจดีย์ มิใช่แต่เป็นสมบัติของชาวพุทธ แต่เป็นสมบัติที่ชาวชุมชนย่านกะดีจีน ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ต่างก็ภูมิใจและมีส่วนร่วมในความสำราญนี้

^{๖๙} สัมภาษณ์ ประวิทย์แจ่มพงษา, ประธานชุมชนวัดประยูรวงศาวาส กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๐} สัมภาษณ์ ชัยสิทธิ์ กิตติวานิชพันธ์ ประธานชุมชนวัดกัลยาณ์ กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๑} สัมภาษณ์ ทวีแก้วกัลยา, รองประธานชุมชนวัดบุปผาราม กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

การได้มาซึ่งรางวัลระดับโลกและผู้นำวัดได้หยิบยกประเด็นการอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนา ความสัมพันธ์เป็นพี่น้องมีรากเหง้าเดียวกัน โดยมีการจัดงานที่เชิญผู้นำศาสนาทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม มาร่วมเสวนา ทำให้เกิดการตระหนักรู้ ตื่นตัว ทักทอสายใยเชื่อมไปสู่การสร้างการรับรู้ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพระเจดีย์รวมถึงผู้ก่อสร้างวัดที่นับว่ามีรากฐานความเป็นพี่น้องกันได้เห็นอย่างเด่นชัดระหว่างพี่น้องมุสลิมและพี่น้องชาวพุทธ รวมทั้งยังได้ขยายผลไปสู่การเรียนรู้ที่มาของชุมชนพี่น้องชาวคริสต์และพี่น้องเชื้อสายจีน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของบูรณปฏิสังขรณ์หรือการจัดงานสำคัญต่างๆ จากการสัมภาษณ์พบว่า วัดจะให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างการรับรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับวัดและระหว่างชุมชนที่มีความแตกต่างทางศาสนา วัดเป็นสถานที่การได้ร่วมพูดคุยสนทนา แลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องทำให้วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร มีบทบาทในการกระตุ้นให้สังคมชุมชนรอบด้านมีความตื่นตัวและตระหนักถึงการรักษามรดกวัฒนธรรมแต่โบราณ ที่สามารถสร้างมูลค่าและรายได้ให้กับลูกหลานในชุมชน ปัจจุบันนี้วัดได้รับการส่งมอบคืนพื้นที่บริเวณท่าเรือริมน้ำทำให้เกิดพื้นที่ท่องเที่ยวที่นำรายได้จากการท่องเที่ยวมาสู่คนในชุมชนเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นเพราะวัดและท่านผู้นำได้เป็นพลังดึงดูดและหลอมความแตกต่างมาเป็นความหนึ่งเดียวกันคือความเป็นคนไทย สอดคล้องกับการศึกษา พบว่า วัดประยูรวงศาวาสวรวิหารมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น อีกทั้งยังสามารถนำมาสร้างมูลค่าและรายได้ให้กับชุมชนรวมทั้งยังเป็นการประสานให้เกิดแหล่งเรียนรู้ระหว่างชุมชน และระหว่างชุมชนกับประชาชนนักท่องเที่ยว^{๗๒}

ศาสนสถานเข้มแข็งยกระดับจิตใจชุมชน: จากการพานิสิตหลักสูตรสันติศึกษา ได้ลงไปศึกษาดูงานในชุมชนย่านกะดีจีน และจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า ไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท-มหายาน คริสต์ หรืออิสลาม กล่าวได้ว่า ชุมชนแห่งนี้ วัด มัสยิด และโบสถ์ ยังเป็นสถานที่สำคัญในการเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนให้มาร่วมทำกิจกรรมสืบทอดตามประเพณีและการศึกษาคำสอนของศาสนา ทั้งวัดประยูรวงศาวาสก็มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดช่างตาครุสก็มีการศึกษาอบรมเยาวชน มัสยิดต้นสนก็มีโรงเรียนสอนศาสนาให้กับเยาวชน ผู้วิจัยมองว่าเหล่านี้เป็นรากฐานที่ทำให้พ่อแม่ที่พาบุตรหลานมาเล่าเรียนก็ต้องได้ซึมซับคำสอนทางศาสนาไปไม่มากนัก และยังทำให้เชื่อมโยงคนในชุมชนได้รู้จักกัน เวลาถึงงานบุญตามประเพณี งานบุญทางศาสนา ได้รับการสนับสนุนให้ความร่วมมือ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้หลอมให้คนในชุมชนเป็นคนเสียสละ มีจิตใจที่ดีไม่กระทำตนผิดศีลธรรมนำพาชุมชนให้เกิดสันติสุข เมื่อคนในชุมชนหันหน้าเข้าวัด โบสถ์ มัสยิด ที่เป็นสถานที่บ่มเพาะและยกระดับจิตใจของชุมชน

ปัจจัยภายนอก ได้แก่

การเมืองค์กรภายนอกช่วยพัฒนาและสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน: นอกจากปัจจัยภายในของชุมชนทำให้ชุมชนย่านกะดีจีนมีความสันติสุขและประสบความสำเร็จท่ามกลางความเป็นพหุวัฒนธรรม การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเครือข่ายภายนอกก็นับว่าเป็น

^{๗๒} ศิริภัทรา รักษาพล, “บทบาทของวัดประยูรวงศาวาสวรวิหารในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนพหุวัฒนธรรมตามหลักพุทธสันติวิธี”, วารสารสันติปริทัศน์, ปีที่ ๔ (ฉบับพิเศษ), หน้า ๑๑๙-๑๓๙.

ปัจจัยสำคัญเช่นกัน ทั้งนี้ย่านกะดีจีน แม้ว่าทุกชุมชนจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แต่ยังคงความรักใคร่กลมเกลียวความสัมพันธ์ยังไม่เข้มแข็ง แต่เมื่อศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมืองหรือ UDDC ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พร้อมกับอาจารย์ นักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมโบราณ รวมถึงวัฒนธรรมอาหาร-ขนม ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวและมีพลังในการร่วมมือกันพัฒนาชุมชนย่านกะดีจีนให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก จากเสียงบอกเล่าของผู้นำชุมชนสะท้อนว่า กว่าที่จะรวมตัวกันติดต้องผ่านการพูดคุย สร้างความเข้าใจ และสื่อสารให้คนในชุมชนเข้าใจถึงบทบาทของหน่วยงานที่จะมาช่วยพัฒนาชุมชน ดึงของดีที่มีอยู่ซึ่งส่วนใหญ่รู้กันเองภายใน บางอย่างก็เป็นของดีที่ถูกเก็บไว้ เช่น ขนมกุสสัน ขนมหน้านวล ปกติคนข้างนอกจะไม่รู้ อย่างอาหารบ้านสกุลทอง หมูกระดากงานหัตถกรรม แต่เมื่อพูดถึงอุปสรรค การมีคนนอกมาพัฒนาอย่างอ.แดง คนก็สงสัย กว่าที่จะรวมตัวกันได้ก็ยากพอสมควร แต่พอเริ่มแล้วก็ดีขึ้นเรื่อยๆ เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวส่งเสริมรายได้^{๗๓} การได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอกได้นำพาชุมชนไปสู่การสร้างศูนย์ประชาสัมพันธ์ย่านกะดีจีน เป็นศูนย์รวมของย่าน การรับส่งข่าวสารที่มีจุดศูนย์รวมที่ใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งรวมมรดกทางภูมิปัญญาและเก็บรักษาบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนย่านกะดีจีนให้คนในชุมชนและสังคมไทยได้เรียนรู้ภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมไทย การขับเคลื่อนของนักวิชาการนอกจากเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์แล้ว ยังมีหน่วยงานองค์กรภายนอกมาช่วยขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ให้สังคมภายนอกรู้จัก จึงทำให้ชุมชนย่านกะดีจีนเป็นที่รู้จักในโลกโซเชียลและแหล่งท่องเที่ยวชุมชนมรดกวัฒนธรรม นำความภาคภูมิใจและสร้างรายได้ให้ชุมชน

การมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของสถานitäรรวจุฬาราม: สำหรับชุมชนนี้มีความแตกต่างจากพื้นที่อื่นตรงที่มีสถานitäรรวจุฬาราม การทำงานของตำรวจุฬาราม ซึ่งนับว่าเป็นก้าวแรกๆ ก่อนที่จะมีการพัฒนาเป็นย่านกะดีจีน หรือมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร ดังเสียงบอกเล่าของ ร.ต.ท.พีรศักดิ์ รัตนพันธ์ กล่าวว่า “สน.มีส่วนในการรวบรวมหรือเป็นศูนย์รวมของทั้ง ๖ ชุมชน สมัยก่อนการปฏิสัมพันธ์ทั้ง ๖ ชุมชน ยังไม่กระชับ และสน.ก็มีส่วนสำคัญ ที่เราได้นำผู้นำชุมชน คนในชุมชน เด็กในชุมชน จัดโครงการฝากลูกไว้กับตำรว เอาเด็กทั้ง ๖ ชุมชนในแขวงวัดกัลยาณ์ โดยให้ประธานชุมชนคัดเลือกเด็กมาชุมชนละ ๑๐ คน ขณะเดียวกันตอนที่เด็กๆ มาตอนเปิดงานผู้นำชุมชนต้องมาดูแลหลาน ระยะเวลา ๑ เดือนเราเอามาสอนหนังสือมาดูงานที่ตำรว ทำ กินอยู่กับเรา ๑ เดือน เด็กที่ถูกพ่อแม่ทิ้งในช่วงปิดเทอม พ่อแม่ต้องหาเข้ากินค่า เอมามาให้ตำรว กิจกรรมเหล่านี้ชุมชนต่างๆ เอาขนมมาให้ เด็กๆ จะไปบอกเราให้พ่อแม่ฟังว่าชุมชนเออะไรมาให้หนึ่งในกิจกรรมคือ การให้เด็กเดินเที่ยวทั้ง ๖ ชุมชน ทำให้เขาารู้ว่าสิ่งต่างๆ ที่เขาอยู่มีความสำคัญ ประวัติศาสตร์อะไรบ้าง เพื่อให้เขาซึมซับความเป็นวัดกัลยา อย่างวันเด็ก สน.จัด ก็ให้ทุนการศึกษาชุมชนละ ๒๐ คนๆ และชุมชนใดที่ต้องการสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กก็มาร่วมกิจกรรมกัน มีกิจกรรมแจกข่าวสารให้ประธานชุมชนคัดเลือกมา เป็นกิจกรรมที่ทำให้ชุมชนได้รู้จักกัน เอาของดีแต่ละที่มาแบ่งปันกัน สิ่งเหล่านี้ถ้า สน.ไม่ทำเขาก็ไม่มีจุดเซ็นเตอร์ แล้วเวลาเราจัดโครงการบ้านสีขาว ป้องกันยาเสพติดในกุฎีจีน เป็นพื้นที่ที่เด็กไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดร้อยเปอร์เซ็นต์ในชุมชนกุฎีจีน เป็นต้นแบบ

^{๗๓} สัมภาษณ์ ชัยสิทธิ์ กิตติวานิชพันธ์ ประธานชุมชนวัดกัลยา กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

แต่ว่าในการจัดโครงการนี้ สน.ก็ได้เชิญทั้ง ๕ ชุมชน ไปนั่งฟัง ไปนั่งคุย ไปนั่งดู วิจัย วิเคราะห์ ถึงแม้ว่าชุมชนกุฎีจีนเราทุ่มพละกำลังให้ แต่ว่ารอบๆ เราก็ต้องสร้างความร่วมมือด้วย ไม่ได้ปล่อยให้ชุมชนนี้ขาวทีเดียว ต้องอาศัยความร่วมมือทั้ง ๕ ชุมชน ต้องขยายความขาว สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ผู้นำ คณะกรรมการชุมชนได้มาร่วมกิจกรรม บางครั้ง สน.ก็เรียกมาเลี้ยงน้ำชา ว่างๆ ไม่เจอนานก็เชิญมาปรับทุกข์กัน มาปรึกษากัน ประมาณ ๒ เดือนครั้ง”^{๗๔} ซึ่งสอดคล้องกับเสียงจากผู้นำที่กล่าวถึงบทบาทของ สน.บุปผาราม ที่ร่วมประกอบชุมชน พัฒนาชุมชน เป็นเกราะป้องกันให้ชุมชน “ชื่นชม สน.มากเมื่อมีเรื่องเดือดร้อน เรื่องยาเสพติด สน.จะเข้มงวดมาก เชิญประธานชุมชนร่วมกันประชุมหารือมองว่าจะทำอย่างไรในอนาคตลูกหลานเรา มองไปข้างหน้า”^{๗๕} กล่าวได้ว่า สน.บุปผารามเป็นปัจจัยภายนอกที่ผลักดันเปิดโอกาสให้ชุมชนผู้นำชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ สร้างความอุ่นใจ ไว้ใจ และมั่นใจ ทำให้คนในชุมชนมีความสุข

ระดับปัจเจกบุคคล: หลักการที่ผู้นำใช้สร้างสันติภาพและสันติสุขในชุมชนจากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้นำแต่ละท่านมีวิธีการแนวทางที่ทั้งเหมือนและแตกต่างกัน สามารถสรุปเป็นแนวทางได้ดังนี้ กล่าวคือ ๑) การรู้จักขอโทษ และไม่ว่าจะถูกหรือผิดต้องหันหน้ามาคุยกัน๒) การเอาใจใส่ และการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่ใช้อำนาจปกครอง๓) ยึดมั่นในหลักการที่ดีและสร้างประโยชน์ต่อชุมชน๔) ใช้ความอ่อนน้อม ให้เกียรติ มีความเผื่อแผ่เป็นผู้ให้มากกว่ารับ๕) ลงมือทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง๖) มีความจริงใจ ใส่ใจกับทุกฝ่ายและสร้างความเข้าใจร่วมกัน ดังเสียงสะท้อนว่า

“ใช้หลักสำคัญคือ การขอโทษ เพราะการปกครองคนหมู่มากถ้าเขาถูกใจเขาดีกับเรา ถ้าเราทำสิ่งที่ถูกใจเราเป็นประโยชน์ส่วนร่วมแต่ถ้าเขาไม่พอใจเราก็มี อย่างไรก็ตามถ้าจะถูกจะผิดต้องมาคุยกัน ขอโทษกัน ทะเลาะกันแล้วก็ดีขึ้น”^{๗๖}

“ในฐานะประธานชุมชนมา ๓๒ ปี ชุมชนมี ๒๐๐ กว่าหลังคาเรือน เป็นมุสลิมกว่า ๙๐ เปอร์เซนต์ พุทธ ๑๐ เปอร์เซนต์ การปกครองลูกบ้านเราอย่าไปใช้หลักนิติศาสตร์ เราต้องใช้หลักบริหารที่สามารถไปนั่งอยู่ในใจเขาได้ ไม่ได้ใช้อำนาจ แม้ว่าตนเองเป็นทนายความ อย่างลูกบ้านมีปัญหาเราก็จะคอยช่วยเหลือ ยกเว้นเรื่องยาเสพติด. . .ให้ติดดิน ทำตัวลงไปหาเขา ไม่ใช่ให้เขามาหาเรา งานอย่ารวบอำนาจ ตรงไหนที่เขาถนัดอะไรให้เขาดำเนินการ”^{๗๗}

“ตนเองจะเดินเข้าหาชุมชน เราต้องเข้าไปถึง ไม่มองว่าใครต่ำใครสูง เขาไม่สบายถามเขาว่าไปหาหมอหรือยัง การทักทายการซักถามที่ดี ให้เขาคิดตามใจของเขา ให้เขาเดินตามทางของเรา ยกตัวอย่าง ตนเองชอบชวนคนทำบุญก็จะชวนว่า วัดเรามีงานคุณมาร่วมได้ไหมคุณไม่ว่างไม่เป็นไร ยกมือสาธุ เราเป็นชาวพุทธการมีส่วนร่วมทำบุญกับวัดถือว่าคุณเป็นคนดีของชุมชน คุณรู้ไหม

^{๗๔} สัมภาษณ์ ร.ต.ท.พีรศักดิ์ รัตนพันธ์, รองสารวัตรผู้กำกับ สน.บุปผาราม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๕} สัมภาษณ์ ทวีแก้วกัลยา, รองประธานชุมชนวัดบุปผาราม กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๖} สัมภาษณ์ ประวิทย์แจ่มพงษา, ประธานชุมชนวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๗} สัมภาษณ์ ชนะ โอสธ, ประธานชุมชนกุฎีขาว กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ว่าคุณได้ทำบุญแล้วเป็นกุศล ทำไมเราไม่ร่วมกัน อย่างวันนี้เราทำแบบนี้ คุณบอกไม่ดี แต่คุณลองดูใหม่ เพื่อมันดี ไปๆมาๆ ๖๐ เปอร์เซ็นต์ให้ความร่วมมือ”^{๗๘}

“เป็นผู้หญิงมีความอ่อนในตัว เราไม่ต้องเข้าหาเขา เขาจะเข้ามาหาเราอันนี้เป็นข้อดี และชุมชนตนเอง ๙๘ หลังคาเรือน เล็ก เข้าออกทางเดียวเวลามีปัญหาติดหูติดตา ตำรวจหน้าปากซอยอย่างเดียว แต่ถ้าเราจะแข็งเราก็กแข็ง . . .อ่อนจริงแต่แข็งใน ความขัดแย้งบางครั้งต้องใช้ความรุนแรง การเป็นผู้นำไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำชุมชน ใครก็นำได้ อยู่ที่ว่าเราจะนำส่วนไหน ผู้นำชุมชนมีหลายคน อย่างอาสาสมัครก็นำอีกคนหนึ่ง ตนเองเป็นประธานไม่ขยัน ใช้หลักการกระจายงาน อันนี้ความเป็นผู้หญิง เราอ่อนเรามีความเผื่อแผ่ ให้มากกว่ารับ”^{๗๙}

“ตอนแรกไม่ค่อยมีคนสนับสนุนเพราะเป็นผู้นำหญิง. . .ตนเองไม่ใช่คนเด็ดขาด แต่เป็นคนที่ว่า เขาไม่ทำเราทำเอง เราทำให้เขาเห็น อะไรที่ไม่เคยทำไม่เคยกล้าก็ต้องลงมือทำ ทำให้ได้หลายอย่างต้องทำให้เขาเห็นว่าเราเป็นผู้นำเขาแล้วเราทำได้ทุกอย่าง การแก้ปัญหาชุมชนก็ขอให้มาบอกเราก็กแก้ปัญหา หากคนช่วยแม้ว่าเราจะช่วยไม่ได้เอง เอาความทุกข์ของเขามาเปลี่ยนให้สบายขึ้น. . .เคารพผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จะรับคำแนะนำที่ดี”^{๘๐}

“เน้นเรื่องส่วนรวมเป็นหลัก ภายในชุมชนย่อมมีความขัดแย้งอยู่ที่ว่าเราจะแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างไร เมื่อมีปัญหาเราต้องมองประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลักก่อน เช่น เวลาจัดงานเราก็กต้องเอาเสียงคนส่วนใหญ่เป็นหลัก เสียงขัดแย้งส่วนน้อยก็ต้องตัดไป จะยึดผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นหลักในการตัดสินใจ ไม่ให้กระทบกระเทือนคนส่วนใหญ่ ทำอะไรอย่างหวังผลร้อยเปอร์เซ็นต์”^{๘๑}

“หนึ่งต้องมีความจริงใจ เมื่อชุมชนใดก็ตามมีความเดือดร้อนวิ่งมาหาเรา แสดงว่าหนักแกเองไม่ได้ นอกจากหนึ่งเราต้องจริงใจแล้ว สองเราต้องช่วยเขาให้สำเร็จ ถ้าช่วยแล้วสามารถอธิบายความให้กับคนที่ไม่ถูกใจให้เขารู้เรื่องสิ่งที่เขาทำมันไม่ควรเป็นอย่างนี้ และทำไมเราต้องทำแบบนี้. . .เราต้องอธิบายเพื่อให้เขาให้เกียรติกับผู้นำชุมชน และผู้นำชุมชนก็ต้องมีความยุติธรรม และเอาเสียงส่วนใหญ่เป็นที่ตั้ง แต่ขณะเดียวกันก็สามารถอธิบายเหตุและผลให้คนกลุ่มน้อยฟังว่าเป็นอย่างไร ทำไมเป็นอย่างนี้ถึงเลือกอย่างนี้. . .และใช้การบังคับใช้กฎหมายในกรณีที่ถึงขั้นใช้อำนาจทำร้ายกัน”^{๘๒}

กล่าวโดยสรุป ในภาพรวมกระบวนการสร้างสันติภาพของทั้ง ๓ ชุมชนที่ศึกษา ได้แก่ ชุมชนแพรกหนามแดง ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง ชุมชนย่านกะดีจีน แม้จะมีบริบทและปัญหาหรือระดับความขัดแย้งที่แต่เมื่อมาวิเคราะห์กระบวนการตามกรอบของเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จ

^{๗๘} สัมภาษณ์ ทวีแก้วกัลยา, รองประธานชุมชนวัดบุปผาราม กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๙} สัมภาษณ์ สโรชลโทยญาณจารี, ประธานชุมชนโรงครามกรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๘๐} สัมภาษณ์ ปิ่นทอง วงษ์สกุล, ประธานชุมชนกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๘๑} สัมภาษณ์ ชัยสิทธิ์ กิตติวานิชพันธ์, ประธานชุมชนวัดกัลยาณ์ กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๘๒} สัมภาษณ์ ร.ต.ท.พีรศักดิ์ รัตนพันธ์, รองสารวัตรผู้กำกับ สน.บุปผาราม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

กระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพและองค์กรโลกนับว่าค่อนข้างเป็นไปได้ในทิศทางเดียวกัน หลักใหญ่ใจความของความสำเร็จในการสร้างสันติภาพคือ เริ่มต้นจากระดับปัจเจกบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำโดยตำแหน่งหรือผู้นำจิตวิญญาณ สังเกตว่าทั้ง ๓ ชุมชน สามารถจัดการความขัดแย้งหรือก้าวข้ามความขัดแย้งด้วยสันติวิธีมาได้ส่วนหนึ่งคือ ทศนคติ การเรียนรู้คุณธรรมของผู้นำ เมื่อแยกวิเคราะห์แต่ละชุมชนจะเห็นพลังของผู้นำที่เป็นแรงขับให้ชุมชนเกิดสันติสุขสำหรับชุมชนแพรทนามแดง การเชื่อมโยงผู้นำสองฝั่งน้ำหันมาทำงานวิจัยช่วยแก้ปัญหาเรื่องน้ำของชุมชน ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง การร่วมมือของผู้ใหญ่บ้านในอดีตกับผู้ใหญ่บ้านสมัยปัจจุบันทำให้ช่วยเสริมชุมชนให้เข้มแข็งเพราะความสามัคคีของผู้นำ และชุมชนย่านกะดีจีน พลังรักสามัคคีความรู้สึกรักเป็นพี่เป็นน้องของผู้นำชุมชนทั้ง ๖ ชุมชน ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และมีข้อสังเกตว่าในชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง และชุมชนย่านกะดีจีน มีผู้นำชุมชนที่เป็นผู้หญิงแต่ก็สามารถนำพาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้ สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการสร้างสันติภาพของชุมชนได้ก้าวข้ามเส้นแบ่งแดนเรื่องเพศในการจำกัดการยอมรับความเป็นผู้นำของชุมชน

นอกจากนี้ กลไกที่สำคัญคือ เครื่องมือที่เรียกว่าสันติวิธี เช่น การใช้คนกลาง การไกล่เกลี่ย การมีส่วนร่วม การสื่อสาร การสร้างเครือข่ายร่วมแก้ปัญหา ซึ่งนับว่าทั้ง ๓ ชุมชน ต่างก็สะท้อนเครื่องมือเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน และรากฐานหัวใจสำคัญคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขทำให้ชุมชนสังคมเจริญก้าวหน้าโดยเรียนรู้จากบทเรียนในอดีตพร้อมกับหาทางแก้ไข ทำให้ชุมชนมิใช่มีแต่เพียงความสงบไม่มีความขัดแย้งที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรง แต่ต้องพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งยั่งยืนในเชิงกายภาพคือ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ควบคู่กับทางจิตภาพ คือ การส่งเสริมกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนรู้จักสามัคคี มีความรักใคร่กลมเกลียว สร้างความปรองดอง หรือแม้แต่การอาศัยกฎระเบียบ ข้อตกลงทางสังคม เหล่านี้เป็นพลังขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดความสร้างสรรค์ และสามารถนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน อีกทั้งการได้รับแรงส่งเสริมหรือการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จากการศึกษาทั้ง ๓ ชุมชน พบว่า ภาคการศึกษา นักวิชาการ หน่วยงานรัฐ สามารถเข้ามามีบทบาทและพัฒนาส่งเสริมจุดแข็งให้กับชุมชนและได้ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนจากบทเรียนของทั้ง ๓ พื้นที่ นำไปสู่การวิเคราะห์สรุปเพื่อนำเสนอแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ซึ่งจะกล่าวถึงในประเด็นต่อไป

๔.๓ แนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุข

ในพุทธศตวรรษที่ ๒๖

๔.๓.๑ นิยามและเกณฑ์ชี้วัดชุมชนสันติสุข: ถอดบทเรียนจาก ๓ ชุมชน

ก่อนที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นคำว่า ชุมชนสันติสุข เพื่อเป็นตัวสะท้อนและเป็นกรอบในการทำความเข้าใจคำว่าชุมชนสันติสุขควรเป็นอย่างไร จากการลงพื้นที่ทั้ง ๓ ชุมชน ผู้วิจัยสรุปค่านิยามของชุมชนสันติสุข ตามการรับรู้ของชุมชนทั้ง ๓ ชุมชน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑) การมีเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้บนวิถีความพอเพียง กล่าวคือ การไม่มีหนี้สิน มีวิถีเศรษฐกิจแบบพอเพียง สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง^{๘๓} และสามารถแปรรูปทุนธรรมชาติแวดล้อมของชุมชนให้เป็นรายได้ชุมชน พยายามที่จะพึ่งตนเองมากกว่าการรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก

๒) การมีความรักความสามัคคีและความปรองดองในชุมชน โดยอาศัยแนวทางการปฏิบัติต่อกันดังนี้

(๑) ความเสมอภาค แตกต่างแต่ไม่แบ่งแยก ความร่วมมือช่วยเหลือกัน: ที่เรายู่ร่วมกันได้เพราะไม่ถือว่าชุมชนใดเล็กใหญ่ เราไม่แบ่งแยก มีความเสมอภาค ถ้าชุมชนไหนอาจมีของดีของเด่นน้อย แต่ถ้าเรารวมตัวกันก็จะทำให้ยั่งยืนยิ่งขึ้น^{๘๔} ลูกบ้านให้ความร่วมมือ^{๘๕} ความร่วมมือ การช่วยเหลือ การดูแลซึ่งกันและกัน ชุมชนมีความสามัคคีกัน^{๘๖}

(๒) การเคารพให้เกียรติ ร่วมปรึกษาหารือและการมีส่วนร่วม: ถ้ามีปัญหามาปรึกษากัน การทำงานแต่ละอย่างเราต้องให้เกียรติกันและกันในแต่ละชุมชน ไม่ใช่จะทำงานแต่ชุมชนเดียวไม่ได้ อย่างงาน ๑๙๐ ปีวัดประยูรวงศาวาสวรวิหารเราก็แจ้งว่ามาขายของใหม่ เป็นงานใหญ่ก็ชวนทั้ง ๖ ชุมชนมาร่วมออกร้านขายของ ถูกผิดมาคุยกัน^{๘๗} ชาวบ้านหันหน้าเข้าหากัน มาคุยกัน อะไรที่ไม่ดีก็ร่วมกันแก้ไข เกิดสิ่งที่มองเห็นข้างหน้าว่ามั่นคงดีขึ้น^{๘๘} การอยู่อย่างให้เกียรติอยู่อย่างพื่ออย่างน้อง มีปัญหาขัดแย้งก็คุยกัน ประนีประนอม เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน^{๘๙} ถ้ามีปัญหาทุกคนต้องเข้าใจกัน มาช่วยกันคิด ช่วยกันวิเคราะห์ ช่วยกันแก้ ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันรับผลประโยชน์^{๙๐} ความสามัคคีและพร้อมเพรียงกันของชาวบ้านในชุมชน มีการประชุมร่วมกันเดือนละ ๑ ครั้ง^{๙๑}

^{๘๓} สัมภาษณ์ กิตติศักดิ์ ทวีกุล, นักการเมืองท้องถิ่น ๕ สมัย รองนายก อบต.สวาย (ชาติพันธุ์ลาว), ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๘๔} สัมภาษณ์ ปิ่นทอง วงษ์สกุล, ประธานชุมชนภูมิจีน กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๘๕} สัมภาษณ์ ร.ท.วิรัช สิทธิธา ผบ.มอ.ร้อย รส.ป.๙ พัน.๑๙, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๘๖} สัมภาษณ์ คุณวัลลภขุนนอก, ชาวบ้านแพรกหนามแดง อ.อัมพวา จ.สมุทรสาคร, ๔ พ.ย. ๒๕๖๐

^{๘๗} สัมภาษณ์ ประวิทย์แจ่มพงษา, ประธานชุมชนวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๘๘} สัมภาษณ์ คุณมนัส บัวหลวง, รองประธานองค์กรชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ.สมุทรสาคร, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

^{๘๙} สัมภาษณ์ สมบูรณ์ แดงอรุณ, ประธานศูนย์ข้าวชุมชนแพรกหนามแดง ต. แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสาคร, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

^{๙๐} สัมภาษณ์ บุญชอบ พ่วงสำราญ, ชาวบ้านชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสาคร ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๙๑} สัมภาษณ์พ่อใหญ่คำพันธ์ อายุ ๘๘ ปี ผู้นำอาวุโสและเป็นปราชญ์ชาวบ้าน หมู่บ้านท่าคอยนาง, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

(๓) การให้ การแบ่งปันและความเอื้ออาทร: ชุมชนที่มีความปรองดอง สามัคคี มีความเอื้ออาทร การแบ่งปัน พึ่งพาอาศัยกันได้ (มีเพื่อนบ้านที่ดี) มีความเป็นผู้ให้ มากกว่าเป็นผู้รับชุมชนจะเกิดขึ้นได้ชุมชน ต้องอยู่ด้วยกันด้วยความรัก ความสามัคคี^{๙๒} ผู้คนในชุมชนต้องมีน้ำใจ มีการแบ่งปัน ในอดีต ชุมชนมีความสุข ขอข้าวกันกินได้ อยู่กันด้วยการถ้อยที ถ้อยอาศัย เช่น การไปกินข้าวบ้านคนอื่นได้เป็นปกติ^{๙๓}

(๔) มีความเสียสละ มีกิจกรรมที่สร้างความสามัคคี: คนในชุมชนต้องมีความจริงใจ มีความเสียสละและมีความสามัคคี กิจกรรมที่สร้างความสมัครสมานสามัคคีที่ผ่านมา คือการเข้าวัดปฏิบัติธรรมร่วมกันช่วงเข้าพรรษา^{๙๔} การมีน้ำใจ การช่วยเหลือคนอื่น การช่วยเหลือคนอื่น ก็เหมือนการช่วยเหลือตัวเราเอง การให้น้ำใจกับคนอื่น เราก็จะได้น้ำใจกลับคืนมา^{๙๕}

(๕) การมีกติกาและเคารพกติกา เอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง: การทำงานร่วมกันได้ เข้ากันได้ เคารพในมติและกติกา ของส่วนรวมชุมชนต้องสามัคคีและปรองดอง ทำอะไรก็ไม่ควรขัดแย้งกัน มีกิจกรรมเข้าวัดปฏิบัติธรรม มีงานอะไร ก็ให้มีการประชุมปรึกษาหารือกัน^{๙๖}

๓) การมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ: ควรหันมาสนใจศาสนา^{๙๗} การดูแลพัฒนาจิตใจ^{๙๘} ชุมชนไม่เจริญ ถ้าจะพัฒนาท้องถิ่นต้องพัฒนาคนก่อน ให้คนมีนิสัยใจคอ มีความเป็นธรรม เอาธรรมะเข้ามาควบคุม ทำให้ควบคุมความคิด ทำให้คนละอายต่อบาป ละอายต่อการกระทำ ซึ่งเป็นหัวใจใหญ่^{๙๙} การทำให้เกิดเป็นหมู่บ้านรักษาศีล ๕ หมู่บ้านซ่อสะอาด ซึ่งทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคี และปรองดองกันมากขึ้น^{๑๐๐} อย่าเบียดเบียนกัน การอย่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ก็จะมี

^{๙๒} สัมภาษณ์ กิตติศักดิ์ ทวีกุล นักการเมืองท้องถิ่น ๕ สมัย รองนายก อบต.สวาย (ชาติพันธุ์ลาว), ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๙๓} สัมภาษณ์นายสมพงษ์ศรีฤกษ์ อดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านท่าคอยนาง อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๙๔} สัมภาษณ์ผู้ใหญ่มาลี นิมนิจ, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านท่าคอยนาง ๒๕ พ.ค.๒๕๕๙(ชาติพันธุ์เขมร), ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๙๕} สัมภาษณ์คุณสาลี ขุนนอก, ชาวบ้านฝั่งน้ำเค็ม ชุมชนแพรกหนามแดง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๙๖} สัมภาษณ์สุริยงค์ ชูโส,อดีตผู้ใหญ่บ้าน (ส่วย) หมู่บ้านท่าคอยนาง อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๙๗} สัมภาษณ์ สมบูรณ์ แดงอรุณ, ประธานศูนย์ข่าวชุมชนแพรกหนามแดง ต. แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๙๘} สัมภาษณ์ ครูสมนึก ศรีฤกษ์ ครูบ้านท่าคอยนาง (ชาติพันธุ์เขมร), ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๙๙} สัมภาษณ์ คุณมนัส บัวหลวง, รองประธานองค์กรชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ ลุงทอง ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่บ้านท่าคอยนางอ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ความสุข รู้แพ้ ชนะ ให้อภัย^{๑๐๑} การให้ ความไม่เห็นแก่ตัว มีความเมตตา กรุณา การทำบุญหรือการให้ คือต้องทำโดยไม่หวังผลตอบแทน ทำแล้วมักจะเกิดความสุข ซึ่งเป็นความสุขที่ยั่งยืน^{๑๐๒}

๔) มีผู้นำที่ดี (Leaders) เป็นด้านที่ส่งผลสะท้อนถึงทิศทางชุมชนในการที่ผู้นำทั้ง ด้านผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชน หรือผู้นำทางจิตวิญญาณ สามารถนำพาชุมชนก้าวผ่านความขัดแย้ง และสร้างสันติสุขให้กับชุมชน คุณธรรม วิสัยทัศน์ ทศนคติของผู้นำเป็นตัวบ่งชี้สำคัญ ทั้งนี้มีเสียง สะท้อนถึงสิ่งที่ผู้นำที่นำควรปฏิบัติซึ่งจะช่วยนำพาชุมชนสู่ความสันติสุข คือ

(๑) ผู้นำศาสนา การเสวนาระหว่างศาสนา: ทุกศาสนาอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ สุข ผู้นำศาสนามีการไปมาหาสู่กัน เวลามีปัญหาผู้นำศาสนาก็มาพูดคุยกัน เสวนา มีการจัดงาน ผู้นำ ศาสนามีการเสวนาร่วมกัน^{๑๐๓}

(๒) มีผู้นำชุมชนที่ดี: ผู้นำต้องหนักแน่น เป็นผู้ฟังที่ดี ประมวลผลความต้องการ ของทุกคนอย่างเข้าใจ เคลียร์ค่าใช้จ่ายทุกอย่าง อย่างโปร่งใส จริงใจ และให้เกียรติ^{๑๐๔} ผู้นำ ขอให้ฟัง ชาวบ้าน เห็นความสำคัญของชุมชน ถ้าไม่ฟังชาวบ้านจะเป็นผู้นำที่ดีได้อย่างไร และชุมชนจะอยู่ดีได้ อย่างไร^{๑๐๕}

๕) เมื่อเกิดปัญหาหน่วยงานภายนอกมาร่วมแก้ไข ดังเสียงจากชุมชนว่า “ฝาก หน่วยงานรัฐ ถ้าเป็นเรื่องของชุมชน ต้องมาคุยกับชุมชนก่อน รู้ปัญหาของชุมชนก่อน ไม่ใช่แก้ปัญหา เลยโดยไม่ได้คุยกับชุมชน มาร่วมรับรู้ ช่วยกันคิด ตัดสินใจ^{๑๐๖}

จากการให้ความหมายชุมชนสันติสุขของชุมชนทั้ง ๓ ชุมชน ผู้วิจัยพบว่า คำตอบ ของทั้ง ๓ ชุมชนมีเนื้อหาสาระค่อนข้างที่จะสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันการให้ความหมายชุมชน สันติสุขผู้วิจัยนำเสนออยู่ในกรอบของมิติต่างๆ ดังนี้

มิติทางกาย (Physical development) เป็นการสะท้อนถึงการพัฒนา ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งชุมชนสันติสุขสามารถสะท้อนให้เห็นถึง สภาพแวดล้อมที่ดีของชุมชนทั้งในแง่ของการรักษาธรรมชาติ ความมั่นคงในอาชีพ ได้แก่ การมี เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้บนวิถีความพอเพียง

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ บุญชอบ พ่วงสำราญ, ชาวบ้านชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ ปัญญา โตทอง, ผู้นำชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ ประวิทย์ แจ่มพงษา, ประธานชุมชนวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ ครูสมนึก ศรีฤกษ์ ครูบ้านท่าคอยนาง (ชาติพันธุ์เขมร), ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ คุณมนัส บัวหลวง, รองประธานองค์กรชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ บุญชอบ พ่วงสำราญ, ชาวบ้านชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

มิติทางสังคม (Moral development) เป็นการสะท้อนถึงพฤติกรรม การแสดงออกทางสังคม การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในด้านสังคมชุมชนสันติสุข กล่าวคือ **การมีความรักความสามัคคีและความปรองดองในชุมชน** ได้แก่ความเสมอภาค แตกต่างแต่ไม่แบ่งแยก ความร่วมมือช่วยเหลือกัน, การเคารพให้เกียรติ ร่วมปรึกษาหารือและการมีส่วนร่วม, การให้ การแบ่งปันและความเอื้ออาทร, มีความเสียสละ มีกิจกรรมที่สร้างความสามัคคี, การมีกติกากฎและเคารพกติกา เอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

มิติด้านจิตใจ (Emotional development) เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาตน จิตของคนในชุมชนโดยอาศัยความเชื่อ ความศรัทธา ตามหลักศาสนาหรือวิถีศรัทธาแห่งท้องถิ่น ซึ่งไม่ว่าจะเป็นศาสนาหรือความเชื่อใด ล้วนแต่มีรากฐานที่จะขัดเกลาให้จิตใจของมนุษย์เป็นคนดีมีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น สำหรับชุมชนสันติสุข มิติทางด้านจิตใจที่สะท้อนให้เห็นคือ **การมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ**

มิติด้านปัญญา (Intellectual development) เป็นการสะท้อนถึงปัญญาของชุมชนในการแก้ปัญหาด้วยปัญญา การรู้เท่าทันโลกและการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง โดยยังคงรักษาวิถีชุมชนไว้ได้ ภาพสะท้อนมิติด้านปัญญาจากการสัมภาษณ์คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ไม่มีความละโมภ โลภมาก การทำการเกษตรที่ดูแลทรัพยากรธรรมชาติไม่ใช้ปุ๋ยเคมีทั้งนี้พลังปัญญาที่จะทำให้ชุมชนสันติสุขได้นั้น ไม่สามารถอาศัยแต่พลังปัญญาของคนในชุมชน แต่ต้องอาศัยพลังปัญญาร่วมของเครือข่ายหน่วยงาน องค์กรด้านการศึกษา เข้ามาร่วมพัฒนาทั้งในด้านการใช้ทรัพยากรการส่งเสริมทรัพยากรภายนอกและองค์ความรู้ และการทำให้ชุมชนมีความมุ่งมั่น ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมรักษาผลประโยชน์ให้กับชุมชน กล่าวคือ **เมื่อเกิดปัญหาหน่วยงานภายนอกร่วมแก้ไข**

มิติด้านผู้นำ (Leaders) เป็นด้านที่ส่งผลสะท้อนถึงทิศทางชุมชนในการที่ผู้นำทั้งด้านผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชน หรือผู้นำทางจิตวิญญาณ สามารถนำพาชุมชนก้าวผ่านความขัดแย้ง และสร้างสันติสุขให้กับชุมชน คุณธรรม วิสัยทัศน์ ทศนคติของผู้นำเป็นตัวบ่งชี้สำคัญ ทั้งนี้มีเสียงสะท้อนถึงสิ่งที่ผู้นำที่นำควรปฏิบัติซึ่งจะช่วนำพาชุมชนสู่ความสันติสุข คือ **ผู้นำศาสนามีการเสวนาระหว่างศาสนามีผู้นำชุมชนที่ดีมีคุณธรรม**

แผนภาพที่ ๔.๑๙ แสดงมิติความหมายของชุมชนสันติสุข

๔.๓.๒ แนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุข ในพุทธศตวรรษที่ ๒๖

ผลการศึกษากระบวนการสร้างสันติภาพและสันติสุขของชุมชนตัวแบบทั้ง ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนแพรงหนามแดง ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง และชุมชนย่านกะดีจีน ซึ่งค่อนข้างมีความแตกต่างในบริบทของชุมชนและปัญหาความขัดแย้ง สำหรับ “ชุมชนแพรงหนามแดง” เดิมชุมชนไม่ได้ถูกแบ่งกันหรือเรียกตนเองว่าชาวน้ำจืด-น้ำเค็ม แต่เมื่อถนนตัดผ่านทำให้ลักษณะทางภูมิภาคเป็นเครื่องแบ่งแยกชุมชน จนเกิดปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำของสองชาวฝั่ง ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาที่ค่อนข้างรุนแรงและเรื้อรังกินระยะเวลานาน ปัญหาความขัดแย้งได้สำเร็จลงเพราะชุมชนทั้งสองฝั่งน้ำต่างก็มีเป้าหมายอุดมการณ์ร่วมกันคือ ทำอย่างไรที่จะทำให้ชุมชนร่วมรับประโยชน์จากน้ำโดยไม่ขัดแย้งกัน ชีวิตความเป็นอยู่คนในชุมชนดีขึ้น เครื่องมือสำคัญคือ กระบวนการวิจัยชาวบ้านและความร่วมมือของชุมชน ประกอบกับการมีองค์กรหน่วยงานภายนอกมาให้ความรู้และร่วมเป็นพี่เลี้ยงในการแก้ปัญหา เมื่อเทียบกับอีกสองชุมชน และสำหรับ “ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง” มีลักษณะการอยู่ร่วมกันของคน ๓ ชชาติพันธุ์ คือ เขมร ส่วย (กูย) ลาว ซึ่งแม้ว่าจะมีความขัดแย้งกันบ้างในเบื้องต้นเรื่องของการบริหารจัดการน้ำ แต่ก็นับว่าไม่รุนแรงและสามารถระงับลงได้ด้วยวิสัยทัศน์ผู้นำในอดีต แต่ก็ยังพบว่ามีปัญหาความขัดแย้งที่เริ่มปรากฏยังไม่ลุกลามรุนแรง เป็นเรื่องของการจัดการที่สาธารณะ ซึ่งหน่วยงานองค์กรนอกได้มาช่วยพัฒนาและขับเคลื่อน ทำให้ชุมชนเกิดสันติสุขได้ซึ่งการใช้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษของชุมชนนับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิด

ปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน อีกทั้งจุดเด่นคือ การทำงานระหว่างผู้นำในอดีตกับผู้นำปัจจุบันซึ่งเป็นสตรี และสำหรับ “ชุมชนย่านกะดีจีน” จุดเด่นของย่านคือ ความร่วมมือร่วมใจระหว่าง ๖ ชุมชน ซึ่งต่างก็มีความเชื่อความศรัทธาในศาสนาที่แตกต่างกัน เป็นย่านชุมชนพุทธ วัฒนธรรม ที่มีทั้งชุมชนที่เชื่อถือในพระพุทธศาสนา ทั้งเถรวาทมหายาน (ชุมชนวัดประยุรวงศาวาสวิหาร ชุมชนวัดบุปผารามชุมชนตรอกโรงคราม ชุมชนวัดกัลยาณ) ชุมชนที่นับถือคริสต์ (ชุมชนกุฎีจีน) ชุมชนที่นับถืออิสลาม (ชุมชนกุฎีขาว) ทั้งนี้จากการศึกษาและการลงพื้นที่ พบว่า ชุมชนย่านนี้ไม่มีปัญหาเรื่องการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างชุมชนเพราะความแตกต่างทางศาสนา แต่ในขณะเดียวกันกลับพบว่า ชุมชนมีความรักความสามัคคีปรองดอง ร่วมกันพัฒนาทั้ง ๖ ชุมชน ให้เจริญก้าวหน้าไปด้วยกันโดยไม่มีศาสนาเป็นตัวแบ่งกัน ทั้งนี้พบว่า องค์กรหน่วยงานภายนอกสามารถช่วยเสริมสร้างให้ชุมชนได้เห็นคุณค่า ศรัทธาในภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมโบราณที่สืบเนื่องมาจากรุ่นสู่รุ่น ให้สามารถนำมาแสดงและสร้างรายได้ให้กับชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่า การรวมตัวของชุมชนวัดประยุรวงศาวาสวิหาร และสถานีตำรวจบุปผาราม มีความสำคัญในฐานะผู้เอื้อและเป็นสะพานที่เข้มแข็งเชื่อมให้ทั้ง ๖ ชุมชนสามารถร่วมแสดงพลังในการจัดงานต่างๆ ได้สำเร็จลุล่วงและมีความสร้างสรรค์ข้อค้นพบจากการศึกษาภาคสนาม ประกอบกับการสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเสนอกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ดังนี้

๑) กรอบแนวคิดชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖

หลักการสำคัญ (Principle) : แนวคิด Soft power รากฐานและกลไกส่งเสริมการมีเป้าหมายร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติสุขสิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบจากการศึกษาทั้ง ๓ ชุมชน กล่าวคือ ชุมชนจะเกิดสันติสุขได้ จำเป็นต้องอาศัยพลังที่เป็น Soft power หรือพลังประชาชน (Civilian power) ซึ่งตามแนวคิดของ Nye ได้ให้ความหมายคือ ความสามารถที่จะได้ในสิ่งที่ต้องการโดยใช้การจูงใจมากกว่าการใช้กำลังขู่เข็ญหรือการจ่ายเงิน ซึ่งตามแนวคิดของ Nye เกิดขึ้นจากความพึงพอใจในวัฒนธรรม อุดมคติทางการเมือง และนโยบายประเทศ^{๑๐๗} และ Robert Cooper กล่าวว่า Soft power มีพื้นฐานสำคัญมาจากความชอบธรรมและการเคารพเชื่อฟัง^{๑๐๘} ผู้วิจัยมองว่าแนวคิดเรื่อง Soft power นับว่าเป็นแนวคิดร่วมสมัยและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ในการพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ หัวใจสำคัญคือ หมู่บ้าน หรือชุมชน ต้องมีพลังความรักความสามัคคีและพลังปัญญาที่เข้มแข็งถึงจะนำพาชุมชนไปสู่สันติสุขได้ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงและการคุกคามจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ กระแสบริโภคนิยมที่คอยปลุกเร้า บีบคั้นให้วิถีชุมชนเริ่มห่างหายและสลายไป กลายเป็นวิถีชีวิตแบบไร้การพึ่งพากันและกัน ต่างคนต่างอยู่ เป็นสังคมที่อ่อนแอสำหรับพลังประชาชน หรือ Soft power ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย จุดศูนย์รวม คือ **การมีเป้าหมายร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติสุข (Peace community development goals)** ซึ่งการจะนำพาให้ชุมชนสันติสุขได้นั้นต้องอาศัยพลังในการขับเคลื่อน อันได้แก่ พลังที่มาจาก

^{๑๐๗} Josep S. Nye Jr., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, 2004, pp. 157-159.

^{๑๐๘} Robert Cooper, “Hard Power. Soft Power and the Goals of Diplomacy” .in *American Power in the 21 st Century*. (eds) David Held and Mathias Koenig-Achibugi (Cambridge, U.K.,; Polity, 2004) pp.1-2

(ก) ธรรมะ (Dharma): ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาเป็นรากฐานนำพาให้เข้าถึงสันติสุข ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ทุกศาสนามีเป้าหมายร่วมกันคือ การพัฒนามนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดีและมีคุณค่า ซึ่งจะนำพาให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขทั้งกับมวลหมู่มนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม ทั้งนี้พลังความเชื่อศรัทธานี้จะนำไปถึงความศรัทธาในความเชื่อที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งมักเชื่อมโยงกับหลักศาสนาเป็นรากฐานด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพราะศาสนามีเครื่องมือที่นำพามนุษย์เข้าถึงสันติสุขที่เรียกว่า ธรรมะ (Dharma) หรือหลักคำสอนข้อประพฤติปฏิบัติรวมถึงจุดหมายหรือการถึงแก่นของแต่ละศาสนา เมื่อพิจารณาบทวนหลักคำสอนของแต่ละศาสนา ล้วนแล้วแต่เชื่อมโยงมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับเป้าหมายสูงสุดของจิตวิญญาณ ดังนั้นกล่าวได้ว่า ธรรมะ เป็นรากฐานนำพามนุษย์เข้าถึงสันติสุขตามหลักศาสนา

(ข) อุดมการณ์และความเชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี (Peaceful means) หากเปรียบธรรมะจากศาสนาเป็นหัวใจและเส้นเลือดที่คอยนำพามนุษย์ให้ดำรงชีวิตอยู่และเป็นเข็มทิศกำกับการกระทำของมนุษย์ให้อยู่ในวิถีที่ตรงไปเพื่อให้เข้าถึงสันติสุขกระบวนการสันติวิธีก็เปรียบเสมือนกับระบบกลไกป้องกันตนเองของมนุษย์หรือภูมิคุ้มกันของมนุษย์หรือทางเสียเปรียบที่ช่วยประคับประคองมนุษย์ในการปรับตัวและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข ทั้งนี้เป็นเพราะธรรมชาติของมนุษย์เมื่อมาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่มาก ย่อมมีการกระทบกระทั่งการเบียดเบียนซึ่งกันและกันทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์สามารถร่วมกันแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ หากทุกฝ่ายยังเชื่อมั่นในการใช้สันติวิธีเป็นเครื่องมือสลายความขัดแย้ง และสร้างความสมานฉันท์ให้กับชุมชน

ตัวบุคคล (People): แกนกลางของการพัฒนาชุมชนสันติสุขกล่าวได้ว่า ธรรมะจากคำสอนตามหลักศาสนาและกระบวนการสันติวิธี เป็น Soft power ที่จะขับเคลื่อนเป็นพลังในการพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติสุข อย่างไรก็ตาม ตัวการที่จะดำเนินการให้การขับเคลื่อนให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายต้องอาศัยหลายภาคส่วน แต่ตัวการขับเคลื่อนที่สำคัญจากการถอดบทเรียนทั้ง ๓ ชุมชน พบว่า

(ก) ผู้นำ (Leaders) เป็นหัวใจสำคัญที่จะชักนำ ผลักดันชุมชนไปในทิศทางใดในการพัฒนาชุมชนสันติสุขได้นั้นจำเป็นต้องได้ผู้นำที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีวิสัยทัศน์ สร้างการมีส่วนร่วม และเชื่อมั่นในการใช้สันติวิธีเพื่อจัดการความขัดแย้ง

(ข) สมาชิกชุมชน (Members) แม้ว่าจะมีฐานะเป็นผู้ตาม แต่ถ้าสมาชิกชุมชนมีพลังเข้มแข็งย่อมเป็นแรงเสริมให้กับผู้นำ และในขณะเดียวกันก็สามารถคัดค้านผู้นำไม่ให้ชักนำชุมชนไปในทางที่ผิด ทั้งนี้สมาชิกชุมชนจำเป็นต้องมีการพัฒนาจิตและปัญญา ซึ่งรากฐานจากการนำหลักธรรมะสามารถเป็นตัวบ่มเพาะให้กับสมาชิกชุมชน ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงสมาชิกชุมชน จึงเป็นเรื่องของการพัฒนาจิต (Emotional development) และการพัฒนาทางปัญญา (Intellectual development) ของคนในชุมชนเพื่อนำพาให้ชุมชนเกิดสันติสุข

(ค) เครือข่ายทางสังคม (Net work) ได้แก่ ชุมชนจะสันติสุขและสามารถก้าวข้ามความขัดแย้ง พัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายเครือข่ายสำหรับเครือข่ายในชุมชนได้แก่ บวร. (บ้าน วัด โรงเรียน) รวมทั้งหน่วยงานองค์กรรัฐ เอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาค้นคว้าวิจัย ซึ่งเป็นเครือข่ายภายนอก ที่สามารถนำองค์ความรู้

เป็นสะพานเชื่อมทรัพยากรภายนอกมาพัฒนาในชุมชน ทั้งนี้เครือข่ายทางสังคมในฐานะคนนอกชุมชน มีบทบาททั้งในแง่ของการกระตุ้น ส่งเสริม และสร้างองค์ความรู้เพื่อให้ชุมชนสามารถนำมาพัฒนาต่อยอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ อีกบทบาทหนึ่งคือ การเป็นกาวประสานเชื่อมให้ชุมชนที่มีความขัดแย้งฟื้นฟูความสัมพันธ์ สร้างความสมานฉันท์เพราะมีคนกลางมาช่วยประสานไกล่เกลี่ย

Reflection (ภาพสะท้อน): ภาพสะท้อนชุมชนสันติสุขจากแนวคิดและแกนกลางการพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ สิ่งที่เป็นเครื่องบ่งชี้และเป็นภาพสะท้อนผลของการพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ได้นั้น ผู้วิจัยพบว่า มี ๒ มิติที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชุมชนสันติสุข กล่าวคือ

(ก) **การพัฒนาทางกายภาพ (Physical development)** ชุมชนจะสันติสุขได้นั้น พื้นฐานหลักสำคัญที่จะสะท้อนความสันติสุขในชุมชน กล่าวคือ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนต้องดี ดินที่นี้มีได้หมายความว่า ชุมชนต้องร่ำรวย แต่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน หมายถึง ชุมชนสามารถหาเลี้ยงชีพด้วยอาชีพสุจริต มีรายได้ที่พอเลี้ยงตัวเองได้ ไม่มีเป็นหนี้จากความฟุ่มเฟือย ปราศจากขโมย มีสมดุลชีวิตครอบครัวอบอุ่น เป็นสันติภาพเชิงกายภาพที่สอดคล้องกับรูปแบบการพัฒนาของประเทศจีนที่เน้นว่า “อาหารมาก่อน พูดคุยกันคราวหลัง” (Food First Speech Later) ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ในประเด็นเดียวกันว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง” ทั้งนี้เป็นเพราะความหิวโหยหรือความยากจนเป็นตัวแปรสำคัญที่ชุมชนจะต้องบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาเรื่องความอยู่รอดทางกายภาพ และนำไปสู่ปัญหาทางสังคม เช่น การปล้นจี้ หรือขโมยเพื่อความอยู่รอดในเชิงกายภาพด้วยเหตุนี้ภาพสะท้อนชุมชนสันติสุขเชิงกายภาพจึงเป็นเรื่องของชีวิตความเป็นอยู่การประกอบอาชีพสุจริต ปราศจากอบายมุข เศรษฐกิจในครัวเรือนมั่นคง การใช้และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและการรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยความเอาใจใส่

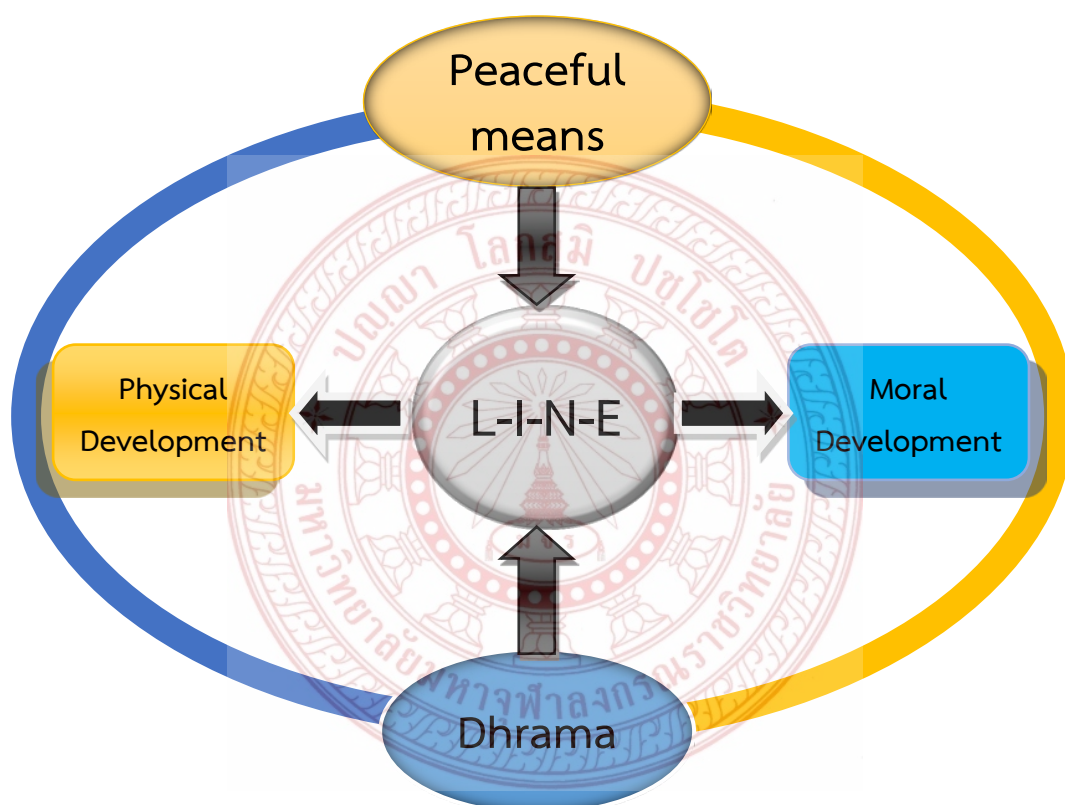
(ข) **การพัฒนาคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม (Moral development)** ภาพความเป็นชุมชนสันติสุข นอกจากเชิงกายแล้วในแง่ของเชิงสังคมหรือคุณธรรมสังคมชุมชนนั้น เป็นภาพสะท้อนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนสันติสุข กล่าวคือ เป็นเรื่องของพฤติกรรมการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี มีเกื้อกูลแก่กัน ความประพฤติทางศีลธรรมของคนในชุมชน การเคารพและอยู่ในกฎระเบียบหรือข้อตกลงชุมชน การไม่เบียดเบียนสร้างความเสียหายให้ผู้อื่นทั้งในด้านของทรัพย์สิน ร่างกาย บุคคล หรือแม้กระทั่งการใช้วาจา ชุมชนที่สันติสุขนั้นจะสะท้อนภาพของชุมชนที่มีความรักความสามัคคี มองเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง พร้อมใจกับพัฒนาชุมชนให้เจริญ การเคารพให้เกียรติ การมีปฏิสัมพันธ์จากการร่วมกิจกรรมชุมชน การเสวนาพูดคุย และไม่มีการขัดแย้งที่แสดงออกด้วยความรุนแรง สามารถแสดงความเห็นต่างๆ ได้ด้วยการใช้เหตุผลและถ้อยที่ถ้อยอาศัย เอาใจใส่ซึ่งกันและกัน

จากรอบแนวคิดชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ดังกล่าว ที่ประกอบด้วย หลักการ (Principle) ตัวบุคคล (People) และ ภาพสะท้อน (Reflection) ผู้วิจัยได้อาศัยกรอบแนวคิดนี้สร้าง “สมการ” เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖

เรียกว่า “D&P (LINE) = 2 D” สมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ดังแผนภาพและรายละเอียดดังนี้

๒) สมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖

$$D\&P \text{ (LINE)} = 2 D$$

แผนภาพที่ ๔.๒๐ ภาพสมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖

D= Dhrama คือ รากฐานศาสนธรรมนำพาซึ่งสันติสุข: ดังที่กล่าวไว้เบื้องต้น “ธรรมะ” จะเป็นหัวใจและเส้นเลือดหล่อเลี้ยงพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงสันติสุขได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้จากการศึกษาแนวคิดและกระบวนการสร้างสันติภาพในมิติของศาสนา พบว่า ทุกศาสนาต่างก็มีจุดหมายเพื่อนำพามนุษย์เข้าสู่ความสันติ ความสุข ความสงบ แม้ว่า ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม อาจมีจุดหมายในสภาวะการเข้าถึงสันติในมิติที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตาม คำสอนทุกศาสนาก็เป็นรากฐานเครื่องมือสำคัญในการทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข สำหรับศาสนาพุทธเน้นเรื่องของการพัฒนาตนเองเป็นเบื้องต้น การจัดการความขัดแย้งในตนเอง และป้องกันความขัดแย้งหรือการสร้างการเบียดเบียนต่อผู้อื่น นอกจากนี้พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่กำเนิดขึ้นพร้อมกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ช่วยปลดปล่อยอิสรภาพในเรื่องชนชั้นวรรณะ และความเหลื่อมล้ำในสังคมอินเดียโบราณในขณะที่ศาสนา

คริสต์ พระเยซูซึ่งเป็นผู้ไถ่บาปถือกำเนิดขึ้น เพื่อนำพามวลมนุษย์ที่มีความศรัทธาไปสู่ความรอดพ้นจากทุกข์และเข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า และสำหรับศาสนาอิสลามมีหลักคำสอนเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ การแสดงออกของผู้ศรัทธาเป็นเสมือนเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัดความเป็นสันติภาพในอิสลาม กล่าวโดยสรุปทั้ง ๓ ศาสนาต่างก็ถืออุดมการณ์สำคัญเหมือนกันคือการปลดปล่อยมวลมนุษยชาติให้พ้นจากทุกข์ เข้าถึงสันติสุขและมีสันติภาพในการดำเนินชีวิต หลักการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสรรพสิ่งด้วยความรักและกรุณาต่อกัน

สำหรับหลักธรรมที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในสมการชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ มิได้มุ่งนำเสนอเฉพาะหมวดหลักธรรมของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่มุ่งหมายให้ได้เห็นแนวทางและวิธีการเข้าถึงสันติภาพและกระบวนการพื้นฐานที่นำไปสู่การสร้างสันติภาพตามหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในแต่ละศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปจากคำสอนของ ๓ ศาสนา ได้แก่ พุทธ อิสลาม คริสต์ ซึ่งมีผู้นับถืออันดับต้นๆ มากที่สุดในประเทศไทย ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ องค์ความรู้สันติภาพในมิติศาสนา

ศาสนา	เกณฑ์ชี้วัดการเข้าถึงสันติภาพ	กระบวนการพื้นฐานในการเข้าถึงสันติภาพ
พุทธ	๑) สันติภาพทางกาย (ไม่ทำลายชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ผิดสามีภรรยา) ๒) สันติภาพทางวาจา ๓) สันติภาพทางใจ (มีสติ ไม่อคติ เห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ มีความสงบใจ)	๑) ขึ้นปรับเปลี่ยนความเห็น (สัมมาทิฐิ) ๒) ขึ้นการปรับเปลี่ยนการกระทำ (สัมมาวาจา, สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ, สัมมากัมมันตะ) ๓) ขึ้นการเสริมสร้างและป้องกันให้ความคิดและการกระทำ (สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ)
คริสต์	บัญญัติ ๑๐ ประการสรุปลง ๕ แนวปฏิบัติ ดังนี้ ๑) การมีศรัทธาต่อพระเจ้า ๒) การปฏิบัติตามพระประสงค์ของพระเจ้า ๓) มีระเบียบวินัย ๔) กระทำกิจกรรมเพื่อสงเคราะห์บุคคลอื่น เพื่อสาธารณประโยชน์ ๕) สวดมนต์ภาวนาและปฏิบัติกิจศาสนาตามข้อบัญญัติ	๑) การเสวนากันด้วยความเคารพและไม่มีอคติต่อกัน ๒) ยอมรับว่าตนเองก็มีส่วนผิดในความขัดแย้งนั้น ๓) ประกาศ/ยืนยันความจริง ให้ข้อมูลได้ทราบโดยทั่วกัน และพร้อมที่จะรับฟังข้อมูลของคนอื่น ๔) ภาวนาและอดอาหาร โดยละเว้นความรุนแรงทุกประเภท ๕) เสนอความคิด/ความคาดหวัง/ความต้องการ ที่ถ่วงถ่วงมาแล้วจากการภาวนา

อิสลาม	๑) การปลอดจากความเท็จและอวิชชา ทุกประการ ๒) การปลอดจากอบายมุขและความผิด บาปทุกประการ ๓) การปลอดจากความอยุติธรรมและ การละเมิดรุกรานทุกประการ ๔) การปลอดจากการกดขี่และการ ร่วมมือสมคิดมุ่งร้ายทุกประการ ๕) การปลอดจากการตั้งภาคีและการ อูตริทุกประการ ๖) การปลอดจากการปฏิเสธและการ สับปลับทุกประการ ๗) การปลอดจากโรคร้ายและทุกข์ภัยทุก ประการ ๘) การปลอดจากการกระชิบกระชาบ ของมารร้ายและการล่อลวงของตัจญาล (ที่จะปรากฏในวันสิ้นโลก) ๙) การปลอดจากการทรมานในไฟนรก และที่พิกอันเลวร้ายในปรโลก	-ในระดับบุคคล ๑) การมีศรัทธา มี ๖ ประการ ๒) การปฏิบัติ ๕ ประการ (การปฏิญาณตน, การละหมาด, การถือศีลอด, การจ่ายชะ กาท, การประกอบพิธีฮัจญ์) -ในระดับสังคม ๑) การสถาปนาความยุติธรรม ๒) การสร้างความเข้มแข็งทางสังคมผ่าน การกระทำด้วยคุณธรรมและความดีงาม ๓) ความเป็นสากลและเกียรติศักดิ์ศรีความ เป็นมนุษย์ ๔) ความเท่าเทียม ๕) ความศักดิ์สิทธิ์แห่งชีวิตมนุษย์ ๖) การมุ่งสู่สันติสุข ๗) การเจรจาเพื่อลดความขัดแย้ง ๘) การให้อภัย ๙) ความรับผิดชอบในการกระทำและการ ตัดสินใจ ๑๐) ความอดทน ๑๑) กระบวนการมีส่วนร่วมและยอมรับซึ่ง กันและกัน ๑๒) ความเป็นพหุลักษณะและความ หลากหลาย
--------	---	---

P = Peaceful means คือ การมีอุดมการณ์และความเชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี ซึ่งถึงแม้ว่าในมิติศาสนาได้กล่าวถึงหลักการและแนวทางปฏิบัติไว้บ้างแล้ว ทั้งนี้การจะเข้าถึงกระบวนการสร้างสันติภาพด้วยสันติวิธี สิ่งแรกที่ต้องทำความเข้าใจตรงกัน คือมุมมองหรือทัศนคติที่มีเกี่ยวกับสันติภาพให้ตรงกัน เพราะหากชุมชนมองภาพสันติภาพที่ไม่ตรงกัน ย่อมนำไปสู่การใช้เครื่องมือในการแก้ปัญหาที่แตกต่างกัน ภายใต้กรอบแนวคิดชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ผู้วิจัยได้นำเสนอภายใต้มุมมองเกี่ยวกับสันติภาพ คือ “สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้” เป็นการสะท้อนความจริงบนพื้นฐานของสังคมเชิงโลกียะ บนพื้นฐานของศาสนา ที่มองว่า สังคมขัดแย้งกันได้ หากนำไปสู่การสร้างประโยชน์ และไม่นำไปสู่การใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นแนวคิดที่สังคมยอมรับได้ ชุมชนควรทำความเข้าใจว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาและเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และความขัดแย้งสามารถให้คุณประโยชน์ได้หากทำความเข้าใจและมีการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง กล่าวคือ (๑) ความขัดแย้งเป็นดังประดุกลิ้นจี่นิรภัย (Safety Valve) ช่วยผ่อนคลายความเป็นศัตรูกัน และกันให้เบาบางลงได้ (๒) ความขัดแย้งช่วยตอกย้ำเอกลักษณ์ของกลุ่มให้ชัดเจนขึ้นในกรณีที่เกิด

ความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งช่วยลดความตึงเครียดภายในกลุ่มและเสริมสร้างความเป็นเอกภาพ และ
 ดุลยภาพ (๓) ความขัดแย้งเปรียบเสมือนสัญญาณเตือนสังคมว่า ปัญหาที่กำลังคุกรุ่นอยู่ อันจะนำไปสู่
 กระบวนการในการหาช่องทางในการแก้ไข หรือจัดการ หรือแปรสภาพความขัดแย้งให้กลายเป็นบวก
 ในลำดับต่อไป^{๑๐๙}

กล่าวได้ว่า ชุมชนสันติสุขต้องมีมุมมองเกี่ยวกับเรื่องความขัดแย้งในเชิงสร้างสรรค์ซึ่งจะ
 สามารถแปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นพลังสันติภาพที่ทรงอนุภาพ ทั้งนี้การเลือกใช้เครื่องมือที่เป็น
 สันติวิธี จำเป็นต้องเข้าใจแนวคิดพื้นฐานสำคัญในการจะนำเครื่องมือเหล่านี้ไปใช้ ควรมีความสัมพันธ์
 สอดคล้องกับบริบทความขัดแย้งในชุมชน ผู้วิจัยรวบรวมหลักการที่สำคัญที่ได้จากการศึกษาเอกสาร
 ในบทที่ ๒ นำมา สรุปไว้ดังนี้

(๑) **ความเป็นจริงสากล** ได้แก่ ความจริงสากล ความเป็นมนุษย์สากล และความ
 เมตตาสากล

(๒) **การยอมรับในความหลากหลายและการพึ่งพาอาศัยกันและกัน**

(๓) **หลักความสามัคคี**

(๔) **หลักสิทธิมนุษยชน** ได้แก่ การเคารพในความเป็นเพื่อนมนุษย์ระหว่างกัน, การยึด
 มั่นในความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์, การยึดมั่นในความเสมอภาคการไม่เอาเปรียบคู่กรณี, การ
 เคารพ และยึดมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(๕) **หลักความยุติธรรม**

(๖) **หลักความไว้วางใจ (Trust) และ ความสัมพันธ์ (Relationship)**

(๗) **หลักการการมีส่วนร่วม**

จากหลักการดังกล่าวนำไปสู่ รูปแบบสันติวิธีที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งในชุมชน
 ดังนี้

รูปแบบสันติวิธีในการจัดการความขัดแย้งในชุมชน

สำหรับงานวิจัยนี้มุ่งตอบโจทย์เรื่องของการสร้างสันติภาพในชุมชน ซึ่งเป็นสังคมที่มีความ
 ใกล้ชิดไม่ซับซ้อน ปัญหาในชุมชนสามารถแก้ไขได้โดยชุมชน ดังนั้นจึงได้นำเสนอชุดวิธีทางการทูตเชิง
 สันติ ได้แก่ การเจรจา การไต่สวน การเจรจาไกล่เกลี่ย การประนีประนอม และการมีส่วนร่วม เป็น
 รูปแบบแนวทางในการใช้สันติวิธีจัดการความขัดแย้งในชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(๑) **การเจรจา (Negotiation)** เป็นสันติวิธีที่ใช้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้งในระยะ
 ก่อตัว หรือในระดับปัญหาที่เป็นปัจเจก หรือคู่กรณีที่เกี่ยวข้องไม่มาก และยังไม่ใช้ประเด็นที่เป็น
 ปัญหาเรื้อรังเป็นความขัดแย้งในระยะก่อตัว การเจรจานั้นว่า เป็นเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้มากในชุมชน
 ในกรณีที่ปัญหาในระดับปัจเจก ความขัดแย้งในเรื่องความคิด หรือความขัดแย้งในเรื่อง
 ผลประโยชน์ที่ยังอยู่ในสถานการณ์ที่ยังพอดกลองกันได้ ทั้งนี้จะเห็นได้จากการถอดบทเรียนชุมชน
 ต้นแบบจะพบว่า มีการใช้คำว่า มีอะไรหันหน้าคุยกัน พูดคุยกัน ด้วยเหตุเพราะสังคมไทยยังเป็นสังคม

^{๑๐๙} ศึกษารายละเอียดใน, พระมหาพรหม ธรรมหาโส, พุทธสันติวิธี, หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

ที่อยู่แบบฉันทน์ที่นี้เอง ยังคงเป็นการนับถือเครือญาติ วัฒนธรรมคนไทยไม่นิยมความรุนแรง ดังนั้นอะไรที่พอจะทำให้เกิดความสงบได้ย่อมถูกนำมาใช้ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทั้งนี้ระดับความเข้มข้นของปัญหาความขัดแย้งต้องไม่ใช่ในระดับที่รุนแรง ยังพอที่จะแก้ไขได้ด้วยการพูดคุยเจรจา

(๒) การไกล่เกลี่ย (Reconciliation) เป็นสันติวิธีที่ใช้กับการแก้ปัญหาที่คู่ขัดแย้งที่ไม่สามารถเจรจาตรงหน้าได้ เนื่องจากการมีอคติ การมีทิฐิ อันเกิดจากการได้รับข้อมูลข่าวสารที่และการมองปัญหาที่ต่างมุมมองกัน ดังนั้นจำเป็นต้องหาคนกลางทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ทั้งนี้วิธีการไกล่เกลี่ยมีทั้งที่เป็นการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (**Mediation**) และการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางเป็นเพียงผู้ช่วยติดต่อ (**Good Officers or Facilitator**) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การเปิดวงสนทนา ซึ่งในการศึกษาของพื้นที่จะเห็นว่า เมื่อปัญหาความขัดแย้งขยายวงกว้าง เริ่มมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมาก และปัญหาเริ่มซับซ้อนเนื่องจากเป็นปัญหาที่มีมานาน ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางหรือการใช้วงสนทนาและบทบาทผู้ไกล่เกลี่ยเป็นเพียง Facilitator คือ ไม่ได้เข้ามาแก้ไขหรือชี้แนะ แต่เป็นการจัดองค์ประกอบแวดล้อมให้แต่ละฝ่ายสามารถพูดคุยกันได้ด้วยความสะดวกสบาย และปัญหาค่อยๆ คลี่คลายได้ โดยอาศัยเวลา ผู้ที่ทำหน้าที่คนกลางจึงมีทั้งบุคคลในชุมชนที่เป็นที่เคารพน่าเชื่อถือ และชุมชนหรือคู่กรณีให้ความไว้วางใจ และบุคคลหรือหน่วยงานองค์กรภายนอก ซึ่งกรณีนี้ผู้ที่ทำบทบาทหน้าที่จำเป็นต้องศึกษาวิถีของชุมชนสร้างความคุ้นเคยและไว้วางใจแก่ชุมชนจึงจะมีโอกาสที่จะได้รับความร่วมมือและประสบความสำเร็จในการไกล่เกลี่ย

หลักคิดสำคัญของการเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย (๑) เป็นกระบวนการพิจารณาตัดสินหาทางออกของข้อขัดแย้งเกิดโดยคู่กรณี หรือคู่ขัดแย้งช่วยกันพิจารณาหาทางออกร่วมกัน ซึ่งคนกลางไม่มีหน้าที่หรือไม่มีอำนาจไปตัดสินคดี (๒) ใช้กระบวนการใช้การเรียนรู้ร่วมกัน (Learning Process) โดยไม่ใช่จุดยืน (Position) แต่จะใช้การเจรจาโดยใช้ความต้องการ หรือความสนใจร่วมกันเป็นพื้นฐานในการเจรจา (Interest-Based Negotiation) โดยไม่มุ่งไปที่การเจรจาโดยยึดจุดยืน (Position-Based Negotiation) ซึ่งจะทำให้ยากต่อการเจรจา (๓) ต้องมีกติกาในการเจรจา (Ground Rules) เพื่อให้คนกลางที่มีหน้าที่กำกับกระบวนการได้ตามนั้น นักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางจะทำหน้าที่ประคองข้างที่สามนั้น จะสร้างเวทีขึ้นมาเพื่อให้มีการสานเสวนาร่วมกันทำหน้าที่ในการช่วยเหลือประเด็นต่างๆ อันจะก่อให้เกิดความพึงพอใจร่วมกัน ช่วยให้มีทางเลือกที่หลากหลาย และก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกันระหว่างคู่กรณีทั้งสองฝ่ายด้วย

(๓) การประนีประนอม (Compromising) เป็นสันติวิธีที่เรียกได้ว่า เป็นกลไกป้องกันตนเองที่จะไม่นำตนไปสู่สถานการณ์ความขัดแย้ง ทั้งนี้หลักการประนีประนอม มิใช่การยอมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นการตกลงกันภายใต้หลักคิด “แสวงจุดร่วม และสละจุดต่าง” กล่าวคือ เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นแต่ละฝ่ายจะพยายามหาข้อเจรจายุติ ส่วนประเด็นใดที่อาจนำไปสู่ความแตกแยกอันเนื่องมาจากข้อแตกต่างของแต่ละฝ่ายก็จะเก็บเรื่องราวเหล่านั้นไว้ก่อน ซึ่งหลักการประนีประนอมจะเห็นได้ชัดในสถานการณ์ของชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ หรือสังคมพหุวัฒนธรรม เพราะต่างฝ่ายก็อยากสงวนท่าทีและไม่อยากให้ชุมชนเกิดความแตกแยก ดังนั้นทางออกที่ดีที่สุดคือ การประนีประนอมกัน เป็นหลักการที่แต่ละฝ่ายต้องให้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ และบางครั้งต้องมองข้ามความต้องการส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ส่วนใหญ่แล้วจะถูกนำมาใช้ในการประชุม

หรือ การประนีประนอมถูกนำมาใช้เพื่อให้บรรยากาศของการประชุมเป็นไปอย่างราบรื่น และมีบทสรุปที่ลงตัวในที่สุดเป็นการดำรงอยู่บนฐานของเป้าหมาย และความสัมพันธ์ โดยมุ่งเน้นไปที่การแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นการได้รับผลประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย วิธีการนี้อาจจะใช้ไม่ได้ผลเมื่อเกิดความขัดแย้งในประเด็นที่ว่าด้วยค่านิยม ความเชื่อทางศาสนา และวัฒนธรรม

(๔) การมีส่วนร่วม(Participation)เป็นสันติวิธีที่สำคัญในการที่ชุมชนต้องการที่จะแก้ปัญหาที่มีความละเอียดและมีความซับซ้อนด้านผลประโยชน์ หรือความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง หรือเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงวิถีความเชื่อ ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงถูกนำมาใช้ในลักษณะของการเปิดเวทีให้แก่ประชาชน(Public)หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง (Direct) หรือโดยอ้อม (Indirect) เข้ามามีส่วนร่วมในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมสังเกตการณ์ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบาย และการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการเสริมความสามัคคีในสังคม”^{๑๑๐} การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการคุณภาพของตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่าย และการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติ ทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน ‘กรณีที่ย่ำแย่ที่สุด’ ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือ ความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน”^{๑๑๑} จากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมมิได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง แต่การมีส่วนร่วมยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำมาพัฒนาชุมชนทำให้เกิดความปรองดองรักใคร่สามัคคีในชุมชน เพราะการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน นอกจากนี้นการมีส่วนร่วมยังนำไปสู่การสร้างกฎกติการ่วมของชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางป้องกันปัญหาที่ชุมชนคาดว่าจะจะเป็นปัญหาในภายภาคหน้าในอนาคต อย่างกรณีของการคืนที่สาธารณะให้ชุมชนของชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง เป็นต้น

L-I-N-E เป็น สัญลักษณ์ที่แสดงถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ อันได้แก่

ผู้นำชุมชนแทนสัญลักษณ์ด้วย **L = Leader**

สมาชิกชุมชน (Member) แทนสัญลักษณ์ด้วย **I = Intellectual development(การพัฒนาปัญญา) E= Emotional development (การพัฒนาจิต)**

เครือข่าย แทนสัญลักษณ์ด้วย **N = Network**

^{๑๑๐} เจมส์ แอล เครตัน , วันชัย วัฒนศัพท์ (ผู้แปล), การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๑๑๑} เจมส์ แอล เครตัน , วันชัย วัฒนศัพท์ (ผู้แปล), การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, หน้า ๒๕-๒๘.

พุทธศตวรรษที่ ๒๖ ชุมชนจะสันติสุขได้นั้นจำเป็นต้องอาศัย บุคคลที่เกี่ยวข้อง ๓ ฝ่าย ได้แก่ ตัวผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน และเครือข่ายองค์กรต่างๆ ซึ่งแบ่งเป็นเครือข่ายในชุมชน ได้แก่ บ.ว.ร. คือ บ้าน วัด และโรงเรียน กับเครือข่ายนอกชุมชน ได้แก่ องค์กร หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน สถานศึกษา ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายใดก็นับว่าเป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยไขปัญหาและเปิดโอกาสให้ชุมชนได้รับการพัฒนาเป็นชุมชนสันติสุขและมีความยั่งยืนได้ ซึ่งทั้ง ๓ ฝ่าย ต่างก็ต้องอาศัย Dhrama(D)เป็นรากฐานพัฒนาตนเอง ประกอบกับการเรียนรู้ด้านสันติวิธีPeaceful means (P)การทำงานของ D & P ดังที่อธิบายไว้เบื้องต้น จึงต้องทำงานร่วมกันในเชิงของการสนับสนุนส่งเสริมเพื่อให้กระบวนการสร้างสันติภาพและทำให้ชุมชนสันติสุขบรรลุเป้าหมาย กระบวนการทำงานร่วมกันของ D & P ผู้วิจัยได้นำเสนอในมิติของแบ่งเป็น ๒ สาย กล่าวคือ สายดับ (การระมัดระวังความขัดแย้ง การจัดการความขัดแย้ง) และสายเกิด (การสร้างเหตุปัจจัยที่นำไปสู่สันติภาพ และการพัฒนาสันติภาพให้ยั่งยืน) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้พัฒนามาจากองค์ความรู้กระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพและองค์กรสันติภาพโลก

D & P สายดับ เป็น การพัฒนาจิต (Emotional development) ในระดับบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกชุมชน ซึ่งครอบคลุมไปถึงตัวผู้นำด้วย ดังคำกล่าวว่า จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุมาให้” และเมื่อจิตที่ได้รับการฝึกฝนและพัฒนาจะนำไปสู่ “สันติภายใน” ทั้งนี้สันติภายในจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการรู้เท่าทันจิต กล่าวคือ การระงับความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้น ด้วยอาศัยความรู้ความเข้าใจในเรื่องสันติภาพ (Self-peace) และ การรู้จักวิธีการจัดการความขัดแย้งเมื่อเกิดขึ้นแล้ว(Resolution)

๑) Self-peaceตนเองมีความเข้าใจเรื่องสันติภาพ(การระมัดระวังป้องกันความขัดแย้ง) การที่บุคคลไม่ว่าจะทำหน้าที่บทบาทใดมีการยึดมั่นหลักการสันติภาพด้วยความเข้าใจ ย่อมเป็นเกราะป้องกันตนเองที่จะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง เป็นหลักการในเชิงของการเฝ้าระมัดระวัง ทั้งในฐานะผู้นำ สมาชิก หรือผู้เกี่ยวข้องกับชุมชนทุกระดับ กล่าวคือ (๑) การเฝ้าระวังพฤติกรรมทางกาย วาจา ได้แก่ การมีศีล มีความอดทน อดกลั่น มีความเป็นกลาง ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี ศึกษาหาความรู้เพื่อทำความเข้าใจผู้อื่น มีการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ (๒) การเฝ้าระมัดระวังความคิดได้แก่ มีการใช้ศีลธรรมของคนดี เพียรพยายามทำความเข้าใจความหลากหลายของความคิดผู้คน สังคมและวัฒนธรรมความเชื่อที่แตกต่างจากตนเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และชุมชน ให้โอกาสคนมีมุมมองเชิงการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงสังคม สร้างสันติภาพให้เกิดในใจตนเอง

๒) Resolution การจัดการความขัดแย้งหรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วเป็นแนวทางที่ใช้สำหรับเมื่อตนเองเข้าสู่การเป็นคู่ขัดแย้งไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาหรือธรรมชาติเมื่อเหลือหรือขาดสติ มนุษย์ย่อมพาตนเองไปสู่วังวนความขัดแย้ง ดังนั้นเมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว จำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการที่จะจัดการความขัดแย้งนั้น (๑) ปรับทัศนคติท่าทีการแสดงออกอย่างสันติด้วยการใช้ความอดทน อดกลั่นรับฟังความเห็นที่แตกต่าง ตั้งสติระลึกรั้งการหยุดความรุนแรงตรงหน้า ควบคุมอารมณ์ไม่ให้ใช้ความรุนแรงหรือขยายวงความขัดแย้งให้มากขึ้น หาแนวทางที่จะปะทะความขัดแย้งที่มีความรุนแรง ใช้หลักการเสียสละความต้องการส่วนตน (๒) ใช้การสื่อสารอย่างสันติ ด้วยการไกล่เกลี่ย การทำเปิดวงเสวนา การสื่อสารแบบเผชิญหน้าอย่างสันติเมื่อเริ่มมีความขัดแย้ง

D & P สายเกิด เป็นการพัฒนาปัญญา (Intellectual development) ของพลังความคิดของคนในชุมชนเพื่อนำพาให้ชุมชนเกิดสันติสุข ดังพุทธดำรัสว่า “ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก” ปัญญาแตกต่างจากคำว่าความรู้ เพราะความรู้ อาจไม่สามารถนำไปสู่การลงมือกระทำที่สร้างสิ่งที่ดีเป็นกุศล การมีปัญญาสามารถมองไปถึงรากเหง้าเหตุของปัญหานั้นๆ และสามารถจัดการปัญหาด้วยความเข้าใจตัดรากเหง้าเหตุแห่งปัญหาวัยกุตลธรรม ทั้งนี้เรื่องการพัฒนาปัญญา เป็นหลักการสำคัญที่พระพุทธศาสนาได้เน้นและให้ความสำคัญมากกว่าศาสนาอื่นที่ใช้ศรัทธานำปัญญา อย่างไรก็ตามปัญญาในระดับการสร้างสันติภาพและทำให้ชุมชนสันติสุขนั้น หากมองในมุมพระพุทธศาสนายังเป็นปัญญาในระดับโลก ซึ่งศาสนาอื่นๆ ก็มีแนวทางกล่าวไว้เช่นกัน สำหรับแนวทางการพัฒนาปัญญานอกจากต้องมีศรัทธาเป็นองค์ประกอบแล้ว เครื่องมือหนึ่งที่สำคัญคือ การทำจิตให้สงบหรือเรียกว่าการทำสมาธิ บางศาสนาเรียกว่า การภาวนา คำเหล่านี้เป็นเครื่องมือทางศาสนาที่สำคัญ และปัญญาที่ได้รับการพัฒนาสามารถนำไปสู่ช่องทางการแสวงหาประโยชน์สูงสุดให้เกิดขึ้นกับชุมชน ด้วยเหตุนี้การพัฒนาปัญญา จึงสามารถนำมาฝึกปฏิบัติได้ผ่านกระบวนการสร้างสันติภาพให้งอกงาม (Outer Prevention & Development) และการรักษาสันติภาพให้ยั่งยืน (Sustainable Preservation)

๑) Outer Prevention & Development การพัฒนาสันติภาพให้เจริญงอกงาม เป็นแนวทางที่ใช้ทั้งเมื่อความขัดแย้งได้คลี่คลายแล้ว หรือยังไม่เกิดเหตุขัดแย้ง เพราะการพัฒนาสันติภาพให้เจริญงอกงาม นับว่าเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ของคู่กรณี และยังเป็นเกราะป้องกันที่แน่นหนาไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นหรือขยายวงขึ้นเนื่องจากการระลึกถึงมิตรภาพอันเกิดจากการขยันสร้างสันติภาพให้งอกงามของชุมชน กลไกที่ทำให้เกิดสันติภาพและทำให้เจริญงอกงามจึงมีหลายแนวทาง ได้แก่ (๑) กฎแห่งความสัมพันธ์คือ การทำรากฐานของครอบครัวให้มั่นคงด้วยการให้ความสำคัญเอาใจใส่ ทำให้เกิดความไว้วางใจ การยึดคติวิธีที่จะไม่ใช้ความรุนแรง การส่งเสริมความเข้าใจอันดีของชุมชน สร้างวัฒนธรรมแห่งความเอื้อเฟื้อ ยึดเหนี่ยวน้ำใจคน (๒) กฎแห่งความเสมอภาคและการให้เกียรติด้วยการใส่ใจในรายละเอียดเรื่องความแตกต่าง รับรู้ถึงคุณค่าในตัวเอง ร่วมคิดแก้ปัญหาที่เหตุโดยยึดหลักความเป็นธรรม สร้างความตระหนักถึงความจำเป็นในความรักสมัครสมานสามัคคีและความร่วมมือกันสร้างความสงบสุขในชุมชน ส่งเสริมหลักเสมอภาคสากล ใส่ใจในการมองเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ (๓) กฎแห่งการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ด้วยอาศัยความพยายามความอดทนในการแก้ปัญหา รู้จักจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมา สามารถทำผ่านกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนตามความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี หรือตามหลักศาสนา และสำหรับผู้นำ และเครือข่าย นอกจากหลักการดังที่กล่าวมาแล้ว ควรเพิ่มเติมด้วยการให้การเรียนรู้กับคนในระดับต่างๆ เปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนเสวนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น และนำเสนอทิศทางการดำเนินงานต่อองค์กรภายนอกการส่งเสริมการศึกษาองค์ความรู้ด้านสันติเพื่อนำไปพัฒนาตนเองพัฒนาองค์กร พัฒนาสังคมและควรเพิ่มกฎแห่งการเยียวยา ด้วยการกระตุ้นและค้นหาศักยภาพในการเป็นผู้ร่วมสร้างสันติภาพของผู้ได้รับผลกระทบหรือผู้อยู่ในเหตุการณ์ความรุนแรง

๒) Sustainable Preservation การรักษาสันติภาพให้ยั่งยืน เป็นกระบวนการที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาทางปัญญาที่สามารถกำหนดหลักการปฏิบัติและแนวทางที่ทำให้สันติภาพที่เกิดขึ้นในชุมชนเกิดความยั่งยืน ทั้งนี้กระบวนการรักษาสันติภาพให้ยั่งยืนผู้ที่ควรเน้นกระบวนการนี้

คือ กลุ่มผู้นำและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งการรักษาสันติภาพให้ยั่งยืน ประกอบด้วยหลักการเหล่านี้คือ (๑) กฎแห่งจิตสำนึกและความใส่ใจได้แก่ การส่งเสริมปลูกฝังจิตสำนึกในคนรุ่นต่อไปให้ตระหนักถึงความรักในถิ่นฐานบ้านเกิด การสร้างสำนึกร่วมกันในสังคมถึงความไม่ประมาท โดยเข้าใจถึงสรรพสิ่งย่อมผันแปรไปตามกาล (๒) กฎแห่งการบำรุงรักษาสัมพันธ์ได้แก่ การมีความละเอียดอ่อนรอบคอบ ตรวจสอบ เฝ้าสังเกตการณ์ ลงสู่ภาคปฏิบัติที่ยั่งยืน โดยใช้หลักการอยู่ร่วมกันทำให้ระลึกถึงกัน (การแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ด้วยเมตตา, มีกฎระเบียบร่วมกัน, การแบ่งปันและจัดการสาธารณประโยชน์, มีอุดมการณ์ร่วมกันเพื่อพัฒนาชุมชน) ประกอบกับการมีหลักการครองชีวิตที่ดี (ความซื่อสัตย์ การฝึกตน ความอดทน การเสียสละ)(๓) กฎแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้แก่ การไม่หยุดนิ่งที่จะมีความเข้าใจและมองภาพกว้างในเรื่องสันติภาพ พร้อมๆ กับเรียนรู้เครื่องมือการจัดการความขัดแย้งที่ไร้ความรุนแรง อีกทั้งนำความผิดพลาดมาเรียนรู้ให้เกิดสันติภาพ นอกจากนี้ยังรวมถึงการมีความพยายามในการให้ความรู้แก่ผู้คนในเรื่องความสำคัญของการมีสันติภาพ ซึ่งสามารถใช้การประชาสัมพันธ์ถึงผลดีแห่งการร่วมมือกัน สร้างอัตลักษณ์ความสงบสุขสะท้อนความเข้มแข็งของชุมชนให้ลูกหลานได้เห็น (๔) กฎแห่งพื้นที่แสดงความเห็นได้แก่ การสร้างวัฒนธรรมการเจรจาพูดคุยที่เน้น การแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง มีการหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (๕) กฎแห่งแบ่งปันผลประโยชน์ด้วยหลักธรรมาภิบาล ด้วยการสร้างและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีและสิทธิที่เท่าเทียมกันตามหลักธรรมาภิบาล

นอกจากการใช้ D & P ในสายเกิด สายดับ ของกลุ่มผู้นำ สมาชิกชุมชน และเครือข่ายแล้ว สิ่งที่ผู้วิจัยต้องการเน้นคือ **ตัวผู้นำ** ซึ่งแนวทางที่นำเสนอจะเป็นมิติที่จะช่วยสะท้อนให้เห็นหลักการคัดเลือกผู้ที่จะมาเป็นผู้นำ

แนวทางในการคัดเลือกผู้นำชุมชนเพื่อนำพาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖

จากการศึกษาทั้งภาคเอกสาร ตัวบุคคลที่เป็นนักสันติภาพโลก^{๑๒๒} การลงพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า ผู้นำในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ที่สามารถนำพาชุมชนสู่ความสันติสุขได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่ทรงคุณธรรม ประพฤติตนเป็นแบบอย่างทางศีลธรรมที่ดีงาม และยังมีอุดมการณ์เชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี มีวิสัยทัศน์กว้างไกลสามารถนำปัญหาไปสู่ทางแก้ด้วยปัญญา หลักคิดสำคัญในการเป็นผู้นำที่จะสร้างสันติภาพและนำสันติสุขมาสู่ชุมชนในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ได้แก่ การมีสัจจะ ใช้หลักอหิงสาในการจัดการความขัดแย้ง ในขณะเดียวกันบางสถานการณ์ ผู้นำต้องอาศัยสัจยาเคราะห์คือ การต่อสู้แพ่งที่จะเดินหน้าทำความดี และให้อยู่กับปัจจุบัน พร้อมทั้งจะลืมนอดีตที่นำไปสู่ความขัดแย้ง โดยใช้ความปรองดองและหลักประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือแก้ปัญหา ให้ความสำคัญในการพัฒนาการศึกษา การทำกิจกรรมร่วมกันช่วยคลายความแตกต่างสร้างความสามัคคีรู้จักที่วางตนเหมาะสมในหลากหลายสถานการณ์ การสื่อสารที่ดี ไม่หลงตน อุทิศตนเพื่อส่วนรวม เรียนรู้ความแตกต่างแต่ปฏิเสธการแบ่งแยก ยืนหยัดอุดมการณ์และความเสมอภาคมีวิธีการสื่อสารสร้างแรงบันดาลใจ คำนึงถึงศักดิ์ศรี

^{๑๒๒} พูนสุข มาศรีสรสรรค์, บรรพต ดันธีรวงศ์ และชันทอง วัฒนะประดิษฐ์, เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก, หน้า ๑๒๓.

ความเป็นมนุษย์ มีพลังรักศรัทธาในความรักเพื่อนมนุษย์ ไม่ละเลยมีความใส่ใจแบ่งปันความสุขให้คนรอบข้างและการทำให้ครอบครัวเข้มแข็งทางความรักสร้างแรงบันดาลใจให้กับชุมชนในการให้ความช่วยเหลือผู้ที่ลำบากหรือตกทุกข์ได้ยากในชุมชน

เมื่อศึกษาและทำความเข้าใจ เดินตามสมการการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ สายเหตุ อันได้แก่ D&P (LINE) ผลที่ได้จะทำให้เกิดภาพสะท้อนเชิงกายภาพและเชิงสังคม หรือ 2 D กล่าวคือ

D1 คือ ภาพสะท้อนเชิงกายภาพ (Physical development) ที่สะท้อนให้เห็นคนภายนอกเห็นถึงการพัฒนาของคนในชุมชนที่แสดงออกถึงความเข้มแข็งของชุมชน ความสามารถในการพึ่งพิงตนเอง พึ่งทรัพยากรแวดล้อมในชุมชนมีเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งบนวิถีปรัชญาพอเพียง สภาพแวดล้อมชุมชนน่าอยู่ ปราศจากการใช้สารพิษทำลายธรรมชาติหรือมนุษย์ การสืบสานศิลปวัฒนธรรม วิถีท้องถิ่น สามารถสร้างมูลค่าให้กับชุมชนได้ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

D2 คือ ภาพสะท้อนเชิงสังคม (Moral development) ที่สะท้อนให้เห็นในเชิงของความสัมพันธ์ของคนในชุมชน พฤติกรรมการแสดงออกทางสังคม การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในด้านสังคมชุมชนสันติสุข กล่าวคือ การมีความรักความสามัคคีและความปรองดองในชุมชนได้แก่ความเสมอภาค แตกต่างแต่ไม่แบ่งแยก ความร่วมมือช่วยเหลือกัน, การเคารพให้เกียรติ ร่วมปรึกษาหารือและการมีส่วนร่วม, การให้ การแบ่งปันและความเอื้ออาทร, มีความเสียสละ มีกิจกรรมที่สร้างความสามัคคีการมีกติกาและเคารพกติกา เอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งซึ่งสิ่งเหล่านี้บุคคลภายนอกหรือภายในชุมชนสามารถร่วมรับรู้ได้จากการแสดงพลังสามัคคีในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และการช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชนกับภายนอก

บทที่ ๕

สังเคราะห์รูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา กระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

บทนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมองค์ความรู้จากการบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อกระบวนการสร้างสันติภาพในศาสนา เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพในองค์กร สันติภาพและนักสันติภาพโลก ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ มาเรียบเรียงสังเคราะห์เพื่อนำเสนอรูปแบบรูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย โดยมีลำดับการนำเสนอ ดังนี้

๕.๑ วิเคราะห์สภาพปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย

ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยนับวันยิ่งมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการใช้ความรุนแรงในสถานการณ์การเมืองที่ผ่านมา การกระทำที่รุนแรงต่อกันทั้งกายและวาจาที่นับวันก็ดูเหมือนว่าจะรุนแรงมากขึ้น ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น ซึ่งที่มาของความขัดแย้งในสังคม ศาสตราจารย์ ดร.ลิขิต ธีรเวคิน ได้นำเสนอว่า เมื่อมนุษย์อยู่กันเป็นกลุ่มในลักษณะของสัตว์สังคม และท่ามกลางทรัพยากรที่จำกัดก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีความขัดแย้ง ความขัดแย้งในสังคมมนุษย์แยกแยะได้ ๔ ประการใหญ่ๆ คือ ๑) ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ๒) ความขัดแย้งในแง่ของสถานะทางสังคม ๓) ความขัดแย้งในเรื่องของอำนาจ ๔) ความขัดแย้งในเรื่องของนามธรรมและค่านิยม^๑

๕.๑.๑ สาเหตุของความขัดแย้งในกระแสสังคมโลก

๑) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากค่านิยมและปทัสถานที่แตกต่างกันของคนต่างรุ่นหรือต่างวัย เมื่อคนรุ่นใหม่มีโลกทัศน์ ค่านิยมและปทัสถานต่างจากที่คนรุ่นเก่าที่เคยมีมาในอดีต ความลงรอยระหว่างคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าเริ่มจะเป็นประเด็นปัญหา และในทุกสังคมไม่สามารถจะเลี่ยงความขัดแย้งนี้ได้ ซึ่งมักจะออกมาเป็นรูปธรรมในแง่ของพฤติกรรม รวมถึงค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัว ศาสนา วัฒนธรรมดั้งเดิม กิริยามารยาท ภาษาพูด ความขัดแย้งในลักษณะนี้ไม่มีทางจะหลีกเลี่ยงได้เลย แต่จะปรากฏในทุกสังคมตั้งแต่อดีตกาลมาจนถึงปัจจุบัน

๒) ความขัดแย้งอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม สังคมที่เคยเป็นสังคมเกษตรกรรม เมื่อมีการพัฒนาอุตสาหกรรมเกิดขึ้น มีการย้ายถิ่นจากชนบทไปสู่แหล่งที่มีการผลิตสินค้าทางอุตสาหกรรม ที่ตั้งของโรงงานและที่พักของคนงานที่อยู่กันเป็นกลุ่มใหญ่ๆ มีการจัดตั้งเป็นสหภาพ

^๑ ลิขิต ธีรเวคิน, ความขัดแย้งและการแก้ปัญหา, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๘, ๒๕๕๓ (เล่มที่ ๑), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://wiki.kpi.ac.th> [๒ ก.พ.๒๕๖๑].

มีการจัดตั้งเป็นชมรม ฯลฯ ย่อมทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างสังคมสองส่วน คือ ส่วนของชนบทที่เป็นภาคเกษตร กับส่วนของชุมชนเมืองซึ่งเป็นภาคอุตสาหกรรม สถานะที่เกิดขึ้นนี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งในแง่ของรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ผันจากวิถีชนบทที่มีการพึ่งพิงอาศัยกัน มาเป็นวิถีแบบคนเมืองที่ต้องแข่งขัน แย่งชิง และการไม่ไว้วางใจ ต่างคนต่างอยู่อาศัยขาดการพึ่งพา ทำให้สัมพันธภาพทางสังคมเริ่มคลอนแคลน ปัญหาความเลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจอันนำไปสู่การเรียกร้องเป็นต้น

๓) ความขัดแย้งอันเกิดจากการไหลเข้ามาของวัฒนธรรมและอารยธรรมของต่างชาติ เช่น การเข้ามาเผยแผ่ศาสนา การนำมาซึ่งสิ่งประดิษฐ์อันเกิดจากวิทยาการสมัยใหม่คือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ย่อมจะมีผลกระทบต่อสังคมต่างๆ ที่รับเอาเทคโนโลยี ในขณะเดียวกันก็จะนำไปสู่ความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะการเข้ามานั้นไม่เพียงแต่คุกคามวิถีชีวิตของคนดั้งเดิม แต่ยังกระทบถึงสถานะทางสังคม การยอมรับในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจอีกด้วย

๔) ความขัดแย้งอันเกิดจากอุดมการณ์ทางการเมือง นับแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นความขัดแย้งของลัทธิฟาสซิสต์กับคอมมิวนิสต์ และเสรีประชาธิปไตย และหลังจากการพ่ายแพ้ของลัทธิฟาสซิสต์และกลุ่มฟาสซิสต์แล้วก็นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างลัทธิคอมมิวนิสต์และลัทธิเสรีประชาธิปไตย จนนำไปสู่ความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างประเทศที่เรียกว่าสงครามเย็นเป็นเวลาเกือบหนึ่งศตวรรษ แต่ขณะเดียวกันก็ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างใหญ่หลวง รวมทั้งสงครามร้อนด้วย อันได้แก่ สงครามเกาหลี สงครามเวียดนาม สงครามอัฟกานิสถาน สงครามอ่าวเปอร์เซีย สงครามอิรัก และความขัดแย้งที่ใช้กำลังในประเทศต่างๆ ในทวีปเอเชียรวมทั้งประเทศไทย จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งทางอุดมการณ์นี้ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาโดยใช้ความรุนแรงและใช้กำลังจนหมิ่นเหม่จะเกิดสงครามปรมาณูที่อาจทำลายล้างผลาญโลกได้ทั้งโลก หรือจะยกตัวอย่างความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางศาสนาซึ่งอาจจะเป็นพระเจ้าองค์เดียวกันแต่ตีความต่างกันก็คือสงครามครูเสดในอดีตที่ทำการรบกันถึง ๑๐๐ ปี

๕) ความขัดแย้งอันเกิดจากโครงสร้างชนชั้นในสังคม คือการที่คนกลุ่มหนึ่งอยู่ในฐานะเหนือกว่าทั้งในแง่ทรัพย์สินศฤงคาร สถานะทางสังคมและอำนาจ (wealth, status and power) โดยคนกลุ่มใหญ่เป็นคนที่อยู่ในชนบท หรือเป็นคนชั้นล่างซึ่งมีความด้อยกว่าคนกลุ่มเล็กๆ ซึ่งอยู่บนยอดปิรามิดในทรัพย์สินศฤงคาร สถานะทางสังคมและอำนาจ เมื่อมีการพัฒนาเศรษฐกิจจากเกษตรมาสู่อุตสาหกรรม ซึ่งย่อมส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆ ของสังคม นำไปสู่ความตื่นตัวทางการเมือง โดยจะมีการเรียกร้องให้มีสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีสิทธิที่จะได้ประโยชน์จากทรัพยากรของประเทศชาติที่ยุติธรรมมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดคือการเปลี่ยนแปลงทางอาตมันทางการเมือง (political self) ของคนในสังคม กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงจากการเป็นประชากรกฎหมาย หรือประชาชนทั่วไป ที่มีสัญชาติประเทศนั้นมาเป็นประชากรทางการเมือง โดยตั้งคำถามว่า ตนเองเป็นใคร มีสิทธิมากน้อยเพียงใด เป็นเจ้าของประเทศด้วยหรือไม่ และในฐานะเจ้าของประเทศควรมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและศักดิ์ศรี หรือไม่อย่างไร มากน้อยเพียงใด ที่สำคัญคือ การต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบการเมืองแบบเปิด เมื่อเกิดการเสียดุลระหว่างการ

พัฒนาทางการเมืองกับความจำเป็นทางการเมือง ผลสุดท้ายก็จะนำไปสู่การ ผุ่ร่อนทางการเมือง (political decay) โดยใช้ความรุนแรงเข้าแก้ปัญหาจนถึงขั้นเกิดจลาจลและสงครามกลางเมืองได้^๒

๕.๑.๒) วิเคราะห์สภาพปัญหาและสาเหตุความขัดแย้งในสังคมไทย

จะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งในกระแสสังคมโลกกับความขัดแย้งในสังคมไทย แทบจะเรียกได้ว่าไม่ได้แตกต่างกันมากมายนัก ทั้งนี้ปัญหาความขัดแย้งส่วนใหญ่มักจะเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ในขณะที่สังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับวิกฤติการณ์ของความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรงในมิติต่างๆ ดังเช่นที่ปรากฏตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา และจากการศึกษาวิเคราะห์จะพบว่า มีตัวแปรสำคัญหลายประการที่นำไปสู่การแสดงออกในลักษณะดังกล่าว เช่น การแย่งชิงผลประโยชน์ และความต้องการ การนำเสนอ และเข้าใจข้อมูลคนละชุด ความสัมพันธ์ที่แปลกแยกระหว่างคนสองกลุ่ม หรือมากกว่าสองกลุ่ม และความเห็นต่างกันอย่างสุดขั้วเกี่ยวกับการพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างใดก็ได้ นอกเหนือจากสาเหตุของความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงดังกล่าวแล้ว มูลเหตุแห่งความขัดแย้งในสังคมไทยที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดสามารถสะท้อนเป็นสาระสังเขปได้ดังนี้

ปัญหาความไม่ยุติธรรม ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการพูดถึงตัวแปรสำคัญอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งกลุ่มคนจำนวนมากได้กล่าวว่า “หากขาดความยุติธรรมในสังคม ย่อมเป็นเรื่องยากที่จะเรียกร้องให้กลุ่มคนต่างๆ ในสังคมสมัครสามัคคี และปรองดองกัน” ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ นักสันติวิธีที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งของสังคมไทยได้ชี้ชัดว่า “ความรู้สึกไม่ยุติธรรม มักนำไปสู่ความขัดแย้ง และบางครั้งกลายเป็นความรุนแรงในทุกสังคม และชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงไปสู่กระบวนการที่ทำให้เขาเกิดความรู้สึกร่วมกันว่ายุติธรรม” ดังนั้นความยุติธรรมจึงเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งในการที่จะเชื่อมสมานกลุ่มคน หรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข แต่เมื่อใดก็ตามที่สังคมตั้งคำถาม หรือสงสัยต่อความยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นการให้คำนิยาม หรือความหมายต่อความยุติธรรม และการนำความยุติธรรมไปใช้ในมิติต่างๆ เช่น ความยุติธรรม ทางเศรษฐกิจ การเมือง เมื่อนั้น สถานการณ์ความไม่ไว้วางใจ (Trust) ความเชื่อมั่นซึ่งกันและกันมักจะเกิดการติดขัด และผลกระทบที่จะเกิดตามมาคือ ความสัมพันธ์ (Relationship) ที่ไม่ลงรอยกันระหว่างกันคนต่างๆ ในสังคม ดังที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้ย้ำเตือนในประเด็นนี้ว่า “หากสังคมไร้ซึ่งความยุติธรรมจะก่อให้เกิดความทุกข์ ความขัดแย้ง การเสียกำลังใจ และนำไปสู่วิกฤติด้านต่าง ๆ รวมทั้งวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่เรากำลังเผชิญอยู่ ฉะนั้น ความยุติธรรมในสังคมจึงเป็นเรื่องสำคัญ แต่เท่าที่ผ่านมาสังคมไทยยังให้ความสำคัญกับเรื่องนี้น้อยเกินไป”

หลักฐานประการหนึ่งที่สามารถยืนยันบทสรุปของ ศ.นพ.ประเวศ วะสีชี้ว่า เท่าที่ผ่านมาสังคมไทยยังให้ความสำคัญกับความยุติธรรมน้อยเกินไปนั้น เราอาจจะประเมินได้จากตัวเลขล่าสุดที่โครงการยุติธรรมโลก (The World Justice Project) ได้ จัดอันดับให้ไทยอยู่ในอันดับที่ ๘๐ จาก ๙๗ ประเทศ ที่เสริมสร้างความยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ตามรายงานดัชนีหลักนิติธรรม ๒๐๑๒ (Rule

^๒ ลิขิต ชีระเวทิน, ความขัดแย้งและการแก้ปัญหา, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๘, ๒๕๕๓ (เล่มที่ ๑), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://wiki.kpi.ac.th> [๒ ก.พ.๒๕๖๑].

of Law Index 2012) จะเห็นว่า ในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา กลุ่มคนต่างๆ มักจะตั้งคำถามต่อความยุติธรรมอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นความยุติธรรมทางเศรษฐกิจ ความยุติธรรมทางกฎหมาย และความยุติธรรมทางสังคม ซึ่งการตั้งคำถามต่อความยุติธรรมนั้น มักจะสัมพันธ์กับ “คน” ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม แต่ผู้เขียนมองว่า ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คำถามในลักษณะดังกล่าว อาจเกิดจากการที่กลุ่มคนต่างๆ ไม่เข้าใจแก่นแท้ของความยุติธรรมอย่างรอบด้าน ทั้งนี้ตัวแปรสำคัญที่ทำให้มนุษย์สูญเสีย “ความเที่ยงธรรมจนกลายเป็นความเที่ยงเทียม” คือ “อคติ” เพราะอคติจะทำให้สภาพจิตของมนุษย์ไม่เที่ยงแท้เพราะคลาดเคลื่อนไปจากธรรมจนนำไปสู่ความเอนเอียงเข้าข้างใดข้างหนึ่ง ในพระพุทธศาสนาในแบ่งประเภทของอคติไว้เป็น ๔ ประการ คือ

๑. ฉันทาคติ (Prejudice caused by love or desire; partiality) ความลำเอียงเพราะความชอบ และรักใคร่ หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะอ้างเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักเกิดกับตนเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม ความเอนเอียงเพราะชอบจะทำให้สูญเสียความเป็นกลาง และไม่สามารถที่จะวางตน และปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสมเหมือนกัน

๒. โทษาคติ (Prejudice caused by hatred or enmity) ความลำเอียงเพราะความไม่ชอบเกลียดชัง หรือโกรธแค้น หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะความโกรธ หรืออู้อ่านาจโทษ เพราะมีจิตใจที่ไม่หนักแน่น ไม่รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และไม่สามารถแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานออกจากกันได้

๓. โมหาคติ (Prejudice caused by delusion or stupidity) ความลำเอียงเพราะความหลงเพราะไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หมายถึง การทำให้เสียความรู้สึกระหว่างความสะอาดความไม่สะอาดที่ถ้วน รับผิดชอบใจก่อนพิจารณาให้ถี่ การไม่เปิดใจให้กว้าง จึงทำให้มองโลกในแง่ร้าย และไม่สามารถยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

๔. ภยาคติ (Prejudice caused by fear) ความลำเอียงเพราะความกลัว หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นต่อตนเอง และครอบครัว จึงทำให้ขาดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม

ความลำเอียงทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นตัวแปรสำคัญที่จะปิดกั้นจิตของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในฐานะเป็นสัตว์สังคมคลาดเคลื่อน หรือเบี่ยงเบนไปจากความยุติธรรม หรือเที่ยงธรรม จนทำให้การกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งขาดความชอบธรรม เพราะองค์ธรรมที่ว่าด้วยความยุติธรรม (Justice) จะนำไปสู่ความไว้วางใจซึ่งกันและกันของกลุ่มคนในสังคม (Trust) เมื่อมนุษย์ไว้วางใจ เพราะได้รับความยุติธรรมที่พอรับได้ในระบอบกลางถึงมากที่สุด ย่อมทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัน และกันเป็นไปในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น (Relationship) ดังนั้น ความยุติธรรม ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ จึงเป็นประดุจห่วงโซ่ที่คล้องทั้งการคิด พูด และแสดงออกต่อกันของกลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

ปัญหาความขัดแย้งอุดมการณ์ทางการเมืองที่มีรากเหง้าจากปัญหาโครงสร้างทางชนชั้นและสังคม ทั้งนี้ ศ.ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้วิเคราะห์ถึงปัญหาประเด็นนี้ว่า ด้วยโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจในสังคมไทยจึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบการเมือง กล่าวคือ “คนจน” และเกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเหมือนคนชั้นกลาง และการเข้าไม่ถึงทรัพยากร (ซึ่งในอดีตเคยเข้าถึง แต่ถูกรัฐส่วนกลางรวบอำนาจจัดการแต่ผู้เดียวไว้) คนเหล่านี้จึงต้อง “พึ่งพิง” ผู้มีทรัพยากรในหัวเมือง ภายใต้ระบบอุปถัมภ์แบบไทยเดิม และทำให้คนเหล่านี้เป็น “ผู้มีอิทธิพล” และสามารถได้รับความไว้วางใจเลือกให้เข้ามาทำหน้าที่แทนในฐานะผู้แทนราษฎรในระบอบประชาธิปไตย และก้าวไปสู่อำนาจรัฐที่มากกว่านั้นในฐานะรัฐมนตรี การที่ระบบเศรษฐกิจไทยก็ยังไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจเสรีที่อาศัยกลไกตลาดเต็มที่ และรัฐยังคงครอบครองทรัพยากรสำคัญไว้และให้สัมปทานแก่เอกชน การเข้าสู่อำนาจการเมืองจึงไม่ได้หมายถึงการมี “อำนาจ” เท่านั้น แต่หมายถึง “โอกาส” ทางธุรกิจและเศรษฐกิจที่เกิดจากการมีอำนาจให้สัมปทาน หรืออาจได้รับสัมปทานเสียเอง ซึ่งในหลายกรณีทำให้บุคคลเหล่านี้กลายเป็น “ผู้มั่งมี” ขึ้นได้ในเวลาอันรวดเร็ว การทุจริตและการประพฤตินิยมชอบในรูปแบบต่างๆ ก็เกิดขึ้นโดยทั่วไป ทั้งระดับการตัดสินใจของรัฐทางการเมือง ทั้งในระบบการเลือกตั้งโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคมและระบบการพึ่งพิงกันแบบอุปถัมภ์ฝังรากลึกอยู่ในระบบการเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๗๕ โดยมีลักษณะสำคัญก็คือสภาพที่นักวิชาการเรียกว่า “คนจน” ซึ่งต้องพึ่งพิงการอุปถัมภ์และเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เป็น “ฐานเสียง” และเป็นผู้ก่อให้เกิดเสียงข้างมากในสภาและรัฐบาล แต่ “คนชั้นกลาง” เป็น “ฐานนโยบาย” เพราะเสียงดังกล่าวและมีอำนาจล้มล้างรัฐบาลที่ตนไม่ชอบได้ ในขณะที่ข้าราชการทหารพลเรือนซึ่งเป็นตัวแทนอำนาจรัฐที่แท้จริง ก็ยังคงแย่งชิงอำนาจทางการเมืองกับพรรคการเมืองและผู้ที่มาจากการเลือกตั้ง^๓ บทวิเคราะห์นี้พยายามชี้ให้เห็นถึงสาเหตุที่แท้จริงปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในประเทศไทยที่ผ่านมา ไม่ได้มาจากอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่าง แต่สาเหตุหลักเป็นเพราะปัญหาเชิงโครงสร้างทางสังคมที่ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังจึงเกิดปัญหายืดเยื้อและลุกลามมาจนถึงปัจจุบัน เกิดกระแสการสื่อสารที่เป็นไวรัสขยายเชื้อพันธุ์แห่งความขัดแย้งในสังคมให้เป็นวงกว้างมากขึ้น

ปัญหาการใช้ Hate Speech ซึ่งเป็นไวรัสทางสังคมไทย ท่ามกลางสังคมไทยซึ่งกำลังเผชิญหน้ากับกระแสการใช้คำพูดกระตุ้นให้เกิดการ “แปลกแยก แบ่งแยก และแตกแยก” ระหว่างกลุ่มคนในชาติ สังคมไทยดั้งเดิมเป็นสังคม “นินทา” หรือ “สังคม Gossip” เพื่อให้เกิดการปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปในเชิงบวก มิได้มีจุดมุ่งหมายในการใช้ Gossip เพื่อให้เกิดการดูถูกเหยียดหยาม และเกลียดชังซึ่งกันและกัน แต่กระบวนการณ์ในปัจจุบัน เป็นมากกว่าการ Gossip หรือ นินทา เพราะมุ่งเพื่อให้เกิดการเกลียดชัง และแบ่งฝ่าย รวมไปถึงการดูถูกเหยียดหยามกลุ่มคนที่มีความเชื่อและอุดมการณ์ที่แตกต่าง

กล่าวได้ว่า สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยขณะนี้ หากมิได้มีการแสวงหาแนวทางในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม แนวโน้มที่จะเกิดตามมาคือ สังคมไทยกำลังพาตัวเอง

^๓ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, “ความขัดแย้งในประเทศไทย: สาเหตุ ผลกระทบ และทางแก้”, OK NATION BLOCK, วันอาทิตย์ที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๓, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/nhongkampangdin/2010/03/28/entry-1>[๓ ธ.ค.๒๕๖๐].

ไปสู่เวียนที่คล้ายคลึงเหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา คือ เหตุการณ์ที่ชนพื้นเมืองชาวตุตซี (Tutsi) และชนพื้นเมืองชาวฮูตู (Hutu) ถูกสังหารหมู่ไปประมาณ ๘๐๐,๐๐๐-๑,๐๗๑,๐๐๐ คน ในช่วงเวลา ๑๐๐ วันตั้งแต่วันที่ ๖ เมษายนไปจนถึงกลางเดือนกรกฎาคมในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ (ค.ศ. ๑๙๙๔) ในประเทศรวันดา โดยกลุ่มผู้กระทำการสังหารหมู่คือ กลุ่มทหารบ้านหัวรุนแรงชาวฮูตู ได้แก่ กลุ่มอินเตราฮัมเว (Interahamwe เป็นภาษากินยาร์วันดาแปลว่า "ผู้ที่สู้ด้วยกัน") และกลุ่มอิมปูซามูกัมบี (Impuzamugambi แปลว่า "ผู้ที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน")

มีคำถามว่า จะทำอย่างไรให้สังคมไทยไม่พ่ายเรือในอ่างของความขัดแย้งดังกล่าว ทั้งนี้ สังคมไทยปัจจุบันไม่ได้ affront ปัญหาในการแสวงหาเครื่องมือเพื่อสร้างความปรองดอง แต่ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยขณะนี้คือ (๑) ท่าทีที่แสดงออกทางกาย วาจา และใจของคู่ขัดแย้งที่สะท้อนถึงความเกลียดชัง และการไม่ยอมลดทอนความโกรธ (๒) เป็นไปได้ว่า คำว่า "ความไว้วางใจ" ไม่มีอยู่พจนานุกรมของคู่ขัดแย้ง หรือหากมีอยู่แต่คู่ขัดแย้งยังหาไม่พบ การเข้าสู่กระบวนการสร้างความปรองดอง หากไร้ซึ่งตัวแปรเบื้องต้นอย่างน้อยสองข้อนี้ จึงเป็นไปได้เลยที่คู่ขัดแย้งจะเริ่มตบมเพาะความปรองดองให้เกิดขึ้นในใจและสังคมไทย คำถามมีว่า (๑) เราจะวางท่าทีต่อคู่ขัดแย้งอย่างไร? จึงไม่ทำให้ความขัดแย้งตึงตัว ตื่นตัว และแตกตัวในที่สุด (๒) กระบวนการในการสร้างความไว้วางใจควรเริ่มต้นตรงจุดไหน? และอย่างไร? การที่คู่ขัดแย้งตอบสองข้อนี้ได้ชัดเจน ย่อมทำให้กระบวนการสร้างความปรองดองมีจุดเริ่มต้นที่ชัดเจนด้วยเช่นกัน หากคู่ขัดแย้งตอบไม่ได้ คู่ที่ไม่ขัดแย้งจะร่วมกันช่วยส่งสัญญาณอย่างไร? จึงจะทำให้สังคมไทยไม่พ่ายเรือในอ่างของความขัดแย้งดังเช่นปัจจุบันนี้และสามารถก้าวข้ามความขัดแย้งไปสู่การมีสันติภาพที่แท้จริง

ทั้งนี้ในทางพระพุทธศาสนา มีคำสอนของพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า สันติภาพเกิดจากภายใน หนทางออกที่ดีที่สุดคือการศึกษาศาสนาเป็นวิถีทางที่จะสร้างสันติภาพจากภายในแก่นมนุษย์ทุกคน ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำหรับการเติมเต็มชีวิตของตนเอง ในโลกที่เต็มไปด้วยแรงบีบคั้น การศึกษาเป็นแรงผลักดันต่อการสร้างหนทางใหม่ๆ แห่งการคิด การกระทำ เพื่อสร้างสังคมที่เต็มไปด้วยความยืดหยุ่น ซึ่งสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงและบรรเทาผลกระทบจากความบีบคั้นลงได้ ซึ่งสมาชิกในสังคมแต่ละคนต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบที่พึงมีต่อผู้อื่น โลกและสิ่งแวดล้อม สิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีต่อการสร้างความสามัคคีของประชาคมโลก ที่มนุษย์ต้องต่อสู้กับความท้าทายหลากหลายที่สังคมต่างๆ กำลังเผชิญหน้าบนรากฐานแห่งความเสมอภาคและความเคารพซึ่งกันและกัน การศึกษาคือสาระสำคัญต่อการพัฒนาสิ่งเหล่านั้น

กล่าวได้ว่าหลักคำสอนในศาสนาที่นำไปสู่การปฏิบัตินับว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย การบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพในหลักศาสนาจึงเป็นหนึ่งในกระบวนการที่นำสังคมไทยไปสู่สันติภาพอย่างมีทิศทางและมีจุดหมายมุ่งพัฒนาคนให้เกิดปัญญาตื่นรู้และสังคมตื่นตัวได้อย่างแท้จริง

๕.๒ การบูรณาหลักการ และวิถีปฏิบัติในศาสนาเพื่อกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

ในขณะที่สังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง และความรุนแรง ซึ่งสะท้อนผ่านพฤติกรรมของคนบางคน หรือบางกลุ่มที่อ้างตัวว่าเป็นศาสนิกของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่ขาดการเคารพ และขาดการให้เกียรติต่อหลักการ และความเชื่อทางศาสนาอื่นๆ ในวิถีทางที่ไม่เหมาะสมโดยการแสดงออกทางกาย และวาจาในเชิงลบมิติต่างๆ เช่น การवादการ์ตูน การจัดทำภาพยนตร์ หรือคลิปวิดีโอ และการลบหลู่คัมภีร์ หรือรูปปั้น การดำเนินการดังกล่าว แม้จะตั้งใจ หรือกระทำการด้วยความศรัทธาโดยขาดความยั้งคิด แต่เมื่อกระทบอารมณ์ และความรู้สึกของของกลุ่มคนที่มีความเชื่อแตกต่างแล้ว ย่อมเป็นเรื่องง่ายที่จะทำให้ความขัดแย้งได้ปะทุตัวออกจนกลายเป็นความรุนแรง และในหลายสถานการณ์ วิฤติการณ์ที่เกิดขึ้นได้เดินทางไปสู่สภาวะที่กำลังติดตัน อีกทั้งอับจนหนทางในการแสวงหาทางออกอย่างสันติระหว่างเพื่อนร่วมโลก โศกนาฏกรรมสุดท้ายที่มักจะเกิดขึ้นคือ ความสูญเสียทั้งชีวิต และทรัพย์สิน ท่ามกลางเสียงร้องไห้ และหยาดน้ำตาของเพื่อนร่วมโลก

คำถามที่สำคัญก็คือ แม้ว่าสังคมไทยจะความแตกต่างกันทั้งศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ แต่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ร่วมโลกที่รักความสุข เกลียดกลัวความทุกข์เช่นเดียวกัน พลังทางศาสนาในมิติต่างๆ จะเข้าไปช่วยฟื้นฟู และเชื่อมสมานสังคมโลกให้สามารถปรับวิธีคิด และท่าทีของการอยู่ร่วมกันได้อย่างไร จึงจะทำให้มนุษยชาติสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติธรรม สามารถยอมรับและอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา ภาษา อุดมการณ์และความเชื่ออย่างมีสติ สะท้อนให้เห็นสถานการณ์ที่ศาสนากำลังเผชิญหน้ากับ “กระแสของความขัดแย้งและความรุนแรง” ที่กำลังแพร่หลายอยู่ในสังคมโลก เกิดคำถามที่ท้าทายต่อศรัทธาความเชื่อทางศาสนาว่า

(๑) ศาสนาจะเป็นส่วนหนึ่งของการรื้อฟื้นเสนอทางรอด และร่วมแก้ปัญหาให้มวลมนุษยชาติได้อย่างไร? จึงจะทำให้มนุษยชาติไม่ตกอยู่ในห้วงเหว และหลุมพรางของความขัดแย้งและความรุนแรง จนนำไปสู่ความสามารถที่จะรู้เท่าทันโดยไม่ตกอยู่ในหลุมพรางของสิ่งเหล่านั้น

(๒) ศาสนาอาจจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาหรือไม่? อัน เนื่องจากการที่ศาสนาในแง่ศาสนาบุคคลในรูปขององค์กรศาสนาเองไม่ได้ตระหนัก รู้ หรือรู้เท่าทันต่อกระแสของโลกาภิวัตน์ จึงไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสของการเปลี่ยนของสังคม และทำอย่างไร ศาสนาจึงจะไม่กลายเป็นภาระ หรือส่วนเกินของสังคมในโอกาสต่อไป

(๓) ศาสนาพ่ายแพ้ต่อสถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงที่กำลังขยายตัวอยู่ทั่วโลกจริงหรือไม่? ตัวแปรสำคัญที่ทำให้ค้นพบร่องรอยของความพ่ายแพ้ คือ การเงียบเฉย (Voiceless) ต่อ พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม หรือสถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรง โดยไม่เข้าไปร่วมนำเสนอทางออกที่เหมาะสม หรือวิพากษ์พฤติกรรม หรืออุดมการณ์ที่ผิดรูปไปจากหลักการทางศาสนา

ด้วย ๓ คำถามนี้ จึงนำไปสู่การทำอย่างไรให้คุณค่าของพลังศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่โลกหลอมรวมวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ สังคมทุกวันนี้จึงกล่าวถึงคำว่าสังคมพหุ

วัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น การอ้างถึงคำสอนแบบสุดโต่งจะช่วยสร้างโลกหรือทำลายโลกเป็นประเด็นที่น่าทบทวน อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่เราต้องให้ความสนใจ และใส่ใจคือ “หากมนุษยโลกไร้ซึ่งความรัก ความหวัง และแรงบันดาลใจ ในขณะที่ดวงจิตเต็มไปด้วยความเกลียดชัง ความหวาดกลัวต่อการภัยที่กำลังคุกคามทั้งภายในและภายนอก” จึงเป็นหน้าที่หลักของศาสนาต่างๆ ในโลกนี้ ที่จะต้องช่วยกันเติมเต็มอย่างเร่งด่วนคือ

- (๑) การทำให้ผู้นับถือมีความสุข มั่นคงและปลอดภัยในการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืน
- (๒) การปลูกเร้าให้มนุษยชาติอยู่ร่วมกับคนอื่น สัตว์อื่น และสิ่งอื่นอย่างสงบ สันติสุข และมีขันติธรรมต่อความแตกต่างทางอุดมการณ์และความเชื่ออย่างมีสติ
- (๓) การไม่กระทำการสิ่งใด หรือสร้างเงื่อนไขใดๆ ในอันที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเพื่อนร่วมศาสนา ซึ่งจะก่อให้เกิดความเกิดความหวาดระแวง และหวาดกลัวต่อมวลมนุษยชาติที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิด แก่ เจ็บ และตาย
- (๔) การทำให้ผู้นับถือมีขันติธรรมทางศาสนา โดยไม่ตกอยู่ในหลุมพรางของความขัดแย้งและความรุนแรงในขณะที่มีบุคคลหรือ กลุ่มบุคคลพยายามที่จะสร้างเงื่อนไขร้ายๆ หรือกระตุ้นให้เกิดความรุนแรง

แม้ว่าศาสนากำลังถูกท้าทายในสถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงของกระแสสังคมโลก แต่อย่างไรก็ตามมวลมนุษยชาติคงไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่า การเกิดขึ้นของศาสนามีเป้าหมายสำคัญสูงสุดคือการอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น และเป็นสันติสุขของมวลมนุษยชาติ ดังนั้นเราควรดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อเปิดพื้นที่ให้แก่ศาสนาได้กลับมาทำหน้าที่อย่าง “หนักแน่น และเต็มศักยภาพ” และ สร้างสังคมให้เกิดการตื่นรู้มากยิ่งขึ้นทั้งในมิติของแนวคิด และแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่กำลังเดินหน้าไปสู่ ความขัดแย้งและความรุนแรงอันเนื่องจากการตัวแปรต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่แปลกแยกและแตกต่าง สำหรับสังคมไทยศาสนาที่รัฐบาลได้ให้การรับรองได้แก่ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู และซิกข์ แต่อย่างไรก็ตามศาสนาที่มีจำนวนประชากรนับถือมากที่สุดในสังคมไทยจากตัวเลขในการสำรวจปี ๒๕๕๗ พบว่า ศาสนาพุทธ มีจำนวนประชากรที่นับถือเป็นอันดับ ๑ คิดเป็นร้อยละ ๙๔.๖ รองลงมาเป็นศาสนาอิสลาม คิดเป็นร้อยละ ๔.๒ และ ศาสนาคริสต์ คิดเป็นร้อยละ ๑.๑^๔ ดังนั้นในส่วนของการวิเคราะห์องค์ความรู้หลักการ และวิถีปฏิบัติสันติภาพในหลักศาสนาเพื่อกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย ผู้วิจัยจึงมุ่งวิเคราะห์เจาะประเด็นที่ ๓ ศาสนาหลักของสังคม เพื่อให้ได้องค์ความรู้ในการนำไปใช้ในการนำหลักการ และวิถีปฏิบัติทางศาสนาที่สามารถบูรณาการนำมาใช้ในกระบวนการสร้างสันติภาพที่เหมาะสมกับสังคมไทย

ทั้งนี้จากการศึกษาในบทที่ ๒ แสดงให้เห็นถึงหลักการด้านสันติภาพในแต่ละศาสนา แต่สำหรับในส่วนนี้จะแสดงการเปรียบเทียบถึงเกณฑ์ชี้วัดการสร้างสันติภาพและหลักการสร้างสันติภาพ

^๔<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A8%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%A8%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2>

ในศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ที่มีจุดร่วมที่สามารถนำมาบูรณาการเป็นหลักการและวิถีปฏิบัติทางศาสนาในกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

๕.๒.๑ สรุปเปรียบเทียบเกณฑ์ชีวิตที่แสดงถึงสันติภาพ และกระบวนการพื้นฐานในการเข้าถึงสันติภาพ

ศาสนา	เกณฑ์ชีวิตการแสดงถึงสันติภาพ	กระบวนการพื้นฐานในการเข้าถึงสันติภาพ
พุทธ	(๑) สันติภาพทางกาย (ไม่ทำลายชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ผิดสามีภรรยา) (๒) สันติภาพทางวาจา (๓) สันติภาพทางใจ มีสติ ไม่อคติ เห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ มีความสงบใจ	(๑) ขึ้นปรับเปลี่ยนความเห็น (๒) ขึ้นการปรับเปลี่ยนการกระทำ (สัมมาวาจา, สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ, สัมมากัมมันตะ) (๓) ขึ้นการเสริมสร้างและป้องกันให้ความคิดและการกระทำ (ฝึกสมาธิ ภาวนา)
คริสต์	บัญญัติ ๑๐ ประการสรุป ๕ หลักการ (๑) การมีศรัทธาต่อพระเจ้า (๒) การปฏิบัติตามพระประสงค์ของพระเจ้า (๓) มีระเบียบวินัย (๔) กระทำกิจกรรมเพื่อสงเคราะห์บุคคลอื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ (๕) สวดมนต์ภาวนาและปฏิบัติกิจศาสนาตามข้อบัญญัติ	๑) การเสวนากันด้วยความเคารพและไม่มีอคติต่อกัน ๒) ยอมรับว่าตนเองก็มีส่วนผิดในความขัดแย้งนั้น ๓) ประกาศ/ยืนยันความจริง ให้ข้อมูลได้ทราบโดยทั่วกัน และพร้อมที่จะรับฟังข้อมูลของคนอื่น ๔) ภาวนาและอดอาหาร โดยละเว้นความรุนแรงทุกประเภท ๕) เสนอความคิด/ความคาดหวัง/ความต้องการ ซึ่งได้กลั่นกรองมาแล้วจากการภาวนา
อิสลาม	๑) การปลอดจากความเท็จและอวิชชาทุกประการ ๒) การปลอดจากอบายมุขและความผิดบาปทุกประการ ๓) การปลอดจากความอยุติธรรมและการละเมิดรุกรานทุกประการ ๔) การปลอดจากการกดขี่และการร่วมมือสมคบคิดมุ่งร้ายทุกประการ ๕) การปลอดจากการตั้งภาคีและการอูตรีทุกประการ ๖) การปลอดจากการปฏิเสธและการการถอดบทเรียนการจัดการความขัดแย้งของชุมชนบ้านบึงคัต ตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกทุกประการ ๗) การปลอดจากโรคร้ายและทุกข์ภัยทุก	ในระดับบุคคล ๑) การมีศรัทธา มี ๖ ประการ ๒) การปฏิบัติ ๕ ประการ (การปฏิญาณตน, การละหมาด, การถือศีลอด, การจ่ายซะกาต, การประกอบพิธีฮัจญ์) ในระดับสังคม (๑) การสถาปนาความยุติธรรม (๒) การสร้างความเข้มแข็งทางสังคมผ่านการกระทำด้วยคุณธรรมและความดีงาม (๓) ความเป็นสากลและเกียรติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (๔) ความเท่าเทียม (๕) ความศักดิ์สิทธิ์แห่งชีวิตมนุษย์ (๖) การมุ่งสู่สันติสุข (๗) การเจรจาเพื่อลดความขัดแย้ง

	ประการ ๘) การปลอดจากการกระชิบกระชาบของมารร้ายและการล่อลวงของตัจญาล (ตัวโกลที่จะปรากฏในวันสิ้นโลก) ๙) การปลอดจากการทรมานในไฟนรกและที่พักอันเลวร้ายในโลก	(๘)การให้อภัย (๙) ความรับผิดชอบในการกระทำและการตัดสินใจ (๑๐) ความอดทน (๑๑) กระบวนการมีส่วนร่วมและยอมรับซึ่งกันและกัน (๑๒) ความเป็นพหุลักษณะและความหลากหลาย
--	---	---

เห็นได้ว่า แนวคิดและกระบวนการสร้างสันติภาพในมิติของศาสนา พบว่า ทุกศาสนาต่างก็มีจุดหมายเพื่อนำพามนุษย์เข้าสู่ความสันติ ความสุข ความสงบ แม้ว่า ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม อาจมีจุดหมายในสภาวะการเข้าถึงสันติในมิติที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตาม คำสอนทุกศาสนาก็เป็นรากฐานเครื่องมือสำคัญในการทำให้นุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข สำหรับศาสนาพุทธเน้นเรื่องของพัฒนาตนเองเป็นเบื้องต้น การจัดการความขัดแย้งในตนเอง และป้องกันความขัดแย้งหรือการสร้างการเบียดเบียนต่อผู้อื่น นอกจากนี้พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่กำเนิดขึ้นพร้อมกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ช่วยปลดปล่อยอิสรภาพในเรื่องชนชั้นวรรณะ และความเหลื่อมล้ำในสังคมอินเดียโบราณในขณะที่ศาสนาคริสต์ พระเยซูซึ่งเป็นผู้ไถ่บาปถือกำเนิดขึ้น เพื่อนำพามวลมนุษย์ที่มีความศรัทธาไปสู่ความรอดพ้นจากทุกข์และเข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า และสำหรับศาสนาอิสลามมีหลักคำสอนเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ การแสดงออกของผู้ศรัทธาเป็นเสมือนเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัดความเป็นสันติภาพในอิสลาม กล่าวโดยสรุปทั้ง ๓ ศาสนาต่างก็ถืออุดมการณ์สำคัญเหมือนกันคือการปลดปล่อยมวลมนุษยชาติให้พ้นจากทุกข์ เข้าถึงสันติสุขและมีสันติภาพในการดำเนินชีวิต หลักการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสรรพสิ่งด้วยความรักและกรุณาต่อกัน แต่อาจมีคำถามว่าแล้วทำไมสังคมไทยยังมีความขัดแย้งและความรุนแรงอยู่ทุกๆ ที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาหลักทั้ง ๓ ศาสนานี้ คำตอบน่าจะอยู่ที่การยอมรับ การเข้าใจ ความเข้าถึงศาสนาของศาสนิกในสังคมที่นอกจากจะต้องเข้าใจหลักคำสอนที่เป็นแก่นของศาสนาตนแล้ว ยังต้องเปิดใจกว้างที่จะเคารพในความเชื่อความศรัทธาของเพื่อนต่างศาสนิก ประเด็นที่จะวิเคราะห์ต่อไปว่าปัจจัยเงื่อนไขอะไรที่ทำให้การนำหลักคำสอนทางศาสนาสามารถนำไปใช้ในกระบวนการสร้างสันติภาพประสบผลสำเร็จ

๕.๒.๒ ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จต่อการนำคำสอนทางศาสนาเพื่อสร้างสันติภาพในสังคมไทย

ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จต่อการนำคำสอนทางศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคมนั้นบางครั้งบริบทของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งโลกสมัยใหม่ก็ยังมีขอบเขตที่แคบกว่าเก่าเป็นอย่างมาก ดังนั้นการนำคำสอนทางศาสนาไปใช้เพื่อการพัฒนาสังคมนั้นก็อาจกล่าวได้ว่า ต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะกับผู้คนในยุคสมัยมากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ธรรมชาติของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก

อาจกล่าวได้ว่า มนุษย์พยายามแสวงหาความสุข หลีกหนีจากความทุกข์ เป็นพื้นฐานร่วมกัน ดังนั้น การหาหลักการร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางให้กับสังคมโดยไม่ต้องมาตอบโต้ว่าคำสอนใดดีกว่าใครเพื่อลด ปัญหาความขัดแย้งประเภทค่านิยมและความเชื่อ ซึ่งจากการศึกษาพอสรุปได้ดังนี้

๕.๒.๓ หลักการและวิถีปฏิบัติแบบพหุศาสนาเพื่อสร้างสันติภาพในสังคมไทย

เมื่อกล่าวถึงหลักการในภาพรวมของพหุศาสนาที่สามารถนำมาเป็นฐานในการประพฤติปฏิบัติร่วมกันในสังคมไทยนั้น สามารถนำจุดเด่นมานำเสนอได้ดังนี้

๑) **หลักแห่งการเว้นจากการทำชั่วและมุ่งทำความดี** ทุกศาสนาสอนให้ละเว้นการกระทำความชั่วและทำแต่ความดีทั้งสิ้น เพื่อให้ศาสนิกชนทั้งหลายเป็นคนดีนั่นเอง ถึงแม้แนวทางปฏิบัติของแต่ละศาสนาอาจมีข้อแตกต่างกันไป เช่น พระพุทธศาสนามีศีล คือ ข้อห้าม และธรรมะ คือ หลักสำหรับเป็นข้อปฏิบัติ ศาสนาคริสต์มีบัญญัติ ๑๐ ประการ ศาสนาอิสลามสอนให้ยึดหลักศรัทธา ๖ ประการ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการ เป็นต้น

๒) **หลักแห่งความรัก ความเมตตา** แต่ละศาสนากล่าวถึงความรักความเมตตาไว้มากมาย ทั้งหลักธรรมคำสอนในคัมภีร์ และคำสอนแทรกไว้ในแต่ละตอนของคำสอนนั้นๆ บางครั้งก็มีคำสอนทำนองภาวนิตีเตือนใจ เช่น พระพุทธศาสนามีคติธรรมที่ยึดถือ เช่น เมตตาธรรมเป็นเครื่องค้าจุนโลก และพึงเอาชนะความชั่วด้วยความดี ในศาสนาคริสต์พระเยซูทรงสอนว่า จงรักพระเจ้าอย่างสุดใจสุดความคิด และสุดกำลัง และจงรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง ศาสนาอิสลาม ศาสดามุฮัมมัดก็ทรงกล่าว ผู้ใดขาดความเมตตาเพื่อนมนุษย์ผู้นั้นไม่ได้รับเมตตาจิตเช่นกัน ดังนั้นทุกศาสนาจึงเน้นเรื่องความรัก ความเมตตา เพราะหากมนุษย์ทุกคนมีความรักความเมตตาอยู่ในใจแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียนกัน ต่างให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๓) **หลักแห่งการเสียสละหรือการแบ่งปัน** อย่างเอื้ออารี เช่น พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ศาสนาอิสลามได้มีการกำหนดหลักการให้ชาวมุสลิมมีการบริจาคทาน (ซากาต) แก่ผู้ยากจนหรือสมควรได้รับความช่วยเหลือในอัตราร้อยละ ๒.๕ ของรายได้ ศาสนาคริสต์จะเน้นให้มนุษย์เสียสละ ให้อภัย เอื้อเฟื้อ โดยไม่หวังผลตอบแทนอันใด หากแต่เป็นการกระทำเพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงามในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง

๔) **หลักแห่งความเพียรในชีวิต** กล่าวคือ อดทน ขยันขันแข็ง และมีความอดสาหะ มีความพยายาม อันจะช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จและรู้จักพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เช่น พระพุทธศาสนาสอนให้คนเคารพในการศึกษา สรรเสริญความเจริญก้าวหน้า มีหลักคำสอน อิทธิบาท

๕) **หลักแห่งการยึดหลักความยุติธรรม** เพราะการที่สังคมจะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั้น จำเป็นต้องมีหลักแห่งความยุติธรรมเป็นแกนกลาง พระพุทธศาสนาสอนเรื่อง อคติ ๔ ประการ คือ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ ศาสนาคริสต์มุ่งเน้นว่า เจ้าทั้งหลายอย่าเห็นแก่หน้าผู้ใดในการพิพากษา จงฟังท่าน ผู้ใหญ่ ผู้น้อย เหมือนกัน เจ้าทั้งหลายอย่ากลัวผู้ใด เพราะการพิพากษานั้น เป็นการตัดสินของพระเจ้า หรือศาสนาอิสลามสอนให้ดำรงความยุติธรรม แม้จะกระทบกระเทือนต่อ

ตัวเจ้าของ ต่อมารดา บิดาหรือญาติ ไม่ว่าเขาจะเป็นคนมีหรือคนจน และอย่าถือตามอารมณ์ใครในการรักษาความยุติธรรม เป็นต้น

หลักการเหล่านี้สอดคล้องกับทัศนะของพระธรรมโกศาจารย์ ที่ได้บรรยายต่อผู้นำศาสนาจากสามจังหวัดภาคใต้ว่า ศาสนาจะช่วยโลกของเราไม่ได้ หากศาสนาใดๆ ก็ตามในโลกนี้ (๑) ไม่สามารถที่จะทำให้ผู้นับถือมีความสุขกับการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืน (๒) ไม่สามารถทำให้อยู่ร่วมกับคนอื่น สัตว์อื่น และสิ่งอื่นอย่างสงบ และสันติสุข (๓) สร้างความหวาดระแวง และหวาดกลัวต่อมวลมนุษยชาติ (๔) ทำให้ผู้นับถือขาดความตระหนักรู้ และเป็นทาสของวัตถุนิยม หรือคล้อยตามลัทธิบริโภคนิยมโดยขาดการรู้เท่าทัน สะท้อนปัญหาอุปสรรคการสร้างสันติภาพในมิติศาสนาได้ว่า ปัญหาหลักไม่ได้อยู่ที่เนื้อแท้หรือแก่นแท้ของศาสนา เพราะหลักการของศาสนาทุกศาสนาล้วนมีนัยที่มุ่งเน้นให้มวลมนุษยชาติอยู่ร่วมกันอย่างสงบ และสันติ อีกทั้งเป็นไปเพื่อการสนับสนุนและส่งเสริมแนวทางสันติภาพ สันติวิธี ความสมานฉันท์ และความปรองดองของคนในชาติและสังคมโลก^๕

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอาจจะมีหลักการและวิถีปฏิบัติที่เป็นคุณค่าร่วมในศาสนาต่างๆ ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย แต่ทั้งนี้การนำไปใช้อาจไม่สำเร็จผลเนื่องจากอุปสรรคต่างๆ และผู้เกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพในสังคมไทยควรที่จะต้องพิจารณาเมื่อจะนำศาสนาไปเสริมสร้างสันติภาพในสังคมไทย

๕.๒.๔ ปัญหาอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพในมิติของศาสนา

ความพยายามของศาสนบุคคลหรือองค์กรศาสนา: ในทัศนะของพระธรรมโกศาจารย์ มองว่า ปัญหา คือ ศาสนบุคคล หรือองค์กรทางศาสนาไม่ได้พยายามหรือสนับสนุนเท่าที่ควร รวมไปถึงการพัฒนา หรือยึดมั่นในหลักการและแก่นแท้ของศาสนาตัวเอง ศาสนบุคคลหรือองค์กรศาสนาบางส่วนได้ “บิด” หรือ “แปรรูป” หลักการทางศาสนาที่ทรงคุณค่าไปสู่การรับใช้อุดมการณ์ ผลประโยชน์ ความต้องการ และอำนาจของกลุ่มตน หรือองค์กรของตน ชักนำ และชักพาให้ศาสนิกที่เคารพ ศรัทธาและนับถือให้หลุดออกไปจากวงโคจร หรือลัทธิบริโภคนิยม หรือวัตถุนิยม ศาสนบุคคลหรือองค์กรศาสนาควรให้ความใส่ใจคือ หันหลังให้แก่ “การแย่งชิง” ไปสู่ “การแบ่งปัน” คือ แบ่งปันความรักให้สอดคล้องกับความรู้ แบ่งปันผลประโยชน์ และความต้องการด้านทรัพยากร ให้สอดคล้องกับโลกธรรมที่มีอยู่และดำรงอยู่ในโลกนี้^๖ อนึ่งพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ พระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมือง แต่พระพุทธศาสนาก็มีอิทธิพลและบทบาทปฏิบัติต่อวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม ซึ่งนัก

^๕ Assist. Prof. Phramaha Hansa Dhammahaso, **Buddhist Political Economy**, http://www.mcu.ac.th/En/articlecontent_desc.php?article_id=1208&articlegroup_id=187 [๓ ตุลาคม ๒๕๕๙].

^๖ Assist. Prof. Phramaha Hansa Dhammahaso, **Buddhist Political Economy**, http://www.mcu.ac.th/En/articlecontent_desc.php?article_id=1208&articlegroup_id=187 [๓ ตุลาคม ๒๕๕๙].

สังคมศาสตร์ให้การยอมรับความสำคัญของพระพุทธศาสนาในลักษณะที่เป็นระบบควบคุมสังคมให้สุขสงบ และเป็นสถาบันเบื้องต้นสำหรับการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และสวัสดิการของมนุษย์^๗

การขาดปัญญาที่จะนำองค์ความรู้ทางศาสนาไปประยุกต์ใช้: จากหลักการและแนวทางปฏิบัติตามหลักศาสนาจะพบว่า ทุกศาสนาล้วนมีคำสอนที่ส่งเสริมต่อการสร้างสันติสุขทั้งในระดับสังคมและบุคคล แต่ในสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กลับพบว่า ศาสนาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้ง นั้นหมายความว่า จุดมุ่งหมายของศาสนายังไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างแท้จริง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้นำเสนอกระบวนทัศน์พุทธสันติวิธี (Buddhist Paradigm) เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ท่านได้สะท้อนสาเหตุที่ศาสนายังไม่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือสร้างสันติสุขร่วมกันได้ คือ การขาดปัญญาหรือขาดองค์ความรู้ ดังจะเห็นได้จาก “ ผู้คนในยุคใหม่นี้ยังมีจิตใจที่คับแคบ ต่างฝ่ายต่างแบ่งแยกกันมากขึ้น แต่ละฝ่ายต่างมุ่งหาผลประโยชน์ให้แก่ตน และพรรคพวก มุ่งรักษาและเสริมอำนาจความยิ่งใหญ่ของตน ทะเลาะวิวาทกัน และทำร้ายกัน อย่างรุนแรงทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และระดับประเทศชาติ ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า โลกสากล คนยิ่งสาครรจ์” คือ ตกหล่มความทุกข์แห่งประวัติศาสตร์เหมือนของสังคมไทยอย่างน้อย ๖ หล่ม คือ (๑) ความอยุติธรรมทางสังคม (๒) ปัญหาทางสังคม ความเจ็บป่วยทางสังคม และการขาดความสุข (๓) การคอร์รัปชัน (๔) ความไร้ซึ่งเสถียรภาพ (๕) ความไร้ซึ่งความยั่งยืน และ (๖) ความไร้ซึ่งสันติสุขและสันติภาพ^๘

ศรัทธาที่ขาดเคลื่อนจากคำสอน: กล่าวได้ว่า ความขัดแย้งในสังคมมาจากสาเหตุภายในจิตใจของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ ความขัดแย้งทางความคิด ทางสังคม และทางการเมือง มีสาเหตุ ๓ ประการ คือ ตัณหา หรือ กิเลส ถูกครอบงำโดย โลภะจิต โทสะจิต โมหะจิต, มานะ คือ ความต้องการอำนาจอย่างบ้าคลั่ง, ทิฐิ คือ ความยึดมั่น ถือมั่น ในลัทธิความเชื่ออุดมการณ์ และศาสนา ปัญหาที่ศาสนากลายเป็นส่วนหนึ่งที่น่านำมาใช้สร้างประเด็นความขัดแย้ง ดังที่ชูวิทย์ ไชยเบ้า นักวิชาการด้านสังคมศึกษา มองว่า สาเหตุหนึ่งของความขัดแย้งทางศาสนา คือ **ความแตกต่างศาสนาทุกศาสนา** ทั้งๆ ที่ทุกศาสนาต่างก็สอนให้มนุษย์รักกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างสงบ ไม่ให้เบียดเบียนกัน ศาสนาคริสต์สอนให้รักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง ศาสนาพุทธสอนให้ รักทุกคนดุจแม่รักลูกน้อยของตนเพราะความรักเมตตาคือธรรมคำจุนโลกและสังคม ศาสนาอิสลามสอนว่า จงอย่ากินอัมแล้วปล่อยให้เพื่อนบ้านหิวโหย หลักการทางศาสนาต่างก็สอนให้รักกัน แต่ก็ยังมีศาสนิกของศาสนาต่างๆ กลับเกลียดชังกัน สงสัยหวาดระแวง ด่าประณามซึ่งกันและกัน ในที่สุดก็นำไปสู่การเบียดเบียนเช่นฆ่ากันในนามของศาสนา เบียดเบียน เช่นฆ่าเพื่อพระเจ้าของตน แม้แต่ในศาสนาเดียวกันก็ยังมี ความขัดแย้งกันเอง ปัญหาคนเกลียดกันเพราะศาสนา เป็นเรื่องที่มีมานานแล้วและเป็นปัญหาของนักศาสนศาสตร์ไม่ต้องการให้เกิดขึ้น สงครามศาสนาบางแห่งแม้จะยุติไปแล้ว แต่ใน

^๗ ภารดี มหาขันธ์, **พื้นฐานอารยธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๓-๕๐.

^๘ กฤษ เพิ่มทันตจิตต์ ศ.ดร., **กระบวนทัศน์และหลักการบริหารวิถีพุทธ**, ๒๕๕๓, หน้า ๙๕-๑๒๙.
<http://kantacandidate.blogspot.com/๒๐๑๒/๐๔/blog-post.html>

ปัจจุบันหาได้ยุติอย่างสิ้นเชิงไม่ โดยความขัดแย้งอาจจะมาจากหลายสาเหตุแต่จากการศึกษาทางประวัติศาสตร์ของศาสนาต่าง ๆ เราจะพบความจริงว่าไม่มีศาสนาใดในโลกนี้ที่ไม่มีการแตกแยกนิกาย โดยมีเหตุผลหลายประการดังนี้

๑) ความแตกต่างทางพิธีกรรม เนื่องด้วยพิธีกรรมอีกศาสนาหนึ่งส่งเสริม อีกศาสนาหนึ่งคัดค้านไม่ส่งเสริม เช่น การฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญ การมีพุทธรูปเป็นรูปเคารพแทนพระพุทธรเจ้า

๒) ความแตกต่างทางความเชื่อ เช่น ความเชื่อของคาทอลิก เชื่อว่าพระสันตะปาปาเป็นผู้แทนพระเจ้า แต่ชาวโปรเตสแตนต์ กลับรับไม่ได้และยอมรับไม่ได้ หรือ การจัดรูปเทียนบูชาพระและการเจริญวิปัสสนาเป็นมงคล ต่างกับชาวคริสต์บางกลุ่มกลับเชื่อนั่นคือสาเหตุที่เปิดช่องทางให้ผีเข้าได้

๓) ความแตกต่างทางเชื้อชาติและผิวพรรณ เช่น คนผิวขาวมองคนผิวดำเป็นเพียงสิ่งทีพระผู้เป็นเจ้าสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นแรงงาน

๔) ความแตกต่างทางด้านคำสอน หลักการประพฤติปฏิบัติ เช่น พระเยซูได้บัญญัติคำสอนของชาวโรมจากที่มีเทพเจ้าหลายองค์ ให้มีพระเจ้าเพียงองค์เดียวในโลกคือพระเยซู หรือ พระพุทธศาสนาที่ปฏิเสธพระเจ้าถือว่าเป็นชาตานิยมโดยอัตโนมัติ

๕) การนำศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางการเมือง ประชาชนที่ไม่มีความรู้ทางศาสนาอย่างกระจ่างจริง จึงตกเป็นทาสของผู้หน้าที่ใช้ศาสนาบังหน้าเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของตน พระเยซูประกาศศาสนาใหม่และประสบความสำเร็จ ถูกเล่นงานจากทางรัฐ ถูกจับตรึงไม้กางเขน

๖) การตีความหมายของคำสอนผิดเพี้ยนไปจากเดิม เช่น พระนิพพาน คือ ดินแดนพุทธเกษตร หรือ ดินแดนสุขาวดี มีพระพุทธรเจ้า และพระอรหันต์องค์ต่าง ๆ สถิตยู่ที่นั่น

๗) ผลประโยชน์มหาศาลที่มาพร้อมกับความเลื่อมใสทางศาสนา ที่ได้มีผลประโยชน์ ที่นั้นย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นเสมอ

๘) การไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของศาสนาอื่นที่อยู่ชุมชนเดียวกัน ไม่เปิดใจกว้างไม่ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน นำไปสู่ความแตกแยก ความขัดแย้ง

๙) พวกที่คลั่งศาสนาแต่ไม่เคร่งศาสนา ไม่ค่อยมีความรู้ทางศาสนาแท้จริง แต่มีความนับถือศาสนามาก มักจะถูกหลอกใช้เป็นเครื่องมือศาสนาอยู่เสมอ^๙

ทั้งหมดนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในฐานะนักสันติภาพหรือนักสันติวิธี ที่ต้องใคร่ครวญพิจารณาในกระบวนการสร้างสันติภาพที่มีความเรื่องของศาสนา ซึ่งเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน ดังนั้นการจะทำให้หลักการและวิถีปฏิบัติเพื่อสันติภาพในศาสนาสามารถนำไปใช้ได้จริง กระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมจำเป็นต้องนำนักการศาสนา หรือผู้นำองค์กรศาสนา มาร่วมแสดงความเห็นเพื่อป้องกันการกระทำบางอย่างที่อาจไปกระทบวิถีความเชื่อในแต่ละศาสนา ดังนั้นในประเด็นต่อไปผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางที่จะทำให้ศาสนาเป็นเครื่องมือหนึ่งในกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

^๙ ความขัดแย้งทางศาสนาและแนวทางแก้ไข ชูวิทย์ ไชยแก้ว อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา <http://muslimchiangmai.net/index.php?topic=๑๒๐๖๔.๐;wap๒>

๕.๒.๕ หลักการและวิถีปฏิบัติทางศาสนา: กระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรม

จากคำถามที่ว่าศาสนาจะกระตุ้นให้มนุษย์อยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างไร โลกแบบพหุวัฒนธรรม เป็นโจทย์ที่ท้าทายว่า "ศาสนาจะเข้าไปช่วยส่งเสริมและพัฒนาวิถีแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างไร จึงจะไม่ทำให้เกิดการปะทะกันทางวัฒนธรรม" คำตอบอยู่ที่การใช้ **“หลักแห่งการแบ่งปัน”** เพื่อเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงและเชื่อมประสานให้ความหลากหลายกลายเป็นพลังร่วมที่ทุกศาสนา ทุกความเชื่อ สามารถปฏิบัติร่วมกันได้ กล่าวคือ

(๑) **แบ่งปันความรัก** คำถามที่สำคัญคือ “เพราะเหตุใด? มนุษย์จึงต้องรักผู้อื่น สัตว์อื่น และสิ่งอื่น” เหตุผลเนื่องมาจาก “การที่มนุษย์ไม่สามารถอยู่คนเดียวในโลกใบนี้ได้” มนุษย์ สัตว์ทุกชนิด และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยและกัน ช่วยเหลือกัน เพื่อการดำรงเผ่าพันธุ์ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการหล่อเลี้ยงวิถีชีวิต ดำเนินชีวิตเพื่อให้สิ่งเหล่านี้รอดเพื่อพัฒนา “คุณค่าอื่นๆ” ต่อไป ด้วยเหตุผลเช่นนี้ การอยู่รอดของคนอื่น สัตว์อื่น หรือสิ่งอื่นๆ จึงส่งผลในเชิงบวกต่อการอยู่รอดของเราเช่นเดียวกัน ฉะนั้น การเปิดพื้นที่ให้แก่คนอื่น หรือสิ่งอื่นๆ โดยการแบ่งปันความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน การเคารพ ให้เกียรติต่อบุคคลที่มีความเชื่อ วัฒนธรรม และอุดมการณ์ที่แตกต่าง จึงเป็น “ความจำเป็น” ที่ “มนุษย์” จะต้องมีและแสดงออกต่อกันและกัน การแบ่งปันความรัก คือ **ต้นตอแห่งความรัก** สอดรับกับคำสอนทุกศาสนาที่มุ่งเน้นให้มนุษย์รู้จักรักผู้อื่น เพราะมนุษย์ไม่สามารถอยู่คนเดียวในโลกใบนี้ได้ มนุษย์ สัตว์ทุกชนิด และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยและกัน ช่วยเหลือกัน เพื่อการดำรงเผ่าพันธุ์ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการหล่อเลี้ยงวิถีชีวิต ดำเนินชีวิตเพื่อให้สิ่งเหล่านี้รอดเพื่อพัฒนาคุณค่าอื่นๆ ต่อไป ดังนั้น ศาสนาจะเป็นเครื่องมือหรือช่องทางเชื่อมหรือกระตุ้นให้สังคมได้ตระหนักและ การเปิดพื้นที่ให้แก่คนอื่น หรือสิ่งอื่นๆ โดยการแบ่งปันความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน

(๒) **แบ่งปันผลประโยชน์และความต้องการ** การดำรงอยู่ของมนุษยชาติที่ต้องสัมพันธ์กับวิถีโลกมีความสัมพันธ์กับปัจจัย ๔ และโลกธรรมอย่างแยกไม่ออก เนื่อง จากมนุษย์มีความจำเป็นในการของการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอด ด้วยเหตุนี้ ในขณะที่ทรัพยากรมีจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์มีไม่จำกัดนั้น การแบ่งปันทรัพยากรเพื่อให้ฝ่ายต่างๆ เกิดความพึงพอใจสูงสุดจึงมีความจำเป็นที่ใส่ใจ โดยใช้กฎกติกาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ นอกจากนั้น การแบ่งปัน “ประโยชน์และความต้องการ” ให้สอดคล้องกับความต้องการของคน หรือกลุ่มคนย่อมมีความสำคัญเช่นเดียวกัน คำถามคือ “เราจะแบ่งปันความต้องการด้านทรัพยากรให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสังคมโลกได้อย่างไร” จึงจะทำให้กลุ่มต่างๆ ที่มีความหลากหลายในสังคมเกิดความพึงพอใจสูงสุดตามข้อเสนอและข้อเรียกร้อง ประเด็นนี้ รัฐ ผู้นำหรือกลุ่มคนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจะวางกรอบหรือกติกาอย่างไร จึงจะใช้เป็นเกณฑ์เพื่อรองรับการตัดสินใจดังกล่าว โดยไม่ทำให้แต่ละฝ่ายเกิดความรู้สึก และสงสัยในความเสมอภาค เป็นธรรมและเที่ยงธรรม การให้เพื่อสละและแบ่งปันเพื่อผู้อื่น จึงเป็นแนวปฏิบัติที่ดีของสังคม เนื่องจากมนุษย์มีความจำเป็นในการของการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอด ด้วยเหตุนี้ศาสนาจะเป็นผู้มากระตุ้นให้สังคมเกิดการให้ทานหรือการแบ่งปันอนุเคราะห์ต่อกัน และกัน อีกอย่างหนึ่งการแบ่งปันเป็นความสอดคล้องกับความต้องการของคน หรือกลุ่มคน การ

แบ่งปันช่วยเหลือจะเป็นเกณฑ์มาตรฐานหรือแนวทางปฏิบัติเพื่อการแบ่งปันกันอย่างเสมอภาคและ ยุติธรรม

(๓) **แบ่งปันความสุข** ความสุข ในบริบทนี้ ครอบคลุมถึงความสุขทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลก เป็น ทั้งความสุขที่ต้องพึ่งพาสิ่งเร้า หรือสิ่งภายนอก และไม่ต้องพึ่งพา ในขณะเดียวกัน ความสุขในครอบครัว ย่อมมีความแตกต่างจากความสุขในระดับ สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลก เราจะนิยามความสุขในระดับต่างๆ เหล่านี้อย่างไร เพราะ การ นิยามจะมีผลต่อการออกแบบกิจกรรม หรือการดำเนินการในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้สอดคล้อง กับแบ่งปัน ทรัพยากรเพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งที่เพื่อนมนุษย์ปรารถนาที่จะมีและเป็น อย่างไรก็ตาม เนื่องจาก กลุ่มต่างๆ ล้วนต้องการ และเพรียกหาความสุข ไม่ว่าจะเป็นสุขแท้ หรือเทียม พึ่งพาสิ่งภายนอก หรือไม่ก็ตาม สิ่ง ที่ต้องระมัดระวังและใส่ใจก็คือ การแสวงหาความสุขภายในนับเป็นเรื่องเชิงปัจเจก แต่เราจะแสวงหาความสุขภายนอกอย่างไร จึงจะไม่ทำสุขที่เราแสวงหาไปกระทบหรือกินพื้นที่ ความสุขของคนอื่นๆ จนกลายเป็นความขัดแย้งในเชิงลบและนำไปสู่ความรุนแรงต่อไป ดังนั้น **การมี จิตอาสาเพื่อความสุขต่อคนอื่น** จึงเป็นหลักการและวิถีปฏิบัติที่สอดคล้องกับศาสนาทุกศาสนาด้วยการมี เป้าหมาย คือ ความสุข ไม่ว่าจะเป็นสวรรค์ หรือการประทานพรใด ๆ ก็ตาม ล้วนเป็นเป้าหมาย ความสุขที่มนุษย์ต้องการ ความสุขในบริบทนี้ ครอบคลุมถึงความสุขทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลก ความสุขมีอาจเกิดขึ้นได้โดยบังเอิญ ต้องอาศัยการออกแบบ กิจกรรม หรือการดำเนินการในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งทางศาสนา ศาสนาจะช่วยตอบสนองหรือ เป็นช่องทางเข้าสู่ความสุขทั้งภายในและภายนอก ทั้งตนเองและผู้อื่น

(๔) **แบ่งปันถ้อยคำดีๆ และมีคุณค่า** เห็นได้ว่า ถ้อยคำดีๆ และมีคุณค่า นั้น เป็นสิ่งที่ มนุษย์ สัตว์ หรือสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ ล้วนมีความต้องการและปรารถนาที่จะสัมผัสทางหู และภาษากาย ส่วนอื่นๆ และสิ่งเหล่านี้ หากมองในเชิงโลกธรรม นับได้ว่ามีผลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิต และการดำรงอยู่ ของมนุษย์กลุ่มต่างๆ ในสังคม การออกแบบถ้อยคำโดยผ่านกระบวนการคิดอย่างมีเหตุมีผล ผ่านการ ประยุกต์ทางอารมณ์ที่เน้นเรื่องความรู้สึก และใส่ใจกันและกันจึงนับเป็นความสำคัญ ฉะนั้น ถ้อยคำ ดีๆ และมีคุณค่าจึงควรประกอบด้วยเกณฑ์ที่ว่า “จริง ไพเราะ เหมาะกาล ประสานสามัคคี มี ประโยชน์ และมีเมตตา” เกณฑ์นี้จะประกอบที่จะทำให้การเปล่งเวลาของแต่ละมีเป้าหมายและทำที่ ที่เป็นบวกมากยิ่งขึ้น ดังนั้นสันติภาพจะเกิดขึ้นได้ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม **ต้นแบบ ของการสื่อสารด้วยเมตตาและเป็นประโยชน์** จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำป็นต่อกระบวนการสร้าง สันติภาพ ทั้งนี้ทุกศาสนาควรเร่งตอกย้ำการนำหลักคำสอนที่มีหลักการใช้วาจาหรือ การสื่อสารที่เป็น กุศลหรือเป็นมาตรฐานของความเป็นบัณฑิต เป็นรูปแบบที่ควรนำมาศึกษาและใช้เป็นวิธีการสื่อสาร เพื่อสันติภาพได้ ทำให้สังคมเกิดการออกแบบถ้อยคำโดยผ่านกระบวนการคิดอย่างมีเหตุมีผล ผ่านการ ประยุกต์ทางอารมณ์ที่เน้นเรื่องความรู้สึกและใส่ใจกันและกันอย่างมีเมตตากรุณาต่อกัน ตัวอย่างเช่น หลักการใช้วาจาทางพระพุทธศาสนาที่ว่า วาจาจะต้องจริง ไพเราะ ไม่เหมาะสมกาล ประสานสามัคคี มีประโยชน์ และมีเมตตาหลักเกณฑ์ในมิติทางศาสนาเช่นนี้จะประกอบที่จะทำให้ สังคมมีการสื่อสารที่ก่อให้เกิดสันติภาพในสังคมได้

(๕) **แบ่งปันลมหายใจแห่งสันติภาพ** มนุษย์ทุกคนในโลกนี้อาจจะคิดว่า เรากำลังหายใจเอาอากาศจากภายนอกเข้าไปเท่านั้น กลุ่มคนจำนวนน้อยที่จะคิดว่า อากาศที่มีอยู่ทั่วไปนั้น ล้วนเคยเป็นอากาศที่เพื่อนมนุษย์ของเราเคยหายใจเข้าไปแล้วหายใจออกมาทั้งสิ้น ประเด็นก็คือ “เรากำลังสูดดมลมหายใจของกันและกันอยู่ทุกวินาที” ฉะนั้น เมื่อใดก็ตาม ในขณะที่เราหายใจเข้าไป ในขณะนั้น เราโกรธ เกลียด ปองร้าย เกลียดชังเพื่อนของเรา หรือใครคนใดคนหนึ่ง เมื่อหายใจออกมา เพื่อนรอบข้างของเราย่อมจักหายใจเอาลมหายใจแห่งความเกลียดชัง ความโกรธ ความอิจฉาริษยา และอาฆาตมาดร้ายเข้าไปด้วย แต่หากการหายใจของเราเป็นไปในเชิงบวก การหายใจเข้าออกของเพื่อนมนุษย์ที่อยู่รอบข้างเราก็จะเป็นไปในเชิงบวกเช่นเดียวกัน **ลมหายใจจึงเป็นศูนย์กลางแห่งสันติสุขภายในและภายนอก** ที่ทุกศาสนาต่างมีหลักในการพิจารณาสภาพภายในจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ ทางพระพุทธศาสนาได้อาศัยลมหายใจเป็นเครื่องมือหรือช่องทางในการชำระจิตของตนให้ปราศจากความโกรธ เกลียด ปองร้าย เกลียดชัง อิจฉาริษยา และอาฆาตมาดร้าย ดังนั้น กระบวนการชำระจิตให้บริสุทธิ์จึงเป็นช่องทางที่จะนำสังคมให้เกิดความสงบทั้งภายในและภายนอกได้อย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป จากการประเมินศาสนาหลักๆ ในโลกนี้ จะพบว่า ปัญหาหลักไม่ได้อยู่ที่ “เนื้อแท้ หรือแก่นแท้” ของศาสนา เพราะ หลักการของศาสนาทุกศาสนาล้วนมีนัยที่มุ่งเน้นให้มวลมนุษยชาติอยู่ร่วมกัน อย่างสงบ และสันติ อีกทั้งเป็นไปเพื่อการสนับสนุนและส่งเสริมแนวทางสันติภาพ สันติวิธี ความสมานฉันท์ และความปรองดองของมวลมนุษยชาติ ด้วยเหตุนี้ พลังสันติภาพของศาสนาจึงไม่ใช่พลังที่แห่งความรุนแรงที่แข็งแกร่ง (Hard Power) หากแต่เป็น**พลังที่อ่อนนุ่ม (Soft Power)** ในการที่จะยึดโยงกลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมโลกให้สามารถอดทนต่อความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษา และชาติพันธุ์อย่างมีสติ และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้น พลังทางศาสนาจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพัฒนา “สันติ สติ และสันติ” ให้เกิดขึ้นแก่มนุษยชาติ และสังคมโลกมากยิ่งขึ้น และศาสนามีความสำคัญในการสร้างสันติภาพ เพราะโดยพื้นฐานแล้วศาสนามุ่งสร้างสังคมให้เกิดสันติสุข กล่าวคือ สร้างมนุษย์ให้พบแสงสว่างความดีงาม ดังนั้น บริบทของสันติภาพจึงเหมาะสมกับบริบทของศาสนา เพราะปรัชญาและปณิธานของทุกศาสนาย่อมเป็นไปเพื่อเป็นที่พึ่งพาของชาวโลก ทุกศาสนาควรเข้ามาทำหน้าที่ที่จะทำให้มนุษยชาติหายหวาดกลัวหรือหวาดระแวงซึ่งกันและกัน เป็นสะพานเชื่อมให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น ด้วยเหตุที่ว่าคำสอนทางศาสนาจะทำให้มนุษยชาติไม่ตกอยู่ในห้วงเหว และหลุมพรางของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม รู้เท่าทันโดยไม่ตกเป็นทาส และเสพสิ่งเหล่านี้ในฐานะเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงเผ่าพันธุ์ และ สร้างสรรค์คุณประโยชน์ให้แก่ตัวเองและสังคมโลก ทำอย่างไรเราจึงจะนำคำสอนที่ทรงคุณค่ามาช่วยปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการแย่งชิงสู่การแบ่งปัน จากผู้รับมาเป็นผู้ให้จากความโกรธมาเป็นความรักหรือการให้อภัย เป็นต้น จากหน้าที่หรือเป้าหมายของศาสนา จะเป็นช่องทางซึ่งทำหน้าที่ได้ดีกว่าองค์กรหรือหน่วยงานด้านอื่นๆ เพราะว่าศาสนามีคำสอนที่ครอบคลุมและสามารถบูรณการนำมาใช้กับกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

๕.๓ วิเคราะห์ตัวชี้วัดความสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพ ขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก

การวิเคราะห์จุดร่วมคำสอนของทุกศาสนาที่เป็นสากล นำไปสู่การวิเคราะห์ตัวชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพในมิติศาสนา ที่สามารถนำมาเป็นหลักมาตรฐานในการปฏิบัติร่วมกัน ผลการศึกษาการบูรณาการหลักการและวิถีปฏิบัติการสร้างสันติภาพในศาสนา พบว่าท้ายที่สุดแล้ว จุดมุ่งหมายของคำสอนทางศาสนาล้วนเป็นไปเพื่อให้รู้ความสำคัญในการดำเนินชีวิตจะได้แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์ไม่ประมาทในการทำกิจการ โดยผ่านกระบวนการฝึกฝนอย่างเป็นระบบ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามและส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างสันติสุข การจัดคำสอนและแนวทางปฏิบัติของแต่ละศาสนาตามกรอบแนวคิดในการสร้างเสริมสังคมให้เกิดสันติสุข ที่รอบรอบ และครอบคลุม หรือรอบด้าน และพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจะเป็นการสร้างสรรค์สังคมให้พบหลักการและวิถีทางในการดำรงอยู่ร่วมกันหรือรวมกันอย่างงดงาม แม้ว่าจะมีความแตกต่างในความเชื่อหรืออุดมการณ์อะไรก็ตามแต่ ก็ไม่เป็นอุปสรรคในการปรารถนาดีต่อกันในฐานะเป็นมนุษย์ที่เกิดมาในโลกใบนี้เฉกเช่นเราและเขา ในมิติสันติภาพทางศาสนาสามารถกำหนดกรอบในการศึกษาเพื่อการพัฒนาทั้ง ๔ กรอบ กล่าวคือ (๑) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านกายภาพ ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ หรือด้านการส่งเสริมอาชีพความเป็นอยู่ (๒) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านพฤติกรรม ได้แก่ ทำที่การแสดงออกต่อการอยู่ร่วมกัน (๓) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ การฝึกฝนอบรมคุณธรรมจริยธรรม (๔) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ การแสวงหาองค์ความรู้เพื่อการพึ่งพาตนเอง เป็นต้น ผู้วิจัยนำมาสรุปสร้างเกณฑ์ชี้วัดกระบวนการสร้างสันติภาพในมิติศาสนาได้ดังนี้

๕.๓.๑ วิเคราะห์เกณฑ์ชี้วัดกระบวนการสร้างสันติภาพในมิติศาสนา

กรอบการพัฒนาสันติภาพ ๔ ด้าน	เกณฑ์ชี้วัดกระบวนการสร้างสันติภาพในมิติศาสนา
หลักแนวคิดการพัฒนาสันติภาพด้านกายภาพ -ด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ -ด้านการส่งเสริมอาชีพความเป็นอยู่	พุทธ: การไม่ตกเป็นทาสวัตถุนิยม การบริโภคด้วยปัญญามุ่งพัฒนาตนให้เจริญ คริสต์: เคารพต่อสรรพสิ่งและบริโภคด้วยคำนึงถึงประโยชน์กระทำต่อสรรพสิ่งด้วยความอนุรักษ์ในฐานะพระเจ้าประทานมาให้กับมนุษย์ อิสลาม: ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่เกิดความละโมภฟุ้งเฟ้อ ด้วยความมีความรับผิดชอบต่อสังคมในการแบ่งปันให้กับผู้ที่ด้อยกว่า ฮินดู: ยึดหลักโลกทั้งผองเป็นพี่น้องเดียวกัน รู้จักการควบคุมตัวเอง การให้ ความเมตตา ซิกข์: การประกอบอาชีพสุจริตไม่ผิดหลักศาสนาที่ห้ามการเบียดเบียนชีวิต รับประทานมังสวิรัติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกาย วาจาใจและทรัพย์ ต่อต้านการกดขี่ และอยุติธรรม ให้โอกาสเพื่อนมนุษย์ที่เคยทำผิดไปแล้ว การสร้างครัวทาน (Free Kitchen)
หลักแนวคิดการพัฒนาด้านพฤติกรรม	พุทธ: ปฏิบัติตามหลักศีล ๕ เว้นการเบียดเบียนทางกาย

-ท่าทีการแสดงออกต่อการอยู่ร่วมกัน	วาจา ใจ ประพฤติตนอยู่ในความสุจริต คริสต์: ปฏิบัติตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ มีเมตตา กรุณา เสียสละและรู้จักให้อภัยเสมอหน้ากัน ทั้งต่อคนที่ตนรักและปรปักษ์ต่อตน ให้มีความรักตนอื่นๆ เหมือนรักตนเอง อิสลาม: ปฏิบัติตามหลักศรัทธา ๕ ประการ ให้ความสำคัญแก่กุลเอื้อเพื่อต่อกัน รู้จักให้อภัย มีเมตตา และมีความอดทน รักษาความยุติธรรมทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมด้วยความกตัญญู ฮินดู: ปฏิบัติหน้าที่ตามหลักอาศรม ๔ ปฏิบัติปรัชญาภควัตคีตา (ทำความดีไม่หวังผล พัฒนาปัญญา และอุทิศตนต่อพระเจ้าเป็นเจ้า) ไม่นิ่งดูดายเมื่อเห็นผู้อื่นเป็นทุกข์ ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยเมตตา ซิกข์: ไม่กระทำตนเองให้เดือดร้อนและสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น เช่น ห้ามมีเพศสัมพันธ์ กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่สามีหรือภรรยาของตนเอง ห้ามเสพยาสูบหรือใช้ยาเสพติดทุกชนิดทุกรูปแบบ เป็นต้น
หลักแนวความคิดการพัฒนาด้านจิตใจ -การฝึกฝนอบรมคุณธรรมจริยธรรม	พุทธ: ฝึกพัฒนาจิตด้วยการเจริญสติ สมาธิ เพื่อพัฒนาคุณภาพของจิต ให้มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา มีคารวะ มีความกตัญญูพัฒนาสมรรถภาพ เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติดี มีวิริยะ คือ ความเพียร มีขันติ คือ อดทน มีสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นแน่วแน่ มีสัจจะ และพัฒนาสุขภาพของจิต ให้เป็นจิตที่มีสุขภาพที่ดี มีความสุข สดชื่น ร่าเริงเบิกบานปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ไม่หดหู่โศกเศร้า เป็นต้น คริสต์: ฝึกจิตให้ประกอบด้วยเมตตา กรุณา เสียสละและรู้จักให้อภัยเสมอหน้ากัน ทั้งต่อคนที่ตนรักและปรปักษ์ต่อตน ให้มีความรักตนอื่นๆ เหมือนรักตนเอง อิสลาม: ฝึกจิตด้วยการทำดีอันมีความจงใจในการกระทำสิ่งนั้นโดยเสรี ไม่โอ้อวด ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน มีจิตที่มุ่งต่ออัลเลาะห์โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนจากผู้ใดทั้งสิ้น การฝึกความอดทนจากการถือศีลอด มีวินัยในการละหมาด ปฏิบัติตามวิถีแห่งอิสลาม ฮินดู: ฝึกตนให้มีความมั่นคง ความกล้าหาญ มีความเพียรพยายาม รู้จักอดทนหรืออดกลั้น การระงับใจ การข่มจิตใจ คือไม่ปล่อยใจให้หวนไหว การทำตนให้บริสุทธิ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ หมั่นสำรวจตรวจสอบตนเองอยู่เสมอ ไม่ให้จิตมัวเมาหล่มหลง ซิกข์: ความพยายามให้จิตใจตนเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้าเพื่อเข้าถึงความสุขที่เป็นนิรันดร์ การปฏิบัติธรรมของศาสนา ปฏิบัติตามสังฆธรรม เพื่อเอาชนะมารร้ายที่เป็นเหตุแห่งความขัดแย้งในมนุษย์

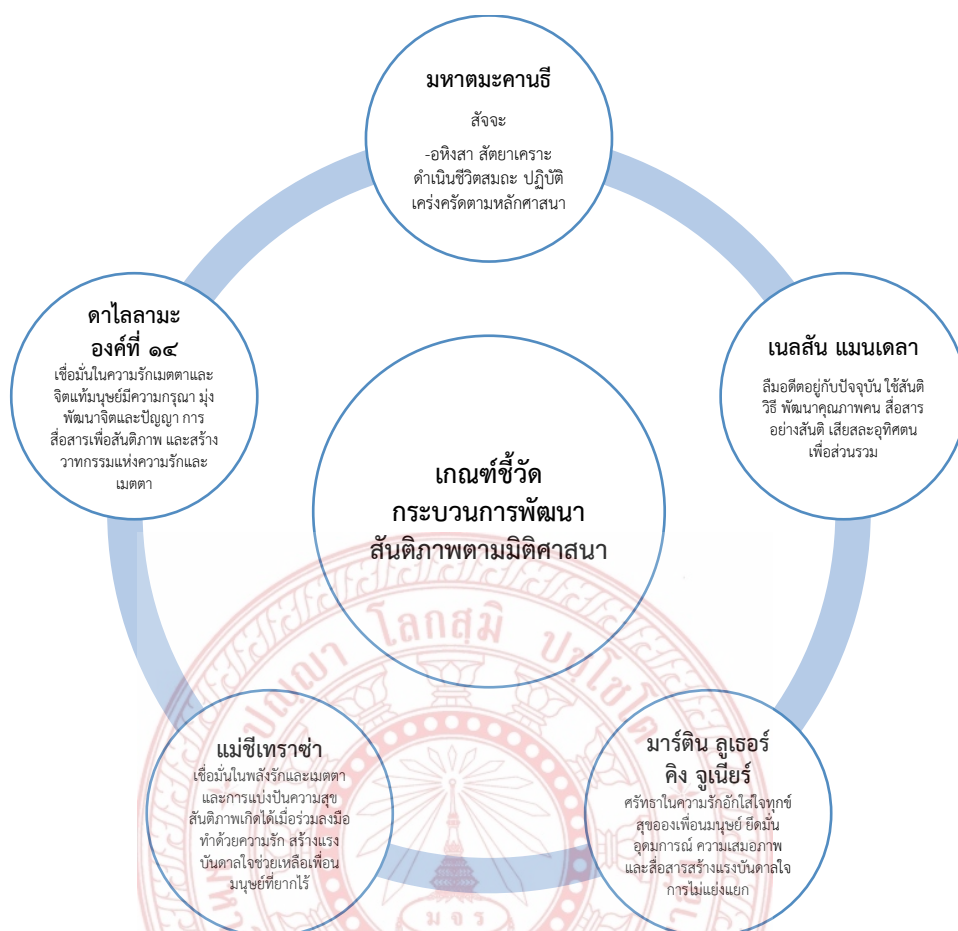
หลักแนวคิดการพัฒนาด้านปัญญา -การส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ การแสวงหาองค์ความรู้เพื่อการพึ่งพาตนเอง	พุทธ: การทำให้เกิดสัมมาทิฐิ (ความเห็นถูก) การเห็นไตรลักษณ์ ด้วยการพัฒนาปัญญาที่มาจากการฟัง การพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง และการลงมือปฏิบัติฝึกหัดอบรมทั้งหมดเพื่อปลายทางแห่งการสิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง คริสต์: การจะต้องชำระตนเอง สำนึกตนเองถึงความต่ำต้อยคนบาป มีความจำกัด ไม่ใช่ผู้ยิ่งใหญ่อะไรเป็นคนธรรมดา ยอมรับว่าเราเป็นเพียงมนุษย์เป็นคนบาปต้องให้พระเจ้าปล่อยแสงสว่างนำทางตน อิสลาม: พิจารณาว่าทุกชีวิตจะต้องตาย ชีวิตหลังความตาย เหลือเพียงความดีแค่ผงธุลี วันนั้นพระเจ้าจะเป็นเจ้าจะเป็นผู้ตัดสินความดีและความชั่ว และมนุษย์จะต้องรับผลตอบแทนในโลกหน้าอย่างแน่นอน ฮินดู: การเข้าถึงโมกษะ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งชีวิต ด้วยการนำอาตมอันของตนเข้าสู่ปรมาตมน์ ถือว่าเป็นหลักความดีสูงสุด ซิกข์: การก้าวไปสู่สุขอันเป็นนิรันดร์ หรือนิรวาณ มีอยู่ ๕ ขั้น ดังนี้ (๑) ธรรมชั้นที่ อาณาจักรแห่งกรรมดี และกรรมชั่ว การทำแต่กรรมดี (๒) คิอานชั้นที่ หรือ ญาณชั้นที่ อาณาจักรแห่งปัญญา (๓) สรมชั้นที่ อาณาจักรแห่งมหาปิติ (๔) กรรมชั้นที่ อาณาจักรแห่งกำลัง หมายถึง กำลังทางจิต ไม่หวาดกลัว (๕) สัจชั้นที่ อาณาจักรแห่งสัจจะ คือ ความ เป็นเอกภาพกับพระเจ้า
---	--

แผนภาพที่ ๕.๑ สรุป เกณฑ์ชีวิตมิติทางศาสนาตามกรอบการพัฒนาสันติภาพ ๔ ด้าน

๕.๓.๒ วิเคราะห์เกณฑ์ชีวิตกระบวนการสร้างสันติภาพในมิติศาสนากับนักสันติภาพโลก

ทั้งนี้เมื่อนำเกณฑ์ชีวิตกระบวนการสร้างสันติภาพในมิติศาสนามาตรวจสอบการทำงานของนักสันติภาพโลกที่มีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน ได้แก่ (๑) มหาตมะคานธี (Mahatma Gandhi) (๒) เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela) (๓) มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King Jr.) (๔) คุณแม่เทเรซา (Mother Teresa) แห่งกัลกัตตา (๕) ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ เทนซิน เกียตโซ ซึ่งแต่ละท่านนอกจากมีห้วงเวลาและบริบททางสังคมที่แตกต่างกันแล้ว ความเชื่อความศรัทธาทางศาสนาก็ยังแตกต่างกันด้วย อย่างไรก็ตามท่านเหล่านี้ต่างก็นำหลักศาสนาของตนมาใช้ในการสร้างสันติภาพและสร้างสรรค์โลกให้เกิดสันติสุขได้โดยมิได้มีศาสนาหรือความแตกต่างทางเพศเป็นเครื่องขวางกั้น แต่อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยได้วิเคราะห์กลั่นกรองเบื้องหลังการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลกเหล่านี้ที่มีหลักคิดไปสู่การปฏิบัติและได้ผลเป็น เกณฑ์สำคัญเชิงคุณภาพในการชีวิตหรือบ่งชี้ถึงความสำเร็จในกระบวนการที่นำไปสู่สันติภาพทั้งมิติสันติภาพภายในและภายนอกที่ได้จากนักสันติภาพโลกผู้เป็นบุคคลหรือนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนในทางสันติวิธี ปราศจากการใช้ความรุนแรงหรือผู้ที่ได้รับการยกย่อง หรือได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในฐานะผู้ขับเคลื่อน และมีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพ สนับสนุนการใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในบริบทต่างๆ ดังนี้

แผนภาพที่ ๕.๒ นักสันติภาพกับแนวทางสร้างสันติภาพในมิติศาสนา

จากการศึกษาสังเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลเกณฑ์ชีวิตกระบวนการสร้างสันติภาพตามมิติศาสนากับกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลกทั้ง ๕ ท่าน พบว่า มีความสอดคล้องไปในทางเดียวกัน กล่าวคือ นักสันติภาพแต่ละท่านต่างก็ยึดกรอบในการสร้างสันติภาพที่มีรากฐานมาจากความเชื่อทางศาสนาของตน ดังเช่น แม่ชีเทราชา ซึ่งท่านเป็นชาวคริสต์ ท่านเชื่ออย่างหมดใจว่า สันติภาพเกิดขึ้นได้เมื่อมนุษย์ต่างก็หิวยืนความรัก แบ่งปันความสุขให้แก่กันและกัน ซึ่งในกรอบเกณฑ์ชีวิตกระบวนการสร้างสันติภาพในมิติศาสนา คือ ด้านกายภาพ ที่มนุษย์ต้องรู้จักแบ่งปัน และเรื่องปากท้องอันเป็นปัญหาที่มวลมนุษยชาติต้องให้ความช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่า นอกจากนี้การทำงานด้านสันติภาพของมहात्मะคานธี ได้สะท้อนให้เห็นความเป็นผู้สันโดษ ยึดมั่นในหลักการต่อสู้ตามหลักศาสนาและมีวิถีปฏิบัติที่เคร่งครัด มุ่งมั่นที่จะอุทิศตนเพื่อส่วนรวมเพื่อเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าตามความเชื่อของชาวฮินดู นับว่าวิถีแห่งสันติภาพของคานธี สอดรับกับเกณฑ์ชีวิตกระบวนการสร้างสันติภาพในศาสนา ทั้งในเชิงกายภาพ พฤติกรรม จิต และปัญญา ซึ่งนักสันติภาพโลกทั้ง ๕ ท่านที่นำมาศึกษาต่างก็มีวิธีการสร้างสันติภาพเป็นไปตามเกณฑ์เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามการค้นหานี้เป็นไปตามกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้รับการตรวจสอบหลายชั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำผลเกณฑ์ชีวิตกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพโลก มาร่วมตรวจสอบเกณฑ์ชีวิตกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลกอีกชั้นหนึ่งเพื่อให้มั่นใจในข้อมูลที่พบ

๕.๓.๓ วิเคราะห์ตรวจทานเกณฑ์ชีวิตความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพ ในมิติศาสนา: นักสันติภาพโลก: องค์การสันติภาพโลก

จากการศึกษากระบวนการสร้างสันติภาพขององค์การสันติภาพโลก พบว่า การขับเคลื่อนงานด้านสันติภาพให้ประสบผลสำเร็จได้นั้นมีเกณฑ์ชีวิต ดังนี้ (๑) กระบวนการสร้างสันติภาพด้วยวิธีการระงับเหตุ (๒) กระบวนการการสร้างสันติภาพในลักษณะของการป้องกัน (๓) กระบวนการสร้างสันติภาพด้วยการพัฒนาจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ (๔) กระบวนการสร้างสันติภาพด้วยการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ เมื่อนำกรอบเกณฑ์ชีวิตนี้กับกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลกสามารถแบ่งระดับกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมออกเป็น สังคมระดับจุลภาค และสังคมในระดับมหภาค

(๑) **สังคมระดับจุลภาค:** สถาบันครอบครัวอันเป็นหน่วยย่อยสำคัญของสังคม **แม่ชีเทเรซาแห่งกัลกัตตา** ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักสันติภาพโลกในสายสังคมสงเคราะห์ ท่านไม่เคยเบื่อที่จะพูดถึงเรื่องความรักกับชีวิตครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยเล็กที่สุดแต่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดของสังคม ท่านเน้นในเรื่องของ “ความรักอันบริสุทธิ์” ว่าเริ่มต้นจากที่ “บ้าน” แต่ทุกวันนี้ครอบครัวที่มีปัญหาถึงขั้นบ้านแตกสาแหรกขาดมีอยู่มากมายก็เนื่องมาจากการขาดการแบ่งปันกัน และไม่มีความสุขในการ “รับใช้กันและกัน” หาใช่ความยากจนไม่ แต่เป็นเพราะความทะเยอทะยานอยากได้ อยากมี อยากเป็นที่ไม่ได้รับการควบคุมจนให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านั้นมากกว่าครอบครัว ถ้าทุกคนต้องการให้ครอบครัวและสังคมมีความสุข ก็ต้องเรียนรู้ที่จะแบ่งปันความสุข ยินมือออกเพื่อรับใช้กัน และมอบหัวใจเพื่อความรัก ความอ่อนโยน และความยินดีกับการให้ เปรียบเสมือน “ตะเกียงรัก” ที่จะสามารถนำทางทุกคนกลับสู่ครอบครัวได้ มโนทัศน์ของคุณแม่เทเรซามีความลึกซึ้งกลมกลืนในหลักคำสอนของคริสต์ ซึ่งเน้นการรักเพื่อนมนุษย์เฉกเช่นการรักตนเอง และของพหุศาสนา ไม่ว่าจะเป็นพุทธ (เน้นกระบวนการแห่งการดับทุกข์ที่ส่งผ่านถึงเพื่อนมนุษย์ด้วยกันโดยกัลยาณมิตรในพุทธบริษัท ผู้เปี่ยมด้วยความเมตตากรุณา ปรารรณาให้ทั้งมวลมนุษย์และสรรพสัตว์พันธุ์ทุกข์ เปี่ยมสุขจากการเจริญศีล สมาธิ ภาวนา เพื่อสันติภายในออกสู่ภายนอก) อิสลาม (เน้นการอภัย และอดทนต่อกัน) ฮินดู (เน้นการสร้างสันติภายใน) และซิกข์ (เน้นสุข นิรันดร์) เพราะความรักอันบริสุทธิ์จะเกิดไม่ได้หากผู้สร้างครอบครัวร่วมกันไม่พยายามสร้าง “สันติภายในตนเอง” (Inner Peace) ให้เกิดขึ้นก่อนเป็นอันดับแรก สิ่งสำคัญที่จะช่วยได้คือการ “ภาวนา” ซึ่งเป็นการบ่มเพาะเพื่อการพัฒนา (Cultivation for Development) เพื่อขัดเกลาจิตใจสู่พฤติกรรมที่แสดงออกในทางสันติต่อการที่ครอบครัวต้องแตกแยกกันอันเนื่องมาจากการไร้สุขจากการขาดการแบ่งปัน ขาดการรับใช้กันและกันในมโนทัศน์ของคุณแม่เทเรซา ก็คือการที่ทุกคนไม่รู้จักรับทบาทหน้าที่ของตนตามหลัก “ทิศ ๖” (Directions) สามิและภรรยาต่างฝ่ายต่างบกพร่องในหน้าที่ที่มีต่อกัน ลูกไม่ยินดีเชื่อฟังพ่อแม่ พ่อแม่ไม่สละเวลาให้ลูกปล่อยให้เป็นหน้าที่ของครูที่โรงเรียน โดยรวมคือต่างฝ่ายต่างไม่บำรุงหล่อเลี้ยงจิตใจของกันและกันเป็นต้น ขาด “สาราณียธรรม” (Virtues for Fraternal Living) อันเป็นธรรมที่จะทำให้ระลึกถึงกัน มีความประสานกลมกลืนกันในครอบครัว คือการไม่มีเมตตาต่อกันทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ไม่ร่วมแบ่งปันเพื่อความสุขร่วมกัน ขาดศีลและทิวฐิที่ดงามเสมอกัน รวมถึงการขาดคุณธรรม “สังคหวัตถุ ๔” (Acts of Doing Favors) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเช่นกันสำหรับสมาชิกทุกคนในครอบครัวที่ต้องมี

อภัยทานต่อกันในความผิดพลาดที่เสมือนล้นกระทบกับฟัน (ทาน) ต้องพูดจาอ่อนหวานต่อกัน (ปิยะวาจา) การชวนช่วยช่วยเหลือกัน ไม่เกี่ยงงอนกันว่านี่นั่นมีใช้หน้าที่ของตน (อัตถจริยา) และการปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย แสดงให้แต่ละคนในครอบครัวเห็นความรักความอบอุ่นที่มีร่วมกันอย่างไม่เสื่อมคลาย รวมถึงการวางตนของแต่ละคนอย่างเหมาะสมกับญาติมิตรผู้แวดล้อมของแต่ละฝ่าย และละสมาชิกครอบครัว (สมานัตตตา) เป็นต้น โดยรวมอยู่ที่หัวหน้าครอบครัวที่จะต้องทำตนเป็นผู้นำที่ดี

(๒) สังคมระดับมหัพภาค: สถาบันการเมืองและการปกครอง :

มหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) ได้ชี้ให้เห็นว่า “หากท่านคิดว่าเราจะสามารถได้เอกราชมาด้วยวิธีการไม่ใช้ความรุนแรงนั้นก็หมายความว่า ผู้คนจำนวนมากในประเทศจะต้องจัดองค์กรกันด้วยการไร้ความรุนแรง ถ้าปราศจากคลื่นมหาชนที่หันมาใช้อหิงสาแล้ว เราก็ไม่อาจเป็นไทแก่ตัวโดยอาศัยเส้นทางแห่งการไม่ใช้ความรุนแรงได้” คานธีแนะนำให้ผู้คนเปลี่ยนแปลงตามความปรารถนาที่อยากจะให้โลกใบนี้เปลี่ยนแปลง (ไปในทางสงบสันติสุข) (“Be the change that you wish to see in the world.”) หากจะพิจารณาโน้ตชนของคานธีที่ว่า “การจัดองค์กรกันด้วยการไร้ความรุนแรง” ในเชิงพุทธธรรม จำเป็นที่องค์กรเหล่านั้นต้องมีคุณธรรมที่เชื่อมโยงกันได้ นับจากทศ ๖ ที่คนในองค์กรต้องถือว่าอยู่ในครอบครัวเดียวกัน มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันให้ถูกต้อง มีสาราณียธรรม ที่จะทำให้ระลึกถึงกัน สมัคสมานสามัคคีกัน และ มีอธิปไตยธรรม ๗ ที่ต้องหมั่นประชุมปรึกษาหารือกันอย่างเนืองนิตย์ ร่วมคิดร่วมปฏิบัติเพื่อแต่ละคนจะได้มีส่วนร่วมนำองค์กรสู่ความเจริญก้าวหน้าอย่างสันติและยั่งยืน

ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ เทนซิน เกียตโซ นักสันติภาพโลกในแนวคิด “จิตเดิมแท้ของมนุษย์คือความกรุณา” ได้ยืนยันความเชื่อของท่านว่าจิตเดิมแท้ของมนุษย์เรานั้นมีความอ่อนโยน แต่ความก้าวร้าวรุนแรงเกิดจากการพัฒนาสมองที่ไม่ได้สมดุล กล่าวคือ พัฒนาความเก่งโดยไม่ถ่วงดุลด้วยความกรุณา จึงนำไปสู่การทำลายและความวิฤติ สิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์กลับมามีความกรุณาต่อกันได้ คือ การส่งเสริมในทุกองคาพยพของสังคมทุกระดับให้บ่มเพาะการเจริญ “ภาวนา ๔” กล่าวคือ ๑) กายภาวนา (Physical Development) การเจริญกาย ฝึกอบรมกายเพื่อพัฒนากายให้รู้จักติดต่อกว้างขวางกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณประโยชน์แทนที่จะให้เกิดโทษ สามารถพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพได้เป็นอย่างดี ๒) สิลภาวนา (Moral Development) การเจริญศีล ฝึกอบรมศีลเพื่อพัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย เพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี และมีการเกื้อกูลกัน ๓) จิตตภาวนา (Emotional Development) การเจริญจิต ฝึกอบรมจิต เพื่อพัฒนาจิตให้มีความหนักแน่น เข้มแข็ง มั่นคง เจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา มีฉันทะคือความพอใจ เป็นสุขกับสิ่งที่ตนกุศลธรรม ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิและสดชื่นเบิกบาน เป็นมิตรกับผู้แวดล้อม เป็นต้น ๔) ปัญญาภาวนา (Wisdom Development) การเจริญปัญญาเพื่อพัฒนาปัญญาให้รู้และเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ สามารถทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส ปลอดพ้นจากความทุกข์ สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ภาวนา ๔ นี้จะสามารถนำพาสันติสุขให้เกิดภายในบุคคลและ

สามารถส่งออกสู่สังคมภายนอกได้เป็นอย่างดีที่สำคัญที่ทุกฝ่ายทั้งมวลชน องค์กรที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกันสนับสนุนและร่วมใจกันบ่มเพาะการเจริญภาวนาทั้ง ๔ นี้อย่างเต็มกำลังและมองเห็นคุณค่าของการให้ความร่วมมือ ให้การมีส่วนร่วมแก่กันในการช่วยกันสร้างและรักษาสันติภาพโลกให้ยั่งยืนสืบไป

เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela) อดีตประธานาธิบดีที่มาจากการเลือกตั้งคนแรกของประเทศแอฟริกาใต้ เป็นผู้นำที่สามารถนำพาประเทศแอฟริกาใต้เข้าสู่ยุคใหม่แห่งการอยู่ร่วมกันอย่างปรองดองระหว่างคนพื้นเมืองของประเทศสองกลุ่ม คือ ๑) กลุ่มคนผิวขาวที่สืบเชื้อสายมาจากชาวดัท์ช์ เยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ และมีภาษาของตนเองคือภาษาแอฟริกันส์ และ ๒) กลุ่มชาวพื้นเมืองผิวดำที่มีภาษาของตนเองเช่นกัน คือภาษาซอร์ซาห์ ที่มีจำนวนประชากรมากกว่าคนผิวขาวมาก เนลสัน แมนเดลา สามารถนำประเทศไปสู่การเปลี่ยนผ่านทางการเมือง (Political Transformation) โดยไม่ต้องเผชิญกับความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นจากการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างคนสองกลุ่มดังกล่าวนี้ที่ในขณะนั้นมีแนวโน้มที่จะขยายกลายเป็นสงครามกลางเมือง และผ่านไปได้อย่างสงบเรียบร้อยสืบต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จนทั่วโลกยกย่องให้เกียรติท่านในฐานะผู้มีภาวะผู้นำระดับสูงของโลกในการสร้างแรงบันดาลใจจากหลายๆ สิ่งสู่ “ความรู้รักสามัคคีร่วมกันในการสร้างชาติ” ของคนในแอฟริกาใต้ทั้งสองกลุ่ม และแม้จะเสียชีวิตไปเมื่อไม่นานนี้ เนลสัน แมนเดลา ก็ยังเป็นแรงบันดาลใจแก่นักสันติภาพทั่วโลกที่พากันชื่นชม ยกย่องผลงานการเป็นผู้นำของเขาตลอดชีวิตแห่งการต่อสู้เพื่ออิสรภาพ

มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King Jr.) นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน (Civil Right) เป็นผู้นำในการคว่ำบาตรไม่ยอมรับการแบ่งแยกคนผิวดำที่ไม่ให้โดยสภาร่างรัฐธรรมนูญฉบับคนผิวขาวที่เมืองมอนต์ โกเมอรี รัฐแอละแบมา และจัดประชุมผู้นำศาสนาคริสต์นิกายแองกลิคัน ซึ่งในระหว่างนี้เขาถูกจับขังคุกหลายครั้ง นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำในการเดินขบวนอย่างสันติที่อนุสาวรีย์ลิงคอล์นในวอชิงตัน ดี.ซี. สุนทรพจน์ที่มีชื่อเสียง คือ “ข้าพเจ้ามีความฝัน” (I Have a Dream) และในโอกาสนี้เขายังได้ประกาศด้วยว่า “อเมริกาจะปราศจากความลำเอียงและไม่มีอคติต่อคนผิวสีในปี พ.ศ. ๒๕๐๗” ความสำเร็จสูงสุดของเขา คือ การทำให้อำนาจของกฎหมายแบ่งแยกผิวในภาคใต้ของสหรัฐอเมริกา ภายหลังมาร์ตินเน้นการรณรงค์ให้มีการปรับปรุงสภาพสังคมของคนผิวดำและคนยากจนในภาคเหนือของประเทศซึ่งพบว่ายากกว่า รณรงค์ต่อต้านการทำสงครามเวียดนาม และจะจัดการชุมนุมใหญ่ในกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. อีกครั้งหนึ่ง ผลงานของมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ กลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านเพื่อความยุติธรรมทางเชื้อชาติจวบจนทุกวันนี้ จะเห็นได้ว่า มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ มีแนวทางการต่อสู้เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการเพื่อความเสมอภาคของมวลมนุษยชาติโดยไม่มีการแบ่งแยกผิวสีหรือเผ่าพันธุ์ในแนวเดียวกับ เนลสัน แมนเดลา และมหาตมะ คานธี ด้วยหลักอหิงสายนัยยะสำคัญที่เห็นเด่นชัดคือความเสมอภาค และความยุติธรรมในมวลมนุษยชาติ (Human Rights and Justice) กล่าวคือ เมื่อใดที่มวลมนุษยชาติได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคด้วยการระลึกถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เสมอเหมือนกัน เมื่อนั้นสันติภาพจึงจะเจริญงอกงามได้

กล่าวได้ว่า กระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลก สอดรับกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพโลก ทั้งในด้านของการวิธีการระงับเหตุไม่ให้เกิดความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรง ในลักษณะของการป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งนำไปสู่วิถีที่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา

การเน้นพัฒนาจิตวิญญาณแห่งสันติภาพโดยการสร้างการตระหนักรู้ให้กับสังคมถึงวิถีแห่งสันติภาพ ด้วยสันติสุขในบุคคล การสร้างเครือข่ายความร่วมมือแสวงหาแนวร่วมที่มีอุดมการณ์แห่งสันติภาพ เช่นเดียวกัน การศึกษาถอดบทเรียนการทำงานสันติภาพของนักสันติภาพโลก องค์กรสันติภาพโลก ภายใต้กรอบมิติทางศาสนา สามารถนำมาสร้างกรอบเกณฑ์ชีวิตความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทยในมิติของการเป็นนักสันติภาพ ดังนี้

๕.๓.๔ เกณฑ์ชีวิตคุณสมบัติของนักสันติภาพในกระบวนการสร้างสันติภาพ ในสังคมไทย

๑) เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างสันติภาพภายใต้กรอบแห่งความจริง ๔ ประการ หรือ “อริยสัจ ๔” ในพระพุทธศาสนา

๒) ลดความเบียดเบียนกันด้วยหลัก “อหิงสา” คือการไม่ใช้ความรุนแรงต่อชีวิตในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เอกราชและความเป็นไทต้องได้มาโดยปราศจากความรุนแรงต่อกัน

๓) ต้องทำความเข้าใจกันระหว่างศาสนาให้สำเร็จ ด้วยการเริ่มจากปัจเจก ที่ต่างต้องเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนให้ถ่องแท้ พร้อมการมีใจกว้าง เปิดใจในหลักต่างศาสนาที่ต่างก็เน้นให้รักเพื่อนมนุษย์เช่นรักตนเอง และต่างเน้นการสร้างสันติภายในด้วยหลักที่เสมือนการรักสันติภาพ ซึ่งแน่นอนว่าต้องปราศจากความรุนแรง เน้นความบริสุทธิ์แห่งจิตสำนึกในความเป็นมนุษย์ “ความสุขหรือสันติสุข” ในมุมมองของพระพุทธศาสนาคือการดำเนินชีวิตอย่างมี “สติ” รู้เท่าทันความคิดของตนที่จะก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น, ในมุมมองของศาสนาคริสต์คือการดำเนินชีวิตที่มี “ความรัก” และ “จิตสำนึกอันบริสุทธิ์” ต่อพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ที่ก่อให้เกิดสันติภาพ, ในมุมมองของศาสนาอิสลามคือการดำเนินชีวิตด้วยการทำความดีที่มีหลักความ “ยุติธรรม” และหลักการมุ่งสู่สันติสุข, หรือในมุมมองของศาสนาฮินดูที่เน้นการสร้างสันติภายในด้วยหลัก “รักสันติภาพ” เป็นต้น ต้องเข้าใจว่าต่างก็มีแนวคิดหลักในการสอนให้ศาสนิกดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมได้อย่างมี “สันติสุข” และ “สันติภาพ” เฉกเช่นเดียวกัน

๔) ต้องกำจัดความต้องการเอาชนะ การเพ่งโทษต่อผู้อื่นให้ได้ ด้วยสำนึกแห่งความเมตตา กรุณา พัฒนาความกรุณาให้มากกว่าพัฒนาสมอง ร่วมสร้างความรักในใจตนโดยเฉพาะในสถาบันครอบครัว และเผื่อแผ่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันในสังคม อกภัยต่อความผิดพลาด ละเว้น หลีกเลียงความเกลียด ความโกรธ ความอาฆาตพยาบาทต่อกัน นับถือให้เกียรติกัน เคารพกันในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกัน ไม่แบ่งแยกหรือมีอคติในเรื่องเพศ ศาสนา หรือวัฒนธรรม

๕) ต้องมีความเพียร ๔ ด้าน ได้แก่ การระวังเหตุแห่งความขัดแย้ง การจัดความขัดแย้ง อันจะลูกกลามไปสู่ความรุนแรง การป้องกันความขัดแย้ง และการรักษาพัฒนาให้เกิดความสงบสันติสุขอย่างยั่งยืน (เรียก “ปธาน ๔” ในพระพุทธศาสนา) โดยใช้หลักพุทธธรรมอื่นๆ เป็นเครื่องมือประกอบ ได้แก่ ภาวนา ๔ สังคหวัตถุ ๔ ทิฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ทิศ ๖ สาราณียธรรม ๖ และอปปริหานิยธรรม ๗ และหลักคำสอนในพุทธศาสนา มาร่วมเป็น “พลังทางศาสนา” ซึ่งเมื่อนำมาบูรณาการร่วมกัน ก็จะเป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพสู่ความสมฤทธิผลต่อกระบวนการสร้างสันติภาพโดยจะสามารถ

แปลงเปลี่ยนความขัดแย้งรุนแรง (violent-conflict transformation) มาเป็นบรรยากาศแห่งความปรองดอง ความสมานฉันท์ต่อกันในสังคม รู้จักแบ่งปัน “ลมหายใจแห่งสันติภาพ” (Sharing Breath of Peace) ด้วยคติพจน์ “จากสันติและสติ สู่สันติอย่างยั่งยืน” (Tolerance and Mindfulness to Sustainable Peace)

๖) มีเป้าหมาย ๒ ทาง คือ การสร้างสันติภาพด้วยการควบคุมความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงให้ได้เป็นเบื้องต้น (Peace Keeping) จากนั้นคือยุติความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรง (Peace Making) การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีในมุมมองของนักสันติวิธีมิได้เป็นหลักประกันว่าทุกกรณีจะต้องสำเร็จ หรือทุกวิธีจะสามารถสร้างสันติภาพภายนอกให้เกิดแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมได้ ขณะที่บางกรณีสันติวิธีก็อาจใช้ไม่ได้เลย นักสร้างสันติภาพต้องมีวิธีการจัดการความขัดแย้งใน ๒ มิติหลักๆ คือ มิติของความขัดแย้งด้านในซึ่งเป็นการจัดการความขัดแย้งในเชิงปัจเจกหรือเชิงอัตวิสัย และมิติของการจัดการความขัดแย้งด้านนอกซึ่งเป็นการจัดการความขัดแย้งในเชิงสังคม

๗) ในกระบวนการสร้างสันติภาพเพื่อความปรองดอง สมานฉันท์ ต้องยึดหลักการทำงานแบบมีส่วนร่วม (participation) และเข้าถึงชุมชนและสมาชิกในสังคม อย่างไรก็ตามสังคมจะสันติสุขได้ต้องเริ่มจากปัจเจกฯ แต่ละปัจเจกฯ รวมกันเป็นสมาชิกหน่วยย่อยในสังคมได้แก่ครอบครัวของแต่ละบ้าน โรงเรียน สถานศึกษา สถานพยาบาล สถาบัน และองค์กรต่างๆ กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมภายใต้ “การสื่อสาร” อย่าง “กระจ่างชัดด้วยสันติ” เป็นส่วนสำคัญของปฏิบัติการร่วมสร้างสันติภาพ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมปรึกษาหารือ ร่วมหาทางออก ร่วมแก้ไข ร่วมป้องกัน ร่วมอนุรักษ์ให้คนในสังคมพหุวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ในกระบวนการนี้ ทั้งคนหรือปัจเจกฯ (individual) ซึ่งก็คือสมาชิกในสังคม และทั้งระบบ (system) มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันเสมอ ดังนั้น เมื่อจะพัฒนาสันติภาพ ก็ต้องพัฒนาทั้งคนและทั้งระบบไปพร้อมๆ กัน

๘) ผู้นำควรใช้อำนาจแห่งความเมตตาค้าสู่สันติภาพ สำหรับกลุ่มคนที่ทำงานด้านสันติภาพควรร่วมเรียนรู้โดยการถอดบทเรียนวิกฤติการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในอียิปต์ และเพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ควรศึกษาเปรียบเทียบกับสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย การใช้ไฟดับไฟย่อมทำให้ไฟไหม้กระพือเผาพลาญสรรพสิ่งให้วอดวาย ฉันทิ การใช้ความรุนแรงจัดการกับความรุนแรง ย่อมทำให้ความรุนแรงกระจายขยายวงออกไปแบบไร้ขีดจำกัด ฉันทิ ผลที่ตามมาคือ หยาดน้ำตา และเสียงกรีดร้องโหยหวนอันเกิดการสูญเสียทั้งชีวิต และเลือดเนื้อ อำนาจแม้จะมีผลที่หอมหวาน แต่รากเหง้าของมันมักจะมีพิษรุนแรงเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มคนที่พยายามแสวงหาอำนาจ รักษาอำนาจ และใช้อำนาจที่ขาดความเมตตากรุณา มักจะพามนุษย์และสังคมเข้าสู่ความวิบัติโศกเศร้าโศกอาดูรทั้งยามตื่นและยามหลับไหล จึงไม่แปลกใจที่ท่านลอร์ดแอคตัน (Lord Acton) ขุนนางผู้ลือนามของอังกฤษได้สรุปบทเรียนจากการเห็นกลุ่มคนต่างๆ ได้แย่งชิงอำนาจ และใช้อำนาจว่า "คนที่มีอำนาจเกือบทั้งหมดมักกลายเป็นคนเลว" (Great men are almost always bad men) เพราะเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงย้ำเตือนผู้เกี่ยวข้องกับอำนาจว่า "อำนาจเป็นใหญ่ในโลกก็จริง" แต่ "เมื่อเราได้ยศหรืออำนาจแล้วจึงไม่ควรลุ่มหลงมัวเมา" คู่มือเรียนการแย่งชิง การรักษา และการใช้อำนาจในสถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรง ซึ่งพื้นฐานที่ช่วยให้ผู้ที่ทำงานด้านสันติภาพไม่ตกอยู่ในการไม่ลุ่มหลงมัวเมาในอำนาจก็คือ การมีอุดมการณ์ทางศาสนาเป็นสิ่ง

ยึดเหนี่ยวให้มองจุดหมายของชีวิตในปลายทางสูงสุด เพราะจะช่วยค้ำชูให้ในระหว่างเส้นทางชีวิตในฐานะนักสันติภาพจะได้ไม่ตกหลุมกิเลสดังกล่าว

ทั้งนี้เพื่อให้เกณฑ์ชีวิตความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพที่ถอดรหัสได้จากมิติทางศาสนา กระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกแล้ว การนำตรวจสอบกับกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับงานสันติภาพในสังคมไทย ทำให้เกณฑ์ชีวิตความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพที่ได้มีความใกล้เคียงกับบริบทของสังคมไทย ซึ่งผลการศึกษาสะท้อนให้ถึงเกณฑ์ชีวิตองค์ประกอบต่างๆ สรุปไว้ดังนี้

๕.๓.๕ เกณฑ์ชีวิตความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

กรอบกระบวนการพัฒนาสันติภาพในสังคมไทย	ตัวชี้วัด	องค์ประกอบย่อย
๑) การระวังตน-เข้าใจหลักสันติภาพ (Inner Prevention)	๑.๑) การระมัดระวังพฤติกรรมการแสดงออกทางกาย วาจา	มีศีล อดทน อดกลั้น เป็นกลาง เป็นศาสนิกชนที่ดี สื่อสารทำความเข้าใจผู้อื่นในด้านต่างๆ อย่างสร้างสรรค์
	๑.๒) ระมัดระวังความคิด	ใช้ศีลธรรมคนดี คิด-รู้สึก-พยายามทำความเข้าใจความหลากหลายของผู้คน ชุมชน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และชุมชน ให้โอกาสคน มีมุมมองการสร้างและการเปลี่ยนแปลงเชิงสังคม ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของคนต่างศาสนา สร้างสันติภาพให้เกิดในใจตน ก่อนด้วยวิปัสสนาสมาธิ
๒) การขจัดความขัดแย้ง/ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว (Resolution)	๒.๑) ทำที่การแสดงออกอย่างสันติ	อดทน อดกลั้นในความแตกต่าง พยายามเพื่อหยุดความรุนแรงตรงหน้าให้ได้และหาทางควบคุมมิให้ความรุนแรงขยายวงกว้างขึ้นจากเดิม ใช้หลักมรรคมืด ๘ พรหมวิหาร 4 เพื่อหลบเลี่ยงมิให้เกิดความขัดแย้ง เสียสละละความต้องการของตนเอง หรือประนีประนอมคนละครั้งทาง
	๒.๒) ปรับทัศนคติอย่างเข้าใจ	ยอมรับว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ ศึกษาเรียนรู้ให้มากเพื่อสามารถเดินหน้ากันต่อไปได้อย่างสันติ
	๒.๓) สื่อสารอย่างสันติ	ไกล่เกลี่ยกรณีที่มีความขัดแย้งยังไม่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม จัดทำเวทีสาธารณะ สื่อสารกันแบบตัวต่อตัวอย่างสันติ ดีกว่าการใช้ความรุนแรง

		แก้ปัญหา
๓) การป้องกัน/ เสริมสร้าง/พัฒนา (Outer Prevention & Development)	๓.๑) กฎแห่งความสัมพันธ์	ให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัว อันมีระบบเครือญาติและชุมชนเกื้อกูล กัน ไว้วางใจ มีคติวิธีในสังคมคือ ปฏิบัติการ “ไร้ความรุนแรง”(non- violent operations)ส่งเสริมความ เข้าใจอันดีของบุคคลในองค์กรด้วย เป้าหมาย-เป้าประสงค์ตรงกัน แบ่งปัน กันนำหลักสังคหวัตถุ ๔ มาใช้
	๓.๒) กฎแห่งความเสมอภาคและ การให้เกียรติ	(ละเอียดอ่อนในเรื่องความแตกต่าง ทางเพศ รู้คุณค่าในตนเองและผู้อื่น ร่วมแก้ปัญหาโครงสร้างที่จะทำให้ สังคมมีความเป็นธรรมที่สุด สร้าง ความตระหนักถึงความจำเป็นในความ รักสามัคคี ร่วมกันสร้างความสงบสุข ในชุมชน-พื้นที่ต่างๆ ส่งเสริมหลัก เสมอภาคสากลคือใส่ใจในคุณค่าความ เป็นมนุษย์ในคนทุกคน)
	๓.๓) กฎแห่งการมีส่วนร่วมและ การเรียนรู้	ใช้ความพยายาม-ความอดทนในการ แก้ปัญหา ให้การเรียนรู้แก่คนในระดับ ต่างๆ เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีการ เสวนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น-นำเสนอ ทิศทางการดำเนินงานต่อผู้มีอำนาจ ต้องส่งเสริมความรู้ด้านสันติศึกษาเพื่อ ความรู้อย่างลึกซึ้งซึ่งจะสามารถนำไป พัฒนาตน องค์กรและสังคมได้
	๓.๔) กฎแห่งการเยียวยา	กระตุ้นและค้นหาศักยภาพในการเป็น ผู้ร่วมสร้างสันติภาพของผู้ได้รับ ผลกระทบหรือผู้อยู่ในเหตุการณ์ความ รุนแรง
๔) การรักษาสันติภาพให้ ยั่งยืน (Sustainable Preservation)	๔.๑) กฎแห่งจิตสำนึกและความใส ใจ	ปลูกฝังจิตสำนึกในคนรุ่นต่อไปให้ ตระหนักในความจงรักภักดีต่อสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ต้อง สร้างสำนึกร่วมในสังคมให้เข้าใจในไตร ลักษณ์ที่ว่าสรรพสิ่งย่อมผันแปรไป ตามกาล
	๔.๒) กฎแห่งการบำรุงรักษา สัมพันธ์	ละเอียดอ่อน-รอบคอบ-ตรวจสอบ-เฝ้า สังเกตการณ์ ลงสู่ภาคปฏิบัติที่ยั่งยืน แก้ปัญหาเฉพาะหน้าก่อนเมื่อเกิด ปัญหาความรุนแรง ใช้หลักสาราณีย ธรรม ๖ เพื่อการระลึกถึงกันและ

		สงเคราะห์กันด้วยหลักทวารวาสธรรม
	๔.๓) กฎแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	มีความเข้าใจ-มองภาพกว้างในเรื่องสันติภาพ ต้องหยุดการใช้อาวุธ-มีวิธีปฏิบัติการไร้ความรุนแรง มีความกังวลถึงระบบที่ผิดพลาดมากกว่าที่จะกังวลเรื่องสันติภาพ พยายามให้ความรู้แก่ผู้คนเรื่องความสำคัญของการมีสันติภาพโดยประชาสัมพันธ์ถึงผลดีแห่งการร่วมมือกัน สร้างสัญลักษณ์ความสงบสุข)
	๔.๔) กฎแห่งการแบ่งปัน ผลประโยชน์ด้วยหลักธรรมาภิบาล	สร้าง-ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีและสิทธิที่เท่าเทียมกันตามหลักธรรมาภิบาล

ความสอดคล้องในกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก คือ หลักคิดที่ว่า การพัฒนางานด้านสันติภาพมีจุดเริ่มต้นแรกเป็นเรื่องของสันติภาพในตัวบุคคล ดังข้อความขององค์การสหประชาชาติที่ว่า “สงครามเริ่มต้นที่จิตใจของมนุษย์ฉันใด ความหวงแหนสันติภาพก็ต้องสร้างขึ้นในจิตใจของมนุษย์ด้วยฉันนั้น” ซึ่งสอดคล้องจากการศึกษานักสันติภาพโลกแต่ละท่านก็เริ่มต้นจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในตนเองก่อนที่จะจัดการความขัดแย้งและสร้างสังคมให้เกิดสันติภาพโดยมีบันไดในการจัดการ ๔ ขั้น ได้แก่ **ขั้นที่ ๑ : การระมัดระวังตนและมีความเข้าใจในหลักสันติภาพ(Self-awareness)** มีอุดมการณ์สันติภาพตามหลักศาสนาซึ่งทุกศาสนาต่างมีปลายทางเดียวกัน คือ เคารพตนและผู้อื่น รักษากฎกติกา ยอมรับความแตกต่าง และให้เกียรติกัน) **ขั้นที่ ๒ : การขจัดความขัดแย้ง-ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว (Resolution)** (ทั้งองค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกต่างก็มีแนวทางในการจัดการความขัดแย้งที่มีเป้าหมายเดียวกันคือการปราศจากความรุนแรง ทั้งนี้แก่นคิดสำคัญที่เป็นตัวชี้วัดหลักที่จะทำให้กระบวนการในขั้นตอนนี้สำเร็จได้ คือ ทำที่ ความคิด และวิธีการสื่อสาร) **ขั้นที่ ๓ : การป้องกัน-เสริมสร้างและพัฒนา (Outer Prevention and Development)** (ในกระบวนการนี้เห็นได้ชัดในองค์กรสันติภาพโลก อาทิ UNDP และ UNESCO ได้แก่ การพัฒนาทุนมนุษย์และส่งเสริมให้ประเทศกำลังพัฒนามีความรู้ที่สามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนเองได้โดยไม่ต้องอาศัยการสนับสนุนจากประเทศมหาอำนาจที่ต่างก็มุ่งหวังในทรัพยากรของประเทศเหล่านั้นโดยที่ยังมีประชากรยากไร้ ถูกกดขี่ ขาดโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา อันจะช่วยให้คนได้รับการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับผลงานของนักสันติภาพโลกแต่ละท่านที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ อาทิ คุณแม่เทเรซาเน้นความสัมพันธ์ในระดับบุคคลก่อนจะไปสู่ระดับสังคม เป็นต้น) **ขั้นที่ ๔ : การรักษาสันติภาพให้ยั่งยืน (Sustainable Preservation)** (ทั้งองค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกต่างตระหนักถึงขั้นนี้เป็นอย่างดีว่า ความพยายามในการสร้างสันติภาพจะล้มเหลวหากเพียงมุ่งขจัดความขัดแย้งโดยมิได้หันกลับไปแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ การรักษาสันติภาพให้ยั่งยืนคือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่เริ่มต้นจากบุคคล ชุมชน สังคม ขยายสู่ประเทศและสังคมโลก การสร้างจิตสำนึกเป็นเรื่องสำคัญเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้น)

๕.๔ ชุมชนสันติสุข: วิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จภายใต้กรอบตัวชี้วัด

๕.๔.๑ วิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จการสร้างสันติภาพและสันติสุขในชุมชน

จากการลงพื้นที่ศึกษาชุมชนสันติสุขต้นแบบทั้ง ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนแพรกกหนามแดง ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง และชุมชนย่านกะดีจีน ซึ่งบริบทของทั้ง ๓ ชุมชนนั้นมีความแตกต่างกัน ทั้งในลักษณะบริบทปัญหาของชุมชน ลักษณะทางสังคมและวิถีชีวิตรวมถึงสภาพปัญหาความขัดแย้งระดับความขัดแย้งที่เข้มข้นต่างกัน เพื่อทบทวนความเข้าใจกระบวนการสร้างสันติภาพของทั้ง ๓ ชุมชน ต่างกัน ดังนั้นก่อนทำการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงกระบวนการสร้างสันติภาพตามกรอบเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลกและองค์กรสันติภาพที่ทีมวิจัยโครงการย่อย ๒ ของวิจัยชุดนี้ได้ทำการสรุปผลและผู้วิจัยได้นำมาสกัดเป็นเกณฑ์ชี้วัดที่นำมาวิเคราะห์กระบวนการสร้างสันติภาพของชุมชนทั้ง ๓ แห่ง โดยประเภทของความขัดแย้งผู้วิจัยใช้เกณฑ์ประเภทความขัดแย้งคริสโตเฟอร์ มัวร์ (Christopher Moor) มี ๕ ประเภท คือ (๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) (๒) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) (๓) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) (๔) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) (๕) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict)^{๑๐} และระดับความเข้มข้นของความขัดแย้งตามแนวคิดของเฮนกิน (Henkin)^{๑๑} และศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์^{๑๒} ซึ่งเห็นสอดคล้องกันว่า ความขัดแย้งมีรูปแบบของการก่อตัวและมีพัฒนาการความเข้มข้นของความขัดแย้ง ๓ ระยะ คือ (๑) ระยะความขัดแย้งแฝงตัว (Latent Conflict) (๒) ระยะความขัดแย้งที่เริ่มปรากฏ (Emerging Conflict) เป็นสถานการณ์ที่คู่กรณีหรือประเด็นที่คู่กรณีมีส่วนเกี่ยวข้องเริ่มมองเห็น และรับรู้ร่วมกันว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น และอาจมีความตึงเครียดให้เห็นอย่างชัดเจน แต่ไม่ได้แสดงออกโดยการโต้เถียงกัน การเจรจา หรือการแก้ไขปัญหา (๓) ระยะความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจน (Manifest Conflict) ผู้วิจัยได้ทำสรุปประเด็นสำคัญไว้ดังนี้

ตารางที่ ๕.๑ แสดงการวิเคราะห์เปรียบเทียบเหตุแห่งความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง

ข้อมูล/พื้นที่	แพรกกหนามแดง	ท่าคอยนาง	กะดีจีน
ประเภทความขัดแย้ง	-ผลประโยชน์ -ข้อมูล -เชิงโครงสร้าง	-ผลประโยชน์ -ข้อมูล	ยังไม่มีปัญหาความขัดแย้งที่เด่นชัด

^{๑๐}Christopher Moor, *The Mediation Process: Practical Strategic for Resolving Conflict*, 2nd ed., (San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 1996), p.60–61.อ้างใน สุกัญญา รุ่งทองใบสุริย์, สภาพปัญหาความขัดแย้งในชุมชนและรูปแบบในการจัดการปัญหาในจังหวัดปทุมธานี, รายงานวิจัย, (สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๑๑}Henkin, A.B. et.al. “Conflict management strategies of principals in site-based managed schools”. *Journal of Educational Administration* 38(2). 2000 : pp.16-17.

^{๑๒}วันชัย วัฒนศัพท์, *ความขัดแย้ง: หลักการ และเครื่องมือแก้ปัญหา*, หน้า ๑๒.

ระดับความ เข้มข้นความ ขัดแย้ง	-ความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจน	-ความขัดแย้งที่เริ่มปรากฏ	ยังไม่ปรากฏ
ผลของการ จัดการความ ขัดแย้ง	-ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง -เป็นพลังสร้างสรรค์	-ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง	ยังไม่ปรากฏ
ปัจจัยความสำเร็จการสร้างสันติภาพในสันติสุขในชุมชน			
ระดับชุมชน ปัจจัยภายใน	-การมีเป้าหมายร่วมกันในการ แก้ปัญหาเรื่องน้ำ -การทำเวทีรับฟังความเห็น อย่างต่อเนื่อง -การสร้างจิตสำนึกของคนใน ชุมชนและการสร้างพลังการมี ส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย -การมีคนกลางไกล่เกลี่ย และ การพูดคุยเจรจา	-การมีต้นแบบครอบครัว ต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง: -การมีพระพุทธรูปศาสนาเป็น เครื่องยึดเหนี่ยวรากฐานจิตใจ: -การมีผู้นำที่ดีสร้างความ ศรัทธาพร้อมทำหน้าที่ไกล่ เกลี่ยคนกลาง: -การใช้सानเสวนาสร้างการ รับรู้เจตนารมณ์ของบรรพ บุรุษ: -การใช้กระบวนการกดดันทาง สังคม (Social Sanction): -การให้ความร่วมมือของ “บวร.”: ทำให้เกิดการใช้ กติกาก่อการมีคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการ ทุจริตประจำหมู่บ้าน (ป.ป.ม.):	-ความร่วมมือของผู้นำสร้าง การมีส่วนร่วมของชุมชน: -การมีวัดประยูรวงศาวาส เป็นศูนย์กลาง สร้างการ เรียนรู้ประวัติศาสตร์ความ ภาคภูมิใจและความร่วมมือ ระหว่างผู้นำศาสนา สร้าง รายได้ท่องเที่ยวให้กับชุมชน: -การมีศาสนสถานเข้มแข็ง ยกระดับจิตใจชุมชน:
ปัจจัยภายนอก	-การได้รับพลังสนับสนุนองค์ ความรู้จากองค์กรภายนอก -การได้รับความร่วมมือกับ เครือข่ายชุมชน	-การมีหน่วยงาน องค์กร นักวิชาการทางศาสนา ช่วย ขับเคลื่อนให้กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนบรรลุผล ช่วย สนับสนุน ทั้งความรู้และ วัตถุดิบ เพื่อให้เกิดการพัฒนา ยั่งยืนกับชุมชน	-การมีองค์กรภายนอกช่วย พัฒนาและสร้างการมีส่วน ร่วมพัฒนาชุมชน: -การมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน ของสถานีตำรวจภูธรพาราม:
ระดับปัจเจก	-การระงับอารมณ์ด้วยสติ -การใช้เหตุผล กฎแห่งธรรม และกฎหมาย -ความอดทน -การนึกถึงอกเขา อกเรา -มองโลกในแง่ดี -การรู้จักขอโทษ การให้อภัย -การทำความดี	-การทบทวนตนเอง -การมีขันติ ควบคุมอารมณ์ เมื่อมีความโกรธ -คิดก่อนทำ -ความไม่หลงลืมตนเอง -การให้ความเคารพอาวุโส -ความเพียรพยายามไม่ย่อท้อ	- การรู้จักขอโทษ และไม่ว่า จะถูกหรือผิดต้องหันหน้ามา คุยกัน -การเอาใจใส่ และการมีส่วน ร่วมของชุมชนไม่ใช้อำนาจ ปกครอง -ยึดมั่นในหลักการที่ดีและ สร้างประโยชน์ต่อชุมชน

	-ความเพียรในการแก้ปัญหา		- ให้ความอ่อนนุ่ม ให้เกียรติ มีความเผื่อแผ่เป็น ผู้ให้มากกว่ารับ -ลงมือทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง - มีความจริงใจ ใส่ใจกับทุกฝ่ายและสร้างความไว้วางใจ
--	-------------------------	--	---

**๕.๔.๒ วิเคราะห์ความสำเร็จในกระบวนการสร้างสันติภาพในชุมชนตามกรอบเกณฑ์
ชีวิตความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลก
และองค์กรสันติภาพโลก**

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตรวจสอบความสำเร็จในการสร้างสันติภาพของชุมชนตามกรอบของเกณฑ์ชีวิตความสำเร็จในการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพและองค์กรสันติภาพโลกที่ได้ประยุกต์จากผลการศึกษาโครงการย่อย ๒ ของงานวิจัยชุดนี้ โดยนำเสนอเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ ๕.๒ เปรียบเทียบวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพ

เกณฑ์ชีวิตความสำเร็จ	แฟรกหนามแดง	ทำคอนาง	กะตี่จิ้น
๑) ด้านการระมัดระวังตนเอง-มีความเข้าใจหลักสันติภาพSelf-peace			
๑.๑) ระวังระวังพฤติกรรมทางกาย วาจา			
(๑) การมีศีลมีความอดทน อดกลั้น	✓	✓	✓
(๒) มีการสร้างความไว้วางใจจากอีกฝ่ายด้วยความเป็นกลาง	✓	✓	✓
(๓) ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี ศึกษาหาความรู้ ทำความเข้าใจด้านต่างๆของผู้อื่น	✓	✓	✓
(๔) มีการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์	✓	✓	✓
๑.๒) ระวังระวังความคิด			
(๑) มีการใช้ศีลธรรมของคนดี	✓	✓	✓
(๒) ความพยายามในการทำความเข้าใจความหลากหลายของผู้คน สังคม วัฒนธรรม เข้าถึงชุมชน	✓	✓	✓
(๓) เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และชุมชน	✓	✓	✓
(๔) ให้โอกาสคนมีมุมมองเชิงการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงสังคม	✓	✓	✓
(๕) สร้างสันติภาพให้เกิดในใจตนเอง	✓	✓	✓
๒) ด้านการจัดความขัดแย้งหรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว(Resolution)			
๒.๑) ปรับทัศนคติที่การแสดงออกอย่างสันติ			
(๑) มีความอดทน อดกลั้นในความแตกต่าง	✓	✓	✓
(๒) พยายามหยุดความรุนแรงตรงหน้าให้ได้ก่อน	✓	✓	✓
(๓) หากทางควบคุมมิให้ความรุนแรงขยายวงมากขึ้นไปกว่าเดิมตามแนวทางวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีงาม	✓	✓	✓
(๔) หลีกหรือหลบเลี่ยงมิให้เกิดความขัดแย้ง	✓	✓	✓

(๕) ยอมเสียสละความต้องการของตนเองพบกันครึ่งทาง	✓	✓	✓
(๖) ยอมรับว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาศึกษาเรียนรู้ให้มากเพื่อสามารถเดินหน้าต่อไปเพื่อให้เกิดสันติ	✓	✓	✓
๒.๒) สื่อสารอย่างสันติ			
(๑) การไกล่เกลี่ย	✓	✓	✓
(๒) การจัดทำเวทีสาธารณะ	✓	✓	✓
(๓) การสื่อสารกันแบบตัวต่อตัว (Face to Face) อย่างสันติ	✓	✓	✓
๓) ด้านการพัฒนาสันติภาพให้เจริญงอกงาม(Outer Prevention & Development)			
๓.๑) กฎแห่งความสัมพันธ์			
(๑) ให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัวเครือญาติและชุมชนที่เกื้อกูลกันความไว้วางใจ	✓	✓	✓
(๒) คติวิธีในสังคมคือปฏิบัติการไร้ความรุนแรง	✓	✓	✓
(๓) ส่งเสริมความเข้าใจอันดีของชุมชนให้เห็นตรงกันเป้าหมาย-เป้าประสงค์	✓	✓	✓
(๔) มีวัฒนธรรมแห่งความเอื้อเฟื้อ ยึดเหนี่ยวน้ำใจคน (การให้เสียสละ วาจาทີดี ทำตนเป็นประโยชน์ วางตนเสมอผู้อื่น)	✓	✓	✓
๓.๒) กฎแห่งความเสมอภาคและการให้เกียรติ			
(๑) มีความละเอียดอ่อนในเรื่องความแตกต่าง	✓	✓	✓
(๒) ความรู้สึกถึงคุณค่าในตัวเองและผู้อื่น	✓	✓	✓
(๓) ร่วมกันแก้ปัญหาที่โครงสร้าง ทำให้สังคมมีความเป็นธรรมมากที่สุด	✓	✓	✓
(๔) สร้างความตระหนักถึงความจำเป็นในความรักสมัครสมานสามัคคี และความร่วมมือกันสร้างความสงบสุขในชุมชน	✓	✓	✓
(๕) ส่งเสริมหลักเสมอภาคสากล ใส่ใจในการมองเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์	✓	✓	✓
๓.๓) กฎแห่งการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้			
(๑) มีความพยายาม ความอดทนในการแก้ปัญหา	✓	✓	✓
(๒) จัดลำดับความสำคัญของปัญหา	✓	✓	✓
(๓) ให้การเรียนรู้กับคนในระดับต่าง ๆ	✓	✓	✓
(๔) เปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนเสวนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและนำเสนอทิศทางการดำเนินงานต่อองค์กรภายนอก	✓	✓	✓
(๕) การส่งเสริมการศึกษาของคควัฒนรู้ด้านสันติเพื่อนำไปพัฒนาตนเอง พัฒนางองค์กร พัฒนาสังคม	✓	✓	✓
๓.๔) กฎแห่งการเยียวยา			
(๑) การกระตุ้นและค้นหาศักยภาพในการเป็นผู้ร่วมสร้างสันติภาพของผู้ได้รับผลกระทบหรือผู้อยู่ในเหตุการณ์ความรุนแรง	✓	✓	-
๔) ด้านการอนุรักษ์รักษาสันติภาพให้ยั่งยืน(Sustainable Preservation)			

๔.๑) กฎแห่งจิตสำนึกและความใส่ใจ			
(๑) ปลุกฝังจิตสำนึกในคนรุ่นต่อไปให้ตระหนักถึงความรักในถิ่นฐานบ้านเกิด	✓	✓	✓
(๒) สร้างสำนึกร่วมกันในสังคมถึงความไม่ประมาท โดยเข้าใจถึงสรรพสิ่งย่อมผันแปรไปตามกาล	✓	✓	✓
๔.๒) กฎแห่งการบำรุงรักษาสัมพันธ์			
(๑) มีความละเอียดอ่อนรอบคอบ ตรวจสอบ เฝ้าสังเกตการณ์ ลงสู่ภาคปฏิบัติที่ยั่งยืน	✓	✓	✓
(๒) ใช้หลักการอยู่ร่วมกันทำให้ระลึกถึงกัน(การแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ด้วยเมตตา, มีกฎระเบียบร่วมกัน, การแบ่งปันและจัดการสาธารณประโยชน์, มีอุดมการณ์ร่วมกันเพื่อพัฒนาชุมชน)	✓	✓	✓
(๓) มีหลักการครองชีวิตที่ดี (ความซื่อสัตย์การฝึกตน ความอดทนการเสียสละ)	✓	✓	✓
๔.๓) กฎแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต			
(๑) การมีความเข้าใจและมองภาพกว้างในเรื่องสันติภาพ	✓	✓	✓
(๒) เรียนรู้การจัดการความขัดแย้งที่ไร้ความรุนแรง			
(๓) นำความผิดพลาดมาเรียนรู้ให้เกิดสันติภาพ	✓	✓	✓
(๔) มีความพยายามในการให้ความรู้แก่ผู้คนในเรื่องความสำคัญของการมีสันติภาพ	✓	✓	✓
(๕) มีการประชาสัมพันธ์ถึงผลดีแห่งการร่วมมือกัน	✓	✓	✓
(๖) สร้างอัตลักษณ์ความสงบสุขสะท้อนความเข้มแข็งของชุมชนให้ลูกหลานได้เห็น	✓	✓	✓
๔.๔) กฎแห่งพื้นที่แสดงความเห็น			
(๑) การแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง	✓	✓	✓
(๒) มีการหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น	✓	✓	✓
๔.๕) กฎแห่งแบ่งปันผลประโยชน์ด้วยหลักธรรมาภิบาล			
(๑) การสร้างและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีและสิทธิที่เท่าเทียมกันตามหลักธรรมาภิบาล	✓	✓	✓

กล่าวได้ว่าพื้นที่ศึกษาทั้ง ๓ ชุมชน มี ๒ ชุมชนที่มีปัญหาความขัดแย้งที่เด่นชัด คือ ชุมชนแพรกหนามแดง และชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง ทั้งนี้ชุมชนแพรกหนามแดงเป็นปัญหาความขัดแย้งประเภทผลประโยชน์ ข้อมูล และเชิงโครงสร้าง และสำหรับชุมชนบ้านท่าคอยนางเป็นปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์และข้อมูล สอดคล้องกับประเภทความขัดแย้งตามทัศนะของ คริสโตเฟอร์ มัวร์ (Christopher Moor) สำหรับความเข้มข้นหรือรูปแบบความขัดแย้ง พบว่า ชุมชนแพรกหนามแดงเป็นความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจน และชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนางเป็นความขัดแย้งที่เริ่มปรากฏ สอดคล้องกับแนวคิดของเฮนกิน (Henkin) ซึ่งระดับความขัดแย้งที่แตกต่างกันเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งย่อมเข้มข้นแตกต่างกันระหว่างทั้งสองชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ผลจากการจัดการความขัดแย้งของทั้งสองชุมชน พบว่า ได้นำพาชุมชนให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์และพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งยั่งยืนและมีความสุขมากขึ้น ในภาพรวมกระบวนการสร้างสันติภาพของชุมชนแพรกหนามแดง ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง ชุมชนย่านกะดีจีน แม้จะมีบริบทและปัญหาหรือระดับความขัดแย้งที่แต่เมื่อมาวิเคราะห์กระบวนการตามกรอบของเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพและองค์กรโลกนี้ว่าค่อนข้างเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หลักใหญ่ใจความของปัจจัยความสำเร็จในการสร้างสันติภาพคือ เริ่มต้นจาก

ปัจจัยภายใน กล่าวคือระดับปัจเจกบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำโดยตำแหน่งหรือหรือผู้นำจิตวิญญาณ สังเกตว่าทั้ง ๓ ชุมชน สามารถจัดการความขัดแย้งหรือก้าวข้ามความขัดแย้งด้วยสันติวิธีมาได้ส่วนหนึ่งมาจาก ทักษะคติ การเรียนรู้ คุณธรรมของผู้นำ เมื่อแยกวิเคราะห์แต่ละชุมชนจะเห็นพลังของผู้นำที่เป็นแรงขับให้ชุมชนเกิดสันติสุข สำหรับชุมชนแพรกหนามแดง การเชื่อมโยงผู้นำสองฝั่งน้ำหันมาทำงานวิจัยช่วยแก้ปัญหาเรื่องน้ำของชุมชน ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง การร่วมมือของผู้ใหญ่บ้านในอดีตกับผู้ใหญ่บ้านสมัยปัจจุบันทำให้ช่วยเสริมชุมชนให้เข้มแข็ง เพราะความสามัคคีของผู้นำ และชุมชนย่านกะดีจีน พลังรักสามัคคี ความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้องของผู้นำชุมชนทั้ง ๖ ชุมชน ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้จุดที่น่าสังเกตว่า ทั้ง ๓ ชุมชน ต่างก็มีจุดศูนย์รวมความคิดหรืออุดมการณ์ที่เข้มแข็ง สำหรับชุมชนแพรกหนามแดง คือ การการมีเป้าหมายร่วมกันในการแก้ปัญหาเรื่องน้ำ ทำให้การขับเคลื่อนการรับฟังความเห็นสามารถทำได้อย่างต่อเนื่องและประสบความสำเร็จ อันเป็นผลมาจากการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนและการสร้างพลังการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย และการมีศูนย์กลางใกล้เคียง และการพูดคุยเจรจา ส่วนชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง ปัจจัยความสำเร็จที่มาจากภายในชุมชน คือ การมีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลารากฐานจิตใจของคนในชุมชนซึ่งนับว่าเป็นต้นทุนที่สำคัญ ประกอบกับการมีต้นแบบครอบครัวต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง กระตุ้นให้คนในชุมชนตื่นตัวที่จะเข้าร่วมและพัฒนา ประกอบกับ การมีผู้นำที่ดีสร้างความศรัทธาพร้อมทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคนกลาง และการใช้สานเสวนาสร้างการรับรู้เจตรมย์ของบรรพบุรุษ การใช้กระบวนการกดดันทางสังคม (Social Sanction) การให้ความร่วมมือของ บวร. : ทำให้เกิดการใช้กติกาและการมีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประจำหมู่บ้าน (ป.ป.ม.) ในขณะที่ชุมชนย่านกะดีจีน พบว่า ปัจจัยความสำเร็จที่มาจากภายในชุมชนนอกจากพลังผู้นำที่เข้มแข็งแล้ว คือ การมีศาสนสถานเข้มแข็งยกระดับจิตใจชุมชน การมีวัดประยูรวงศาวาสเป็นศูนย์กลาง เกิดการซึมซับวิถีพุทธวัฒนธรรมเพราะเมื่อชุมชนจัดงานจะมีผู้นำศาสนาทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม เข้าร่วมให้ความรู้และส่งเสริมกิจกรรมร่วมกัน พัฒนาชุมชนนำไปสู่การสร้างการเรียนรู้ประวัติศาสตร์นำมาซึ่งความภาคภูมิใจและความร่วมมือระหว่างผู้นำศาสนา สร้างรายได้ท่องเที่ยวให้กับชุมชน

ปัจจัยสำเร็จจากการเลือกใช้สันติวิธีในการสร้างสันติภาพและสันติสุขในชุมชน ซึ่งทั้ง ๓ ชุมชนได้นำเครื่องมือที่เรียกว่าสันติวิธี เช่น การใช้คนกลาง การไกล่เกลี่ย การมีส่วนร่วม การสื่อสาร การสร้างเครือข่ายร่วมแก้ปัญหา ซึ่งนับว่าทั้ง ๓ ชุมชน ต่างก็สะท้อนเครื่องมือเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน และรากฐานหัวใจสำคัญคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขทำให้ชุมชนสังคมเจริญก้าวหน้าโดยเรียนรู้จากบทเรียนในอดีตพร้อมกับหาทางแก้ไข ทำให้ชุมชนมิใช่มีแต่เพียงความสงบไม่มีความขัดแย้งที่น่าไปสู่

การใช้ความรุนแรง แต่ต้องพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งยั่งยืนในเชิงกายภาพคือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนควบคู่กับทางจิตภาพ คือ การส่งเสริมกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนรู้จักสามัคคี มีความรักใคร่กลมเกลียว สร้างความปรองดอง หรือแม้แต่การอาศัยกฎระเบียบ ข้อตกลงทางสังคม เหล่านี้เป็นพลังขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดความสร้างสรรค์ และสามารถนำพาชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน อีกทั้งการได้รับแรงส่งเสริมหรือการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จากการศึกษาทั้ง ๓ ชุมชน พบว่า ภาคการศึกษา นักวิชาการ หน่วยงานรัฐ สามารถเข้ามามีบทบาทและพัฒนาส่งเสริมจุดแข็งให้กับชุมชนและได้ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน การใช้สันติวิธีในการสร้างสันติภาพและสันติสุขของทั้ง ๓ ชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความรักสามัคคี มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ชุมชนมีเสรีภาพทางความคิดและมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนและยังช่วยสืบสานอัตลักษณ์ของชุมชนให้ยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของ โยฮัน กัลป์ตุง กล่าวว่า แนวคิดเรื่องสันติภาพจึงไม่ได้มีมิติเดียวแต่ต้องเป็นแบบพหุนิยม ที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานทั้ง ๔ ประการ กล่าวคือ การดำรงชีวิต (Survival) การมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Welfare) การมีเสรีภาพ (Freedom) และการมีเอกลักษณ์และความรู้สึกมีความหมายในชีวิต (Identity)”

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การมีพลังสนับสนุนจากเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ช่วยทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้ค้นพบศักยภาพของแต่ละชุมชน และสร้างสรรค์กิจกรรมที่นำพาให้ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผล และร่วมรับผิดชอบ ทำให้ชุมชนทั้งสามแห่งประสบความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและสันติสุขในชุมชน ทั้งนี้กระบวนการสร้างสันติภาพของทั้ง ๓ ชุมชน สอดคล้องกับเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพและองค์กรสันติภาพโลกที่ได้จากผลการศึกษาในโครงการย่อย ๒ ของชุดการวิจัยนี้

ข้อสรุปที่ได้นำมาสรุปเป็นโมเดลชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ โดยที่ชุมชนสันติสุขได้นั้นต้องประกอบด้วย ๕ มิติสำคัญ อันได้แก่

มิติทางกายภาพ คือ สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่ดีมีคุณภาพชีวิตและรักษาสอดคล้องระหว่างชุมชนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มิติทางสังคม คือ ภาพของความรักความสามัคคีในชุมชน การให้ความเสมอภาค การเคารพในสิทธิ การให้เกียรติ การรักษาและปฏิบัติตามกฎกติกาที่ชุมชนร่วมวางไว้ ทั้งหมดอยู่ภายใต้ภาพของชุมชนที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

มิติด้านจิตใจ คือ ชุมชนมีศรัทธาในศาสนาหรือวิถีความเชื่อที่ดีของชุมชน เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจและพัฒนาพฤติกรรมของคนในชุมชนด้วยมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

มิติด้านปัญญา คือ การที่ชุมชนสามารถเรียนรู้แก้ไขปัญหาาร่วมกัน รู้จักค้นหาคำอธิบายเหตุแห่งปัญหา และมีความเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้กับโลกสมัยใหม่ ทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับกระแสโลกแต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ ซึ่งมิติปัญญานี้จะสำเร็จผลได้ต้องมียุทธศาสตร์หน่วยงานภายนอกเป็นพี่เลี้ยงและเป็นสะพานเชื่อมชุมชนกับพัฒนาการโลกสมัยใหม่ได้อย่างรู้เท่าทัน มิติด้านผู้นำ คือ ผู้ที่จะทำหน้าที่ผู้นำพาชุมชนให้สันติสุข ต้องอาศัยผู้นำทางโลก กล่าวคือ ผู้นำชุมชน

ผู้นำธรรมชาติ ที่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีคุณธรรม เป็นต้นแบบผู้มีคุณธรรมศีลธรรมที่ดีให้กับชุมชน และผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือผู้นำศาสนา ซึ่งต้องทำงานเชิงรุกและเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างศาสนา โดยใช้ศาสนสถานเชื่อมสัมพันธ์กับชุมชน และศาสนสัมพันธ์ด้วยการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำศาสนา

ด้วยมิติทั้ง ๕ นี้ ได้นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ โดยประกอบด้วย หลักการสำคัญ (Principle) คือ การใช้พลังอ่อนนุ่ม หรือ Soft power ที่มาจาก ๒ ตัวแปรสำคัญคือ ธรรมะ (Dharma) คือ ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาเป็นรากฐานนำพาให้เข้าถึงสันติสุข อุदारมการณ์และความเชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี (Peaceful means) คือ ความเชื่อมั่นในการใช้สันติวิธีเป็นเครื่องมือสลายความขัดแย้ง และสร้างความสมานฉันท์ให้กับชุมชน ตัวบุคคล (People) คือ บุคคลที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาชุมชนสันติสุข ได้แก่ ผู้นำ (Leaders) สมาชิกชุมชน (Members) และเครือข่ายทางสังคม (Network) ภาพสะท้อน (Reflection) เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึง สภาพของชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ทั้งในเชิงการพัฒนาทางกายภาพ (Physical development) และการพัฒนาคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม (Moral development) จากกรอบแนวคิดนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอ เป็น สมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ เรียกว่า D&P (LINE) = 2 D

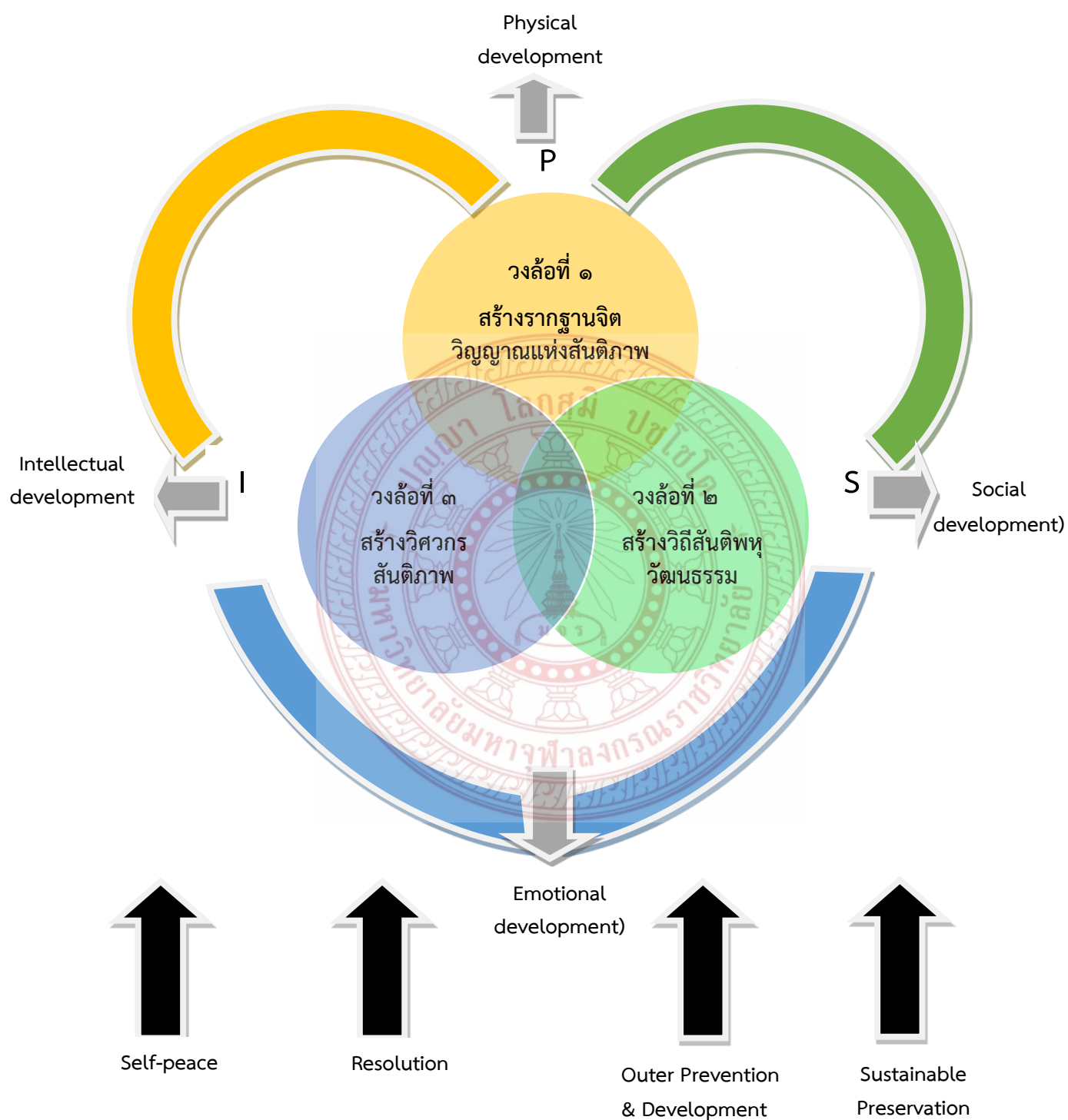
องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาถอดบทเรียนชุมชนสันติสุข สะท้อนให้เห็นว่า ความแตกต่างกันทางศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ และชาติพันธุ์ "ไม่ใช่สิ่งผิด" แต่ "สิ่งที่ผิด" คือ การที่มนุษยชาติบางคนหรือบางกลุ่ม ไม่เพียรพยายามที่ศึกษา เรียนรู้ ทำความเข้าใจ และปรับวิธีคิด และทำให้ให้สอดคล้อง ถูกต้อง และเหมาะสมกับความแตกต่าง อันเนื่องด้วยภาวะของการขาดขันติธรรม เพราะไม่เปิดใจกว้างที่จะยอมรับฟัง ยอมรับ เคารพ และให้เกียรติต่อความต่างของเพื่อนร่วมโลก จนนำไปสู่การเยาะเย้ย ถากถาง ลบหลู่ ดูหมิ่นความเป็นอัตลักษณ์ของเพื่อนร่วมโลก ทางออกในประเด็นนี้ คือ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ในขณะที่เรามุ่งหวังที่จะให้คนอื่นยอมรับในความเป็นเรามากเพียงใด คนอื่น หรือกลุ่มอื่นๆ ที่มีความเชื่อ และวัฒนธรรมที่แตกต่างล้วนมุ่งหวังให้เราทำที่แบบนั้นเช่นเดียวกัน ดังนั้น การเข้าไปลดทอนความเป็นเขา หรือเปลี่ยนเขาให้เป็นเรานั้น จึงเป็นแนวทางที่ง่ายต่อการสร้างความขัดแย้ง และนำไปสู่ความรุนแรงในที่สุด

อย่างไรก็ดี คำถามหลักที่เรามักจะตั้งข้อสงสัยอยู่เสมอมาคือ “ศาสนบุคคล หรือองค์กรทางศาสนาต่างๆ ในโลกนี้” ได้พยายามหรือสนับสนุน รวมไปถึงการพัฒนา หรือยึดมั่นในหลักการและแก่นแท้ของศาสนาตัวเองมากน้อยเพียงใด ทำอย่างไร? ศาสนบุคคลหรือองค์กรศาสนาต่างๆ จะไม่พยายามที่จะ “บิด” หรือ “แปรรูป” หลักการทางศาสนาที่ทรงคุณค่าไปสู่การรับใช้อุดมการณ์ผลประโยชน์ ความต้องการ และอำนาจของกลุ่มตน หรือองค์กรของตน นอกจากนี้ ศาสนบุคคลหรือองค์กรทางศาสนาต่างๆ ได้พยายามมากน้อยเพียงใดที่จะวิพากษ์ตัวเอง (Self-Criticize) หรือกลุ่มตัวเองต่อการบิดหลักการทางศาสนาไปสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงแก่มนุษยชาติ อีก ทั้ง ไม่ชักนำ และชักพาให้ศาสนิกที่เคารพ ศรัทธาและนับถือพลัดหลงเข้าไปในกระแสของความขัดแย้งและความรุนแรงที่กำลัง ถาโถม และพัดพาให้สังคมโลกกำลังประสบกับปัญหาและขบวนการที่ดั่งที่ประสบอยู่ในขณะนี้

หลักการสำคัญที่ควรให้ความใส่ใจคือ เราจะหันหลังให้แก่ “พลังของความเกลียดชัง” ไปสู่ “การสร้างพลังแห่งการแบ่งปันสิ่งดี” ให้แก่กันและกันได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราจะแบ่งปันความรักให้มนุษยร่วมโลกท่ามกลางความหลากหลายได้อย่างไร เราจะแบ่งปันผลประโยชน์และความต้องการด้านทรัพยากร ให้สอดคล้องกับโลกธรรมที่มีอยู่และดำรงอยู่ในโลกนี้ได้อย่างไร เราจะช่วยกันนิยามความสุขในระดับต่างๆ ตั้งแต่ปัจเจก ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลกเพื่อจะได้ปฏิบัติต่อกันเพื่อให้สอดคล้องกับความสุขที่คนเหล่านั้น ต้องการได้อย่างไร เราจะแบ่งปันถ้อยคำที่มีคุณค่าและเต็มไปด้วยความรู้สึกที่ดีที่มีต่อกันได้อย่างไร เราจะแบ่งปันลมหายใจแห่งสันติภาพ เพื่อให้ลมหายใจของเราเป็นลมหายใจแห่งความรักแทนลมหายใจแห่งการเกลียดชังกันได้อย่างไร และเราจะมีขันติธรรม ที่พร้อมจะอดทนรับฟัง เรียนรู้ เข้าใจ และปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ที่มีความคิด และวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างไร ประเด็นคือ “การตอบคำถามเหล่านี้ไม่ใช่เพื่อความอยู่รอดของตัวเราเองเท่านั้น หากแต่เป็นความอยู่รอดของสรรพสัตว์ทุกชนิดที่อาศัยอยู่ในโลกใบนี้”

๕.๕ รูปแบบการพัฒนาระบบการสร้างสันติภาพที่พึงประสงค์ในสังคมไทย

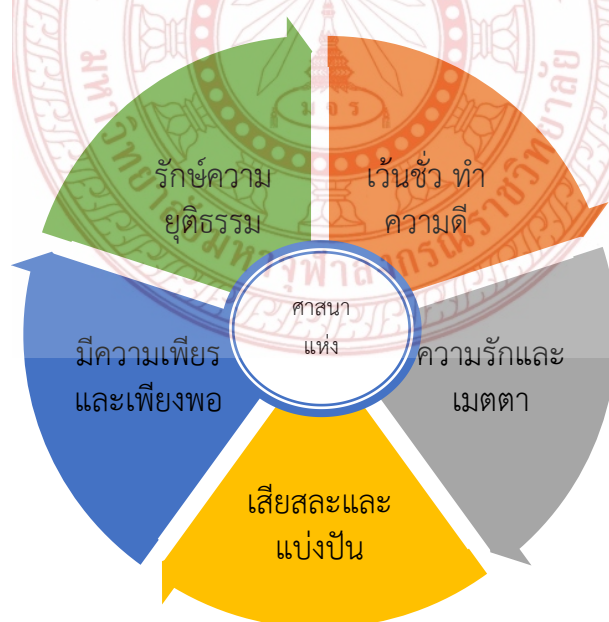
องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาบูรณาการหลักการและวิถีปฏิบัติเพื่อสร้างสันติภาพในศาสนา เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก และการศึกษาถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งเพื่อเสนอแนวทางการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ จากผลการศึกษาเหล่านี้ทำให้เกิดการเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่ได้เพื่อนำเสนอเป็นรูปแบบการพัฒนาระบบการสร้างสันติภาพที่พึงประสงค์ในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิรูปแบบการพัฒนาระบบการสร้างสันติภาพในหน้าถัดไป

แผนภาพที่ ๕.๖ รูปแบบการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพที่พึงประสงค์ในสังคมไทย

จากแผนภาพข้างต้นนั้น สามารถอธิบายกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทยจะสำเร็จหรือไม่ได้เลยหากทุกฝ่ายต่างก็มุ่งแต่ทำงานไปข้างหน้า โดยไม่ได้เหลียวหลังดูต้นทุนทางสังคม ซึ่งประเทศไทยนั้นน่ามีความเข้มแข็งด้านศรัทธาความเชื่อทางศาสนา ดังนั้นวงล้อที่ ๑ ในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติภาพ คือ การพัฒนาคนด้วยการสร้างรากฐานจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ และวงล้อที่ ๒ คือ การอาศัยความหลากหลายความเป็นพหุวัฒนธรรมมาสร้างความขัดแย้งและสร้างความรักสามัคคี โดยวงล้อนี้ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกโดยมีผู้นำศาสนา ผู้นำทางจิตวิญญาณร่วมทำให้เกิดสันติพหุวัฒนธรรม และวงล้อที่ ๓ คือ การพัฒนาผู้ที่จะมาทำหน้าที่ในงานสร้างสันติภาพ บุคลากรเหล่านี้ต้องฝึกให้มีคุณสมบัติเฉพาะที่เรียกว่า วิศวกรสันติภาพ ซึ่งวงล้อทั้ง ๓ เหล่านี้จะเป็นกลไกพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมที่สอดคล้องกับบริบทความเป็นไทยที่พึงประสงค์ นอกจากนี้การขับเคลื่อนวงล้อทั้ง ๓ ให้เป็นจริงได้ต้องอาศัยพลังสถาบันทางสังคม อันได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน ที่จะมาช่วยล้อมวงล้อและส่งพลังให้สามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่องและมีทิศทาง และมีการพัฒนาที่ตามหลักการพัฒนา ๔ ด้าน คือ การพัฒนาทางกายภาพ การพัฒนาทางสังคม การพัฒนาทางจิต และการพัฒนาทางปัญญา ซึ่งจะเป็นแผนแม่แบบการสร้างสันติภาพในสังคมไทยให้มีความยั่งยืน ด้านกระแสแห่งความขัดแย้งที่ชุกชอนอยู่ในจิตใจและพร้อมที่จะเป็นไวรัสในการแพร่กระจายสู่สังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

วงล้อที่ ๑ สร้างรากฐานจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ

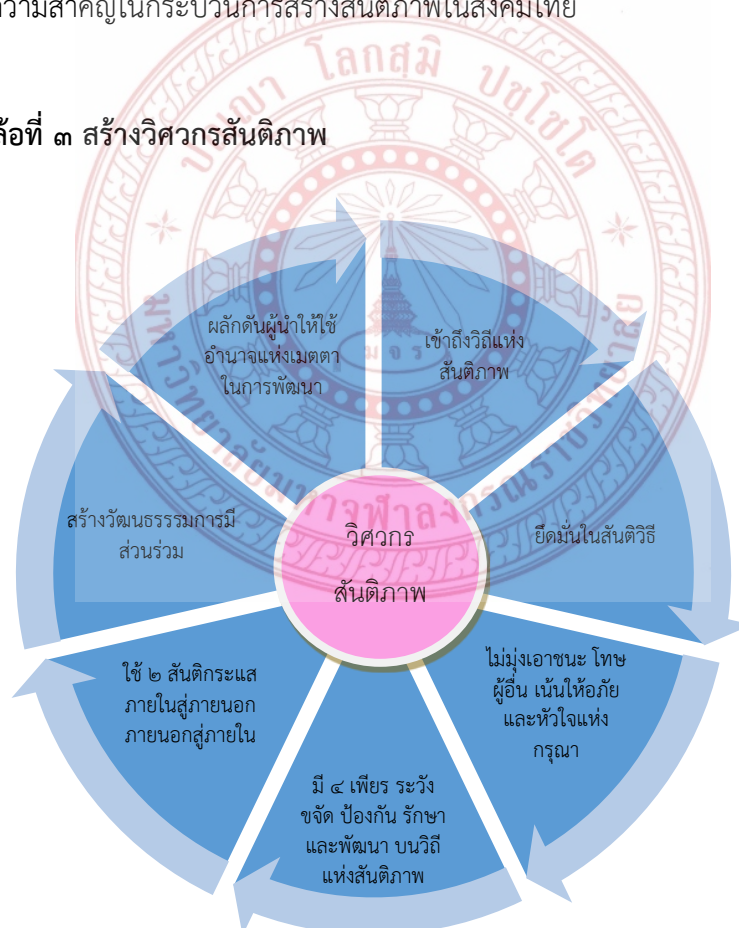

แผนภาพที่ ๕.๓ แสดงภาพวงล้อที่ ๑ สร้างรากฐานจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ

ด้วยปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยทุกวันนี้เมื่อพิจารณารากเหง้าแห่งสาเหตุของปัญหาล้วนแล้วมาจากจิตวิญญาณของคนในสังคมที่นับวันมุ่งไปตามกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีการแข่งขันกันสูง ทำให้วิถีเศรษฐกิจการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยบิดเบี้ยวไปหมด ดังนั้นศาสนาน่าจะเป็นคำตอบและเป็นสิ่งที่จะช่วยจรรโลงรักษาจิตวิญญาณคนไทยให้กลับมาเข้มแข็ง

เกิดจากการอ้างอิงความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ที่แตกต่าง ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายนับตั้งแต่ผู้นำศาสนา องค์กรศาสนา นักวิชาการ ต่างก็ต้องร่วมมือประสานในการสร้างวิถีสันติวัฒนธรรม กล่าวคือ ท่าทีที่แสดงออกถึงการแบ่งปัน ๕ ประการที่ศาสนิกทุกศาสนิกถือว่าเป็นแกนปฏิบัติต่อกันและกัน ได้แก่ (๑) แบ่งปันความรัก (๒) แบ่งปันผลประโยชน์และความต้องการ (๓) แบ่งปันความสุข (๔) แบ่งปันถ้อยคำดี ๆ และมีคุณค่า และ (๕) แบ่งปันลมหายใจแห่งสันติภาพ ด้วยทั้ง ๕ หลักการร่วมกันนี้เพื่อการสนับสนุนและส่งเสริมแนวทางสันติภาพ สันติวิธี ความสมานฉันท์ และความปรองดองของมวลมนุษยชาติ ด้วยเหตุนี้ พลังสันติภาพของศาสนาจึงไม่ใช่พลังที่แห่งความรุนแรงที่แข็งกร้าว (Hard Power) หากแต่เป็นพลังที่อ่อนนุ่ม (Soft Power) ในการที่จะยึดโยงกลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมโลกให้สามารถอดทนต่อความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษา และชาติพันธุ์อย่างมีสติ และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้น พลังทางศาสนาจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพัฒนา “สันติ สติ และสันติ” ให้เกิดขึ้นแก่มนุษยชาติ และสังคมโลกมากยิ่งขึ้น และยังแสดงให้เห็นถึงพลังของศาสนาที่มีความสำคัญในกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

วงล้อที่ ๓ สร้างวิศวกรสันติภาพ

แผนภาพที่ ๕.๕ แสดงภาพวงล้อที่ ๓ สร้างวิศวกรสันติภาพ

เมื่อนำโมเดลชุมชนสันติสุขมาวิเคราะห์จะเห็นตัวแปรหนึ่งที่น่าสนใจคือ Net work หรือเครือข่ายองค์กรภายนอกที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชน สร้างองค์ความรู้และการตระหนักรู้ถึงการใช

สันติวิธีในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ สำหรับในโมเดลนี้จะเป็นการนำองค์ความรู้มาขยายผลเพิ่มเติม โดยมุ่งไปที่บุคลากรที่ทำงานและมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการด้านสันติภาพทุกภาคส่วน ที่ต้องลงไปประสานสัมพันธ์และช่วยแก้ไขความขัดแย้ง พัฒนาให้สังคมเกิดสันติสุข เรียกกลุ่มที่ทำหน้าที่เหล่านี้ว่า วิศวกรสันติภาพ ซึ่งการพัฒนาวิศวกรสันติภาพนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะที่ผ่านสังคมมีนักสันติวิธีหลายค่ายและมีการนำกระบวนการทางสันติภาพไปใช้ในสังคมที่หลากหลายซึ่งยังขาดความเป็นเอกภาพ และบางสถานการณ์มุ่งเน้นในเชิงใช้สันติวิธีในเชิงสัญลักษณ์มากกว่าที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาได้จริง วิศวกรสันติภาพนั้นนอกจากเป็นกลุ่มบุคคลที่มีจิตอาสา หรือมีบทบาทหน้าที่ในกระบวนการสร้างสันติภาพแล้ว ยังครอบคลุมไปถึงบุคคลทุกภาคส่วนของสังคมที่มีความปรารถนาที่จะเห็นสังคมเกิดสันติสุขโดยไม่รังเกียจ แต่ลงมือทำหรือมีส่วนร่วมที่จะทำให้สังคมเกิดสันติสุข ซึ่งการพัฒนากลุ่มคนเหล่านี้ให้ออกไปทำงานให้กับสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีฐานคิดสำคัญหลักร่วมกันในกลุ่มวิศวกรสันติภาพ ๘ หลักการสำคัญได้แก่ ๑) เข้าถึงวิถีแห่งสันติภาพ ๒) ยึดมั่นในสันติวิธี ๓) ไม่มุ่งเอาชนะ โทษผู้อื่น เน้นให้อภัยและหัวใจแห่งกรุณา ๔) มี ๔ เพียร ระวัง ขจัด ป้องกัน รักษาและพัฒนา บนวิถีแห่งสันติภาพ ๕) ใช้ ๒ สันติกระแส ภายในสู่ภายนอก ภายนอกสู่ภายใน ๖) สร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม ๗) ผลักดันผู้นำให้ใช้อำนาจแห่งเมตตาในการพัฒนา

ทั้งนี้ รูปแบบกระบวนการสร้างสันติภาพที่พึงประสงค์ในสังคมไทย สามารถนำมาตรวจสอบวิธีการกระบวนการตามเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพที่ได้จากงานวิจัยชุดนี้ เพื่อให้มั่นใจว่าในระหว่างทางการสร้างสันติภาพในสังคมไทย ยังไม่ออกนอกกรอบหรือผิดทิศผิดทาง ซึ่งเกณฑ์ชี้วัดนี้วิศวกรสันติภาพ และทุกภาคส่วนทางสังคมที่เกี่ยวข้องควรต้องนำมาคำนึงถึงเพื่อกำหนดแนวทางการทำงานให้ชัดเจน โดยพื้นฐานของเกณฑ์ชี้วัดนี้มาจากหลักการที่ว่าสงครามเริ่มต้นที่จิตใจมนุษย์ การจะดับความขัดแย้ง สงคราม ก็ต้องเริ่มที่ใจมนุษย์เฉกเช่นเดียวกัน ดังนั้นการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทยให้ยั่งยืนซึ่งเป็นสิ่งที่สังคม ประเทศชาติ ต่างก็พึงประสงค์กล่าวคือ

บันไดขั้นที่ ๑ คือการระมัดระวังตน-มีความเข้าใจหลักสันติภาพ เป็นซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างสันติ คือ การมีอุดมการณ์สันติภาพตามหลักศาสนาซึ่งทุกศาสนาต่างก็มีปลายทางคือ การเคารพตนเอง เคารพผู้อื่น รักษากฎกติกา ยอมรับความแตกต่าง และการให้เกียรติ

บันไดขั้นที่ ๒ คือ การจัดการความขัดแย้ง/ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว (Resolution) เมื่อสถานการณ์บางอย่างทำให้ต้องเผชิญกับความขัดแย้งสำคัญ คือ จะจัดการความขัดแย้งอย่างไร ทั้งนี้องค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกต่างก็มีแนวทางการจัดการความขัดแย้งที่มีเป้าหมายคือปราศจากความรุนแรง ซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย ตามระดับความเข้มข้นของความขัดแย้ง เริ่มจากเจรจา ไกล่เกลี่ย กระบวนการยุติธรรม ตลอดจนจนถึงการแสดงออกของมวลชนด้วยหลักอหิงสา อย่างเช่น คานธี เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม แก่นคิดสำคัญที่เป็นตัวชี้วัดหลักที่จะทำให้กระบวนการในขั้นตอนนี้สำเร็จไปได้ คือ ท่าที ความคิด และวิธีสื่อสาร ดังจะเห็นได้จากนักสันติภาพโลกแต่ละท่านต่างก็มีตัวชี้วัดเหล่านี้เป็นฐานที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

บันไดขั้นที่ ๓ คือ การป้องกัน/เสริมสร้าง/พัฒนา (Outer Prevention & Development) กระบวนในขั้นตอนนี้เห็นได้ชัดในองค์กรสันติภาพโลกอย่างเช่น UNDP และ UNESCO คือ การพัฒนาทุนมนุษย์และส่งเสริมให้ประเทศกำลังพัฒนาให้มีความรู้ที่สามารถเป็นที่พึ่งของตนเองได้โดยไม่ต้องอาศัยการสนับสนุนจากประเทศมหาอำนาจที่ต่างก็มุ่งหวังในทรัพยากรของประเทศเหล่านั้น โดยที่ประชากรของประเทศนั้นยังเป็นคนยากไร้ ถูกกดขี่ และขาดโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาซึ่งจะช่วยให้คนได้รับการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับผลงานของนักสันติภาพโลกแต่ละท่านก็นำแนวคิดนี้ไปพัฒนาคนในเชิงกายภาพผลสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกอย่างเช่น แมซีเทรซ่า ท่านเน้นความสัมพันธ์ในระดับบุคคลก่อนจะไปสู่ระดับสังคม ความเอื้ออาทรในครอบครัวในเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องมีให้กันและกัน

บันไดขั้นที่ ๔ เป็นขั้นสุดท้าย กล่าวคือ การรักษาสันติภาพให้ยั่งยืน (Sustainable Preservation) ซึ่งทั้งองค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกต่างก็ตระหนักถึงข้อนี้ดี ความพยายามในการสร้างสันติภาพจะล้มเหลวหากเพียงแต่มุ่งจัดความขัดแย้งโดยไม่ได้หันกลับไปแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ คือ หลักในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งเริ่มต้นจากบุคคล ชุมชน สังคม ขยายไปสู่ประเทศและสังคมโลก ทั้งนี้การสร้างจิตสำนึกและการให้ความใส่ใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นสิ่งที่ต้องนำมาต่อยอดและสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้น ดังนักสันติภาพโลกหลายท่านที่ประดิษฐ์คำวลีที่สร้างแรงสั่นสะเทือนต่อโลกกระตุ้นให้ชาวโลกเกิดสำนึกของหลักพื้นฐานความเป็นมนุษย์ คือ การไม่ทำร้าย เบียดเบียนกัน การเคารพในตนเอง การเคารพผู้อื่น การอยู่ร่วมกันได้แม้จะมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ภาษา หรือความเชื่อ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความเท่าเทียมกัน

สรุปแล้ว คำว่า "สันติภาพโลก" เป็นการอธิบายและพูดกันในมุมที่ค่อนข้างกว้าง แต่ถ้าจะทำให้สันติภาพเกิดขึ้นได้อย่างคมชัด และเป็นรูปธรรมนั้น การสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน นับเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนความเป็นรูปธรรมและจับต้องได้อย่างชัดเจน และถ้าหากสังคมไทยสามารถสร้างบ้านสันติสุขให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านกว่า ๗๐,๐๐๐ หมู่บ้านได้แล้ว สังคมไทยจะเป็นกลายสังคมสันติสุข และจะส่งผลต่อความสงบสุขในส่วนหนึ่งของสังคมโลกทันที การนำเสนอภาพลักษณ์ของหมู่บ้านสันติสุขให้สังคมโลกผ่านงานวิสาขบูชาโลก จึงเป็นการกระตุ้นเตือนให้พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกาในหมู่บ้านของชุมชนในประเทศศรีลังกาและประเทศต่างๆ ได้กลับมาหาคำตอบแห่งการสร้างสันติสุขในหมู่บ้านของตัวเองว่า เราสามารถสร้างสันติภาพได้ โดยเริ่มจากใจไปสู่การสร้างสันติภาพในชุมชน เฉกเช่นที่พระพุทธเจ้าเคยกระตุ้นให้พระสงฆ์กลับไปสร้างชุมชนสันติสุขดังบท "จรถ ภิกขเว จา ริกั พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมปาย เธอทั้งหลาย จงเที่ยวไป เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก" หมู่บ้านนั้นมีหน่วยทางสังคมที่ซ่อนอยู่ กล่าวคือ บ้าน วัด และโรงเรียน ซึ่งมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนทั้งวงล้อจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ วงล้อแห่งวิถีสันติพุทธวัฒนธรรม และการถือกำเนิดวิศวกรสันติภาพในชุมชน ให้สามารถหมุนวงรอบของกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทยให้มีความเข้มแข็ง ดังพื้นที่ชุมชนตัวอย่างที่ศึกษา ทั้งนี้โมเดลชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ จะสำเร็จผลได้ก็ต้องอาศัยพลังของบ้าน วัด และโรงเรียน เช่นเดียวกัน สำหรับคำว่าวัด มิได้หมายถึง วัดในทางพระพุทธศาสนา แต่หมายรวมถึงวัดหรือศาสนสถานในทุกศาสนา ไม่ว่าจะเป็น โบสถ์ มัสยิด

สุเหร่า เป็นต้น โดยวัดจะทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมใจของคนในหมู่บ้าน ชุมชน พร้อมขัดเกลาจิตและปัญญาของคนในชุมชน ในขณะที่โรงเรียนก็เป็นสถานที่บ่มเพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่สามารถเจริญเติบโตจิตวิญญาณแห่งสันติภาพเมื่อโรงเรียน บ้าน และวัด มีหลักการปฏิบัติและมีจุดหมายร่วมกันพร้อมที่จะประคองเยาวชนในสังคมให้เข้มแข็งมีภูมิคุ้มกันด้านศีลธรรมที่เข้มแข็ง

ฉะนั้น กรอบในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพทั้งในมิติการบูรณาการหลักการ และวิธีปฏิบัติในศาสนา องค์การสันติภาพและนักสันติภาพโลก ตลอดจนถึงการศึกษาถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบ พบว่า กรอบในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพท้ายสุดแล้วก็เป็นเรื่องของพัฒนามนุษย์ พัฒนาสังคม พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ตรงกับหลักภาวนา ๔ (Development): เป็นหลักในการเจริญ ทำให้เป็น ให้มีขึ้น เป็นการฝึกอบรม พัฒนา^{๑๓} ซึ่งนับเป็นหลักการที่สำคัญมากในกระบวนการสร้างสันติภาพให้เกิดในบุคคล หมู่คณะ องค์การ ชุมชน ประเทศชาติ และโลก ได้แก่

มิติทางกาย (Physical development) เป็นการสะท้อนถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งชุมชนสันติสุขสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมที่ดีของชุมชนทั้งในแง่ของการรักษาธรรมชาติ ความมั่นคงในอาชีพ ได้แก่ การมีเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ บนวิถีความพอเพียง

มิติทางสังคม (Moral development) เป็นการสะท้อนถึงพฤติกรรมการแสดงออกทางสังคม การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในด้านสังคมชุมชนสันติสุข กล่าวคือ การมีความรักความสามัคคีและความปรองดองในชุมชน ได้แก่ ความเสมอภาค แตกต่างแต่ไม่แบ่งแยก ความร่วมมือช่วยเหลือกัน, การเคารพให้เกียรติ ร่วมปรึกษาหารือและการมีส่วนร่วม, การให้ การแบ่งปันและความเอื้ออาทร, มีความเสียสละ มีกิจกรรมที่สร้างความสามัคคี, การมีกตัญญูและเคารพกตัญญู เอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

มิติด้านจิตใจ (Emotional development) เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาตนจิตของคนในชุมชนโดยอาศัยความเชื่อ ความศรัทธา ตามหลักศาสนาหรือวิถีศรัทธาแห่งท้องถิ่น ซึ่งไม่ว่าจะเป็นศาสนาหรือความเชื่อใด ล้วนแต่มีรากฐานที่จะขัดเกลาให้จิตใจของมนุษย์เป็นคนดีมีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น สำหรับชุมชนสันติสุข มิติทางด้านจิตใจที่สะท้อนให้เห็นคือ การมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

มิติด้านปัญญา (Intellectual development) เป็นการสะท้อนถึงปัญญาของชุมชนในการแก้ปัญหาด้วยปัญญา การรู้เท่าทันโลกและการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงโดยยังคงรักษาวิถีชุมชนไว้ได้ ภาพสะท้อนมิติด้านปัญญาจากการสัมภาษณ์คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ไม่มีความละโมภ โลกมาก การทำการเกษตรที่ดูแลทรัพยากรธรรมชาติไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ทั้งนี้พลังปัญญาที่จะทำให้ชุมชนสันติสุขได้นั้น ไม่สามารถอาศัยแต่พลังปัญญาของคนในชุมชน แต่ต้องอาศัยพลังปัญญา ร่วมของเครือข่ายหน่วยงาน องค์การด้านการศึกษา เข้ามาร่วมพัฒนาทั้งในด้านของการใช้ทรัพยากร

^{๑๓} อย.ปญจก. 22/79/121.

บทที่ ๖

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

แผนการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาองค์ความรู้ด้านสันติภาพ เพื่อนำเสนอชุดความรู้กระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย โดยมีโครงการวิจัยย่อย ๓ โครงการ ประกอบด้วย ๑) การบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา ๒) เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก ๓) ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ : ถอดบทเรียนจากชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง ๔) สังเคราะห์รูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

๖.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการสังเคราะห์ข้อมูลของโครงการวิจัยย่อย จำนวน ๔ โครงการ ประกอบแผนงานวิจัยเรื่องการบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย มีสาระสำคัญดังรายละเอียดต่อไปนี้

๖.๑.๑ การบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสาร ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับศาสนาต่างๆ ผลการศึกษาพบว่า

หลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนา พบว่าหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนา โดยศาสนาต่างๆ ให้ความสำคัญกับเป้าหมายของมนุษย์ที่มีปรารถนาความสงบปลอดภัย และความสุขในชีวิต โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ข้อเรียกร้องหรือความต้องการสันติภาพเกิดจากสภาพสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมากมายในหลายสังคม ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งระหว่างองค์กร และจนถึงความขัดแย้งระหว่างประเทศ มีการรบพุ่งกัน ต่อสู้กันจึงเกิดเป็นสงคราม ดังนั้นการนำหลักธรรมของศาสนามาปรับใช้จึงเป็นเรื่องสำคัญ นอกจากนี้ศาสนิกจำเป็นต้องหันกลับมาศึกษาศาสนาของตนให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อป้องกันและป้องกันการนำศาสนาไปใช้อย่างไม่ถูกต้อง จนนำไปสู่ความขัดแย้งที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคลบางคนได้

ดังนั้นการให้ความสำคัญต่อศาสนาย่อมเป็นการยืนยันหยัดในคำสอนและช่วยกันเผยแผ่คำสอนที่สร้างสรรค์ให้เกิดสันติภาพให้กว้างขวาง เพราะว่าถ้าศาสนามีคนจำนวนน้อยศึกษาหรือมีค่าน้อยย่อมเป็นเหตุให้คนบางคนทำการบิดเบือนหรือแปรรูปคำสอนหรือหลักการทางศาสนาที่ทรงคุณค่าไปสู่การรับใช้อุดมการณ์ ผลประโยชน์ความต้องการ และอำนาจของกลุ่มตน หรือองค์กรของตน ซึ่งศาสนาอาจตกเป็นเครื่องมือที่ถูกนำไปใช้สร้างความขัดแย้งได้

จากการเปรียบเทียบหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนา พบว่าศาสนาต่าง ๆ ให้คุณค่าและความสำคัญของศาสนาเพื่อให้เกิดสันติทั้งภายนอกและภายใน แต่อย่างไรก็ตาม การมีความเข้าใจในแต่ละศาสนาจะทำให้เกิดการปรับตัว หรือปฏิบัติ และนำคำสอนทางศาสนามาใช้ให้เกิดสันติสุขต่อสังคมในหลายมิติได้ โดยการดำรงรักษาความบริสุทธิ์ของคำสอนไว้ การศึกษาคำสอนเพื่อให้เราได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ในคำสอนแต่ละศาสนา เพื่อป้องกันการนำเอาศาสนาเป็นเครื่องมือในการหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง

การบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา พบว่าศาสนาต่าง ๆ นั้นเน้นทั้งในแง่ของหลักการและวิธีการที่สัมพันธ์กัน แม้ว่าการศึกษาจะแยกประเด็นออกจากกันก็ตาม อย่างไรก็ตาม การบูรณาการหลักการและวิธีการเพื่อไปสู่สันติภาพนั้น กล่าวได้ว่า พึงพิจารณาถึงในแง่ของหลักการและวิธีการที่มีใจกลางนั้นก็คือสันติภาพ การบูรณาการหลักการและวิธีการเพื่อไปสู่สันติภาพของพระพุทธศาสนา คริสต์ อิสลาม ฮินดูและศาสนาซิกข์นั้น ถ้าหากเน้นที่สันติภาพ คือการอยู่อย่างปรกติสุขของศาสนิกของตนในฐานะเป็นมนุษย์คนหนึ่งแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่ดีงามและทำให้มนุษย์ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ตามครรลองของตน หากพิจารณาอย่างดีจะเห็นได้ว่า ศาสนาทุกศาสนาเน้นที่สันติภาพ แต่เป็นไปได้ที่บริบทของสังคมหรือสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ทำให้หลักการและวิธีการเกิดการทำให้ถูกบิดเบือนจนนำไปสู่การไร้ซึ่งสันติภาพซึ่งเป็นหัวใจดั้งเดิมของการเกิดขึ้นของศาสนาต่าง ๆ อยู่ก่อนแล้ว การกลับมาศึกษาและการบูรณาการหลักการและวิธีการของศาสนาต่าง ๆ ทำให้เข้าใจกันอย่างดียิ่งมากขึ้น

ในส่วนของจุดมุ่งหมายแท้จริงของแต่ละศาสนา เพื่อให้พึงตนเองได้ โดยไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุภายนอกทุกอย่างไป จะพึงวัตถุภายนอกในกรณีที่จำเป็นต่อสุขภาพ อนามัย ความจำเป็นด้านปัจจัย ๔ มีเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค แต่ไม่ใช่แสวงหาเพื่อมอมเมาจิตใจให้เกิดการสะสมจนไม่รู้จักเพียงพอ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายของคำสอนทางศาสนาล้วนเป็นไปเพื่อให้รู้ความสำคัญในการดำเนินชีวิต จะได้แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์ไม่ประมาทในการทำกิจการโดยผ่านกระบวนการฝึกฝนอย่างเป็นระบบ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามและส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างสันติสุข การจัดคำสอนและแนวทางปฏิบัติของแต่ละศาสนาตามกรอบแนวคิดในการสร้างเสริมสังคมให้เกิดสันติสุข ที่รอบรอบ ครอบคลุม หรือรอบด้าน และตลอดวงจรโดยทุกศาสนามีทัศนะทางด้านต่าง ๆ โดย แบ่งออกเป็น ๔ กรอบคือ ๑. หลักแนวคิดการพัฒนาด้านกายภาพ ๒. หลักแนวคิดการพัฒนาด้านพฤติกรรม ๓. หลักแนวคิดการพัฒนาด้านจิตใจ ๔. หลักแนวคิดการพัฒนาด้านปัญญา

๖.๑.๒ เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกโดยการศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์ศาสนาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสันติภาพข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ วิสัยทัศน์ พฤติกรรม องค์ประกอบของกระบวนการสร้าง

สันติภาพ และการปฏิบัติหน้าที่การงานตามบทบาทในทางสันติในภาคที่ปรากฏในสังคมขององค์กรสันติภาพ ของนักสันติภาพโลก และองค์กรสันติภาพในระดับสากล ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้สัมภาษณ์ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพจำนวน ๒๕ คน และการสนทนากลุ่มประกอบด้วยผู้ที่มีประสบการณ์ในกระบวนการยุติธรรมในศาล กระบวนการเยียวยาและการสร้างความสมานฉันท์รวม ๔ คน ผลการวิจัย มีพอสังเขป ดังนี้

ในการศึกษากระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพ ได้แก่สหประชาชาติ สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ยูเนสโก และองค์กรพุทธศาสนสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.) พบว่า แม้ว่าแต่ละองค์กรจะมีวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมายต่างกันบ้าง แต่ยังคงอยู่ในกรอบการทำให้โลกเกิดสันติภาพ ดังนั้นเป้าหมายจึงเป็นการเน้นสันติภาพในมิติของระดับประเทศเป็นสำคัญ ในขณะที่องค์กรโลกด้านศาสนา คือ พ.ส.ล. จะเน้นมิติของระดับบุคคลแล้วแผ่ขยายไปสู่สังคมที่น่าสนใจคือ การสร้างสันติภาพของแต่ละองค์กรเน้นการพัฒนาคนและประเทศให้เจริญ มีเพียงสหประชาชาติที่ค่อนข้างแตกต่างคือ การสร้างสันติภาพจะเน้นความเป็นคนกลางระหว่างประเทศ รวมถึงการสอดส่องดูแลสถานการณ์ทั่วโลกไม่ให้เกิดการใช้ความรุนแรง และยังทำหน้าที่แทรกแซงหากเห็นว่าความขัดแย้งนั้นเป็นภัยต่อมวลมนุษยโลก ในขณะที่องค์กรสันติภาพอื่นจะมุ่งเน้นการพัฒนาทั้งเชิงกายภาพ คือ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และเชิงจิตภาพ คือ การสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบที่มนุษย์พึงมีต่อกัน และได้แนวคิดสำคัญที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจก่อนการทำงานด้านสันติภาพ ได้แก่เงื่อนไขความสำเร็จในการสร้างสันติภาพโดยรวม และมนทัศน์หรือหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพ ซึ่งทำให้ได้กรอบของการศึกษากระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพดังระบุ โดยได้รวบรวมและสรุปประเด็นนำเสนอไว้ ๒ ด้าน คือ ด้านกระบวนการหรือวิธีการสร้างสันติภาพ และด้านผลลัพธ์หรือความสำเร็จที่ต้องการได้รับ นอกจากนี้ยังพบว่าองค์กรสันติภาพจะทำงานได้สำเร็จนั้นสมาชิกขององค์กรนับว่าเป็นหัวใจหลักสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านสันติภาพ ทั้งนี้หลักการที่สมาชิกองค์กรและองค์กรต้องเป็นคู่ขนานไปในทางเดียวกันคือการมีปณิธานที่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา

ในการศึกษากระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลก ได้แก่ มหาตมะ คานธี เนลสัน แมนเดลา มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ คุณแม่เทเรซา และดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ เทนซิน เกียตโซ พบว่า หลักคิดที่นำไปสู่การปฏิบัติและได้ผลเป็นเกณฑ์สำคัญเชิงคุณภาพในการชี้วัดหรือบ่งชี้ถึงความสำเร็จในกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลกที่จะนำไปสู่สันติภาพทั้งมิติสันติภาพภายในและสันติภาพภายนอก คือเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติในบริบทต่างๆ ดังนี้ (๑) เข้าใจในกระบวนการสร้างสันติภาพภายใต้กรอบแห่งอริยสัจ ๔ (๒) ลดความเบียดเบียนกันด้วยหลัก “อหิงสา”(๓) ต้องทำความเข้าใจกันระหว่างศาสนาให้สำเร็จ ด้วยการเริ่มจากปัจเจกฯ (๔) ต้องกำจัดความต้องการเอาชนะการเพ่งโทษต่อผู้อื่นให้ได้ด้วยสำนึกแห่งความเมตตากรุณา พัฒนาความกรุณาให้มากกว่าพัฒนาสมองร่วมสร้างความรักในใจตนและเผื่อแผ่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันในสังคม นับถือให้เกียรติกัน เคารพกันในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกัน (๕) ต้องมีความเพียร ๔ ด้านคือ ระวังเหตุแห่งความขัดแย้ง ขจัดความขัดแย้งที่จะขยายสู่ความรุนแรง ป้องกันความขัดแย้ง และรักษาพัฒนาให้เกิดสันติภาพอย่างยั่งยืน (๖) มีเป้าหมาย ๒ ทาง คือ การสร้างสันติภาพด้วยการควบคุมความขัดแย้งที่

นำสู่ความรุนแรงให้ได้เป็นเบื้องต้น จากนั้นคือยุติความขัดแย้งที่นำสู่ความรุนแรง และต้องมีวิธีการความขัดแย้งใน ๒ มิติหลักๆ คือ การจัดการความขัดแย้งด้านในในเชิงปัจเจกฯ และด้านนอกในเชิงสังคม (๗) ต้องยึดหลักการทำงานแบบมีส่วนร่วมภายใต้การสื่อสารอย่างกระจ่างชัดด้วยสันติโดยพัฒนาทั้งคนและระบบไปพร้อมๆ กัน

ในการวิเคราะห์เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก พบว่า องค์กรของเกณฑ์ชี้วัดฯ มีสาระสำคัญหลักในเรื่องของ ๑) มิติศาสนาต่อกระบวนการสร้างสันติภาพ และ ๒) หลักการสำคัญของนักสันติภาพโลกต่อกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมระดับจุลภาคในสถาบันครอบครัวจากแนวคิดและการปฏิบัติของคุณแม่เทเรซา และในสังคมระดับมหัพภาคในสถาบันการเมืองและการปกครองจากแนวคิดและการปฏิบัติของมหาตมะ คานธี ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ เนลสัน แมนเดลา มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ทำให้ได้ภาพรวมของเกณฑ์ชี้วัดฯ ๑๓ ข้อ และท้ายสุดสรุปเป็นเกณฑ์ชี้วัดฯ ได้ใน ๔ ประเด็น คือ ๑) การระมัดระวังตนเองมี ๒ ตัวชี้วัด ๒) การจัดการความขัดแย้งหรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว มี ๓ ตัวชี้วัด ๓) การพัฒนาสันติภาพให้เจริญงอกงาม มี ๔ ตัวชี้วัดและ ๔) การอนุรักษ์สันติภาพให้ยาวนาน มี ๕ ตัวชี้วัด

๖.๑.๓ ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ : ถอดบทเรียนจากชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (ภาคสนาม) โดยศึกษาถอดบทเรียนในพื้นที่ ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนแพรวพรมแดง ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง และชุมชนย่านกะดีจีน มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ เครื่องมือที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๓๐ คน ประกอบกับการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม ผลการวิจัย พบว่า

แม้บริบทของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างในเรื่องของวิถีอาชีพ ชาติพันธุ์ และศาสนา แต่ทั้ง ๓ ชุมชนสามารถก้าวข้ามความแตกต่างและแก้ปัญหาความขัดแย้งในอดีตสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ชุมชนมีความรักสามัคคีและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ มีการรักษาสืบสานอัตลักษณ์วิถีชีวิตชุมชนให้คงอยู่ สาเหตุความขัดแย้งในอดีตของชุมชนเป็นความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์และข้อมูลหรือการสื่อสารทำความเข้าใจ ปัจจัยความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและทำให้ชุมชนเกิดสันติสุข เกิดจากปัจจัยภายใน คือ การมีศูนย์รวมความคิดหรืออุดมการณ์ที่เข้มแข็งอันมีรากฐานมาจากคำสอนทางศาสนาและวิถีวัฒนธรรมความเชื่อที่สืบทอดกันมา และพลังของผู้นำ การเรียนรู้บทเรียนในอดีตพร้อมกับหาทางแก้ไขด้วยหลักสันติวิธีและปัจจัยภายนอก คือ การมีส่วนร่วมขององค์กรหน่วยงานภายนอก

การศึกษาถอดบทเรียนจากชุมชนทั้ง ๓ แห่งทำให้ได้พบองค์ความรู้ ๕ มิติของชุมชนสันติสุขประกอบด้วย มิติด้านกายภาพ มิติด้านสังคม มิติด้านจิตใจ มิติด้านปัญญา มิติด้านผู้นำ

ที่นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ซึ่งมีหลักการสำคัญ (Principle) คือ การใช้พลังอ่อนนุ่ม หรือ Soft power ที่มาจาก ๒ ตัวแปรสำคัญ ได้แก่ ธรรมะ (Dharma) คือ ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาเป็นรากฐานนำพาให้เข้าถึงสันติสุข อุดมการณ์และความเชื่อมั่นใน กระบวนการสันติวิธี (Peaceful means) ของตัวบุคคล (People) ที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาชุมชนสันติสุข ได้แก่ ผู้นำ (Leaders) สมาชิกชุมชน (Members) และเครือข่ายทางสังคม (Network) ทำให้ได้ภาพสะท้อน (Reflection) เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงการพัฒนากายภาพ (Physical development) และ การพัฒนาคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม (Moral development) ของชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ จากกรอบแนวคิดนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอ เป็นองค์ความรู้ใหม่ สมการ สร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ คือ $D \& P (LINE) = 2 D$

๖.๑.๔ สังเคราะห์รูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเอกสาร โดยรวบรวมองค์ความรู้จากโครงการย่อยทั้ง ๓ โครงการ มาวิเคราะห์สรุปเป็นองค์ความรู้และสร้างรูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า

ความขัดแย้งในกระแสสังคมโลกกับความขัดแย้งในสังคมไทย แทบจะเรียกได้ว่าไม่ได้แตกต่างกันมากมายนัก ทั้งนี้ปัญหาความขัดแย้งส่วนใหญ่มักจะเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม มูลเหตุแห่งความขัดแย้งในสังคมไทยที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด สามารถสะท้อนเป็นสาระสังเขปได้ดังนี้ ปัญหาความไม่ยุติธรรม ปัญหาความขัดแย้งอุดมการณ์ทางการเมือง ปัญหาการใช้ Hate Speech

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาบูรณาการหลักการและวิถีปฏิบัติเพื่อสร้างสันติภาพในศาสนา เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก และการศึกษาถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งเพื่อเสนอแนวทางการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ จากผลการศึกษาเหล่านี้ทำให้เกิดการเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่ได้เพื่อนำเสนอเป็นรูปแบบการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพที่พึงประสงค์ในสังคมไทย

การสร้างวงล้อแห่งสันติภาพ - ล้อมวงล้อด้วย บวร. - มุ่งพัฒนาตามหลัก 4 D

วงล้อที่ ๑ ในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติภาพ คือ การพัฒนาคนด้วยการสร้างรากฐานจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ และวงล้อที่ ๒ คือ การอาศัยความหลากหลายความเป็นพหุวัฒนธรรมมาละลายความขัดแย้งและสร้างความรักสามัคคี โดยวงล้อนี้ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกโดยมีผู้นำศาสนา ผู้นำทางจิตวิญญาณ ร่วมทำให้เกิดสันติพหุวัฒนธรรม และวงล้อที่ ๓ คือ การพัฒนาผู้ที่จะมาทำหน้าที่ในงานสร้างสันติภาพ บุคลากรเหล่านี้ต้องฝึกให้มีคุณสมบัติเฉพาะที่เรียกว่า วิศวกรสันติภาพ ซึ่งวงล้อทั้ง ๓ เหล่านี้จะป็นกลไกพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมที่สอดคล้องกับบริบทความเป็นไทยที่พึงประสงค์ นอกจากนี้การ

ขับเคลื่อนวงล้อทั้ง ๓ ให้เป็นจริงได้ต้องอาศัยพลังสถาบันทางสังคม อันได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน ที่จะมาช่วยล้อมวงล้อและส่งพลังให้สามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่องและมีทิศทาง และมีการพัฒนาที่ตามหลักการพัฒนา ๔ ด้าน คือ การพัฒนาทางกายภาพ การพัฒนาทางสังคม การพัฒนาทางจิต และการพัฒนาทางปัญญา ซึ่งจะเป็นแผนแม่แบบการสร้างสันติภาพในสังคมไทยให้มีความยั่งยืน ด้านกระแสแห่งความขัดแย้งที่ชุกชอนอยู่ในจิตใจและพร้อมที่จะเป็นไวรัสในการแพร่กระจายสู่สังคม คณะผู้วิจัยเรียกโมเดลนี้ว่า **Strategy for Peace Station** หรือเรียกย่อว่า **Model SPS** โดยมีรายละเอียดดังนี้

วงล้อที่ ๑ การสร้างรากฐานจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ เป็นหลักปฏิบัติที่มาจากศาสนาแห่งสันติภาพ ที่ผู้นำทางศาสนา นักการศาสนา นักเผยแผร์ ควรนำมาใช้ในการเผยแผ่ศาสนา นอกเหนือจากการสั่งสอนตามหลักศาสนาของตน โดยมี ๕ หลักการและวิถีปฏิบัติที่สำคัญ ได้แก่ ๑) หลักแห่งการเว้นจากการทำชั่วและมุ่งทำความดี ๒) หลักแห่งความรัก ความเมตตา ๓) หลักแห่งการเสียสละหรือการแบ่งปัน ๔) หลักแห่งความเพียรในชีวิต ๕) หลักแห่งการยึดหลักความยุติธรรม

วงล้อที่ ๒ สร้างวิถีสันติพัฒนาธรรม ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายนับตั้งแต่ผู้นำศาสนา องค์กรศาสนา นักวิชาการ ต่างก็ต้องร่วมมือประสานในการสร้างวิถีสันติพัฒนาธรรม กล่าวคือ ท่าทีที่แสดงออกถึงการแบ่งปัน ๕ ประการที่ศาสนิกทุกศาสนิกถือว่าเป็นแกนปฏิบัติต่อกันและกัน ได้แก่ (๑) แบ่งปันความรัก (๒) แบ่งปันผลประโยชน์และความต้องการ (๓) แบ่งปันความสุข (๔) แบ่งปันถ้อยคำดีๆ และมีคุณค่า และ (๕) แบ่งปันลมหายใจแห่งสันติภาพ

วงล้อที่ ๓ สร้างวิศวกรสันติภาพ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีจิตอาสา หรือมีบทบาทหน้าที่ในกระบวนการสร้างสันติภาพแล้ว ยังครอบคลุมไปถึงบุคคลทุกภาคส่วนของสังคมที่มีความปรารถนาที่จะเห็นสังคมเกิดสันติสุขโดยไม่นิ่งเฉย แต่ลงมือทำหรือมีส่วนร่วมที่จะทำให้สังคมเกิดสันติสุข ซึ่งการพัฒนากลุ่มคนเหล่านี้ให้ออกไปทำงานให้กับสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีฐานคิดสำคัญหลักร่วมกันในกลุ่มวิศวกรสันติภาพ ๘ หลักการสำคัญ ได้แก่ ๑) เข้าถึงวิถีแห่งสันติภาพ ๒) ยึดมั่นในสันติวิธี ๓) ไม่มุ่งเอาชนะ โทษผู้อื่น เน้นให้อภัยและหัวใจแห่งกรุณา ๔) มี ๔ เพียร ระวัง ขจัด ป้องกัน รักษาและพัฒนา บนวิถีแห่งสันติภาพ ๕) ใช้ ๒ สันติกระแส ภายในสู่ภายนอก ภายนอกสู่ภายใน ๖) สร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม ๗) ผลักดันผู้นำให้ใช้อำนาจแห่งเมตตาในการพัฒนา

รวมพลัง บวร. เป็น สถานี BTS (BAN – TEMPLE- SCHOOL) เพื่อสันติสุข

ทั้งนี้โมเดลชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ จะสำเร็จผลได้ก็ต้องอาศัยพลังของบ้าน วัด และโรงเรียน เช่นเดียวกัน สำหรับคำว่าวัด มิได้หมายถึง วัด ในทางพระพุทธศาสนา แต่หมายรวมถึงวัดหรือศาสนสถานในทุกศาสนา ไม่ว่าจะเป็น โบสถ์ มัสยิด สุเหร่า เป็นต้น โดยวัดจะทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมใจของคนในหมู่บ้าน ชุมชน พร้อมขัดเกลาจิตและปัญญาของคนในชุมชน ในขณะที่โรงเรียนก็เป็นสถานที่บ่มเพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่สามารถเจริญเติบโตจิตวิญญาณแห่งสันติภาพเมื่อโรงเรียน บ้าน และวัด มีหลักการปฏิบัติและมีจุดหมายร่วมกันพร้อมที่จะประคองเยาวชนในสังคมให้เข้มแข็งมีภูมิด้านทานศีลธรรมที่เข้มแข็ง

พัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพตามเกณฑ์ชีวิต 4 D (Development)

กรอบในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพท้ายสุดแล้วก็เป็นเรื่องของการพัฒนามนุษย์ พัฒนาสังคม พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย มิติทางกาย (Physical development) มิติทางสังคม (Moral development) มิติด้านจิตใจ (Emotional development) มิติด้านปัญญา (Intellectual development)

บันได ๔ ขั้น กับตรวจสอบกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย ทั้งนี้รูปแบบกระบวนการสร้างสันติภาพที่พึงประสงค์ในสังคมไทย สามารถนำมาตรวจสอบวิธีการกระบวนการตามเกณฑ์ชีวิตความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพที่ได้จากงานวิจัยชุดนี้ กล่าวคือ บันไดขั้นที่ ๑ คือ การระมัดระวังตน-มีความเข้าใจหลักสันติภาพ เป็นซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างสันติ บันไดขั้นที่ ๒ คือ การขจัดความขัดแย้ง/ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว (Resolution) บันไดขั้นที่ ๓ คือ การป้องกัน/เสริมสร้าง/พัฒนา (Outer Prevention & Development) บันไดขั้นที่ ๔ เป็นขั้นสุดท้าย กล่าวคือ การรักษาสันติภาพให้ยั่งยืน (Sustainable Preservation) และกุญแจไขความสำเร็จเมื่ออยู่ในกระบวนการสร้างสันติภาพตามหลัก ๒ อะ ๓ อา กล่าวคือ การทำงานอยู่บนฐานของจังหวะ เวลา เสนา จักขุม การกำหนดกลยุทธ์ตามโมเดล SPS ที่นำเสนอมานี้ย่อมทำให้กระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทยมีไกลเกินเอื้อมและสามารถทำให้เป็นจริงได้ สมดังที่ประเทศไทยเคยถูกขนานนามว่า แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ที่มีแต่สันติสุขเหมือนดังที่ผ่านมา

๖.๒ ข้อเสนอแนะ

๖.๒.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

๑) ภาครัฐโดยเฉพาะรัฐบาล ควรส่งเสริมให้นารูปแบบกระบวนการสร้างสันติภาพนี้ไปกำหนดใช้ในเชิงยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำหลักศาสนาเป็นกลไกขับเคลื่อนสังคมไทยให้เกิดสันติภาพและมีความยั่งยืน

๒) องค์การศาสนา ควรนำองค์ความรู้นี้มาทบทวนการทำงานเผยแพร่ และมีการปรับท่าทีการสอนหลักธรรมคำสอนทางศาสนา ที่มุ่งเน้นในเรื่องของแนวทางในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่หลากหลาย และมีความเป็นพหุวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังอาจต้องมีการนำไปสู่การปรับปรุงการพัฒนาผู้เผยแพร่ธรรมให้สอดคล้องกับกลยุทธ์การสร้างสันติภาพในระดับประเทศ

๓) องค์การที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพ อาจนำองค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ไปทบทวนและพัฒนาในการผลิตบุคลากร หรือส่งเสริมบุคลากรให้พัฒนาสันติภายใน และสร้างคลื่นลูกใหม่ในการขับเคลื่อนงานด้านสันติภาพให้ขยายไปสู่วงกว้าง โดยจัดให้มีการอบรมให้ความรู้กับผู้ที่สนใจ เนื่องจากสันติภาพมิใช่เป็นหน้าที่ของส่วนงานใดส่วนงานหนึ่ง แต่การสร้างสันติภาพในสังคมเป็นหน้าที่สำหรับทุกคนที่ปรารถนาจะทำให้สังคมไทยเกิดสันติสุข

๖.๒.๒ ข้อเสนอแนะงานวิจัย

๑) ควรมีการวิจัยแนวทางที่เป็นไปได้ในการขยายผลโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำโมเดลสร้างชุมชนสันติสุขไปขยายผลการศึกษาต่อ โดยอาจมีการนำไปทดลองประยุกต์ใช้และศึกษาผลของการนำโมเดลไปใช้

๒) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติภาพ โดยนำหลักองค์ความรู้ทางศาสนามาเป็นกลไกในการขับเคลื่อน

๓) ควรมีการวิจัยเชิงสำรวจทัศนคติ จุดแข็ง จุดอ่อน ของผู้ทำงานด้านสันติภาพ เพื่อเป็นแนวทางในการฝึกอบรมและพัฒนา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

๑. หนังสือทั่วไป

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **ความรู้ศาสนาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔.
- กิริติ บุญเจือ. **ปรัชญาประชาชาxbาน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๔๖.
- คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง. **พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ฉบับมาตรฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๓๕.
- คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **เอกสารมนุษย์กับสันติภาพ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- โครงการหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา. **บทสวดมนต์ทำวัตรเช้าเย็น**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗.
- จินดา จันทรแก้ว. **ศาสนาปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ แปล. **อัตชีวประวัติขององค์ทะไลลามะ: อิสรภาพในการถกเถียง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาสน, ๒๕๓๘.
- ชัยชนะ พิมานแมน. **ความคิดทางการเมืองของมหาตมะ คานธี**. เอกสารทางวิชาการกฎหมาย. ๒๕๒๗.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลคิมทอง, ๒๕๓๓.
- ณรงค์ เส้งประชา. **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.
- ธรรมกาย. **ศาสนศึกษา**. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนีย, ๒๕๕๐.
- ธนู แก้วโอภาส. **ศาสนาโลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๒.
- นริศ มณีขาว. **สื่อสารอย่างสันติ**. กรุงเทพมหานคร: เสริมสิขาลัย, ๒๕๔๔.
- ประชุมสุข อาชวอำรุง. **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**. กรุงเทพมหานคร: ปาร์อีส พับลิเคชั่น, ๒๕๒๗.
- พุทธทาส อินทปัญโญ. **สันติภาพของโลก**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๐.
- พระครูวาปีวชิโรภาส. **สงครามศาสนาคริสต์-อิสลาม**. (เอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติและพัฒนาการความขัดแย้งและสันติภาพในโลกยุคใหม่, สาขาวิชาสันติศึกษา, ๒๕๕๘).
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). **มองสันติภาพของโลก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **โลกทัศน์ชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

วิทยาลัย, ๒๕๔๘.

. **พุทธวิธีการบริหาร.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). **วิปัสสนาญาณโสภณ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ศรีอนันต์การพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่อสันติภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

. **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๓.

. **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

. **ความสำคัญของพระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.

. **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๓.

. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๓.

. **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๖.

. **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์.**

. **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ต้องพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

. **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.

. **ความสุขที่แท้จริง.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑.

. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๒.

. **วิถีสู่สันติภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย, ๒๕๕๐.

. **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

พระไพศาล วิสาโล. **สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๙.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยญาณกร). **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความ**

ขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๔.

พันเอกปิ่น มุกขนันต์. **แนวสอนธรรมะนักธรรมตรี.** กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
 พันเอก(พิเศษ)นวม สงวนทรัพย์. **สังคมวิทยาศาสตร์นา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนส์โตร์,
 ๒๕๓๗.

ภารดี มหาขันธ์. **พื้นฐานอารยธรรมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส์โตร์, ๒๕๓๒.
 มารค ตามไท. **การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีในสันติวิธี : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง,**

กรุงเทพมหานคร: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๔๓.
 มหาตมา คานธี, แปลโดย กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย, **โลกทั้งผองพี่น้องกัน.** พิมพ์ครั้งที่ ๖.

กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร: นาน
 มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์. **สันติศึกษากับสันติภาพ.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี : สถาบัน
 พระปกเกล้า, ๒๕๕๐.

_____. (ผู้แปล). **กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง.** ขอนแก่น: สถาบันสันติ
 ศึกษา, ๒๕๔๒.

_____. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๔.
 นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗.

วิลเลียม ยูรี, **กลยุทธ์การสมานไมตรีเพื่อบรรลุสันติร่วมกัน.** แปลโดย เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว.
 กรุงเทพมหานคร: เพ็ญฟ้าพรินต์, ๒๕๔๗.

ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล. **มนุษย์กับสันติภาพ,** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ศุภรา จันทรชิตฟ้า. **ความรุนแรงในชายแดน : สิ่งที่เห็นและเป็นไปในสามจังหวัดชายแดนใต้.**
 กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, ๒๕๔๙.

ศูนย์กษัตริย์ฟ้าฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกรุอัน. **พระมหาคัมภีร์อัลกรุอัน พร้อมความหมายภาษาไทย,**
 กรุงเทพมหานคร: สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย, ร.ศ.๑๔๑๙ [พ.ศ.๒๕๕๓].

สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๘.

สิทธิพงศ์ สิทธิขจร. **การบริหารความขัดแย้ง.** กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๕.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์
 บุ๊คส์, ๒๕๔๔.

สันสิทธิ์ ขวลิธดำรง. **รัฐศาสตร์ภาพกว้าง.** กรุงเทพมหานคร: สวีชาญการพิมพ์, ๒๕๔๖.

เอกสารประกอบการสอนรายวิชาศาสนศึกษาและคุณธรรมเพื่อชีวิต รหัสวิชา ส๔๐๑๐๑ สาขาวิชา
 สังคมศึกษาและศิลปะ โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์.

เอส.เอส. อนาคามี. **เสรีภาพที่ไร้เดียงสา.** กรุงเทพมหานคร: สยามมิสพับลิชชิงเฮ้าส์, ๒๕๕๓.

อรุณ คานธี. **จิตวิญญาณของหิงสา มรดกรักจากปู่ บนเส้นทางการเรียนรู้สันติวิธีของข้าพเจ้า.** แปล

- โดย อนิตรา พวงสุวรรณ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลด์คิมทอง, ๒๕๕๓.
- อภิญา รัตน์มงคลมาศ. **ความขัดแย้งระหว่างประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลด์คิมทอง, ๒๕๓๓.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **สันติศึกษา/วิถีวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙.
- _____ **อาวุธมีชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๔๖.
- เทียนฉาย กีระนันท์. **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**. วลัย อรุณี บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- ธีรยุทธ บุญมี. **Road Map ประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๗.
- ปรีชา เอี่ยมสุทธา. **กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองภาคสันติ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.
- ประเวศ วะสี. **สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๔๕.
- _____ **สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง**. สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.
- _____ **วิถีสู่สันติภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๖.
- พระมหาประยูร ธรรมจิตโต. **พุทธวิธีสร้างสันติภาพ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒.
- พระมหาหรรษา ธรรมหาโส. **พุทธสันติวิธี : การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๔.
- _____ **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **A Buddhist Worldview :โลกทัศน์ชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.
- พระไพศาล วิสาโล. **สู่ศานติเสรี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย**. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘.
- _____ **สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลด์คิมทอง, ๒๕๔๙.
- พระโสภณคณาภรณ์. **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์. **สร้างสันติด้วยมือเรา: คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง.**

กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๓.

มหาตมะ คานธี. **คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน.** รสนา โตสิตระกูล (บรรณาธิการ), พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

รอฮีม ปรามาส. **สงครามอนาคต และนวัตกรรมทาง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มติชน, ๒๕๔๗.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง: หลักการ และเครื่องมือแก้ปัญหา.** ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริกัญท์ออฟเซ็ท, ๒๕๓๗.

สุรจิต ชีรเวทย์. **ตนแม่กลอง.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส.เอเซียเพรส (๑๙๘๙), ๒๕๕๑.

อิสมาอีลลูตี จะปะกียา, **อิสลาม ศาสนาแห่งสันติภาพ.** นนทบุรี: บริษัท เฟรส์ออฟเซ็ท ๑๙๙๓ จำกัด, ๒๕๕๔.

อุทัย หิรัญโต. **หลักสังคมวิทยา.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒.

ภาษาอังกฤษ

Anthony Storr. **Human Aggression.** New York: Athenemum, 1968.

C. Wright mills. **The Power Elite.** New York: Oxford University Press, 1956.

Christopher Moor. **The Mediation Process: Practical Strategic for Resolving Conflict.** 2nd ed., San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 1996.

Christopher Moor. **The Mediation Process: Practical Strategic for Resolving Conflict.** 2nd ed., San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 1996.

Clyde Eagleton. **International Government.** New York: The Ronald press, 1948.

Fred C. Ikle. **How Nations Negotiate.** New York: Harper&Row, 1964.

Gjellerup, Kant. **The Pilgrim Kamanita.** Tr. by John Logies. Bangkok: Craftsman Press, 1999.

Herbert Marcuse. **Reason and Revolutions.** New York: Humanities Press, 1968.

Josep S. Nye Jr.. **Soft Power: The Means to Success in World Politics.** Public Affair: New York, 2004.

Konrad Lorenz. **on Aggression.** New York: Bantam, 1969.

Peter T. Coleman. **The Handbook Conflict Resolution: Theory and Practice,** Morton Deutsch and Peter T. Coleman (Editors). San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2000.

Ralf dahrendorf. **Class and Class Conflict in Industrial Society.** California: Standford University Press, 1959.

Robert Cooper. **Hard Power. Soft Power and the Goals of Diplomacy in American**

- Power in the 21 st Century.** (eds) David Held and Mathias Koenig-Achibugi. Cambridge: U.K., 2004.
- Reymond W. Mack and John Pease. **Sociology and Social Life.** New York: D Van Nostrand Company, 1973.
- Throesten Sellin. **Culture Conflict and Crime,** (New York: Social Science Research Council, 1938.
- Webster's New College Dictionary bosston. New York: Houghton miffin company, 1995.
- William Ury. **Getting to Peace: Transforming Conflict at Home, at Work, and in the World.** New York: Penguin Putnam, 1999.

๒. หนังสือแปล

- คริสโตเฟอร์ มัวร์. **กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง.** แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์.
 ขอนแก่น: สถาบันสันติศึกษา, ๒๕๔๒.
- เจมส์แอลเครตัน. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน.** แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗.

๓. บทความในวารสารภาษาไทย

- ทัศนีย์ ชัยกิตติพันธ์. “บทบาทของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ต่อการเสริมสร้างสันติภาพและสันติสุขในสังคมไทย”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์.** ฉบับพิเศษเนื่องในวสาชบูชาโลก (มิถุนายน ๒๕๕๙): ๑-๖.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของกลุ่มน้ำแม่ตาช้างที่เชียงใหม่”. **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๑๐ (สิงหาคม ๒๕๔๖) : ๖๘-๖๙.
- สุนทร ปัญญะพงษ์และคณะ. “ความขัดแย้งระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับหน่วยงานภาครัฐในการจัดการทรัพยากรน้ำจากลำปะทาวอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ”. **วารสารวารสารสังคมลุ่มน้ำโขง.** ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑. (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๕): ๑๒๕-๑๒๙.
- สุรชาติ บำรุงสุข. **สงครามข้ามรัฐ-สงครามในรัฐ: จากสถานการณ์โลกถึงภาคใต้**, **มติชนสุดสัปดาห์.** ฉบับที่ ๑๒๔๙: ๓๓.
- อภิรดี พลน้อย. “การพัฒนาการจัดการความขัดแย้งในชุมชน โดยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชนโดยอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทชุมชน”. **วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์.** ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒. (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๕): ๓๙-๔๘.
- อรุณ ภาณุพงศ์. “การเจรจาทางการทูต”, **สราญรมย์.** ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑: ๒.

๔. บทความในวารสารภาษาอังกฤษ

- Henkin, A.B. et.al. “Conflict management strategies of principals in site – based managed schools”. **Journal of Educational Administration.** Vol. 38(2). 2000 : 16-17.

Henkin, A.B. et.al. “Conflict management strategies of principals in site – based managed schools”. *Journal of Educational Administration* 38, 2000: p.142 – 154.

๕. บทความจากหนังสือรวบรวมบทความ

พระไพศาล วิสาโล. “สันติภาพโดยสันติวิธี”, ใน **สื่อในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ**. หน้า ๒๓. กาญจนาก้าวเทพ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. “พุทธศาสนากับอหิงสธรรม”, ใน **ปฏิบัติการแห่งความรัก: ยุคสมัยแห่งความรุนแรง**. หน้า ๓๑๘. วีร สมบูรณ์ และไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๒๒.

๖. รายงานการวิจัย

กิตติศักดิ์ ปลาทองและคณะ. “การจัดการความขัดแย้งของชุมชนตลาดพาหุรัด กรุงเทพมหานคร”, **รายงานวิจัย**. สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๔.

จันทร์ ลั่นจี. “การศึกษาระดับความเข้มแข็งของบุคคลในชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษาชุมชนชาวแพรทนามแดง อำเภอ อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

ปัญญา โตทองและคณะ, โครงการรูปแบบการจัดการน้ำในคลองตำบลแพรทนามแดง อำเภอ อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, **รายงานวิจัย**, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐.

พูนสุข มาศรีสรรค์, บรรพต ต้นธีรวงศ์ และชนทอง วัฒนะประดิษฐ์. เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รติดา แก้วจุลกาญจน์. “โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อจัดทำข้อเสนอแนวทางและมาตรการรับรองสิทธิชุมชนที่เป็นการปกป้องคุ้มครองสุขภาวะของประชาชน”. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

วาสนา พิทักษ์ธรรมและคณะ. “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี. **รายงานวิจัย**. เอกสารสืบเนื่องการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑. “สร้างเสริมสหวิทยาการ ผสมผสานวัฒนธรรมไทย ก้าวอย่างมั่นใจเข้าสู่ AC” ,ปี ๒๕๕๙, หน้า ๑๕๓๔-๑๕๓๙.

สุนทร ปัญญาพงษ์ และคณะ. “ความขัดแย้งระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับหน่วยงานภาครัฐในการจัดการทรัพยากรน้ำจากลำปะทาวอำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ”. **รายงานวิจัย**. สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕.

สุกัญญา รุ่งทองใบสุรีย์, “สภาพปัญหาความขัดแย้งในชุมชนและรูปแบบในการจัดการปัญหาในจังหวัดปทุมธานี”. **รายงานวิจัย**. สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๖.

ศิริภัทรา รักษาพล. “บทบาทของวัดประยูรวงศาวาสวรวิหารในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนพหุ

วัฒนธรรมตามหลักพุทธสันติวิธี”.วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

อนันต์ อ่อนแสน. “การถอดบทเรียนการจัดการความขัดแย้งของชุมชนบ้านบึงคัด ตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก”, การค้นคว้าอิสระรัฐปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔.

๗. จุลสาร เอกสารอัตสำเนา และเอกสารอื่นๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์

นิธิ สุริยะ. “การระงับข้อพิพาทของรัฐโดยสันติวิธี”.เอกสารประกอบการสอนวิชากฎหมายระหว่าง

ประเทศแผนกคดีเมือง.กรุงเทพมหานคร: ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖.

มารค ตามไท. “ปัจจัย และเงื่อนไขแห่งความสำเร็จของสันติวิธีในสังคมไทย”, บรรยาย ณ ห้อง ประชาธิปก สถาบันพระปกเกล้า, ๑๑ มีนาคม ๒๕๔๗.

อรุณ ภาณุพงษ์.คำบรรยายวิชากฎหมายระหว่างประเทศ. พระนคร: ม.ป.พ.,๒๕๔๔.

๘. บทสัมภาษณ์

กิตติศักดิ์ ทวีกุล. รองนายก อบต.สวาย (ชาติพันธ์ลาว)หมู่บ้านท่าคอยนาง อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ.

สัมภาษณ์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ดาโต๊ะ ดร. อิหม่าม พัฒนา หลังปุเต๊ะ. มัสยิดวัดต้นสน. สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๕๙.

ชนะ โอสธ. ประธานชุมชนกุฎีขาวกรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ชัยสิทธิ์กิตติวานิชพันธ์. ประธานชุมชนวัดกัลยา กรุงเทพมหานคร, สัมภาษณ์ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ทวีแก้วกัลยา. รองประธานชุมชนวัดบุปผาราม กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ธีรนนท์ ช่วงพิชิต. ผู้เชี่ยวชาญนักวิชาการศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนธนบุรี. สัมภาษณ์, ๒๖

มกราคม ๒๕๕๙.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) ศ., ดร.. เจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร

กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, ๙ มกราคม ๒๕๕๙.

พ่อใหญ่คำพันธ์. ผู้นำอาวุโสและเป็นปราชญ์ชาวบ้าน หมู่บ้านท่าคอยนางอ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ.

สัมภาษณ์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

บุญชอบ พ่วงสำราญ, ชาวบ้านชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม. สัมภาษณ์,

๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ประวิทย์แจ่มพงษา. ประธานชุมชนวัดประยูรวงศาวาส กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม

๒๕๖๐ .

ปัญญา โตทอง.ผู้นำชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม. สัมภาษณ์, ๔

พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ปิ่นทอง วงษ์สกุล.ประธานชุมชนกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

มนัส บัวหลวง.รองประธานองค์กรชุมชน ต.แพรกหนามแดง อ. อัมพวาจ. สมุทรสงคราม. สัมภาษณ์,

๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

มาลินี นิมนิจ. ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านท่าคอยนาง (ชาติพันธ์เขมร) หมู่บ้านท่าคอยนางอ.ปรางค์กู่ จ.ศรี

สะเกษ. สัมภาษณ์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ร.ท.วิรัช สิทธิธนา ผบ.มอ.ร้อย รส.ป.๙ พัน.๑๙. สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

รตท.พีรศักดิ์ รัตนพันธ์. รองสารวัตรผู้กำกับ สน.บุปผาราม. สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ลุงทอง. ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่บ้านท่าคอยนางอ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

วัลลภขุนนอก. ชาวบ้าน แพรกหนามแดง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม. สัมภาษณ์, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สมนึก ศรีฤกษ์. ครูบ้านท่าคอยนาง (ชาติพันธ์เขมร), หมู่บ้านท่าคอยนาง อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ.

สัมภาษณ์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สมพงษ์ศรีฤกษ์. อดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านท่าคอยนาง อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ. สัมภาษณ์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สมบูรณ์ แดงอรุณ. ประธานศูนย์ข่าวชุมชนแพรกหนามแดง ต. แพรกหนามแดง อ. อัมพวา จ.

สมุทรสงคราม. สัมภาษณ์, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สาลี ขุนนอก. ชาวบ้านฝั่งน้ำเค็ม ชุมชนแพรกหนามแดง อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม. สัมภาษณ์, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

สุริยงค์ชูโส. อดีตผู้ใหญ่บ้าน (ส่วย) ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ . หมู่บ้านท่าคอยนาง อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ.

สัมภาษณ์, ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สโรช โลหญาณจารี. ประธานชุมชนโรงคราม กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๙. สารนิเทศจากเว็บไซต์ไวด์เว็บ (World Wide Web)

คมชัดลึก. แพรกหนามแดง “จากความขัดแย้งสู่ชุมชนสันติสุข”. [http://www.komchadluek.\[๑๐ ม.ค. ๒๕๖๐\]](http://www.komchadluek.[๑๐ ม.ค. ๒๕๖๐]).

ต้นแบบหมู่บ้านสันติสุข.[ออนไลน์].แหล่งที่มา:[https://www.thairath.co.th/content/\[๑๐ ม.ค. ๒๕๖๐\]](https://www.thairath.co.th/content/[๑๐ ม.ค. ๒๕๖๐]).

โคทม อารียา. “เอกสาร 30 ปี 14 ตุลา จดหมายข่าว ประชาชน”. (๑ ตุลาคม ๒๕๔๖): ๒๓-๒๕.

[ออนไลน์].แหล่งที่มา: [http://www.santipap.com/kotom.htm.\[๑๐ ต.ค. ๒๕๖๐\]](http://www.santipap.com/kotom.htm.[๑๐ ต.ค. ๒๕๖๐]).

ปิชอบคารลอสฟิลิปเป ซีเมเนสเบโล. ผู้แปล ดร. เจนจิต กสิกิจธำรง, ผศ. ดร. เคิร์กเพอร์สัน, และ อ.

จรัญญา เทพพรบัญชากิจ บัณฑิตวิทยาลัยและการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยพายัพ,

อ้างใน ความหมาย “สันติภาพ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:[http://www.upf.or.th \[๒๐ ต.ค.๒๕๖๐\]](http://www.upf.or.th [๒๐ ต.ค.๒๕๖๐]).

บทเทศน์ของคุณพ่อมีเกล กาไรซาบาล(SJ). [ออนไลน์].แหล่งที่มา: [http://www.thaicatholic mission.com\[๓ ธ.ค.๒๕๖๐\]](http://www.thaicatholic mission.com[๓ ธ.ค.๒๕๖๐]).

ประเวศ วะสี. อ้างใน พิเชต สุนทรพิพิธ.ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา.บทบาทของผู้ตรวจการ

แผ่นดินของรัฐสภากับการระงับข้อพิพาทอย่างสันติ.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

[http://www.ombudsman.go.th/ articles_ main.asp?id=100080.\[๓ ธ.ค.๒๕๖๐\]](http://www.ombudsman.go.th/ articles_ main.asp?id=100080.[๓ ธ.ค.๒๕๖๐]).

ปัญญา โตทอง. แพรกหนามแดงชุมชนแห่งความยั่งยืน.สถาบันส่งเสริมภาคประชาสังคม. [ออนไลน์],

แหล่งที่มา:[http://www.thaicivilsociety.com/?p=content&id_content=199\[๒๓](http://www.thaicivilsociety.com/?p=content&id_content=199[๒๓)

พ.ย.๒๕๖๐].

เปิด'สวนสันติภาพ'ปรางค์กู่แห่งใหม่ในไทย.[ออนไลน์].แหล่งที่มา: <http://krusiam.com/community/forum/view.asp?forumname=%A2%E8%D2%C7%C7%A7%A1D2%C3%BE%C3%D0&postid=ForumID0066734>วันอาทิตย์ที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗.[๒ ธ.ค.๒๕๖๐].

ผู้จัดการออนไลน์. ท่องกะตี่จีน ชมศิลป์ในซอย. [ออนไลน์].แหล่งที่มา: <https://www.manager.co.th> [๒ ธ.ค.๒๕๖๐].

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. [ออนไลน์].แหล่งที่มา: www.nesdb.go.th. [๒ ธ.ค.๒๕๖๐].

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).สลายความขัดแย้ง สังคมศาสตร์ที่ยั่งยืนถึงธรรมชาติ. หน้า ๑-. [ออนไลน์].แหล่งที่มา:http://www.watnyanaves.net/uploads/File/books/pdf/dissolving_conflict_social_science_in_line_with_nature.pdf_in_line_with_nature.pdf.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. จากหมู่บ้านศีล ๕ พัฒนาสู่การเป็นต้นแบบหมู่บ้านสะอาด: ถอดบทเรียนการพัฒนาจากบ้านท่าคอยนาง จ.ศรีสะเกษ", [ออนไลน์].แหล่งที่มา:<http://www.mcu.ac.th/En/arti>[๒ ธ.ค.๒๕๖๐].

สินหา วงศ์ฮาด. ภาวะหลายภาษาที่ชุมชนภาษาที่บ้านท่าคอยนาง ตำบลสวาย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดศรีสะเกษ.[ออนไลน์].แหล่งที่มา:http://www.tnrr.in.th/?page=result_search&record_id=324395, [๒ ธ.ค.๒๕๕๙].

สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวแพรกกนามแดง...ชวนตระหนักการจัดการน้ำที่ผ่านมา https://www.trf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=371:2013-12-03-08-22-08&catid=63&Itemid=212&option=com_content&view=article&id=371:2013-12-03-08-22-08&catid=63&Itemid=212 [๒ ธ.ค.๒๕๖๐].

สำนักงานคณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทย. หลักศรัทธา. [ออนไลน์].แหล่งที่มา: <http://www.cicot.or.th/2011/main/content.php?page=sub&category=16&id=993>[๓ ธ.ค.๒๕๖๐].

วารสาร Foreign Affairs ฉบับ Summer 1993. [ออนไลน์].แหล่งที่มา:<http://www.zmag.org/terrorframe.htm> 221144release date CPMPWBCContents P. Member P.[๓ พ.ย. ๒๕๖๐].

[ออนไลน์].แหล่งที่มา: <http://travel.trueid.net/detail/35076>[๓ ม.ค.๒๕๖๐].

[ออนไลน์].แหล่งที่มา.http://www.bps thai.org/BPS_Links/PhotoTechnic_L/PhotoTip_L/Sec06.html

[ออนไลน์].แหล่งที่มาhttp://www.myfirstbrain.com/main_view.aspx?id=47739 [๑๐ ม.ค. ๒๕๖๐].

องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย.[ออนไลน์].แหล่งที่มา:http://www.tambon-sawai.go.th/default.php?modules=otop3&view_id=127, [๒๓ พ.ย.๒๕๖๐].=53, [๓ ธันวาคม ๒๕๖๐].

องค์การบริหารส่วนตำบลแพรกหนามแดง จังหวัดสมุทรสงคราม. “ประวัติความเป็นมาของแพรกหนามแดง”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา:http://www.phragnamdang.go.th/site/index.php?option=com_[๓ ม.ค.๒๕๖๐].

อิสมาอีล ลูตฟี จะปะกียา (๒๕๔๗). อ้างใน สุชาติ เศรษฐมาลินี, การสร้างสันติภาพและสันติวิธีในวิถีอิสลาม, <http://www.deepsouthwatch.org/node/5702>[๑๓ ธ.ค.๒๕๖๐].

การบูรณาการองค์ความรู้ แนวคิดและวิถีปฏิบัติเพื่อพัฒนากระบวนการ สร้างสันติภาพในสังคมไทย

The Integration of the Knowledge in Field of Peace for Developing Peace Building Process in Thai Society

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาบูรณาการหลักการและวิถีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา ๒) เพื่อศึกษาเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก ๓) เพื่อศึกษาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ : ถอดบทเรียนจากชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง และ ๔) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยใช้การศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์แบบกลุ่ม และการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วมผลการวิจัยพบว่า

๑) บูรณาการการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนา มีหลักการและวิถีปฏิบัติตามกรอบการพัฒนาตนเองที่ช่วยในการสร้างเสริมสังคมให้เกิดสันติสุข ที่รอบรอบ ครอบครัว หรือรอบด้าน และตลอดวงจร กรอบการพัฒนาตน ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านกายภาพ ได้แก่ การรักษาสันติแวดล้อมธรรมชาติ หรือการส่งเสริมสัมมาอาชีวะวิถีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง (๒) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านพฤติกรรม ได้แก่ ทำที่การแสดงออกต่อการอยู่ร่วมกันด้วยรักและสามัคคีมีความปรองดอง (๓) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ การฝึกฝนอบรมคุณธรรมจริยธรรม (๔) หลักแนวคิดการพัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ การแสวงหาองค์ความรู้เพื่อการพึ่งพาตนเอง

๒) เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก มีสาระสำคัญหลักในเรื่องของการพัฒนาตนเองอันมีหลักทางศาสนาเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสันติภาพภายนอก โดยมีเกณฑ์ชี้วัด ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) การระมัดระวังตนเอง ประกอบด้วย ๒ ตัวชี้วัดย่อย คือ ระมัดระวังพฤติกรรมการแสดงออกทางกาย วาจาและ ระมัดระวังความคิด (๒) การขจัดความขัดแย้งหรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว ประกอบด้วย ๓ ตัวชี้วัดย่อย คือ ทำที่การแสดงออกอย่างสันติ, ปรับทัศนคติอย่างเข้าใจ และ สื่อสารอย่างสันติ (๓) การพัฒนาสันติภาพให้เจริญงอกงาม ประกอบด้วย ๔ ตัวชี้วัดย่อย คือ กฎแห่งความสัมพันธ์, กฎแห่งความเสมอภาคและการให้เกียรติ, กฎแห่งการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ และกฎแห่งการเยียวยา (๔) การอนุรักษ์รักษาสันติภาพให้ยาวนาน ประกอบด้วย ๕ ตัวชี้วัดย่อย คือ กฎแห่งจิตสำนึกและความใส่ใจ กฎแห่งการบำรุงรักษาสัมพันธ์ กฎแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต กฎแห่งพื้นที่แสดงความเห็น และ กฎแห่งการแบ่งปันผลประโยชน์ด้วยหลักธรรมาภิบาล

๓) ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ มีหลักการสำคัญ (Principle) คือ การใช้พลังอ่อนนุ่ม หรือ Soft power ที่มาจาก ๒ ตัวแปรสำคัญ ได้แก่ ธรรมะ (Dharma) คือ ความเชื่อความศรัทธา

ในศาสนาเป็นรากฐานนำพาให้เข้าถึงสันติสุข อุดมการณ์และความเชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี (Peaceful means) ของตัวบุคคล (People) ที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาชุมชนสันติสุข ได้แก่ ผู้นำ (Leaders) สมาชิกชุมชน (Members) และเครือข่ายทางสังคม (Net work) ทำให้ได้ภาพสะท้อน (Reflection) เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงการพัฒนากายภาพ (Physical development) และ การพัฒนาคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม (Moral development) องค์ความรู้ใหม่ สมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ คือ D&P (LINE) = 2 D

๔) รูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย คือ การสร้างวงล้อแห่งสันติภาพ-ล้อมวงล้อด้วย บวร. -มุ่งพัฒนาตามหลัก 4 D อันประกอบด้วย วงล้อที่ ๑ การสร้างรากฐานจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ อันมาจากรากฐานคำสอนและหลักปฏิบัติทางศาสนา วงล้อที่ ๒ สร้างวิถีสันติพัฒนาวัฒนธรรม คือ ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายนับตั้งแต่ผู้นำศาสนา องค์กรศาสนา นักวิชาการ ต่างก็ต้องร่วมมือประสานในการสร้างวิถีสันติวัฒนธรรม วงล้อที่ ๓ สร้างวิศวกรสันติภาพ คือ การพัฒนาผู้ที่จะมาทำหน้าที่ในงานสร้างสันติภาพ บุคลากรเหล่านี้ต้องฝึกให้มีคุณสมบัติเฉพาะที่เรียกว่า วิศวกรสันติภาพ ทั้งนี้วงล้อทั้ง ๓ จะขับเคลื่อนได้ต้องอาศัยการรวมพลังของบ้าน วัด และโรงเรียน ที่จะมาช่วยล้อมวงล้อและส่งพลังให้สามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่องและมีทิศทาง กล่าวคือ รวมพลัง บวร. เป็น สถานี BTS (BAN – TEMPLE-SCHOOL) เพื่อสันติสุข และมีการพัฒนาที่ตามหลักการพัฒนา ๔ ด้าน คือ การพัฒนากายภาพ การพัฒนาทางสังคม การพัฒนาทางจิต และการพัฒนาทางปัญญา ซึ่งจะเป็นแผนแม่แบบการสร้างสันติภาพในสังคมไทยให้มีความยั่งยืน ด้านกระแสแห่งความขัดแย้งที่ชุกช่อนอยู่ในจิตใจและพร้อมที่จะเป็นไวรัสในการแพร่กระจายสู่สังคม คณะผู้วิจัยเรียกโมเดลนี้ว่า Strategy for Peace Station หรือเรียกย่อว่า Model SPS

คำสำคัญ: สังเคราะห์รูปแบบองค์ความรู้, สันติภาพ, การพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพ

ABSTRACT

This research purposes were 1) to study the knowledge Integration of Principles and practicing according to Religious way for developing peace building process 2) to study key performance indicators related to peace building process of organizations and world peace makers 3) to propose the peace building process and the development of peace community in the 26th Buddhist century and 4) to synthesize the integration of the knowledge in field of peace for developing peace building process in Thai society The research results were:

This research purposes were 1) to study the knowledge Integration of Principles and practicing according to Religious way for developing peace building

process 2) to study key performance indicators related to peace building process of organizations and world peace makers 3) to propose the peace building process and the development of peace community in the 26th Buddhist century and 4) to synthesize the integration of the knowledge in field of peace for developing peace building process in Thai society The research results were:

1) Integration of religious peace. The principles and practices of the self-development framework that support the development of peace in the surrounding or around the circle and throughout the framework of the development of the four aspects. (1) The principles of physical development include the natural environment. (2) The concept of behavioral development, ie the attitude of expression towards the coexistence with love and unity, is harmonious. (3) The concept of mental development is training. (4) The concept of intellectual development is to promote knowledge, understanding, and pursuit of knowledge for self-reliance.

2) Success Criteria for the Peacebuilding Process of Peace and Peace Organizations The main theme of religious self-development is fundamental to building external peace. (1) Self-care consists of two sub-indicators, namely, cautious behavior, physical expression, verbal and cautious thinking. (2) Conflict resolution or violence consists of 3 indicators. Subtraction is a peaceful expression, an attitude of understanding and communication in peace. (3) Peaceful development consists of four indicators. The rules of the relationship, the rules of equality and respect, rules of engagement and learning. (4) Conservation of long-term peace consists of 5 sub-indicators: rules of consciousness and consciousness. Rules of maintenance relationships The Law of Lifelong Learning Rules of the area for comment and rules of benefit sharing with good governance.

3) the establishment of a conceptual framework for peace community in the 26th Buddhist Century. Contains principles is the use of soft power that came from two key variables include Dharma is the religious faith is the foundation to lead to peace. Ideology and Confidence in the Peaceful Process (Peaceful means) of the people, which are the core of peaceful development, include leaders, members, and net work. Make a reflection is a symbol that expresses the physical development and moral development of peace community in the 26th Buddhist century. From this conceptual framework. Researchers have presented a new knowledge The equation for building a peaceful community in the 26th century is **D & P (LINE) = 2 D**

4) The concept of peace education as a way to develop peace process in Thai society is to create a wheel of peace. - Developed in accordance with 4D, consisting of wheel 1, building the spiritual foundation of peace. The second wheel

creates a multi-cultural peace process, involving all parties, from religious leaders, religious organizations, academics, to collaborators in creating a culture of peace. To build peace engineers is to develop people who will come to work in peacebuilding. These people have to train for a specific qualification. Peace engineer The three wheel drive will be based on the combined power of the temple and school to help circle the wheel and send power to be driven continuously and direction is to combine power to BTS (BAN - TAMPLE - SCHOOL FOR PEACE The development of the four principles of development is the physical development. Social development Mental development And intellectual development This will be a template for creating peace in Thai society for sustainability. Conflict in the mind and ready to be a virus to spread to the society.

Keyword : The Integration of the Knowledge, Peace for Developing, Peace Building Process

๑.บทนำ

สังคมโลกปัจจุบันกำลังเผชิญรูปแบบของปัญหาความขัดแย้ง สงครามและการแสวงหาอำนาจเพื่อแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำกัด ปัญหาความเสื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียมกันในสังคม อันมีสาเหตุจากความแตกต่างกันทางความคิด ทัศนคติ ภาษา ศาสนาและความต้องการผลประโยชน์ที่ต่างกัน ซึ่งปัญหาความขัดแย้งนี้วันจะทวีความรุนแรงและมีความซับซ้อนที่มากขึ้น รูปแบบของความขัดแย้งภายหลังยุคสงครามเย็นได้เปลี่ยนไป และระดับของความขัดแย้งมีได้จำกัดเฉพาะระหว่างประเทศหรือรัฐ แต่บ่อยครั้งที่เกิดจากปัญหภายในประเทศ อาทิ ความขัดแย้งด้านเชื้อชาติ/ศาสนา การละเมิดสิทธิมนุษยชน การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศเพื่อนบ้านโดยตรง อาทิ ปัญหาผู้อพยพกรณีอาละห์

ผลกระทบจากความขัดแย้งหรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นนี้ได้ขยายผลเป็นวงกว้าง เกิดมโนทัศน์ทางสังคมที่เพิกเฉยหาสังคมที่มีคุณภาพในชีวิตทั้งในมิติความเจริญภายนอกและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีสันติภาพในสังคม ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากนานาประเทศในการแก้ปัญหาจึงเป็นที่มาของการรวมตัวจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ (The United Nations) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อธำรงรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ, พัฒนาสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ ยึดหลักสิทธิเท่าเทียมกัน, ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และมนุษยธรรมประสานการดำเนินการของสหประชาชาติทั้งหลายไปยังจุดมุ่งหมายเดียวกัน

แนวทางปฏิบัติตามที่ระบุในกฎบัตรสหประชาชาติ ๒ ประการคือ หมวดที่ ๖ ว่าด้วยการแก้ไขข้อพิพาทด้วยสันติวิธี (Chapter VI : Pacific Settlement of Disputes : ข้อ ๓๓-๓๘) และ หมวดที่ ๗ ว่าด้วยการดำเนินการเพื่อระงับภัยคุกคามต่อสันติภาพ การละเมิดสันติภาพหรือการกระทำในลักษณะรุกราน (Chapter VII : Action with Respect to Threats to the Peace,

Breaches of the Peace, and Acts of Aggression : ข้อ ๓๙-๕๑) ซึ่งถือเป็นมาตรการการใช้กำลังเพื่อให้เกิดสันติภาพ (peace enforcement) กองกำลังปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติถือกำเนิดขึ้นจากสถานการณ์ความขัดแย้งในบริเวณดินแดนปาเลสไตน์และอิสราเอล เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑ (ค.ศ. ๑๙๔๘) เพื่อเฝ้าระวังสถานการณ์และติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงสงบศึก ซึ่งนับว่าเป็นภารกิจแรกและทำให้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพปัจจุบันทั่วโลกมีการจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมสันติภาพและสนับสนุนให้ใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้งและบางองค์กรได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ซึ่งแต่ละองค์กรมีแนวคิด องค์กรความรู้และวิถีปฏิบัติแตกต่างกันไปตามบริบทของปัญหาหรือสถานการณ์ความขัดแย้ง นับว่าเป็นประเด็นที่นักสันติภาพหรือผู้ที่สนใจแนวคิดเรื่องสันติภาพ แนวทางสันติวิธีควรศึกษาทำความเข้าใจเรียนรู้การทำงานขององค์กรสำคัญที่มีบทบาทในการส่งเสริมสันติภาพโลก

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้สันติภาพโลกบังเกิดขึ้นได้มิได้อาศัยเพียงแต่การทำงานขององค์กรในระดับโลก เพราะปฏิบัติการรักษาสันติภาพขององค์กรสากลระดับโลกที่ผ่านมา มิได้สำเร็จในภารกิจทุกครั้งบางกรณีก็ประสบความล้มเหลว อย่างเช่น ประสบการณ์ความล้มเหลวของปฏิบัติการรักษาสันติภาพขององค์กรสหประชาชาติ ในประเทศรวันดา โชมาลีเย และบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา ซึ่งเป็นปฏิบัติการในลักษณะที่มีการใช้กำลังเพื่อให้เกิดสันติภาพในขณะที่การแก้ปัญหาความขัดแย้งในบางประเทศสามารถสำเร็จผลได้ด้วยผู้นำหรือนักต่อสู้เพื่อสันติภาพในประเทศนั้นที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจและความเชื่อมั่นจุดยืนของสังคมในการเลือกใช้สันติวิธีเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งช่วยให้ระดับความรุนแรงของปัญหาไม่ลุกลามถึงขั้นต้องประหารชีวิตเพื่อมนุษยผลงานการต่อสู้ของผู้นำเหล่านั้นได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ เป็นนักสันติภาพโลกที่สร้างแรงบันดาลใจในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ด้วยสันติวิธีและการไม่ใช้ความรุนแรง อาทิเช่น มาร์ตินลูเธอร์คิง จูเนียร์(Martin Luther King Jr.), มหาตมะ คานธีแม่ชีเทเรซา (Mother Teresa), ทะไลลามะ องค์กรที่ลึบสี่ เทนซินเกียตโซ ออง ซาน ซูจี, (Aung San Suu Kyi), เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela), มะลาละห์ ยูซุฟซาย (Malala Yousafzai) เป็นต้น นักสันติภาพเหล่านี้ต่างก็มีที่มาแนวคิด บริบทของการเรียกร้องสันติภาพที่แตกต่างกันไป การรวบรวมองค์ความรู้ แนวคิด วิถีปฏิบัติของบุคคลเหล่านี้ นับว่าเป็นประเด็นสำคัญเพื่อให้นักสันติภาพหรือผู้สนใจแนวคิดด้านสันติภาพได้เรียนรู้ถอดบทเรียนเส้นทางของนักสันติภาพผู้ต่อสู้เรียกร้องการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีในบริบทของปัญหาความขัดแย้งที่ต่างกัน

นอกจากนี้ สถานการณ์ความขัดแย้งในหลายทศวรรษที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นการให้ความสำคัญต่อแนวคิดเรื่องสันติภาพ หรือความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข ซึ่งถูกฉายภาพผ่านวาทกรรมที่หลากหลายถ้อยคำ เช่น “สันติภาพ” (Peace) “สันติวิธี” (Peaceful Means) “ความสมานฉันท์” (Reconciliation) และความปรองดอง (Harmony) ถ้อยคำเหล่านี้ถูกนำมาใช้ในบริบทแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยมีเส้นแบ่งแห่งเวลา และผลประโยชน์หรือความต้องการ และสถานการณ์ เป็นหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดประเด็นคำถามว่า “สังคมโลกไม่มีสันติภาพทั้งภายในและภายนอก หรือมีเชิงคุณภาพน้อยจริงหรือไม่” เมื่อวิเคราะห์ผ่านมุมมองสถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงจากปรากฏการณ์ที่ผ่านมา เป็นสิ่งที่ยืนยันหรือสะท้อนให้เห็นวิธีการที่เลือกนำมาใช้แก้ปัญหาที่ขาดวัฒนธรรมแบบสันติวิธี และมักใช้

ความรุนแรงเป็นเครื่องมือหรือทางออก คำถามจึงมีอีกว่าจะใช้เครื่องมืออะไรในการจัดการความขัดแย้งและทำให้เกิดสันติภาพได้อย่างไรโดยต้องใช้ความรุนแรง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบแนวคิด ทศนะ หรือมุมมองการให้ความหมายของคำว่า สันติภาพ ที่ได้รับการตีความต่างกันไปและเป็นเหตุให้นำไปสู่วิถีปฏิบัติที่แตกต่างกัน จึงมีนักคิดหรือสำนักสันติภาพต่างๆ ที่แสดงทัศนะเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพไว้หลากหลายประเด็น

แม้ว่าแนวคิดด้านสันติภาพกลุ่มนักคิดและนักสันติภาพของสำนักต่างๆ จะถูกหยิบยกนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งอยู่บ่อยครั้งแต่แนวคิดเรื่องศาสนากับสันติภาพนับว่าเป็นประเด็นที่สังคมคาดหวัง ความปรารถนาที่จะให้ศาสนาเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการสร้างสันติภาพและจัดการความขัดแย้งในสังคม สำหรับ**พระพุทธศาสนา**ได้นำเสนอรูปแบบการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทาซึ่งหลักธรรมข้อนี้ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งความสำเร็จ คือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ คือ ศีล สมาธิ และปัญญาหรือหลักไตรสิกขา ที่จะช่วยให้มนุษย์เกิดสันติภาพภายนอกและสันติภาพภายใน สิ่งที่พระพุทธศาสนาเน้นให้เห็นความสำคัญของสันติภาพในระดับภายนอกนั้นเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่สันติภายใน โดยพัฒนาในระดับศีลอันเป็นพื้นฐานไปสู่ระดับสมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นสันติภาพในระดับสูงหรือเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาในขณะที่**ศาสนาคริสต์** บิชอปคาร์ลอสฟิลิปเป ซีเมเนสเปโล ได้กล่าวถึงบริบทของ Christian spirituality ศาสนศาสตร์เชิงจิตวิญญาณจำแนกความแตกต่าง ระหว่างสันติภาพของบุคคลหรือสันติภาพภายใน กับสันติภาพของสังคมหรือสันติภาพภายนอกไว้ว่า สันติภาพของบุคคลนั้นเป็นความสงบสุขที่ถือกำเนิดจากจิตวิญญาณภายในและการตระหนักรู้ถึง สัมพันธภาพของตนกับพระเจ้าและกับผู้อื่น ส่วนสันติภาพทางสังคมนั้น เป็นการอยู่ร่วมกันภายใต้กฎระเบียบทางสังคมอย่างสงบ สำหรับ**ศาสนาอิสลาม** สอนให้มีศรัทธาบริสุทธิ์ ยอมรับในเอกภาพของพระศาสดา และมีจุดมุ่งหมายให้สร้างดุลยภาพของชีวิต คือวัตถุและจิตใจโดยชี้ทางให้มนุษย์ปฏิบัติตามเพื่อสันติสุขทั้งด้านขัดเกลากจิตใจและการดำรงสันติภาพระหว่างเพื่อนมนุษย์ สุชาติ เศรษฐมาลินี ได้ศึกษาถึงความรุนแรง สันติภาพและความหลากหลายในโลกอิสลาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคำสอนอิสลามเป็นแหล่งคุณค่าของการสร้างสันติภาพเช่น คุณค่าเกี่ยวกับความยุติธรรม (adl) คุณธรรมความดีงาม (ihsan), และการใช้วิทย์ปัญญา (hikmah) ล้วนเป็นคุณค่าสากลที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของกรอบคิดและยุทธวิธีในการสร้างสันติภาพ และสำหรับ **ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู** สอนให้รักษาและปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลต่อบุคคลด้วยการกระทำตามหน้าที่ตามหลักอาศรม ๔ การพูดที่ดีต่อกัน การเสียสละ ซื่อตรงต่อมิตร มุ่งเสียสละชีวิต เพื่อชาติ เพื่อธรรม ศาสนาฮินดูสอนให้รักสันติภาพไม่ใช้ความรุนแรง ไม่ทำร้ายกัน ให้กระทำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ เป็นต้น การศึกษาหลักศาสนาเพื่อการเข้าถึงสันติภาพจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจ ดังนั้น การศึกษาที่รวบรวม **“องค์ความรู้ด้านแนวคิดเรื่องสันติภาพ”** ผ่านมิติคำสอนหลักการสันติภาพทางศาสนา องค์การสันติภาพโลก รวมถึงแนวคิดวิถีปฏิบัติของนักสันติภาพโลกสามารถนำมาหลอมรวมบูรณาการให้ได้องค์ความรู้ แนวคิดและวิถีปฏิบัติที่สามารถนำไปสร้างกระบวนการสันติภาพที่สอดคล้องกับบริบทต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งในสังคมไทย

สำหรับแนวคิดกระบวนการสร้างสันติภาพนั้นจอห์น พอล เลเดอร์ช (John Paul Lederach) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า กระบวนการสันติภาพนั้นไม่สามารถจะพิจารณาได้จากกรอบของระยะเวลาหรือเงื่อนไขสภาพแวดล้อมเป็นตัวจำแนกหากแต่โดยแท้แล้ว การสร้างสันติภาพคือการประกอบสร้างสังคมอย่างมีพลวัตและ จำต้องพิจารณาในแง่ของกระบวนการทางสังคมชนิดหนึ่ง กระบวนการสร้างสันติภาพเป็นมากกว่าการบูรณะหลังการเจรจาสันติภาพ หากแต่เป็นทั้งมนทัศน์ที่ครอบคลุมกว้างขวางเกี่ยวกับกระบวนการ แนวการวิเคราะห์ปัญหา ตลอดจนจังหวะก้าวที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งไปสู่ความสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานของสันติภาพที่ยั่งยืน (Lederach, ๑๙๙๗: ๒๐) กระบวนการสร้างสันติภาพจึงมีอาณาเขตที่กว้างขวาง ทั้งกิจกรรมและบทบาทหน้าที่ในห้วงเวลาที่วางอยู่ทั้งก่อนและหลังข้อตกลงสันติภาพอย่างเป็นทางการ และไม่ว่าข้อตกลงดังกล่าวจะมีเนื้อหาที่ออกแบบให้สังคมในพื้นที่ความขัดแย้งในอนาคตจะมีหน้าตาเป็นเช่นไรก็ตาม ทั้งบุคคลและองค์กร รวมถึงชุมชนต่างก็มีความสำคัญ ซึ่งกระบวนการสร้างสันติภาพไม่จำเป็นจะต้องถูกกำหนดมาจากข้างบน (top down approach) หากแต่สามารถเป็นการสร้างมาจากข้างล่าง (bottom up approach) ได้ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะผู้นำของบุคคลในระดับต่างๆ ที่มีความซับซ้อนและมีโครงสร้างหน้าที่ที่หลากหลาย

คำถามว่า จะทราบได้อย่างไรว่ากระบวนการสร้างสันติภาพที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้นประสบความสำเร็จในเมื่อบุคคล องค์กร หรือชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพต่างก็มีบริบทภายใต้แง่มุมที่แตกต่าง ดังนั้น การนำองค์ความรู้ที่ได้จากการบูรณาองค์ความรู้ด้านสันติภาพสามารถเป็นแนวทางค้นหา “เกณฑ์ชีวิตความสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพ” ทั้งนี้ก็เพื่อให้กระบวนการพัฒนาสันติภาพในสังคมสามารถมีเครื่องมือในการประเมินและชีวิตความสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพทั้งในระดับปัจเจกและในระดับสังคมทำให้ได้ค่ามาตรฐานในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพ ซึ่งตัวชีวิตเหล่านี้จะไปสัมพันธ์กับเนื้อหา กิจกรรม โครงการ และเป้าหมายในการพัฒนาในระดับต่างๆ เพื่อให้การพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพมีความเป็นรูปธรรม และมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

สำหรับกรณีสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย มีหลายโครงการและหลายภาคส่วนต่างก็ให้ความสนใจในการหาวิถีทางที่จะสร้างความสงบและสันติภาพในพื้นที่ภาคใต้ สำหรับโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย หรือ Southern Thailand Empowerment and Participation (STEP) Project เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และรัฐบาลไทย โดยมีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินโครงการตั้งแต่ปี ๒๕๕๓-๒๕๕๗ ผลการเรียนรู้จากโครงการวิจัยนี้คือ เรื่องของการสร้างสันติภาพของ “คนใน” การมีส่วนร่วมขององค์กร ประชาสังคมและประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นประเด็นสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสันติภาพให้ประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ จากการวิจัยสำรวจสถานการณ์องค์กรประชาสังคมในชายแดนใต้ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (๒๕๕๕) พบว่า บทบาทขององค์กรประชาสังคมในภาคใต้ ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่ายจะประสบผลสำเร็จหรือไม่คือ กรอบแนวคิดองค์กรประชาสังคมในพื้นที่ที่มีกรอบการมองปัญหาที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่สัมพันธ์และนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาที่ต่างกัน

การให้น้ำหนักปัญหาความขัดแย้งที่ต่างกันส่งผลถึงลำดับความสำคัญในการจัดกิจกรรมที่นำไปสู่เป้าหมายทั้งระยะสั้นและระยะยาวที่ต่างกัน นั้นหมายถึงจุดหมายหรือการเข้าถึงความสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพที่แตกต่างกัน งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างสันติภาพในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ชุมชนหรือเครือข่ายของภาคประชาคมที่เข้มแข็งจะเกิดขึ้นได้ทุกฝ่ายต้องอาศัยเลนส์ในการมองปัญหาในทางเดียวกัน การสร้างสันติภาพจะเกิดขึ้นได้ต้องเริ่มจากรากฐานสังคมพื้นฐาน นั่นคือการอยู่ร่วมกันในชุมชน

ดังนั้น การศึกษาทำความเข้าใจชุมชนที่มีความขัดแย้ง อันเนื่องมาจากความหลากหลาย ความเชื่อทางศาสนา ความเป็นชาติพันธุ์ สามารถก้าวข้ามผ่านความขัดแย้งและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติภาพและมีสันติสุข มีความสามัคคีปรองดอง สามารถพึ่งพาตนเองได้ เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยถอดบทเรียนทำความเข้าใจการพัฒนาระบวนการสร้างสันติภาพในชุมชน โดยการลงพื้นที่ศึกษาชุมชนหรือหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบโดยอาศัยเครื่องมือคือเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพ สามารถนำมาเป็นต้นแบบของชุมชนสันติสุขในศตวรรษที่ ๒๖ ที่สามารถสะท้อนให้เห็นการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงชีวิตที่สะอาดจะเป็นรากฐานหรือพื้นฐานความดีงามของประเทศ ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่การอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ บนฐานของความรัก แบ่งปัน เคารพ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน

กล่าวโดยสรุป การศึกษารวบรวมแนวคิดเรื่องสันติภาพ โดยบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพที่ได้จากการศึกษาองค์กรสันติภาพ นักสันติภาพ และสันติภาพในหลักศาสนา ช่วยทำให้องค์ความรู้ แนวคิด วิถีปฏิบัติที่สามารถนำมาสร้างเครื่องมือหรือเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพ ประกอบกับการถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบที่ผ่านกระบวนการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ จะทำให้เกิด “ชุดความรู้ด้านสันติภาพ: การบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนาระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย” ที่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้ศึกษานำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสร้างสันติภาพทั้งในแวดวงการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพ เพื่อพัฒนาสังคมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนในสังคมไทย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบูรณาการหลักการและวิถีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ : ถอดบทเรียนจากชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง

๑.๒.๔ เพื่อสังเคราะห์รูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

สำหรับงานวิจัยนี้เป็นการนำผลการศึกษาทั้ง ๓ โครงการย่อยมาสังเคราะห์รูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทยและนำเสนอเป็นชุดความรู้ : การบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย ขอบเขตการวิจัย งานวิจัยนี้แบ่งการศึกษาวิจัยออกเป็น ๓ โครงการย่อย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดขอบเขตการศึกษาในแต่ละโครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อยที่ ๑ ศึกษาบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา (The Knowledge Integration of Principles and Practicing According to Religious Way for Developing Peace Building Process) เป็นการศึกษาวิจัยที่มุ่งศึกษาด้านแนวคิด ทฤษฎี หลักการ แนวทาง และขั้นตอนในการดำเนินการเพื่อสร้างสันติภาพในศาสนาที่ได้รับการรับรองจากรัฐไทย ได้แก่ ศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู และซิกข์ พร้อมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนนักการศาสนา ทั้ง ๕ ศาสนา

โครงการย่อย ๒ เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กร และ นักสันติภาพโลก (Key Performance Indicators Related to Peace Building Process of Organizations and World Peace Makers) เป็นการศึกษาวิเคราะห์ที่มุ่งศึกษาถึง แนวคิด วิสัยทัศน์ พฤติกรรม องค์ประกอบของกระบวนการสร้างสันติภาพ และการปฏิบัติหน้าที่การทำงานตามบทบาทในทางสันติในภาคที่ปรากฏในสังคมขององค์กรสันติภาพ ของนักสันติภาพโลก และองค์กรสันติภาพในระดับสากล ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้สัมภาษณ์ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพจำนวน ๒๕ ท่านและการสนทนากลุ่มประกอบด้วยผู้มีประสบการณ์ในกระบวนการยุติธรรมในศาล กระบวนการเยียวยาและการสร้างความสมานฉันท์รวม ๔ ท่าน

โครงการย่อย ๓ ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ : ถอดบทเรียนจากชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง (Peace Community in the 26 th Buddhist Century: Knowledge Learned from Peace Communities in Conflict Areas) โดยศึกษาถอดบทเรียนในพื้นที่ ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนแพรวพรมแดง ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง และชุมชนย่านกะดีจีน เพื่อนำเสนอแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ เครื่องมือที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๓๐ คน ประกอบกับการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยดำเนินการตามลำดับการศึกษาของโครงการย่อยทั้ง ๓ โครงการ ดังนี้

๑) ขั้ววางแผนกำหนดกลยุทธ์ ในการวิจัยประกอบด้วย ๓ กลยุทธ์ คือ

๑.๑) กลยุทธ์การรวบรวมแนวคิดด้านสันติภาพ ที่เป็นองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในการทำงานขององค์กรสันติภาพ นักสันติภาพโลก และหลักศาสนาต่าง ๆ ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ซิกข์

และ อินดู มาวิเคราะห์เพื่อบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพทั้งในด้านแนวคิดและวิถีปฏิบัติที่เป็นพื้นฐานในการสร้างสันติภาพ

๑.๒) กลยุทธ์การสร้างเครื่องมือชี้วัดกระบวนการสร้างสันติภาพ โดยนำองค์ความรู้ที่ได้รับรวบรวมมาเป็นแนวทางในการกำหนดคุณลักษณะ พฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นนักสันติภาพหรือทำงานด้านสันติภาพ การปฏิบัติและภาพที่ปรากฏขององค์กรที่จะทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนหรือส่งเสริมการสร้างสันติภาพ รวมถึงหลักการปฏิบัติของชุมชน ภาพที่ปรากฏในทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงชุมชนสันติภาพควรมีลักษณะอย่างไร

๑.๓) กลยุทธ์การสะท้อนภาพความสำเร็จของกระบวนการสร้างสันติภาพ ผ่านการถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขต้นแบบที่มีคุณลักษณะ หลักปฏิบัติและภาพที่ปรากฏในสังคม มีความสอดคล้องตามเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพ เพื่อเป็นกรณีศึกษาให้เห็นถึงหมู่บ้านหรือชุมชนต้นแบบสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ควรมีลักษณะและแนวทางในการพัฒนาอย่างไร

๒) ขั้ววางแผนดำเนินการ โดยกำหนดแนวทางการดำเนินการวิจัยร่วมกับทีมวิจัย ดังนี้

๒.๑) เน้นการทำงานบนฐานทุนเดิมโดยให้ความสำคัญกับทุนเดิมที่มีอยู่ทั้งในด้านที่เป็นองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในหนังสือ ตำรา และผลงาน ของนักสันติภาพโลก การทำงานขององค์กรสันติภาพในระดับสากล สันติภาพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๒) เน้นการทำงานเชิงบูรณาการความรู้ที่ได้ในทางทฤษฎี แนวคิด วิถีปฏิบัติของบุคคล องค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานสร้างสันติภาพในระดับสากลมาเป็นพื้นฐานการเรียนรู้เพื่อหาองค์ประกอบกระบวนการสร้างสันติภาพและสร้างเครื่องมือเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพ โดยมีการตรวจสอบและการให้การยอมรับคุณภาพของเครื่องมือจากแวดวงนักวิชาการ หน่วยงาน นักวิทยาศาสตร์ นักพัฒนาชุมชน เป็นต้น

๒.๓) เน้นการนำเครื่องมือเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพไปใช้ในการศึกษาพื้นที่หมู่บ้านตัวอย่างที่ผ่านกระบวนการพัฒนาและมีสันติภาพในชุมชน โดยการวิเคราะห์ถอดบทเรียนกระบวนการสร้างสันติภาพในชุมชน

๒.๔) เน้นการสร้างชุดความรู้ที่แพร่หลายทั้งทางหนังสือ การจัดนิทรรศการ และการสัมมนาในระดับชาติและท้องถิ่น

๓) ขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

๓.๑) ศึกษาเอกสาร หนังสือ ตำรา คัมภีร์ศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสันติภาพในศาสนา ๕ ศาสนา ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ซิกข์ และ อินดู พร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกนักการศาสนา ๖ ท่าน

๓.๒) ศึกษาแนวคิดของนักสันติภาพโลกจำนวน ๔ ท่าน ที่มีการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน และ แนวคิดการทำงานและผลการขับเคลื่อนการสร้างสันติภาพขององค์กรในระดับสากล วิเคราะห์แยกแยะและบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดและวิถีปฏิบัติกระบวนการสร้างสันติภาพในระดับบุคคล และองค์กร วิเคราะห์หาองค์ประกอบของกระบวนการสร้างสันติภาพ และนำมาหาเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และองค์กร และการหาความน่าเชื่อถือของเครื่องมือหรือการยอมรับเครื่องมือผ่านการเปิดเวทีสัมมนาเพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

๓.๓) ศึกษาถอดบทเรียนกระบวนการสร้างสันติภาพในชุมชน โดยลงพื้นที่หมู่บ้านตัวอย่าง ด้วยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก กับสมาชิกชุมชน ผู้นำ พระสงฆ์ หน่วยงานสนับสนุนภาครัฐ

๓.๔) การส่งถอดข้อมูลผลการศึกษา เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นในการรวบรวมองค์ความรู้ด้านสันติภาพและกระบวนการสร้างสันติภาพ ซึ่งแฝงอยู่ในตัวบุคคล องค์กร และหลักคำสอนในศาสนา ที่นับว่าเป็นชุมชนทรัพยากรความรู้ ดังนั้นเพื่อให้การรวบรวมองค์ความรู้เป็นไปตามลำดับการศึกษา และสามารถส่งถอดองค์ความรู้ที่ได้รับในโครงการย่อย ๑ ที่มุ่งเน้นศึกษาในเชิงเอกสาร โดยการวิเคราะห์ตีความเพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาให้กับโครงการย่อย ๒ ที่มุ่งเน้นการสร้างเครื่องมือโดยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพและโครงการย่อยที่ ๓ ที่เป็นการศึกษาปรากฏการณ์จริงในสังคม โดยศึกษาหมู่บ้านต้นแบบที่สามารถก้าวข้ามความขัดแย้ง ความหลากหลายทางความเชื่อ วัฒนธรรม และความเป็นชาติพันธุ์ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข สามารถนำเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพมาประยุกต์ใช้ตรวจสอบยืนยันการสร้างสันติภาพในชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษา

๔) การเก็บรวบรวมข้อมูลโครงการภาคสนาม มีดังนี้

๔.๑) การสังเกตการณ์ ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ พระสงฆ์ สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุน และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการสร้างสันติภาพและการจัดการความขัดแย้งในชุมชนด้วยสันติวิธี

๔.๒) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ผู้นำศาสนา สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุน เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการจัดการความขัดแย้งเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง กระบวนการสร้างสันติภาพในชุมชน เป็นต้น

๕) การรวบรวมวิเคราะห์สรุปผล

โดยการรวบรวมผลการวิจัยจากโครงการย่อย ๑ , ๒ และ ๓ มาสังเคราะห์องค์ความรู้และใช้เทคนิค SWOT โดยใช้กรอบด้านจริยศาสตร์และจริยธรรมในการวิเคราะห์กระบวนการสร้างสันติภาพและแนวทางการเสริมสร้างสันติภาพในชุมชน โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้ และกระบวนการเพื่อส่งเสริมกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการที่ทำให้เกิดสันติภาพในทั้งในระดับบุคคล และชุมชนเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย สรุปรายงานผลเป็นพรรณาโวหาร

๕. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการสังเคราะห์ข้อมูลของโครงการวิจัยย่อย จำนวน ๔ โครงการ ประกอบแผนงานวิจัยเรื่องการบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย มีสาระสำคัญดังรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ การบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสาร ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับศาสนาต่างๆ ผลการศึกษาพบว่า

หลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนา พบว่าหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพตามหลักศาสนา โดยศาสนาต่างๆ ให้ความสำคัญกับเป้าหมายของมนุษย์ที่มีปรารถนาความสงบปลอดภัย และความสุขในชีวิต โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ข้อเรียกร้องหรือความต้องการสันติภาพเกิดจากสภาพสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดปรากฏมีขึ้นมากมายในหลายสังคม ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งระหว่างองค์กร และจนถึงความขัดแย้งระหว่างประเทศ มีการรบพุ่งกัน ต่อสู้กันจึงเกิดเป็นสงคราม ดังนั้นการนำหลักธรรมของศาสนามาปรับใช้จึงเป็นเรื่องสำคัญ นอกจากนี้ศาสนิกจำเป็นต้องหันกลับมาศึกษาศาสนาของตนให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อป้องกันและป้องกันการนำศาสนาไปใช้อย่างไม่ถูกต้อง จนนำไปสู่ความขัดแย้งที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคลบางคนได้

ดังนั้นการให้ความสำคัญต่อศาสนาย่อมเป็นการยืนยันหยัดในคำสอนและช่วยกันเผยแผ่คำสอนที่สร้างสรรค์ให้เกิดสันติภาพให้กว้างขวาง เพราะว่าถ้าศาสนามีคนจำนวนน้อยศึกษาหรือมีค่าน้อยย่อมเป็นเหตุให้คนบางคนทำการบิดเบือนหรือแปรรูปคำสอนหรือหลักการทางศาสนาที่ทรงคุณค่าไปสู่การรับใช้อุดมการณ์ ผลประโยชน์ความต้องการ และอำนาจของกลุ่มตน หรือองค์กรของตน ซึ่งศาสนาอาจตกเป็นเครื่องมือที่ถูกนำไปใช้สร้างความขัดแย้งได้

จากการเปรียบเทียบหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพระหว่างศาสนา พบว่าศาสนาต่าง ๆ ให้ความสำคัญและความสำคัญของศาสนาเพื่อให้เกิดสันติทั้งภายนอกและภายใน แต่อย่างไรก็ตาม การมีความเข้าใจในแต่ละศาสนาจะทำให้เกิดการปรับตัว หรือปฏิบัติ และนำคำสอนทางศาสนาไปใช้ให้เกิดสันติสุขต่อสังคมในหลายมิติได้ โดยการดำรงรักษาความบริสุทธิ์ของคำสอนไว้ การศึกษาคำสอนเพื่อให้เราได้เข้าใจอย่างถ่องแท้ในคำสอนแต่ละศาสนา เพื่อป้องกันการนำเอาศาสนาเป็นเครื่องมือในการหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง

การบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา พบว่าศาสนาต่าง ๆ นั้นเน้นทั้งในแง่ของหลักการและวิธีการที่สัมพันธ์กัน แม้ว่าการศึกษาจะแยกประเด็นออกจากกันก็ตาม อย่างไรก็ตาม การบูรณาการหลักการและวิธีการเพื่อไปสู่สันติภาพนั้น กล่าวได้ว่า พึงพิจารณาถึงในแง่ของหลักการและวิธีการที่มีใจกลา่งนั้นก็คือสันติภาพ การบูรณาการหลักการและวิธีการเพื่อไปสู่สันติภาพของพระพุทธศาสนา คริสต์ อิสลาม ฮินดูและศาสนาซิกข์นั้น ถ้าหากเน้นที่สันติภาพ คือการอยู่อย่างปรกติสุขของศาสนิกของตนในฐานะเป็นมนุษย์คนหนึ่งแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่ดีงามและทำให้มนุษย์ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ตามครรลองของตน หากพิจารณาอย่างดีจะเห็นได้ว่า ศาสนาทุกศาสนานั้นที่สันติภาพ แต่เป็นไปได้ที่บริบทของสังคมหรือสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ทำให้หลักการและวิธีการเกิดการทำให้ถูกบิดเบือนจนนำไปสู่การไร้ซึ่งสันติภาพซึ่งเป็นหัวใจดั้งเดิมของการเกิดมีขึ้นของศาสนาต่างๆ อยู่ก่อนแล้ว การกลับมาศึกษาและการบูรณาการหลักการและวิธีการของศาสนาต่าง ๆ ทำให้เข้าใจกันอย่างดีงามมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของจุดมุ่งหมายแท้จริงของแต่ละศาสนา เพื่อให้พึงตนเองได้ โดยไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุภายนอกทุกอย่างไป จะพึงวัตถุภายนอกในกรณีที่จำเป็นต่อสุขภาพ อนามัย ความจำเป็นด้านปัจจัย ๔ มีเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค แต่ไม่ใช่แสวงหาเพื่อมอมเมาจิตใจให้เกิดการสะสม

จนไม่รู้จักเพียงพอ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายของคำสอนทางศาสนาล้วนเป็นไปเพื่อให้รู้ความสำคัญในการดำเนินชีวิต จะได้แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์ไม่ประมาทในการทำกิจการ โดยผ่านกระบวนการฝึกฝนอย่างเป็นระบบ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามและส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างสันติสุข การจัดคำสอนและแนวทางปฏิบัติของแต่ละศาสนาตามกรอบแนวคิดในการสร้างเสริมสังคมให้เกิดสันติสุข ที่รอบรอบ ครอบคลุม หรือรอบด้าน และตลอดวงจร โดยทุกศาสนามีทัศนะทางด้านต่าง ๆ โดย แบ่งออกเป็น ๔ กรอบคือ ๑. หลักแนวคิดการพัฒนาด้านกายภาพ ๒. หลักแนวคิดการพัฒนาด้านพฤติกรรม ๓. หลักแนวคิดการพัฒนาด้านจิตใจ ๔. หลักแนวคิดการพัฒนาด้านปัญญา

๕.๒ เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลกโดยการศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์ศาสนาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสันติภาพข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ แนวคิด ทฤษฎีต่างๆ วิสัยทัศน์ พฤติกรรม องค์ประกอบของกระบวนการสร้างสันติภาพ และการปฏิบัติหน้าที่การงานตามบทบาทในทางสันติในภาคที่ปรากฏในสังคมขององค์กรสันติภาพ ของนักสันติภาพโลก และองค์กรสันติภาพในระดับสากล ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้สัมภาษณ์ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสันติภาพจำนวน ๒๕ คน และการสนทนากลุ่มประกอบด้วยผู้ที่มีประสบการณ์ในกระบวนการยุติธรรมในศาล กระบวนการเยียวยาและการสร้างความสมานฉันท์รวม ๔ คน ผลการวิจัย มีพอสังเขป ดังนี้

ในการศึกษากระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพ ได้แก่ สหประชาชาติ สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ยูเนสโก และองค์กรพุทธศาสนสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.) พบว่า แม้ว่าแต่ละองค์กรจะมีวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมายต่างกันบ้าง แต่ยังคงอยู่ในกรอบการทำให้โลกเกิดสันติภาพ ดังนั้นเป้าหมายจึงเป็นการเน้นสันติภาพในมิติของระดับประเทศเป็นสำคัญ ในขณะที่องค์กรโลกด้านศาสนา คือ พ.ส.ล. จะเน้นมิติของระดับบุคคลแล้วแผ่ขยายไปสู่สังคมที่น่าสนใจคือ การสร้างสันติภาพของแต่ละองค์กรเน้นการพัฒนาคนและประเทศให้เจริญ มีเพียงสหประชาชาติที่ค่อนข้างแตกต่างคือ การสร้างสันติภาพจะเน้นความเป็นคนกลางระหว่างประเทศ รวมถึงการสอดส่องดูแลสถานการณ์ทั่วโลกไม่ให้เกิดการใช้ความรุนแรง และยังทำหน้าที่แทรกแซงหากเห็นว่าความขัดแย้งนั้นเป็นภัยต่อมวลมนุษยโลก ในขณะที่องค์กรสันติภาพอื่นจะมุ่งเน้นการพัฒนาทั้งเชิงกายภาพ คือ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และเชิงจิตภาพ คือ การสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบที่มนุษย์พึงมีต่อกัน และได้แนวคิดสำคัญที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจก่อนการทำงานด้านสันติภาพ ได้แก่ เงื่อนไขความสำเร็จในการสร้างสันติภาพโดยรวม และมโนทัศน์หรือหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพ ซึ่งทำให้ได้กรอบของการศึกษากระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพดังระบุ โดยได้รวบรวมและสรุปประเด็นนำเสนอไว้ ๒ ด้าน คือ ด้านกระบวนการหรือวิธีการสร้างสันติภาพ และด้านผลลัพธ์หรือความสำเร็จที่ต้องการได้รับ นอกจากนี้ยังพบว่าองค์กรสันติภาพจะทำงานได้สำเร็จนั้นสมาชิกขององค์กรนับว่าเป็นหัวใจหลักสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านสันติภาพ

ทั้งนี้หลักการที่สมาชิกรองค์กรและองค์กรต้องเป็นคู่ขนานไปในทางเดียวกันคือการมีปณิธานที่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา

ในการศึกษากระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลกได้แก่ มหาตมะ คานธี เนลสัน แมนเดลา มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ คุณแม่เทเรซา และดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ เทนซิน เกียตโซ พบว่า หลักคิดที่นำไปสู่การปฏิบัติและได้ผลเป็นเกณฑ์สำคัญเชิงคุณภาพในการชี้วัดหรือบ่งชี้ถึงความสำเร็จในกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพโลกที่จะนำไปสู่สันติภาพทั้งมิติสันติภาพภายในและสันติภาพภายนอก คือเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติในบริบทต่างๆ ดังนี้ (๑) เข้าใจในกระบวนการสร้างสันติภาพภายใต้กรอบแห่งจริยสั่ง ๔ (๒) ลดความเบียดเบียนกันด้วยหลัก “อหิงสา” (๓) ต้องทำความเข้าใจกันระหว่างศาสนาให้สำเร็จ ด้วยการเริ่มจากปัจเจกฯ (๔) ต้องกำจัดความต้องการเอาชนะการเพ่งโทษต่อผู้อื่นให้ได้ด้วยสำนึกแห่งความเมตตา กรุณา พัฒนาความกรุณาให้มากกว่าพัฒนาสมองร่วมสร้างความรักในใจตนและเผื่อแผ่เพื่อนมนุษย์ด้วยกันในสังคม นับถือให้เกียรติกัน เคารพกันในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เฉกเช่นเดียวกัน (๕) ต้องมีความเพียร ๔ ด้านคือ ระวังเหตุแห่งความขัดแย้ง ขจัดความขัดแย้งที่จะขยายสู่ความรุนแรง ป้องกันความขัดแย้ง และรักษาพัฒนาให้เกิดสันติภาพอย่างยั่งยืน (๖) มีเป้าหมาย ๒ ทาง คือ การสร้างสันติภาพด้วยการควบคุมความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงให้ได้เป็นเบื้องต้น จากนั้นคือยุติความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรง และต้องมีวิธีการจัดการความขัดแย้งใน ๒ มิติหลักๆ คือ การจัดการความขัดแย้งด้านในในเชิงปัจเจกฯ และด้านนอกในเชิงสังคม (๗) ต้องยึดหลักการทำงานแบบมีส่วนร่วมภายใต้การสื่อสารอย่างกระจ่างชัดด้วยสันติโดยพัฒนาทั้งคนและระบบไปพร้อมๆ กัน

ในการวิเคราะห์เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก พบว่า องค์รวมของเกณฑ์ชี้วัดฯ มีสาระสำคัญหลักในเรื่องของ ๑) มิติศาสนาต่อกระบวนการสร้างสันติภาพ และ ๒) หลักการสำคัญของนักสันติภาพโลกต่อกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมระดับจุลภาคในสถาบันครอบครัวจากแนวคิดและการปฏิบัติของคุณแม่เทเรซา และในสังคมระดับมหัพภาคในสถาบันการเมืองและการปกครองจากแนวคิดและการปฏิบัติของมหาตมะ คานธี ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ เนลสัน แมนเดลา มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ทำให้ได้ภาพรวมของเกณฑ์ชี้วัดฯ ๑๓ ข้อ และท้ายสุดสรุปเป็นเกณฑ์ชี้วัดฯ ได้ใน ๔ ประเด็น คือ ๑) การระมัดระวังตนเองมี ๒ ตัวชี้วัด ๒) การขจัดความขัดแย้งหรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว มี ๓ ตัวชี้วัด ๓) การพัฒนาสันติภาพให้เจริญงอกงาม มี ๔ ตัวชี้วัดและ ๔) การอนุรักษ์สันติภาพให้ยาวนาน มี ๕ ตัวชี้วัด

๕.๓ ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ : ถอดบทเรียนจากชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (ภาคสนาม) โดยศึกษาถอดบทเรียนในพื้นที่ ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนแพรทนามแดง ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง และชุมชนย่านกะดีจีน มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ เครื่องมือที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๓๐ คน ประกอบกับการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม ผลการวิจัย พบว่า

แม้บริบทของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างในเรื่องของวิถีอาชีพ ชาติพันธุ์ และศาสนา แต่ทั้ง ๓ ชุมชนสามารถก้าวข้ามความแตกต่างและแก้ปัญหาความขัดแย้งในอดีตสามารถอยู่ร่วมกันได้

อย่างสันติสุข ชุมชนมีความรักสามัคคีและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ มีการรักษาสืบสานอัตลักษณ์วิถีชีวิตชุมชนให้คงอยู่ สาเหตุความขัดแย้งในอดีตของชุมชนเป็นความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์และข้อมูลหรือการสื่อสารทำความเข้าใจ ปัจจัยความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและทำให้ชุมชนเกิดสันติสุข เกิดจากปัจจัยภายใน คือ การมีศูนย์รวมความคิดหรืออุดมการณ์ที่เข้มแข็งอันมีรากฐานมาจากคำสอนทางศาสนาและวิถีวัฒนธรรมความเชื่อที่สืบทอดกันมา และพลังของผู้นำ การเรียนรู้บทเรียนในอดีตพร้อมกับหาทางแก้ไขด้วยหลักสันติวิธีและปัจจัยภายนอก คือ การมีส่วนร่วมขององค์กรหน่วยงานภายนอก

การศึกษาถอดบทเรียนจากชุมชนทั้ง ๓ แห่งทำให้ได้พบองค์ความรู้ ๕ มิติของชุมชนสันติสุขประกอบด้วย มิติด้านกายภาพ มิติด้านสังคม มิติด้านจิตใจ มิติด้านปัญญา มิติด้านผู้นำ ที่นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ซึ่งมีหลักการสำคัญ (Principle) คือ การใช้พลังอ่อนนุ่ม หรือ Soft power ที่มาจาก ๒ ตัวแปรสำคัญ ได้แก่ ธรรมะ (Dharma) คือ ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาเป็นรากฐานนำไปเข้าถึงสันติสุข อุดมการณ์และความเชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี (Peaceful means) ของตัวบุคคล (People) ที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาชุมชนสันติสุข ได้แก่ ผู้นำ (Leaders) สมาชิกชุมชน (Members) และเครือข่ายทางสังคม (Net work) ทำให้ได้ภาพสะท้อน (Reflection) เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงการพัฒนากายภาพ (Physical development) และ การพัฒนาคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม (Moral development) ของชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ จากกรอบแนวคิดนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอ เป็นองค์ความรู้ใหม่ สมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ คือ $D \& P (LINE) = 2 D$

๕.๔ สังเคราะห์รูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเอกสาร โดยรวบรวมองค์ความรู้จากโครงการย่อยทั้ง ๓ โครงการ มาวิเคราะห์สรุปเป็นองค์ความรู้และสร้างรูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า

ความขัดแย้งในกระแสสังคมโลกกับความขัดแย้งในสังคมไทย แทบจะเรียกได้ว่าไม่ได้แตกต่างกันมากมายนัก ทั้งนี้ปัญหาความขัดแย้งส่วนใหญ่มักจะเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม มูลเหตุแห่งความขัดแย้งในสังคมไทยที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด สามารถสะท้อนเป็นสาระสังเขปได้ดังนี้ ปัญหาความไม่ยุติธรรม ปัญหาความขัดแย้งอุดมการณ์ทางการเมือง ปัญหาการใช้ Hate Speech

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาบูรณาการหลักการและวิถีปฏิบัติเพื่อสร้างสันติภาพในศาสนา เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก และการศึกษาถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้งเพื่อเสนอแนวทางการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ จากผลการศึกษาเหล่านี้ทำให้เกิดการเชื่อมโยงองค์ความรู้ที่ได้เพื่อนำเสนอเป็นรูปแบบการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพที่พึงประสงค์ในสังคมไทย

การสร้างวงล้อแห่งสันติภาพ - ล้อมวงล้อด้วย บวร. - มุ่งพัฒนาตามหลัก 4 D

วงล้อที่ ๑ ในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติภาพ คือ การพัฒนาคนด้วยการสร้างรากฐานจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ และวงล้อที่ ๒ คือ การอาศัยความหลากหลายความเป็นพหุ

วัฒนธรรมมาสลายความขัดแย้งและสร้างความรักสามัคคี โดยวงล้อนี้ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกโดยมีผู้นำศาสนา ผู้นำทางจิตวิญญาณ ร่วมทำให้เกิดสันติพหุวัฒนธรรม และวงล้อที่ ๓ คือ การพัฒนาผู้ที่มาทำหน้าที่ในงานสร้างสันติภาพ บุคลากรเหล่านี้ต้องฝึกให้มีคุณสมบัติเฉพาะที่เรียกว่า วิศวกรสันติภาพ ซึ่งวงล้อทั้ง ๓ เหล่านี้จะเป็นกลไกพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมที่สอดคล้องกับบริบทความเป็นไทยที่พึงประสงค์ นอกจากนี้การขับเคลื่อนวงล้อทั้ง ๓ ให้เป็นจริงได้ต้องอาศัยพลังสถาบันทางสังคม อันได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน ที่จะมาช่วยล้อมวงล้อและส่งพลังให้สามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่องและมีทิศทาง และมีการพัฒนาที่ตามหลักการพัฒนา ๔ ด้าน คือ การพัฒนาทางกายภาพ การพัฒนาทางสังคม การพัฒนาทางจิต และการพัฒนาทางปัญญา ซึ่งจะเป็นแผนแม่แบบการสร้างสันติภาพในสังคมไทยให้มีความยั่งยืน ด้านกระแสแห่งความขัดแย้งที่ซุกซ่อนอยู่ในจิตใจและพร้อมที่จะเป็นไวรัสในการแพร่กระจายสู่สังคม คณะผู้วิจัยเรียกโมเดลนี้ว่า Strategy for Peace Station หรือเรียกย่อว่า Model SPS โดยมีรายละเอียดดังนี้

วงล้อที่ ๑ การสร้างรากฐานจิตวิญญาณแห่งสันติภาพ เป็นหลักปฏิบัติที่มาจากศาสนาแห่งสันติภาพ ที่ผู้นำทางศาสนา นักการศาสนา นักเผยแพร่ ควรนำมาใช้ในการเผยแผ่ศาสนา นอกเหนือจากการสั่งสอนตามหลักศาสนาของตน โดยมี ๕ หลักการและวิถีปฏิบัติที่สำคัญ ได้แก่ ๑) หลักแห่งการเว้นจากการทำชั่วและมุ่งทำความดี ๒) หลักแห่งความรัก ความเมตตา ๓) หลักแห่งการเสียสละหรือการแบ่งปัน ๔) หลักแห่งความเพียรในชีวิต ๕) หลักแห่งการยึดหลักความยุติธรรม

วงล้อที่ ๒ สร้างวิถีสันติพหุวัฒนธรรม ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายนับตั้งแต่ผู้นำศาสนา องค์กรศาสนา นักวิชาการ ต่างก็ต้องร่วมมือประสานในการสร้างวิถีสันติพหุวัฒนธรรม กล่าวคือ ทำที่ที่แสดงออกถึงการแบ่งปัน ๕ ประการที่ศาสนิกทุกศาสนิกถือว่าเป็นแกนปฏิบัติต่อกันและกัน ได้แก่ (๑) แบ่งปันความรัก (๒) แบ่งปันผลประโยชน์และความต้องการ (๓) แบ่งปันความสุข (๔) แบ่งปันถ้อยคำดีๆ และมีคุณค่า และ (๕) แบ่งปันลมหายใจแห่งสันติภาพ

วงล้อที่ ๓ สร้างวิศวกรสันติภาพ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีจิตอาสา หรือมีบทบาทหน้าที่ในกระบวนการสร้างสันติภาพแล้ว ยังครอบคลุมไปถึงบุคคลทุกภาคส่วนของสังคมที่มีความปรารถนาที่จะเห็นสังคมเกิดสันติสุขโดยไม่นิ่งเฉย แต่ลงมือทำหรือมีส่วนร่วมที่จะทำให้สังคมเกิดสันติสุข ซึ่งการพัฒนากลุ่มคนเหล่านี้ให้ออกไปทำงานให้กับสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีฐานคิดสำคัญหลักร่วมกันในกลุ่มวิศวกรสันติภาพ ๘ หลักการสำคัญ ได้แก่ ๑) เข้าถึงวิถีแห่งสันติภาพ ๒) ยึดมั่นในสันติวิธี ๓) ไม่มุ่งเอาชนะ โทษผู้อื่น เน้นให้อภัยและหัวใจแห่งกรุณา ๕) มี ๔ เพียร ระวัง ขจัด ป้องกัน รักษาและพัฒนา บนวิถีแห่งสันติภาพ ๕) ใช้ ๒ สันติกระแส ภายในสู่ภายนอก ภายนอกสู่ภายใน ๖) สร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม ๗) ผลักดันผู้นำให้อำนาจแห่งเมตตาในการพัฒนา

รวมพลัง บวร. เป็น สถานี BTS (BAN – TEMPLE- SCHOOL) เพื่อสันติสุข

ทั้งนี้โมเดลชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ จะสำเร็จผลได้ก็ต้องอาศัยพลังของบ้าน วัด และโรงเรียน เช่นเดียวกัน สำหรับคำว่าวัด มิได้หมายถึง วัด ในทางพระพุทธศาสนา แต่หมายรวมถึงวัดหรือศาสนสถานในทุกศาสนา ไม่ว่าจะเป็น โบสถ์ มัสยิด สุเหร่า เป็นต้น โดยวัดจะทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมใจของคนในหมู่บ้าน ชุมชน พร้อมขัดเกลาจิตและปัญญาของคนในชุมชน ในขณะที่โรงเรียนก็เป็นสถานที่บ่มเพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่สามารถเจริญเติบโตจิตวิญญาณแห่งสันติภาพเมื่อ

โรงเรียน บ้าน และวัด มีหลักการปฏิบัติและมีจุดหมายร่วมกันพร้อมที่จะประคองเยาวชนในสังคมให้เข้มแข็งมีภูมิด้านทานศีลธรรมที่เข้มแข็ง

พัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพตามเกณฑ์ชีวิต 4 D (Development)

กรอบในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพท้ายสุดแล้วก็เป็นเรื่องของการพัฒนา มนุษย์ พัฒนาสังคม พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย มิติทางกาย (Physical development) มิติทางสังคม (Moral development) มิติด้านจิตใจ (Emotional development) มิติด้านปัญญา (Intellectual development)

บันได ๔ ขั้น กับตรวจสอบกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย ทั้งนี้รูปแบบกระบวนการสร้างสันติภาพที่พึงประสงค์ในสังคมไทย สามารถนำมาตรวจสอบวิธีการกระบวนการตามเกณฑ์ชีวิตความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพที่ได้จากงานวิจัยชุดนี้ กล่าวคือ บันไดขั้นที่ ๑ คือ การระมัดระวังตน-มีความเข้าใจหลักสันติภาพ เป็นซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างสันติ บันไดขั้นที่ ๒ คือ การขจัดความขัดแย้ง/ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว (Resolution) บันไดขั้นที่ ๓ คือ การป้องกัน/เสริมสร้าง/พัฒนา (Outer Prevention & Development) บันไดขั้นที่ ๔ เป็นขั้นสุดท้าย กล่าวคือ การรักษาสันติภาพให้ยั่งยืน (Sustainable Preservation) และกุญแจไขความสำเร็จเมื่ออยู่ในกระบวนการสร้างสันติภาพตามหลัก ๒ อะ ๓ อา กล่าวคือ การทำงานอยู่บนฐานของจังหวะ เวลา เสนา จักขุมา การกำหนดกลยุทธ์ตามโมเดล SPS ที่นำเสนอมานี้ย่อมทำให้กระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทยมิไกลเกินเอื้อมและสามารถทำให้เป็นจริงได้ สมดังที่ประเทศไทยเคยถูกขนานนามว่า แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ที่มีแต่สันติสุขเหมือนดังที่ผ่านมา

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

๑) ภาครัฐโดยเฉพาะรัฐบาล ควรส่งเสริมให้นำรูปแบบกระบวนการสร้างสันติภาพนี้ไปกำหนดใช้ในเชิงยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำหลักศาสนาเป็นกลไกขับเคลื่อนสังคมไทยให้เกิดสันติภาพและความยั่งยืน

๒) องค์การศาสนา ควรนำองค์ความรู้นี้มาทบทวนการทำงานเผยแพร่ และมีการปรับท่าทีการสอนหลักธรรมคำสอนทางศาสนา ที่มุ่งเน้นในเรื่องของแนวทางในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่หลากหลาย และมีความเป็นพหุวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังอาจต้องมีการนำไปสู่การปรับปรุงการพัฒนาผู้เผยแพร่ธรรมให้สอดคล้องกับกลยุทธ์การสร้างสันติภาพในระดับประเทศ

๓) องค์การที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสันติภาพ อาจนำองค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ไปทบทวนและพัฒนาในการผลิตบุคลากร หรือส่งเสริมบุคลากรให้พัฒนาสันติภายใน และสร้างคลื่นลูกใหม่ในการขับเคลื่อนงานด้านสันติภาพให้ขยายไปสู่วงกว้าง โดยจัดให้มีการอบรมให้ความรู้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากสันติภาพมิใช่เป็นหน้าที่ของส่วนงานใดส่วนงานหนึ่ง แต่การสร้างสันติภาพในสังคมเป็นหน้าที่สำหรับทุกคนที่ปรารถนาจะทำให้สังคมไทยเกิดสันติสุข

๖.๒ ข้อเสนอแนะงานวิจัย

๑) ควรมีการวิจัยแนวทางที่เป็นไปได้ในการขยายผลโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำโมเดลสร้างชุมชนสันติสุขไปขยายผลการศึกษาต่อ โดยอาจมีการนำไปทดลองประยุกต์ใช้และศึกษาผลของการนำโมเดลไปใช้

๒) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติภาพโดยนำหลักองค์ความรู้ทางศาสนาเป็นกลไกในการขับเคลื่อน

๓) ควรมีการวิจัยเชิงสำรวจทัศนคติ จุดแข็ง จุดอ่อน ของผู้ทำงานด้านสันติภาพ เพื่อเป็นแนวทางในการฝึกอบรมและพัฒนา

บรรณานุกรม

ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์. กระบวนการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติตามหลักศีล 5 สำหรับผู้นำ.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

ธนา นิลชัยโกวิทย์ และ อติสร จันทรสขุ, ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง:

คู่มือกระบวนการจิตตปัญญา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.พี.เอ็น. การพิมพ์จำกัด, ๒๕๕๒.

นางลักษณ์ วิรัชชัย. การสังเคราะห์งานวิจัย.วารสารวิทยาจารย์, ปีที่ 112 ฉบับที่ 1 (พฤศจิกายน, 2555), หน้า 51.

ประทักษ์ ลิขิตเลอสรวง, จิตปัญญบำบัด (Wisdom Psychotherapy). จิตบำบัดแนวพุทธธรรม. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://thethanika.blogspot.com/2010/09/wisdom-psychotherapy.html>; คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2553.[20 พ.ย. 2559].

พระครูธรรมธครชิต คุณวโร. จิตตภาวนากับการเปลี่ยนแปลงในพระพุทธศาสนา.วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร. 15(2), 2556, หน้า 143-152.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต).พุทธธรรมฉบับปรับขยาย พุทธธรรมประดิษฐาน 26ศตวรรษ. กรุงเทพมหานคร: กองทุน ป. อ. ปยุตโต เพื่อเชิดชูธรรม, 2555.

_____.ภาวะองค์รวมแนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่,(นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, 2557).

พระสุธีรัตนบัณฑิต. LIST MODEL FOR RESEARCH AND SOCIAL DEVELOPMENT.

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.,“เผยป่วย“NCDs”คุกคามประชากรโลก”, 14 ธันวาคม 2559.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา:<http://www.thaihealth.or.th/Content/3443381.html>.[29 ธ.ค.2559].

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่4. จำนวน 400 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2555

ภาคผนวก ข
ตารางกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์ แบ่งเป็นกิจกรรมการเผยแพร่ผลงานวิจัยและกิจกรรมการถ่ายทอดผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

๑. กิจกรรมการเผยแพร่ผลงานวิจัย แบ่งกิจกรรมการเผยแพร่เป็น ๒ กิจกรรม ได้แก่

๑.๑ การเผยแพร่ผลงานวิจัยภายในมหาวิทยาลัย โดยดำเนินการส่งรายงานการวิจัยให้แก่ส่วนงานต่าง ๆ ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์กำหนดไว้

๑.๒ การเผยแพร่ผลงานวิจัยภายนอกมหาวิทยาลัยโดยดำเนินการเขียนบทความวิจัยและสมัครเข้าร่วมการประชุมทางวิชาการทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติเพื่อนำเสนอผลการวิจัย ตลอดจนนำบทความไปตีพิมพ์ในวารสารวิชาการที่อยู่ในฐาน TCI 1 หรือ TCI 2 ตามความเหมาะสม

๒. กิจกรรมการถ่ายทอดผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมายกิจกรรมการถ่ายทอดผลการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมาย ๔ กลุ่มหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

๒.๑) นิสิต อาจารย์ นักวิชาการ ได้ชุดเครื่องมือการเรียนรู้แนวคิดด้านสันติภาพ แนวคิดวิถีปฏิบัติและบทเรียนจากกรณีศึกษา เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ องค์ความรู้ด้านสันติภาพที่สามารถนำมาใช้ในการสร้างกระบวนการสันติภาพ หรือพัฒนาเครื่องมือจัดการความขัดแย้งการสร้างสันติสุขในชุมชน

๒.๒) หน่วยงานที่สนใจ เช่น วัด โรงเรียน องค์กรเอกชน สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปศึกษาเพื่อแก้ไขจัดการความขัดแย้งในองค์กรและสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในองค์กร เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง จัดให้มีการปรับวิธีการ เรียนการสอนตามรายวิชาวิจัยที่เกี่ยวข้องศาสนาต่างๆ ได้

๒.๓) ประชาชน สามารถนำชุดความรู้สันติภาพที่ได้ไปเผยแพร่ในรูปแบบ การให้ความรู้ประชาชน ผ่านสื่อ ภาพยนตร์ คู่มือหมู่บ้าน ชุมชน

๒.๔) หน่วยงานภาครัฐสามารถนำไปเผยแพร่ในรูปแบบการอบรมให้เจ้าหน้าที่รัฐหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถมีองค์ความรู้และเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง กรณีปัญหาต่างๆ ที่รัฐต้องไปมีส่วนร่วมในการแก้ไข และภาครัฐสามารถถอดบทเรียนมาใช้เป็นแนวทางป้องกันความขัดแย้ง และเสริมสร้างกระบวนการสร้างสันติภาพในภาคนโยบาย ผ่านกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

วัตถุประสงค์การวิจัย	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับของโครงการ
๑) เพื่อบูรณาการหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อการสร้างสันติภาพในศาสนา	การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ดำเนินการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสนา	ได้องค์ความรู้แนวคิดด้านสันติภาพ และวิธีปฏิบัติ ทั้งในมิติของบุคคล องค์กร และศาสนา
๒) เพื่อศึกษาเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรและนักสันติภาพโลก	ศึกษาเอกสาร และรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ นำมาสกัด จำแนกแยกแยะ	นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จ กระบวนการสร้างสันติภาพขององค์กรสันติภาพและนักสันติภาพโลก และให้ผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์เพื่อนำไปสู่การสรุปผล	ได้ทราบถึงองค์ประกอบ และเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จ กระบวนการสร้างสันติภาพทั้งในมิติของบุคคล ชุมชน และองค์กร
๓) เพื่อนำเสนอแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖	วิเคราะห์ถอดบทเรียนกระบวนการสร้างสันติภาพและสร้างสันติสุขในชุมชนทั้ง ๓ แห่ง ที่นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้แนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖	ดำเนินการถอดบทเรียนกระบวนการสร้างสันติภาพและสร้างสันติสุขในชุมชนทั้ง ๓ แห่ง ที่นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้แนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖	ได้องค์ความรู้จากการถอดบทเรียนด้านกระบวนการสร้างสันติภาพในชุมชน และได้โมเดลชุดความรู้การสร้างสันติสุขในชุมชนในพุทธศตวรรษที่ ๒๖
๔) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย	ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผลการวิจัยโครงการย่อย ๑-๓	นำผลการวิจัยโครงการย่อย ๑-๓ ทำการสังเคราะห์สรุปข้อมูลเพื่อนำเสนอชุดความรู้	ชุดความรู้ด้านสันติภาพ: บูรณาการแนวคิดด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย และโมเดลกระบวนการสร้างสันติภาพที่พึงประสงค์ในสังคมไทย

ประวัตินักวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,ดร.
๒. ตำแหน่งทางวิชาการ รองศาสตราจารย์
๓. สาขาที่เชี่ยวชาญ พระพุทธศาสนาเชิงประยุกต์กับสังคม, การจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี, การตีความพระพุทธศาสนากับศาสตร์ต่างๆ
๔. สังกัด-สถานที่ หลักสูตรสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา

๕. ผลงานทางวิชาการ (งานวิจัย/บทความทางวิชาการ/หนังสือ/ตำรา)

๕.๑ งานวิจัย

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร..(๒๕๕๘). **รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาด: ศึกษาวิเคราะห์หมู่บ้านท่าคอยนาง ต.สวาย อ.ปรางค์กู่ จ.ศรีสะเกษ**. นำเสนอสำนักงานป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๗). **การบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๗). **แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า**. ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๕.๒ บทความทางวิชาการ

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๒). **ยุคสมัยของความขัดแย้ง: พระสงฆ์ยุคใหม่ควรตีความและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร**. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๓). **อิทธิพลสมณะในฐานะเครื่องมือจัดการความขัดแย้งในสังคมสงฆ์**. วารสารวิสาขบูชาโลก/IABU.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๓). **The War of Mea Ta Chang Basin**. ICUNDV Symposium.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๓). **เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตของชาร์ตและพระพุทธศาสนา**. วารสารพุทธจักร.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๓). **สงครามน้ำ: กรณีศึกษากลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่**. วารสารพุทธจักร.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๓). **การไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ**. วารสารพุทธจักร.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๓). อภัยทานกับการสร้างความสมานฉันท์ในสังคม. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๔). เศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงพุทธ: การจัดการความขัดแย้งผ่านมิติการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๔). ปัญจสดมภ์ : ค่านิยมแห่งชาติต่อการศึกษาทางการเมืองเพื่อสร้างความปรองดอง. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับพิเศษ.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๔). ความยุติธรรมไม่มา สามัคคีไม่เกิดจริงหรือ?. วารสารปณิธานมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๔). Human Beings and Conflict: Buddhist Perspective. วารสารปณิธานมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๔). Peace in Buddhism, วารสารมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๕). อภัยทาน : ประตูลู่ความปรองดองของชีวิตและสังคม. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๘ ฉบับพิเศษ.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๖). ความยุติธรรมในมุมมองของพุทธศาสตร์. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๗). Peace in Buddhism: From a Peaceful Village to Peace in Thai Society. วารสารมหาจุฬาริชาการ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มก.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๘). สัจธรรมในฐานะเครื่องมือป้องกันการทุจริตคอร์ปชั่นในสังคมไทยปัจจุบัน. วารสารมหาจุฬาริชาการ ปีที่ ๒ ฉบับพิเศษ.

๕.๓ หนังสือ/ตำรา

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๐). พุทธจักรวาลวิทยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๔). การบูรณาการพุทธปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม. กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๕). ปัญจสดมภ์ : ค่านิยมแห่งชาติต่อการสื่อสารทางการเมืองเพื่อความปรองดอง.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๖). พุทธจริยศาสตร์กับประเด็นปัญหาทางจริยธรรม เรื่องการฆ่าตัวตาย.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๗). พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.. (๒๕๕๘). แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองในสองทศวรรษหน้า. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๖. กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล :

๑.๑ ภาษาไทย ดร.ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์

๑.๒ ภาษาอังกฤษ Dr.Khantong Wattanapradith

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ : อาจารย์ประจำหลักสูตร

๓. ตำแหน่งการบริหาร : อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา

๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ : บัณฑิตวิทยาลัย (สันติศึกษา)

๕. ที่อยู่ติดต่อได้

บ้านเลขที่ 46/63 ถนนท่าข้าม

แขวง/ตำบล แสมดำ

เขต/อำเภอ บางขุนเทียน

จังหวัด

กรุงเทพมหานคร

รหัสไปรษณีย์ ๑๐๑๕๐

โทรศัพท์

๐๘๖-๓๓๙๒๔๓๑

โทรสาร-

โทรศัพท์มือถือ

๐๘๖-๓๓๙๒๔๓๑

อีเมล khantong.wat@mcu.ac.th

๖. วุฒิการศึกษา

ปริญญาตรี: บริหารธุรกิจบัณฑิต, คณะบริหารธุรกิจ (การโฆษณาและ
ประชาสัมพันธ์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๓๗

ปริญญาโท: ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ
(ศศ.ม.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๑

ปริญญาเอก: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, พระพุทธศาสนา (พธ.ด.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๖

๗. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ

จิตวิทยา, การอบรมเพื่อพัฒนาองค์กร, หลักสูตรอบรมศีล ๕,
กระบวนการสันติสนทนา